DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 13807

Kapreshty Memorial Book

Ḳapresht, ʾayaratenu = Undzer shṭeṭale Ḳapresht

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

•

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:
Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

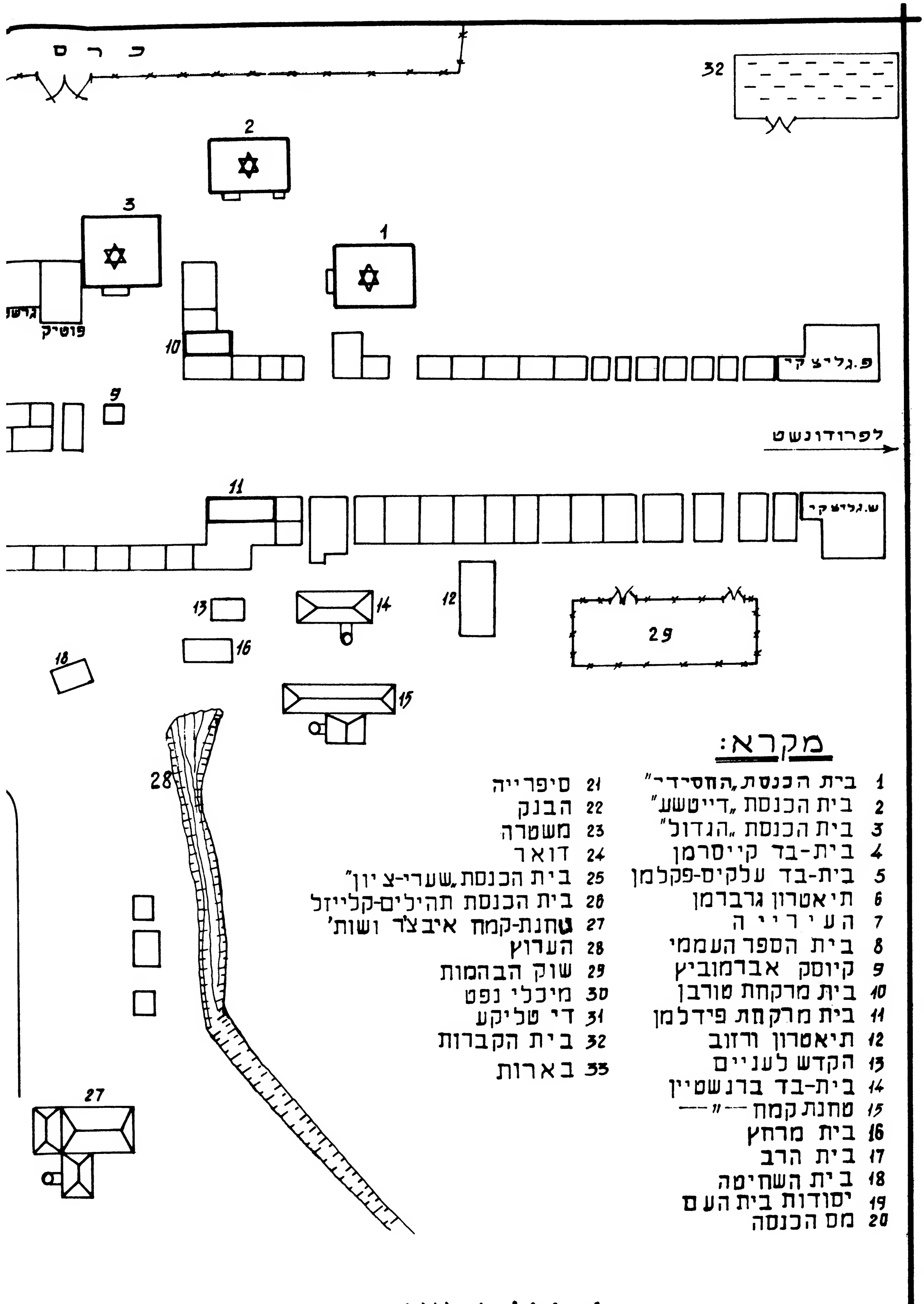
•

Original publication data

TITLE	Kapresht, 'ayaratenu = Undzer shtetale Kapresht : sefer-zikaron le-kehilah Yehudit be-Besarabyah : a gedenk-bukh nokh a Yidisher kehile in Besarabye / ha-'orkhim, Mordekhai Rishpi (Fayarman), Barukh Yanovits.
IMPRINT	880-02 Hefah : Irgun yots'e Kapresht be-Yiśra'el, 1980.
DESCRIPT	496 p., [48] p. of plates : ill., ports. ; 25 cm.
SUBJECT	Jews -- Moldova -- Kapreshty -- History.
	Kapreshty (Moldova) -- Ethnic relations.
	Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Moldova -- Kapreshty.
ADD'L NAME	Rishpi, Mordekhai.
	Yanowitz, B.
ADD'L TITLE	Undzer shtetale Kapresht

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

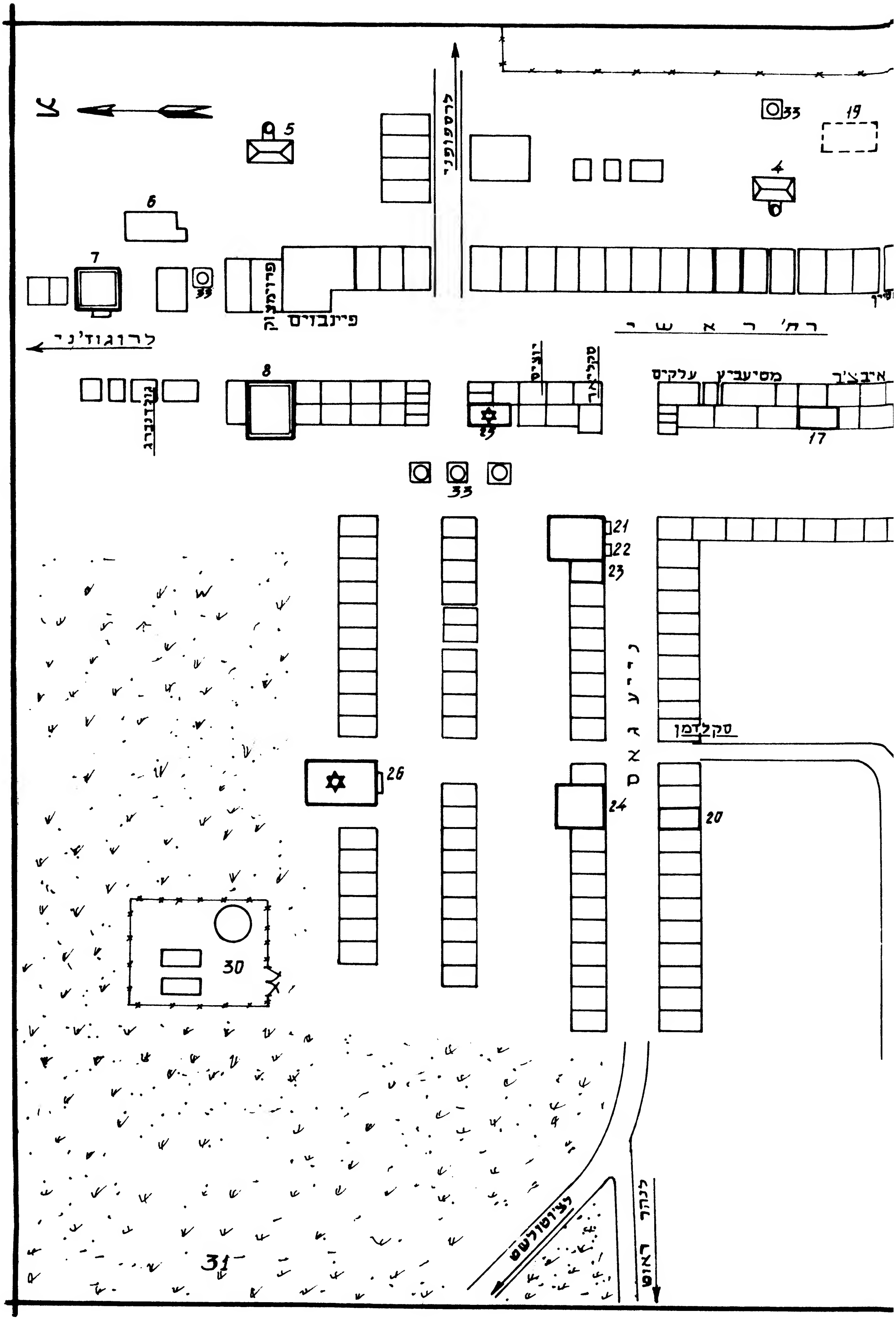

מקרא:

1 בית הכנסת „החסידי"
2 בית הכנסת „דייטשע"
3 בית הכנסת „הגדול"
4 בית-בד קייסרמן
5 בית-בד עלקים-פקלמן
6 תיאטרון גרברמן
7 העירייה
8 בית הספר העממי
9 קיוסק אברמוביץ
10 בית מרקחת טורבן
11 בית מרקחת פידלמן
12 תיאטרון ורזוב
13 הקדש לעניים
14 בית-בד ברנשטיין
15 טחנת קמח —"—
16 בית מרחץ
17 בית הרב
18 בית השחיטה
19 יסודות בית העם
20 מס הכנסה
21 סיפרייה
22 הבנק
23 משטרה
24 דואר
25 בית הכנסת „שערי-ציון"
26 בית הכנסת תהילים-קלייזל
27 טחנת-קמח איבצר ושות'
28 הערוץ
29 שוק הבהמות
30 מיכלי נפט
31 די טליקע
32 בית הקברות
33 בארות

תרשים עיירת קאפרעשט

שרטט: קייסרמן ופרי-פז

צ
5
4
6
7
8
17
19
20
21
22
23
24
26
30
31
33
לרספופני
לרוגוד'ני
פיינבוים
גולדנברג
רח' ראשי
עלקים
מסיעביץ
סקלדמן
לצ'וטולשס
לנהר

העורכים בעבודתם

אשר שמענו ונדעם,
ואבותינו סיפרו לנו,
לא נכחד מבניהם
לדור אחרון מספרים.
למען יידעו דור אחרון
בנים ייוולדו,
יקומו
ויספרו לבניהם.

תהילים (ע"ח, 3, 4, 6)

קאפרשט - עיירתנו

KAPRESHT - OUR VILLAGE

MEMORIAL-BOOK for the JEWISH COMMUNITY
of KAPRESHT — Bessarabia

LIBRO MEMORABLE de las COMUNIDADES JUDIAS
de KAPRESHT — Bessarabia

Edited by

M. RISHPY — Av. B. YANOWITZ

Published by "Yrgun Yotzei Kapresht Beisrael"

Haifa 1980

דפוס "נוגה", דרך אלנבי 26, חיפה, טלפונים 52 47 67 — 51 11 07

קאפרשט עיירתנו
אונדזער שטעטאלע קאפרעשט

ספר-זיכרון לקהילה יהודית בביסאראביה
א געדענק-בוך נאך א יידישער קהילה
אין בעסאראביע

העורכים — די רעדאקטארן
מרדכי רישפי (פייארמן) — עו"ד ברוך ינוביץ

בהוצאת אירגון יוצאי קאפרשט בישראל
ארויסגעגעבן דורך פארבאנד פון די קאפרעשטער אין ישראל

חיפה, תש"ם — 1980

תוכן העניינים — דער אינהאַלט

מיפלגות, תנועות־נוער, "החלוץ" — פארטייען און יוגנט־באוועגונגען

העוסקים בצורכי ציבור — געזעלשאפטלעכע טוער

אישים ודמויות — פערזענליכקייטן און געשטאלטן

עמוד

עמוד

הומור ופולקלור בקאפרשט — הומאר און פֿאָלקלאָר אין קאפרעשט

בשלוט הסובייטים — אונטערן סאָוויעטישן רעזשים

בשואה ולאחריה — פאר און נאָך דעם אומקום

תצלומים, תמונות ותעודות בספר:

דברי הקדמה

מתוך רטט ויראת־כבוד ניגשנו, אנחנו שרידי העיירה קאפרשט, להוצאת ספר־זיכרון לקהילה שהייתה ואיננה עוד.

בשואה האיומה, אשר פקדה את עמנו במלחמת העולם השנייה, לא יכלה קהילתנו לעמוד בפני נחשול־הדמים של הטירוף הנאצי שהציף את בית־ישראל באירופה; היא הוכרעה ונפלה עם אלפי קהילות יהודיות בגולה.

חלפו שנים. נפשנו לא שקטה ומצפוננו תבע בלא־הרף להקים יד ושם ליקירינו, אשר נהרגו, נשחטו, נשרפו, נטבעו ונקברו חיים על ידי הנאצים הגרמנים וגרוריהם ימ״ש. הרגשנו חובה קדושה להקים מציבה, בצורת ספר, בו יסופר על חיים שוקקים של יהודים — למדנים ותמימי־דרך, פשוטי־עם ועובדי־אדמה, בעלי־מלאכה וסוחרים, מורים ותלמידים — אשר יצרו הווי יהודי מלא תוכן ושאיפות; על נוער תוסס — חולם ולוחם לעתיד טוב יותר. עלינו, המעטים, הטיל הגורל את המשימה הקשה והנכבדה לדאוג שמסכת־חיים מפוארת זו, של עיירתנו קאפרשט, לא תרד לתהום־הנשייה.

יקראו־נא בנינו ובני בנינו ספר זה, ואנו בטוחים כי יתמלאו רגשות גאווה ואהבה למקור מחצבתם. יגיע סיפרנו זה גם אל אחינו מעבר לים ויידעו לספר, לדורות הבאים, על השורשים מהם ינקו וכאשר יבואו אנשי מדע ומחקר לעמוד על טיבה ואופייה של עיירה יהודית טיפוסית בביסא־ראביה, ישמש להם ספר זה מקור להשראה ולמעין תעודה היסטורית מעודכנת.

✡

קשה ומסובכת הייתה המשימה שהיטלנו על עצמנו. מקורות ארכיו־ניים, מהם אפשר היה לשאוב מידע מעודכן על החיים בעיירה מאז היווסדה, אינם בנמצא. היה עלינו לעמול קשה:

א) ליקטנו פירורים מתוך העיתונות, שהופיעה בביסאראביה ואשר רק גיליונות מעטים שרדו לפליטה, בספריות שעל יד האוניברסיטאות בירושלים ובתל־אביב.

ב) דובבנו רבים מזיקני־העיירה והקלטנו מזיכרונותיהם על מה שהתרחש בראשית המאה בקאפרשט. מבחינה זאת, הייתה תרומתו של ד״ר ניוקע פידלמן ז״ל בעלת ערך רב.

ג) מכיוון שהציבור שלנו דל באנשי מיקצוע לכתיבה ולעריכה, השתדלנו לשתף מיספר רב, ככול האפשר, של בני־עיירתנו לסיפור ולכתיבה. ייתכן שהכתיבה שלהם אינה מצטיינת בסיגנון מלוטש וסיפרותי, אבל היא חדורה אהבה וגעגועים לעיירה, בה נולדו והתחנכו, ואל נופה המקסים. מבחינה זאת מהווה סיפרנו יצירה קולקטיבית במלוא מובן המילה.

ד) השתדלנו להקיף, במידת האפשר, את כול שיטחי־החיים בעיירה: הכלכליים, החברתיים, התרבותיים, החינוכיים, המיפלגתיים וכו׳, כך

שלא יימצא אף אחד מהם לקוי בחסר. הפרקים בספר משקפים שאיפה זו שלנו.

ה) תשומת־לב מיוחדת הקדשנו לתקופת השואה. השקענו מאמצים מרובים כדי להגיע אל שארית הפליטה, שזכתה לעלות ארצה; מהם קיבלנו מידע מעודכן על מה שהתרחש בעיירתנו ביום המר והנימהר של גירוש האוכלוסייה היהודית, על נדודיהם ועל הגורל האכזר אשר פקד רבים מהם.

ו) בספר מובא אוסף של מיסמכים נדירים, תעודות ותצלומים, מהם משתקפים החיים במציאותה של עיירתנו ואנשיה.

ז) נקטנו בשיטת הכתיב המלא המקובל, על מנת שיוכלו לקרוא ולהבין את הכתוב גם העולים החדשים, המהווים כיום את רוב־רובו של הציבור הקאפרשטאי בארץ.

ח) החומר בספר מודפס בשתי השפות השגורות בפינו: עברית ויידיש. החומר העובדתי, שנמסר לנו ביידיש, השתדלנו להביאו בתוך הספר — בעברית; אולם במה שנוגע לחומר סיפרותי (שירים, תיאורים ופולקלור) החלטנו להגישו בצורתו המקורית.

☆

אנו רואים חובה נעימה לציין במיוחד את הגורמים, אשר אלמלא עזרתם הפעילה והמועילה — ספק אם הספר היה זוכה להופיע בזמן כה קצר; ואלה הם:

1) חברנו היקר בוריס (ברל) ברויטמן — הרוח החיה בין בני עיירתנו בוונצואלה — אשר הודות למאמציו להשגת תרומות ל"קרן ספר קאפרשט" מבני משפחתו וממשפחת זיגלבוים, הצלחנו להוציא את הספר לאור.

2) את בן־עיירתנו יצחק ליבסטוג — נציגנו הנאמן בארה"ב ובקנדה — אשר הביא את דבר סיפרנו ליוצאי קאפרשט בארצות אלה.

3) את משק "בית־אורן", אשר הגיש עזרתו על ידי שיחרורו של חבר המשק מרדכי רישפי, שיקדיש זמנו לעריכת "ספר קאפרשט"; ועל ידי אירוחו של עו"ד ברוך ינוביץ בבואו מדי־פעם למשק — לעבודה המשותפת בעריכת הספר.

4) את כול אלה, אשר היטו שכם לגביית עדויות, להדפסת החומר ואשר תרמו מזמנם להקל על עבודת העורכים.

5) ואחרונה אחרונה — חביבה: את החברה חנה רישפי, אשר בדאגה אימהית הגישה מלוא העזרה הדרושה, כך ששני העורכים יוכלו למלא תפקידם בנוחות וללא הפרעות.

לכול הגורמים הנ"ל ולאחרים, שלא הוזכרו כאן, נתונה הערכתנו, ברכתנו ותודתנו.

העורכים

פאַרוואָרט

מיט ציטער און יראת־הכבוד טרעטן מיר צו — מיר די לעבנגעבליבענע פון שטעטל קאפּרעשט — ארויסצוגעבן א געדענק־בוך לכבוד אונדזער קהילה, וועלכע האָט עקזיסטירט, אקטיווירט און — נישט מער דאָ.

אין קאטאסטראָפאלן אומקום, וואָס האָט געטראָפן אונדזער פאָלק בעת דער צווייטער וועלט־מילחמה, האָט אונדזער קהילה קאפּרעשט נישט געקענט ביישטיין די בלוטיקע כוואליע, וואָס האָט פארפלייצט דאָס יודנטום אין אייראָפּע. קאפּרעשט איז אומגעבראכט און פארניכטעט געוואָרן צוזאמען מיט די טויזנטער יידישע קהילות אין גלות.

יאָרן זענען פארלאָפן ; אונדזער געמיט האָט נישט געפונען קיין רו און דאָס געוויסן האָט געפאָדערט אָן אויפהער ; אויפצושטעלן א דענקמאָל פאר אונדזערע טייערע און ליבע, וועלכע זענען דערהארגעט, געקוילעט, פארברענט, דערטרונקען און לעבעדיקערהייד באגראָבן געוואָרן דורך די דייטשע מערדער און זייערע מיטהעלפער, ימח שמם.

מיר האָבן געפילט א הייליקע פליכט אויפצושטעלן א מציבה אין געשטאלט פון א בוך, אין וועלכן ס׳זאָל דערציילט ווערן וועגן ברויזנדיקן לעבן פון יידן — למדנים און פרומע, האָראָפּאשניקעס און ערד־ארבעטער, באלמעלאָכעס און סוחרים, לערערס און תלמידים, וועלכע האָבן געשאפן א יידישן לעבנס־שטייגער דורכגעדרינגען מיט אינהאלט און שטרעבונגען ; וועגן א ברויזנדיקער יוגנט, וועלכע האָט געטרוימט און געקעמפט פאר א בעסערער צוקונפט. דער שיקזאל האָט אף אונדז, געציילטע, ארויפגעלייגט די הייליקע און געשעצטע מיסיע צו זאָרגן אז די פרעכטיקע לעבנס־געשיכטע פון אונדזער שטעטל קאפּרעשט זאָל נישט פארגעסן ווערן.

זאָלן אונדזערע קינדער און קינדס־קינדער לייענען דאָסדאָזיקע בוך און, מיר זענען זיכער, ס׳וועלן זיך אין זיי דערוועקן געפילן פון שטאָלץ און ליבע צום קוואל פון זייער אָפּשטאמונג. זאָל דאָסדאָזיקע בוך דערגרייכן אויך צו אונדזערע ברידער איבער טייכן און ימים, כדי זיי זאָלן דערציילן די קומענדיקע דורות וועגן די וורצלען, פון וועלכע זיי האָבן געצויגן זייער חיונה. און — ווען פאָרשער און וויסנשאפטלער וועלן זוכן פעסטצושטעלן די אייגנשאפטן און כאראקטעריסטיק פון דעם טיפּיש־בעסאראבער יידישן שטעטל, זאָל דאָסדאָזיקע בוך זיי דינען אלס קוואל פון אינספּיראציע ; אלס היסטאָרישער און אקטועלער דאָקומענט.

✡

שווער און קאָמפּליצירט איז געווען די אויפגאבע, וואָס מיר האָבן אף זיך גענומען. ס׳איז אוממעגליך געווען צו געפונען ארכיוו־קוועלן, פון וועלכע מ׳זאל קענען שעפּן גענויע אינפאָרמאציע וועגן דער געשיכטע פון שטעטל זייט דער גרינדונג.

מיר האָבן, אלזאָ, באדארפט אָנווענדן אסאך מי און אָנגעשטרענגטע ארבעט :

א) מיר האָבן צוזאַמענגעקליבן רעשטלעך אינפאָרמאַציע פון פאַרשי־דענע צייטונגען, וועלכע זענען דערשינען אין בעסאַראַביע; פון וועלכע, אָבער, סע זענען — צום באַדויערן — איבערגעבליבן זער ווייניק עקזעמפּלאַרן אין די ביבליאָטעקן פון ירושליימער און תל־אביבער אוניווערזיטעטן.

ב) מיר האָבן ערמעגליכט אייניקע עלטערע מענטשן פון קאַפּרעשט, אַז זיי זאָלן דערציילן זיכרונות וועגן דערשיינונגען און געשעענישן זייט אָנהויב פון 20־טן יאָרהונדערט. אין דער הינזיכט, האָט ד״ר ניוקע פידעלמאַן ז״ל פיל בייגעשטייערט מיט זיין גאָר ווערטפולן מאַנוסקריפּט.

ג) נעמענדיק אין אכט, אַז צווישן אונדזערע קאַפּרעשטער זענען כימעט נישטאָ קיין פּראָפעסיאָנעלע שרייבער און רעדאַקטאָרן, האָבן מיר זיך באַמיט, ווי ווייט מעגליך, אַז וואָס מערער פון אונדזערע לאַנדס־לייט זאָלן זיך באַטייליקן אין דערציילן און באַשרייבן. מעגליך, אַז זייערע באַשרייבונגען צייכענען זיך נישט אויס מיט אַן אויסגעשליפענעם און ליטעראַרישן סטיל; אָבער זייערע דערציילונגען זענען דורכגעדרונגען מיט ליבע און בענקשאַפט צו אונדזער שטעטל, וווּ זיי זענען געבוירן און דערצויגן געוואָרן; ווי אויך צו דער פּרעכטיקער לאַנדשאַפט אַרום דעם שטעטל. אין דער הינזיכט, בילדעט אונדזער בוך אַ קאָלעקטיווע שאַפונג אין פולן זינען פון וואָרט.

ד) מיר האָבן זיך באַמיט אַרומצונעמען, אף וויפיל ס׳איז נאָר מעגליך, אַלע לעבנס־געביטן פון אונדזער שטעטל: פינאַנציעל־עקאָנאָמישע, געזעל־שאַפטלעכע, קולטורעלע, דערציערישע, פּאַרטייאישע א.א.וו.. אַזויאַרום, גלויבן מיר, אַז קיין איינע פון דידאַזיקע געביטן איז נישט באַוואָלעט געוואָרן. און ווירקלעך, אין די קאַפּיטלען פון בוך שפּיגלען זיך אָפּ דידאָזיקע שטרבונ־גען אונדזערע.

ה) מיר האָבן באַצייכנט ספּעציעל די עפּאָכע פון ״אומקום״. מיר האָבן אָנגעווענדעט פיל אָנשטרענגונגען כדי זיך צו באַגעגענען מיט די איבערגעבלי־בענע, וועלכע האָבן זוכה געווען צו קומען אין מדינת ישראל; פון זיי האָבן מיר באַקומען די פרישסטע אינפאָרמאַציע וועגן דעם וואָס ס׳איז געשען אין קאַפּרעשט אין די שרעקלעכע טעג, ווען די יידישע באַפעלקערונג איז אַרויסגעטריבן געוואָרן פון זייער היים; וועגן זייערע וואַנדערונגען און וועגן ביטערן גורל וואָס האָט געטראָפן אַ גרויסע צאָל פון זיי אין די לאַגערן פון טראַנסניסטריע.

ו) אין בוך ווערט געבראַכט אַ גאַנצע ריי זעלטענע און אויטענטישע דאָקומענטן און פאָטאָגראַפיעס, אין וועלכע סע שפּיגלט זיך אָפּ די ווירק־לעכקייט און לעבן פון די איינוווינער אין קאַפּרעשט.

ז) כדי די נייע עולים, וועלכע בילדן היינט־צו־טאָג די גרעסטע טייל פון דער קאַפּרעשטער באַפעלקערונג אין ישראל, זאָלן האָבן די מעגליכקייט צו לייענען און צו פאַרשטיין דעם העבראַאישן טעקסט, האָבן מיר אָנגע־ווענדעט די מעטאָד פון ״כתיב מלא״ (״פולע שריפט״).

ח) דאָס בוך איז געדרוקט געוואָרן אין אונדזערעביידע שפּראַכן: עברית און יידיש. דאָס מאַטעריאַל, וואָס אַנטהאַלט פאַקטן — האָבן מיר זיך באַמיט צו פּובליצירן אין דער העברעאישער שפּראַך; ליטעראַריש מאַטעריאַל, דאַגעגן (לידער, באַשרייבונגען און פאָלקלאָר) האָבן מיר געבראַכט אין זייער אָריגינעלער פאָרם.

☆

מיר זעען פאַר אונדז אַנ׳איינגענעמע פליכט צו באַצייכענען ספּעציעל די פאַקטאָרן,, וועלכע האָבן אַקטיוו געהאָלפן אַרויסצוגעבן דאָס בוך אין אַ קורצער צייט. ס׳איז אַ ספק אויב מיר וואָלטן דאָס געקענט רעאַליזירן ווען נישט זייער אַקטיווע און נוצלעכע מיטהילף.

די פאַקטאָרן זענען פאָלגענדע:

1) אונדזער טייערער און געשעצטער פריינט באָריס (בערל) ברויטמאַן, וועלכער איז געווען דער לעבעדיקער גייסט צווישן אונדזערע לאַנדס־לייט אין ווענעצועלא; אַדאַנק זיינע אָנשטרענגונגען און מי, איז אים געלונגען צו זאַמלען באַדייטנדע שפּענדעס וועגן פאָנד פון "ספר קאַפּרעשט" — צווישן זיי מיטגלידער פון זיין מישפּחה און פון די זיגעלבוימס. אַזוי־אַרום איז דערמעגליכט געוואָרן אַרויסצוגעבן דאָס בוך.

2) דער קאַפּרעשטער יצחק ליבסטוג — אונדזער איבערגעגעבענער פאָרשטייער אין אַמעריקע און קאַנאַדע — וועלכער האָט דאָרט פאַרשפּרייט די ידיעה וועגן אַרויסגעבן אונדזער בוך.

3) דער קיבוץ "בית־אורן", וואָס האָט באַפרייט דעם חבר מרדכי רישפי פון אַנדערע טעטיקייטן, כדי ער זאָל קענען ווידמענען זיין צייט צו רעדאַגירן דעם "ספר קאַפּרעשט"; אויך האָט דער קיבוץ אַרויסגעוויזן אַ באַזונדערע גאַסטפריינטשאַפט צו אַדוואָקאַט ברוך (באַריא) יאַנאָוויטש, און דורך דעם אים ערמעגליכט אַקטיוו מיטצואַרבעטן מיט חבר רישפי ביים רעדאַגירן דאָס בוך.

4) די אַלע, וועלכע האָבן מיטגעהאָלפן אויף פאַרשידענע געביטן: אינטערוויו, אָפּדרוקן מאַטעריאַל אויף אַ שרייב־מאַשין — און דערמיט פאַרלייכטערט די אַרבעט פון די רעדאַקטאָרן.

5) און "אחרון, אחרון — חביב": די חברטע פון קיבוץ חנה רישפי, וועלכע האָט מוטערליך און געטריי בייגעטראָגן די נויטיקע מיטהילף, אַזוי אַז די רעדאַקטאָרן זאָלן האָבן די מעגליכקייט צו דערפילן זייער אַרבעט אומגעשטערט און מיט די פולסטע באַקוועמליכקייטן.

צו די אַלע אויבנדערמאָנטע, וויכטיקע פאַקטאָרן און די אַנדערע, וועלכע ווערן דאָ נישט דערמאָנט, ווערן געשיקט אונדזער פולסטע שעצונג, בעסטע ווונטשן און אַ הערצליכן דאַנק.

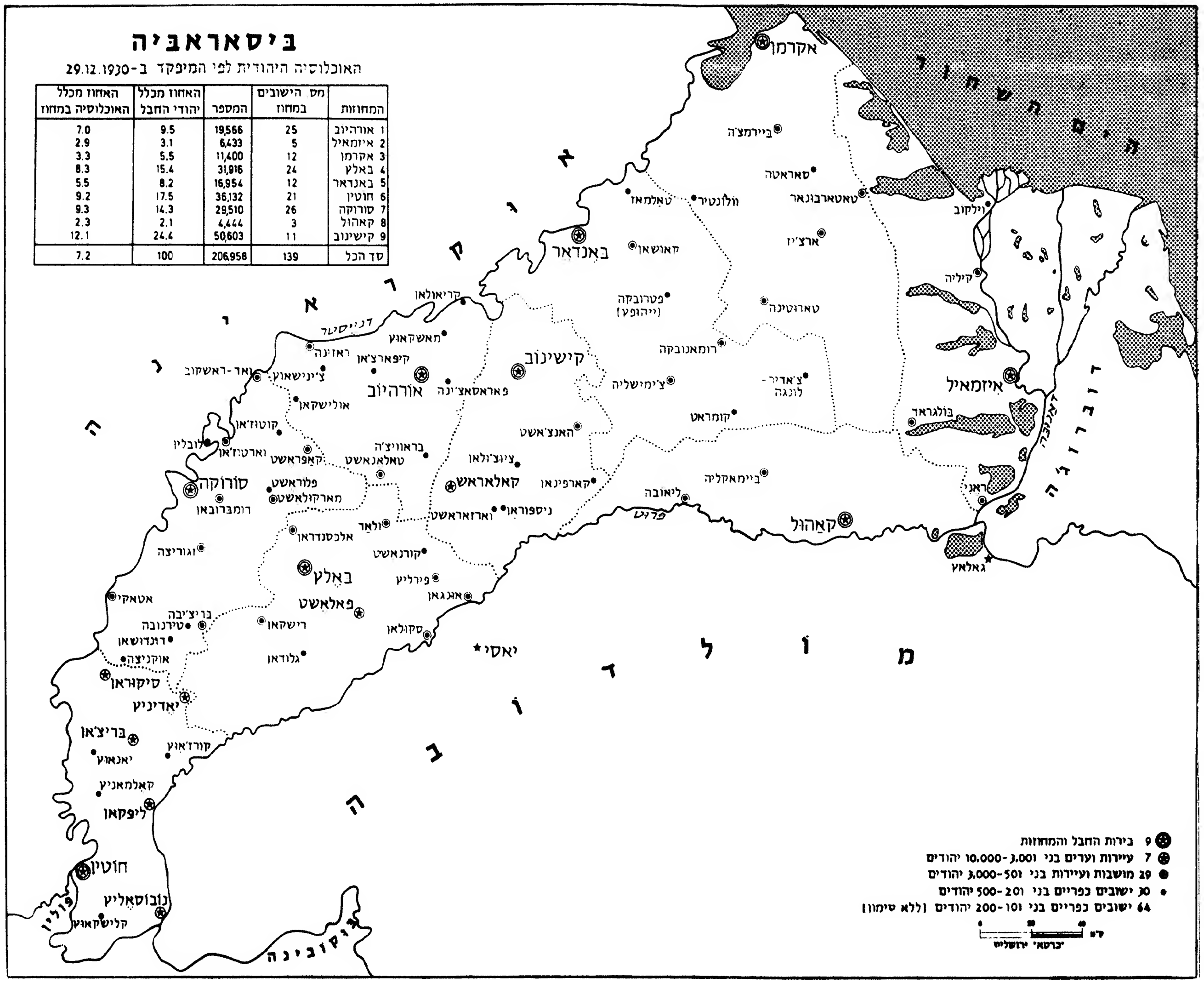
די רעדאַקטאָרן

העיירה שאיננה עוד
א שטעטל וואס איז נישט מער דא

ביסאראביה

האוכלוסיה היהודית לפי המיפקד ב-29.12.1930

המחוזות	מס הישובים במחוז	המספר	האחוז מכלל יהודי החבל	האחוז מכלל האוכלוסיה במחוז
1 אורהיוב	25	19,566	9.5	7.0
2 איזמאיל	5	6,433	3.1	2.9
3 אקרמן	12	11,400	5.5	3.3
4 באלץ	24	31,916	15.4	8.3
5 באנדאר	12	16,954	8.2	5.5
6 חוטין	21	36,132	17.5	9.2
7 סורוקה	26	29,510	14.3	9.3
8 קאהול	3	4,444	2.1	2.3
9 קישינוב	11	50,603	24.4	12.1
סך הכל	139	206,958	100	7.2

1929

א שטעטל

I.

אינגאנצן איינגעהילט אין שניי —
און אין די שטיבלעך וויסט און ווערה:
קיין הייצונג און קיין ברויט!
די גאנצע וואָך דאָס שטעטל טויט;
און צום יריד —
איז גאָט א פאָטער
און אויף דער מכה שפּראָצט א בלאָטער —
א זאווערוכע שיט...
ווו זוכט מען אָפּ א קונה? — גוואלד! —
אָט גייט דאָרט איינער: סטעי! מעי, האלט!
וואָס קויפּסטו, ברודער?"
איי, אומזיסט גאָר דאָס גערודער:
עס איז א איד א אָ ר ע מ א ן,
וואָס גייט אין די הייזער...
אוי, טאטע, פאָטער! פאָרט פון וואן
פרנסה ציהען? — ביזט דאָך אונזער שפּייזער!

II.

אינם שטעטל פיר דאָקטוירים —
און עס קרענקען נאָר קבצנים;
די גבירים — ווי גבורים...
אָן פרנסה פיר דאָקטורים —
אלע ברוגזע מחותנים!
און די לערערס פונם שטעטל —
אָפּגעווישט די שאנד פון פנים
שלעפּט א יעדער אין זיין "קלייטל",
אין געיעג נאָך מזומנים...
און ווי בייזע ווילדע רינדער
שטויסן זיך די בעלי־מלאָכות: —
קללות פיל און ווייניק ברכות
פאר דעם ווייב און פאר די קינדער!
סוחרים? — איינס דעם צווייטן — גרויס אין די אויגן!
האָט געגליקט ווער צו פארדינען —
שטייט שוין יעדער אויסגעצויגן
און מ'קען אים ניט פארגינען.
דאָך אז ס'טרעפט א צרה איינעם,
צי בא בערלען, צי בא מאיר'ן —
קומען ווייטע, קומען שכנים,
גיסן שותפות'דיקע טרערן!

ד"ר נחום פידלמן

כיצד נוסדה קאפרשט?

העיירה הביסאראבאית קאפרשט, מחוז סורוקה, נוסדה בשנת 1851. בשנת 1812 נכבש חבל ארץ זה, מידי התורכים, על־ידי הצאר הרוסי אלכסנדר הראשון. ביסאראביה שימשה, באותן השנים, בתור ארץ־גזירה, לשם גורשו אסירים פוליטיים וכן נידונים אחרים. למשל, המשורר הידוע אלכסנדר פושקין גורש לקישינוב.

הקרקע בביסאראביה היה פורה, אולם מבחינה חקלאית היה מוזנח ולא עובד. האוכלוסיה הייתה דלת־מיספרים. השילטון וכן בעלי־האחוזות היו מעוניינים לעודד אנשים רבים, כי יתיישבו בחבל ארץ זה. בשנת 1830 הוצא צוו, מטעם אחי הצאר ניקולאי הראשון, בו הובטחו הקלות מסויימות לאנשים, אשר יסכימו להתיישב בביסאראביה, כגון: שיחרור הסוחרים היהודים מתשלום מס־גולגולת; לא ייגבו מהם מיסים בעד רשיונות לפתיחת עסקים; כמו כן הורשה ליהודים להתיישב על אדמות בעלי־האחוזה תמורת תשלום שנתי סימלי. אלה שקיבלו היתר להתיישב בכפרים, היו רשאים למכור משקאות חריפים וטבק.

פיתוי מיוחד להתיישב בביסאראביה היה שיחרורם של היהודים שם משירות־צבאי, אשר הגיע ל־25 שנות שירות. מוצאם של יהודים אלו היה: מפודוליה, מרוסיה הלבנה, מווהלין ומליטא. מנדלי מוכר ספרים, בסיפרו "גילוי ווהלין", מתאר יהודי מליטא, אשר התיישב בביסאראביה בתקופה בה שרר רעב גדול ברוסיה. לפי דבריו: "הוא נהנה שם מכל טוב, ממש ארץ זבת חלב ודבש. הוא שימש בתור מלמד לתינוקות של בית־רבן, זלל מאמאליגה מתובלת בזנבות־בצלים טבולים במלח, שתה יין כמו שאר היהודים ולא ידע כל רע".

גם אברהם־בר גוטליבר מאשר, בזיכרונותיו מהמאה ה־19: "ביסאראביה היא ארץ דשנה מאוד. יהודים נוהגים לאכול את החלק האחורי של טלאים רכים, שותים יין וחייהם מחוסרי־דאגות".

כאמור, היו יהודי ביסאראביה משוחררים מ־25 שנה של שירות צבאי, אולם בשנים 1852 — 1856 נגזרה גזירה על ביטולה של זכות זו. אחרי שהרבי מסאדיגורה, הרב פרידמן, פנה אל משה מונטפיורי והוא השתדל אצל הצאר אלכסנדר השני — בוטלה הגזירה.

תושביה הראשונים של קאפרשט נהגו לספר כי בשנת 1854, שלוש שנים לאחר היווסדה, עבר ברחובות העיירה אחד החוטפים, כשהוא מוביל אחד "מבני המישפחה" — בחור צעיר שנחטף על ידו. שמואל קוטליאר, יהודי חסון כאלון, איים על החוטף במוט ברזל, וכך שוחרר הבחור מפורענותם של הגויים. לציון מאורע זה, ערכו יהודי קאפרשט, הילולא רבתי במשך יומיים, והיין נשפך כמים. ואילו שמע גבורתו של שמואל קוטליאר הלך לפניו והגיע אל כל העיירות בסביבה, כאשר כל אחד משתדל להוסיף תילי תילים של גוזמות, כייד הדמיון הטובה עליו.

לפי מחקריו של האגרונום עקיבא אטינגר, התיישבו בעיירות של מחוז סורוקה לפי ממוצע של 40 מישפחות לכל יישוב (200 נפש לערך). שיטחה של המושבה קאפראשט היה 470 דיסיאטינות, אשר בחלקן נרכשו ובחלקן נחכרו מידי בעל־האחוזה פיוטר דעמי.

לאחר פירסום הצוו, משנת 1857, של הצאר אלכסנדר השני כי ניתנת רשות ליהודים לקנות קרקע בלא הגבלה, התברר שיהודי קאפרשט לא היו מעוניינים לממש זכות זו. זיקני העיירה — החייט זייליג בן מוניש אוקשטיין, ישעיהו־יאיר החבתן ואברהם־איציק הרצען — היו מספרים שיהודי קאפרשט התנגדו לקניית קרקעות, כדי שלא יכניסו את צווארם בעול של חובות. הם טענו כי אבותיהם ואבות־אבותיהם לא היו עובדי־אדמה מימיהם, ולמרות זאת חיו חיים טובים. מוטב לעסוק במלאכה — מלוכה ולא להיות איכרים רחמנא ליצלן...

☆

ד"ר נ. פידלמאן

ווי אזוי איז אנשטאנען קאפרעשט?

דאָס בעסאראבער שטעטל קאפרעשט, סאָראָקער קרייז, איז געגרינדעט געווארן אין יאָר 1851. אין יאָר 1812 איז בעסאראביע דערָאבערט געווארן פון די טערקן, דורך דעם רוסישן צאר, אלעקסאנדער דעם ערשטן. בעסאראביע האט דעמלט געדינט אלס פארשיקונג־פּלאַץ פאר פארזינדיקטע פּאָליטישע אָדער אנדערע. פושקין, צ.ב.ש. איז פארשיקט געוואָרן קיין קעשענעוו.

דער באָדן אין בעסאראביע איז געווען זייער א פּרוכטבארער, אבער לאנד־ווירשאפטליך פארלאָזט און נישט בעארבעט. די באפעלקערונג איז געווען אין א קליינער צאָל. די רעגירונג, ווי אויך די גרויסע גוטבאזיצער, זענען געווען פאר־אינטערעסירט צוציען וואָס מערער מענטשן צו באזעצן זיך אין בעסאראביע. אין די יאָרן 1830 בערך, האט ניקאלאי דער ערשטער, דער ברודער פון אלעקסאנדער דעם ערשטן, ארויסגעגעבן א באפעל און פארגעלייגט אלערלעי פריווילעגיעס ווי צום ביישפּיל: צו באפרייען פון קאָפּ־אפּצאָל די יידישע סוחרים אין בעסאראביע, נישט מאָנען ביי זיי שטייערן פאר פארשיידענע "פּאטענטן" / ערלויבעניש צו עפענען געשעפטן א.א.וו. /, ווי אויך דערלויבט די יידן צו באזעצן זיך אויף באָדן פון גוטבאזיצער, דורך א קליינעם יערלעכן אָפּצאָל. די, וועלכע האָבן באקומען דערלויבע־נישן זיך באזעצן אין די דערפער, האבן געמעגט פארקויפן אלקאָהאָלישע געטראנקען, טאבאק א.א.וו.

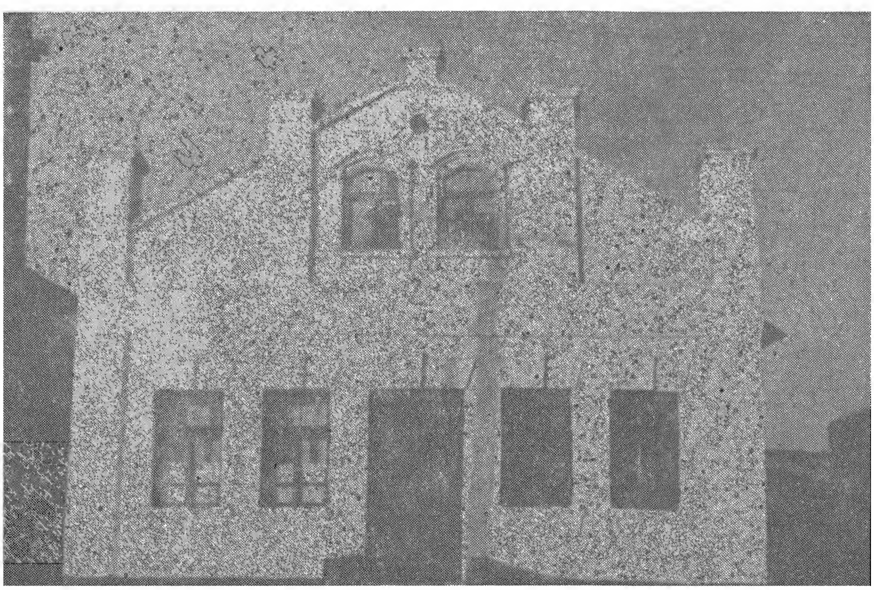
א באזונדער צוציונגס־קראפט, צו באזעצן זיך אין בעסאראביע, איז געווען דאס בפרייען די דאָרטיקע יידן פון מיליטער־דינסט, וואס האט דערגרייכט ביז 25 יאָר. יידן, וועלכע האבן זיך באזעצט אין קאפרעשט, האבן געשטאמט בעיקר פון פּאָדאָליע ווייס־רוסלאנד, וואהלין און ליטע. מענדעלע מוכר ספרים, אין זיין דערציילונג "די אנטדעקונג פון וואהלין" שילדערט א ייד א ליטוואק, וועלכער האט זיך באזעצט אין בעסאראביע. "בשעת דעם גרויסן הונגער אין רוסלאנד, האט ער געגנידערט קיין בעסאראביע, געגאָסן דאָרט פיל גוטס. א לאנד וואס פליסט מילך און האָניק. ער האט דאָרט געקנעלט, געגעסן מאמאליגע, פארביסן מיט קאָדעס פון ציבעלעס געטונקען אין זאלץ; געטרונקען וויין גלייך מיט די דאָרטיקע יידן. נישט געוווסט פון קיין בייז".

אויך אברהם־בער גאטלויבער באשטעטיקט, אין זיינע זכרונות פונעם 19־טן יאָר־הונדערט, "בעסאראביע איז זער א פעט לאנד. יידן עסן פרעדיקלעך פון יינגע לעמאלעך, טרונקען וויין, לעבן א גוטן טאג און ווייסן נישט פון קיין דאגות". ווי געזאגט, זענען

בעסאראבער ידן געווען באפרייט פון 25 יאר מיליטער־דינסט. אבער אין די יאָרן 1852—1856 איז ארויס א גזירה, אז דידאזיקע פריווילעגיע ווערט פון זיי אוועק־גענומען. נאכדעם ווי דער צדיק פון סאדיגורע, הרב פרידמאן, האט זיך געווענדעט צו משה מאנטיפיאָרי, און ער האט אינטערוועגירט ביים צאר אלעקסאנדער דעם צווייטען, איז די גזירה בטל געווארן.

די ערשטע איינוווינער, פון קאפרעשט, פלעגן אפילו דערציילען אז אין יאָר 1854, 3 יאָר נאכן אנטשטיין פונם שטעטל, האט איינער פון די כאפערס צום מיליטער דורכגעפירט דורך קאפרעשט א "פאמיליע" — א געכאפטער בחור צו מיליטער — האט שמואל קאַטליאר — א ייד א דאַמב — געדראעט דעם כאפער מיט א שטיק אייזן און אזויארום באפרייט דאָס יינגל פון גויישע הענט. אויף דעם חשבון, האָבן קאפרעשטער ידן געמאכט א "בורא פרי הגפן" צוויי טעג דורכאנאנד. דער נאמען פון שמואל קאַטליאר, דעם "גיבור", איז באוווסט געווארן אין די ארומיקע שטעטלעך און יעדער האָט צוגעגעבן אביסל פון זיין פאנטאזיע...

לויט עקיבא עטינגער׳ס אויספאָרשונגען, האבן באזעצט אין סאָראָקער געגנט, צו 40 משפחות דורכשניטלעך, 200 נפשות. דער שטח פון קאפרעשטער באָדן איז געווען 470 דעסיאטין, וועלכע מ׳האָט טיילוויז געקויפט אָדער געדונגען ביים פריץ פיאָטער דעמי. נאָך דעם פארעפנטליכן דאָס געזעץ פון 1857, פון צאר אלעקסאנדער דעם צווייטן, אז ידן מעגן קויפן באָדן וויפיל זיי ווילן, האָבן קאפרעשטער ידן נישט געהאָט קיין אינטערעס דערצו. זעליק מאניש אקשטיין — א שניידער, ישעיה־יאיר — שייאור — באָדנער, אברהם־איציק רימער און אנדערע, פלעגן דערציילן אז קאפרעשטער ידן זענען געווען געגן קויפן באָדן, כדי נישט אריין אין חובות. זיי האָבן געטענעט אז זייערע עלטערן זענען נישט געווען קיין ערד־ארבעטער און דאָך האָבן זיי געלעבט. בעסער וועלן זיי זיך פארנומען מיט מלאכה־מלוכה און נישט זיין קיין פויערים.

הבית של לייב ורייזל גרינשפון

עו"ד ברוך ינוביץ

קווים לתולדות קאפרשט

העיירה קאפרשט השתרעה על פני ערבה, על שטח מישורי־נמוך, לרגלי הר שמצד מיזרח. אדמתה שחורה ורכה, ובעונת הגשמים הייתה אדמה זו הופכה לבוץ עמוק, כך שרגלו של אדם בהיכנסה לתוך הבוץ, הייתה שוקעת בו כמו בתוך זפת נמסה וקשה היה להיחלץ מתוכו.

העיירה הקטנה הזאת הייתה במחוז סורוקה, בצפון ביסאראביה לשעבר — כעת בתחומי ברית המועצות. היא שכנה בקצה הדרומי של המחוז, על הדרך המוליכה מסורוקה לאורהיוב וקישינוב, במרחק של קילומטר וחצי בערך מן הגדה הימנית של נהר "הריאוט" — פלג של ה"דניאסטר". המרחק בינה לבין סורוקה — מזה, ובין אורהיוב — מזה, היה כחמישים קילומטר; המרחק לקישינוב, עיר הבירה של פלך ביסאראביה ושל הריפובליקה המולדאבית של היום, היה 90 ק"מ.

תחנת הרכבת של קאפרשט הייתה מרוחקת מן העיירה כ־7 קילומטרים ונמצאה ברוגוז׳ני.לכיוון מזרח היו נוסעים ברכבת לרזינה, שעל שפת הדניעסטר, דרך התחנות קובילניה וסולדאנשט. בתקופת השילטון הרומני המסלול של פסי הרכבת נגמר ברזינה. לכיוון מערב היו נוסעים מרוגוז׳ני לבלץ, דרך תחנות הרכבת: פלורשט, מארקולשט, אלקסאנדראן. תחנת באלץ היא צומת הסתעפות של פסי־רכבת המוליכים לצ׳רנוביץ, יאסי וקישינוב.

קאפרשט הייתה תחת שילטונן: של רוסיה הצארית מאמצע המאה הי"ט, של רומניה — משנת 1918 ושל ברית המועצות — משנת 1940.

בשנות 1941 — 1944 הייתה קאפרשט, יחד עם שאר חלקי ביסאראביה, בידי צבאות הכיבוש של הגרמנים והרומנים, ומאז ואילך — שוב בידי ברית המועצות.

מתי בדיוק נוסדה העיירה? מה מקור השם "קאפרשט"? מניין באו היהודים הראשונים שהתיישבו בה? לשאלות אלה אין לנו תשובות מדוייקות והעובדות נתונות בערפל היסטורי סמיך.

מקור השם "קאפרשט" אינו ידוע. מספרים, כי המתיישבים בבואם למקום, התרשמו מעדרי־העיזים של בעל האחוזה פיוטר דעמי, אשר היו רועות בסביבה. שפת המקום הייתה מולדובאנית, ואילו הבאים, אשר הגיעו מפודוליה, לא הבינו בה מילה. מפיהם של רועי־העיזים נודע להם כי לעיזים קוראים במולדובאנית "קאפרה", ויש יסוד כי החליטו לאמץ שם זה למושבה שלהם.

מה היה בערבה זו לפני שנוסדה קאפרשט? משערים כי לגיונות של דציבאל וטראיאנוס, ושאר שבטי הפראים של אותה תקופה, עברו בערבה זו. מאוחר יותר, היה האיזור תחת שילטונם של בעלי האחוזה (הפריצים) שבנסיכויות הוואלאכים או המולדובאנים, ואלו נפלו לידי התורכים. (אכן, בקאפרשט מצויים מרתפים מימי התורכים). לאחר מכן עבר המקום למימשל של הצארים הרוסיים.

עוד במאה ה־18 עמדה העיר סורוקה כאי בודד בים הערבה, אשר השתרעה על שטח של מאות ק"מ מרובעים. כדי להחיות את הערבה השוממה, העניקה החוקה של הצאר ניקולאי הראשון, משנת 1835, הנחות רבות ליהודים, אשר היו מוכנים לעבור להתיישבות חקלאית. על פי החוק האמור, הורשו היהודים להתיישב הן על אדמות המדינה, שהוקצו למטרה זו על ידי השילטונות, והן על אדמות פרטיות שניקנו או נחכרו על ידם, בכל פלכי תחום־המושב, כגון חערסון, פודוליה וביסאראביה. כן שוחררו היהודים מתשלומי־מיסים למשך תקופות ממושכות. אבל החסד המיוחד, לו זכו היהודים שעברו להתיישבות, היה השיחרור משירות צבאי (כידוע, נקבעה תקופת השירות הצבאי, בימי ניקולאי הראשון, לעשרים וחמש שנים).

אין פלא, איפוא, שנמצאו קבוצות יהודים, אשר שמחו מאוד בהגיע אליהם הכרזת הממשלה והביעו את רצונם לעבור עם מישפחותיהם לערבת ביסאראביה הרחוקה.

על ידי מתן זכויות כאלה, הצליחה הממשלה הצארית לעודד יישובם של שיטחי אדמותיה הנרחבות והלא־מאוכלסות של ביסאראביה. אגב, מדיניותה של הממשלה, ליישב יהודים במקומות אלה, נבעה מתוך אותן המטרות והשאיפות ליישב שם גרמנים, בולגארים, אוקראינים, יוונים וארמנים — בתור מישקל־כנגד לאוכלוסיה המולדאבית באיזור זה.

היהודים, שבאו לביסאראביה, היו מפלכי יעקאטערינוסלאב, פודוליה, לאטביה ועוד. הם הגיעו למקום וקיבלו שיטחי קרקע, ברכישה או בחכירה, כפי שהובטח להם. הם בנו להם בתים, רפתות וממגורות והחלו עוסקים בכל סוגי עבודות החקלאות. כך נוסדו במשך 17 שנה, החל משנת 1836 ועד 1853, בצפון ביסאראביה 9 מושבות חקלאיות יהודיות, אשר נקראו "קולוניות", וביניהן — המושבה החקלאית "קאפרשט".

לפי הסקר שערך, בשנת 1898, האגרונום עקיבא אטינגר, על מצבם הכלכלי של יהודי רוסיה (פורסם בכרך ב' של קובץ יק"א); הוא כותב בפתח מאמרו הנ"ל על המושבות החקלאיות בביסאראביה, כי בין השנים 1836 לבין 1853 נוסדו 9 מושבות חקלאיות לפי הפירוט דלהלן:

בשנת 1836 נוסדו:

1. דומברובאן — על 1179 דיסיאטי־נות (הדיסיאטינה = 11 דונמים בערך).
2. וואליא־לוי־ולאד — על 346 דיסי־אטינות.

בשנת 1837 נוסדו:

3. בריצ'יבה — על 289 דיס'.
4. מארקולשט — על 564 דיס'.
5. אלקסנדראן — על 900 דיס'.
6. וארטוז'אן — על 390 דיס'.
7. לובלין — על 390 דיס'.

בשנת 1853 נוסדה:

8. זגוריצה — על 400 דיס'.

בשנת 1851 נוסדה:

9. קאפרשט — כמושבה חקלאית — על אדמה חכורה, בשטח של 470 דיס', מבעל־אחוזה פיוטר דעמי, כ־39 שנים לאחר סיפוחה של ביסא־ראביה לרוסיה.

ב"אנציקלופדיה היהודית" ברוסית, משנת 1911, כתוב על "קאפרשט":

Капрешты—евр. землед. колонія Сорокск. у., Бессараб. губ., основана въ 1851 г. на арендованной землѣ. По переписи 1897 г. жит. 1002, среди коихъ 866 евр. По даннымъ Евр. Кол. Общ. въ 1899 г. 36 семействъ, состоящихъ изъ 211 душъ, арендовали 118 десят.; всего же 135 семействъ. Имѣются двѣ синагоги,

מושבה חקלאית יהודית במחוז סורוקה פלך ביסאראביה, נוסדה בשנת 1851 על אדמה חכורה. לפי המיפקד ב־1897 היה מיספר התושבים 1002, מהם 866 יהודים. לפי הנתונים של 1899 — 36 מישפחות (211 נפש) חכרו 118 דיסיאטינות. בסך הכול — 135 מישפחות, 2 בתי־כנסת.

KAPRESTI (Capresti), jüd. landwirtschaftliche Kolonie in Rumänien (im früheren Gouvernement Bessarabien). Die Kolonie wurde 1851 gegründet. 1897 lebten in K. 866 Juden (86 % der Gesamtbevölkerung). In K. besteht eine Kreditgenossenschaft.

Amer. Joint Reconstruction Foundation, Report of Activities 1924/26.

W.

בעיתון היהודי־רוסי "הכרוניקה השבועית של ווסחוד" משנת 1890, עמודים 981—982 מופיעה כתבה מן המושבה קאפרשט, אשר כאן מובא תרגומה לעברית בידי עוזר ברונשטיין:

"ווסחוד" — כרוניקה שבועית סורוקה, פלך ביסאראביה, 14 בספטמבר 1890

מפקח המשטרה, מארמוראקי, אשר הצטיין בשכלו הבריא, בהבנת תפקידו ובאכיפת החוק ככתבו וכלשונו, שירת אצלנו עד אשתקד. במקומו מינתה הרשות המוסמכת את ג. לוצ׳ינסקי. כדי להמחיש את יחסו השלילי של מפקח זה ליהודים, אביא את המאורע הבא.

זה למעלה מעשר שנים שהפריץ פיוטר דעמי, בעל המושבה קאפרשט, מחוז סורוקה, מתדיין עם יהודי המושבה הזאת על גובה דמי החכירה עבור המיגרשים, עליהם הוקמו בתי המגורים שלהם. האדון דעמי מתעלם לגמרי מנכונותם של היהודים לערוך עימו חוזה חדש, ולהביא בזאת את הליכי המישפט הממושך — לגמר. הוא מכתיב להם תנאים כאלו, אשר לא יוכלו בשום אופן לעמוד בהם, ועל כן הם מסרבים לקבלם. אי לכך מועבר התיק מערכאה משפטית אחת לשניה. פעם — לאחר עירעורו של הפריץ ופעם — לאחר עירעורם של היהודים.

הפריץ, בהגיעו למסקנה שהדיונים בערכאות יימשכו עד אין קץ, החל להציק ליהודים בכל האמצעים. בעזרתו של המפקח לוצ׳ינסקי, אשר מילא זמנית את מקומו של הניצב באיזור ג׳. סגר בקיץ שחלף את בית הכנסת היחיד במושבה, אשר ניבנה ברשותם ואישורם של שילטונות הפלך עוד לפני 40 שנה.

לפני החגים, פנו היהודים אל מפקח האיזור בבקשה כי יורשה להם להתפלל בבית־הכנסת, עד אשר בית־המישפט יפסוק למי שייך בית הכנסת: לבעל האחוזה, או ליהודים? המפקח התייחס בהבנה לבקשה זו, ובראש־השנה נערכה התפילה בבית־הכנסת.

כאשר נודע הדבר לפריץ, פיוטר דעמי, הוא פנה אל המפקח לוצ׳ינסקי, אשר לא חשב פעמיים; הוא נסע אל המושבה קאפרשט, נכנס לבית הכנסת, ובלא להודיע דבר לאיש מהיהודים על כוונותיו, אסף את כל ספרי התורה שהיו בארון־הקודש, ושלח אותם בעגלה המיועדת להובלת אשפה, אל בית המימשל האזורי בקוטוזשני מארי. את בית הכנסת הוא העמיד לרשותו הבלעדית של הפריץ, בהעניקו לו סמכות לעשות בבית זה ככל העולה על רוחו.

מעודד מסמכות זו, הכניס פיוטר דעמי חזירים לבית הכנסת. משנודע הדבר ליהודים, הם פנו אל המפקח והתחננו בפניו, כשדמעות בעיניהם, כי יחדל מלהתעלל בכל הקדוש להם וכי יצווה להחזיר להם, לפחות, את ספרי־התורה. אולם המפקח דחה בגסות את בקשותיהם.

למחרת אותו היום, הרכיבו היהודים משלחת וייפו את כוחם של אנשיה להתייצב בפני מושל המחוז ולהגיש תלונה על פעולתו המרושעת והמעליבה של מפקח המשטרה. המושל קרא בעיון התלונה והוציא פקודה לפנות מייד את בית־הכנסת ולנקותו. וכן להחזיר את ספרי־הקודש לבעליהם; ואילו המפקח הוזמן לבירור. בזאת הסתיים העניין.

א. מיילער

№ 39 Воскресенье, 30-го Сентября, 1890 г.

НЕДѢЛЬНАЯ ХРОНИКА ВОСХОДА

Сороки (Бесс. губ.), 14-го сентября.

На мѣсто бывшаго у насъ, годъ тому назадъ, полицейскаго надзирателя г. Мармураки, отличавшагося строгимъ исполненіемъ закона, здравымъ смысломъ и знаніемъ своихъ обязанностей, назначенъ губернскимъ начальствомъ г. Лучинскій. Для иллюстраціи обхожденія этого надзирателя съ евреями, я могу привести слѣдующій случай.

Ужъ болѣе десяти лѣтъ какъ владѣлецъ колоніи Капрешты, Сорокскаго уѣзда, Петръ Деми завелъ тяжбу съ евреями этой колоніи о повышеніи чиншевой платы за участки земли, на которыхъ находятся ихъ дома, и, не смотря на готовность евреевъ войти въ новое соглашеніе съ владѣльцемъ колоніи и тѣмъ прекратить тяжбу, г. Деми уклоняется отъ этого, требуя отъ нихъ неимовѣрныхъ условій, на которыя они согласиться не могутъ. Такимъ образомъ дѣло переходитъ изъ одной судебной инстанціи въ другую, то по аппеляціи помѣщика, то по аппеляціи евреевъ. Но владѣлецъ, принимая въ соображеніе, что, пока дѣло прослѣдуетъ черезъ всѣ подлежащія инстанціи, пройдетъ еще много времени, началъ притѣснять евреевъ всякими средствами, и въ текущее лѣто онъ, при содѣйствіи надзирателя Лучинскаго, временно исполнявшаго тогда должность пристава 3-го стана, закрылъ единственный въ этой колоніи молитвенный домъ, утвержденный губернскимъ начальствомъ и выстроенный евреями же сорокъ слишкомъ лѣтъ тому назадъ. Въ виду же приближенія праздниковъ евреи обратились къ становому приставу съ просьбой дозволить имъ совершать богослуженіе въ молитвенномъ домѣ до рѣшенія суда—кому принадлежитъ молитвенный домъ, помѣщику-ли или евреямъ. Приставъ уважилъ ихъ просьбу, и въ дни праздника «Новаго года» богослуженіе совершалось въ молитвенномъ домѣ. Помѣщикъ г. Деми, узнавъ, что приставъ дозволилъ евреямъ посѣщать молитвенный домъ, обратился къ полицейскому надзирателю 1-й части нашего города г. Лучинскому, съ просьбой помочь ему въ этомъ дѣлѣ. Г. надзиратель, не долго думая, поспѣшилъ отправиться въ колонію Капрешты, гдѣ, явившись въ молитвенный домъ и не предупредивъ никого изъ еврейскаго общества о своемъ намѣреніи, забралъ всѣ «свитки завѣта», хранящіеся въ кивотѣ, и отправилъ ихъ на возкѣ, въ которомъ подчасъ возятся мусоръ, въ катюжанское волостное правленіе, передавъ молитвенный домъ въ полное распоряженіе помѣщика и предоставивъ ему право производить въ этомъ домѣ—что ему заблагоразсудится. Помѣщикъ, ободренный такимъ полномочіемъ, сейчасъ же *загналъ туда свиней*. Евреи, узнавъ о случившемся, обратились къ надзирателю и со слезами на глазахъ стали молить его не издѣваться надъ святыней и приказать возвратить имъ для храненія хоть свитки завѣта. Просьбы ихъ остались тщетными, и на другой день они уполномочили нѣсколько человѣкъ обжаловать неправильное дѣйствіе надзирателя сорокскому уѣздному исправнику. Исправникъ, прочитавъ ихъ жалобу, приказалъ очистить молитвенный домъ, возвратить имъ свитки завѣта и отъ надзирателя потребовалъ объясненія. Этимъ дѣло и кончилось *.

А. Мейлеръ.

המתיישבים במושבות החקלאיות הראשונות, כולל קאפרשט, באו מפודוליה, חרסון, מוהילוב ויאמפולה. חלק מהם ברחו לביסאראביה כדי שלא להיות "חטופים". לא ארכו הימים ובשטח של קאפרשט התחילו יהודים מכפרי הסביבה, אשר לפי הצוו של הצאר הרוסי היו נאלצים לעזוב את הכפרים, להקים לעצמם אוהלים.

קשה לקבוע בדיוק את מיספרם של המתיישבים הראשונים. לדברי אטינגר, משערים כי בראשיתה של ההתיישבות, בכל אחת מהמושבות הנ"ל, היו 40 מישפחות בממוצע או 200 נפשות — לפי 5 נפשות למישפחה. כל אלה הן השערות בלבד.

בעת עריכת הסקר, בשנת 1898, על ידי האגרונום אטינגר, היו קיימות אז רק 6 מושבות חקלאיות של יהודים: דומברובאן, לובלין, ווארטוז'אן, ואליא-לוי-ולאד, בריצ'יבה ומרקולשט. המושבות הנותרות חדלו להתקיים במרוצת המחצית השנייה של המאה הי"ט; מקצתן נעלמו לגמרי, ומקצתן — הפכו עיירות יהודיות, כשתושביהן נרשמו למעמד "העירונים" והתחילו עוסקים במיסחר ובמלאכה. זגוריצה, מעמדה כמושבה בוטל ב־1875, וקאפרשט — מעמדה כמושבה בוטל ב־1887. במקום "מושבה" (קולוניה) — קראו אז לקאפרשט — "עיירה" (מיעסטעצ'קה).

אומנם היהודים באו לקאפרשט לשם התיישבות חקלאית, אולם בראותם לפניהם שדה־פעולה נרחב בשטח המיסחר והמלאכה — הם תפסו ענפים אלו, אשר מהם נשקפו סיכויים למקורות־מחייה טובים יותר. קאפרשט ריכזה את התוצרת החקלאית מהכפרים, כ־20 במיספר, שהיו בסביבה. סוחרים מקאפרשט עמדו בקשרי־מיסחר עם הערים קישינוב ואודיסה, ואף עם ארצות־חוץ, בספקם להן: חיטה, תירס, חמניות, יין, טבק, עורות, פירות, דבש, צמר וכו'.

קאפרשט הייתה עיירה יהודית, כמעט טהורה מלא־יהודים. לפי המיפקד הממשלתי, בשנת 1897 היא מנתה 1002 נפש, מהם 866 יהודים; ואילו בשנת 1930 — היה מיספר היהודים בעיירה 1815 נפש, מתוך אוכלוסיה של 1998 נפש. כלומר — היהודים היוו 90.8% מכלל האוכלוסיה. גידול רב באוכלוסיה היהודית חל בתקופה שבין שתי מילחמות העולם: פליטים מאוקראינה, שבאו לעיירה, וכן יהודים מכפרי הסביבה. בשנים שלפני השואה, הגיע מיספרם של יהודי קאפרשט ליותר משלושת אלפים נפש. לדברי זקנים, היו המישפחות הראשונות בקאפרשט: איווצ'ר, איצקוביץ, דרנבוים, הייסינר, ורזוב, ינוביץ', פידלמן, קליימן.

מכת האנטישמיות, אשר פקדה את היישוב היהודי בביסאראביה תחת שילטונו של הצאר ניקולאי הראשון ואחיו, לא פסחו גם על קאפרשט. אומנם סופת הפרעות, שעברה בשנות השמונים של המאה הקודמת ובשנות 1903—1905 על היישובים היהודיים בביסאראביה, לא הגיעה לקאפרשט, אולם מדי פעם בפעם, בימי א' ו־ה' בשעת הירידים, הושמעו לא־פעם הקריאות "ביי זשידוב — ספאסאי ראָסיא" (הכה את היהודים והצל את רוסיה) או הביטויים "זשידאני לא פאלעסטינא" (יהודים — לפאלעסטינא), כן נעשו נסיונות להתפרע בחנויות של יהודים.

גזירות־הגירוש, על היהודים מכפרי הסביבה, גרמו להרעת מצבם הכלכלי של יהודי העיירה וגרם גל של הגירה ממנה לאמריקה הצפונית והדרומית, במיוחד לארגנטינה, בראזיל, פארו ונצואלה.

הבצורת, שפקדה את החבל, בסוף המאה הקודמת ובתחילת המאה הזאת, גרמה גם היא לדילדולה של העיירה. יק"א, החברה היהודית לעידוד ההתיישבות, זכורה בתולדות קאפרשט בהכרת־תודה על עזרתה הנדיבה לנפגעים.

קאפרשט סבלה גם מתהפוכות של השילטונות: מן השילטון הצאריסטי לשילטון קרנסקי, לאוטונומיה ואחר־כך לשילטון הרומנים. בשנים הראשונות לאחר סיפוח חבל ביסאראביה לרומניה, כלומר החל משנת 1918 ועד תחילת השלושים, חשו אומנם היהודים הקלה מסויימת והצליחו לבסס את מצבם הכלכלי; אבל במרוצת השנים נשתנה מצבם. זה התחיל בגזירות שונות ונגמר בפרעות של הקוזיסטים, התפרעויות שהתרבו והלכו. העיתון הרומני "Adevarul" כתב כי הסטודנטים הקוזיסטים עורכים פעילות פוגרומיסטית לעיני השילטונות ממש.

לקאפרשט הגיעה חבורה של קוזיסטים, אשר יצאו במכוניות מבלץ. בעידודם התקיפו איכרי הסביבה את היהודים ושדדו בתים וחנויות. אלה היו השנים האחרונות לפני פלישתם של הגרמנים והרומנים לחבל, והאווירה נעשתה קשה מיום ליום. המצוקה, בשנים אלה, גדלה והקיפה את מרבית תושביה; שוב שטף גל של הגירות מן העיירה לרחבי העולם — בכלל, ולארץ ישראל — בפרט.

עם פלישתם של קלגסי היטלר לביסאראביה, נכחדה גם קאפרשט מעל פני האדמה. חלק גדול מתושביה היהודים ניספו בשואה בעיירה ובמחנות, בשעת הבריחה, בנדודים בשדות אוקראינה, רוסיה, אסיה התיכונה וסיביר. אלו שהצליחו להימלט ונותרו בחיים, חלקם מפוזרים בכל רחבי תבל, וחלקם — במדינת ישראל.

מן העיירה קאפרשט לא נשאר זכר, אפילו שמה שונה ל"פרודאנשט" — כשמו של הכפר הסמוך. השמות ביסאראביה וקאפרשט הם כיום שמות היסטוריים בלבד — שני מושגים שאינם קיימים עוד ונעלמו מעל המפה הגיאוגראפית.

אנו מתגעגעים לאלו, אשר הכניסו חיים בעיירה זו; אלו שנתנו לנו את החיים. לא נשכח את היהודים שחיו בעיירתנו — אנשים פשוטים, טובי־לב וספוגים אהבת ישראל, אמונה ומסורת יהודית שורשית.

אריה קופּרוב

דער רעאוט

בערך א קילאמעטער ווייט פון קאפּרעשט, אנטפּלעקט זיך פאר די אויגן א ווונדערבאר שיינער פּייסאזש, וועלכער דרינגט אריין טיף אינעם זיכרון און ס׳איז שווער דאס צו פארגעסן. צווישן קרומקייליעכיקע, שפּיציקע סקאלעס, שלענגלען זיך לאנגע, פארדרייטע, שמאלע סטעזשקעס, וועלכע ציען זיך און ווערן פאשווונדן ווייט ערגעצוווּ.

פארשידענע געשיכטעס און לעגענדארע דערציילונגען זענען, אין משך פון יאָרן געשאפן געוואָרן דורך פאנטאזיע פון מענטשן, וועלכע זענען אנציקט געוואָרן פון דערדאזיקער געגנט. טענה׳ן אייניקע: די סקאלעס שטאמען פון מבול׳ס צייטן, און נח׳ס תיבה האט אויף זיי גערוט. אנדערע טענה׳ן: אט די ריזיקע סקאלעס זענען דערשינען נאך א גרויסער ערדציטעניש. האלטן זיי אין איין וואקסן, אט די סקאלעס, אן א שיעור, פון יאָר צו יאָר. אזוי פלעגן מענטשן זיך בויערן די קעפּ, גריבלען די מוחות אן אנ׳עק, אן א סוף.

קינד און קייט האָבן אט די סטעזשקעס אויסגעטרעטן, געריבן די פּאדעשוועס פון די שיך (בארוועס איז דאך אומעגלעך געווען דארט צו קלעטערן). הויל און נאקעט זענען זיי געווען די רעאוטער סקאלעס, נאר דא און דארט האט מען געקענט באמערקן קליינוווקסיקע בוימאלעך אדער גרינע גרעזאלעך.

שטייענדיק אויפן בארג, פלעגט זיך פאר די אויגן באווייזן א צעלייגטער ווי ביי זיין טאטן אין וויינגאָרטן — דער רעאוט. נישט פרעגענדיק ביי קיינעם, נישט קיין עצות, נישט קיין דערלויבעניש, האט דער רעאוט געטון זיך זיינס: געשליידערט זיינע כוואליעס אויף רעכטס און אויף לינקס; שטורמיש געטריבן די וואסערן פאראויס, גלייך ער וואלט זיך ערגעץ ווהין געאיילט און דורכוועגס געדרייט די גרויסע וואסער־רעדער פון די שטעפּאנעשטער און מאריאפּשער מילן.

נאך ביז היינט צוטאג, געדענק איך דאס איינגענומענע געפּיל פון טונקען זיך אין די קריסטאל־ריינע וואסערן פון רעאוט. נישט איינמאל פארכאפּט א בענקעניש נאך די איינדרוקן פון יענע ווייט־פארגאנגענע צייטן פון אמאל. וויפל הערצער האבן זיך מיט ליבע פארבינדן אין דער געגענד פון רעאוט, וועלכער האט אלערליי געהיימע סודות אין זיך ווי א שוואם איינגעזאפּט, אבער פאר קיינעם זיי נישט אויפגעדעקט.

סודות זענען געווען אָן א שיעור ליבענדע־אינטימע, פּאליטישע־פּארווערטע און אונטערערדישע, אויך פארברעכישע; סודות פאר גאָט און פאר לייט. דורשטיקע הערצער נאך דעם יידישן פאלק און יידישער היים. דאָס אלעס האט געפונען א באהעלטעניש צווישן אט די סקאלעס פון רעאוט.

״נו ווו־זשע וועלן מיר זיך באגעגענען?״ — זעבסטפארשטענדליך, ביי דער גרויסער סקאלע, דארט אין דער לינקער זייט, אינעם ווינקל, נאר פּינקטלעך אין דער באשטימטער שעה!״ דאס איז געווען דער געוויינלעכער נוסח פון באשטעלן א ״ראנדעווו״.

און זאגט מיר: וויאזוי קען מען פארגעסן דאס ווידערקול? שטייסט, ערגעצוווּ צווישן די סקאלעס, און שרייסט עפּעס ארויס און דער ווייטקייט, דאן הערסטו פּלוצים

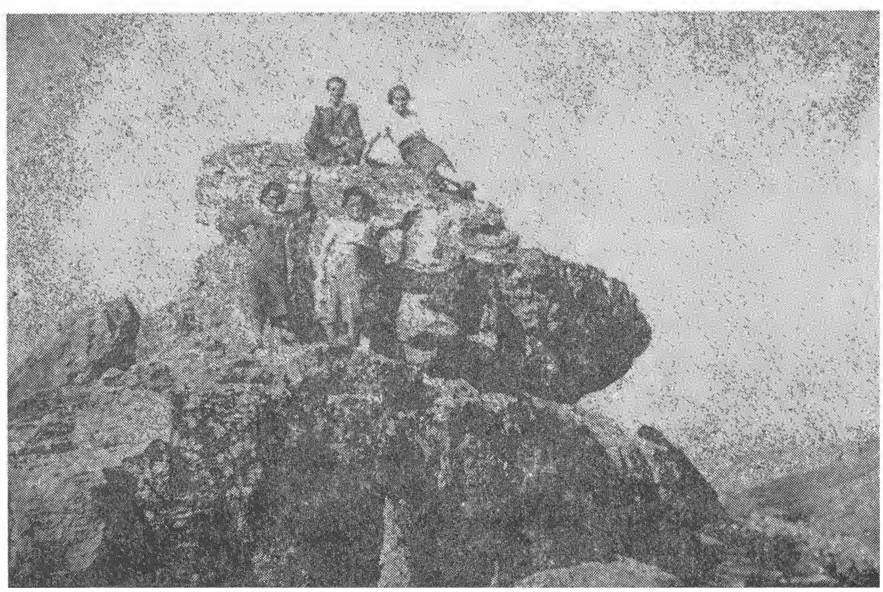
צענדליקער קלאנגען אלס ענפער עט עט ווייט, אזש פון יענער זייט רעאוט. אט גייט זיך פארנאכט א פאסטוכל און טרייבט זיינע שעפאלעך בארג אראפ, כדי צו שטילן זייער דורשט אין די לויטערע וואסערן פון רעאוט. פלוצים פארגלוסט זיך דעם פאסטוכל א הוליע טון. זיין לאנגע בייטש טוט זיך א הויב אין דער לופט, א הילכיקער קנאק און פארשפרייט זיך אין דער גאנצער געגנט. עס פארקאטשעט זיך דאס ווידערקול אזוי ווייט און שטארק, אז מיידלעך פלעגן צאפלען פאר מורא מיט א געשריי: "אוי, מאמעניו"...

א באזונדערער תענוג אין רעאוט איז געווען־שווימען. זומערצייט פלעגן קינד און קייט שטראמען אין דער ריכטונג פון רעאוט, נישט קוקנדיק אז דער שפאציר איז נישט לייכט און איז פארבונדן מיט קלעטערן צווישן סקאלעס. וווהין גייט מען? מע גייט זיך באדן ביים רעאוט. שווימערס זענען אין שטעטל געווען גאר פון די גוטע. אט שטייט איינער אין איין זייט ברעג און באלד באווייזט ער זיך אין דער צווייטער זייט; דערביי לאזט ער הערן א ווויליונגערישן פייף, גלייך ער וואלט זאגן: "וואס זאגט איר עפעס אויף מיין העלדישקייט"? דער רעאוט פלעגט אראפשלינגען שטיל די בארימערייען, אבער פריער אדער שפעטער האט ער נקמה גענומען פון אט די "גרויסע קנאקערס". — מיטאמאל איינגעשלונגען איינעם און ערשט צומארגנס ארויסגעשליידערט אן א לעבעדיקן אטעם. פלעגט דער רעאוט איבערגיין זיינע ברעגעס און צעגיסן זיך אויף ברייטע שטרעקעס פון יענער זייט, פלעגט מען שוין וויסן: גרינוואָרג־פאמידארן, אוגערקעס, קרויט, פעפערס, מייערן, רעטאכער, ציבאלעס א.א.וו. וועלן דא וואקסן אין משך פונעם זומער. אין די טיפקייטן פון רעאוט זענען, אהין און צוריק, געשווימען אלערליי פישאלעך, וועלכע פלעגן באשיינען שבת די יידישע טישן אין שטעטל.

דער רעאוט האט זיינע וואסערן געצויגן פון אסאך קוועלן מיט קאלטער, קריסטאל לויטערער וואסער, א מחיה צו שטילן דעם דורשט אין די הייסע זומער־טעג. פון אט די קוואלן און פון פון ברונעמער ביים ברעג פון רעאוט פלעגן, דור אויס דור איין, וואסערפירער שעפן פעסלעך וואסער, כדי צו פארטיילן אין די הייזער קאנען מיט וואסער, סיי זומער און סיי ווינטער.

ווינטער האט דער רעאוט אויסגעזען גאנץ אנדערש ווי געוויינטלעך. באדעקט איז די גאנצע געגענט געווארן מיט קלאר ווייסן שניי, און די פארפרוירענע וואסער פון רעאוט האט אויסגעזען ווי אגלאנצענדיקער שפיגל. דא הויבט זיך אן א נייע סדרה פון פארוויילונגען: ערשטענס, האט מען אויסגעריבן א שליטוועגס פון שפיצבארג ביז צו דער וואסער; שליטאלעך, א באזונדער פארגעניגן פאר קינדער און דערוואקסענע איז בליצשנעל אראפצוגליטשען זיך פון אויבן אראפ. פאלט מען אראפ און מע כאפט א זעץ אינעם "כ׳בעט־איבער־אייער־כבוד", מאכט עס נישט אויס, ארויפגעזעצט זיך באנייס און פארגעזעצט ווייטער. אז מע דארף ארויפדראפן זיך אויפן גליטשענדיקן בארג און שלעפן דערצו אויך דאס שליטאלע, אפילו דערביי פארגאסן ווערן מיט א שווייס איבעראל, וועגן דעם איז נישט כדאי צו טראכטן, דער עיקר איז — די גלעלעכטערן, וואס האבן זיך קלינגענדיק געקאטשעט ביזן זיבעטן הימעל. אויף דעם אייז־שפיגל, וואס ציט זיך אין דער לענג און אין דער ברייט פון רעאוט, זעט מען צענדליקער יינגלעך און מיידלעך, וועלכע לאזן זיך אוועק מיט די קאניקעס אויפן אייז פון איין ברעג ביזן צווייטן, אהין און צוריק. פאלט מען, הויבט מען זיך באלד אויף און מע פליט ווייטער. דאס צופרידענקייט ווערט פארוואנדלט אין א געלעכטער, וועלכעס פארהילכט

די גאנצע געגענט ארום. עלטערע מענטשען, וועלכע זענען נישט געווען אומשטאנד צו גליטשען זיך און נישט שליטלען, פלעגן אויסגעפונען אנדערע פארוויילונגען ביי דעם רעאוט: מע האט אינעם אייז אויסגעהאקט לעכער, אפגענארט די פישאלעך מיט ווערימלעך אנגעטשעפעט אויף האטשיקלעך און אזויארום ארויסגעכאפט פון אונטערן אייז. פארשארטע בחורימלעך, וואס פלעגן וועלן באווייזן זייער וווילייגערישקייט, פלעגן צומאל זיך ארייננכאפן און אט די אייז־לעכער און דערביי נישט איינמאל גוט אפלעזן. אין די גאנץ גרויסע פרעסט, ווען דאס אייז פון רעאוט איז געווארן דיק, פלעגן פויערים אויסהאקן ציגל פון אייז, און פולע שליטענס אוועק פירן אין שטעטל אריין. דא האט מען אנגעפולט די לעדאווניעס, באדעקט מיט שטרוי צוצוגרייטן צום זומער צו באנוצן פאר אלערליי צילן: וועגן א קאמפרעס צו לייגן, א קאלטן ביר אין דער גרויסער היץ און צו אנדערע צוועקן.

סלעים מעל הריאוט

עו"ד ברוך ינוביץ

עיסוקיהם של יהודי קאפרשט

מקורות הפרנסה של יהודי קאפרשט היו מגוונים ביותר, ולא היו שונים בהרבה מאשר בשאר העיירות של המחוז. על החלוקה המדוייקת של עיסוקי היהודים בקאפרשט אין לנו מקורות בדוקים, אבל לא נהייה רחוקים מהמציאות אם נקבע שכ־40% מיהודי־העיירה עסקו במיסחר, כ־30% במלאכה ועל השאר נימנו מתווכים למיניהם, כלי־הקודש (רבנים, שוחטים, מלמדים, חזנים, שמשים וכו׳), בעלי מיקצועות חופשיים ומחוסרי מיקצוע, אשר חיו בחלקם על תמיכת הציבור ועל חסדיהם של קרובי משפחה בארץ ובחוץ לארץ.

בדרך כלל ניתן לומר, שמצבה הכלכלי של קאפרשט היה טוב משל עיירות אחרות, והסיבה העיקרית לכך הייתה ההתיישבות הכפרית הצפופה שמסביבה. כ־20 כפרים גדולים, מהם ינקה העיירה את עיקר פרנסתה.

סוחרי־העיירה התרכזו במיסחר של תנובת הסביבה ובעיקר בסחר התבואה. זאת הייתה שיכבה נרחבת של יהודים, אשר כל עיסוקם היה — קניית התבואה מאת האיכרים ועל כן קרויים היו: "סוחרי תבואה" (תבואה הענדלער). בראשם של סוחרי־התבואה עמדו מיספר סוחרים בקנה־מידה גדול, בעלי קשרים עם העולם הרחב. כל השאר היו סוחרים זעירים ומעוטי־אמצעים, אשר קנו את התבואה על מנת למכור אותה עוד באותו היום, או למחרתו, לסוחרים הגדולים בהפרש של רווחים קלים יותר. הללו גרו, על פי רוב, בקצווי העיירה ובמבואותיה. ההתחרות ביניהם לבין עצמם הייתה רבה, ובבוא איכר עם יבולו לעיירה היו מתנפלים על עגלתו וכל אחד היה מושך אותו לעברו. זאת הייתה פרנסה קשה, שעוררה לא־אחת טינות הדדיות, אם כי בדרך כלל שררו יחסי־ידידות בין יהודי קאפרשט, על אף ההתחרות הקשה.

היה סוג של מיסחר בתבואה, שקראו לו "פאיניע ווערדע" בתרגום — "לחם ירוק". כבר בראשית ימי־האביב, כאשר החיטה הייתה זרועה בשדות, נקנו היבולים של הקציר הבא, והאיכרים קיבלו מיקדמות "על החשבון". היו איכרים, אשר ידעו לנצל את הדבר לטובתם: הם קיבלו מיקדמה מסוחר אחד וגם מסוחר שני, ואילו בבוא הזמן בסתיו, מכרו את תבואתם לסוחר שלישי. הרבה כסף יהודי הלך לטמיון בדרך זאת.

מקום חשוב תפש המיסחר בעורות של כבשים וטלאים. עוד זמן רב, לפני בוא האביב, היו סוחרי העורות יוצאים לכפריי־הסביבה וקונים, מאת בעלי האחוזות ומאת האיכרים בעלי עדרי־צאן, את הטלאים העתידים להיוולד, ובהגיע זמן ההמלטה היו יוצאים ומקבלים אותם. הבשר נמכר לקצבים ואת העורות — בעיקר המשובחים שבהם — היו מייצאים לחוץ־לארץ. מיסחר זה גדל במיוחד בימי השילטון הרומני, בין שתי מלחמות העולם, והעוסקים בו הפיקו רווחים יפים.

איכרי הכפרים מכרו ליהודי־העיירה את תבואות השדה ופרי הגן, את תוצרת הלול, הרפת והדיר. נשי האיכרים מכרו את פרי עמלם כגון: בדים גסים, שטיחים, מגבות, חמאה, שמנת, גבינה, עופות וביצים וכו׳. תמורת ההספקה, שהעיירה שאבה מכפריי־הסביבה, היא סיפקה להם בשפע את צורכיהם. היו בעיירה חנויות מכל הסוגים: למכולת, לאריגים, להלבשה ולהנעלה, לברזל, לכלי־בית ומטבח, דברי סדקית וכו׳, כמו בכל עיירה יהודית אחרת, אלא שכאן הכול היה בשפע. לאלה יש להוסיף את המיסעדות ובתי המרזח, אשר גם הם התפרנסו בעיקר על כפריי־הסביבה.

בסמוך לבתיהם של סוחרי התבואה, היו מחסנים גדולים מלאי תבואה. משעות־הבוקר המוקדמות היו עומדות, בעונת הסתיו, שורות ארוכות של עגלות על מנת להעביר את התבואה לתחנת רוגוז׳ני.

אשר לתעשייה בקאפרשט, יש לציין שהיו 3 בתי־בד — של איבצ׳ר, עלקיס וברנשטיין, ושתי טחנות־קמח — של איבצ׳ר ושותפיו וזו של עלקיס ושות׳.

התעשייה בקאפרשט סיפקה עבודה לתושבים רבים. טחנת הקמח של איבצ׳ר, עלקיס, סקלדמן והויכמן סיפקה חשמל לעיירה.

המיסחר סיפק, בדרך כלל, פרנסה בשפע. האוכלוסיה הכפרית הייתה רחוקה מלעסוק במיסחר ובמלאכה, ועובדה זו נוצלה על ידי היהודים. אבל היו גם שנים של בצורת, שהביאו בעיקבותיהן עוני ורעב. חנויות נסגרו וגדל מיספר פושטי הרגל בעיירה. בשנים כגון אלה גאו גלי ההגירה מהעיירה לערים הגדולות של רומניה ובוקובינה, ורבים היגרו על פי רוב לארה״ב, לדרום אמריקה ולארצות אחרות.

בעלי המלאכה שבעיירה עבדו, רובם ככולם, בשביל איכרי הסביבה. מיספר החייטים בעיירה היה רב. מהם שעבדו ״לפי מידה״, ולקוחותיהם היו בעיקר יהודים, אבל רובם עסקו בתפירת בגדים מוכנים. הם נקראו ״טאנדטניקים״, ואת תוצרתם היו מספקים לחנויות הבגדים שבעיירה, או היו מוציאים את תוצרתם לירידים בעיירות ובכפרים הגדולים שבאיזור. כך נהגו הסנדלרים, הכובענים והפרוונים, אשר צירפו מלאכה ומיסחר.

היו בעיירה גם נגרים, פחחים, נפחים, חבתנים, צבעי־צמר, צבעים, רצענים, שענים, אופים, קצבים, תופרות וכו׳.

כאן המקום להזכיר את שואבי־המים, העגלונים, הסבלים וכו׳. כל אלו עבדו בפרך למחייתם ועיסוקיהם סותרים את האגדה, הנפוצה גם בין האנטישמיים למיניהם, על חייהם הפאראזיטיים כביכול של יהודי־הגולה. לצערנו, גירסה זו נפוצה גם בינגו, בלי לחוש את העוול הניגרם בכך לאמת ולזכר אבותינו.

ישראל רשף (פייארמן)

מבט חטוף על עיירתנו קאפרשט

בעיירה נהוג היה לקרוא בשם "הר" לאותו מדרון מיזרחי משופע, שנישא מעל חלקה הבנוי של העיירה ואשר לאורכו נראה האופק כעין קוו מתוח. מי שהעפיל אל קוו־הרקיע, הגיע בסופו של דבר אל חפירות־ההגנה שנחפרו בתקופת מלחמת העולם הראשונה; משם נתגלה לעיניו מראה מרהיב־עין של העיירה עצמה, כאילו מונחת על כף־היד וכן הנוף המשתרע עד לאופק המערבי, מקום שם השמש שוקעת ככדור־אש ענקי. מאחורי הר זה היתה, מדי בוקר, מופיעה השמש ושולחת קרניה המבשרות את בואו של יום חדש. מדרונו של הר זה היה מעובד וזרוע בימות הקיץ, על פי רוב חמניות, ואילו במרוצת־הזמן ניטעו עליו כרמים; בין הגפנים הצעירים נזרעו אבטיחים ומלונים.

בעלי הכרמים נוהגים היו, בייחוד לאחר תנומת־שבת, לערוך בכרם ביקור כדי לשאוף אוויר צח ולרוות נחת מ"האחוזות" שלהם.

בזמן הבשלת האבטיחים והענבים, היו נשמעים מן הכרמים קולות שירה וצחוק של בחורים ונערים, אשר שמרו על הפרי "מבעלי ידיים ארוכות"...

דרכים רבות הוליכו אל עיירתנו: האחת עברה דרך פרודאנשט, קאזאנעשט, צינצערען ואוריהוב לקישינוב. בין אוריהוב לקישינוב היה כביש סלול, כך שגם אוטו־מובילים יכלו לנסוע בימות הגשמים. דרך שניה, צפונית מהעיירה, הוליכה לתחנת־הרכבת ברוגוז'ני — המובילה לעולם הרחב. על דרך זו שלטו ברוך־חיים ובניו; הם אשר שמרו על הקשר הקבוע והמדוייק בין העיירה ובין תחנת־הרכבת ברוגוז'ני — ביום ובלילה, בקיץ ובחורף. הם היו דייקנים אפילו יותר מהרכבת, אשר בימות חורף עצרו אותה סופות ושלגים, אבל לא אותם. אפילו שודדי־דרכים ורוצחים לא היה בכוחם למנוע את הנסיעות הקבועות של העגלונים. אחד הבנים, ביינוש, נפל קורבן לרצח בדרך הזאת.

שאר הדרכים הובילו אל כפרי הסביבה, משם היו נוהרים איכרים, במיוחד בימי היריד, ביום ראשון וחמישי בשבוע. מכיוון שהרומנים הטילו איסור לקיים את יום־השוק ביום ראשון, מפאת "קדושת היום", נהגו הז'נדארמים להקפיד שהחנויות תהיינה סגורות, אבל היו עוצמים עין כאשר קיבלו מתת־בסתר "דמי לא יחרץ".

לעומת זאת היה השוק ביום חמישי שונה. כל מרכז העיירה היה נתפס, מבעוד לילה, על ידי בעלי דוכנים ומעליהם נמתחו אוהלים — להגנה מפני קרני השמש או מפני גשם.

הדוכנים היו מסודרים משני צידי הרחוב הרחב. מאחורי הדוכנים חנו עגלותיהם של איכרים, באי הסביבה הקרובה והרחוקה, כשסוסיהם מותרים מריתמותיהם, קשורים לעגלות ולועסים בשקידה שעורים, שיבולת־שועל או כל תקרובת אחרת שהוגשה להם.

בהמשך לרחוב הראשי, אחרי הדוכנים, עמדו עגלות צמודות זו לזו, מלאות פירות וירקות העונה: דובדבנים, גודגדניות, מישמשים, שזיפים למיניהם, מלונים וירקות למכביר. אמצעו של הרחוב שימש מעבר להולכי־רגל ולעגלות. למרות הצפיפות, לא פסקה התנועה משעות־הבוקר המוקדמות עד שקיעת־החמה. אז התרוקן הרחוב, לאחר

ההמולה, ונשארו רק שרידים מובהקים של יום־שוק; קש, קליפות, ניירות, פירות וירקות פגומים וכו׳.

בעלי הבתים והחנוונים, של אותו הרחוב, היו רוטנים למחרת כאשר נאלצו לטאטא, כל אחד לייד ביתו — את הליכלוך שנשאר. הקנס הצפוי בשעת ביקורת של הז׳נדארמים, היה גורם מדרבן יעיל ביותר.

מקום מיוחד ושמור היה ביום השוק כמו בכל ימות החול, לתגרנים (״זיצערס״) ירקנים, אשר כל אחד מהם היה יושב מאחורי דוכנו, המורכב ממיספר לוחות־עץ המונחים על שני ארגזים. על הדוכן — מאזניים ומישקלות ולידו סלי־נצרים ובהם פירות וירקות. בין הרוכלים היו שמכרו דגים לשבת.

גם למכירת ביצים ועופות היה מקום מיועד בשוק. נשות האיכרים היו ישובות על הארץ ולפניהן ביצים, עופות וכן חמניות, גרעיני דלעת לפיצוח בשבת וכל מיני תבלינים.

נשים מהכפר פראַדאנשט היו מספקות חלב בבקבוקים וחמאה עטופה בעלי־כרוב — ללקוחות בעיירה שלא היתה להם עז או פרה.

היו גם יהודים, אשר החזיקו מיספר פרות וסיפקו חלב לאניני־טעם ולמהדרין בכשרות. גבינות אפשר היה להשיג אצל גדליה הבריזנאר (עושה הגבינות).

מרבית בני העיירה התפרנסו ממיסחר עם הכפריים של הסביבה, אשר נוסף לפירות וירקות, היו מביאים מתבואות הקיץ כמו: תירס, חמניות, חיטה, שעורה וכן מכרו באביב עורות של טלאים ובחורף — עורות של חיות שנצודו.

תמורת תוצרתם היו האיכרים קונים לתצרוכת ביתם; כלי־בית, מכולת, בדים, בגדים מוכנים, נעליים וכן מקבלים את שירותם של בעלי־מלאכה שונים; חייטים, סנדלרים, פחחים, נפחים, נגרים וכד׳.

שירות מיוחד קיבלו האיכרים מבתי־הבד לעצירת שמן ומלווים את הייצור עד קבלת השמן החם מתוצרתם שלהם.

בתי־הבד היו מוכרים את תוצרתם לערים הגדולות. הגפת (מאקוך), שימש מזון לבהמות ולחזירים וכן להסקה. קליפותיהן של החמניות, לאחר הפרדתן מהגרעינים, שימשו בימות־החורף הקרים — להסקה ולחימום הבתים.

טחנות־הקמח פעלו בלא הרף, ובזכותם הותקנו פנסי־חשמל שהאירו את האפילה ברחובות העיירה.

השוק המיועד לבהמות וסוסים, שימש לא־פעם מקום להסתה אנטישמית, בעיקר בתקופה של ערב־בחירות. תגובתם של צעירי קאפרשט, לכל התעוררות מעין זו, היתה מיידית וזה הרתיע את המסיתים והמוסתים כאחד.

בצד מערב של העיירה השתרעה בקעה עמוקה אשר בשתי גדותיה היו פזורים סלעים ואבנים למכביר. עמוק עמוק בגיא זרם נהר הריאוט.

בימות הקיץ, בשעות אחרי הצוהריים, היו בני העיירה נוהרים בהמוניהם לטבול במים הצוננים של הריאוט. המרחק לנהר היה כ־2 ק״מ כולל הירידה התלולה. את הדרך היו עושים ברגל, בעגלה רתומה לסוסים וגדושה נוסעים — שכנים, חברים או

סתם נילווים. גם כרכרה רתומה לסוס לא נעדר מקומה ואפילו ברכיבה על סוס היגיעו. כל האמצעים, להגיע לריאוט, כשרים. מקומות הרחצה היו מתמלאים בהמון אדם. הגברים — בלא כסות לעורם, ואילו הנשים, במרחק מה משם — לבושות כותנות־לילה או חלוק לעורן — מעינא בישא.

גם הסוסים היו בקהל המתרחצים — בלא בושה מטילים גלליהם במים, מבלי שירגישו צורך אפילו "להתנצל"; המים הזורמים נשאום הלאה הלאה.

סביבת הריאוט הייתה מקום־משיכה לרבים, בעיקר בימי שבת אחר הצהרים. בחורף, עת שיכבת קרח עבה כיסתה את פני הנהר, שימש הנהר להחלקה. ואילו בקיץ — לטיולים ולמקום מיפגש של נוער. בייחוד חיבבו את המקום חניכי תנועות הנוער בעיירה; השומר הצעיר, גורדוניה, דרור וכן גם נוער לא־ציוני, אשר פעולותיו במחתרת.

מקור מי־השתיה לתושבי העיירה, היו שני מעיינות לייד הריאוט. אחד מהם, שנודע בפי־כול בכינויו ה"איזוואר" (המעיין), מימיו היו שופעים וצלולים. לכאן היו באים "מובילי־המים", כל אחד עם עגלה רתומה לסוסים, אשר עליה מותקנת חבית כרסתנית ולצידה תלויים שני דליים מעץ. קשה ומפרכת היתה עבודתם של מובילי המים, בייחוד בימות החורף, עת סופות שלג סוערות משתוללות, משבשות את הדרכים ומכבידה על ההליכה, בפרט כשהדליים מלאים מים.

עם הפשרת השלגים, כאשר הנהר היה גואה וסוחף כל אשר נקרה בדרכו; דרכים משתבשות, הבוץ בדרכים וברחובות העיירה עמוק, הפכה הנסיעה ונשיאת הדליים לסיוט.

אולם אספקת המים לא פסקה, כי מיצרך חיוני הוא. פרנסה קשה "בחרו" לעצמם מובילי המים מחוסר ברירה: — בבית אישה וילדים, ויש להביא לחם לפיהם ומיספוא לבהמות־העבודה העוזרות לפרנסה.

ו ל ס י ו ם : הקשר שלנו עם עיירתנו, ככל שלא יהיה, הוא ריגשי בלבד. שם נולדנו, גדלנו, חונכנו ולמדנו לדעת ולהבין כי המקום יקר לנו; אולם זר לנו כיהודים, כמו כל מקום אחר בעולם. אין אנו יכולים להתעלם מזכרונות־העבר, כי באיזשהו מקום קיים קשר בין העבר לעתיד. למרות ששרפנו את הגשרים עם מה שהיה לנו בגולה — ההווה והעתיד שלנו כיהודים הוא כאן בארץ־ישראל.

אריה קופרוב

כי אזכור את עיירתי קאפרשט

מדי פעם מנקרת במוחי תמיהה: הן עיירתי — ככל העיירות שבגולה היא; מדוע זה זכו מרבית הערים והעיירות בביסאראביה, כי שמם יופיע בספרים ובעיתונים שונים, ואילו קאפרשט — איתרע מזלה, ושמה לא ייזכר ולא ייפקד?

עובדה היא. השם "קאפרשט" נמחה מעל המפה הגיאוגראפית; הוא הוסב ל"פרודאנשט" — על שמו של הכפר השכן. מכיוון שכך, שומה עלינו — הדור, אשר ראה במו עיניו והרגיש על בשרו את חורבנה — להעלות זיכרה של העיירה — בה נולדנו, בה חונכנו ובה עוצבה דמותנו הרוחנית.

שנים רבות חלפו מאז נעקרתי מעיירתנו, ותוך מסכת של נדודים וסבל נשאתי בליבי געגועים ודאגה לגורלה של ערש־מולדתי. גם כיום, כאשר היגעתי סוף סוף אל ארץ־כיסופיי והתעריתי בה, אני נושא בקרבי את דמותה של קאפרשט. חרותים במוחי רחובותיה, בתיה, מוסדותיה ואנשיה; אני רואה אותם בעיני־רוחי בכל פרטיהם ופרטי־פרטיהם.

יהודי העיירה, מרביתם היו פשוטי־עם, לבושים מעילי פרווה, לראשם — כובע של עור־טלה (קוטשמע), ולרגליהם — מגפי־עור גבוהים (טיב העור לפי הישג ידו של האיש) או נעליים נתונות בערדליים. אנשים בעלי השגות מצומצמות, אשר דרישותיהם מהחיים היו מוגבלות לדאגות פרנסה, לענייני משפחה ולחינוך ילדיהם.

מה שנוגע לחינוך עצמו, לא היו השאיפות מרקיעות שחקים. מספיק ודי לדעת להתפלל, להבין מקצת חומש ורש"י, לכתוב מיכתב ביידיש, ואם אפשר — גם בשפת המדינה. וכל זאת למה? שלא להימנות, חלילה, עם מעמד הבורים והעמי־ארצים...

חלק ניכר מן האוכלוסיה התפרנס מעבודת אדמה: מהם שהיו חוכרים מה"פריצה" שטחי־קרקע ומגדלים תבואה או מיקשאות של אבטיחים ומלונים; מהם שנטעו כרמים על מדרון ההר ממיזרחה של העיירה, וכן היו שגידלו עצי־פרי. כמעט שלא היה בעל בעמיו, אשר לא גידל פרה או לפחות עז או שתיים. כנראה, צודקים הטוענים כי שמה של העיירה בא לה על שום המיספר הרב של עיזים שמילאו את רחובותיה של העיירה ואף טיפסו על הגגות.

אבל את המרכיב העיקרי של תושבי קאפרשט היוו בעלי־מלאכה, חנוונים וסוחרים, אשר התפרנסו מאיכרי 20 הכפרים שבסביבה, שהיו מזדמנים אל העיירה בכל ימות־השבוע ובמיוחד בימי־השוק — ה"יריד".

שישה רחובות היו בעיירה וסימטאות מיספר. הרחוב הראשי — הארוך שבהם — ריכז בתוכו את מרבית החנויות; הוא הגיע בקצהו הדרומי עד לגבולו של הכפר "פרודאנשט", ואילו קצהו הצפוני נמשך לכיוון דרך רוגוז'ני. מאחורי רחוב זה, עד לאופק המיזרחי, השתרע מידרון משופע של שטח חקלאי. מעבר לרחוב, בצידו המערבי, היה מיגרש רחב־ידיים, בו נערך כל יום חמישי בשבוע שוק הבהמות, אשר היה הומה מאלפי האיכרים שנהרו לתוכו.

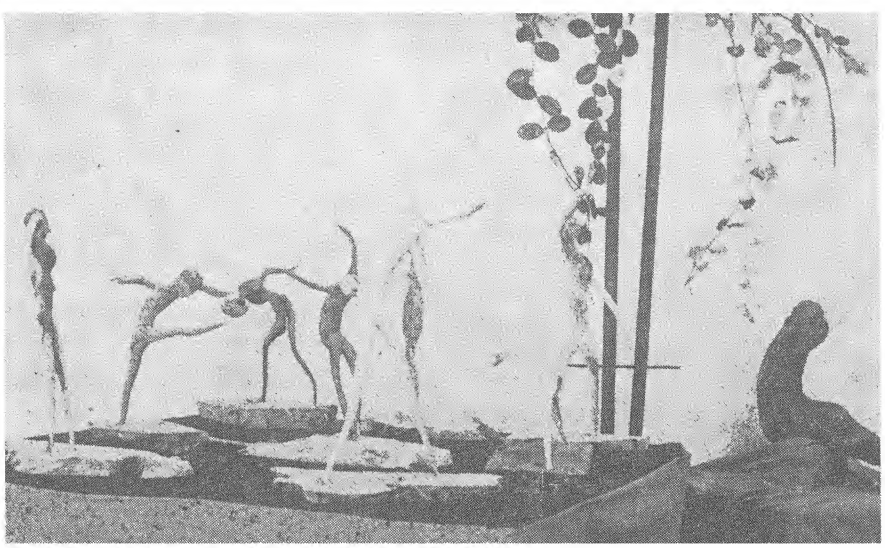
באותו היום עצמו התקיים, לאורכו ולרוחבו של הרחוב הראשי, ה"יריד" השבועי, אליו נשאו עיניהם כל תושבי קאפרשט מקטון ועד גדול. ביום זה שררו בעיירה שימחה

וששון. כבר עם עלות השחר ואף שעות לפני כן לאורם של פנסים, היו רוכלים, חנוונים ובעלי־מלאכה מקדימים לתפוס לעצמם "מיגרש" לאורך הרחוב (על פי רוב היה כל אחד מקפיד שלא לתפוס מיגרש אחר, השמור לבעליו מיריד ליריד). על המיגרשים הוקמו, כמו באורח־פלא, סככות מיוטה או מברזנט, במיסגרתן סידר כל אחד את מרכולתו לראווה, כך שעם הגיע האיכרים ליריד, עם הנץ החמה, אפשר היה למצוא כאן מכל הדרוש להם: להלבשה, להנעלה, למשק הבית, לחצר ולשדה. בימות־החורף הקרים היו המוכרים מצטיידים בסיר מלא גחלים לוחשות, כדי לחמם את הידיים האוחזות במטר ובמישקולת.

לא עברה שעה קלה והרחוב היה למרקחה, רעש והמולה נישאו מכל עבר: קריאות של חנוונים וירקנים המכריזים על מרכולתם; קולותיהם של קונים העומדים על המיקח; מריבות של שיכורים וצחוקם של ילדים. ועל כולם — קירקורים של בני־כנף — תרנגולות, אווזים, ברווזים ותרנגולי־הודו, שהובאו לשוק כדי לעלות על שולחנם של יהודים בסעודת־השבת.

ואם בשבת עסקינן, אפשר לומר בלא שמץ של הגזמה, שזו היתה גולת־הכותרת של ימות־השבוע. נדמה כאילו כל הטירחה, בימות־החול, אינה באה אלא לכבוד שבת. יום השישי, היום בו הנשים עסוקות בבישול, באפיה, במירוק וניקיון, מתקרב לקיצו. יהודים חוזרים מבית־המרחץ, כשצרור לבנים מתחת בית־השחי; ילדים חפופי־ראש ולבושים בגדי־שבת מתכוננים ללכת עם אבא לבית־הכנסת. בעלת־הבית מעלה נרות, ואורות מנצנצים בעד לחלונות של כל בית. הגיעה שבת, הגיעה מנוחה.

לאחר סעודת־השבת יוצאים נערים ונערות לטייל ברחוב הראשי. נוער ציוני זורם אל ה"אולם" לשיחה, לערב שאלות ותשובות ולמישחקים. נוער זה היה פאר העיירה והדרה. תנועות הנוער חינכו את הילדים לאהבה את ארץ־ישראל ועם ישראל. בסופו של דבר, הן היו הגורם שמיספר רב של צעירים יצאו להכשרה ועלו ארצה.

ישראל ברנע

עו"ד ברוך ינוביץ

קופת מילווה וחיסכון בקאפרשט

קופת מילווה וחיסכון ("לייַ־און־שפאר־קאסע") בקאפרשט הייתה מוסד בעל־ערך חיוני ביותר. דיפדפתי בכל החוברות של "דאס קאאפעראַטיווע וואַרט", הנמצאות באוניברסיטה בירושלים, ולצערי לא גיליתי חומר המתייחס אל עברה של קופה זו בעיירה. לפי המובא ב"אנציקלופדיה של גלויות" — יהדות ביסאראביה" ע' 817, נוסדה "קופת מילווה וחיסכון" בקאפרשט בתאריך 8 ביולי 1908, בתור סניף של ברית הקואופראציה היהודית בביסאראביה.

שנים מיספר לפני מילחמת העולם הראשונה, שרר משבר כלכלי חמור בביסאראביה. גם קאפרשט נפגעה קשה. סבלו במיוחד היהודים, אשר פרנסתם התבססה על מיסחר זעיר או מלאכה. גורם חשוב במילחמת־הקיום, של כל מפרנס, היה האשראי הזול שקופת מילווה וחיסכון מספקת לחבריה. על כן טבעי היה כי באמצע שנת 1908 התארגנה קבוצה של תושבי קאפרשט וייסדה, בעזרת חברת יק"א, קופת מילווה וחיסכון בעיירתנו, לאחר שהצליחו להשיג משילטונות הצאר בקישינוב את הרשיון הדרוש. לאחר הפתיחה החגיגית של הקופה, נבחרה הנהלה ומועצה. הקופה קיבלה מיק"א הלוואה שאיפשרה לה להעניק הלוואות גדולות לניצרכים.

בעקב המילחמה בשנת 1914, הופסקה פעולתה של הקופה ונתחדשה אחרי מילחמת העולם הראשונה, תחת השילטון הרומני, בסיועם של ה"ג'וינט" וה"פונדיישן".

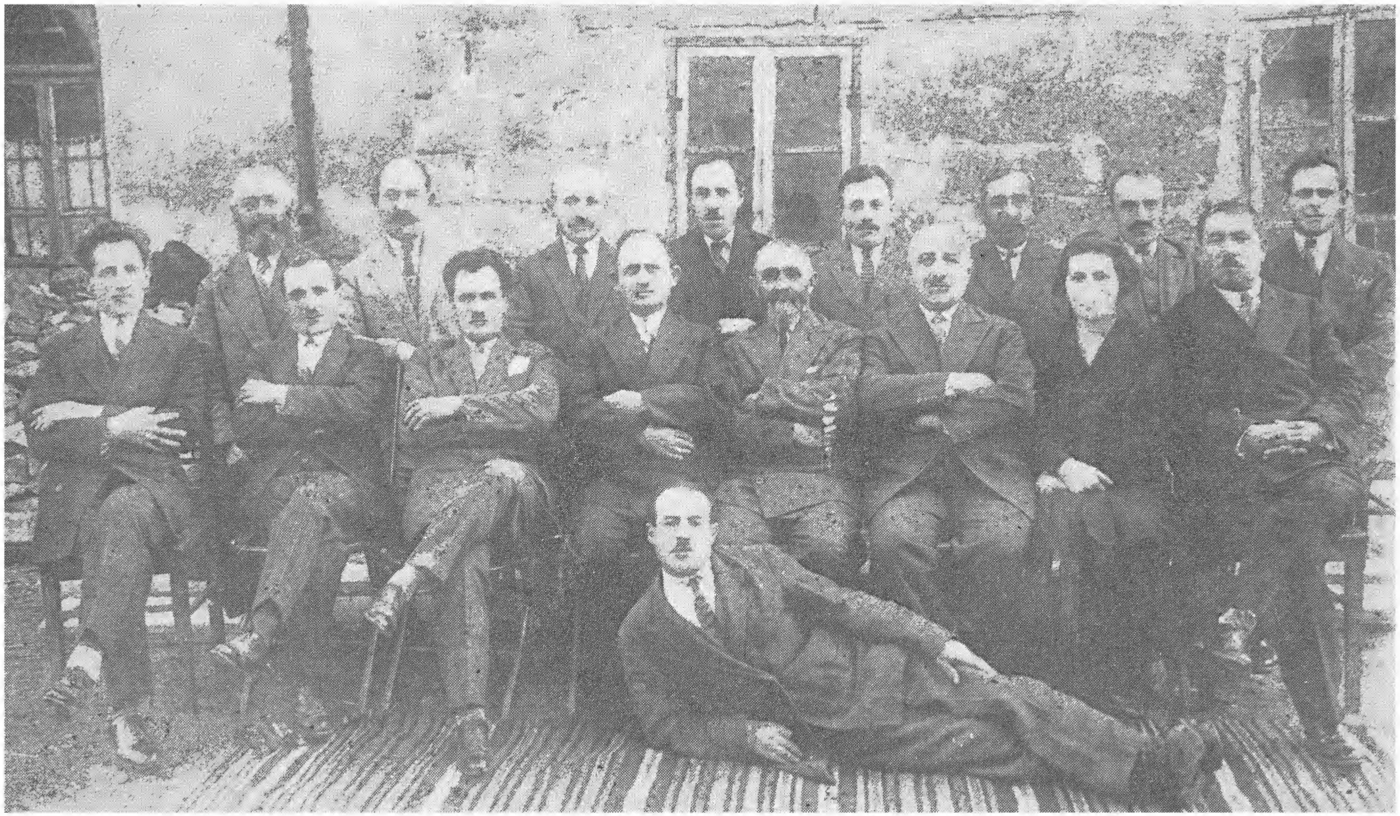
הקופה הקיפה את מרבית האוכלוסיה היהודית, ותפקידה העיקרי היה — מתן עזרה ליהודי־העיירה על כל שיכבותיהם: לסוחר הזעיר, לחנווני הקטן, לעובדי האדמה ולבעלי המלאכה, בהתאם לצורכיהם בעונות השונות.

כל חבר הקופה הכניס דמי־חבר וקיבל פינקס־חיסכון, בו נרשמו חסכונותיו, אשר הופקדו מדי שבוע או מדי חודש בחודשו — בהתאם לתנאים שנקבעו מראש. הקופה השתמשה בחסכונות, שהופקדו בה, בתור הון חוזר של הלוואות לחבריה.

בגלל חשיבותה של הקופה, היה מוסד זה קרוב לליבו של כל אחד. מתוך הפליטון של אליעזר הייסינר, אשר שימש במשך שנים מנהל של הקופה; ומתוך הכתבות של בוׂמה יוציס בעיתון היומי "אונזער צייט" (ראה להלן) — אנו למדים שהאסיפות השנתיות, של ה"באנק", היוו מאורע בעל חשיבות ממדריגה ראשונה. כימעט כל חברי הקופה היו מתכנסים לאסיפות אלה כדי לשמוע את הדו"ח של ההנהלה ולבחור בהנהלה חדשה.

האסיפות היו נמשכות, בדרך כלל, 2—3 לילות רצופים והיו, לעיתים, סוערות ביותר. על פי רוב היה פורץ ריב בין מעמד ה"בעלי־הבתים" (שנקראו בפי "עמך" בכינוי "פראסטאקעס") לבין בעלי־המלאכה, אשר התארגנו, בשלב מסויים, באירגון מיוחד "אוניאוניא" (="איחוד") — להגנה על האינטרסים שלהם. כל צד השתדל לקבל רוב בהנהלת הקופה ולשלוט בה. רבים, אשר ראו את עצמם מקופחים מצד ההנהלה, מצאו להם מקום לערוך באסיפה דין וחשבון נוקב איתה. למהומה הוסיפו גם סתם יהודים צעקנים, אנשי ריב ומדון, אשר ניצלו את ההזדמנות לשפוך את כעסם על הכול. בגלל הרעש והצעקות, ששררו באסיפה, אי אפשר היה כימעט לשמוע דבר מהוויכוחים, שהתנהלו סמוך לשולחן הנשיאות, בבית הכנסת הגדול.

אסיפה, מעין זו, הייתה מסתיימת רק לאחר שגרונם של הצעקנים ניחר וכאשר

ההנהלה, ועדת הביקורת והפקידים בקופת מילווה וחיסכון (ליי־און־שפאַר־קאסע) בקאפרשט (1 בנובמבר 1930).
עומדים (מימין לשמאל): יעקוב וולמן, מרדכי גולדנברג, לייב שטיין, יעקוב פוטיק, יוסף פורטנוי, לייבל דורפמן, יחיאל גוטווארג, ברל לייבזון.
יושבים (מימין לשמאל): שמואל לייברפארב, פרידה קליינמן, נציג המרכז בקישינוב, אליעזר הייסינר, יענקיש גיטלמן, לאַווא חייעס, מרדכי פק, אלעזר גרינשפון. שוכב קדימה: פייוול השרת.

ראשי המדברים הגיעו לאפיסת־כוחות. לאחר 3 לילות של ויכוחים, עד השעות הקטנות של הלילה, הגיעו סוף־סוף לפשרה, אשר לא הניחה את דעתו של צד כלשהו.

אחת הפעולות החשובות, נוסף על הפעולות הכלכליות־משקיות של הבאנק, הייתה העזרה שהיגישה לספרייה הציבורית ולחדר־הקריאה, אשר שכנו בתוך הבניין של קופת מילווה וחיסכון.

בשנת 1940, עם כניסת הצבא האדום לביסאראביה וגם לקאפרשט, מסרו המנהל אליעזר הייסינר וההנהלה את הבאנק כולו — על הרכוש, הכספים והפינקסים שבו — לנציגי השילטון הסובייטי.

דאס קאאפעראטיווע ווארט № 9 קעשענעוו סעפטעמבער 1926

די שפאר-איינלאגן אין די ליי-און שפאר-קאסעס

פאר די ערשטע 3 חדשים פונם יאר 1926.

1	אטאקער	10.790	6.516	6.930	24.236	253	396.179
2	איזמאאילער	30.439	42.188	39.484	112.111	426	909.062
3	אלקסאנדרענער	1.212	1.527	2.437	5.176	134	82.707
4	אקערמאנער	33.960	34.764	23.325	92.049	221	775.031
5	ארהיעווער 1־טע	36.803	17.115	11.219	65.137	596	879.427
6	״ 2־טע	18.891	17.103	16.501	52.495	460	783.739
7	באלגראדער	15.810	14.417	14.514	44.741	392	506.236
8	בייראמטשער	5.907	4.635	6.399	16.941	116	187.919
9	בעלצער	9.027	8.586	10.129	27.742	796	892.826
10	בענדערער	50.230	44.066	44.259	138.555	867	632.639
11	בריטשאנער	86.366	104.186	118.980	309.532	722	1.287.639
12	בריטשעווער	4.508	3.003	2.194	9.705	184	185.141
13	דאמבראווענער	2.357	2.452	4.297	9.106	243	147.009
14	האנטשעשטער	15.671	11.298	6.740	33.709	293	593.705
15	וואד־ראשקאווער	7.445	6.664	5.261	19.370	160	193.526
16	וואליא־לוי־וולאדער	3.509	4.248	4.943	12.700	210	141.506
17	ווערטוזשענער	33.384	26.455	19.589	79.428	544	1.169.898
18	זגוריצער	4.528	5.189	5.767	15.484	84	83.636
19	טארוטינער	17.1480	16.006	24.399	57.885	220	277.946
20	טעלענעשטער	3.874	4.028	2.448	10.350	297	376.761
21	כאטינער	98.372	86.289	107.651	292.312	692	1.806.617
22	ליפקאנער	64.029	47.643	44.340	156.021	432	768.310
23	לעאווער	16.336	12.558	17.195	46.089	333	207.206
24	מארקולעשטער	19.569	14.198	13.087	46.854	468	1.042.627
25	נאוואסעליצער	42.089	41.086	48.679	131.854	455	935.251
26	סאראקער	31.766	12.950	19.927	64.643	557	836.333
27	פעטראווקער	14.905	16.126	19.207	50.238	308	428.042
28	קאלאראשער	26.394	24.434	22.963	73.791	223	570.557
29	**קאפרעשטער**	4.246	2.143	2.377	8.766	360	557.706
30	קיליער	4.115	3.862	3.274	11.251	125	278.864
31	קעשענעווער ערשטע	12.875	16.998	16.693	46.566	855	793.517
32	״ צווייטע	5.722	7.073	7.902	20.697	239	406.448
33	ראמאנאווקער	25.846	17.584	19.034	62.464	569	681.550
34	רעזינער	5.789	7.385	6.537	19.711	326	319.334
		764.244	684.775	718.681	2.167.700	13.060	20.134.894

דרוקעריי ״אונזער צייט״ א. ג. קעשענעוו.
Tip. "Unser Zeit" S. A. Chisinau

וואס הערט זיך אין פראווינץ?

27.3.1928 — אונזער צייט — № 1670

קאפרעשט.

דעם 18־טן ד. ה. איז דא פארגעקומען די יערליכע אלגעמיינע פארזאמלונג פון דער ליי־און שפאר־קאסע מיטן אנטייל פון אינסטרוקטאר פון פארבאנד ה׳ שיראנד.

באלד ווי ס׳איז ערעפנט געווארן די פארזאמלונג, האט זיך תיכף אויפגעהויבן א "ויצעקו" אין ס׳זיינען, ווי געוועהנליך געפלויגן זידלערייען און סקאנדאלן פון אלע זייטן, אזוי אז ס׳איז נישט מעגליך געווען פארצוזעצן די פארזאמלונג און דער אינסטרוקטאר האט געמוזט ערקלערן די פארזאמלונג פאר געשלאסן און זי אפגעלעגט אויפן צווייטן טאג.

זונטאג 4 אזייגער נ. מ. ווערט ערעפנט די פארזאמלונג. די פארזאמלטע זיינען פיל רוהיגער, און איינעגע פשוט "מידע" פונם נעכטיגן אויפדערנאכט. דער בוכהאלטער ה׳ י. בערדיטשעווסקי לייענט פאר דעם באריכט פונם פאריגן יאר. ווען ה׳ שיראנד לעגט פאר דעם ביודזשעט צום קומענדן יאר, ענטשטעהט א סקאנדאל: עטליכע געצעהלטע מיטגלידער פון די געגנערס פאדערן צו פארקלענערן דאס געהאלט פונם קאסיר אויף 2000 לעי. נישט קענענדיג בארוהיגן די "שרייערס", לעגט פאר דער ראט, אז די געגנערס זאלן דערלאנגען דעם פארזיצער פון דער פארזאמלונג א צעטל פון חתימות פון 15 מיטגלידער — וועלן זיי שטעלן די פראגע צו דער אפשטימונג. ס׳ווערט דערלאנגט א צעטל מיט 15 חתימות און מ׳טרעט־צו צו דער אפשטימונג. נאר דא ווייזט זיך ארויס, אז צווישן די פופצן חתימות זיינען פאראן עטליכע פאלשע חתימות פון מיטגלידער, וועלכע די געגנערס האבן אליין אונטערנעחתמ׳עט. דאן ווערט די אפשטימונג איבערגעריסן און דאס געהאלט בלייבט ווי פריהער.

נאכן אויסארבעטן דעם ביודזשעט גיט דער ה׳ שיראנד ערקלערונגען ווענן איינעגע פראגן, וועלכע זיינען געשטעלט געווארן פון די מיטגלידער און מ׳טרעט צו צו די וואלן, עס ברעכט ווידער אויס א שטורם פון געשרייען, פיל מיטגלידער פאדערן ס׳זאל איבערגעקליבן ווערן דער גאנצער ראט, אין אנדערע פאדערן עס זאלן איבערגעקליבן ווערן די 3 מיטגלידער, וועלכע זיינען ארויסגעפאלן ע״פ גורל. נאך לאנגע באמיהונגען מצד דעם פארזיצער און דעם ה׳ שיראנד, געלונגט דאך צו בארוהיגן דעם עולם און ס׳ווערט באשלאסן איבערצוקלויבן דעם גאנצן ראט. מיט א מערהייט שטימען ווערן ווידער אויסגעוועהלט די פריערינע ראט־מיטגלידער אין רעוויז. קאמיסיע, א חוץ 3 ראט־מיטגלידער, וואס זיינען ארויסגעפאלן און אויף וועמעס פלאץ ס׳ווערן אויסגעוועהלט די ה״ה: מ. ל. יאנאוויטש, לייבשטיין און ש. לייבערפארב. אלס באפאלמעכטיגטער צו פארן קיין קעשענעוו אין די אינטערעסן פון דער ליי־און־שפארקאסע ווערן אויסגעוועהלט די ה״ה: א. הייסינער אין ה. ל. בערסאנסקי.

א. יו.

30.3.1929 — אונזער צייט —
№ 1970

קאפרעשט.

מיט אונגעדולד האט מען בא אונז ערוואַרטעט: די יערליכע אלגעמיינע פארזאמלונג פון דער ליי־און שפארקאסע, וועלכע איז באשטימט געווארן אויפן 23־טן ד. מ.

צום באשטימטן טאג, ד. ה. שבת אויפדערנאכט איז גערופן געווארן די אלגעמיינע פארזאמלונג מיטן אנטייל פון די אינסטרוקטארן פון פארבאנד ה״ה זיסמאן און מאגין. צווישן די פארזאמלטע האט מען געקענט באמערקן פיל מיטגלידער וועלכע זיינען גרייט געווען "ארויסצושיסן" בא דער ערשטער געלעגנהייט, און טאקע באם סאמע אנהויב ווען ס׳איז פארגעלעגט געווארן די קאנדידאטורן פון די ה״ה: ח. ל. בערסאנסקי, ל. חיות און ד. פידעלמאן אלס פארזיצענדערס פון דער פארזאמלונג

און נאך דער אפשטימונג (דורך הויבן די הענט) איז אויסגעוועהלט געווארן דער ערשטער — איז ענטשטאנען א גרויסער טומל. אומזיסט זיינען געווען די באמיהונגען פון די אינסטרוקטארן צו בארוהיגן דעם עולם. דער רעש איז געווארן וואס אמאל גרעסער, אזוי אז די פארזאמלונג האט געמוזט איבערגעריסן ווערן.

אויף מארגן, זונטאג דעם 24־טן, זיינען די פארזאמלטע שוין געווען פיל רוהיגער און ס'איז תיכף אויסגעוועהלט געווארן אלס פארזיצענדער פון פארזאמלונג א. איוועשער, וויצע פארזיצענדערס: לייב חיות און ד. פידעלמאן און סעקרעטארן — ב. יוציס און א. מרגלית. ס'טרעטן ארויס מיט לענגערע רעדעס די ה"ה: מאגין, זיסמאן און פארזיצענדער פון ראט ה' א. הייסינער. נאכדעם ווי דער בוכהאלטער ה' בערדי־טשעווסקי לייענט פאר דעם באריכט פון פאריגן יאר און מ'קומט צו צו דער פראגע פון ביודזשעט, ווערט ווידער א טומל. מ'לעגט פאר, אז מ'זאל אונבאדינגט פאר־קלענערן דעם געהאלט פון די אנגעשטעלטע, ווייל אויב נישט "וועט דאס געשעפט חלילה געהן צו גרונט". דא איז כדאי צו באמערקן, אז אין קיין שום לייי־און שפאר־קאסע באקומען נישט די אנגעשטעלטע אזא קליינעם געהאלט ווי בא אונז (צ. ב. דער קאסיר 5000 ל. א חדש, בוכהאלטער — 5000 לעי א מאנאט, די געהילפן 2000 לעי) און דא קומען נאך פארשלאגן מ'זאל פארקלענערן דעם געהאלט "כאטש" אויף א טויזנטער א חדש. ה' י. סקליאר ערק־לערט, "אז דער הימל איז נאך נישט בא דער ערד", בא א געוויסער אנשטרענגונג פון דעם ראט וואלט מען געקענט איינקא־סירן פיל חובות, אז מ'טאר בשום אופן נישט אפשלאגן דעם דעפיציט אויף די פלייצעס פון די אנגעשטעלטע.

ה' כערסאנסקי לעגט פאר מ'זאל לאזן דעם געהאלט אזוי ווי פאראיארן. דא ענ־טשטעהט ווידער א טומל און ס'הערן זיך פאדערונגען מ'זאל שטעלן דאס "קעסטל".

ס'רעדן נאך די אינסטרוקטארן און א פאר מיטגלידער און מ'טרעט צו צו דער אפשטימונג. מיט 148 שטימען קעגן 57 ווערט אנגענומען א רעזאלוציע לטובת די אנגע־שטעלטע. דאן ברעכט אויס א שטורם פון אפלאדיסמענטן צווישן דער מערהייט.

נאכדעם ווערן נאך ארומגערעדט א א פאר פראגן פונם סדר־היום און ה' זיסמאן לייענט פאר א באריכט פון דער טעטיגקייט פון אלע לייי־ און שפארקאסעס אין בעסא־ראביע, ווי אויך פונם פארבאנד און פאר־ענדיגט מיטן ווונש, אז איבער איאר זאל ער די לייי־ און שפאר־קאסע טרעפן אויף דער געהעריגער הויך און צווישן די מיט־גלידער זאל הערשן דער גייסט פון קאאפע־ראציע און אחדות.

אויף מארגן דעם 25־טן זיינען דורכ־געפירט געווארן די וואלן פונם ראט לויט ספעציעלע צעטלען — פון 9 א זיינער פריה בין 6 אוונט און ס'זיינען צוגעוועהלט געווא־רן אין ראט 4 מיטגלידער אין באשטאנד פון די ה"ה: יעקב גיטעלמאן, י. פארטנאי, ל. שטיין, און ד. לייבזאן, אין רעוויזיאנס־קאמיסיע מ. גאלדענבערג, ח.־ל. כערסאנסקי און י. פאטיק.

א. יו—.

עוזר ברונשטיין

קאפרעשטער "אבשע סאבראניעס"

(הומארעסקע)

דאס ווילפלטע לעכטל ס'איז געווען, קען איך אייך ניט זאָגן. אָבער אז ס'איז געווען חנוכה, דאָס געדענק איך גוט. כאָטש ס'איז געווען תחילת נאכט, האט מען אויף דער גאס ניט געזען קיין לעבעדיק באשעפעניש. די נייע לאמטערנס, די "פעטראָמאקסן", זענען געשטאנען פוסט או פאס. נישט האָבנדיק וועמען צו באלייכטן דעם וועג, זענען זיי נעבעך יוצא געווען מיטן באשיינען די טיפע בלאָטע, וואָס האָט זיך אין יענעם יאר

אוועקגעלייגט, תיכף נאָך שימחת־תורה, און דער ״וואס לעבט אייביק״ האָט אלעמאָל צוגעשפריצט מיט א ניי רעגנדל און האט זי ״געהעפט און געקרעפט״.

מיט אמאָל עפנט זיך אויף די טיר. ״ברוך הבא!״ — באַריס שמוישמאַן איז געקומען צוגרייטן מיין טאטן צו דער ״אבשע סאַבראַניע״, ״וועלכע וועט מירטשעם פאַרקומען מוצאי־שבת אויפדערנאכט, בלי נדר און אָן א מסקנה... גאָט זאָל נאָר העלפן, ס׳זאל נעמען א גוט פרעסטל, סע זאָל זיך צוטראכקען א סטעזשקע — מחמת לייזער גייסינער האָט פיינט אז מע טראָגט אים אריין בלאָטע אין באנק אריין״...

אזוי האָט באַריס שמוישמאַן געזאָגט אויף א קול, נאָכדעם האָט ער זיך געסודעט מיט מיין טאטן, אין משך פון עטלעכע גלעזער טיי. פאר׳ן אוועקגיין, שוין מיט דער האנט אויף דער קליאַנקע, האָט ער ווידעראמאָל איבערגעחזערט די חשובסטע דירעקטיוון. מיין טאטע האט צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ און באזאלצן זיין הסכמה מיט אנ׳אָפּגעריבענעם פיזמון.

— ״פארשטייט זיך... אוודאי, ווי דען?״

— ״אזוי־ווי מיר האָבן גערעדט! געדענקט זשע, רב יאַנקל: אז שיקע (ניט שיקל), בפירוש — שיקע, אז שיקע וועט זיך אויסשנייצן די נאָז, דארף מען שרייען ״זשעלייעם״; אָבער אויף א קול, נישט קיין שטילע ״שמונה־עשרה״! און אז ליאָווע (ניט ליאָווע דער מילנער), איר ווייסט שוין ווער, דער ימח־שמו׳ניק וועט פארדרייען א ציגייער טיטין, איז נאָך גאַרנישט. אָבער אז ער וועט אָנצינדן א שוועבעלע צו פארויכערן — דארף מען טופען מיט די פיס און שרייען ״דאלאָי״, אָבער אויף א קול און נישט קיין שטילע שמונה־עשרה!...

פארשטייט־זיך, אז ס׳האָט זיי גאַרנישט געהאָלפן, באַריס שמוישמאַנען מיט מיין טאטן מיט אלע זייערע גוטע־ברידער. אויף דער ״אבשע סאַבראַניע״ האָט מען געהערט סיי דעם פאָי, סיי די פראַצענטן, און ״גיי שריי חי־וקיים״...

נאָר גאַנץ גלאַט איז דאָס נישט אָפּגעגאַנגען. דער פעטער דויד׳ל האט געגעבן א קלאַפּ אין טיש און האָט אויסגעשריגן: — ״שאַט, ס׳זאָל זיין שטיל!״ אויב איר מיינט, אז די אלע באשלוסן מיט די זאקאָנעס וואָס איר האָט דא ״פּאָטווערדעוועט״, וועלן א קיום האָבן — האָט איר נעבעך א גרויסן טעות. אויב דער ידישער גלות וועט אזויפיל געדויערן וויפיל אייערע ״מאניפאַרגעס״ וועלן אויסהאלטן, קומט משיח איבעראכטאָג שבת. מזל האט איר, וואס מיין הערשל איז נישטאָ, נאָר אז גאָט וועט מיר העלפן, און מיין הערשל וועט זיך ״אָסוואבאָדיען״ פון גוישע הענט, וועלן דאָ ״פליען טראָלדן״. ער וועט אייך שוין ווייזן ״פּאָטשאָם רעטשקא פראָדאיאָטסא״. און דו, חכם גדול, דו מיינסט אוודאי אז ס׳איז ״קמח אחד״. אז מיין הערשל וועט אהיימקומען, וועסטו לאכן מיט יאשטשערקעס. און אויב דו וועסט נאך איינמאל סמייען קומען צו מיר נעמען געלט אויף צו פלאנצןביימער אין ארץ־ישראל, וועסטו ביי מיר עפענען מיטן קאָפּ די טיר און וועסט איינשלינגען אלע ציין; נישט ווייל איך וויל נישט געבן אויף ארץ ישראל; כ׳האָב תמיד געגעבן און וועל ווייטער גיבן, נאר דיך וויל איך אויף מיין פּאָדווירע ניט זען.

״הער א מעשה, רב דודאלע, דאָ שנײדט מען נישט קיין צוויי פּלייצעס. כאָטש דו האָסט ניקאָלייעווסקי וואָנציעס, דאָ איז נישטאָ אהרון שוחט, ער זאל גיין פאר דיר אין די הייזער, דאָ איז א באנק און אז מע נעמט אנ׳הלוואה — צאלט מען פראָצענט!״.

— ״סע זאָל דיך נעמען פון אינעווייניק! וואָס זאָגט איר ניט אויפן ״צדיק אין פעלץ״ ווי ער האט זיך צעשריגן? וואָס איז? די קוטשמע ברענט אויף־דיר?! וואָס שרייסטו? איך רעד דען צו דיר? איך רעד צו דער ״אבשע סאָרבראניע״, רעד איך. דו מיינסט אפשר, אז איך ווייס ניט וויאזוי דו מעסט אפן ארשין? מילאָ, א גוי א כפרה׳ניק — כאפט אינם דער רוח; נאר אז סע קויפט ביי דיר א ייד, אנ׳אָרימאַן, פארן קינד אויף א קאָסטיומל, נעמסטו און שניידסט אים אָפּ א פאלע ערב פסח. און דאָקלאד האָסטו אים פארקויפט, אזא שנה אויף דיר! ס׳מזל דיר אין קבר און אין יעדן אבר!״

אזוי האָבן זיך, בערך, פארענדיקט אלע קאפרעשטער אסיפות מיט אלע ״אָבשע סאָבראניעס״.ביים ארויסגאנג, נעבן דער טיר, האָט מען געקענט הערן אזעלכע אפגעהאקטע שמועסן:

— ״וואָס דען, נחות־דארגעס, פארעכעס, בריקעווען. גיי מאך זיי א באנק און לייי זיי געלט!

און א צווייטער האט אים אונטערגעהאלטן: — ״אזוי איז עס — אז מ׳לייגט זיך אין די קלייען, עסן דיך די חזירים!״.

א דריטער, וואָס האט געווינט בשכנות מיטן דאָקטאָר, און האט זיך געהאלטן פאר אנ׳אינטעליגענט, האט אונטערגעצויגן דעם חשבון אויף רוסיש: — ״וואָט, יעסט טאקאָיע דיעלאָ!״ אויף אונדזער לשון הייסט עס אזוי גרויס ווי ״יקום פורקן מן שמייא״.

נאָר אזויווי פטור־בלא־כלום איז אוממעגליך, דאס הייסט אזוי גרויס: וויאזוי קענען מיר, קאפרעשטער, זיצן פארלייגט מיט די הענט? עפעס בענקט זיך נאך א פליאָטקאלע, א לשון־הרע׳לע — אפילו א קליינשטשיקס. נישט געדאגעט, סע וועט שוין אויסוואקסן, ווי אין פסוק שטייט: ״זה הקטן גדול יהיה״. מיט גאָטס הילף און מיטן רבינ׳ס כוח.

האָבן מיר זיך ״מיישב געווען״, דאָ אין לאנד ישראל, אלע קאפרעשטער — הייסט עס; און מיר גיבן ארויס א בוך וועגן קאפרעשט. איז טאקע, מיטאמאָל געוואָרן פריילעך אין שטעטל. ס׳האָט זיך ווידעראמאָל אָנגעהויבן די אלטע געשיכטע — א נייע סדרה פון חברות, קאָמפאניעס, און קאָמיטעטן, שרייבערס און מעקערס, קאסירערס און פרעדסעדאטיעלעס, קאסע, געלט, געזאָגט־גערעדט. זאָגט איינער אזוי — זאָגט דער צווייטער קאפויר...

דאס קאאפעראטיווע ווארט №7

קעשענעוו יולי 1931 5

די קאאפעראציע
— (הימן) —

הערצל גייסינער

מוזיק פון **אברהם דובאווי**
באפאָלמעכטיקטער פון קעשינעווער ערשטער ליי־און שפּאָר־קאסע.

זי בויעט די בריקן וואָס פירן צו גליק

זי בויעט זיי לאנגזאם, געלאסן,

זי בויעט א שענע און ליכטיקע צוקונפט

פאר אָרימע, ליידנדע מאסן.

☆

זי בויעט די בריקן וואס בינדן צונויף

די עלנדע — שטארקער און
פעסטער,
זי לערנט די פעלקער דעם האס צו
פארניכטן
און לעבן ווי ברידער און
שוועסטער.

☆

נו קומט־זשע איר אלע, פילט אָן
אירע רייען,
זאָל קיינער נישט שטיין פון ווייטן,
העלפט בויען די בריקן וואָס פירן
צו גליק,
וואָס פירן צו בעסערע צייטן.

☆

זאָל ברויזן די ארבעט מיט
אייזערנעם ווילן,
— א ווילן פון מאסן, — וואָס
ווונדער באשאפט, —
זאָל קלינגען און הילכן א ליד גאָר
א מעכטיקס,
א ליד פון געמיינזאמער
אייניקייט־קראפט.

☆

אליעזר הייסינער

א היים גייענדיק ... (א געשפרעך).

דאס קאאפעראטיווע ווארט №4

קעשענעוו 6 **אפריל 1929**

— "ווי געפעלט דיר פארזאמלונג"?, האט זיך אפגערופן יאנקל שייגעץ צו חיים שרייער, א היים גייענדיק פון דער דער יערליכער אלגעמיינער פארזאמלונג.

— "וואס זאל מיר געפעלן? אודאי א שענע "האבשע סאבראניע", אזא יאר אף אונזערע שונאים. ס'האט א פנים פונקט ווי אין תשעה באב. אלע זעצן זיך אויס אין שוהל אויף די בענק שא. שטיל. דער "סטרוקטאר" זאגט קינות און אלע שאקלען צו מיט די קעפ. ניטא די אמאליקע פרייד, די אמאליגע שמחה, ווען מ'האט נאר אנגעהויבן רעדן פון דער פארזאמלונג אין שוין געווען פרעליך אין אלע געסלעך. ווער שמועסט אז ס'איז שוין געקומען דער הייליקער טאג פון דער פארזאמלונג, דאמאלס איז דאך טאקע געווען ממש שמחת־תורה. און איצט טו א קוק ווי אלע גייען א היים מיט אראפגעלאזטע קעפ, פארשמאכט, פארחלשט, ניטא קיין סימן פון קיין ביסל משקה!

— א פאסקודנע וועלט ברודער! נייע צייטן נייע וועלטן. האסטו דיר פלוצים א "סאיוז" מיט "סטרוקטארן".

אט א דער וואס האט אויסגעטראכט דעם "סאיוז" זאל גאר אויף קיין גוט ארט נישט שטייען. פון זינט די "סטרוקטארן" האבן זיך צו אונז אראפגעיאוועט טויגן שוין די פארזאמלונג סיי ווי אויף "ניין־און־ניינציק" כפרות. מע לאזט דיך קיין קאפ נישט אויפהויבן.

ווילסטו שרייען: יא! יא! לאזט מען נישט. ווילסטו שרייען: ניין! ניין! לאזט מען אויך נישט.

און טאמער איז נאך פארבליבן איין שטיקל געצייג די וואלן, וואס מיט זיי האט מען נאך געקענט מאכן א שטיקל געשעפט האט מען זיי שוין אויך צוגענומען.

דו ווייסט, די וואלן האבן נאך פארט געווארפן א מורא אויף די "טשלענעס". אלע האבן געוואוסט אז די "וואלן" זיינען נאר בא אונז אין די הענט, ווייל מיר האלטן תמיד אפ די "פארזאמלונג" ביז עט שפעט אין דער נאכט, ביז אלע ווערן מיד און פארלאזן די שוהל און דאן טוען מיר, וואס מיר ווילן.

ווענען מיר ווילן און ווער ס'גיט מער משקה דעם קלויבן מיר אויס.

אבער איצט מיט די צעטלען האבן מיר שוין אינגאנצן פארלוירן. פונקט ווען ס'דארף זיך אנהויבן די אמתע חתונה, סטאפ! גייט א היים שלאפן!

—שלעכט ברודער!

— "ניין, ברודער־לעבן, ענטפערט אים חיים שרייער, דו האסט א גרויסן טעות. ניט די סטרוקטארן, ניט די צעטלען זיינען שולדיק, שולדיק זיינען מיר אליין.

ווען אונזערע חברה זאלן אנמאכן א רעש א געפילדער ווי אין אמאליקע צייטן, וואלטן מיר אלעס אויסגעפירט. דער "סטרוקטאר" וואלט געשריגן, געשריגן ביז ער וואלט הייזעריק געווארן און וואלט אנטלאפן פון דער "האבשע סאבראניע" און דאן וואלטן מיר געטון וואס מיר וואלטן געוואלט.

א סימן זעסטו דעם ערשטן אויפדערנאכט אז מיר האבן אויפגעהויבן א ליארם, זיינען די "סטרוקטערס" אוועק.

דער אומגליק ברודערקע איז, וואס ס'איז נישטא מיט ווענען, אונזערע זיינען שוין אויך געווארן גאנצע "טיליגענטן", גאנצע געבולבעטע און דאס איז דער אומגליק.

— פארפאלן ברודער!

— ס'איז ניטא מיט ווענען.

— פארפאלן!...

קאפרעשט, 1.1.1920

אין סאראקער "דזשוינט דיסטריביושן קאמיטעט"

ג. ה.

ביז היינט האט זיך מיר איינגעגעבן צו באזוכן 6 פונקטן פון סאראקער קרייז, ווו ס׳זענען אין מיין אנוועזנהייט געגרינדעט געווארן לאקאלע קאמיטעטן — אפטיילונגען פון אמעריקאנער דזשוינט דיסטריביושן קאמיטעט.

די פונקטן זענען פאלגענדע:

1) לובלין, 2) ווערטוזשעני, 3) וואד־ראשקאוו, 4) מארקולעשט, 5) קאפרעשט.

צוזאמען מיט דעם בריוו, שיק איך אייך איבער די צעטלען פון די קאמיטעט־מיטגלידער און אויך די מוסטערן פון די חתימות.

מיט כבוד:
איסטרוקטאר פון צ. ק.:
י. ראדוליאנסקי

קאפרעשטער קאמיטעט:

1. הרב דוויד קאפליוואטסקי
2. אליעזר הייסינער
3. יעקב גארשטיין
4. שמואל פארטנאי
5. ליפא בירשטיין
6. יוסף סקליאר
7. לייב דארפמאן
8. שלמה האקשטיין
9. ראובן דארפמאן
10. נחום פידעלמאן
11. דוב היצקאוויטש
12. יוחנן קאפליוואטסקי
13. יעקב מאטיעוויטש
14. דוויד זילבערמאן
15. מאיר זילבערמאן
16. ישעיהו פיינבוים

הערת העורכים:

אנו מביאים כאן כתבה, אשר הופיעה בשנת 1921 (כנראה, בעיתון "אונזער צייט" קישינוב). בכתבה זו נמתחת ביקורת על מחלקת ה"דזשוינט" בביסאראביה, אשר — לדברי הרב קפליבצקי — מנצלת את כספי הדזשוינט, המיועדים לעזרת עניים — לצורכי עיבוד תקנון של הקהילות בביסאראביה. לתקנון זה, ובכלל לאירגון הקהילות (במקום ה"טאקסע") התנגדו רבים, ובעיקר — רבנים ו"כלי־קודש".

יוסיפון

בריעף פון קעשענעוו

די סאַראָקער אויעזדנע "דזשאָינט" אָפּטיילונג (אָנ׳אָפּטיילונג פון בעסאראַבער "דזשאָינט"), אין וועמענס שפּיץ עס שטייען "דעמאָקראַטישע" פּערזענליכקייטן, האָט געשיקט אין דער קאַפּרעשטער אָפּטיילונג א קוויטאַנציע מיט פאָלגענדן אינהאַלט:

"18 יאנואר 1921, קיבלתי מאת הוועד הלוקאלי בקאפרשט על החזקת הלישכה, הפועלת לעיבוד תקנון הקהילה בבסרביה, אשר בקישינאָו, סך מאה ושמונים לעי (180 לעי)" — הגיזבר (החותם).

און דער קאַפּרעשטער רב ר׳ דוויד קאַפּליוואַטסקי שליט״א, פּאָרזיצענדער פון דער קאַפּרעשטער "דזשאָאינט־אָפּטיילונג", איינער פון די וואָס ווילן אויך "בערויבן" די "אָרימע יידישע מאַסן", שרייבט אין זיינעם א בריעף נאָאיוו:

"וזהו עוול גדול לגבות מאיתנו, בכפיה, להחזיק בידי לישכה פועלת לעיבוד תקנון הקהילות, שאיננה לפי רוחנו. להסתיר את הדבר לא ייתכן, ונקל איפוא להזכיר, לוועד המרכזי, כי הסכומים נקצבו מראש בשביל העניים, ואין לוועד המרכזי להוציא סכומים לצרכים מפלגתיים".

און דער געהערטער רב ווייסט כלל נישט, אז דעם "ועד המרכזי" דאַרף מען וועגן דעם נישט דערמאָנען: ווייסט נאָך פריער, און דאָך האַלט ער אז מע מעג דאָס טון.

שיפרה שניידר (בורמן)

הרחוב שלנו — "די נייע גאס"

הרחוב בו נולדתי, גדלתי והתחנכתי עד שעליתי ארצה, בשנת 1935, נקרא "די נייע גאס" (הרחוב החדש). הוא נקרא "חדש" מכיוון שנבנה בשנת 1912 על ידי מיספר משפחות, אשר עברו לקאפרשט מהכפרים הסמוכים "שטעפאנעשט", "צ'וטולעשט" ו"פוהורנה". בין המישפחות האלה היו: פרץ גרצנשטיין, ירמיהו סקלדמן, ברל בורמן ועוד.

הרחוב כולו ניבנה על ידי אותו הקבלן, כך שמרבית הבתים הוקמו לפי סיגנון אחד, הן מבחוץ והן מבפנים. בכל בית היו 6—7 חדרים, מיטבח ומרפסת הפונה לחצר. החצר וגם חזית הבית היו מרוצפות וכן צמחו שם עצי שיטים (אקאציא). הוצבו שם ספסלים צבועים ירוק, אשר שיוו לבית אופי כפרי.

כרגיל בימים ההם שהו בכפרים, פרקי־זמן קצרים, מורים שמתפקידם היה ללמד את ילדי היהודים שבמקום. מכיוון שהם היו סמוכים על שולחן הורי תלמידיהם הם כונו בשם "קעסט־לערערס". בכפר שטעפאנעשט, בו התגוררו הוריי, מיספר הילדים היה מועט ולכן לא נמצא מורה אשר יסכים ללמד במקום.

אימי ז"ל נאלצה לנסוע יומיום, כדי להביא את ילדיה לבית הספר בקאפרשט. דבר זה היה כרוך בקשיים וסכנות, מכיוון שנהר ה"ריאוט" שזרם בין שטעפאנעשט לקאפרשט היווה מיכשול רציני. אומנם המרחק בין הכפר לעיירה היה 4 ק"מ בלבד, אולם הסכנה הייתה לפעמים גדולה, במיוחד בחורף כאשר האיכרים היו חוצבים פתחים בקרח כדי לדוג דגים ועלולים היו ליפול לתוכם; כמו כן בתקופה של הפשרת־השלגים, התמוטטו הגשרים והיו שיטפונות. חציית הנהר, בתקופה זו, נעשתה כשהכרכרה הרתומה לסוס מוצבת על גבי מעבורת, תוך סכנת־נפשות.

בשנת 1918 העתקנו מושבנו לעיירה קאפרשט. מרבית המישפחות מנו 6—7 ילדים. ההורים עשו הכול כדי שילדיהם ילמדו ויהיו מוכנים להתמודד עם קשיי העתיד.

☆

יותר מאשר בכל רחוב אחר בעיירה, התרכזו ברחוב החדש מוסדות־ציבור רבים, כגון: "קופת מילווה וחיסכון" (די באנק), משרד מס־ההכנסה (די פערטשעפציע), המישטרה (די זשאנדארמעריע). זכור לי כי התקיים גם אולם־ריקודים בביתו של בוטשקיס. משם בקעו מנגינות של גיטארה, מאנדולינה וגראמופון.

ה ד ו א ר: מנהל הדואר היה, במשך שנים אחדות, גוי רוסי טיפוסי, גבה־קומה, בעל זקן ארוך ורחב, אשר המשיך בתפקיד זה עוד מתקופת הצאר ניקולאי. תפקיד חשוב בדואר, מילא הדוור סורוצ'יאנו, אשר לו ציפו בקוצר־רוח אנשים שונים: צעירים — מאת האהובות שלהם; הורים מאת בניהם שלמדו במרחקים או נשים עגונות, אשר חיכו לשווא למיכתב מאת בעליהן שנטשו אותן.

משפחת בורמן גרה מול הדואר. על ידם היו עצים וספסלים ונוח היה לחכות עד שסורוצ'אנו ייצא מהדואר. הרבה סודות יכלו לספר הספסלים האלה.

סניף "מס ההכנסה" (פערטשעפציא); זהו מוסד ממשלתי לגביית־מיסים, אשר כל אחד מוכרח — מרצון או שלא מרצון — להזדקק לו. אי־תשלום של מיסים גורם אי־נעימויות שיש להתרחק מהן.

ה"באנק": פעל בראשותו ובהנהגתו של לייזר הייסינר. באותו הבניין עצמו שוכנת הספרייה ועל ידה — אולם־הקריאה.

הסיפרייה: בזמני ניהלה את הסיפרייה פאנייה הויכמן. זכור לי שהספר הראשון, אשר היגישה לי היה "בסיס הציונות" של אוסישקין; זאת מכיוון שידעה שאני משתייכת לתנועת־נוער. כאשר הופיעו סיפרי "גראָשן־ביבליאָטעק", שכל סיפרון הכיל 62 עמוד, היינו להוטים אחריהם, מכיוון שהנושאים שלהם עסקו בתולדות־חייהם ופועלם של אישים מפורסמים, מהפכנים וכו׳.

אולם־הקריאה: בו אפשר היה למצוא עיתונים שונים, שהופיעו ברומניה ובארצות־המערב, שם היו מיפגשים של נוער מתנועות שונות, אשר התווכחו על כל נושא שבעולם. בהיותי אז ילדה, לא הירשו לי להיכנס פנימה בשעת הוויכוחים; אולם מבעד לחלון היגיעו לאוזניי הוויכוחים הסוערים על "גירוש טרוצקי מברית־המועצות", כאשר מיכה׳לה קליימן — הגאון הצעיר של העיירה — עומד לבדו מול קבוצת "סאלון־קומוניסטים". גם "מישפט שווארצבורד" עורר וויכוחים לא פחות סוערים.

☆

פרט לחנות מכולת אחת, לא היו ברחוב שלנו חנויות. מרבית התושבים ברחוב זה השתייכו לשיכבת הסוחרים האמידים. בבתים היו גם עוזרות־בית, רובן ככולן מהכפר הצוּעני השכן. גם בביתנו שירתה אשתו של ליאונאש — המנהל והמנצח של תזמורת־הנשיפה הצוענית בקאפרשט. אימי חלתה במחלקת־השיתוק ועזרתה של אירינה הייתה חשובה ביותר.

ברחוב שלנו היו גם בעלי־מלאכה. אחד מהם, יענקל דרנבוים (מאמציס), זכור לי במיוחד, מכיוון שהוא היה תופר לילדים את בגדיהם. האימרה שלו הייתה: "גרויס־גרויס, ברייט־ברייט — דאס קינד וואקסט דאך"! ("גדול־גדול, רחב־רחב — הרי הילד בתהליך של גידול!").

גם יונה החבתן (באדנער) זכור לי, מכיוון שתמיד שמענו אותו מתאונן על הדואר: "שלחתי מיכתב לאמריקה ועדיין לא קיבלתי תשובה". גם גדליה האדמוני (דער רויטער) גר ברחוב זה. הוא לא החסיר אף שריפה בעיירה. היה עומד מרחוק ומייעץ: "נאַר וואסער! נאַר — וואסער!" ("רק מים, רק מים") . . .

קלינה ופיודור "הידועים" היו מוכרחים לעבור ברחוב שלנו, בדרכם מבית־המרחץ וחזרה, שעה שיצאו להכריז, תוך כדי דפיקה על את במוט ברזל, כי הציבור מוזמן לבית־המרחץ. תמיד ראינו אותם יחד כשהם מתנודדים משיכרות. מצאו אותם קפואים מקור.

☆

יחסי השכנות, בין סוחרים ובעלי־מלאכה ברחובנו, היו תקינים; אבל היה קיים חיץ בהתאם למעמד. הורים ממעמד הסוחרים לא הירשו לילדיהם לשחק עם ילדים שהוריהם בעלי־מלאכה. להשתדך — בוודאי שלא בא בחשבון. גם בתי־הכנסת היו נפרדים. הסוחרים התפללו בבית הכנסת "די דייטשישע קלויז" או ב"חסידישער שיל" ואילו בעלי־המלאכה — בבית־הכנסת הגדול (די שניידערשע שיל) או ב"תהילים־קלייזל".

בשנת 1936 חזר לקאפרשט אחי, אשר בתור ילד התחנך, התרוצץ והשתובב ברחוב החדש והוא — הרופא ד"ר מנדל בורמן, אשר פתח מירפאה פרטית בבית שימשוביץ. בתקופת השואה הוא מצא את מותו — יחד עם אשתו וילדם בן השבועיים — בידי המרצחים הנאצים והרומנים.

בשנת 1935 נפרדתי מעיירתי בדרכי לארץ־ישראל. אחי יוסף הסיע אותי, בכרכרה רתומה לסוסה שלנו, אל תחנת־הרכבת ברוגוז׳ני. השער של החצר שלנו נסגר בפניי — לתמיד.

משה קולקר : בערב — מה"חדר" הבייתה

הצייר משה קולקר — בעלה של בת קאפרשט לאה קולקר (פאליקס)

יפה וירצברג (שיינדלי מער): הרחוב ״די נייע גאס״

קבוצת תלמידות

יושבות: בלה ליבסטג (לביא), גיטל בלומיס, רחיל ברדיצ׳בסקי, ליובה מטייביץ, פאני הויכמן, טייבל פייוויליס.

עומדות: איטה אקרמן־קויפמן, רעייה טורבן, שרה ארליכמן, ציפי סקלדמן.

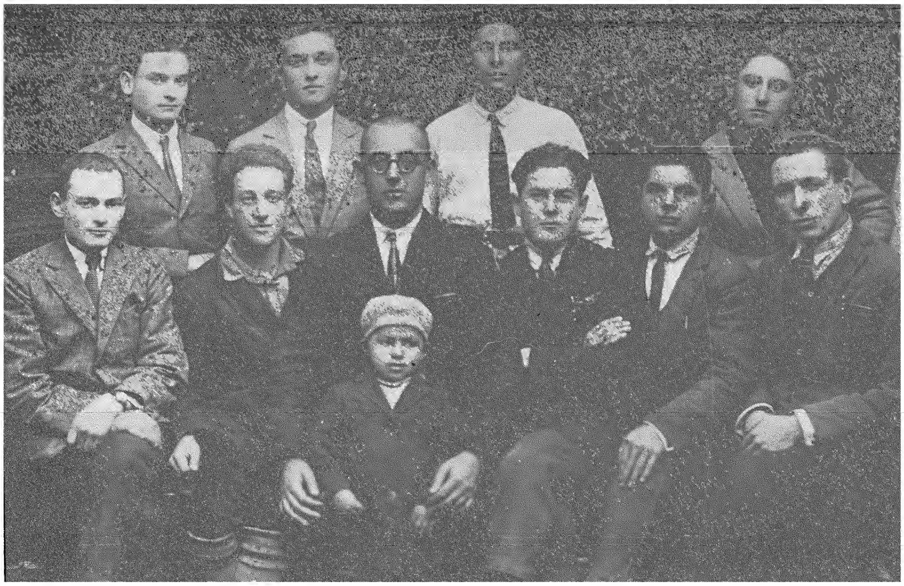

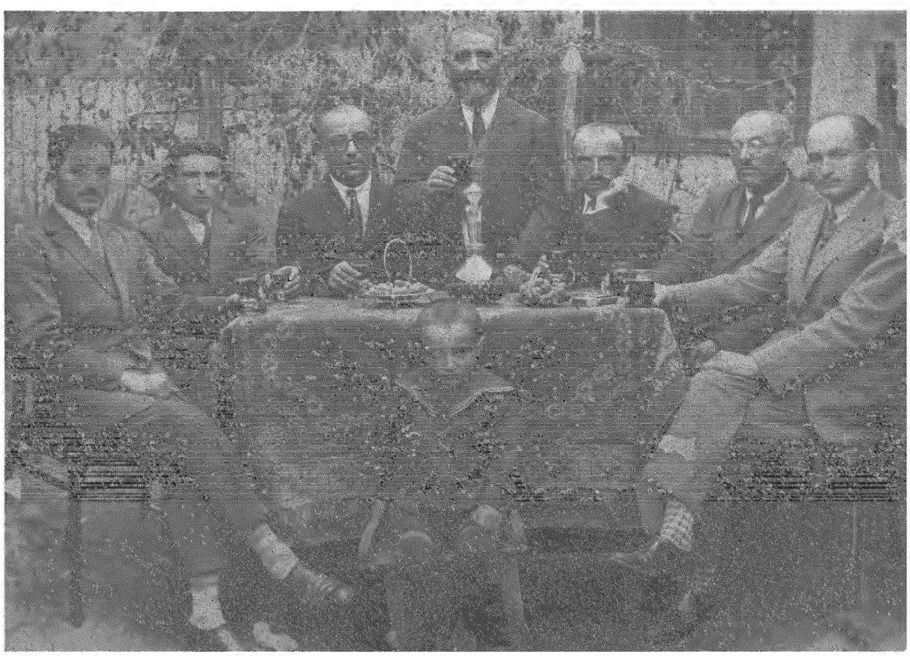
קבוצת גימנזיסטים (בשנים שלפני המהפיכה ברוסיה).

יושבים: מנדל בורמן, מינה איבצר, ברל שימשוביץ, יעקב אברמוביץ.

עומדים: איציק פיינבוים, שמעון יוציס, אהרון קייסרמן, הערץ הוכמן.

תלמידיו של פולישצ'וק נפגשים עם מורם לשעבר, בעת ביקורו בקאפרשט.
יושבים: איצל חרסונסקי, לייב פרוימצ'וק, מרדכי (מוטל) פייארמן (רישפי),
נחמן פולישצ'וק (עם ילדו), משה ברויטמן, אליעזר יוציס.
עומדים: אריה (לייב) מר, אליעזר סלשצ'ן, יוסף בירשטיין, אברהם (בומה) יוציס.

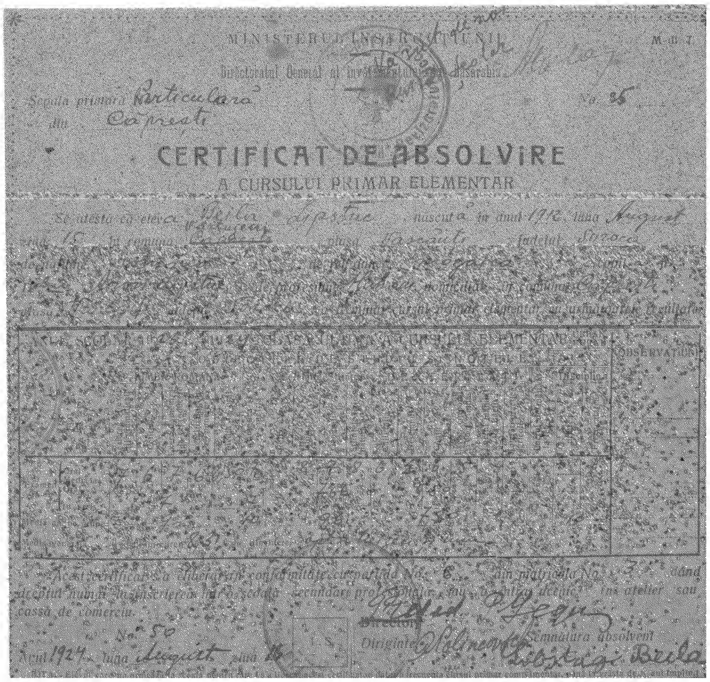

האקטיבה הציונית נפגשת עם פולישצ'וק
ברוך יוציס, יוסל סקליאר, מרדכי גולדנברג, אליעזר הייסינר, נחמן פולישצ'וק, פיני יוציס,
שמעון הייסינר, קדימה — הילד זרובבל סקליאר (סקר)

המורה רייזל פרוימצ׳וק־לכר עם תלמידיה בכיתה (1932—1933)

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII

Școala primară Particulară No. 25
din Căprești

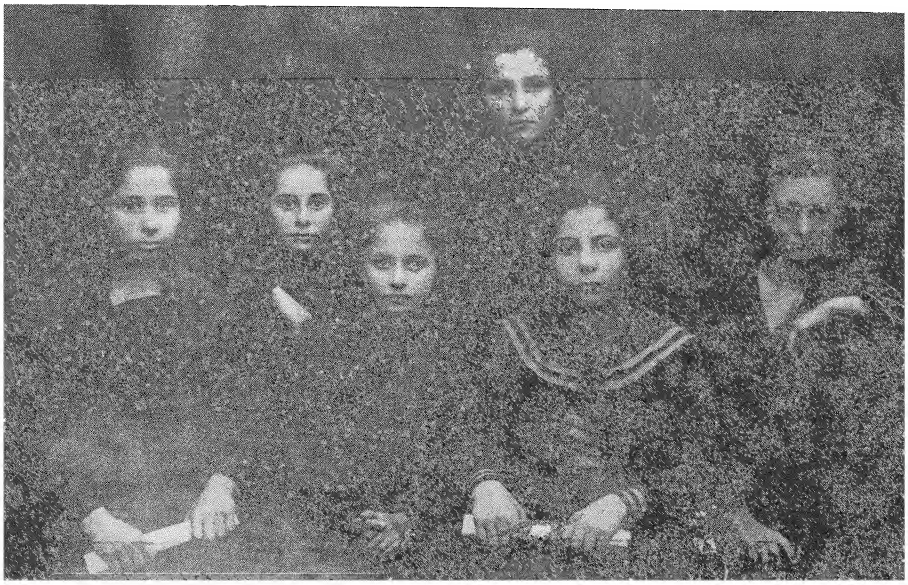
CERTIFICAT DE ABSOLVIRE
A CURSULUI PRIMAR ELEMENTAR

Anul 1924 luna August ziua 16

תעודת־גמר של ביה״ס העממי (בלה ליבסטוג).

המורה סוניה ברונשטיין־פיינבוים עם *תלמידיה* (1936).
שורה א׳: מוסיה זלצמן, בקה הויכמן, רוזה וקסלר, בקה הויכמן.
שורה ב׳: צבי ברונשטיין, פרומה שפושניק, המורה סוניה, וילי זלצמן, מינה וקסלר.
שורה ג׳: חנה אוקשטיין, אליק דובנקו, מלכה דובנקו, סוניה הויכמן.

קבוצת תלמידות
יושבות: איטה שמולביץ, רבקה עלקיס־ינוביץ, רעייה הוכמן־בן אפריים,
שושנה שיכוורגר, סוניה ברונשטיין־פיינבוים. **עומדת:** מלכה סקלדמן

גן־ילדים עם הגננות דיומה הייסינד וגיטל הייסינר.

המורים יואל מער, לייב מער ויוסף בירשטיין עם תלמידיהם

בית־הספר העממי הרומני בקאפרשט (4 כיתות) עם המנהל בודי.

מורים ותלמידים
לערערס און תלמידים

ד״ר נחום פידעלמאן

אזוי האט מען געלערנט אין קאפרעשט

די ערשטע זאָרגן פון קאפרעשטער, נאָכן אנטשטיין פון שטעטל, זענען געווען: 1) א חדר פאר קליינוואַרג, כדי זיי זאָלן לערנען תורה און מעשים־טובים און נישט ארומגיין בטל, 2) א מקום־קדוש צום דאווענען און 3) א שוויצבאָד מיט א מיקווה.

א ״חדר״ פאר ״מלופים־קינדער אָדער חומש מיט רש״י״?

קינדערלעך, מוז מען וויסן, זענען ביי קאפרעשטער געווען, קיין־עין־הרע, אסאך. ווי געוויינלעך, לעבן זיך קינדערלעך נישט שטענדיק בשלום; גאָר אָפט פלעגט מען הערן קריגערייען און געשרייען, וועלכע האבן זיך תמיד כמעט געענדיקט מיט געוויינען. דערצו פלעגט דער טומעל ווערן גרעסער ווען עלטערן האָבן זיך אריינגעמישט. יעדער האט פארטיידיקט די אייגענע קינדער און, גלייכצייטיק, באשולדיקט די אנדערע. מאמעס טענה׳ן, אז זייער משה׳לע אדער רבקה׳לע ״קענען נישט אָנרירן א פליג אויף דער וואנט. ווען נישט דעם שכנ׳ס קינד וואָלט געווען שלום ושלווה.

מענער־טאטעס פלעגן שטיין אין א זייט און צוקוקן שווייגנדיק. אָבער ווען עמיצער, פון צווייטן צד, האָט אָנגערירט די אייגענע מיט הענט אָדער מיט א קללה/סע זאָל ארייַנפאלן אין ים אריין/איז מען באלד אריין אינמיטן און, ווי געוויינליך, האט דער צווייטער צד אויך נישט געשוויגן. וואָס איז געווען דער סוף? אויסגעפליקטע באָרד און פיאות, צעריסענע שייטעלס, אחוץ טריקענע און נאסע קלעפּ. שטיל איז געוואָרן ערשט ווען עמיצער האט א געשריי געטאָן, אז סע קומט א סטראזשניק. ״זאָלן זיי די כפרה ווערן, די ערלים, און נישט מישן זיך און די יידיש געשעפטן!״ שפּעטער מיט א פּאָר טעג, איז מען שוין געזעסן צוזאמען, ווי גאָרנישט איז געשען, און מע האָט געקלערט ווי אזוי צו קריגן א מלמד און דינגען א צימער פאר א חדר. ווייל ״אז קינדער דרייען זיך ארום פוסט־און־פּאס, קומען פון דעם ארויס אלערליי צרות״! ווייזט זיך אבער ארויס, אז ס׳איז טאקע נישט פּשוט דער עניין. ווו נעמט מען אזא גרויס צימער, אין וועלכן 12 ביז 15 קינדערלעך זאָלן קענען זיצן און לערנען אָלף־בית?״

ס׳טייטש, פארוואָס זאָרגן נאָר פאר מלופים־קינדער? און די עלטערע, וועלכע דארפן שוין לערנען חומש מיט רש״י, זאָלן וואקסן ווי בורמילעס? אויב זיי וועלן נישט לערנען, וועט קיינער נישט לערנען!״ זוכט מען שוין 2 צימערלעך. ס׳איז גוט צו זאָגן ״מע זוכט״, אז אינגאנצן זענען די צימערלעך קליינע און ס׳איז אפילו קיין פּלאַץ פאר טיש און בענק נישט פאראן. געפונט מען שוין עפּעס רעכטס, מאָנען די באלעבאטים א ״פּויטיקע״ מיט געלט. זיי זענען אפילו אביסל גערעכט: קינדער מאכן אָן א גרויסן טומעל, און וועלן אָנברענגען ווינטער בלאָטע, זומער שטויב, מיסט, פליי, וואנצן און ווער ווייסט וואָס נאָך. דאָ האָבן די ווייבער וואָס צו זאָגן; נאָר אויב מע וועט באצאָלן אזויפיל און אזויפיל, וועט מען שוין אפשר איבערצייגן די ווייבער, אז מע דארף אביסל זאָרגן אויך פאר קהל...

קאפרעשטער זקנים געדענקען, אַך נאָך דעם ווי מ׳האָט שוין געדינגען 2 ״חדרים״ און אויסגעשטאטעט מיט טיש און בענק, זענען זיי חדשים־לאנג געשטאנען ליידיק. די סיבה? מע באדארף דאָך אויסשטעלן א ליסטע פאר מלופים־קינדער באזונדער, און א

צווייטע פאר חומש מיט רש״י לערנער. וואָס זשע טוט מען ווען אויך גרויסע קינדער ווייסן נישט קיין צורת־אָלף ? ווען זיי גיין לערנען מיט 5 יעריקע קינדער ? חוצדעם, זענען גבירישע קינדער אריין אין דער ליסטע אָן טענות און אָן מענות, כאָטש זיי האָבן נישט געפּאַסט צו דער כיתה ; דאגעגן, אָרעמע קינדער זענען, אָן א פאַרוואָס, פאַרבליבן אינדרויסן.

די באַוווּלעטע עלטערן, און די וועלכע האבן נישט געקענט ליידן קיין עוולות, האָבן זיך געבונטעוועט און ס׳איז ווידער געקומען צו לייטיש־געלעכטער, קריגערייַן און געשלעג ; ביז די פּראָבלעם האט זיך געלעזט פון זיך אליין : אָרעמע־לייט האבן געגעבן זייערע קינדער לערנען זיך א פאַך, און אין דער ליסטע זענען טאַקע פאַרבליבן קינדער פון פאַרמעגליכע (זיי צאָלן דאָך שכר־לימוד און דירה־געלט פאַרן חדר״) . . .

אז מע שמועסט וועגן לערנען זיך א פאַך, מוז מען אין באַטראַכט נעמען, אז ס׳איז פשוט נישט געווען ווער סע זאָל לערנען. די אָרטיקע בעלי־מלאכות זענען געווען גאָר קליינע פאַכמענער ; חוצדעם איז דאָך א חוק־ולא־יעבור : — ביז מע איז זוכה צו האלטן א נאָדל אין דער האַנט אָדער קלאַפּן א פּלעקל, מוז דאָס לערן־ייִנגל אויסגעריסן ווערן, אין משך פון 2—3 יאָר, ביי העלפן דער באַלעבאָסטע : גיין איינקויפן, מאַכן ריין אין שטוב און אין וואַרשטאַט, ניאַנטשען דאָס קינד און אַנדערע אַרבעטן, וואָס האָבן ווייניק־וואָס צו טון מיטן פאַך.

מיט וואָס האָבן זיך באַשעפטיקט צען־עלף יעריקע קינדער, וועלכע זענען אין ״חדר״ נישט געגאַנגען און קיין פאַך נישט געלערנט ? אז מ׳איז בטל פון תורה און פון אַרבעט, זוכט מען זיך אויס אַלערליי באַשעפטיגונגען אין דרויסן. אָט, למשל, זענען פאַראַן בוסטאַנעס אַרום שטעטל־ גייט מען אָוועקשלעפּן אַרבוזעס ; כאָטש ווייַ איז צו דעם וואָס א קאַצאַפּ כאַפּט אים בשעת־מעשה. פּויערים ברענגען אויפן יאַריד : עפּל רויטבאַקיקע, שיינע באַרן און פלאָמען זאַפטיקע. מאַכט מען א געוועט : ווער ס׳וועט מער פּרוכטן אָוועקלקחענען אָן דעם מ׳זאָל אים כאַפּן. ווינטער, דאגעגן, גייט מען צום רעאַוט זיך גליטשען אויפן אייז ; אָדער שליטלען מיט שליטעלעך באַרג אַראָפּ ; אָדער גאָר האַלטן מלחמה מיט שניי־באַלן. און אז מע בעט זיך איבער, מאַכט מען צוזאַמען א שניי־מענטש. זאָגן, אז עלטערן שעפּן נחת פון די קינדער — קען מען נישט ; אָבער וואָס קען מען טון, אז טאָג־אויס טאָג־איין גייט מען אַרום בטל ? מילא, אז מע קומט אהיים צעמויקעטע, מיט בל.יע סיניקעס, איז ניחא ; אָבער אז מע מוז אַלעמאָל פאַריכטן די צעריסענע מלבושים — דאָס איז שוין שווער צו דערטראָגן. דעם סך הכל פון דעם אַלעמען איז געווען : א טייל פונעם יינגן דור זענען פאַרבליבן נישט געלערנט און א טייל האָבן קוים געקענט לייגן א חתימה.

מלמדים און בעלפערס

מרדכי־הערש, א ייד א תבואה־הענדלער, נישט קיין עם־הארץ ; געלערנט אין דער יוגנט און געדענקט אביסל תנ״ך און גמרא ; אויך געווען א צייט דער איינציקער, וועלכער האָט פאַרשריבן אין א פּינקס די וויכטיקסטע געשעענישן פון שטעטל. ער האָט גענומען אויף זיך צו לערנען מיט אָט די קינדער גאַנץ אומזיסט. דאָס האָט אנגעצונדען א פייער ביי די מלמדים, וועלכע פלעגן אים אויך מבייש זיין ; אים אריינגעוואָרפן שטיינער אין די פענצטער און, איינמאָל, אפילו אָוועקגעכאַפּט ביי אים זיין פּינקס און ממש צוריסן. א קלייניקייט ! ער וועט ביי זיי צונעמען זייער פּרנסה און זיי וועלן אים שווייגן ? !

וואָס שייך די מיוחסדיקע תלמידים, פאר וועלכע מע האָט געדינגען 2 צימערלעך, איז פון זיי געווען גאָר ווייניק נחת. ערשטנס, האָט מען באַדאַרפט צוויי מלמדים. ווו זשע נעמט מען זיי? איין דרדקי־מלמד האָט מען דווקא יאָ געטראָפן; א ייד פון א דאָרף, וועלכער האָט זיך פאַרגעשטעלט אלס א בן־תורה און אַרויסגעוויזן האָט זיך, אַז אויך אין "עברי" איז ער נעבעך געווען שוואַך. אפילו די קינדער זענען אויף אים געווען מבינים, דערצו נאָך איז ער געווען א היקעוואַטע...

איין זאך האָט ער יאָ געוווסט: אַז קינדער בעדאַרף־מען באשטראָפן. קיין קאַנטשיק האָט ער נישט געהאַט, פלעגט ער זיי אָבער קנייפן, מאכן סיניאַקעס אויף זייערע קערפּערס. האָט אמאָל פאַסירט, אַז ער האָט געשלאָגן 2 תלמידים און צעבלוטיקט זייערע פּנימער, די תלמידים זענען אוועק אהיים מיט א געוויין און מיט א געשריי. זייערע מאַמעס זענען אוועק איןָ חדר אריין, ווער מיט בעזעמער און ווער מיט קאָטשערעס. עס האָבן זיי באַגלייט אויך שכנות, וועלכע האבן געהאָלפן שרייען און שעלטן דעם היקעוואַטן מלמד.

די בהלה האט זיך פאַרשטאַרקט ווען דער פאָטער פון צעבלוטיקטן תלמיד און דער פעטער פון צווייטן (ווייל ער איז געווען א יתום) האָבן, דערהערנדיק אין שיל דידאָזיקע געשיכטע, ארויסגעריסן 2 פריקעס פון דער ביינושקעס וועגט און באַפאַלן דעם מלמד: ס'טייטש ווי אזוי צעבלוטיקט מען אזוי א קינד? און נאָך א יתום דערצו? דער מלמד האָט אָנגעמאַכט א גוואַלד: יידן מע הרגעט מיך!

דאָ האָבן זיך אריינגעמישט עלטערן פון אנדערע תלמידים און ארויס מיט א מענה־לשון: וואָס הייסט מע באַפאַלט אזוי א יידן, א מלמד, וואס לערנט קינדער תורה? ווי אזוי קען מען זיין א מלמד און נישט שלאָגן קיין קינדער?

האָבן מיר שוין פאַרגעסן וויאזוי מיר פלעגן אַריינכאַפּן פון אונדזערע מלמדים? נו, זענען מיר חלילה געשטאָרבן דערפון? אויך אייערע תכשיטים וועלן בלייבן לעבן. ווייל מען לערנען תורה און זיין לייט, דאַרף מען וויסן אַז אָן פעטש גייט עס נישט. מע בלייגט אנ' "עם הארץ".

דער היקעוואַטער מלמד איז קוים א לעבעדיקער ארויס דורכן פענצטער און "געמאַכט פּיס" גלייך צו זיך אין דאָרף אריין. נו, דאַרף מען דאָך געפונען אנ'אַנדער פאַסיקן ד'דקי־מלמד. אָבער די מבינים אויף בילדונג האָבן נישט געפונען קיין איין איינציקן, וועלכער זאָל מסכים זיין צו דינען אלס מלמד און נישט שטראָפן די תלמידים. "א מלמד אָן א קאַנטשיק, איז בכלל קיין מלמד נישט, און קינדער אָן א קאַנטשיק וועלן קיינמאל גאָרנישט קענען. באַלעבאַטים, וועלכע צאָלן שכר־לימוד, ווילן אַז זייערע קינדער זאָלן עפּעס קענען, און אָן א קאַנטשיק און אָן פעטש קען מען קיין חדר נישט אָנפירן"...

ווער זענען עס געווען די דערציער, די תורה־פאַרשפּרייטערס, די מלמדים? קרעמערלעך, קליינע סוחרים, וועמען די געשעפטן זענען געגאַנגען מיט דער פּוטער אראָפּ; דאָרפס־וויינשענקער, וועלכע זענען געוואָרן דורך דער צארישער פּאָליציי און קיין אנדערע פּרנסה נישט געקריגן, האָבן זיי זיך אָנגעכאַפּט אין מלמדות אויף צו פאַרדינען זייער לעבענס־עקזיסטענץ. אין פאַדאָליע האָבן זיי נישט געהאַט וואָס צו טון, זענען זיי אוועק קיין בעסאַראַביע — דאָס לאַנד פון מאַמעליגע, קעז און פּוטער. דאָ האָבן זיי זיך איינגעאָרדנט אלס דרדקי־מלמדים, א פאך וואס האָט נישט גענויטיקט זיך אין א

באזונדערער בילדונג. אָבער א קאנטשיק אויף דער וואנט האָט געמוזט זיין. וואס איז עס א קאנטשיק? דאָס איז א שטעקעלע מיט לאנגע רימעטלעך, מיט וועלכע תלמידים זענען געשמיסן געוואָרן אין משך פון דורות, כדי די תורה זאָל זיי אריין אין די קעפעלעך.

נישט איינמאל פלעגט א תלמיד "כאפן א גליעט" פון א קאנטשיק, סתם אזוי, "אויפן חשבון", "אפשר" וועט ער שפעטער זיך פארזינדיקן — זאָל ער דערוויייל פארזוכן דעם טעם...

וויאזוי פלעגן 3—4 יעריקע קינדערלעך קומען אין חדר אריין, באזונדערס ווינטער אין די גרויסע בלאָטעס? אין אלגעמיין, איז געווען איינגעפירט אז טאטעס טראָגן די קינדער אויף זייערע פלייצעס אין חדר אריין, און נעמען זיי אָפּ פון חדר.

מיט דער צייט האט מען דערגרייכט, אז מע פלעגט זיי פירן אין א וואָגן — א שאראבאן — געפירט פון שלמה הערש־דודיע ראָמבאָסיס זון. ער פלעגט אָפּפירן — פאר גאָר א קליינעם לוין — די קינדערלעך אין חדר אריין, און אויפדערנאכט — צוריקברענגען אהיים.

מיט דער צייט, האָבן דרדקי־מלמדים צוגענומען א געהילף, א "בעלפער", וועמענס ארבעט ס'איז באשטאנען צו טראָגן די קינדער אויף די פלייצעס און אונטער די אָרעמס. צומאל, פלעגט ער שלעפן דעם אויבדערמאָנטן שאראבאן מיט קינדער. אלעס וואָלט געווען שען און פיין, ווען נישט די מאמעס; זיי פלעגן זיך באקלאָגן אז דער בעלפער, "דער פרעסער", נאשט אויף דאָס עסן פון די קינדער; שלעפט פון די טאָרבאלעך, אזוי אז די קינדער בלייבן נעבעך פארשמאכט... דער בעלפער, א באלײדיקטער פון די זילערייען, האָט אמאָל געלאָזט שטיין א שאראבאן פול מיט קינדער "אינמיטן דרינען" אויף דער גאס, און "גיי שריי חי וקיים". איז טאקע געווען ששון ושימחה...

האָט פאסירט אמאָל, אז דער בעלפער האָט זיך אויסגעגליטשעט, דער שאראבאן זיך איבערגעקערט און אויסגעשיט די קינדער אין דער בלאָטע אריין. מע קען זיך פאָרשטעלן, וויאזוי דאס קליינווארג האָט אויסגעזען. די מוטערס האָבן קוים באוואשן זייערע קינדער, שעלטנדיק מיט ביטערע קללות, דעם בעלפער — דעם שלימזל.

מעכל מלמד

צווישן די אָנגעזעענסטע דרדקי־מלמדים איז געווען מעכל מלמד, וועלכער איז געקומען קיין קאפרעשט ענדע 19־טן יאָרהונדערט. געקומען איז ער נישט איינער אליין, נאָר מיט א בעלפער און, ווי געוויינליך, מיט זיין פרוי רחל די מלמדקע. געדינגען א שטיבל פון 2 צימערלעך און צוגעטרעטן "צו דער עבודה". א חדר פאר ייגנאלעך און א חדר פאר מיידאלעך; נאטירלעך — אָפּגעטיילט.

רב מעכל מלמד האט אייגעפירט, אז ייגנאלעך האָבן געלערנט ביז 2—3 אזייגער בייטאָג, און נישט פון אינדערפרי ביז אויפדערנאכט — ווי ביי אנדערע מלמדים. די מיידאלעך האבן געלערנט צוויי דריי שעה, נאָך די ייגנאלעך.

רחל די מלמדקע פלעגט זיך נאָכפרעגן, ביי די מוטערס, וויאזוי די קינדער פירן זיך אויף אינדערהיים. די, וועלכע האבן נישט געפאָלגט די עלטערן, זענען צומאָרגנס פארהאלטן געוואָרן איבעריקע צוויי שעה.

און אזוי פלעגט רב מעכל לערנען דעם "אלף־בית": מיטן טייטל אין דער האנט געוויזן דעם קינד אין סידור אנ׳ "אלף", אדער א "בית", און מיט אים איינגעחזערט מיט א ניגון דערצו: זאָג־זשע "אלף", רעד־זשע "אלף". דאָס קינד, וואָס פלעגט נאָכזאגן "זאָג־זשע אלף" "רעד־זשע אלף", פלעגט אריינכאפן פעטש, און אויב רחל די מלמדיקע האָט זיך אריינגעמישט, פלעגט ער זי אָפשיקן צו באשעפטיקן זיך מיט אירע געשעפטן און נישט אריינמישן זיך אין לערערשע ענינים.

רחל פלעגט צוהאנדלען. דאָס איז באשטאנען אין פארקויפן פלעצאלעך און צוקערקאלעך, וואָס זי אליין פלעגט צוגרייטן. יעדן מארקטאָג, זונטיק און דאנערשטיק, פלעגט זי שטיין אויפן מארק און פארקויפן איר סחורה. דעם אמת זאָגנדיק, האָט זי פארדינט נישט ווייניקער פון רב מעכלען. אָבער כאָטש זי איז אנ׳אשת־חיל, איז זי דאָך נישט מער ווי אנ׳אישה, א מין נקבה, טאָר זי נישט אריינמישן און זאָגן גאָר דיעות דעם מאן, נישט אין איר פאך.

רב געצל־ניקאלאיעווסקי סאָלדאט

צווישן די מלמדים פון דערוואקסענע קינדער, וועלכע לערנען שוין חומש מיט רש"י, און אייניקע — אפילו א בלאט גמרא, איז כדאי צו דערמאָנען צוערשט רב געצלען, וועלכער האָט געפאָדערט, אז מע זאל זיך ווענדן צו אים מיטן טיטל "אדוני המורה".

געצל האָט געשטאמט פון ליטא. ביז 14 יאָר געלערנט תנ"ך און אויך א בלאט גמרא. דעמאָלט איז ער פארכאפט געוואָרן צווישן די "פוימאלעך" און איז געווען א סאָלדאטביים צאר ניקאָלאי דעם ערשטן — 25 יאר. נאָכן בעפרייען זיך, האט ער זיך אוועקגעלאָזט אויף דער "בעסאראביע" און־נאָך פארשידענע וואנטיורעס־אראָפגעקומען קיין קאפרעשט, אנ׳אויסגעפוצטער און זיך דערקלערט אלעס לערער. ער פלעגט לערנען חומש מיט רוסישער איבערזעצונג. אזוי צום ביישפיל, האָט ער פארטייטש דעם פסוק אין דער פרשה "כי תצא"; כי תצא למלחמה — אז דו וועסט וויכאָדיאיען אין באָי אריין, וראית־און דו וועסט אווידיען, אישה יפת־תואר — א קראסאוויצע, וחשקת בה — און זי וועט דיר פאָנאראווען, ולקחת לך לאישה — זאָלסטו מיט איר חתונה האָבן; ואם לא מצאה חן בעיניך — אויב נאָך דער חתונה וועט זי דיר נישט פאנאראווען, ושילחתה לנפשה — זאלסטו זי אפשיקן "קטשאָרטו מאטערי".

נישט גרינג איז געווען די תלמידים צו כאפן געצלס רוסיש און נישט פארשטאנען זיין יידיש מיטן רוסישן אקצענט. אז געצל האט געמוזט אָפטראָגן זיך פון שטעטל, פאר זיינע אמאָליקע "מעשים טובים" לאזענדיק ערגעצוו א פרוי אנ׳עגונה, האָבן די קינדער פריי אָפגעאָטעמט.

יענקל פיסטשאנקער

אנ׳אנדער מלמד, וועלכער האָט דער ערשטער איינגעפירט די שיטה פון לערנען תנ"ך איבערגעזעצט עברית בעברית, איז געווען יענקל פיסטשאָנקער. דעמזעלבן פסוק פון דער פרשה "כי תצא" האט ער איבערגעזעצט, נישט ווי רב געצל, אויף גויעש — נאר אויף העברעיש: כי תצא — אז דו וועסט יוצא זיין, למלחמה — אויף א מלחמה, וראית — און דו וועסט רואה זיין, אישה יפת־תואר — א אישה מלא חן, וחשקת בה — און דו וועסט חשק האָבן צו איר, ולקחת לך לאישה — זאלסטו זי לוקח זיין פאר א אשה; ואם לא מצאה חן בעיניך — און אויב זי האָט נישט נושא חן געווען, ושילחתה לנפשה — זאלסטו זי משלח זיין לעזאזל".

זעלבספאַרשטענדליך, אַז פון דעם עברית בעברית האָבן די תלמידים זייער ווייניק וואָס פאַרשטאַנען. חוצדעם, צו שלאָגן די תלמידים איז ביי רב יענקלען געווען א טאַקטיקע ווי א טאָגטעגליכע דערשיינונג. דעריבער האָבן די תלמידים געזוכט ווי אַזוי זיך אָפּצורעכענען מיט אים.

אין א שיינעם טאָג, ווען רב יענקל איז זיצנדיק איינגעשלאָפן ביים טיש און די תלמידים האבן זיך געשפילט אינדערויסן; האָט איינער פון די תלמידים זיך אריינגעכאַפּט אין חדר און אַרויפגעגאָסן אויף דעם רבינס באָרד, וואָס איז געווען צושפּרייט אויפן טיש, א היבש ביסל קליי און פּאַפּ, מיט וועלכען רב יענקל פלעגט זיך באַנוצן צום איינבינדן ביכער. דערדאָזיקער תלמיד איז געווען נישט קיין אַנדערער ווי ניוקע דער זון פון דוויד רחמיאלס (פידעלמאַן); דער סוף פון דעם רבין איז געווען, אַז ער האט געמוזט איבערלאָזן קאַפּרעשט און געוואָרן שמש און אַנ׳אַנדער שטעטל.

גורמאַנס מאָדערנער בית־ספר

1) גרינדונג.

אין אָנהויב פון 20־טן יאָרהונדערט, האָט די באַפעלקערונג פון קאַפּרעשט זיך פאַרגרעסערט. עס זענען צוגעקומען אייניקע אינטעליגענטע מענטשן, טיילווייז וועגן פרנסה צוועקן, אַנדערע — חתונה געהאַט פאַר קאַפּרעשטער מיידלעך, ווי צום ביישפּיל:

המורה לייב גורמן — נפטר 15.6.1940 — בסורוקה
רעייתו מילכה — ניספתה בטרנסניסטריה במחנה בארשאד 1941
בנו ד״ר מאיר גורמן — רופא פנימי, בחיפה
בנו יצחק גורמן — מורה להיסטוריה וצרפתית בסורוקה נולד בקאפרשט בשנת 1913

וואָלף געלבורד, דוויד זילבערמאַן, *שמחה פּאַרטנאַי,* שייקע פיינבוים און אַנדערע. ביי דידאַקטיק האָט זיך דערוועקט אַנ׳אינטערעס צו דערציִען זייערע קינדער אַנדערש ווי ביז דעמאָלס. זיי האָבן נישט געקאָנט ליידן די מלמדים מיט זייערע סיסטעמען, מיט זייער שוואַכער בילדונג, מיטן שלאָגן די תלמידים און דאָס איינפּלאַנצן אין זיי אַ פֿיַנצטערן פאַנאַטיזם.

דעריבער האָבן זיי, די אינטעליגענטן, צונויפגערופן אַנ׳אסיפה אין דער גרויסער שיל, ערקלערט דאָרט די לאַגע, און מ׳האָט באַשלאָסן צו גרינדן אַ מאָדערנע שול, וווּ קינדער זאָלן זיין פאַרטיילט לויט זייער עלטער און לויט זייערע קענטעניש. דאַן איז מען צוגעטרעטן אויפצוזוכן אַ פּאַסיקן לאָקאַל, און אַ דירעקטאָר — אַ גוטן פּעדאַגאָג, וועמען מ׳זאָל אָנפאַרטרויען די לייטונג פון דער שול. אַזאַ דירעקטאָר, מיט אַ גוטן נאָמען, האָט מען געפונען אין סאָראָקע, אין דער פּערזאָן פון לייב גורמאַן. נאָך לאַנגע אונטערהאַנדלונגען, מיט דער פאַרמיטלונג פון אַנ׳אַנגעזעענעם כלל — טוער לייזער גייסינער, איז געלונגען איבערצובערעדן גורמאַנען קיין קאַפּרעשט און ער איז צוגעטרעטן אָרגאַניזירן די שול.

2) אָן אַ קאַנטשיק.

די גורמאַן שולע האָט אַריינגעבראַכט סיסטעמאַטישע ענדערונגען אין די אונטערריכטס־מעטאָדן, ווי אויך גורם געווען צו אַ גרויסן פּאָרשריט אין דער מענטאַליטעט פון די תלמידים און זייערע עלטערן. אָט, צום ביישפּיל, איז אין חדר געווען פאַרבאָטן צו שפּילן אין באָל (מינדזשע־מיניאַטש) ״מיט דעם שפּילן זיך שקצים, נישט יידישע קינדער״ — פלעגן זיי זאָגן. אָבער גורמאַן האָט, צווישן אַנדערע, ערלויבט און אַליין אויך געשפּילט אין באָל.

אין גורמאַנס שול האָט מען בכלל נישט געוווּסט פון קיין קאַנטשיק. אפילו פאַנאַטישע עלטערן האָבן, אין משך פון דער צייט, איינגעזען אַז קיין שום אומגליק געשעט נישט ווען יינגעלעך און מיידאַלעך לערנען צוזאַמען אין דעמזעלבן קלאַס און ווען מע זיצט אין שול אָן אַ היטל. אפילו ווען אַ תלמיד האָט שפּאַצירט מיט אַ תלמידה, פון גורמאַנס שול, האָט מען זיך געמאַכט נישט זעענדיק. עלטערן האָבן אויך שלום געמאַכט מיטן געדאַנק אַז תלמידים רעדן צווישן זיך עברית אַלס אַ וואָכעדיקע שפּראַך (״לשון־קודש״ איז דאַן געווען גוט נאָר צום דאַווענען און צו שבת׳דיקע זמירות״)...

די שול האָט זיך געפונען אין משה פּאָטיקס שטוב, נעבן דער גרויסער שול. פון דאַנען פלעגן זיך טראָגן פרייליכע קולות פון געזאַנג און טענץ. די קינדער פלעגן פילן אַ ליבע צו דער שול און פלעגן גערן גיין לערנען, אַנשטאָט די פריערדיקע שינאה צום חדר און צו די מלמדים.

גורמאַן און די לערערס פלעגן אַכטונג גיבן אויף די קינדער אויך אין צייט פון דער הפסקה; איז אויסגעבראָכן אַ קריגעריי אָדער גאָר אַ געשלעג צווישן די שפּילנדע קינדער, פלעגן די לערערס שלום מאַכן אָדער באַשטראָפן די שולדיקע. זיי פלעגן נישט באַשטראָפן מיטן קאַנטשיק. די ערגסטע שטראָף איז געווען ״צו שטיין אין ווינקל״.

3) אַזוי שפּילט מען זיך.

קינדער פלעגן זיך שפּילן באַזונדערס אין ״גראָפּע״. דאָס איז אַ גריבאַלע וווּהין מ׳האָט באַדאַרפט אַריינוואַרפן אַ ניס, פון אַ געוויסער דיסטאַנץ. ס׳האָט געוווּנען דער,

ווען ס'איז געלונגען אריינצוואַרפן א באַשטימטע צאָל ניס. א צווייטע שפּיל מיט "נים צי גראַד". א שפּיל מיט ניס, וואס איז געווען באַליבט אויך בא מיידאלעך, און מע האָט געקענט דאָס שפּילן אין שטוב אויך אין צייט פון רעגן — איז געווען "ברעטל". דאָס ברעטל איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט סקאָס, אַזוי אז די ניס האָבן זיך אַראָפּגעקאַטשעט. ס'האָט געוווּנען דעם קון, דער וועמעס ניס האָט אָנגעקלאַפּט די ניס אויף דער ערד. אנדערע שפּילן זענען געווען א "קאַץ און א מויז", א בלינדע קו, באַהעלטעניש, קלאַס א.א.וו.

4) גורמאַן און זיינע לערערס.

ווער זענען געווען די לערערס אין דער מאָדערנער גורמאַן־שול? לייב גורמאַן — דער דירעקטאָר — א שענער מיט העל־בלויע, קלוגע אויגן און מיט בלאָנדע האָר; פיזיש גוט אַנטוויקלט, שטענדיק מיט א גוטמוטיקן שמייכל. ער האָט באַזיצט א באַזונדערן צוציונגס קראַפט פון מענער און פרויען. געווען איז ער א גלענצענדיקער פּעדאַגאָג, א הונדערפּראָצענטיקער ציוני; א געזעלשאַפטליכער טוער און, צוגלייך, אַנ'אַקטיוור אַנטיילנעמער ביי שימחות. ער האָט ערצויגן די יוגנט אינם גייסט פון ליבע צום ידישן פאָלק און ארץ־ישראל.

די לערערס, וועלכע האבן מיט אים מיטגעאַרבעט, זענען געווען: פרויקע גורמאַן — זיין אייניציקער ברודער, וועלכער האָט צוליעב פּאָליטישע פאַרפאָלגונגען געמוזט עמיגרירן קיין אַרגענטינע. דאָס צוטיילן זיך פון זיין ברודער, האָט שטאַרק געווירקט אויף לייב גורמאַן און, נאָך אַדאַנק די באַמיונגען פון זיין פרוי מלכה, איז ער געקומען צו זיך. צווישן קאַפּרעשטער לערערס איז צו באַצייכענען: חווה הייסינער (פּריפּאַס), וועלכע איז געווען זייער ענערגיש און האָט געלערנט די קינדער עברית. כדאי אונטערצושטרייכן, אז כאָטש זי האָט נישט געענדיקט קיין לערער־סעמינאַר — (אַלעס האָט זי דערגרייכט דורך זעלבסטלערנען) האָט זי זיך גערעכנט אַלעס זייער א גוטע לערערין, מיט פּעדאַגאָגישע פעיקייטן, און די קינדער האָבן זי געליבט און געשעצט. אַנדערע צוויי גוטע לערערס זענען געווען די סטודענטן קאַזאַטשקאָוו און בורשטיין, וועלכע האָבן, צוליב באַשרענקונגען קעגן ידן אין רוסישע אוניווערזיטעטן, געמוזט איבעררייסן זייער שטודירן. דידאַזיקע לערערס האָבן ליב געהאָט די תלמידים און זענען געווען זייער באַליבט ביי זיי און ביי זייערע עלטערן. זיי פלעגן שבת גיין שפּאַצירן, מיט די תלמידים, צום רעאַוט און פלעגן זיי פאַרווײַלן מיט דערציילונגען, רעטענישן און פאַרשידענע פאַרווײַלונגען.

גורמן און די לערערס אין דער שולע האָבן איינגעפירט, צוגלייך מיט א שטרענגען דיסציפּלין, אויך אַנ' איינגענומענע חברישע באַציונג צווישן לערערס און תלמידים. נישט מער קאַנטשיק, קנייפּן, רייסן ביי די אויערן, — נאָר גוטמוטיקע שמועסן און אויך מישפּטים, איינגעאָרדענטע דורך די תלמידים, וועלכע פלעגן אויך באַשטימען די שטראָפן.

5) די גורמאַן־שולע און די אָרטיקע "כלי־קודש".

די קינדער פון "כלי־קודש", דער רב און די שוחטים, זענען אין גורמאַניס שולע נישט געגאַנגען. די עלטערן האָבן, בשום אופן, נישט געקענט מסכים זיין, אז יינגאַלעך זאָלן לערנען אין איין צימער מיט מיידלעך; זאָלן לערנען "בגילוי ראש" און, דערצו, הערן לייכטזיניקע דערציילונגען. אָבער די קינדער זייערע, און ספּעציעל

יוחנצי דעם רב׳ס און נוח׳ל, איציק-לייב שוחט׳ס, האבן מקנא געווען די גליקליכע חברים זייערע, וועלכע געניסן פון שפילערייען, שפאצירן און א.א.וו.

כדי צו שטילן דאס געפיל פון קנאה, פלעגט דאָס פּאָרל, יוחנצי און נוח, צוטראכטן אלערליי שפיצלעך וויאזוי צו טרעפן די תלמידים: איינמאָל געוואָרפן אויף זיי שטיינדאלעך פון באהאלטעניש; אנ׳אנדער מאָל האָט נוח געמאכט א שפאס און האָט אריינגעשטעקט א פייג, בשעת מ׳האָט פאטאגראפירט די לערערס און די תלמידים. דאָס האט ארויסגערופן פיל געלעכטער אין שטעטעל.

6) נוח׳ל איציק-לייב׳ס

וועגן נוח׳ל איז דאָ אסאך צו דערציילן, אָבער ס׳איז כדאי צו דערציילן אנ׳ עפּיזאָד, וואס איז געשען אין 1931, ווען איך האָב געענדיקט אין שווייצאריע אלס דאָקטאָר-כימיע, און נוח האט געענדיקט — אדוואָקאט.

נוח סופר האָט מיך אייגעלאָדן קיין פאריז און מיך געפירט זען די שטאָט פון אייפל-טורעם. זייענדיק אויפן העכסטן שטאָק, האָט ער מיר געהייסן אראָפּשפּייען און ער האָט דאסזעלבע געטון, זאָגנדיק: נוח סופר, פונעם קליינעם שטעטאלע קאפּרעשט, יעצט אדוואָקאט אין פאריז: דו, ניוקע פידעלמאַן, אויך א קאפּרעשטער, יעצט דאָקטאָר כימיע;ביידע שפּייען מיר אראָפּ אויף דער גאנצער וועלט פונעם העכסטן פלאץ אין פאריז פון אייפל טורעם״ — ״ככה ייעשה לאיש שהמלך חפץ ביקרו״ — ״אזוי געשעט אין לעבן ווי דאָס מזל שפּילט צו צום גוטן. אז סע גליקט, איז מען דערם חכם״. אזא טיפ איז געווען נוח סופר, איציק לייב שוחט׳ס זון.

7) אז מע עסט ״שומשון״.

נאָך איין עפּיזאָד, וואָס איז פארבונדען מיט מיין פערזאָן און מיין חבר יוחנצי, איז געווען די מעשה מיט ״שומשון״ — דאָס וואָרט וואָס יוחנצי האָט באצייכנט ״חזיר-פלייש״. יוחנצי און זיינע חברים האָבן געשטרעבט צו זיין ריזן-שטארק ווי שמשון-הגיבור. אלס ביישפּיל האָבן זיי גענומען יחיאל פיך, דער ערשטער אפּטייקער אין קאפּרעשט, וועמענס אפּטייק איז געווען אין לייב שיע-בערס (גרינשפאן) שטוב. די קינדער פלעגן באוואונדערן דעם אפּטייקערס געזונטע פיגור און זיי האָבן אויסגעטייטשט, אז דאָס איז אָנדאנק דעם וואָס אפשר עסט ער חזיר. האָבן יוחנצי, ניוקע און יונה פרידמאַן, אָרגאניזירט עלף קינדער פון גורמאנס שול און פלעגן אָפּטמאָל קויפן חזיר-פלייש אין קלייט פון דער שניידערקע (שניידער׳ס פרוי). האָט זיך געטראָפן אז יונה פרידמאַן האָט באקומען א מאָגן-פארגיפטונג און איז דערפון געשטאָרבן. פאר זיין טויט, האָט ער געשטאמלט דאָס וואָרט ״שומשון״, אָבער קיינער האָט נישט פארשטאנען זיין מיין. ווען צוויי אנדערע קינדער האָבן באקומען מאָגן-פארגיפטונג, האָבן זיי זיך געשראָקן פון יונה׳ס טויט און האָבן זיך מתוודה געווען, אז זיי האָבן געגעסן ״שומשון״, דאס הייסט ״חזיר-פלייש״. דאָס האט געמאכט א גערודער אין שטעטל, און גורמאן מיט די לערערס האָבן אויסגעפּאָרשט דעם ענין. די צוויי חברים, ניוקע און יוחנצי האָבן, אין משך פון 2-3 חדשים, געהאָט אויסצושטיין פון שמיץ מיט א רימעט; פעטש און קולאקעס, קלעפּ מיט א שטעקן, סיי פון זייערע עלטערן און סיי פון פרעמדע. שוין אָפּגערעדט פון זידלערייען און קללות פון די מוטערס. די צוויי פארזינדיקטע, יוחנצי און ניוקע, האבן געהאָט די כוונה צו שאפן אין קאפּרעשט א בריגאדע פון ריזן, פון גיבורים; באלוינט האָט מען זיי מיט בזיונות, קללות און פעטש אָן א שיעור. צי האָבן זיי טאקע דאָס אלעס פארדינט? אָדער, אפשר, פשוט קיין מזל נישט געהאָט?

8) ליקווידיציע פון גורמאנ׳ס שול.

דאָס לאָקאל פון דער שולע איז געוואָרן צו ענג, האָט מען עס געביטן אויף א גרעסער לאָקאל, ביי זיסע קאץ, וועלכער האָט עס געבויעט לויט א ספעציעלער באשטעלונג פון גורמאנען. טראָץ סקאנדאלן און שוועריקייטן, וואָלט גורמאנ׳ס שול עקזיסטירט ווען די צוויי פעיקע לערערס, די סטודענטן קאזאטשקאָוו און בורשטיין, וואָלטן נישט באדארפט פארלאָזן די שול, מיט דער געלעגנהייט וואס מע האָט זיי ענדליך אויפגענומען אין אוניווערזיטעט. אנשטאט זיי, האָט גורמאן באשטעלט אנדערע לערערס. אָבער זיי האָבן נישט געהאָט דעם ריכטיקן צ גאנג צו די תלמידים. פאר יעדער קלייניקייט, פלעגן זיי שטעלן אין ווינקל אויף גאנצע שעה׳ן. זיי האָבן נישט געהאָט קיין געדולד אויסצוהערן די סיכסוכים צווישן די תלמידים; און צו שפאצירן מיט זיי אוודאי נישט. די צאָל תלמידים איז געוואָרן ווייניקער, צוליב די שלעכטע לערערס; בעסערע איז נישט געווען צו געפונען. די הכנסות פון שכר־לימוד זענען געוואָרן קלענער און האָבן נישט געדעקט די הוצאות. גורמאן אליין האָט באקומען בעסערע באדינגונגען אין א שול אין סאָראָקע. ער האָט באשלאָסן צו שיידן זיך פון זיין שול אין קאפרעשט. די קאפרעשטער גוטע, מאָדערנע שול איז געשלאָסן געוואָרן. די עלטערן האבן איינגעאָרדנט א געזעגענונגס אוונט, ביי וועלכן זיי האָבן, מיט טרערן אין די אויגן, געדאנקט גורמאנען — אויסדריקנדיק זייער גרויסע באדויערונג, וואָס ער פארלאָזט זיי. גורמאן האָט, מיט א ווארימער רירנדיקער רעדע, געדאנקט די עלטערן און פארלאָזט קאפרעשט אויף שטענדיק.

אנדערע שולן אין קאפרעשט.

אין 1917 האט זיך געעפנט אין קאפרעשט א גימנאזיע, דירעקטאָר איז געווען סאמואיל פאָרטנאי. נישט קוקנדיק דערויף, וואָס דער לערער־פערסאָנאל איז געווען א קוואליפיצירטער; מענטשן מיט הויכבילדונג, געוועזענע לערערס אין אדעסער גימנאזיע, האָט די גימנאזיע נישט אָנגעהאלטן קיין סאך צייט, צוליב דער רוסישער רעוואָלוציע. אין 1918 — 1919 איז געגרינדעט געוואָרן א תרבות גימנאזיע, אין שפיץ פון וועלכער ס׳איז געווען דער דירעקטאר פאָלינקאָווסקי און שפעטער זינאידא באָריסאָוונא מאטיעוויטש.

מיט א פאָר יאָר שפעטער האָט זיך געעפנט, אנשטאט דער תרבות־שול, א פאָלקס־שול (שקאָלא פרימארע) מיטן לערער באָדיא אלס דירעקטאָר. די שולע האָט אָנגעהאלטן ביז 1940, ווען די סאָוויעטן האָבן זי פארוואנדלט אין א יידישער שול. דירעקטאָר לייב מער. דאָ האט מען געלערנט אלע געגנשטאנדן אין יידיש. אין דער זעלבער צייט האט זיך געעפנט אין דאָרף קאפרעשט א מאָלדאָוואנישע שול, מיט באָריא יאנאָוויטש אלס דירעקטאָר און לייב פרוימטשוק — אלס לערער.

נאָך לערער אין קאפרעשט.

נאָך דעם ווי גורמאנ׳ס שול איז פארמאכט געוואָרן, זענען געקומען אין שטעטל פארשידענע לערערס, צווישן זיי באגאבטע און אויך נישט זייער באגאבטע. לערערס קאפרעשטער זענען געווען: ניאָרע (שניאור) איצקאָוויטש, דוויד־לייב פעליציאן, יואל מער, יוחנן קאפליוואצקי, רייזל פרוימטשוק און איר מאן יאשע לעכער, לייב מער, לייב פרוימטשוק און אנדערע.

פון די צוגעקומענע לערערס איז כדאי צו דערמאָנען: **נחמן פאַלישטשוק, אלעזר צעסיס, מרדכי גאָלדענבערג, נאגירנער, מאגנעזין און אנדערע.** די אלע דערמאָנטע לערערס האָבן אונטערריכטעט בעיקר אין עברית: די שפראך, דיקדוק, חומש מיט רש״י און תנ״ך, אויך אפילו משניות און א בלאט גמרא.

סע זענען אויך געווען לערערס פאר ספעציעלע אלגעמיינע לימודים. פון זיי: סאמואיל פאַרטנאי, פינקעזאָן, סאָניא איוושער, מאניא בורד, לייב טראוב און אנדערע.

מרדכי גאָלדענבערג

ווי א מילגראָם מיט קערנדלעך, איז מרדכי גאלדענבערג געווען באשאָנקען מיט שיינע זיטן, מעלות אָן א גרעניץ, פעיקייטן ביז גאָר; א ציוניסט א הונדערט פראָצענטיקער; נישט פארשפעטיקט קיין איין מאל צו קומען אויף יעדער פארזאמלונג, זיצונג, מסיבה — אלעס וואָס האט געהאַט א שייכות צום ציוניזם; א גלענצנדער זשורנאליסט און אויך פעדאגאָג; א גוטער מענטש, וועלכער האט זיך באצויגן צו זיינע תלמידים מיט ליבע און איבערגעבנקייט.

מיר, קאפרעשטער, זענען שטענדיק שטאָלץ געווען, וואס מיר האָבן געהאַט דאָס גליק, אז דער גרויסער תלמיד־חכם, דער גרויסער מענטש, וועלכער האָט נישט געהאַט קיין באגריף וואָס סע הייסט ״גרויסן זיך פאר עמיצן״ — איז אנ׳איינוווינער אין אונדזער שטעטל. חבל על דאבדין ולא משתכחין! ער איז אומגעקומען אין טראנס־ניסטריע, גערודפט דורך די נאצי־רוצחים. מרדכי גאָלדענבערג איז פארלוירן געגאנגען קערפערליך אויף שטענדיק; גייסטליך, אָבער, וועט ער פארבלייבן אין אונדזער זיכרון — נישט נאָר ביי די קאפרעשטער, וועלכע האָבן אים געקאָנט, געשעצט און ליב געהאָט; נאָר ביי יעדן, וועלכער האָט אים אפילו פערזענליך נישט געקאָנט. די ליטעראַרישע ווערק זיינע האָבן אים כּאראייביקט און וועלן בלייבן מיט אים אומשטערבליך.

המורה ניאָרא (שניאור) איצקוביץ
נפטר 4 בדצמבר 1972
רעייתו אסתר נפטרה
18 בדצמבר 1976
זיכרונם לברכה.

א געבוירענער א קאפרעשטער. האָט זיך גערעכנט פאר א גוטן אויסגעצייכנטן לערער. א געגנשטאנד, וואָס איז אים געווען באליבט, איז געווען ״דיקדוק״. זיינע

תלמידים האָבן געהאַט א שם אלס קענער פון העברעישער גראמאטיק. דער שכר־לימוד ביי ניאַרא׳ן איז געווען טייערער ווי ביי אנדערע. אבער די באציונגען צווישן אים און זיינע תלמידים, זענען געווען אָפיציעלע, נישט קיין חברישע, ווי מ׳איז געוווינט געווען צו באגעגענען ביי גורמאנס שול. אויסנוצן יעדע שעה צום לערנען — דאָס יאָ; מאכן א שפאציר מיט די תלמידים, צו באקענען זיך מיט דער נאטור, מיט לאנדשאפט, שפאצירן צום רעאוט — דאס ניט. קלאָר אז די תלמידים האָבן געפילט דאָס טרוקנקייט, און ס׳איז נישט קיין וווּנדער וואָס צו גורמאנס שול איז מען געגאנגען מיט מער חשק ווי צו ניאַרא׳ן.

נישטאָ וואָס צו לייקענען: ניאַרא איז געווען א גוטער לערער, א קענער פון העברעיש, א באלעזענער און בכלל אנ׳אינטעליגענטער מענטש; אָבער אינדערזעלבער צייט — איז ער בארימט געווען אלס גדלן, וועלכער האָט גאָר זעלטן געגריסט עמיצן, און קוים געענפערט אויף א גרוס. אין דער הינזיכט, איז ער געווען געראָטן אין זיין פאָטער איצל איצקאָוויטש, וועלכער איז געווען א קלוגער ייד, א בן־תורה, אָבער א גרויסער גדלן. ער פלעגט ארויסווייזן זיין שטאָלץ אפילו געגנאיבער די מתפללים פון דער ״דייטשער שיל״, ווו ער פלעגט דאווענען. ווייזט אויס — אנ׳ארגאַנישער פעלער פון דער מישפחה...

דערדאָזיקער פעלער, ניאַרא׳ס, האָט נישט געהאַט קיין ווירקונג אויף זיין סימפאטישער פרוי אסתר, וועלכע האָט זיך אויסגעצייכנט מיט איר העפליכקייט, פריינטליכקייט און ליבנסווירדיקע באציונג צו יעדן מענטשן. ניאַרא האָט זיך נישט פארנומען מיט געזעלשאפטלעכער ארבעט, אויך נישט מיט נאציאָנאלער טעטיקייט; דאגעגן, זיין פרוי אסתר, איז געווען א טיכטיקע געזעלשאפטלעכע טוערין; געווען צווישן די גרינדערינס פון אמאָליקן פילאנטראָפישן פרויען־קאָמיטעט, אויך דורכגעדרינגען מיט א נאציאָנאלן געפיל.

א ביטערער גורל האָט געטראָפן די פאמיליע איצקאָוויטש: זייער איינציקע טאכטער ידידה, דער ברודער בערל און זיין פרוי שרה זענען טראגיש אומגעקומען אין 1941, ווען די שיף ״מאפקורא״ איז דערטרונקען געוואָרן דורך די דייטשן, זייענדיק אויפן וועג קיין ארץ־ישראל.

ניאַרא און אסתר האָבן זייערע לעצטע יאָרן געוווינט אין חדרה. ניאַרא איז געשטאָרבן 1972 יאָר, און אסתר — 1976 יאָר.

משה ליפא טראוב

זעלטן ווען מע האָט געקענט טרעפן א מענטשן, באזונדערס אין קאפרעשט, וועלכער זאָל זיין אזוי אלזייטיק געבילדעט און באהאוונט אין אלעמען: א בלאט גמרא מיט אלע פירושים — קען ער גרונטליך; שווערע, קאָמפליצירטע אויפגאבן אין מאטעמאטיק — קלערט אויף משה־ליפא איינס צוויי ווי א מאטעמאטיקער מיט גרויסער דערפארונג; אין שאך שפילן און געווינען די מערהייט פארטיעס — משה ליפא; ווער האָט אזוי געשפילט אויפן פידל א ״כל־נדרי״, אָדער אנדערע ניגונים, וועלכע פלעגן ארויסרופן טרערן בא רעליגיעזע יידן? — ווידער משה ליפא; האָבן חתנים צו זייערע כלות, אָדער כלות צו זייערע חתנים, געוואָלט שיקן הייסע ליבע־בריוואלעך — צו וועמען ווענדעט מען זיך? צו משה ליפא׳ן. ס׳איז צו באצייכענען, אז ער

פלעגט צוגעבן, צו זיינע בריוואלעך, פארשידענע וויצן און ווערטלעך, אזוי אז אלע זענען געווען צופרידן. נאָר וואָס דען ? אלע האָבן זיך באגנוגט מיט ״אשיינעם דאנק אייך רב משה־ליפּא ! ״ ״לאנג לעבן זאָלט איר און טון תמיד טובות !״. ס׳איז קיינעם נישט איינגעפאלן צו באצאָלן אים פאר זיינע טובות.

האָט א תלמיד זיך נישט געקענט אויספּלאָנטערן פון זיינע אויפגאבן אין אלגעברא אָדער געאָמעטריע, פלעגן עלטערן זאָגן : ״צו וואָס דארפסטו זיך דרייען א קאָפּ אומזיסט ; גיי אריין צו משה ליפּא׳ן, וועט ער דיר זיכער ארויסהעלפן !״ אָבער, פאר דער הילף האָבן די עלטערן זיך באגנוגט מיט ״א שיינעם דאנק״. ליבהאָבער פון שאכמאט פלעגן, שבת נאָך דעם קוגל, זיך ארייננכאפּן, אויף א פּאָר שעה, צו משה ליפּא׳ן, צו שפּילן א פּאָר פּארטיעס.

אייניקע קאפּרעשטער זענען, צום באדויערן, געווען זער גראָב־הויטיק ; זיך גערעכנט נאָר מיט זיך און נישט געטראכט אז משה ליפּא און זיינע בני־בית האָבן אויך א מאָגן, צום גרעסטן טייל א הונגעריקן. ווייל געבענטשט איז געווען משה ליפּא מיט א פרוי און 5 קינדערלעך, קיין עין־הרע, און אלע האָבן זיי א טבע צו מאָגנען עסן. פון די ברכות, פון די שיינע דאנקען קען מען נישט זאָט מאכן קיין מישפּחה . . .

וואָלט משה ליפּא נישט געווען קיין זער ערנסטער, אָנשטענדיקער לערער, וואָלט ער זיך נישט גענומען צום הארצן, וואָלט ער נישט געארבעט איבער די כוחות און וואָלט נישט רואינירט זיינע שוואכע נערוון, זיין שוואכן געזונטצושטאנד. פון איין זייט, געליטן הונגער און נויט, זייענדיק ערשעפּט פון די כוחות ; שטענדיק אויפגערעגט, נערוועז און פארביטערט. פּלוצים איז ער פארשווינדן געוואָרן. שפּעטער האָט מען ערפארן, אז ערגעץ אין א שטעטל, זייענדיק א שמש אין א בית־כנסת, איז ער קראנק געווארן און געשטאָרבן.

לייב טראוב

דער זון פון משה ליפּא, פון וועמען ער האָט איינגעזאפּט פיל וויסן אין עברית און תנ״ך. אין שטעטל האָט ער זיך גערעכנט צווישן די גוטע עברית־קענער ; הגם זיין פאטער איז נישט געווען צופרידן פון אים. ער האָט געטענה׳ט, אז ווען לייבל איז נישט אזוי פויל, וואָלט ער דערגרייכט גאָר ווייט. לייבל איז געווען לערער אין א שול, ערגעצוואו אין אנ׳אנדער שטעטל, זאָגנדיק : ״אין נביא בעירו״. אלס לערער האָט מען זיך פון אים גוט אָפּגערופן, אָבער אייגנצייטיק האָט מען באשטעטיקט דעם פאטער׳ס פאָרוואורף, אז ער וואָלט געווען גאר א גוטער פעדאגאָג, ווען ער איז נישט אזוי פויל . . .

אין 1941 איז מיר אויסגעקומען זיך צו טרעפן מיט לייבלען אין לאגער. ליידער ווייס איך נישט וואָס מיט אים איז געשען. אין לאגער האָט מען אונדז צעטיילט און געשיקט אויף פארשידענע פּלעצער.

מאגנעזין

איז געווען פון די געציילטע, נישט־קאפּרעשטער לערערס, וועלכע האָבן זיך אקטיוו באטייליקט אין געזעלשאפטליכן לעבן פון שטעטל. ער האָט פארמאָגט ארטיסטישע פעיקייטן, געווען אויך א גוטער רעזשיסאָר. ער האָט אָרגאניזירט א גרופּע

אמאטאָרן, וועלכע האָבן אונטער זיין רעזשי זיך אויסגעבילדעט אויף אזויפיל, אז זיי האבן געשפילט מיט דערפאָלג די פיעסע "די שחיטה" — פון יעקב גאָרדין. די הויפּט־ראָלן האָבן געשפילט: מאגנעזין אליין, דאָקטאָר בארשאק, ניוקע פידעלמאן (אני בכבודי ובעצמי), הינדע איוועשער און ראָזא פיינבוים. פון מאגנעזין ווייסן מיר, אז ער איז אומגעקומען אין רומעניען דורך די דאָרטיקע נאציס.

המורה לייב פרוימצ'וק

ניספה במחנה בארשאד (טראנסניסטריה) בשנת 1941 יחד עם רעייתו ש ר ה (לבית ארליכמן) ובנם נ ו ע ם בן השש

זכרונם לברכה.

דאָס גליק צו האָבן א גוטן לערער, איז אויסגעפאלן אויף זגוריצע; דאָרט האָט זיך איינגעאָרדנט לייב פרוימטשוק, און נישט אין זיין געבורטס־שטעטל; כאָטש זיינע, און אויך זיין פרוי, שרה ערליכמאַנ'ס עלטערן, זענען געווען קאפּרעשטער און געוווינט דאָרט. אָבער, פון צייט צו צייט, פלעגט לייב קומען צו גאסט. איך האָב אים, אין משך פון לאנגע יאָרן, נישט געזען. אין א שענעם טאג, גייענדיק אין גאס, האָבן מיר זיך דערזען פונדערווייטנס; מיר האָבן זיך אומגעארעמט און צעקושט.

איך האב געמערקט, אז נעבן לייבן שטעט א קליין יינגאלע פון 5 אָדער 6 יאָר. לייב זאָגט מיר: דאָס איז מיין יורש'ל. האָב איך זיך גלייך געווענדעט צום קינד און געפרעגט, אויף יידיש: "וויאזוי רופט מען דיך"? שווייגט ער. — "ווי רופט מען דיין טאטן? דיין מאמען"? — ער שווייגט ווייטער. פרעג איך אים אין רוסיש, אין רומעניש, און קיין ענפער נאָך אלץ ניט באקומען. האָב איך חושד געווען, אז דאָס יינגאלע איז א שטומער אָדער א טויבער. לייב האָט א שמייכל געטון און זאָגט מיר: — "אנו, פרעג אים אין עברית. ער וועט דיר שוין אויף אלעמען ענפערן!" — אזוי איז עס טאקע געווען. נועם האָט גערעדט א זאפטיקן, פליסיקן עברית, וואָס האָט ביי מיר ארויסגערופן גרויס אנטציקונג. לייב האט מיר דערציילט, אז דאָס קינד פארשטייט

יידיש, רוסיש און אויך אביסל רומעניש; נאָר ריידן רעדט ער נאָר עברית מיט דעם, וואָס איך מאַך אים א צייכן אז ער קען עברית. אנדערע, וועלכע קענען נישט עברית, באַקומען פון אים ענפער אויך אין יידיש אָדער רוסיש. איך האָב פרובירט, כלומערשט, זאָגן מוסר דעם יינגאלע, נאַטירליך אין עברית, און זאָג אים: — "פארוואָס האָסטו מיך באליידיקט און נישט געוואָלט ענפערן אויף מיינע פראגעס?" — ענפערט מיר דאָס יינגאלע מיטן שארפן צינגאלע: — "פארוואָס פארשעמסטו אונדזער אייגענע שפראך און ווילסט רעדן דווקא רוסיש, רומעניש אָבער נישט עברית?". איך בין ממש ערשטוינט געוואָרן פון דעם קינדס ענפער און בין געווען אנטציקט פון זיינע עלטערן וועלכע האָבן אים אויף אזויפיל געקענט דערציען און איינפלאנצן די שטארקע ליבע צו אונדזער פאָלק, שפראך און לאנד.

דידאָזיקע עלטערן, מיט זייער וואונדערקינד, זענען אויף א ברוטאלן אופן אומגעקומען דורך די הענט פון די נאצישע פארבעכער. זיי זענען שרעקליך פארפייניקט געוואָרן און, איידער זיי האָבן די כשרע נשמות זייערע איבערגעגעבן צו גאָט, האָבן זיי אפשר אויך געפרעגט די אלטע, אלגעמיינע פראגע: "אלי, אלי, למה עזבתנו? עד מתי נהייה ללעג ולקלס בגויים?".

המורה יואל מער

נפטר ה' בכסלו תשי"ז

אשתו — מאלי

נפטרה כ"ה בסיוון תשכ"ה

א קאפרעשטער לערער, וועלכער האָט שטענדיק געשטרעבט איינצופלאנצן אין די הערצלעך פון זיינע תלמידים די ליבע צום ציוניזם. אין די דרייסיקער יאָרן, איז ער עולה געווען קיין ארץ ישראל; איז אָבער אָנגעקומען אין א זער שווערער צייט פון א.מרוען, עקאָנאָמישע שוועריקייטן און ארבעטסלאָזיקייט. מיט גרויס באדויערונג האָט ער געמוזט צוריקקומען קיין קאפּרעשט און דאָ ווידער פארגעזעצט זיין לערער־בארוף, אלס העברעישער לערער, ביז אין 1940. ביי דער ערשטער מעגליכקייט, איז ער צום צווייטן מאָל עולה געווען און אזויארום פארווירקלעכט זיינע שטרעבונגען צו לעבן אין ארץ ישראל. ער האָט אָבער נישט געהאָט קיין מזל צו לעבן פיל אין לאנד פון זיינע חלומות; דער טויט האָט אים אוועקגענומען. אין דער הינזיכט, איז זיין גורל געווען בעסער ווי דער גורל פון זיין ברודער יענקל, וועלכער איז אומגעבראכט געוואָרן דורך די נאצישע מערדער.

לייב מער

דער זון פון יואל מער. אלס פערזענליכקייט האָט זיין טעטיקייט ארויסגערופן, ביי אייניקע קאפרעשטער, נישט קיין ריכטיקע אָפשאצונג; מע האָט אים באשולדיקט אין זאכן, אין וועלכע איך בין איבערצייגט אז ער איז נישט געווען שולדיק. אָבער אלס העברעישער לערער, קען מען זאָגן, אז ער איז געווען צווישן די גאָר גוטע. עלטערן פלעגן מיט שטאָלץ אָנווייזן, אז זייער קינד לערנט ביי לייב מער. דערמיט האָבן זיי געוואָלט אונטערשטרייכן, אז ס'איז קיין ווונדער נישט, וואָס קינדער זענען קענער פון עברית, תנ"ך א. א. וו.. עפעס לערנען זיי דאָך ביי לייב מער! ער איז געווען א לערער "מבטן ומלידה"; אלס פעדאגאָג, איז ער געשטאנען אויף א הויכער מדריגה. ווייזט אויס, אז אויסער פעיקייטן, דארף מען אויך זער ליב האָבן דאָס פאד.

סאמואיל (שמואל) פאָרטנאָי

דער עלטערער זון פון שימחה פאָרטנאָי. סאמואיל האָט אין קיין חדר נישט געלערנט; נישט געהאָט קיין קלאָרע פאָרשטעלונג וועגן זיין פאָלק, געשיכטע און קולטור. דערפאר, אבער, האָט ער מיט גרויס חשק געלערנט אלגעמיינע לימודים, עקסטערן, און געווען א סענסאציע אין קאפרעשט ווען ער האָט אָפגעגעבן, מיט דערפאָלג, פריפונגען פאר 6 קלאס גימנאזיע. ער האָט גלייך אָנגעהויבן גיבן שטונדן אין שטעטל און האָט באקומען א שם פון א בארימטן לערער. דערפאר זענען די פרייזן פאר די לעקציעס געווען ביי אים גאר הויך. זיינע תלמידים זענען שטאָלץ געווען, וואָס זייער לערער איז סאמואיל. אויך בא קאפרעשטער פריילינס האָט ער געהאָט דערפאָלג און זיי פלעגן נאָכדערציילן זיינע אנעקדאָטן און חכמות.

אין דער רעוואָלוציע פון 1917, האָט ער געהאלטן א לאנגע דרשה, נאטירליך אין רוסיש. כאָטש אסאך האבן נישט פארשטאנען וואָס ער זאָגט, האָט מען אים שטארק אַפּלאָדירט. אין 1918, ווען די רומענער זענען געקומען קיין בעסאראביע, איז סאמואיל געבליבן אָן פרנסה און איז געפאלן צו לאסט אויף זיין פאָטער, וועלכער איז אויך געוואָרן א יורד אין זיינע געשעפטן. סאמואיל איז צוביסלעך פארגעסן געוואָרן. זיינע

שושנה הייסינר

הגננת העברית הראשונה

פריילינס האָבן חתונה געהאט; און ער, שוין אלס אלטער בחור, האָט חתונה געהאָט און געוווינט אין אקערמאן, ווו ער האָט אָנגעפירט מיט א געדונגענעם קינאָ.
געשטאָרבן אין יאָר 1948.

מרדכי רישפי (פייארמן)

מִכּוֹל מלמדיי...

זכור לי היום הראשון בו התחלתי ללמוד, ואני אז בן 4.5. היה זה בבוקרו של יום־סתיו מעונן, שעה שאני וחברי הטוב, אברהמ'לי בן הנגר, שיחקנו בחוץ באגוזים. המישחק באגוזים היה חביב עלינו ושיחקנו בו בכל הזדמנות, כך שקשה היה לנתק אותי ממנו. אמא היתה אומרת, באותם הימים: "מוטילי מוכן אפילו לישון בגומה!"...

והינה, באותו הבוקר, בעיצומו של מישחק מרתק, ניגש אליי בחור מגודל וגברתן; תפס זרועי בידו המגושמת ואמר: "בוא, היום אתה מתחיל ללכת ל"חדר"! ההודעה המפתיעה, הפסקת המישחק והלפיתה המכאיבה של זרועי — הרגיזו אותי עד־דמעות. עמדתי ולא זזתי ממקומי. הבחור, אשר כפי שהתברר היה ה"בלפר", (העוזר של ה"רבי"), הראה סימנים ברורים של חוסר־סבלנות והיה מוכן להעמיס אותי על שכמו — למרות רצוני. למזלי, הופיעה אמא בפתח הבית, למישמע הצריחות שלי:

— "מוטילי, הרי עוד מעט ימלאו לך 5 שנים וכבר הגיעה שעתך ללכת אל ה"חדר" עם כל הילדים, בני גילך! ויודע אתה? הדוד שלנו, רבי יאסל, הסכים לקבל אותך אל ה"חדר" שלו, למרות היותך צעיר מהמקובל".

האמת ניתנה להיאמר: בשורה זו של אמא, כי ה"רבי" שלי, יהייה לא אחר מאשר הדוד רבי יאסל, לא גרמה לי נחת־רוח יתרה, מכיוון שהוא היה ידוע כזקן נוח לכעוס, אשר בשעת כעסו היה שוכח עולם ומלואו, ואז לא היה בורר באמצעים. אומנם לא זכור לי אף מיקרה אחד שהשתמש בו צועה שהייתה תלוייה לתפארת על הקיר, בסמוך למקום מושבו. אבל די היה להודיע כי "עוד מעט יטריח את הקאנטשיק", כדי ש"העברייין" יעצור את נשימתו, וליבו יגביר תיקתוקיו בקצב מואץ...

כבר ביום הראשון לבואי אל ה"חדר", כאשר עניתי משהו לשאלה של שכני לספסל, הצביע ה"רבי" על הרצועה, תוך שהוא ממשיך להתנועע קדימה ואחורה עם הילדים. הבינותי את הרמז והצטרפתי גם אני אל קהל הזאטוטים, אשר קראו בקול מתוך חומש "ויקרא" — אחד מיקרא ואחד — תרגום: "ויאמר — האָט געזאָגט אדוני — גאָט, אל — צו, משה — משה". עד היום איני יכול להבין. מדוע נבחר דווקא ספר "ויקרא", אשר אין בו לא סיפורים ולא אירועים מעניינים כמו בספר "בראשית", לשמש אלפון לילדי דרדקי?

לימים השתלבתי במיסגרת הכיתה; ומכיוון שלא זכור לי שהייתי אי־פעם בטיפולו הבלעדי של ה"בלפר" — יש לשער שלא השתייכתי לקבוצת "בולי העץ" ז.א. אלו אשר — כמה שלא "תחטוב עצים" כדי להחדיר "לראשם הסתום" משהו מהאותיות הקטנות — לא תצליח, אפילו אם תשבור עליהם מקלות ורצועות.

סימן נוסף שהייתי בסדר. מדי שבת, לאחר שנת הצוהריים, היו הדוד יאָסל (למעשה, הוא היה דודו של אבא) — הוא ה"רבי" שלי, ואשתו — הדודה רבקה, עורכים אצלנו ביקור חוזר קבוע, כדי לטעום מן ה"קוגל" — מעשה־ידיה של אמא להתפאר. לאחר שנהנו מן ה"קוגל" ושתו תה עם מרקחת (אחי ביינוש ואנוכי היינו רצים "כאיילה שלוחה" ומביאים מסוסי "בעלת המיחם" קומקום מים רותחים). אז היה ה"רבי", הוא

הדוד יאסל, פונה אלי בניגון מיוחד: "יעלה ויבוא החתן רב מוטילי וישמיע פרק מפרשת השבוע".

אבא היה משעין ראשו על זרועו ומטה אוזן כדי לשמוע כיצד מתקדם "התכשיט" שלו. אימא הייתה עומדת מן הצד, משלבת ידיים וכולה דרוכה — שמא, חלילה, תקרה תקלה. כאשר הכול עבר בשלום, הייתה אימא מעניקה לאחי ולי חופן אגוזים, לכל אחד מאיתנו, והיינו יוצאים לשחק בגומה; ואילו הרבי ואשתו — הדוד יאסל והדודה רבקה — היו נשארים כדי לשמוע ולהשמיע מחמאות אהדדי, ותוך כדי כך להשתתף בברכת ה"הבדלה" ובאכילת "שלוש סעודות" של מוצאי־שבת.

ביקורים אלו, של ה"רבי" ואשתו, חזרו על עצמם — לפי אותה המתכונת — במשך מיספר רב של שבתות עד שנפסקו בבת־אחת כתוצאה מתקרית, בה שיחקתי אני תפקיד חשוב. כאמור לעיל, לא היה ה"רבי" מפעיל את הרצועה, כשהייתה תלויה על הקיר לראווה — "למען יראו וייראו"... רק כאשר פרצה מריבה בין שני תלמידים והדברים הגיעו למהלומות, היה הרבי מפטיר, כאילו לאחר־יד: "כנראה שאתם מעוניינים מאוד שאזמין את ה"קאנטשיק" הנחמד, למען יישר ביניכם את ההדורים!" באורח־פלא היו המריבות פוסקות כלא־היו.

אומנם קרה לא־פעם שהרבי היה "מטריח" את הרצועה ממקומה, מניח אותה לידו על השולחן ומזמין את אחד העבריינים ל"ראיון". מפוחד וברגליים כושלות היה הילד מגיע לשולחנו של ה"רבי", כשהוא מצפה בהכנעה לגזר־דינו. ה"רבי" היה ממלא נחיריו ב"טאבאקע" (סימן שרוחו טובה עליו) ומצווה שהילד ינשק את הרצועה כאות־תודה על אשר לא "גירדה" את גבו המצפה ל"לטיפה"... את הדרך, חזרה למקומו, היה התלמיד צריך לעבור באותה צורה עצמה, בה הגיע אל שולחן ה"רבי". אוי ואבוי היה לילד, אשר פניו הביעו שימחה שניצל מעונשה של הרצועה. אז היה צריך "לטעום" מאחד העונשים, אשר עמדו לרשותו של ה"רבי" ואשר אותם היה מחלק "ביד נדיבה" למדיי.

"עמידה בפינה" — היה עונש קל ביותר לילד, אשר הסיח דעתו מן השיעור ולא ידע לענות היכן קוראים. "כריעה על הברכיים" — לילד שהרים יד על חברו. על פי רוב היה הרבי פוסק לשני הצדדים גם יחד, מנה שווה מעונש זה " למען חלילה לא יקופח מישהו מהם"... כך קרה, לא אחת, שארבע פינות החדר היו תפוסות על ידי כורעים. לעונש חמור יותר היה זוכה ילד, אשר איחר לבוא לכיתה או שלא חזר בזמן מן ההפסקה. במחסן הקטן, בו החזיקה אשת ה"רבי" תרנגולות לכבוד שבת, עמדה תיבה מלאה גרגרי תירס. על אחד הילדים הוטל להביא בקופסה מיספר חופנים תירס, אותו היה מפזר על הריצפה, "ריפוד" לברכיו של הכורע. אם האיחור חזר על עצמו מיספר פעמים, היה הילד המאחר מקבל עונש, שהיה מלווה טקס מיוחד במינו. לפי הוראת ה"רבי" היו מרכיבים את הילד על מגריפה, ממיטבחה של אשת ה"רבי"; היו משלשלים מכנסיו למטה, ואת זנב כותנתו מפשילים כלפי מעלה ומכסים את קודקדו. כל אחד מהתלמידים היה ניגש, לפי התור, ומצליף, בשבטים לחים, על אחוריו של הילד.

בוקר אחד העירה אותי אימא והזהירה אותי שלא אאחר ל"חדר", מכיוון שעליה ללכת לאן שהוא. הבטחתי ונרדמתי. אל "החדר" הגעתי באיחור רב. כאשר הצצתי מבעד חור המנעול וראיתי את הטקס שהכינו לכבודי, חזרתי על עקבותי וברחתי הבייתה, ולאימא הודעתי שלא אמשיך ללמוד אצל ה"רבי" הזה. לא הועילו דברי־שידול של אימא ואיומיו של אבא — אני בשלי: ל"חדר" זה לא אחזור!" גם תחנוניה של הדודה

רבקה, אשת הרבי — אותה חיבבנו מכיוון שהייתה "מגניבה" מדי־פעם, לילדי הכיתה דברי מתיקה — לא הועילו, לרכך את עקשנותי. בשבת אחר הצוהריים, הסתלקתי מהבית עוד בטרם הגיעו ה"רבי" ואשתו לביקורם הקבוע.

הסוף היה שגם ילדים אחרים הצטרפו לשביתה שלי. כאן מצאו מקום הורים אחדים, אשר לא השלימו עם שיטות הלמידה והעונשים ב"חדר", לרכוש נפשות להצעתם בדבר הבאת מורה מודרני, אשר ילמד ב"חדר מתוקן". המורה שהובא היה אברהם קוטיק, צעיר נעים־סבר, אשר רכש את ליבנו כבר בשיעור הראשון, בשיר שלימד אותנו ובספר הלימוד הגדוש סיפורים ותמונות. מורה זה שם את הדגש על צורת הכתיבה, ושעות ארוכות תירגלנו כתיבה יפה במחברת מיוחדת. אנו חיבבנו את המורה קוטיק ובאמת הצטערנו שהוא נאלץ לשוב למשפחתו לאחר עונת־לימודים אחת.

המורה היחיד, אשר השאיר את רישומו עליי ועל רבים מילדי העיירה, היה בלא ספק — נחמן פולישצ׳וק. זמן קצר בלבד, לאחר הגיעו לקאפרשט, הצליח פולישצוק לבסס לעצמו מעמד של כבוד והערכה בקרב מכרים והורים; ומה שחשוב יותר — בקרב תלמידיו. לא כל אחד זכה להתקבל ל"חדר המתוקן" של פולישצ׳וק; ואילו ההורים התברכו בעובדה שילדיהם נמסרו לידיים אמונות של מורה מעולה. אמנם קפדן היה האיש ומחמיר במשמעת, הן בכיתה והן מחוצה לה; אולם סגולה זו הוסיפה הרבה ליוקרתו. התלמידים העריכו אותו, למרות שהטיל מרותו בהם, על סבלנותו להסביר שוב ושוב סוגייה שלא כולם הבינו אותה; וכן על אשר הנהיג דין אחד ויחס שווה לכול, בלא משוא־פנים לבני עשירים (בניגוד למקובל).

פולישצ׳וק החדיר לתלמידיו יחס של חיבה וקנאות לעברית; ואם הנהגנו, שנים אחדות לאחר מכן, חובת דיבור עברית לחברי "פרחי־ציון", היה זה כתוצאה מהבסיס האיתן שרכשנו בשיעוריו של פולישצ׳וק. זכור לי שלמדנו מפיו: פרקי תנ"ך, סיפרות, דיקדוק ובעיקר — הכתבות וחיבורים. ההכתבות שלו הורכבו מתוך לקט של פיתגמים שהכילו מילים דומות בהיגוי. יש לציין, שרבים מתלמידי הכיתה ראו לעצמם אתגר לפצח את הדקויות הלשוניות אשר בהכתבות.

מה שנוגע לחיבורים — היה פולישצ׳וק מציע נושאים לבחירה, אולם היה משאיר אפשרות של כתיבת חיבורים כייד הדמיון הטובה על כל אחד. זכור לי, כי אחד החיבורים שלי נבדק על ידי פולישצ׳וק, תוך שיתופו של מורה שהתארח אצלו. כאשר הוחזר לי החיבור, מצאתי רישום בדיו אדומה: "לאחר עיון בחיבורך, נמנינו שנינו וסיכמנו לגמור עליך את ה"הלל" (הציונים אצל פולישצ׳וק היו מ־א׳ עד ה׳).

יש לציין שזכיתי ליחס מיוחד של מורי זה אליי, בגלל העניין שגיליתי ביסודות שפתנו ודיקדוקה. הורשיתי לבקר אצלו, כל־אימת שרציתי, וניתנה לי האפשרות לדפדף במילונים עבי־כרס. בביתו שררה אווירה של עברית וגם ילדיו, רוחמה ועמרם, היו מדברים עברית מגיל צעיר ביותר.

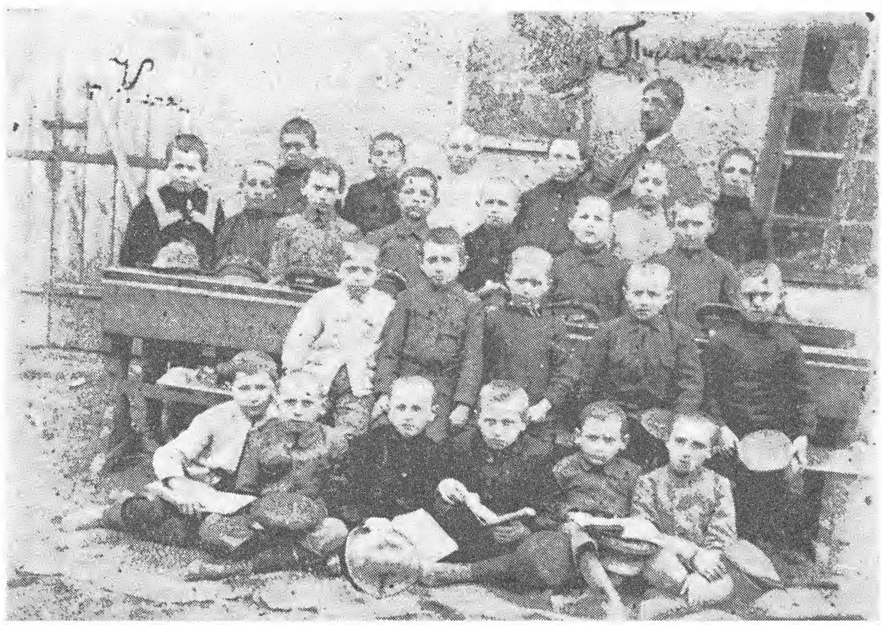
לא ברור לי אם פולישצ׳וק היה בקאפרשט בתקופת קיומו של ביה"ס "תרבות", או שכבר אז עבר אל העיירה סקורני, אשר שם היה — כך נדמה לי — מורה עוד בטרם בואו לעיירתנו. מתוך תצלומים, המובאים בספר זה, מתברר, כי מיספר תלמידים שלו, לשעבר, הצטלמו איתו בעת ביקורו בקאפרשט, לאחר שנים של העדרות ממנה. כן הצטלמו בחברתו האישים הפעילים, באותה תקופה, של התנועה הציונית בעיירה.

לדמותו של המורה נחמן פולישוק (נ. פלתי)

כאילן רב־פארות ורחב־צל, שצמח מתחתיו, גדל האיש בגן התרבות העברית. אוטו־דידאקט היה, ויד איש לא טיפלה בו. מתחתיו צמח ויעש פרי־הילולים. בקיאותו בים הסיפרות העברית העתיקה הייתה רבה, וידיו רב לו במיכמני הסיפרות החדשה, והכול לקח בקשתו. כינור לשוני נפלא היה לאיש, נימיו הוציאו מנגינות לשוניות נעימות.

לאחר יום־עבודה קשה, כמורה במוסדות חינוך אחדים ובשיעורים פרטיים, כמינהג מורה ישראל בגולה, היה מוצא לו את מנוחתו בצל ספרייתו הגדולה, יקרת־הערך. ספרים רבים קנה לו האיש במשך חייו הקצרים ובחיקם היה לן. ממש דברים כפשטותם. כל פעם שסרת לביתו הכפרי, שעמד בקצה העיר מוקף גן גדול, מצאת אותו כפוף על ספריו, ובכיבוד של חידוש לשוני היה מקבל את פניך. על אופן קריאתו המעמיקה יכלו להעיד שולי ספריו, אשר רובם ככולם היו מכוסים הערות שנונות ומבריקות. אבדו הן יחד עם הספרים שהלכו לטמיון. חבל על פניני הערות אלה שלא ראו אור.

כבן ארבעים שנה הלך האיש לעולמו ומיתת־נשיקה מת. חזק ועליז שב מעבודתו, שכב לרגע לנוח ולא קם עוד. בשקט הוציא את נפשו, כשבת־צחוק נעימה מרחפת על שפתיו. לפני הרעה שבאה על קהילת סקוריאן ועל בני ביתו נאסף האיש.

המורה נחמן פולישצ׳וק עם תלמידיו (ב״חדר״ מתוקן). **בשורה הקידמית:** יאסל שיכוורגר, בומה יוציס, יוסל בירשטיין, ישראל (איזראיל) ינוביץ, אליעזר סלשצ׳ן. **בשורה השניה:** אריה (לייב) מר, שמואל מר, חיים וייקמן, שוקה איבצ׳ר. **בשורה השלישית:** אלי טורבן, אהרון מר, הרצל הייסינר, לייב פרוימצ׳וק, אליעזר (לייזר) יוציס, משה ברויטמן, מרדכי (מוטל) פייארמן. **בשורה הרביעית:** יעקב סקלדמן (שומרוני), הרשל מטייביץ, איצל חרסונסקי, וועלוול חרקובר, הרשל פיינבוים. **בשורה האחרונה:** המורה נחמן פולישצ׳וק (פלתי).

באַריא יאַנאַוויטש

אין חדר ביים דרדקי-מלמד

שווער זיך צו דערמאָנען, מיט אַלע פּינקטלעכקייטן, דעם טאָג פון צוריק מיט 65 אָדער 66 יאָר, ווען די מאַמע האָט מיך געפירט, צום ערשטן מאָל, אין "חדר" אַריין צום דרדקי־מלמד. די זיכרונות פון יענער צייט זענען געבליבן בלאַס און שוואַך; אַלעס ווי דורך א חלום.

די בילדער, פון אמאָליקע צייטן, זענען בא מיר אויפגעפרישט געוואָרן דורך מיין שוועסטער־קינד מאָטל טאַרבאַן, דער אַפּטייקער פון קאַפּרעשט. זיינע עלטערן האָבן זיך געזעצט צווישן די גרינדער פון קאַפּרעשט, דאָרט איז ער אויך געבוירן געוואָרן (1882). ביים אויסברעכן פון דער צווייטער וועלט־מלחמה, איז מאָטל מיט זיינע צוויי זין, באַריא און אבראַשא, אכזריותדיק געהרגעט געוואָרן פון די דייטשע־רומענישע רוצחים; אויך זיין פרוי דיומא אין דעמולט אומגעקומען.

אין יאָר 1932, מיט דער געלעגנהייט וואָס מע האָט געפייערט מאָטל׳ס פופציק־יעריקן געבורטס־טאָג — האָט ער דערציילט פיל פרטים וויאַזוי ס׳האָט אויסגעזען דאָס חדר אין אונדזער שטעטל, אין די אַכציקער יאָרן פון פאָריקן יאָרהונדערט.

דאָס חדר, אין יענער צייט, האָט אויסגעזען פּינקט ווי דער יידישער פאָלקס־דיכטער מארק וואַרשאַווסקי האָט באַשריבן אין זיין באַקאַנטן פאָלקס־ליד "אין חדר":

"אויפן פּריפּעטשיק ברענט א פייערל
און אין שטוב איז הייס;
און דער רבי מיט די קינדערלעך
לערנט אַלף־בית".

אַזוי האָבן יאָרנלאַנג געלערנט יידישע קינדערלעך אין א קליין, ענג צימערל, בא דעם אָרימען מלמד, וועלכער האָט פון שכר־לימוד קוים געהאָט וואַסער אויף קאַשע... ד׳אָס לערנצימערל האָט מען גערופן "חדר", דעם נעבעכדיקן מלמד — "רבי" און זיין פרוי — רביצן.

די רביצן, אנ׳אָנגעשטאָפּטע מיט אייגענע קינדערלעך, פלעגט זיצן אין א קליינעם קעך און דאָרט געקאָכט פּאַפּעשוינע קאַשע, קאַרטאָפלעס אָדער מאַמאַליגע. די חדר־קינדער פלעגן זיך אָפּט שפּילן אויפן דעם ערדענעם פאָל און דאָרט געמאַכט גריבאַלעך און בערגאַלעך. יעדן פרייטיק פלעגט די רביצן פאַרשמירן די גריבאַלעך מיט ליים געמישט מיט באַליגע, אַזוי אַז אויף שבת האָט דער פאָל אויסגעזען גלאַט און ריין. אָבער זונטיק, ווען די תלמידים זענען צוריקגעקומען אין חדר, איז אַלעס געוואָרן ווי פריער.

נעבן חדר איז געווען א קליינער הויף, ווו די קינדער פלעגן זיך שפּילן, אַרומלויפן, שרייען און זער אָפּט זיך צעשלאָגן ביז מע האָט דערהערט "דער רבי קומט"; דעמולט איז אַלעס געוואָרן שטיל און פיין, גלייך ס׳איז גאָרנישט געשען...

אין חדר זענען געשטאַנען צוויי לאַנגע, שמאָלע טישן מיט בענק, וועלכע האָבן אויסגעפולט דאָס צימערל אַזוי אַז ס׳איז קוים געווען מעגליך צו רירן זיך. אויבנאָן,

בא איין טיש, איז געזעסן דער רבי; ביים צווייטן — דער בעלפער. אין חדר האָבן געלערנט אסאך קינדערלעך, פון 3 ביז 5 יאָר, וועלכע זענען געווען איינגעטיילט אין גרופּן (כיתות). אין דער יינגסטער כיתה האָט מען געלערנט דעם אַלף־בית, אין דער צווייטער — "האלב טראָף"; די דריטע כיתה האָט געלערנט "גאנץ טראָף" און די עלטסטע פון זיי — "ציען די שורה", חומש און דאווענען.

עלטערן פלעגן גיבן לערנען זייערע קינדער דעם רבין נאָר אויף א האלב יאָר: מע רופט עס "זמן". איין "זמן" איז געווען פון נאָך פסח ביז צוויי וואָכן פאר ראש־השנה; און דער צווייטער "זמן" — פון נאָך סוכות ביז צוויי וואָכן פאר פסח. שכר־לימוד פלעגט מען צאָלן חודש־געלט. כאָטש אייניקע עלטערן האָבן נישט געצאָלט, פלעגט מען נישט אהיימשיקן דאָס קינד, כדי נישט עובר זיין אויף א "לאוו" פון בטל מאכן ידישע קינדער פון תורה.

איז דאָס יינגאלע אלט געוואָרן 3 אדער $3\frac{1}{2}$ יאָר, פלעגט אים דער פאָטער איינוויקלען אין א טלית און אים טראָגן אין חדר אריין, כדי ער זאָל אָנהויבן לערנען תורה. שוין אין ערשטן טאָג אין חדר, ווייזט אים דער רבי א טאָוול מיט "אלף־בית", געשריבן מיט גרויסע אותיות. די אותיות ש, ד, י, א, מ, ת ("שדי אמת") זענען געווען אָנגעשמירט מיט האָניק, א רמז אז די תורה איז האָניק־זיס. דער פרישער תלמיד זאָגט נאָך דעם רבין די נעמען פון די זעקס אותיות, לעקנדיק דעם האָניק פון זיי. דער טאטע, שטייענדיק הינטער אים, ווארפט אים אראפ צוקערלעך און גראָשנס און זאָגט: "זונדאלע מיינס, דאָס ווארפט דיר אראָפּ א גוטער מלאך פון הימל". אויך די קינדערלעך, פונעם חדר, פלעגן דעמולט באקומען זיסוואַרג; און די שימחה איז געווען גרויס בא ד׳ער געלעגנה׳יט וואָס דאָס קינד הויבט אָן צו גיין אין חדר אריין.

ווינטער, אין צייט פ׳ון בלאָטעס און שנייען, פלעגט דער בעלפער טראָגן צוויי, און אפילו דריי, קינדערלעך; און אונטער די אָרעמעס — אויך איינעס אָדער צוויי; חוצדעם האָט מען אים אָנגעהאנגען אויך עטלעכע טאָרבאלעך מיט עסנווארג, וואָס די מאמעס האָבן מיטגעגעבן אין חדר אריין.

מיט א טייטל אין דער האנט און מיט א קאנטשיק (א קורץ שטעקאלע מיט לאנגע רימעטלעך צום שמייסן) אויפן טיש — וועגן די שאלטיקעס וואָס שטערן ביים לערנען — פלעגט דער רבי איינחזערן, מיט יעדן קינד באזונדער, די גרויסע אותיות פונעם סידור. אין סוף פון ערשטן "זמן" האָט דער תלמיד שוין באדארפט קענען לייענען דעם גאנצן אַלף־בית.

דעם צווייטן "זמן" פלעגט דער תלמיד לערנען "קמץ אַלף" (דעם אַלף־בית מיט נקודות) אויף פאָלגענדן נוסח: "וואָס איז דאָס, יינגאלע?" "אַלף". — "און וואָס שטייט אונטער דער "אַלף"? — א קמץ! — "מאכט עס אינײנעם?... "קמץ אלף — או". אלע קינדערלעך פון דער כיתה פלעגן נאָכזאָגן: "קמץ אַלף — או, קמץ בית — בו א.א.וו.. דאָס האָט געהייסן "האלב טראָף".

דעם דריטן "זמן" האָט דער תלמיד געלערנט "גאנץ טראָף", דהיינו לייענען צוזאמענשטעלן אייניקע אותיות. צום סוף "זמן" האָט מען שוין באדארפט קענען "ציען די שורה".

דער פערטער "זמן" איז געווען געווידמעט צו לערנען "חומש" און דאווענען אין סידור. די ערשטע סידרה, וואָס מע פלעגט לערנען, איז געווען "ויקרא". לכבוד דעם געשעעניש, פלעגט מען שבת נאָכמיטאג איינאָרדנען א ספּעציעלע פייערונג בא די עלטערן אין שטוב, ווהין מע האָט איינגעלאַדן קרובים, געסט, דעם רבין און דעם קינדס חברים. מע האָט דאָס חומש־ייִנגאַלע ארויפגעשטעלט אויף א בענקל; אקעגן אים איז געשטאַנען א עלטער קינד, וועלכער האָט געשטעלט פראַגן דעם "חתן התורה" און באקומען תשובות לויט פאָלגענדן מאָדעל:

— "וואָס לערנסט דו, ייִנגאַלע?"
— "כ'האָב אָנגעהויבן לערנען חומש".
— "וואָס איז די טייטש "חומש?"
— "חומש איז טייטש פינעף".
— "וואָס פינעף? אפשר פינעף בייגאַלעך פאַר א קאָפּיקע?"
"ניין! דאָס זענען די פינעף ספרים פון דער הייליקער תורה".
— "וויאַזוי הייסן די פינעף ספרים?"
— "בראשית, שמות, ויקרא, במידבר, דברים"
— "וואָס פאַר א חומש לערנסטו?"
— "איך לערן חומש "ויקרא"".
— "וואָס איז טייטש "ויקרא"?
— ""ויקרא" איז טייטש: און ער האָט גערופן"?
— "ווער האָט גערופן? דער שמש האָט גערופן די ייִדן אין שיל אריין?"
— "ניין, גאָט האָט גערופן משה רבנו און אים איבערגעגעבן די מיצוות פון דער תורה".

דערדאָזיקער געשפּרעך פלעגט זער אויסנעמען בא די אָנוועזנדע און מע האָט שטורמיש אפּלאודירט. די קינדערלעך פלעגן באקומען האָניק־לייקעך ("כי לקח טוב נתתי לכם"), צוקערלעך און סיראָפּ. די עלטערע מענטשן האָבן זיך ארומגעזעצט דעם טיש און געפּראַוועט "שלוש סעודות"; מע האָט געגעסן טשאָלענט, קוגל און פאַר־טרינקען מיט בראָנפן, ווינטשענדיק "לחיים", אז דאָס קינד זאָל אויסוואַקסן א תלמיד־חכם.

חוץ חומש־לערנען, האָט מען ביים דרדקי־מלמד נאָך געלערנט "מודה אני" און די פיר קושיות פון דער "מה נשתנה"; פּרייטיק פלעגט מען לערנען "קידוש" מאַכן. מיט דעם האָט זיך פאַרענדיקט דאָס לערנען אין חדר ביים דרדקי־מלמד. אייגנטליך איז דאָ געלעגט געוואָרן דער ערשטער יסוד פון דער ייִדישער דערציִונג פון יענער צייט.

צוליב פאַרשידענע עקאָנאָמישע און סאָציאַלע סיבות פלעגט א גרויסער טייל פון די ייִדישע קינדער זיך מוזן באַגנוגן מיט דעם וואָס זיי האָבן באוויזן צו לערנען ביים דרדקי־מלמד.

✡

לאה קולקר (פאליקס)

מוריי בקאפרשט

מכל מלמדיי השכלתי, אולם יותר למדתי מהוריי: מאבי זלמן פאליקס, אשר היה תלמיד־חכם, ירשתי את השאיפה לדעת כמוהו — גם אני אהבתי ללמוד.

מורים רבים היו לי. ניצלתי כל הזדמנות שניתנה לי וכל מורה תרם תרומתו לכל מה שאני יודעת היום. אני זוכרת לטובה את כל מוריי אבל במיוחד את שלושת מוריי הראשונים בקאפרשט לא אשכח עד יומי האחרון, ועליהם ארחיב את הדיבור.

בהיותי בת חמש, הייתי, לפי דעת אבי, די גדולה כדי לתחיל ללמוד. באותה עת התארגנו שלשה מורים והם: ליובה רוצמר, אלעזר צסיס ונוח סופר (בן השוחט) ופתחו כעין בית־ספר פרטי. ליובה־רוצמר לימדה רוסית, צסיס לימד את השפה העברית ותנ"ך ונוח סופר — חשבון.

מכל שלושת המורים, המורה צסיס הצטיין במיוחד בכישוריו הפדגוגיים. אם עוד כיום, תלמידיו הרבים של המורה צסיס שולטים בשפה העברית, זה רק הודות למורה זה.

כאשר עברה משפחתי לאודיסה, פגשתי שם את צסיס. הוא אז למד בסמינריון למורים של רבניצקי. גם באודיסה המשיך צסיס ללמד אותי והכין אותי לבחינות־כניסה לגימנסיה העברית שם. עם כניסת הרומנים לביסאראביה, חזר צסיס הביתה. כאשר חזרה משפחתי מאודיסה מצאתי את צסיס כמורה בגימנסיה העברית בבאלץ שם למדתי.

בסוף שנות השלושים, עלה צסיס לארץ. כשעליתי אני ארצה מצאתי את צסיס מנהל בית־ספר בטבעון וחידשנו קשר־ידידות איתו. קשר זה נמשך עד יומו האחרון, הוא נפטר לפני כ־15 שנים.

את ליובה רוצמר ונוח סופר לא פגשתי עוד. את ליובה אני זוכרת בבהירות רבה, כאישה חכמה, נמרצת שנונה, ומחייכת תמיד ומשרה רוח טובה על תלמידיה.

אם מישהו ממוריי עודנו בחיים, אני מאחלת לו אריכות־ימים עד 120, ואם לאוו יהייה זיכרם ברוך לעולמים.

גימנסיה למכירה...

על גורלה של הגימנסיה העברית "תרבות", אשר קיומה בקאפרשט ארך שנה אחת בלבד (1919), אנו מוצאים בספר "מארקולשטי" (בעמ' 216), ברשימתו של ל י י ב ק ו פ ר ש ט י י ן.

— — — התנועה להקמת גימנסיות עבריות הקיפה את כל ביסאראביה, ובין היתר גם ביישובי האיזור: בבאלצי, בסורוקה, בקאפרשטי ובטאלאנאשטי. ניתן אפילו לומר, כי התנועה להקמת גימנסיות קדמה להקמת בתי־ספר עממיים — — —

— — — בקאפרשטי הקרובה הוקמה אומנם גימנסיה עברית על ידי קבוצת ציונים במקום. המנהל — אחד פולינקובסקי — הוא שהביא את כל הציוד למקום. סודרו רהיטים, ספסלי בית־ספר מיוחדים ("פארטי" — ברוסית), לוחות, סיפרייה, מפות ואפילו גלובוסים ומכשירי פיסיקה וכימיה. אך חיש מהר נוכחו לדעת כי ההשקעה הייתה לשווא וכי אין היענות מספיקה מצד ההורים, או שמא לא הספיק הכוח או הכושר האירגוני. כך או כך, עם כל ההתארגנות המדוקדקת עמד אותו פולינקובסקי לפני שוקת רעועה, ואז גילה בקבוצה המתארגנת במארקולשטי קופצים על מציאה זו. השמועה ידעה לספר בעיירה, כי הקבוצה היוזמת רכשה את הגימנסיה, על האינבנטר שלה, ובעיקר — הרשיון הרישמי הממשלתי לקיומה המוכרז והחוקי של הגימנסיה. בכך, אמרו אז, הערימו על השילטונות

ולא נזקקו לרשיון מיוחד; שכן משמעות הקנייה והרכישה היא שמעבירים רק את הגימנסיה ממקום למקום — מקאפרשטי למארקולשטי. הקונים הנלהבים, נציגי הוועד, אר'זו את כל הכבודה הזאת והביאוה בעגלות לעיירה — — — אכן נוצל השם קאפרשטי לשם השגת רשיון להקמת הגימנסיה במארקולשטי. — — —

מרדכי רישפי (פייארמן)

גולים למקום-תורה

א. הרפתקה בבוץ

משנסגרה בקאפרשט הגימנסיה "תרבות", "נתפרדה החבילה" — ילדים נשלחו ללמוד לבתי־ספר בערים אחרות, לפי שיקולים שונים; אחד מהם הייתה עובדת הימצאם של קרובי־משפחה, אצלם יוכל התלמיד להתאכסן. בסופו של דבר, הרי מדובר בילדים בגיל 10—11 שנה בלבד.

ובכן, מכיוון שאחד מבני משפחתו של אבא התגורר בסורוקה, הוחלט כי אסע ללמוד בעיר זו. מה טיבו של בית־הספר, בו אני עתיד ללמוד — על כך היו צריכים להחליט מאוחיי, בהתחשב עם המרחק עד בית־הספר, רק לאחר שאגיע העירה ימים מיספר לפני פתיחת שנת־הלימודים.

היה זה יום לאחר ראש־השנה. בשעה מוקדמת בבוקר נעצרה, לייד ביתנו, עגלה רתומה לשני סוסים ובה כבר היו ישובות שתי נערות (אחת מהן, נדמה לי, ממשפחת סלשטשן) עטופות גלימות גדולות ומיטפחות־ראש מסתירות את פניהן. בין הבחורים היו משה הויכמן ואהרון קייסרמן. האחד מצוייד במשולש גדול וסרגל־שירטוט, ואילו השני החזיק בזרועותיו נרתיק ובו כינור.

בינתיים קדרו פני השמיים והתחיל לרדת גשם, אשר גבר והלך ככל שהתקדמנו. אנו ישבנו בלא להוציא הגה, מכורבלים בגלימות וצפינו בעצב אל גבו של העגלון. הוא הצליף בלא־הרף בסוסיו, אולם ללא הועיל; מכיוון שבוץ שחור דבק בגלגלי־העגלה וזו התנהלה לאיטה למרות צעקותיו וקללותיו של העגלון.

במעלה־ההר, סמוך לסורוקה, ירדנו מן העגלה כדי להקל את המשא וכדי "לתת כתף". סוף סוף הגענו לראש־ההר ושם נתגלו לעינינו אורות מנצנצים מתוך הערפל הסמיך, אשר כיסה את נהר הדנייסטר וסביבותיו.

— "ברוך השם, אנו מתקרבים לעיר סורוקה" — אמר העגלון. מלאי־שימחה טיפסנו ועלינו לעגלה, וכבר ראיתי בעיני־רוחי את כניסתי לתוך בית חם ושטוף־אורה, שם אוכל לסעוד ולהתפרקד במיטה לאחר שניטלטלנו מרחק של 50 ק"מ במשך 8 שעות ארוכות.

פתאום, לא ידוע איך וכיצד, כאשר העגלון רצה לנטות הצידה כדי למנוע התנגשות בכרכרה רתומה לשלושה סוסים, התהפכה העגלה שלנו ואנו נפלנו לתוך עיסה של בוץ דליל. נשארנו מוטלים בבוץ, בלא יכולת לזוז, עד שהעגלון — היחיד שהצליח לקפוץ בעוד־מועד מן העגלה — הושיט יד לכל אחד מאיתנו, עזר לקום והוליך אותנו אל מקום גבוה, הרחק מהביצה הטובענית.

לא ברור מהיכן צצו והופיעו שני ברנשים נושאי־פנסים, אשר היציעו עזרתם. הם הזמינו אותנו לבוא איתם לבית של ידידים. תוך כדי הליכה, נזכר כל אחד בחפציו: האחד חיפש את כינורו, השני — את לוח־השירטוט והאחרים — את המיזוודות. — "הכול יהייה בסדר! על אחריותנו!" — אמרו האנשים, אשר נראו לנו, אותה שעה, כמלאכי־שמיים. אולם כאשר נתכנסנו לתוך חדר גדול וריק, נתברר לנו כי נפלנו מן הפחת אל הפח. האנשים הריקו את כיסינו, לקחו לעצמם את השעונים, המיזוודות והגלימות. למען

האמת, הם עזרו להקים את העגלה, נתנו יד להעלות אותנו לעגלה וציוו על העגלון שיסתלק העירה והיה אם יספר משהו — אוי ואבוי לחייו...

כאשר היגענו לבית־המלון והיבטנו איש בפני רעהו פרצנו בצחוק, אשר לשימעו נתכנסו עובדי־המלון והצטרפו אף הם לצחוק. במשך השנים הבאות, משנפגשנו, המשתתפים בנסיעה זו, היינו מתארים את מראהו המגוחך של כל אחד מאיתנו. גם אילו היינו רוצים להתחפש כך לפורים, לא היינו מצליחים לחלק בצורה כה מדוייקת את הפנים למחצית שחורה ומחציתה השנייה — לבנה...

ב. הרפתקה בשלג

אחת הבעיות שהעסיקו את התלמידים מקאפרשט, אשר למדו בעיר גדולה הרחק מהבית, הייתה בלא־ספק הבעייה: כיצד לנסוע הבייתה לחופשת חג־המולד בלא להפסיד ימים בחיפוש אמצעי־תחבורה? לנסוע ברכבת — לא בא בחשבון, מכיוון שיום־שלג אחד די בו כדי להפסיק את תנועת הרכבות ברומניה; ולהיתקע באמצע הדרך, בקרון לא־מוסק, נראה כ״תענוג״ שאין בו להרנין לב במיוחד...

ובכן, מה לעשות כדי להגיע בהקדם הבייתה? אנו, הקאפרשטאים, שלמדנו בקישינוב, סידרנו בינגו תורנות, ומדי יום ביומו אחרי הלימודים, היינו הולכים זוגות־זוגות אל בתי־המלון והאכסניות, בהם היו נוהגים סוחרים מקאפרשט להתאכסן. בדרך כלל היה כל בעל־עסקים, אשר מכר מתוצרתו או ערך קניות — נוהג להתאכסן בקביעות באותו המלון עצמו. אבל לך נחש: מי יבוא דווקא בשבוע זה, שעה שאנו כה זקוקים להסעה הבייתה?

מלומדי־ניסיון מאשתקד, אז פרצנו בבכי משנודע לנו כי רבע שעה לפני בואנו לאכסניה, נסע לקאפרשט אחד העגלונים כשעגלתו ריקה לגמרי, נקטנו השנה בשיטה שונה. כתבנו אל הורינו וביקשנו שהם יסדירו את העניין בעיירה. ואומנם קיבלנו הודעה כי ביום פלוני נהייה מוכנים, עם כל המיטלטלין שלנו, כדי שברל ״זיצער״ (כינוי לתגרן היושב בשוק ומוכר שם מרכולתו) לא ייאלץ לחכות. ברל היה מוכר פירות וירקות וגם דגים לשבת. את הדגים — חיים בקיץ וקפואים בחורף — היה ברל מוביל ב״פורגון״ שלו (״פורגון״ זוהי עגלה בעלת דפנות נמוכים וגלגלים גבוהים — מיועדת להובלת משאות). בהתאם למוסכם איתו, היה החלק האחורי של ה״פורגון״ עמוס דגים קפואים, ואילו החלק הקידמי פנוי להולכת התלמידים.

מכיוון שאנו שלושתנו, אחותי בטי, אחי ישראל ואני, היינו חמישים אחוז מהנוסעים, היגיע ברל אל מקום מגורינו ואנו הדרכנו אותו כיצד להגיע אל השאר. בטרם יצאנו את העיר, התחיל לרדת שלג, ומה שגרוע יותר — כומר הצה את הרחוב. ״כאשר כומר חולף על פניך — טוען ברל — סימן רע הוא — לכל הדיעות״. אומנם ברל הזדרז וזרק לעברו של הכומר קנה־קש — סגולה לביטול הגזירה, אבל התחושה שלו הייתה כי היום ״לא יילך לו״.

כעבור מחצית השעה, נוכחנו לדעת כי תחושתו של ברל לא הטעתה אותו. בכביש הפונה לאוריוו, נשבר פתאום הציר הקדמי של ה״פורגון״; כהרף־עין הספקנו לראות כיצד הגלגל ממשיך להתגלגל קדימה ובן־רגע היינו זרוקים לתוך ערימת־השלג העמוקה, אשר לאורך הכביש. עומד לו ברל, בודק את העגלה הנוטה על צידה, מוודא אם הדגים לא התפזרו ומגרד את פדחתו: ״עסק ביש, הייתה לי הרגשה בלב כי משהו יקרה היום!״ ״מזל שאיש לא נפגע. אילו חלילה הפורגון היה מתהפך או מתגלגל מהכביש היה קורה אסון. צריך יהייה בשבת לברך ״ברכת הגומל״.

בין כה וכה צריך לארגן את העניינים. הוא עזר לי, שהייתי המבוגר מבין הילדים, לסדר את הנוסעים הקטנים בצורה הנוחה ביותר, בתנאים הנתונים. סידרנו את הארגזים בצורה "חית"; השמיכות, שנשלחו על ידי ההורים, שימשו כיסוי ומחסה מהרוח למען ייחם להם. ברל עצמו התיר את אחד מסוסיו, השאיר לי הוראות כיצד לשמור על הרכוש ועל הילדים, ורכב אל אוריוו הקרובה כדי להביא עגלה להעברת הנוסעים לתעודתם. בייחוד חשוב היה לו שמיטען־הדגים יגיע לעיירה בעוד־מועד, לפני יום השוק שיחול מחר. עקרות הבית כבר מצפות בכליון־עיניים לקניית הדגים לכבוד שבת...

האמת ניתנה להיאמר: מצבי לא היה ראוי לקינאה... כדי להשגיח על העגלה ועל הילדים כאחד, היה עליי לעמוד על הכביש, ואילו שם נשבה הרוח מכל הצדדים, רוח קרה וצובטת באף ובלחיים. מדי פעם הייתי משקיע עצמי בתוך ערימת־השלג העמוקה שלאורך הכביש, אבל קריאותיו של ילד זה או אחר כי קר לו — הוציאו אותי מתוך המחבוא הארעי. בשעת הצוהריים הופיעה מוחלת ובה שני יהודים מאחד הכפרים הסמוכים. הם הביעו נכונות לקחת איתם את אחותי והילדה השנייה, למען לא יקפאו כאן מקור. מרוב שימחה שהילדות יימצאו במקום־מיבטחים — שכחתי לשאול את האנשים לשמותיהם ולאיזה כפר יוסעו הילדות. כאשר נזכרתי בטעותי, כבר נמצאה המוחלת הרחק מאיתנו.

כעבור שעה קלה נלקחו שני הילדים האחרים לכפר הקרוב ומייד, לאחר מכן, נסע גם ישראל אחי ואילו אני נותרתי לשמור על הרכוש. כבר נטו דמדומי־ערב כאשר חזר ברל ואיתו עגלון עם "פורגון" דומה לשלו. הם קשרו את הפורגון הפגוע אל השלם, כשהצד מחוסר־הגלגל נתמך במוט. אני עזרתי להעמיס את השמיכות והארגזים, גם הגלגל ה"סורר" הועמס, וכל הכבודה זזה בשעה טובה ומוצלחת...

היגענו אל פונדק־הדרכים של יואל מצינצרן, לאחר שבדרך פקדה אותנו סופת־שלג עזה. אפילו ברל וחברו, שניהם עגלונים מנוסים ביותר, תעו בדרך ורק לאחר שהניחו לסוסים כי יובילו לפי חושיהם, הצלחנו להגיע לפונדק.

מדי שעה שחלפה גבו"ה סופת־השלג ומדי־פעם דפקו על הדלת. היו אלו עוברי־אורח, אשר תעו בדרך והיגיעו לפונדק חצי־קפואים, עייפים ורעבים. יואל, בעל האכסניה, קיבל את כולם בסבר פנים יפות, עזר לפשוט את הגלימות העמוסות שלג, והוסיף עצים לשני התנורים. — "אם סוחרים ועגלונים אלו, אשר זו להם הפעם המי־יודע־כמה לעבור בדרך זו — לא יכלו למצוא את הדרך — משמע שהגיהינום עצמו השתלט על העולם".

— "רב יואל — אומר אחד הסוחרים — אם זכיתי וניצלתי ממוות בטוח — הבה ונחגוג כיד־המלך. אני תו"ם מחצית הדלי שמן־חמגיות מן הסוג המשובח ביותר".

— "ואני — אומר שני — תורם ארגז מלא דגים, ואם לא יספיק — אוסיף כהנה וכהנה". מייד קפץ שלישי והביא חביונת יין "אקסטרא", ורביעי — הביא נקניק, "מארץ הנקניקים". רב יואל, אשתו ובתו הפשילו שרוולים; גם האורחים לא טמנו ידם בצלחת; וכעבור שעה קלה נערכה כרה רבתי, אליה צירפו גם אותי, תוך שהם מלגלגים עליי שמסתפק אני בכוסית יין "מיסכנה"...

הסעודה נמשכה עד מאוחר בלילה, עד שכולם נרדמו באשר מצאו מקום להשעין את הראש. למחרת בבוקר שככה הסערה והאורחים התפזרו ונסעו כל אחד למחוז חפצו.

כאשר התקרבנו אל עיירתנו, ראיתי מרחוק את סוסתנו הלבנה כשהיא מתקרבת נכחנו. במזחלת שלנו ישבו אבא ודודי, אשר "לא עצמו עין כל הלילה מדאגה", ומייד בשוך סופת־השלג יצאו לחפש את הילדים הנעדרים. שימחת־הפגישה נמהלת בעצב ותמיהה שלא ידעתי לאן נסעו אחי, אחותי ושאר הילדים. למזלנו, לא הרחקנו לנסוע. בצומת־הדרכים הראשונה פגשנו את העגלות, אשר החזירו את הילדים האובדים.

מעניין, גם שנים לאחר אירוע זה, היה ברל זיצר, כל פעם שנפגשנו, מפליג בתיאורים מסמרי־שערות על מה שעבר עלינו באותה נסיעה: כיצד ניצלנו מלהקת זאבים, מבור עמוק ומשדים ורוחות. מה שהציל אותנו היה אותו הקמע, אשר קיבל מידיו של הרבי רב משה־דווידל זכר צדיק לברכה.

חיי חברה ותרבות
דאס געזעלשאפטלעכע
און קולטורעלע לעבן

ד״ר ניוקע פידעלמאן

שילן אין קאפרעשט

די אלטע שיל

א וויכטיקע דאגה פון די קאפרעשטער איז געווען צו שאפן א מקום קדוש צו דאווענען. אזויווי ס'איז נאָך נישט געווען קיין באָדן און נישט קיין געלד, האָט מען געדונגען א שטוב פון 2 צימער: איינס פאר מענער, דאָס צווייטע — פאר פרויען. דער אריינגאנג אין דער ווייבערשער אָפּטיילונג איז געווען דורך דער מענערשער. שוין דעם ערשטן שבת האָט אויסגעבראָכן א קריגעריי. די פרויען זענען געקומען אין שיל ערשט נאָך דעם, ווי זיי האָבן פארזאָרגט די קינדערלעך און אוועקגעטריבן די ציגן אין טשערעדע. ווי־אזוי־זשע גייט א פרוי דורך דער מענער־אָפּטיילונג און זוכט נישט אָפּ איר מאן, כדי צו דערציילן אים נייעסן און חכמעלעך פון די קינדער? פרומע יידן, וועלכע זענען געשטערט געוואָרן ביי מוסף־דאווענען, האָבן זיך אויפגערעגט און געפּאָדערט אז די פרויען זאָלן נישט שטערן און גלייך אריינגיין אין עזרת־הנשים. ס'איז באלד אנטשטאנען א טומעל, אין וועלכן ס'האָבן אָנטייל גענומען מענער און פרויען, און וועלכער פלעגט זיך איבערחאזרן כימעט יעדן שבת. גרויסע צאנקערייען פלעגן פאָרקומען אויך ווען קאפרעשטער פלעגן מכבד זיין זייערע געסט און זיי אוועקזעצן אויף פרעמדע פלעצער. די באעוולעטע אָרטיקע פלעגן פּראָטעסטירן און די געשרייען האָבן דערגרייכט ביזן זיבעטן הימל.

אין דער ווירקליכקייט, האָט זיך די באפעלקערונג פון שטעטל פארגרעסערט און די 2 צימעלעך זענען געוואָרן צו ענג פאר די מתפללים. באזונדערס, ווען קינדערלעך פלעגן זיך אמפערן און ארומלויפן, פון צימער או צימער, איז ממש געווען אומעגליך צו דאווענען. אין איינעם א שבת־צונאכטס, ביי שלוש־סעודות, האָט מען ארומגעשמועסט דעם עניין און באשלאָסן, אז מע מוז בויען א מקום־קדוש. ערשטנס, דאַרף די שיל געבויעט ווערן נישט פון קיין פריקעס באדעקט מיט ליים, נאָר ממש פון שטיינער; כדי אויסצומיידן דאָס רייסן פריקעס כון די ווענט, שמחת־תורה, ווען מע צושלאָגט זיך איבערן כבוד אָנצופירן מיט די הקפות. צווייטנס, זאָל דאָס מקום־קדוש באשטיין פון 2 שטאָקן מיט 2 באזונדערע אריינגאנגען. צוויי פענצטערלעך זאָלן ארויסקוקן פון דער ווייבערשער אין דער מענעשער אָפּטיילונג, כדי די ווייבער זאָלן הערן דעם חזן, וויסן ווען צו שטיין שמונה־עשרה א.א.וו.

מילא, וואס אנבאלאנגט באָדן האָט מען קיין באזונדערע שוועריקייטן נישט געטראָפן; דער פריץ דעמי האָט זיך מיט יראת־כבוד באצויגן צום פאָרשלאג וועגן שענקן א שטיקל באָדן צו בויען א שיל. אָבער ווו נעמט מען געלט? נעמענדיק אין אכט, אז דאָס פלאץ פאר דער שיל איז באשטימט געוואָרן אין צענטער, צווישן חווה ביינישעס און סאָסיע יוציס, האָבן די צוויי שכנות מיט פיל פרייד געגעבן די ערשטע שפענדע, און פארשפראָכן נאָך מיטצוהעלפן אויב דער אנדערער טייל פון דער באפעל־קערונג וועט זיך אויך ווארעם אָפּרופן.

ביים צוזאמענשטעלן דאס צעטל, פון די שפענדעס, איז אנטשטאנען א מחלוקת וואָס האָט זיך געצויגן עטלעכע מאָנאט. די אָרעמע טייל פון דער באפעלקערונג האָט געטענהעט, אז די פארמעגלעכע זאָלן דעקן אלע הוצאות פון בויען די שיל... "איר האָט דאָך דעם עולם הזה (די וועלט), גיט־זשע געלט אויף דער שיל, וועט איר האָבן אויך דעם "עולם הבא" (יענע וועלט). מיר, קבצנים, ביים לעבן זענען מיר טיף אין דער אדמה און נאָכן שטארבן אוואדע און אוואדע אין דער אדמה; מיר בייטן נאָר דאָס געלעגער".

דאגעגן, האָבן די רייכע געטענה׳עט, אז אָרעם און רייך זאָלן זיך באטייליגן גלייך אויף גלייך. צוערשט איז די מחלוקת געווען א געלאסענע, מיט ווערטאלעך און וויצן; אָבער, מיט דער צייט, איז געוואָרן ערנסטער און שארפער. ביז צום פארענדיקן דאס צעטל, האָט מען דערווייל מסכים געווען צו לעגן דעם פונדאמענט פון דער שיל. וויאזוי זאָל מען נישט מסכים זיין, ווען די גוטע סאָסיע מיט דער הארציקער ביינעשקע האָבן צוגעגרייט אכילה און שתייה כיד המלך. אמת, קיין געבראָטענע קאטשקעס מיט געגנדזענע פאסטראמע זענען נישט געווען. אָבער הערינגעס, זויער־קרויט מיט אוגערקעס — וויפל מ׳האָט געוואָלט. און דער עיקר, וויין מיט בראָנפן. ווייל נישט אָפט לעגט מען דאָך א פונדאמענט פון א שיל. און דאָך, ווער ווייסט צי וואָלט מען אמאָל ארויס־געענדיקט די שיל, ווען נישט די הילף פון אברהמעלע גרינבערג — א רייכער ייד פון קעשענעוו.

אלטער שרייבער האָט צו אים געשריבן א בקשה, און אויפן גרונד פון דער בקשה איז אראָפּגעקומען א קאָמיסיע אויסצופאָרשן דעם עניין אויפן פלאץ. ס׳איז באשטימט געוואָרן צו שטיצן דאָס בויען פון דער שיל מיט 50% פון די הוצאות, און דאָס איבעריקע זאָל ווערן איינקאסירט פון די קאפרעשטער גבירים. נעמענדיק אין באטראכט, או נישט אלע פארמעגלעכע האָבן געשפענדעט — האט מען געמוזט זיך באגנוגן מיט אויסבויען די שיל קלענער און שמעלער. ביי דער חנוכת הבית האָט מען זיך זער משמח געווען מיט עסן און מיט טרינקען. אין עטלעכע יאָר ארום, האָט מען די אלטע שיל געמוזט צוווארפן און אויסגעבויעט א גרויסע, גראָמע נייע שיל, וועלכע איז געקרוינט געוואָרן מיטן נאָמען "די גרויסע שיל"...

☆

די ערשטע שמחת תורה אין דער גרויסער שיל

ווען סאיז געקומען שמחת־תורה, האָט מען געפירט דעם גבאי, יצחק בערנשטיין, פון דערהיים אין שיל אריין. אין שפיץ פון דעם גבאי׳ס באגלייטערס, זענען געגאנגען וועלוועל בעקער מיט זיין יינגסטן זון נחום, און געטראָגן מיט שטאָלץ א גרויסן קאבאק אָנגעשטעקט אויף א שטעקן. אין דעם אויסגעלידיקטן קאבאק האָט מען אריינגעלעגט שמאטעס, איינגעגעצטע מיט קעראָסין, און דער פלאָם האָט באלויכטן די פינצערקייט פון דער נאכט. פאָרויס זענען אויך געגאנגען יידן, וועלכע האָבן געטראָגן א באָטל (אזא גרויסע פלאש), וויין מיט גלעזער. נאָכן גבאי זענען געגאנגען דערוואקסענע און אויך קינדער, וועלכע האָבן געזינגען און געטאנצט אויסשרייענדיק יעדעס מאָל: "זאָל לעבן אונדזער גבאי!" אָבער, דערנענטערנדיק זיך צו דער שיל, האָבן געגנערס פון גבאי אים אויפגענומען מיט זידלערייען. ס׳איז אויסגעבראָכן א געשלעג צווישן די צוויי מחנות. די ערשטע געליטענע זענען געווען די ווענטלעך פון חווה דער ביינושקעס

שטיבאלע. די קעמפער פוןביידע צדדים האָבן געריסן פלעקער פון שטיבל, נישט לייגענדיק קיין אכט אויף דער ביינישקעס וויי־געשרייען: ״גזלנים, וואָס האָט איר צו מיין אָרעם, בידנע שטיבאלע?״.

דער טומעל איז געוואָרן נאָך גרעסער, ווען די ווייבער פון ביידע צדדים האָבן געזוכט זייערע מענער אין דער פינצטער, רופנדיק זייערע גענומען: משה, בערל, יענקל, אוי וויי איז מיר, ווו זענט איר? אזוי האט מען זיך געשלאָגן און געוואלגערט זיך אויף דער ערד, ביז די זקנים פון דער שיל זענען ארויס מיט אָנגעצינדענע ליכט און געשריגן: ״ס׳איז חילול־השם. דעם ערשטן שמחת־תורה, אין אונדזער נייער שיל, מאכט איר לייטיש געלעכטער?״. דאן איז דער עולם אריין אין שיל. ערשט דאָ האָבן די ווייבער געקענט זען וויאזוי זייערע מענער זענען צעבלוטיקטע, צעשלאָגענע, מיט צעריסענע מלבושים ווי נאָך א פאָגראָם. די געוואלדן זענען געגאנגען ביז אונטערן הימל.

דאָ האָט דער גאבאי, א ייד א תקיף, א שטאָלצער גביר, א קלאפ געטאן אויפן טיש פון בעלעמער און אויסגעשריגן: ״זאָל זיין שטיל! ״מע באדארף גיין צו די הקפות!״ ערשט איצט איז געוואָרן א נייער געפילדער; אייניקע זענען פאר דעם, אז דער גבאי זאָל אָנפירן מיט די הקפות, און אנדערע זענען געווען געגן. די זקנים האָבן געמאכט א פשרה: דער גבאי, אליין א ווייגשענקער, זאָל שיקן נאָך וויין פארן גאנצן עולם, אז ס׳זאל זיין כייד־המלך; און מיטן טרינקען ״לחיים״ וועט מען זיך איבערבעטן. נישקשה, מיט די הקפות קען מען גיין אויך שפעטער!״

געזאָגט און געטאָן. מע האָט געשטעלט די באָטלס אויף די טישן, דערצו געבראכט הערינג און פארשיידענע צובייסעכצער. נאָך א ברייטן ״לחיים״, האָבן די, וועלכע ערשט צוריק מיט א פאָר שעה, האָבן זיך געריסן ביי די נעז; ערשט זיך געוואלגערט אינדרויסן נעבן דער ביינישקע — שטייען איצט אין שיל, מיט די גלייזער וויין אין די הענט, טאקע צעדראָפעטע, מיט צעריסענע קליידער, גלייך ווי ס׳וואָלט גאָרנישט פאָרגעקומען; זיי שמועסן צווישן זיך, שפאסן, לאכן, ווי אמתע באקאנטע, נאָענטע גוטע ברידער און פריינט. אויך די ווייבער, וועלכע האָבן ערשט נישט לאנג געזידלט, געשאָלטן מיט ביטערע קללות און אויסגעווארפן זיך, איינע דער אנדערער, ״וואָס אין דער קאָרט״, שטייען זיי איצט, שמועסן פריינטליך און באשולדיקן די מענער: ״אינגאנצן זענען די מענער שולדיק; און אויך נישט אזוי זיי אליין, ווי דער שטארקער פרימאָיע וויין!״ אלזאָ, די קאפרעשטער יידן האָבן די נאכט זיך משמח געווען, געזינגען, געטאנצט. ביי די הקפות האָט מען צוגעדריקט די ספרי־תורה צו זיך און אויסגעשריגן: ״אוי, איז די תורה אונדזערע זיס!!

☆

״מאיאָרקע״

נעבן קאפרעשט איז געווען א דאָרף מיטן נאָמען ״פראָדאנעשט״. די איינוווינער זענען געווען אוקראאינער, אָבער מע פלעגט זיי רופן ״די פוילישע גויים״ (כאכלאצקע). זיי האָבן געהערט, אז ביי יידן איז געווען א צדיק ״רבי מאיר בעל־הנס״, וועלכער פלעגט באווייזן גרויסע ניסים. די גויים האָבן אים גערופן ״מאיאָרקע״. איז ביי איינעם פארפאלן געוואָרן א פערד, א קו, א ציג, איז געגוג געווען צו שפענדן געלט אויף ״מאיאָרקע״ —

קומט פאַר א ווונדער: די פאַרפאַלענע, אָדער צוגעגנבעטע, בהמה קומט צוריק א היים. וויאַזוי שפּענדעט מען אויף מאַיאַרקע? די פויערים פלעגן קומען צום שמש פון דער שיל, רב שמואל, גיין מיט אים אין שיל אריין און דאָרט פלעגט דער שמש אויפמאַכן דאָס דעקל פונעם "עמוד", ווו דער חזן שטייט ביים דאַווענען, און דער פויער פלעגט אריינוואַרפן א מטבע — אמווייניקסטן א רובל. רייכע האָבן אריינגעוואָרפן אין עמוד נאָך מערער.

אַנגעהויבן האָט זיך עס דערפון, וואָס ביי א פויער האָט מען צוגעגנבעט א הונט. איז ער אוועקגעלאָפן צו שמואל שמש, אריינגעוואָרפן דעם נדר אין עמוד. ווי סע פּאַריט אָפט, אז א הונט קומט צוריק צום פּאַריקן באַלעבאָס, אין דער הונט, טאַקע נאָך צוויי וואָכן, צוריקגעקומען אהיים צום פויער. די געשיכטע האָט זיך שנעל פאַרשפּרייט אין דאָרף און אין די ארומיקע דערפער, אזוי אז דער שמש איז געקרוינט געוואָרן מיטן נאָמען "מאַיאַרקע".

☆

די גרויסע שיל און אנדערע

נעמענדיק אין אכט, אז די גרויסע שיל איז אויפגעבויעט געוואָרן מיט זער באַשיידענע מיטלען, און מיט גאָר שוואַכע מאַטעריאַלן, איז נישט קיין ווונדער, אז די סטעליע און וואַנט זענען פּשוט איינגעפאַלן. דער פאַקט, אז דאָס איז געשען ביינאַכט און קיינער איז נישט געטראָפן געוואָרן, איז אויסגעטייטשט געוואָרן אלס א גרויסער נס. האָט מען געמאַכט אַנ׳ אספה און באַשלאָסן צו בויען א נייע שיל. ביי דער געלעגנהייט, האָבן זיך אָפּגעשפּאַלטן צוויי גרופּן: אינטעליגענטן, וועלכע האָבן געבויט פאַר זיך א "דייטשישע קלויז" און חסידים, וועלכע האָבן גערופן זייער באַזונדערע שיל — "די חסידישע שיל".

די בעלי־מלאכות און קליינהענדלער וואָלטן קיינמאָל צו קיין שיל נישט געקומען, ווען נישט די אונערמידלעכע, איבערגעגעבענע טעטיקייט פון רב מאיר קופּערשטיין. געשטאַמט האָט ער פונם שטעטל וואָד־ראַשקאָוו. געווען איז ער דאָרט א קאָוואַל, קומענדיק קיין קאַפּרעשט איז ער געוואָרן א תבואה־הענדלער, רייך געוואָרן און זיך פאַרנומען אויך מיט געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט. ער איז געווען א בן־תורה און נאָך דער ארבייט פלעגט ער זיצן אין א בית־מדרש, צוזאַמען מיט אנדערע ייִדן, און לערנען א בלאַט גמרא מיט תוספות. רב מאיר איז געווען דער איינציקער וועלכער האָט בייגעשטייערט צום אויפבויען די נייע שיל און געהאָלפן מיט געלט און צייט. לויט זיין פאַרשלאַג, האָט מען זיך געווענדעט צו אברהמעלע גרינבערג, פון קעשענעוו, און צום באַראָן גינזבורג — פון פּעטערבורג. נאָך א שטרענגן קאָנטראָל פון די נדבנים, וועלכער האָט געדויערט א פּאָר יאָר, האָבן זיי געשיקט שטיצע ווען אויפבויען די שיל. אַדאַנק זיי, און א דאַנק דער וואַרעמער באַשטייערונג פון די מתפּללים, איז די שיל אויפגעבויעט געוואָרן אין משך פון 6 יאָר.

קאַפּרעשטער פּשוטע ייִדן זענען געווען שטאָלץ מיט זייער שיל און זיך באַרימט, אז זייער "מקום־קודש" איז צוויי מאָל אזוי גרויס ווי די אנדערע שילן. אלע פאַרזאַמלונגען פון פאַרשיידענע ענינים; אלע אונטערנעמונגען פון דרשנים — רעליגיעזע, געזעלשאַפטלעכע און ציוניסטישע פלעגן פאָרקומען אין דער גרויסער שיל אין וועלכער

ס'האָבן געדאווגט פשוטע האַרעפּאַשניקעס, בעלי־מלאכות און ערד־ארבעטער. זקנים פלעגן דעו ציילן, אז דאָס גרעסטע פארגעניגן, ביי זייערע עלטערן און ביי זיי, איז געווען צו גיין אין שיל אריין, נישט נאָר דאווענען, נאָר סתם אזוי אריינקומען און שעפּן נחת אפילו פון גרויסן פּאָליש (פּאָרצימער), ווו זיי פלעגן גאנצע שעהן אָפּזיצן, שמועסן און דערציילן מיט וויפל מי די שיל איז אויפגעבויעט געוואָרן.

די מתפללים פון דער גרויסער שיל האָבן אָפּגעשאצט רב מאיר קופּערשטיינ'ס מי, כאר דער שיל, און אים אויסגעוויילט פאר גבאי. אָבער ער האָט דערפון געהאט אויסצושטייען איוב'ס צרות. ער האט געהאָט געגנער, צווישן וועלכע סע זענען געווען די וואס האבן נישט געשעפּנדעט פאר אויפבויען די שיל. זיי האבן אויף אים אויס־געטראכט בלבולים, אים מכבד געווען שמחת־תורה מיט קלעפּ און אים נישט צוגעלאָזט אנפירן מיט די הקפות.

אלע 3 שילן זענען געווען געבויעט כמעט איינע נעבן דער צווייטער, אין דער געגנט, פון מאָטל טאָרבאנ'ס אפּטייק און הינטער משה כאַרסאָנסקי'ס שטוב. די פערטע שיל "דאָס תהילים־שילעכל", איז געווען הינטער דער נייער גאס, נישט ווייט פון פיני שוחט און שמואל לייבערפארב. דאס שילעכל איז אויפגעשטעלט געוואָרן דורך דעם קרייז פון "תהילים־זאָגערס".

✡

עו"ד ברוך ינוביץ

חיי תרבות תוססים בקאפרשט

היישוב היהודי בקאפרשט היה צעיר ונתון במשך רוב שנות קיומו, בתהליכי השתרשות קשים. עובדה זאת הטביעה את חותמה על חיי הרוח של יהדות זאת ועל מוסדות החינוך שלה.

עד סוף שנות השמונים, של המאה הקודמת, היו יהודי קאפרשט, ככל יהודי ביסאראביה, שקועים ראשם ורובם בחיי חולין. האפשרויות, שנתגלו לפניהם עם בואם למקום בכל ענפי התעשייה, הן במסחר, הן במלאכה והן בהתיישבות החקלאית, תבעו התמסרות מלאה לעיסוקיהם, בלי להשאיר להם זמן פנוי להתעסקות החורגת מהעשייה למען הקיום החומרי בכבוד. לא זו בלבד שהם עצמם התמסרו, בכל מאודם, לבסס את קיומם החומרי, אלא גם רתמו לכך את נשותיהם וילדיהם. אחרי מיספר שנות־לימוד ב"חדר", עסקו בני הנוער, יחד עם הוריהם, בעבודות הבית והשדה, וכל מה שלמעלה מזה היה זר להם.

מצב זה גידל דורות של יהודים תמימים, בעלי לב יהודי חם ונאמנים לדתם, אבל מוגבלים מבחינה תרבותית וחסרי־מעוף בשאיפותיהם. בצד היהדות הרוסית התוססת, מבחינה תרבותית; בצד יהדות ליטא הלמדנית, ובצד יהדות פולין החמה והסנטימנטאלית מבחינה יהודית, נראתה יהדות ביסאראביה כקן של פרימיטיביות. באותן שנים רווחה האימרה: היהדות הליטאית היא הראש, הפולנית — הלב והביסארבית — הידיים..

יהודי קאפרשט היו ברובם גבוהי־קומה ומוצקי־גוף, אך ליבם לא הלך אחרי החידושים המתרחשים בעולם הגדול. הם שמרו באדיקות על מסורת אבותיהם, התפללו

מדי בוקר וערב, שמרו על שבתות ומועדים; אולם חיי החולין הסיטו את חיי־הרוח שלהם למסילה צדדית והפכום למצוות־אנשים מלומדה. את השראתם הרוחנית העיקרית שאבו מהביקורים של האדמו״רים (ה״יהודים הטובים״ בלשונם) בעיירה. הללו היו שוהים, שבוע ימים, או שבועיים, אצל אחד מראשי העדה, ואל שולחנם היו נוהרים לא חסידיהם בלבד, אלא גם רבים מהמוני־העם. השיאים בביקורים כאלה, היו סעודות־השבת, כאשר בראש השולחן, הרבי השמיע דברי־תורה, בעוד השומעים מטים אוזן ושותים אותם בצימאון. לתפוס ״שיריים״ משולחנו של הרבי הייתה חוויה שהזינה אותם עד ביקורו הבא של רבי בעיירה. הרבי היה, בעיניהם, בבחינת נציגו של הקב״ה על־אדמות; לפניו שיטחו את דאגותיהם באמצעות ה״קוויטל״, שכתב בשבילם הגבאי של הרבי תוך שקיבל מהם את ה״פדיון״ (שי לרבי). הם האמינו בכל ליבם ברבי והיו אסירי־תודה לו אם נושעו בעת־צרה ועל הפרנסה של יומיום.

נוסף לביקורי האדמו״רים, נהנו יהודי קאפרשט מדרשותיהם של דרשנים ומגידים מישיבות ליטא, אשר היו מטיפים מוסר מעל במת בית־הכנסת ומעוררים אותם לתשובה.

מחנכי הדור הצעיר, באותן השנים, היו בראש ובראשונה המלמדים, מלמדי הדרדקים למיניהם. הללו לא הצטיינו, בדרך כלל בלמדנות יתירה, שיטותיהם היו פרימיטיביות ולא בחלו בעונשי־גוף תוך כדי שימוש ב״קאנצ׳יק״ (מקל בעל רצועות־עור דקות בקצותיו) על אחוריו החשופים של התלמיד. איכשהו הצליחו להנחיל לתלמידיהם את הידיעות הראשוניות ביהדות, את ״סידור״ התפילות, פרשיות־השבוע וקצת משניות. מרבית ההורים הסתפקו בכך; הם לא שאפו שבניהם יהיו רבנים ותלמידי־חכמים, ומייד לאחר סיום מיכסת הלימודים ב״חדר״, מסרו אותם בתור שוליות לבתי־המלאכה או עוזרים לחנויות. רק מעטים מההורים, אשר בניהם התפרסמו כמוכשרים (בעלי ״ראש־טוב״, כלשונם) וכן אלה שפרנסתם היתה מצוייה, איפשרו לילדיהם להמשיך בלימודים אצל מלמד גמרא ותוספות. מלמדים אלה היקנו ידיעות בתלמוד, בעיקר במסכתות בבא מציעא, בבא קמא ובבא בתרא, ולימדום פרשיות־השבוע עם פירוש רש״י, נביאים ראשונים ופרקים בתהילים. היו גם אברכים מחוננים, אשר המשיכו ללמוד בבית־המדרש, ביחידות או בצוותא, מהשכם בבוקר עד שעות לילה מאוחרות.

במשך שנותיה הראשונות כמושבה, ואחר כך כעיירה, התקיימה קאפרשט בלי מרא דאתרא. רבה הראשון, ר׳ יונה קאפליבצקי זצ״ל, התחיל לכהן בתור רב העיירה בסוף המאה הקודמת, ובמותו עלה על כס־הרבנות בנו דוויד קאפליבצקי זצ״ל.

התיאור של יהודי קאפרשט כשקועים בחיי־חולין לא יהיה מלא, אם לא נוסיף, כי במעמקי ליבם הם העריכו לימוד תורה ותלמידי־חכמים. ראינו זאת ביחסיהם לאדמו״רים ולמגידים, אלא שהם ראו את עצמם כאילו אינם כשרים לכך, והמעטים שהתמסרו לחיי־הרוח זכו לכבוד.

עם תום מלחמת־העולם הראשונה וסיפוחה של ביסאראביה, בשנת 1918, לרומניה, חלה תחייה תרבותית של יהדות ביסאראביה. תרמו לא מעט הפליטים, אשר הגיעו אליה מרוסיה והשתקעו בתוכה. בין הפליטים היו משוררים וסופרים, מורים ועסקני־ציבור, אשר מצאו להם כר נרחב לפעילות תרבותית וציבורית פוריה, בקרב יהדות בריאה זו.

אחד מסימניה הראשונים של התרומה בתחום החינוך בקאפרשט היה ייסודו של ה״חדר המתוקן״, אשר בו למדו עברית בעברית ושיטות־הלימוד היו מודרניות. בראש ה״חדר המתוקן״ עמדו מורים דגולים, אשר מהם זכורים עד היום לייב גורמן, נחמן

פולישצ׳וק מרדכי גולדנברג ועוד. הם שהפיחו רוח חדשה בחיים הרוחניים של העיירה. יהודי העיירה גילו הבנה, ואפילו התלהבות, למיפנה החדש — מסרו את בניהם למורים המודרניים. תוך זמן קצר יחסית גדל בקאפרשט דור יהודי חדש, שוחר דעת, גאה בתרבותו הלאומית ומודע לתפקידים הלאומיים המצפים לו. באותו הזמן נוסדה בעיירה ספרייה, אשר רבים מבני־העיירה היו שוחריה ותומכיה.

הפירצה בחיי־הרוח של העיירה נתנה את אותותיה גם בשטחים אחרים. קמו בה מיפלגות שונות ותנועות־נוער למיניהן; בעיקר, עם הקמת סניף ״החלוץ״, אליו נהר נוער העיירה. סניף החלוץ״ נוסד בקאפרשט בשנת 1920. החלוצים עסקו בחקלאות ובתעשיית לבינים לבניין וכו׳. ביניהם היו גם מיספר צעירים ילידי־העיירה. קאפרשט הצטיינה בפעילותה הציונית הענפה, במיוחד בשטח המגביות למען הקרנות השונות. אנו מוצאים, למשל, שעיירתנו מופיעה, בשנת 1928, במקום ה־11, בין 138 נקודות־יישוב בביסאראביה, אשר תרמו למען הקרן הקיימת לישראל. כמו כן מופיעה קאפרשט במקום ה־23 מבין 66 יישובים, שתרמו ב״שבוע החלוץ״ בשנת תרפ״ז. פעולה נאה, למען הקרנות הציוניות, יש לזקוף לפעילותן בעיירה של אגודת הנשים ״ויצו״, אשר בראשה עמדו סוסקה סקליאר ועספירה חייעס, על ידי אירגון נשפים ובאזארים.

מן הראוי לציין את השינויים שחלו בתחום הבילויים של אנשי העיירה. החינוך המוסיקאלי היה מפותח בקאפרשט. בעיקר הודות לחזן המחונן ר׳ דוויד זילברמן ובנו אברהם, אשר אירגנו מקהלה של נערים. תושבי העיירה היו נוהרים בהמוניהם אל בית־הכנסת, שם הופיעה המקהלה כדי להאזין לשירתה. שירי המקהלה היו מושרים בפי־כול גם בימי־חול.

החזן דוויד זילברמן היה נוסע, עם המקהלה שלו, גם להופעות בעיירות הסמוכות; כן היו חזנים אורחים מבקרים בקאפרשט ומופיעים בערבי שירה של חזנות ושירי־עם. כל ביקור של אחד החזנים היה בבחינת מאורע אמנותי, אשר השאיר רושם וגם עורר ויכוחים בנוגע לטיב הזימרה.

כל טקס־נישואין סיפק גם הוא שעשוע לתושבי העיירה. המנגנים בחתונות היו בדרך כלל צוענים מכפר קאפרשט, שבראש התזמורת היה הכנר ליאונאש. חתונה בעיירה הייתה בבחינת מאורע לכל התושבים, למקטון ועד גדול, ולא רק לנוגעים בדבר. השתתפו בה המוזמנים — בפנים האולם, ואילו הצופים — שמיספרם עלה על המוזמנים — צבאו במשך שעות ארוכות ליד החלונות והדלתות.

יהודי קאפרשט היו ידועים כחובבי תיאטרון מובהקים, וכאשר באה להקת שחקנים יהודים לעיירה, היה זה חג לכול. הלהקות הציגו בעיירה הצגות מאת אברהם גולפאדן, יעקב גורדין וכו׳. המחזות שהתחבבו במיוחד על הציבור היו ״שולמית״, ״בר־כוכבא״, ״דאס פינטאלע ייד״, ״המכשפה״, ״שני קונילעמעל״ ועוד. לאחר כל ביקור של להקה, לא נמצא בית יהודי בעיירה שלא שרו בו את השירים מהמחזות שהוצגו.

בימי הירידים, היו מופיעים בעיירה אנשים, אשר ניגנו במכשיר־נגינה מיוחד, שקראו לו ״קאטערינקא״. ציפור מאולפת (תוכי או יונה), שעמדה על כלי הנגינה הייתה מוציאה במקורה פיתקי־מזל, בהם הובטחו לזוכה בשורות טובות ונחמות.

ואחרון־אחרון, אין לשכוח את הטיולים, הרחצה בנהר הריאוט ואת ההחלקות ומישחקי השלג בחורף.

זאב סקלדמן

חוגים דרמטיים בקאפרשט

בשנת 1929/20, כאשר באוקראינה שלטו אנשי פטלורה, דניקין וחוליגנים אחרים, אשר ערכו פרעות ביישובים היהודיים, היתה בריחה המונית משם. מבין היהודים, שהצליחו לחצות את הדנייסטר ועברו לביסראביה, הגיעו רבים לקאפרשט. כאן הם שהו פרק־זמן מסוים, עד שהצליחו להתקשר אל קרובים בביסאראביה או לעבור בהיחבא לקישינוב, משם נשלחו למקום מיבטחים.

בין יהודי־אוקראינה, שהגיעו לקאפרשט, היה אחד זאכארוב, אשר היה כפי הנראה שחקן מקצועי. הוא היה הראשון שהציג בעיירה את המחזה "די כישוף מאכערין" מאת גולדפאדן. יש לשער, שלא נשאר קאפרשטאי אחד, אשר לא ראה את המחזה הזה. ילדים היו שרים ברחובות את הפזמונים מתוך המחזה "האַצמעך איז א בלינדער, ווושע זענט איר קינדער? אט זענען מיר אלע דא" וכן "יהודים רחמו, רחמו" וכו'.

בשנת 1922, לאחר הצלחת המחזה "המכשפה", אירגן אברהם זילברמן חוג חובבי תיאטרון (ליוביטעליעס) והעלה על הבמה את ההצגה "דאס פינטאלע ייד" מאת מוריס טומשבסקי. בחוג זה השתתפו, בין השאר: טושא זילברמן, אייזיק אוקשטיין ואני — זאב סקלדמן. המחזה הוצג בהצלחה ומכיוון שכך, הציג שמעון יוציס עם חוג חובבים את ההצגה "די פיר אגענטן" מאת שלום־עליכם. בשביל קאפרשט היה זה מאורע מפתיע. בני קאפרשט משחקים תיאטרון? וכי קל הדבר בעיניכם? ובכן היו נוהרים מקטון ועד גדול להצגות. וכי היה בעיירה מקום אחר לבילוי?

משנוכחו לדעת כי סחורה זו יש קופצים עליה, הופיע כוכב חדש בשמי הבמה בדמותו של וועלוועל זיגלבוים, אשר הציג את המחזה "דער דארפס יינג" — בהצלחה רבה. הצטיינו: גיטל הייסינר בתפקיד של נאטאשה, ממש כמו שהקנית בעלת שיעור־קומה, וכן ארליכמן בתפקיד של פרוקוף אביה של נאטאשה. לזכותו של וועלוועל זיגלבוים ייאמר, כי הוא ניחן לא רק בכישרון של שחקן ובמאי כי אם גם בכוח התמדה, בנהלו את חוג חובבי־התיאטרון עד שהיגר לארצות דרום־אמריקה.

הראשונים אשר היניחו יסוד לחוג דרמטי ברמה נאותה, שנים אחדות לפני המהפכה, היו: ניוקה פידלמן, ד"ר ברשק, הינדה איבצ'ר, רוזה פיינבוים ואחרים בהדרכתו של המורה מאגנייזין. הם הציגו את "השחיטה" מאת גורדין.

עם נסיעתו מן העיירה של וועלוועל זיגלבוים נשאר חלל ריק בשטח הפעילות הדרמאטית של החיבבים. אז הוטל עלי לארגן מחדש את החוג, אשר נוהל והודרך על ידי במשך עשר שנים. לראשונה הצגתי את המחזה "דער פרעמדער" מאת גורדין וכן "מאטי־מלך דער סטאליער". כאשר הניסיון הוכתר בהצלחה, המשכנו והעלינו על הבמה את "צעזייט און צושפרייט" וכן "דאס גרויסע געווינס" מאת שלום־עליכם. בהצגות אלה השתתפו, עד כמה שזכור לי: אברהם זילברמן, ניוני קייסרמן, משה ברויטמן, אברהם בורשטיין, שרה זיגלבוים, עלקא ספר ושרה וורזוב, בתור קומיקאי הצטיין מינה חרקובר. עלי להזכיר לטובה את בומה יוציס בתור "לחשן" מצטיין. (לפניו — היה שמעון בולשטיין). עם עלייתו של בומה לארץ־ישראל, לא הצלחנו למצוא לחשן כמוהו, כך שהשחקנים נאלצו ללמוד את תפקידם בעל־פה...

השמועה, כי בקאפרשט מצוי קהל חם להוט לתיאטרון, עשתה לה כנפיים, כך שלהקות נודדות של שחקנים פקדו מדי קיץ את העיירה. המקומות, בהם העלו החובבים והלהקות את הצגותיהם, לא היו מתאימים ביותר למטרה זו. כך, למשל, שימש המחסן של גראברמן במשך זמן רב מקום להצגות. אולם, כאשר נודע כי בעיירה טלנשטי משחקת הלהקה של זיגלר, עם סווילה פאסטר וארנה זיגלר בראש, החליט החוג שלנו שאני ומינה חרקובר ניסע להזמין אותם להופיע בקאפרשט.

מכיוון שעומדת להופיע להקה מכובדת כל כך, יש לדאוג לבמה נאותה, יותר מזו הקיימת במחסן של גראברמן. ובכן התגייסנו שנינו, אני וועלוועל זיגלבוים, למיבצע של הקמת במה באולם אחר. הפור נפל על האכסניה של מאיר וערזוב, שם היו מתאכסנים איכרי הסביבה, אשר הגיעו לקאפרשט לימי השוק בימי א׳ וביום ה׳.

בלילות, שקדמו לימי היריד, המתה האכסניה צהלות־סוסים, שיקשוק־גלגלים וקולות של שיכורים. העבודה לא הייתה קלה. לאחר שניקינו את הריצפה והקירות, בלא להשאיר זכר לאורחים שפקדו אותה, ניגשנו במרץ להקמת הבמה. בנינו במה ראוייה לשמה, עם מחיצות, חלונות ודלתות וכן מסך מאולתר. רק את הגג לא הצלחנו לתקן. על כן לא הופתענו כלל, כאשר בעיצומו של ערב־קיץ נעים, בשעת הופעתו של טומשבסקי על הבמה, ירד גשם חזק והקהל נאלץ לחזות בהצגה כשהטיפות דולפות מעליו. לפני כל הצגה היה כרוז עובר ברחובות ומכריז: ״מודיעים לקהל, כי היום בשעה 9 בערב תציג הלהקה של .... במחסן של מאיר וערזוב את ההצגה .... כרטיסים נמכרים במקום. בואו כולכם גברים נשים וטף!״

״אולם״ זה זכה לביקוריהם של להקות מפורסמות בשדה התיאטרון היהודי כגון: משה ליפמן והעני ליטון, מוריס טומשבסקי, סולו פריזאנט עם גיזי היידן, סידי טאל ועוד. יש לציין שלא לכולם האירה ההצלחה פניה. מהם שנתקעו בביצות של העיירה, לתקופת

יושבים: יאסל בירשטיין, איצל מושקוביץ, סויפר, ליפא חרקובר
עומדים: משה ברויטמן, זאב סקלדמן, בומא יוציס, שרה זיגלבוים, שרה ורזוב

החורף, באין כסף להוצאות־נסיעה. לא פעם עזרנו אנחנו, חובבי התיאטרון, באיסוף כספים כדי לאפשר להם המשך מסעם לעיירה הסמוכה..

המחזות שהוצגו, בבימוי שלי, היו רק מסוג הדרמה ומילודרמה. החל משנת 1933 ואילך הכניס בוריה ינוביץ ז׳אנר (סוג) חדש של תיאטרון, שהכיל תמונות בהן השתלבו קטעי זימרה ונגינה. בוריה הציג מספר הצגות מוצלחות ביותר, כגון: ״דער בעל־עגלה״, ״דער קונדוקטור״, ״דאס חסידל״, ״דער פריזיוו״ ״אז משיח וועט קומען״, ״דער צייטונגס פארקויפער״, דער הולט דוניה״. כן המחיז את ״למראשותיו של גוסס״ מאת פרץ, ״העמדער״ — אליעזר שטיינברג. שיחקו בהצלחה רבה: בוריה ינוביץ, לייב פרוימצ׳וק, שוניה סקליאר, דורה אקרמן, בלה ליבסטוג וכן בומה יוציס, אשר הוסיף פיזמונים אקטואליים מחיי העיירה. בחלק המוזיקאלי השתתפו: אברהם זילברמן ורוזנפלד. הצגותיו של בוריה ינוביץ הושפעו מהתיאטרון של אמנות זעירה, אשר יעקב שטרנברג אירגן ברומניה. ההכנסות מההצגות הוקדשו לתמיכה בסטודנטים מחוסרי־אמצעים ולהרחבת הסיפריה בקאפרשט. ההצגות האחרונות התקיימו לפני 1940 עד לכניסתם של הסובייטים לביסאראביה. הוצגו: ״מענטשען״ ו״טוביה דער מיליכיקער״ מאת שלום־עליכם.

גיטלי הייסינר
חבירה ותיקה בחוגים הדראמאטיים

דבר העורכים

בין כל המחזות, שהועלו על קרשי הבמה בקאפרשט, הצליח השיר העממי ״דער בעל־עגלה״ להתחבב על הציבור, כך שהיו שרים אותו בכל הזדמנות — בעבודה, בטיולים וכו׳.

המחזה זו הוצגה בעיירה, בקייץ 1934, על ידי בוריה ינוביץ, לפי המתכונת של הבמאי והמשורר הידוע יעקב שטרנברג.

השתתפו בהמחזה זו: בוריה ינוביץ, שוניה סקליאר, דורה אקרמן, בלה ליבסטוג, שרה זיגלבוים, בומא יוציס, לייב פרוימצ׳וק.

ליווי מוסיקאלי — אברהם זילברמן והאחים רוזנפלד.

דער בעל-עגלה

(א פֿאַלקס־ליד, בעארבעט דורך שימחה שווארץ)

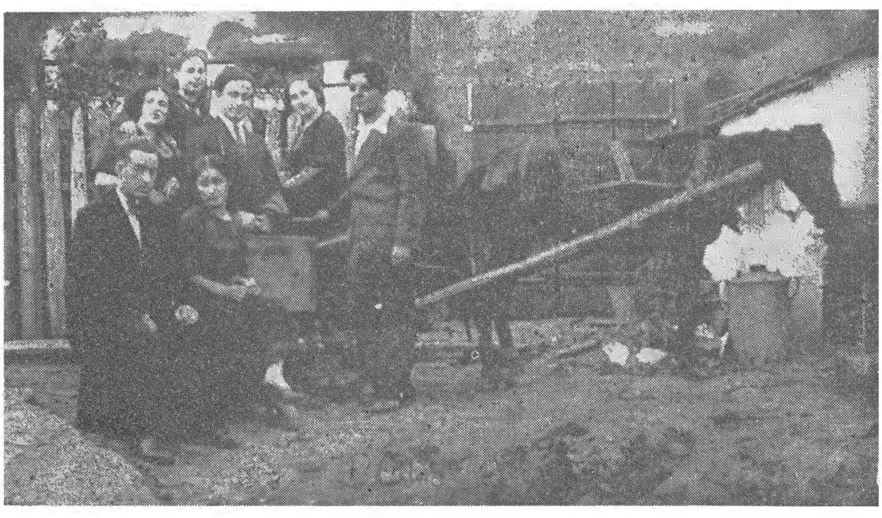
פאסאזשירן: נו, רב ביינוש! העי, רב ביינוש!
ווען וועט מען שוין פֿאָרן? (2)
בעל־עגלה: באלד, אָט באלד, קומט דער
פארשוין; עקט מיר ניט די יאָרן. (2)
פאסאזשירקע: געלאָפֿן בין איך, אוי
פארסאָפעט, אבי זיך נישט פארהייעט (2)
פאסאזשירן: וואָס זענט איר, מומעשי, אזוי
צערעשט און אזוי פארשמייעט? (2)
פאסאזשירקע: זייט־זשע מוחל (2)
רוקט אייך, רב יעקל (2)
רב יעקל: נו, פאוואָליע, העי פאוואָליע,
כ׳האָב דאָך דאָ א פעקל.
אלע: זעסט דאָך ער האָט א פעקל.

✡

פרוי: וואָס שרייט איר אזוי קינדער?
די וועלט גייט נאָך נישט אונטער (2)
אלע: מומע, קיינער פרעגט אייך ניט,
שווייגט, וועט זיין געזונטער (2)

✡

פרוי: געוואלד, געוואלד, מיין מאזאָליע!
בעל־עגלה: וואָס איז אזא בהלה?
אנ׳אויסכאָפעניש אף אייך
נעמט און סאָדיעט אייך אנידער
וועלן מיר פֿאָרן גלייך. (2)
אלע: וויאָ, וויאָ, אוועקגעפֿאָרן, אוועקגעפֿאָרן
מיט מזל יידן, ווייבער (2)
בעל־עגלה: נאָר סע גראגערט און מע
גראגערט א רוח אין זייערע לייבער (2)
וויאָ, וויאָ, וויאָ, וויאָ, וויאָ
אלע: אוי סע פֿאָרט (2)
איי, ס׳א פארגעניגן (2)
בעל־עגלה: אוי וויי, פערדאלעך, סע נישט גוט
האָבער איז געשטיגן (2), וויאָ, וויאָ
פאסאזשיר: נו, העי, פעטער, כ׳בעט אייך
פֿאָרט גיך — איך דארף צום גוטן
יידן (2)
יידענע: נו, איי, פעטער, פאמעליכער פֿאָרט,
אוי, אוי, מיינע מערידן!
בעל עגלה: וויאָ, וויאָ, פערדאלעך!
וויאָ, וויאָ, אָדלערלעך
הערט נישט וואָס ריידן די לייט,
פירט די פארשווינדאלעך,
טרייסלט די ביינדאלעך
וויאָ, א קרייטשמע איז ניט ווייט.

מהם שהשתתפו בהצגה "דער בעל־עגלה"

בעל־עגלה: טרר, טרר, טרר —
האלט איין אביסל סוסים,
פערדאטשעס נישט גערירט;
עפעס סקריפען מיר די אקסן —
כ׳האָב דאָך ערש געשמירט (2)
אנ׳ערל: העי, דאי באָזשע,
בעל־עגלה: וואניא, נאם טאָזשע
פאסאזשיר: יידן, ס׳א טייערע ציג,
דאָס איז א טייערע ציג,
א ציג פון ציגן־לאנד.
בעל־עגלה: דולט נישט דעם קאָפּ
ס׳איז נישט קיין ציג
אלע: ס׳ווייזט אויס ס׳זאָל זיין א צאָפּ.
בעל־עגלה: קודא אידעש?
ערל: אידו, אידו, אידו
בעל־עגלה: אז מע רעדט מיט אנ׳ערל
אלע: דבערט מעען יידיש

בעל־עגלה: און אז מע רעדט נישט מיט
אנ׳ערל
אלע: אוואדאי יידיש
וואנקא — אידיש, אידיש, אידיש
בעל־עגלה: א טאק פּאָאידעש?
ערל: טאָ פּאָאידו
בעל־עגלה: א יאק נע פּאָאידעש?
ערל: טאָ נע פּאָאידו
אלע: יידיש, יידיש, יידיש, יידיש, יידיש, יידיש

✡

אלע: אוועקגעפאָרן, אוועקגעפאָרן
מיט מזל ווייבער, יידן (2)
א גוי, א צאָפּ, א סוחר׳ל —
קינדערלעך צופרידן (2)
ו ו י אָ!

ד״ר נחום פידעלמאַן

א בית־מרחץ אין קאפרעשט

ווען די בעלי־בתים פון קאפּרעשט האָבן באשלאָסן צו בויען א בית־מרחץ פארן שטעטל, האט מען אויסגעקליבן דאָס פּלאַץ נעבן דער גרויסער "ריפּע". ערשטנס, איז דאָס געווען ווייטליך פון שטעטל, און אין פאל פון א שריפה זאָל נישט שאַדן קיין אנדערע הייזער; צווייטנס, מע האָט דאָרט געפונען א קערניצע, וואָס איר וואסער איז נישט געווען אזוי ביטער ווי אנדערע קערניצעס. אויך דאָ האָבן די קאפּרעשטער געקארגט מיט געלט; באנוצט, ביים בויען די באָד, מיט שלעכטן מאטעריאל און גאָר שוואכע פאכמענער פון ציגיינערישן דאָרף. דעם דאך האָט מען געדעקט, נישט מיט שינדלען אָדער בלעך, נאָר מיט סטו. דאָס אלעס, און אויך דער שיטערער באַדן, האָבן געבראכט דערצו, אז די ווענט האָבן זיך געזעצט; אויסגעזען ווי הויקערס און טאָגעגליך געווען אויסגעשטעלט דעם געפאר אומצופאלן. דערוויל אָבער פלעגן קאפּרעשטער, נישט רעכענענדיק זיך מיט דעם, אז אריינצוגיין אין באָד איז פארבונדן מיט סכנות־נפשות, יעדן פרייטיק נאָכמיטאָג געגאנגען אין שוויצבאָד. דאָ אין באָד, נאָך זייענדיק אין פאָרצימער, ווו מענטשן האָבן זיך אויסגעטאָן אדם־נאקעט, האָבן זיך געהערט קולות פונעם שוויצבאָד: "הייס־הייס, אוי, ס׳איז גוט הו־אא! נאָך שעפּאלע!" "דאָס גרעסטע פארגעניגן איז געווען צו ליגן אויף דער אויבערשטער באנק און זיך שמייסן מיט א בייזעמל געמאכט פון דעמבענע צווייגאלעך און בלעטער. אין שוויצבאָד האָט מען זיך אויפגעהאלטן א צוויי־דריי שעה. געווען אייניקע, ווי אברהם־איציק רימער און חייקל פונעס סקלאד, וועלכע פלעגן קומען די ערשטע און אוועקגיין די לעצטע. זיי פלעגן דערציילן שבת אין שיל, די יעניקע וואָס זענען אוועקגעגאנגען פריער, אז די

היץ איז געווען אויסערגעוויינליך, און געלויבט די קאפרעשטער באָד אז זי האָט א "שם" אין דער גאנצער געגנט. מע דערציילט, אז ס'איז אמאָל געקומען צו גאסט אנ'אמעריקא־נער ייד, וועלכער האט פארלאָזט קאפרעשט נאך אלס קינד. האָט אים זיין קרוב מיטגענומען פרייטיק אין שוויצבאָד. צוקומענדיק צום מרחץ און זעענדיק פון דרויסן די אלטע חורבה, האָט דער אמעריקאנער נישט געוואָלט אריינטרעטן אינעווייניק, זאָגנדיק, אז ער מוז צוערשט אָנשרייבן א צוואה... אפילו ווען דער קרוב האָט אים, מיט כוח, אריינגעפירט אין שוויצבאָד, האָט דער אמעריקאנער נישט אויסגעהאַלטן מער פון פינף מינוט און א צוטומעלטער ארויס. די קאפרעשטער האָבן יאָרנלאנג דערציילט דעם עפיזאָד מיט שפּאָט; אויסגעלאכט דעם אמעריקאנער וואָס "ווייסט נישט וואָס גוטס הייסט"; לעגט אכט אויף אויסערליכע קלייניקייטן און פארשטייט נישט דעם זיסן טעם פון אנ'אמתער שוויצבאָד. פאר זיין אוועקפאָרן, האָט דער אמעריקאנער איבער־געלאָזט 100 דאָלאר, וואָס זאָלן דינען אלס פאָנד צו בויען א נייע באָד. ער האָט אויך צוגעזאָגט צו שיקן, פאר דעם צוועק, געלט אויב דער קרוב וועט באשטעטיקן. ערשט מיט יאָרן שפּעטער, ווען פון די הונדערט דאָלאר איז שוין זכר נישט געבליבן, — טיילווייז אויסגעגעבן אויף אָפּטע רעפּארירונגען פון דער אלטער באָד, און אדאנק דער גרויסער סומע, וואָס חברה־קדישא האָט ארויסבאקומען ביי דער רייכער אלמנה פון א קארגן גביר — איז מען צוגעטרעטן בויען די נייע באָד.

פיאָדער און קאלינע

ווען דער אלטער ביידער איז געשטאָרבן, האָט זיין פּאָסטן איבערגענומען זיין איידעם אייזיק, וועלכער איז געווען פון פאך א שוסטער און האָט קיין שום אנונג אין ביידעריי נישט געהאט. געראטעוועט די לאגע האָט פיאָדער, וועלכער האט זיך גוט אויסגעקאָנט אין הילכות ביידעריי. אים האָט מיטגעהאָלפן זיין ווייב קאלינע. דאָס גליקליכע פּאָרפאָלק איז געקומען קיין קאפרעשט גאנץ אונערווארטעט, פון אנ'אנדער שטעטל, ווו דאס בית־מרחץ האָט אָפּגעברענט. אייזיק האט זיי אויפגענומען און ביי זיי זיך אויסגעלערנט דאָס פאך. ווער זענען געווען פיאָדער און קאלינע, וועלכע זענען געוואָרן די פּאָפּולערסטע "פּערזענליכקייטן" פון שטעטל? קאלינע האָט געזאָגט, אז זי איז אלט 92 יאָר און אז ער, פיאָדער, איז — 60. קיין געבורטס־דאטום האָט זי נישט געוווסט; אָבער געדענקט האָט זי, אז מיט איר ערשטן מאן האָט זי חתונה געהאָט ביי 15 יאָר.

קיין גרויסער "קראסאוויץ" (יפה־תואר) איז פיאָדער נישט געווען. דאָס פּנים — א געשטיפּעלטס; די האָר פון קאָפּ און באָרד — רויט און שווארץ; א בילמע אויף איין אויג; די נאָז פארקרימט און גרויסע, טונקלע, שיטערע ציין דערצו. ביים רעדן פלעגט ער באשפּריצן דאָס פּנים פון מיטשמועסער. ער האָט שטארק ליב געהאָט דאָס גלעזעל וויין און, ווען ער פלעגט אריינוואַרפן 2—3 גלעזער וויין, האָבן זיך די ליפּן אפילו נישט באנעצט. ער איז געווען א מכניס־אורח און אלע בעטלערס, וועלכע זענען אראָפּגעקומען אין שטעטל פלעגן איבערנעכטיקן ביי פיאָדערן, מאכנדיק דערביי א גרויסע כוסה — זומער אין דרויסן, אויפן גראז נעבן דער באָד, און ווינטער — ממש אין באָד גופא.

קאלינע האָט, ווערדליק אירע יאָרן, אויסגעזען פיל ייִנגער פון אים. שטענדיק פלעגט זי רעדן מיט א בייזער, אויפגערעגטער שטימע — סיי מיט די ווייבער אין באָד, ווען

זי פלעגט זיי באדינען; סיי מיט פיאַדערן און מיט אייזיקן. פיאַדער פלעגט אָפט געזידעלט ווערן פון זיין אשת־חיל מיט נישט זער אַנטשטענדיקע ווערטער; אָבער ער האָט געהאָט זיין באשטענדיק ווערטל; "איך בין אויף דיר נישט ברויגעז". יעדן זונטיק פלעגט מען זען דאָס פאַרפאַלק, פיאַדערן און קאַלינען, קומענדיק פון מלכה מאַשקאָוויטשס שענק זי — פאַראויס מיט געשרייען אויף א קול; ער — נאָך איר, טראָגנדיק א דריי־ליטראָווע פלאש מיט וויין, נאָך דעם ווי זיי האָבן "געמאכט א גרויסע כוסה" ביי מלכה'ן אין שענק.

נישט איינמאָל פלעגן די געשרייען זיך ענדיקן מיט פעטש. געוויינליך איז פיאַדער געווען דער געליטענער. ער פלעגט אָפווישן דאָס געזיכט און זאָגן זיין אייביק ווערטל; "אויף דיר בין איך נישט ברויגעז". יעדן פרייטיק, דער טאג פון שוויצבאָד, פלעגט פיאַדער ארומגייען, לענגאויס דער גאַס, קלאפנדיק מיט א שטעקאלע אויף א ריסקל און שרייענדיק אויף א קול "יידן אין באָד אריין", דערמיט האָט ער צוּוויסן געגעבן, אז היינט איז פאראַן א שוויצבאָד. געשפאנט האָט ער, אין דעם טאָג, מיט גרויס גדלות, גלייך ווי ער וואָלט זאָגן: "היינט זענט איר קאפרעשטער, אלע צוזאמען — ביי מיר אין די הענט!"

דערהערענדיק דאָס קלינגעגען "אין באָד אריין" האָבן יידן אוועקגעלעגט זייער ארבעט, פארמאכט די געשעפטן, שנעל גענומען די וועש אונטערן אָרעם, צומאָל אפילו נישט איינגעוויקלט, פון איילעניש און יאָגעניש. אפילו די זקנים זענען געוואָרן פלינקער, רירעוודיקער, כדי צו באווייזן פארכאפן א קעסטל צום אריינלעגן דאס וועש און א פלאץ אויף דער אויבערשטער באנק... אויסטועז פלעגט מען זיך אין ערשטן צימער, די גאדעראָבע, ווו די ווענט זענען געווען באהאנגען מיט קעסטאלעך וועגן וועש.

פון דאָרט איז מען דורכגעגאנגען אין צווייטן צימער, ווו מע פלעגט זיך אָפּקילן נאָכן שוויצבאָד. ערשט אין דריטן צימער, דאָרט איז פאָרגעקומען די אמתע שימחה. דאָ פלעגט מען זיך שמייסן מיט בעזימלעך. דער, וואָס איז געליגן אויף דער באנק, האָט "גענומען א פלייצע", און דער צווייטער, וועלכער איז געשטאנען און געשמיסן מיטן בייזעמל, האָט "געגעבן א פלייצע". נעבן ביידע איז געשטאנען א שעפאלע קאלט וואסער, געבראכט פון א גרויסן פאס, וועלכער איז געשטאנען אין צווייטן צימער. אין דעם שעפאלע פלעגן ביידע, דער גיבער און דער נעמער, איינגעצן א נאסן האנטוך און אָפקילן דעם קאָפּ, ווען מ'איז געליגן אויף דער אויבערשטער באנק, ווו די היץ איז געווען זער גרויס. כדי צו מאכן א פארע און זי זאָל זיין וואָס שטארקער, פלעגט מען אלעמאָל אריינגיסן א שעפאלע וואסער אויף די הייסע גליענדיקע שטיינער אין אויוון.

דאָס "שמייסן זיך אין באָד" איז געווען אנ'אנגענומענע, באליבטע טעטיקייט. ס'זענען געווען מענטשען, וואָס ביי זיי איז דאָס שמייעסן געווען א באזונדערע ספעציאליטעט. מענטשן פלעגן זיך אריינלאָזן אין שמייסן ביז צו קאָפּ־שווינדלעריי. נישט איינמאָל, פלעגט מען אראָפגיין פון דער אויבערשטער באנק און אומפאלן א פארחלעשטער. מע פלעגט באגיסן מיט קאלטער וואסער, און ווען דער פארחלעשטער האָט זיך דערמונטערט, האָט ער געלויבט די היץ, דאָס גוטע בייזעמל וואָס ציפּט אזש די הויט און ס'איז ממש א מחייה־נפשות אין באָד אויף דער אויבערשטער באנק. אָט דאָ, האָט יעדער ייד — סיי אָרעם, סיי רייך, נישט געטראכט פון קיין פרנסה; נישט געזאָרגט וואָס וועט זיין דער תכלית פון פארעלטערטע מיידלעך ביי זיך אין שטוב. דאָ

האָט ער זיך געפילט ווי א "באראָן", א זאַרגלאָזער, א צופרידענער, געפילט א טעם ממש פון דעם גן־עדן.

די אלע פארגעניגנס, וואָס די אלטע אייגעהויקערטע באָד האָט פארשאפן דער יידישער באפעלקערונג, זענען געווען אויסשליסלעך אדאנק פיאָדערן, וועלכער האָט, מיט געטריישאפט און איבערגיבנקייט, באזאָרגט — לויט זיינע מעגליכקייטן — מיט אלעס וואָס די באָד האט זיך גענויטיקט אויף פאַרצוזעצן איר עקזיסטענץ. ער האָט אויפן צעבראָכענעם דאך געלעגט לאטקעלעך; אונטערגעשטעלט דריקלעך, די סטעליע זאָל נישט איינפאלן; אויסגעבינדן די בעזעמלעך צום שמייסן; געריי‌ניקט די מיקווה און באנייט די וואסער; דאָס האָלץ האט ער צוהאקט; די ליסקע צוגעפירט און אפגעלייגט ביי דער צייט; געהייצט דעם קעסל באנאכט ערב פרייטיק; אונטערגעהיצט די שטיינער פונעם אויוון; מיט איין וואָרט אלעס־געטון איינער אליין.

פרייטיק אויפדערנאכט, ווען יידן זענען געגאנגען אין שיל אריין, פלעגן קומען אויך פראָדאנעשטער פויערים, כדי צו געניסן פון שוויצבאָד. פיאָדער פלעגט זיי באדינען ביז 11—12 אזייגער ביינאכט. אויף ניי־יאָר פלעגן פיאָדער מיט קאלינען גיין קיין דאָמולזשען. דער דאָרטיקער גאלעך, מיט זיין פרוי, פלעגן זיי מכבד זיין מיט ווייַן און פארשידענע מאכלים. זיי פלעגן זיך פארוויילן און לאכן, קוקנדיק אויף זיי, און זיי אהיימגיבן פון כל־טוב. האָט פאסירט, אין א ווינטער, אז גייענדיק אהיים פון דאָרף דאָמולזשען, האָט קאלינע זיך אוועקגעזעצט אָפרוען און מ׳האט זי געפונען א פארפרוירענע. און אין נעכסטן יאָר האָט דער זעלבער שיקזאל געטראָפן אויך פיאָדערן. נאָך זייער טויט איז די באָד אינגאנצן איינגעפאלן.

דער נייער ביידער פון דער אויסגעבויטער באָד, האָט געהייסן באָריס שמוישמאן, (א געבוירענער פון טעלענעשט), און גערופן האָט מען אים "באָריס מיט 3 מאל אי" — אי שמש אין קלויז, אי ביידער אין באָד, אי קבצן, א מטופל מיט קינדערלעך...

☆

הערת העורכים

על בחירת הנהלת וועדת ביקורת לספריית "תרבות" בעיירה כותב א. יוציס בעיתון.

"אונזער צייט" (1604) מיום 9.1.28.

— אונזער "תרבות"־ביבליאָטעק האָט פאר די לעצטע פאָר חודשים ווידער אויפגעלעבט. ס׳איז אויסגעוויילט געוואָרן א נייע פארוואלטונג אין באשטאנד פון: שמעון הייסינער, יעקוב גאָלדענבערג, פיני יוציס, פ. ליידערמאן און חיים זאלצבערג; ה. ל. כערסאָנסקי, ברוך יוציס און מרדכי גאָלדענבערג — אין רעוויזיאָנס־קאָמיסיע. א דאנק זיי, זיינען לעצטנס דורכגעפירט געוואָרן א פאָר אָוונטן, די הכנסה פון וועלכע איז געגאנגען אויף צו קויפן נייע 100 העברעישע און יידישע ביכער פון די נייעסטע און בעסטע ווערק.

ס׳איז צו האָפן, אז די נייע פארוואלטונג וועט אויך אויף ווייטער ארבעטן ענערגיש.

א. יוציס

הערת העורכים:

על פעולתו של החוג הדרמאטי, לטובת ייסודו של חדר־קריאה בקאפרשט, כותב בומה יוציס בעיתון "אונזער צייט" מס' 2028 מיום 18.6.29.

קאפרעשט

שוין לאנג פילט זיך בא אונז א נויטווענדיקייט אין א קולטורעלן אנשטאלט, וועלכער זאָל ארום זיך קאָנצענטרירן די גאנצע היגע יוגנט. נאָר די אלע פרווון, וואָס זענען ביז איצט געמאכט געוואָרן, האָבן זיך — איבער פארשידענע סיבות — נישט איינגעגעבן. צוריק מיט אפאָר חודשים, ערשט נאָך דעם וואָס ס'האָט זיך באקומען די נויטיקע ערלויבעניש דערצו — האָט זיך דאָ געשאפן א איניציאטיוו־גרופע, וועלכע איז גלייך צוגעטראָטן צור גרינדונג פון א לעזע־זאל נעבן דער ביבליאָטעק "תרבות".

בכדי צו שאפן דעם נויטיקן פאָנד, פאר דער פראָיעקטירטער לעזע־זאל, איז שבת, דעם 8־טן ד.מ., אויפגעפירט געוואָרן די דראמע "קרייצער סאָנאטא" פון יעקב גורדין, אונטער דער רעזשי פון ה' אברהם מרגלית מיטן אָנטייל פון די ליבהאָבער: שולמית סקליאר, וועלצי גארשטיין, וועלוועל סקלאדמאן, שרה זיגעלבוים, מ. קארקאווער, יוסף בירשטיין, שרה ווערזוב, אסתר בליומעס, איצל מאשקאוויטש און י. מרגלית.

אין גאנג פון דער פאָרשטעלונג, און באזונדערס אין די לעצטע צוויי אקטן, איז געווען צו באמערקן די פארדינסטפולע ארבעט פון א גענייטן רעזשיסער. די יונגע שפילער — אייניקע פון זיי האָבן זיך אויסגעצייכנט אין זייערע ראָלן, און די איבריקע — ניט שלעכט. אין אלגעמיין, האָט די פאָרשטעלונג געלאָזט א פיינעם איינדרוק אויף די פארזאמלטע.

די ליבהאָבער — א יישר־כוח פאר זייער ארבעט. א באזונדערן דאנק די ה"ה: אברהם מרגלית (רעזשיסער), שמעון הייסינער, יענקל גאָלדענבערג און פיני יוציס — פאר זייער מי און ענערגיע לטובת דעם ערפאָלג פונעם אָוונט.

צוליבן שלעכטן וועטער, אין יענעם אָוונט אָבער, האָט ליידער די מאטעריעלע זייט פונעם אָוונט ניט געגעבן די ערווארטעטע רעזולטאטן, אזוי אז ס'וועט נאָך אויסקומען צו זוכן נייע געלעט־מיטלען פאר דער לאנג־ערווארטעטער לעזע־זאל.

א. יו

אין "אונזער צייט (קעשע־עוו) № 2052 פון 16.7.29 לייענען מיר א קאָרעספאָנדענץ פון בומא יוציס וועגן ערעפענונג

פון א לעזע־זאל אין קאפרעשט

שבת, דעם 6־טן ד.ח. איז, אין לאָקאל פון דער היגער ליי־און־שפּאַר־קאסע, געפייערט געוואָרן די ערעפענונג פון דער לעזע־זאל "תרבות".

נאָך א קורצער ערעפענונגס־רעדע פון שמעון הייסינער, טרעטן ארויס מיט לענגערע רעדעס חיים־לייב חערסאָנסקי און מרדכי גאָלדענבערג, וועלכע שטרייכן אונטער: דער ערשטער — די באדייטונג פון א לעזע־זאל, און דער צווייטער — פון ליטעראטור און פרעסע בכלל.

ד"ר יוחנן קאפליוואצקי באגריסט ווארים די ערעפענונג און ווונטשט, דעם נייגעגרינדעטן אנשטאלט, א לאנגיעריקע און ערפאָלגפולע עקזיסטענץ.

זער א פיינעם איינדרוק לאָזן, אויף די פארזאמלטע, די פאָרלעזונגען און רעציטאציעס: "א נייער ניגון" — פון יצחק לייבוש פרץ און א "אָרים מאָלצייט" — פון מרדכי ספעקטאר —

פאַרגעלייענט דורך חיים לייב כערסאנסקי; "די נשמה" (י. ל. פרץ) פאַרגעלייענט דורך דעם שריפט־שטעלער מרדכי גאָלדענבערג און צו ענדע — "דאָס פרײלעכע קאַפּיטשקאַלע" — רעזשיסירט פון א. מרגלית.

אין נאָמען פון דער פאַרוואַלטונג, ווערט אַרויס־געטראָגן א דאַנק דעם ראַט פון דער היגער "לייִ און־שפּאַר־קאַסע", וועלכע האָט אָפּגעגעבן 2 צימערן, פון איר לאָקאַל, פאַר דער לעזע־זאַל און ביבליאָטעק. ארום 9 אזייגער אין אָוונט ווערט די פייערונג ערקלערט פאַר געשלאָסן.

א. יו.

מרדכי רישפי — ברוך ינוביץ

הסיפרייה הציבורית "תרבות"

בבואנו להעריך את הרמה התרבותית של הציבור הקאפרשטאי, נוכל להגיע לכלל דיעה מגובשת רק אם נעקוב אחר יחסו של ציבור זה לסיפרייה הציבורית.

מוסד זה, אשר בו ביקרו, מקטון ועד גדול, השפעתו הייתה ניכרת לא רק על ציבור הקוראים הרשומים בו. מדי יום ביומו, בשעות 3 עד 6 אחה"צ, אפשר היה לראות צעירים ומבוגרים כשהם נוהרים אל הסיפרייה, בשאתם בגאווה ספרים להחלפה.

עובדה היא: הציבור שלנו, לכל שיכבותיו, היה צמא למילה הכתובה; כל אחד לפי טעמו ולפי רמת השכלתו. כך, למשל, זכור לנו כי אפשר היה לקבל, אצל גנדיל זלצמן, רומנים של שמ"ר ביידיש. קוראים, מסוג אחר, השיגו סיפרי־כיס אצל יוסף סקליאר, ואפשר היה גם להשתתף שם בחוג לקריאה. ילדים, בגיל ה"חדר" ובית־הספר, היו מנויים בסיפרייה של אגודת "פרחי־ציון", אשר שכנה בבית האחורי של יוסף פעק.

מקום מישכנה של הספרייה לכל הציבור, היה לאחר מכן בקומה העליונה של בית יעקוב גרשטיין. שם הספרים היו מסודרים בארונות, לפי מדורים: עברית — למבוגרים לחוד ולילדים לחוד; ספרים ביידיש וגם בלועזית. כאן זכה כל ספר למיספר וההחלפה נעשתה לפי תשלום חודשי ודמי־עריבות. נדמה לנו שהספרנית, באותם הימים, הייתה פאני ליידרמן.

במרוצת השנים, העמיד הבאנק להלוואה וחיסכון, שניים מחדריו לרשות הסיפרייה הציבורית; ובמשך הזמן הוקם אולם־קריאה בחדר נוסף.

בהנהלת הסיפרייה חלו, בשנות קיומה של הסיפרייה, חילופי־גברא; עד כמה שזכור לנו, היו שמעון הייסינר ויענקל גולדנברג ("שמעון־יענקל") — בכל הרכב שהוא. אולם, באחד המחזורים, קמה אופוזיציה מהדור הצעיר וזו קיבלה לידיה את הנהלת הסיפרייה למשך שנים מיספר.

במרוצת השנים התחלפו מיספר ספרנים. ביניהם זכורים לנו: פרידה קליימן, מוטיל פיארמן ופאני הויכמן.

ההכנסות, לרכישת ספרים ולהחזקת הסיפרייה, באו מתשלום הקוראים, ובעיקר — מנשפים שנערכו מדי־פעם לטובת הסיפרייה.

עם פתיחתו של אולם־הקריאה, נערכו כאן ערבי שאלות ותשובות, על נושאים שונים, אשר ריכזו קהל רב.

עם בואו של השילטון הסובייטי, נסגרה הסיפרייה ומה שקרה עם למעלה מאלפיים הספרים — זאת לא נדע לעולם.

הערות העורכים:

ברשימה "בית־העם" פורסמה הכתבה הבאה, בתרגומה לעברית. אנו מביאים כאן את הכתבה במקור.

"אונזער צייט", קעשענעוו, 26.9.1929

קאפרעשט

ביי אונדז איז פאָרגעקומען א גראנדיעזע פייערונג לכבוד דעם לעגן דעם גרונטשטיין פון א "בית־עם".

אויפן פלאץ פון "בית־עם" — וואָס ס'האָט מנדב געווען דער אלטער ר' יעקב סטופטשאק — זענען אויפגעשטעלט געוואָרן גרויסע פּאלאטקעס פאר א רייכן בופעט און לאָטאָרעיע. אויפן בדייטן פלאץ זענען אויסגעשטעלט געווען סערווירט טישלעך פאר דעם פובליקום און ביים אריינגאנג א שען דעקאָרירטער טויער מיט א גרויסן אויפשריפט: "ברוכים הבאים". ס'האָט געברענט א גרויסער "גאזאָוואָי" לאָמפּ, מוזיק א.א.

נאָך פון שבת פארנאכט זענען אָנגעקומען אהער געסט פון דער ארומיקער געגנט, וועלכע זענען געקומען אָנטיילנעמען אין דער פייערונג.

אָנגעהויבן האָט זיך דער פּאָלקספעסט מיט א גראנדיעזער דעמאָנסטראציע פון דער יוגנט, וועלכע האָט דורכמארשירט איבער אלע גאסן, בראש פונעם איניציאטאָר פון דער פייערונג — ד"ר יוחנן קאפליוואצקי, אלע מיט נאציאָנאלע פאָנען אין די הענט, זינגענדיק פארשידענע העברעישע לידער. ארום 6 אזייגער פארנאכט אין די גאנצע היגע באפעלקערונג, ווי אויך די געסט פון דער פרעמד, ארויפגעגאנגען צום פלאץ פון דער פייערונג.

מיט רעדעס און באגריסונגען טרעטן ארויס די ה"ה: ד"ר יוחנן קאפליוואצקי, אפריים יוציס ("המיצפה"), מרדכי גאָלדענבערג, דירעקטאָר פון דער "שקאָלא פרימארע" ה' וולאסי, נאָטאר פראָדאן, אברהם ברונשטיין, ניוקע פידעלמאן און לאנגמאן (מארקולעשט). ס'האָבן זיך אויך באקומען באגריסונגס־דעפעשן פון פארשידענע יוגנט־אָרגאניזאציעס ווי אויך פריוואטע פערזאָנען פון דער פרעמד. נאָך דעם וואָס ס'ווערן פארקויפט די ערשטע גרונטשטיינער, הויבט זיך ערשט אָן די אמתע שימחה.

די ריינע הכנסה פון דער פייערונג איז געווען בס"ה 18,000 לעי.

א. יו.

מרדכי רישפי (פייארמן)

"הבה ונקים בית־עם!"

הרעיון נתעורר באחת השיחות שניהלנו בינינו — אני ויוחנצי (ד"ר יוחנן קפליבצקי). למה צריך "בית־עם"? הדבר ברור למדי: צריך שגם בקאפרשט יוקם בניין, בו ירוכזו מוסדות התרבות, שם יהיה מקום להרצאות, חוגים וכד'. שקיים צורך — על כך אין ויכוח; השאלה היא: כיצד מוציאים אל הפועל רעיון חשוב זה?

לאחר שדשנו בעניין פעמים מיספר, הגיע השלב של "אילו": אילו היה מישהו, קאפרשטאי או לא־קאפרשטאי, משאיר עיזבון של כך וכך אלפים להקמת מוסד על שמו... מכאן עברנו אל שלב של "פניות": בהתחשב עם העובדה שבני־העיירה פזורים בארצות שונות בעולם הגדול, אין טבעי יותר מאשר לפנות אליהם בבקשה כי יתרמו, כל אחד כפי שידבנו ליבו, למטרה הנעלה של הקמת "בית־עם" בקאפרשט.

אומר ועושה — ריכזנו כתובות של קאפרשטאים, אשר מעבר לים, והקדשנו ימים אחדים לכתיבת מיכתבים. כאשר באתי למחרת מישלוח המיכתבים אל יוחנצי, מצאתי אותו במצב־רוח לא־מרומם. במה העניין ? ! — טוב ויפה — הוא טוען — פנינו אל בני העיירה במרחקים, אולם מה נאמר להם אם ישאלו : ואתם, תושבי קאפרשט, אשר ההנאה מ״בית־העם״ תהייה כולה שלכם — מהי תרומתכם שלכם למיבצע זה ? באותו מעמד סיכמנו : יש ללכת אל תושבי העיירה, להסביר להם את חשיבותו של ״בית־העם״ ולבקש תרומות שבועיות, כל אחד כפי שיטיל על עצמו.

בהתחשב עם העובדה, שבעיקבות כל החלטה שהחלטנו, נהגנו לדון מייד גם בדרכי הביצוע, סוכם בינינו כי יש לצאת אל העם : בשלב ראשון — לפעולת הסברה והתחייבות — שלוש פעמים בשבוע; ואילו לאחר מכן — רק אחת לשבוע. ואומנם, מני אז ועד הפסקת בנייתו של ״בית העם״, יצאנו שנינו מדי שבוע ״לחזור על הפתחים״ — כפי שהתבטא יוחנצי — כדי לאסוף כסף לצרכי הבנייה.

עד היום אינני יכול להבין כיצד הצלחנו לעמוד במאמץ זה, אשר היה מלווה לא־פעם בוויכוחים מורטי־עצבים מצידם של בעלי־היכולת, אשר לא רק שנמנעו מלתרום, אלא נהנו במיוחד לשאול שאלות, לעניין ושלא־לעניין, תוך כוונה ברורה לקנטר אותנו על כל מישגה או תקלה. לעומת זאת היה ״עמך״ מפגין יחס של אהדה ואימון לעושים במלאכה, וזה מה שעודד אותנו להמשיך במשימה על אף הכול.

לימים הרחבנו את שטח פעילותנו אל הכפרים שמסביב לקאפרשט, זכורה לי נסיעה מעין זו, כאשר אני וחנה רבינוביץ נסענו בעגלה לאחד הכפרים. היה עלינו לעבור דרך יער עבות. בינתיים קרתה תקלה לעגלה, וכאשר תוקנה — כבר השתלטו ביער צללים ארוכים ומאיימים. פתאום התנפלו עלינו שני איכרים מזויינים בקילשונות, ודרשו מאיתנו ״את הכסף או את החיים״. למזלנו הסתלקו השניים למישמע שעטת רוכבים. היו אלה ז׳נדארמים, אשר הזדמנו למקום והם אף התנדבו ללוות אותנו אל מחוז חפצנו. כאשר סיפרנו בכפר את אשר קרה לנו זכינו לתרומות, אשר לא חלמנו עליהן.

קרוב לשנה נפגשנו, יוחנצי ואני, כמעט יומיום. באגף השמאלי של בית חותנו, זיסיה כ״ץ, פתח יוחנצי ״חדר מתוקן״, בו לימדתי גם אני חלקית עד נסיעתי ללמוד בצ׳רנוביץ. בהפסקות, ואחרי הלימודים, היינו מתכננים את התוכניות שלנו ; מכאן היינו יוצאים לגבות את התרומות השבועיות בשביל ״בית־העם״, והנה היינו חוזרים כדי לספור את ״הפדיון״ — כפי שכינינו זאת בהלצה.

יום אחד, בשעת ההפסקה, פגש אותי יוחנצי בפנים קורנות מאושר : שמע, מוטל, כבר יש לנו מחצית של ׳בית־העם׳. מתברר שהיגיע לאוזנו מידע על מיגרש, בקירבת הבאר, אשר מאחורי בית כ״ץ ; והמיגרש שייך לזוג חשוך־בנים ר׳ יעקב סטופצ׳אק. ״אחרי הלימודים נלך לראות את המיגרש, אשר הזוג סטופצ׳אק הואילו לתרום למען ׳בית־העם׳ ״. תוך כדי הליכה סיפר לי יוחנצי על המאמצים שהשקיע כדי לשכנע את בני הזוג. ״היתה זו ממש עבודת פרך ! ״ . . . צריך היה לחתום על כתב־התחייבות, שהופקד אצל הרב, כי שלט בגודל מתאים יודיע לכל באי ״בית־העם״, כי המיגרש נתרם על ידי ר׳ יעקב סטופצ׳אק ורעיתו.

כאשר נערך בשבת 6 בספטמבר 1929, טקס של הנחת אבן־היסוד לבניין ״בית־העם״, כבר שהיתי בצ׳רנוביץ והתחלתי לימודיי בסימינריון למורים. על הטקס עצמו אנו קוראים בכתבה שנכתבה על ידי א. יו. (אברהם יוציס) ב״אונזער צייט״ מיום 26.9.1929.

"אצלנו התקיימה חגיגה גרנדיוזית לכבוד אבן־יסוד ל"בית־עם". במיגרש של "בית־העם", תרומתו של ר׳ יעקוב סטופצ׳אק הזקן, הוקמו אוהלים גדולים למיזנון עשיר ולהגרלה. בשטח הנרחב סודרו שולחנות ערוכים מיגדנות ומשקאות בשביל הציבור. בכניסה הוצב שער יפה ומקושט ובראשו סיסמה "ברוכים הבאים". מנורת־גז גדולה האירה את השטח, תזמורת ניגנה וכו׳. עוד משעות בין־ערביים, התכנסו כאן אורחים מהסביבה הקרובה, אשר הגיעו כדי להשתתף בחגיגה.

החגיגה העממית החלה בהפגנה עצומה של הנוער, אשר צעד בכל הרחובות ובראשם — היוזם של החגיגה ד"ר יוחנן קפליבצקי — כולם כשדגלי הלאום בידיהם ושירים שונים בפיהם. בשעה 6 לפנות־ערב עלו אל מיגרש החגיגה כל תושבי המקום וכן האורחים מהסביבה.

בנאומים וברכות הופיעו: ד"ר יוחנן קפליצקי, אפרים יוציס (המיצפה), מרדכי גולדנברג, מנהל ביה"ס היסודי ה׳ ולאסי, לבלר העיירה פרודאן, אברהם ברונשטיין, נחום פידלמן וכן יחיאל לנגמן (מארקולשט). כן נתקבלו הרבה מיברקי־ברכה מאת הסתדרויות נוער שונות ומאת אנשים פרטיים. אחרי שנמכרו אבני־היסוד הראשונות, החלה השימחה האמיתית. ההכנסה הנקיה מחגיגה זו היתה 18,000 ל"י.

מדי בואי לחופשה, הייתי מבקר במקום הבנייה של "בית העם" והייתי עוקב אחרי הנדבכים שהיו מיתוספים מדי־פעם, עד שהקירות הגיעו לשני מטרים בקירוב. לפי היקפו ועובי קירותיו היה זה עתיד להיות אולם רחב־ידיים, אשר יכול לשמש לאסיפות והרצאות. לצערנו, ולצערם של רבים מאנשי־העיירה, הופסקה הבנייה — הן מסיבות כספיות והן מהיעדרם של הכוחות המניעים את המיפעל: יוחנצי הוזמן לפאריס ואילו אני המשכתי ללמוד בסמינר למורים.

א. נ.

הנני מתכבדים להזמין את כבודו לבוא ולהשתתף
בחגיגת הנחת היסוד של
בית־העם הקפרשטאי
שתהיה ביום הראשון, י אלול (15.IX.1929)
ההגינה תהיה על מגרש
"המצפה"

נשיא הועד האיניציאטיבי
ד״ר יוחנן קאפליוואטסקי

O. D.

Cu onoare vă invităm să luați parte la serbare noastre populare, care va avea loc în ziua de Duminecă 15|IX a. c. cu ocazia **punerii fundamentului clădirei școalei confesionată.**

Cu stimă
Președinte Comitetului inițiativ
D-r I. Caplivațchi

הכתבת לברכות:
D-r Caplivațchi, Caprești

ד״ר נ. פידעלמאן

רבנים און גוטע יידן

פון צייט צו צייט פלעג קיין קאפרעשט ארָאפּקומען א רבי, אדער א ״גוטער ייד״, וועלכע פלעגן איינשטיין, געוויינליך, ביי סאָסיע גאָלדשטיין, אָדער ביי יאָסל פעק — אין די שפּעטערדיקן יארן. די טעג, ווען דער רבי האט זיך אויפגעהאלטן אין שטעדטל, זענען פאר די קאפרעשטער געווען ממש ימי מישתה ושימחה. ״יידן, לחיים״! לחיים, יידן״! — האָבן זיך געהערט קולות, יעדעס מאָל פון אנ׳אנדער ווינקל. ״דער רבי זאָל לאנג לעבן״! — א ישועה אויף אלע יידן! ״לשנה הבאה בירושלים״. דערביי האָט מען געגעסן געבראָטענע קאטשקעס, פעטע קוגלען און פארטרינקען מיט יי״ש אָדער וויין; דערצו טאקע פארענדיקט מיט א חסידיש טענצל, אָנגעפירט פון רבינס גבאים.

שבת נאָכמיטאג, פלעגט מען זיך צונויפקומען, לכבוד דעם רבין, אין פאָליש פון דער שיל, וווּ דער רבי פלעגט זאָגן תורה און אויך לערנען חסידישע ניגונים ביז נאָך שלוש־סעודות.

אין די ארבעטס־טעג פלעגט מען גיין זיך ״פּראָווען״ ביים רבין, אָנהויבענדיק פון פארנאכט ביז שפּעט אין דער נאכט. קראנקע זענען געקומען בעטן אויף א רפואה שלמה. סוחרים האָבן געבעטן א ברכה צו מאכן גוטא געשעפטן; קינדערלאָזע מענער און פרויען האָבן געהאָפט געהאָלפן צו ווערן דורך דעם רבין, אז די פרויען זאלן שוואנגערן, אויסטראָגן געזונטדערהייט און געבוירן אן שווערע געבורטסוויען.

פארשטענדלעך, אז אָן א פדיון קען מען צום רבין נישט קומען; און כדי אריינצוגיין צום רבין, מוז מען א קוויטל פון גבאי. מענטשן פלעגן אוועקגיין פון רבין מיט א גרינג הארץ און אפילו געטראָגן זיך מיט דעם געדאנק, אז ס׳איז כדאי צו פאָרן צום רבין אין ״הויף״, ווידער פירן א פדיון און ווידער באקומען א ברכה, צוויי מאל איז שטארקער!

נאָכן באזוך ביים רבין, פלעגט מען דערציילן ניסים ונפלאות אין משך פון חודשים לאנג, אין שיל, און להבדיל אין באָד און סתם אזוי, אין א פשוטן אויפדערנכט, זיצנדיק אויפן גאָניק.

ד״ר נחום פידלמן

הקהילה בקאפרשט

בכל עיירה היו שוחטים אחדים, יחסית לגודל האוכלוסייה במקום. במשך שנות־קיומה הראשונות של קאפרשט, היה בעיירה רק שו״ב אחד יוסל גרינברג. באחד הימים, היגיע לעיירה ר׳ איציק—לייב סופר (גיסו של ר׳ אהרון ליבסטוג). הוא כינס את ״עמך״ והיציג בפניהם שאלה נוקבת: אתם זקוקים לשוחט, כן או לא? אם תאמרו לי שאינכם זקוקים, תסתדרו גם להבא בלעדיי. אומנם אני שוחט וזקוק לפרנסה, אולם אם תשובתכם שלילית — אפסיק לעסוק במיקצוע זה!״

אומנם התשובה הייתה: ״וכי מי זקוק לך?״, אולם ר׳ איציק—לייב לא נפל ברוחו: ״אני תורם 100 רובל לכם, או לטובת העיירה, אם תחתמו במפורש שאתם מוותרים על שוחט!״ מייד ענו לו: ״אם כך הדבר — יש על מה לשוחח!״

ר׳ איציק—לייב מסר לידי הנאספים 50 רובל במזומנים, תוך הבטחה לפרוע את היתרה בשלב מאוחר יותר; והביא הצעה מפורטת כיצד להפוך את השחיטה למקור הכנסה בשביל העיירה: יש לקבל רשיון מהשילטונות בעיר־המחוז סורוקה, שאנו רשאים למכור פתקים לשחיטה, לפי שיקול־דעתנו — 3 או 4 אגורות לעוף. מכירת הפתקים תימסר לידיו של איש מהימן, אשר ישלם לשוחטים את משכורתם וכן ישלם מיסים לממשלה.

ההצעה נתקבלה, ועל דעת הכול נבחר ר׳ יוסל הייסינר כ״בעל הטאקסע״ הראשון בעיירה. הוא קיבל רשיון למכור פתקים לשחיטה, ונוסף על כך גבה גם מס מיוחד מכל עגלה שהיגיעה לעיירה אל היריד השבועי. בגביית המס מהאיכרים עזרו בנימין גודלמן (״סוטסקי״) מטעם המישטרה ואחרים. מכירת הפתקים הייתה אצל הרב, ואי־אפשר היה לשחוט עוף או בהמה מבלי למסור לשוחט את הפתק המתאים. מדי־פעם היו הרב והשוחטים, בהסכמת בעל־הטאקסע, מעלים את מחירי הפתקים, מחלקים ביניהם את ההכנסות ולא היה פוצה פה ומצפצף.

למעשה היו כל ענייני העיירה מסורים בידי ה״כלי־קודש״ והבעל־טאקסע. התפקיד של בעל־טאקסע עבר מר׳ יאסל הייסינר לר׳ זוסיא כ״ץ. ההכנסות מהפתקים נועדו לתשלום משכורתם של הרב והשוחטים, לשיפוץ בתי־הכנסת וחלק — לתשלום מס לשילטונות.

במשך שנים היו הדברים מתנהלים לפי אותה שיטה עצמה. השילטונות לא היו מעוניינים לשנות את פני הדברים, מכיוון שזה היה מקור של הכנסה למדינה; ה״כלי־קודש״ היו מעוניינים בהקפאת מצב העניינים, מכיוון שהטאקסע הייתה בשליטתם; ואילו האוכלוסיה בעיירה לא מסרה לעצמה דין וחשבון על מהות הטאקסע ודרכי ניהולה. צריך היה שיבוא מישהו, אשר יסביר לאנשים, כי לא ייתכן שגורלם של מוסדות בעיירה ייקבע על ידי ה״כלי־קודש״ שעה שאפשר לארגן קהילה שתנהל את כל ענייני העיירה; כי זאת לדעת, לפי שיטת הטאקסע, ההכנסות של העיירה היו מבוססות על מכירת פתקים לשחיטת עופות ובהמות, ואילו ההוצאות היו מותאמות להכנסות הנ״ל.

הקהילה

בבוקארשט התקיימה קהילה במשך שנים רבות. המזכיר הכללי, של קהילה זו, היה הוריא קארפ — איש בעל ניסיון רב בשטח זה. הוא עורר את הבעייה: מדוע לא יוקמו קהילות גם ביישובים אחרים ולא תשוחרר הטאקסע מרשותם של אנשים פרטיים? אז פנו, בעניין זה, אל משרד הפנים ברומניה. ד״ר פילדרמן היה, באותה התקופה, יו״ר הקהילות הקיימות ברומניה, וכן היה חבר במיפלגת הליבראלים, אשר הייתה אז בשילטון. הוא הצליח להוציא היתר להקים קהילות גם בביסאראביה.

מתוך מגמה שהקהילה תהייה בעלת אופי ציבורי, לא יצטמצמו הכנסותיה ממכירת פתקים בלבד, אלא תהייה מוסמכת להטיל מיסים על האוכלוסייה כולה. הקהילה תקום בתנאי שחברי ועד הקהילה, המייצגים אותה, ייבחרו על ידי האוכלוסייה המקומית. זה צריך היה להיות להלכה, אולם למעשה שולם שוחד לנציג הליבראלים של מחוז סורוקה בפרלאמנט הרומני, והוא מינה את ועד הקהילה בלא בחירות.

משנודע לי דבר זה, נסעתי לבוקארשט, נכנסתי אל הוריא קארפ ואל ד״ר פילדרמן ודיווחתי להם על מצב הקהילות במחוז סורוקה, שעל ידי תשלום שוחד נקבע הרכבם של ועדי הקהילות, מבלי להזדקק לבחירות. הם הבטיחו לשלוח חוזרים אל העיירות השונות ובהן דרישה לארגן בחירות דימוקראטיות וחופשיות.

כאשר חלפו שבועות מיספר והחוזר לקאפרשט בושש לבוא, נסעתי שוב לבוקארשט ושם נמסר לי כי שר־הפנים שלח הוראה, לחבר הפארלאמנט מיכאיל, כי יקים קהילה בקאפרשט על ידי בחירות. המתנגד לבחירות בקאפרשט היה אהרון איבצר, אשר דעתו הייתה שיש למנות אנשים לוועד בלא בחירות. הוא רצה להשפיע על חבר הפארלאמנט מיכאיל בכיוון זה, אבל מיכאיל אמר לו כי ההוראה של משרד הפנים היא לקיים בחירות.

כאשר נודע הדבר בעיירה, הייתה השימחה רבה, שהצליחו להתגבר על ״בעלי־המאה״. מיפלגות לא היו בעיירה; רק ״כלי־הקודש״ ובעלי המלאכה היו מאורגנים; נוסף לכך היו אנשים, אשר ייצגו את עצמם בלבד.

ההכרעה, אם לערוך בחירות או לאוו, הייתה צריכה ליפול באסיפה של כל בית־כנסת. שעה שניגשתי לארגן את התעמולה לקראת הבחירות, בחרתי בכל בית כנסת בעלי יכולת־דיבור, ביניהם היה גם מרדכי קופרוב — איש בעל־היגיון ויכולת־ביטוי. בבית־כנסת אחר (ה״קלויז״) היה לצידי שמואל ברנשטיין, אשר לא היה תומך נלהב של בחירות, אבל היה מתנגד תקיף של אהרון איבצ׳ר.

בבית־הכנסת הגדול, שבו התפללו בעלי־מלאכה, לא נדרש מאמץ רב על מנת לשכנע את הנאספים. השאלה, שהיצגתי בפניהם, הייתה: ״את מי אתם רוצים בוועד הקהילה — בעלי־מלאכה או ״פראסטאקעס״ (שאינם בעלי־מלאכה) ?״ התשובה הייתה ברורה. אותו הדבר היה גם בבית־הכנסת של ״אומרי־תהילים״ (״תהילים — קלייזל״). ברל זלצברג, אשר היה יו״ר של סניף ״המזרחי״ בקאפרשט, אירגן אסיפת־עם בבית הכנסת. שם הוא שאל: ״מה אתם רוצים — לבנות בית־כנסת או, להבדיל, כנסייה ?״ אם ברצונכם לבנות בית־כנסת, עליכם לבחור בנציגים דתיים ולא באפקורסים. ניוקע יכול לדאוג לבית־הכנסת, כאשר הוא עצמו מדיר רגליו מבית־הכנסת ואינו בא להתפלל; ובוודאי אף שכח כיצד מניחים תפילין ? ברל זלצברג היה איש־אמונים של אהרון איבצ׳ר.

למשמע דברי הנאום של ברל זלצברג, ביקשתי רשות־הדיבור ואמרתי: ״שמעתם אודותיי, את כל החטאים שלי; אבל אני סבור שלא צריך רק בשר כשר, אלא גם לחם כשר, ז.א. אנשים המרוויחים את לחמם מעבודתם ביושר״. בסופו של דבר, הוחלט בבתי־הכנסת על עריכת בחירות.

הרכבתי רשימה של אנשים, אשר תמכו בי ואלה הם: ד״ר גולדנברג, איציק ליבסטוג, אברהם זילברמן, אברהמ׳ל פידלמן, יהושוע זלצמן, ברוך יוציס, יאשא שלאין ועוד. יחד כ־15 עד 16 איש. מדי־שבת בשבתו הייתי מופיע בבתי־הכנסת ועושה תעמולה בשביל הרשימה שהרכבתי. שם הסברתי מדוע אנשים אלו צריכים להיות בוועד ולא אחרים. בבית־הכנסת הישן (״די אלטע קלויז״) לא הורשיתי לשאת דבריי, אותו הדבר קרה גם בביהכ״נ האשכנזי (״די דייטשע קלויז״). מכיוון שכך, התלוו אליי מיספר אנשים, שהופיעו ברשימה שלי; אשר, אם תופעל אלימות — נגיב גם אנו כך.

בבחירות קיבלה הרשימה שלנו 80% מהקולות ונבחרו לוועד הקהילה הראשונה בקאפרשט האנשים דלהלן: יו״ר — ד״ר נחום פידלמן, הרב דוויד קפליבצקי, אברהם

זילברמן, ד״ר גולדנברג, יהושוע ולצמן, איציק ליבסטוג, אברמ׳ל פידלמן, ד״ר לווינזון, אהרון איבצ׳ר, מרדכי ויינר, ליאווא מיטלמן, יחיאל גוטווארג, יאשא שלאין וברוך יוציס.

כאן התחיל פרק חדש. כל הצעה שהובאה, זכתה להתנגדותו של אהרון איבצ׳ר. כבר בישיבה הראשונה (1935), היצעתי לבחור את היושב־ראש. זה לא עבר חלק, אבל לבסוף בחרו בי בתור יושב־ראש. לאחר־מכן, ניגשנו לארגן את המדורים, אולם הדבר לא היה קל כל־עיקר. שעה שדנו באירגון המדור ל״עזרת עניים״ — היצעתי לבטל את ביקוריהם של עניים מעיירות אחרות. לפעמים אפשר היה לראות, בין המחזרים על הפתחים, גם אנשים, אשר מצבם הכלכלי לא היה גרוע ביותר. על כן הוחלט כי עני, מעיירה אחרת, הזקוק לעזרה, יוכל לפנות אל הוועדה; אם הוועדה תאשר — יקבל סכום מסוים, כך שלא יצטרך להזר על הפתחים.

הרב, וכן גם אחרים, טענו שאין לבייש בן־אדם המושיט ידו לנדבה. עניתי להם: ״עניי עירך קודמים״. למדור ״לעזרת עניים״ נבחרו: יצחק ליבסטוג, יהושוע זלצמן, אברהמ׳ל פידלמן ויאשא שלאין.

המדור ״לתלמוד תורה״ — סוכם כי שכר־הלימוד ישולם בשביל העניים לפי סוגים. מרבית האנשים לא הסכימו לשאת בהוצאות אלה, ולו גם חלקית, מתוך רצון להטיל על הקהילה חובת התשלום של כל שכר־הלימוד. על ידי שיכנוע של ההורים, הישגתי את הסכמתם לשלם חלק משכר־הלימוד. את התקציב למדור אפשר היה לקבוע ביתר דיוק מאשר לצורכי עזרת העניים, מכיוון שידענו מראש מהו מספר הילדים.

לאחר מכן החלה פרשת שמשים ו״חברה קדישא״. החלטנו, כי יש לבטל את הנוהג שה״חברה קדישא״ קובעת את דמי־הטיפול במת ובקבורתו, אלא הסכום ייקבע על ידי הקהילה. בוועדה זו היו: מרדכי ויינר, יחיאל גוטוורג וליאווא מיטלמן. כמו כן הוחלט שהשמשים לא יקבלו תשלום מקרובי־המת. הקהילה היא שקבעה בכל מיקרה, את הסכום שישולם על ידי הקהילה לשמשים.

מדור המשק — הקהילה שכנה בביתו של יענקל מר, ב״רחוב החדש״. העסקנו משרת, אשר דאג לניקיון הבית. אהרון פרוימצ׳וק שימש בתור גובה של הקהילה, מכיוון שהיה איש משכיל. הוא היה גובה כספים לפי רשימה שנקבעה על ידי הנשיאות: היו״ר ד״ר פידלמן, יו״ר כבוד — הרב דוויד קפליבצקי וכן הסגנים ד״ר לווינזון וד״ר גולדנברג. נקבעו מינימום ומאקסימום לתשלום מיסים לקהילה. בזמן הראשון הייתה תקרת המס — מינימום 4 לעי לשבוע, אשר הועלתה במרוצת־הזמן ל־5 לעי לשבוע. המאקסימום היגיע עד 50 לעי לשבוע — בהתאם למצבו הכלכלי של משלם המס.

כדי להכין כראוי את התקציב, הוקמה ועדה מיוחדת בהרכב דלקמן: ד״ר פידלמן, הרב קפליבצקי ועוד אחד מוועד הקהילה. ועדה זו ביקרה בבתי התושבים וקבעה, יחד עם הנישום, את גובה התשלום השבועי לקופת הקהילה — בהתאם למצבה הכלכלי של המשפחה. השומה נעה בין 5 ל״י ל־50 ל״י לשבוע. הוועדה נאלצה לנקוט בתחבולות שונות על מנת להגיע לעמק־השווה עם הנישומים. היו כאלה, אשר רצו להיווכח במו עיניהם, על ידי בדיקת הרשימה, מהו הסכום שמשלמים האחרים; זאת כדי שלא יקופחו, חלילה, לעומת האחרים, ובאותו הזמן לשמור על הרמה בהשוואה איתם.

מלכתחילה היה הגיזבר — יאשא שלאין ואחר כך — ברוך יוציס; המזכיר — ד״ר גולדנברג ואחר כך — אברהם זילברמן. מנהלי־חשבונות היו: פישל פליציאן ובומא פוטיק.

מוסדות רבים לא היו לנו. לעומת זאת, התוכניות היו לאין־ספור. רצינו להקים, בקרוב, תלמוד־תורה שם ילמדו מורים מתאימים, אשר יכניסו רוח של אהבת ארץ־ישראל ולא רק לימודי־דת. על כן חסכנו, מן התקציב, סכום מסויים בשביל התלמוד־תורה העתידה לקום, אבל למעשה היה זה ״חדר״.

היינו תומכים, מדי פעם, בסיפרייה, במוסדות ״ביקור חולים״, ״עזרת עניים״ וכו׳. היו לנו 2 סוגים של חולים: חולה, שהתקיים כולו על חשבון הקהילה, היה מקבל פתק לרופא ״בלא תשלום״; היו כאלה, אשר שילמו לרופא מחצית התשלום הרגיל בעד ביקור. לא־פעם היה ד״ר לווינזון מוותר על התשלום בעד הביקור לטובת הקהילה.

למעשה לא היו אנשים בקאפרשט, אשר התקיימו לחלוטין על חשבון הקהילה אלא קיבלו תמיכה מסויימת. חיה־שרה, אשת הש.״ב פינחס פינקובסקי, והשו״ב אהרון ליבסטוג היו מחזרים על הפתחים ומקבצים תרומות לטובת ״הכנסת כלה״. זה היה בהסכמתה של הקהילה, בתנאי שהיו צריכים לדווח, מדי־פעם, בקהילה מהו הסכום שאספו ולמי חולקו הכספים. אולם חייה־שרה, אשר הייתה רגילה, במשך שנים, לקבל תרומות בלא־פקוח, התנגדה לשיטה החדשה באומרה: ״וכי צריך להפריע לי אם אני רוצה לקבל, אחרי מאה ועשרים, נתח נוסף מבשר הלווייתן?״ אז היה היושב־ראש עונה לעומתה: ״יש לך הזכות לרצות את בשר־הלווייתן, אולם הקהילה יש לה רשות שלא לתת לך״. כאשר התעקשה, ניתנה הוראה לעכב, שבוע אחד, את משכורתו של בעלה פיני השוחט.

בכל יום חמישי בשבוע, היינו נוהגים לשלם לרב, לשוחטים ולשמשים את משכורתם השבועית. משכורת זו הייתה מספיקה לקיום, ואפילו נתן להם אפשרות לשלוח את ילדיהם ללמוד בערים ובעיירות אחרות. יש לציין, כי באף קהילה, בערים ובעיירות הסמוכות לקאפרשט, לא קיבלו ה״כלי־קודש״ משכורת כל־כך גבוהה.

תמכנו גם בבית־המרחץ, מכיוון שלא יכול להתקיים מהכנסותיו בלבד. היו מיקרים שהבלן היה מכניס למרחץ ידידים ומכרים בלא־תשלום. אז החלטנו שתהייה כניסה חופשית לכל אחד, למרחץ־האדים; אולם לאמבטיות, פעמיים בשבוע, לא יורשו מחוסרי־האמצעים להיכנס בלא פתק מאת מנהל־החשבונות של הקהילה. הפתקים, שקיבל בעל בית המרחץ ממחוסרי האמצעים, נמסרו לקהילה וזו שילמה תמורתם.

אנשים, שנזקקו לקרח, להורדת החום אצל חולים, היו משיגים קרח במרתפי־קירור (ליעדאווניעס), אשר נמצאו אנשים פרטיים. אומנם לברל לייבזון ול״קבוסניק״ (מוכר משקאות קלים) היו מרתפי־קירור גדולים; אולם הם היו מספקים, בראש ובראשונה את צורכי הקיוסקים למימכר מי־סודה. על כן החליטה הקהילה לבנות מרתף־קירור גדול לצורכי הציבור.

הקהילה הייתה קונה, למובילי־המים, סוס במקרה שאחד מסוסיו מת. הסוס הקנוי נחשב לרכושה של הקהילה; והיה פיקוח, מטעמה, על החזקתו הנאותה על־ידי מוביל־המים. באחד הימים, כאשר הוכח שמוביל־המים מזניח את סוסיו, מסרה הקהילה את עגלת־המים לצוועני מהכפר הסמוך, ובזאת הענישה את האיש על הזנחתו.

הקהילה הייתה מתערבת במיקרה של סיכסוך בין אנשים, מכיוון שהליכה לבוררות אל הרב הייתה כרוכה בתשלום. לא־פעם היו יאשא שלאין, ברוך יוציס או היושב־ראש משמשים בתור בוררים, שלא על מנת לקבל פרס, וזכו לאימונו המלא של הציבור.

הכנסה חשובה לקהילה הייתה ממכירת מצות. עד שהוקמה הקהילה, היה נחום שניידמן היחיד שאפה מצות לציבור. הוא היה מעלה, מדי־פעם, את המחירים כך שהעניים לא היתה ידם משגת לקנות לפי צורכיהם. מכיוון שכך, החלטנו שהקהילה תרכוש מכונה לאפיית מצות ותספק בעצמה מצות לציבור. המכונה סודרה אצל שלמה שלפמן (זיינוולס). הזמנו את האופים כי יגישו הצעות בכתב במעטפה סגורה, ובסופו של דבר זכה במיכרז חיים שניידמן, אשר הצעתו הייתה הזולה ביותר. מאיר ורזוב נתמנה, על ידי הקהילה, בתור משגיח, אשר היה מפקח על טיב המצות והיה מדווח ליו״ר בכל מיקרה שטיב המצות לא הניח את דעתו. הודות להתערבותו, הלך טיב המצות והשתפר.

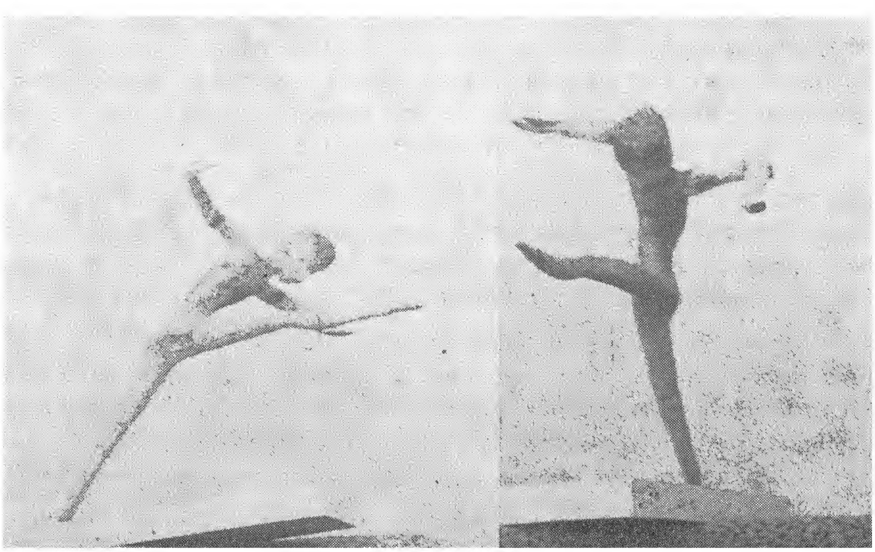
היה בדעתנו להקים בית־ספר תיכון (בשנת 1918 הייתה קיימת גימנסיה עברית, אשר החזיקה מעמד שנה אחת בלבד). למטרה זו נרכש מיגרש, מידי אשר סופר; אולם בשנת 1938, עם עלותם של קוזא־גוגא לשלטון, ירד העניין מעל הפרק.

כאשר ד״ר גולדנברג עזב את העיירה, נכנס לייב מר, במקומו, לקהילה לפי הסדר ברשימת הנבחרים.

משך פעולתה של הקהילה צריך היה להיות 5 שנים, אולם לולא הייתה התערבות מצד השלטונות, יכלה הקהילה להמשיך קיומה.

בשנת 1938, כאשר ממשלת גוגא־קוזא ציוותה על בדיקת זכות־האזרחות של היהודים, קיבלה על עצמה הקהילה תפקיד חשוב וקשה מאוד בהכנת מסמכים והמצאתם לבית־המשפט, על ידי כך היצילה הקהילה יהודים רבים מפורענות.

בשנת 1940, עם כניסתם של הסובייטים לביסאראביה בא הקץ לפעולתה המפוארת של הקהילה היהודית בקאפרשט.

ישראל ברנע

מפלגות, תנועות־נוער, „החלוץ"

פארטייען, יוגנט־באוועגונגען, „החלוץ"

יעקב שומרוני (סקלדמן)

אגודת "פרחי־ציון" בקאפרשט

הרעיון להתארגן באגודה, הועלה על ידי אחד מאיתנו בהפסקה הגדולה. היינו אז תלמידים בכיתה ג׳ בגימנסיה העברית "תרבות", אשר התקיימה בעיירתנו בשנת 1919. ההצעה עוררה ויכוח ער, אשר נמשך גם בכיתה. משנכנס לכיתה המחנך, אשר תפקידו היה לשמש ממלא־מקום למורה שחלה, מצא אותנו מכונסים וממתיקים סוד. — "מכיוון שאתם הכיתה המבוגרת בגימנסיה, אני סומך עליכם שתמשיכו לשבת בשקט, ואילו אני איכנס לכיתה אחרת" — אמר המחנך והסתלק לו. המשכנו להתווכח בלחש, למען לא יגונב דבר לאוזני זרים. בסופו של דבר סיכמנו: שם האגודה יהייה "התחייה".

ברור, אין להעלות על הדעת שאגודה תפעל בלא חותמת, ובכן הוזמנה חותמת מתאימה מאת יצחק חיטרון בסורוקה. אולם כבר באותו היום, בו נתקבלה החותמת, נאלצנו להיפרד ממנה. החותמת העגולה, עליה היה כתוב: "אגודת ציונים צעירים "התחיה" — קאפרשטי" הובאה לכיתה ועוררה התרגשות רבה. כל אחד רצה לראות, במו עיניו, כיצד נראית החותמת וכיצד מתקבלת הטבעת החותמת על הנייר. החותמת הועברה מייד לייד, ומובן מאליו שאיש לא שם לב לדברי־ההסבר של המורה. בינתיים הבחין המורה בהתעסקות שלנו ,החרים את החותמת.

לא הועילו תחנונינו ואף לא התערבותם של הורים — החותמת לא הוחזרה, ואנו עוד זכינו לנזיפות, מפי המנהלת, שאנו מבזבזים את זמננו וזמנם של מורינו בעיסוקים ילדותיים. במשך זמן־מה התהלכנו נזופים ומלאי־כעס על אלו שהביאו את החותמת לכיתה. בסופו של דבר, התכנסנו — קבוצה מצומצמת מתלמידי הכיתה — כאלה שאפשר לסמוך עליהם, והחלטנו כי האגודה שנקים תיקרא בשם "פרחי־ציון" וכי הדבר יישמר בסוד, כך שגם עוף־השמיים לא יידע על כך. המייסדים, עד כמה שזכור לי, היו: ברויטמן משה, הייסינר הרצל, חרס.נסקי איצל, טורבן אלי, יוציס אליעזר, מטייביץ הרשל, מר אהרון, סקלדמן יעקב, פיינבוים הרשל, פייארמן מוטל, פרוימצ׳וק לייב, וקליינמן אברהם — כולם בגיל לפני "בר־מיצווה".

פעולתנו הראש.נה, עוד בטרם היגיעה החותמת החדשה, הייתה — עיבוד תקנון לאגודה. לאחר דיונים ממושכים נערך התקנון, שוכפל ב"שפירוגראף" ונכלל בתוך פינקס־חבר, אשר דאגנו כי יהייה מודפס עם "מגן־דוויד" בשער. פינקס־החבר זכה למיספר מהדורות, במשך שנות קיומה של האגודה, משנת 1920 ועד 1923. כל חבר, שנרשם באג.דה, קראו לפניו את התקנות וקיבל פינקס־חבר, עליו חתמו היושב־ראש והמזכיר.

במרוצת־הזמן התרחבה האגודה ושוב לא התכנסנו בתוך חדר צר וקטן; שכרנו מיוסף פק דירה, שלא הייתה בשימוש, מאחורי ביתו. שם נערכו שיחות וויכוחים בנושאים שונים. שם הייתה גם הספרייה של "פרחי־ציון", שהכילה מיספר ניכר של ספרי־ילדים בעברית, אשר ילדי העיירה בלעו אותם בצימאון.

היינו עורכים, מדי פעם, טיולים לריאוט ובייחוד אהבנו לטפס ולעלות אל החפירות, אשר ממיזרחה של העיירה, משם אפשר היה לראות את העיירה כולה. ההצגות שהיצגנו משכו קהל רב של ילדים ואף הורים באו לחזות כיצד מופיע ילדם במחזה.

עיקר פעולותינו היו בשטח הלאומי. חברי האגודה התחייבו לדבר בינם לבין עצמם רק עברית. עד כמה שזיכרוני אינו מטעה היה המדבר שפה אחרת קונס את עצמו באגורה לטובת הספרייה. פעולות אחרות למען הקהק״ל: יום לפני הושענא־רבה היינו הולכים אל הריאוט, קוטפים ענפי־ערבה ומוכרים אותם למחרת בשביל ״הושענות״. הכסף היה קדוש לקרן הקימת. זכור לי שאירגנו אסיפת אזכרה לד״ר הרצל, בכ׳ בתמוז, בה השתתפו גם נואמים מבוגרים. בשימחת־תורה היינו משתתפים ב״מניין הציוני״ והיינו מאושרים כאשר זכינו לעלות לתורה, יחד עם המבוגרים.

האמת ניתנה להיאמר: לא פעם גיששנו באפילה, תוך שלא היה ברור לנו כיצד לנהוג במיקרים מסויימים; זאת מכיוון שהיינו מרוחקים ממרכז מכוון ומדריך ומאגודות ציוניות בגיל שלנו — בעיירות הסמוכות. עד כמה שזכור לנו, ייסד חבר הוועד שלנו, מוטל פייארמן (רישפי), סניף של ״פרחי־ציון״ בעיירה קאלאראש, בעת ביקורו אצל דודיו.

פעילותה של אגודתנו גברה עם ייסודו של ״החלוץ״ בקאפרשט. היינו הראשונים שביקרנו אצלם, ומכיוון שידענו לדבר עברית, נתקבלנו על ידם ברצון. אנו מצידנו התגייסנו לעזרתם של ״החלוצים״ בעבודות שונות בחופשת־הקייץ. למשל: בחבטת חמניות ובהשחלת עלי־טבק. החלוצים היו מביאים ערימות של ראשי חמניות ואנו — בעזרת מקל — חבטנו והוצאנו את הזרעונים ממקומם. השחלת עלי־הטבק נעשתה על ידינו בעזרת מחט ארוכה ושטוחה, שהיינו תוקעים בבסיס העורק של עלה הטבק.

עם נסיעתם של אחדים מחברי הוועד של האגודה ללמוד בבתי־ספר, בערים אחרות, הופסקה פעולת האגודה.

התקנות של ההסתדרות "פרחי-ציון" הקפרשטאית

סיון תרפ"ב — הוצאת ועד האגודה (שלישית)

א. מטרת האגודה

האגודה הקפרשטאית "פרחי־ציון" משתדלת: **להפיץ את השפה העברית בין שדרות בני הנעורים ולהפיח בהם רוח לאומי.**

בכדי להשיג את המטרה הזאת, האגודה מציינת לה נתיבות עבודה אלו:

1. התאחדות כל בני־הנעורים תחת דגל לאומי בשם "פרחי־ציון".
2. ספריה.
3. קריאות, שבתונים וויכוחים בין חברי־האגודה.
4. חגיגות, נשפים לאומיים.
5. השתתפות בעבודת "התחיה הלאומית".

ב. האמצעים לקיום האגודה.

האמצעים לקיום האגודה המתהווים:

1. מדמי־חבר שנתיים או חודשיים.
2. נדבות חופשיות.
3. הכנסות מנשפים, חגיגות וכו' נערכים על ידי האגודה.

ג. התהוות האגודה.

1. לחברי־האגודה יכולים להיות חברים וחברות לא פחות מבני 11 שנה.
2. יודעי שפת־עבר ומכירי התנאים.
3. הנכנעים למשמעת הועד ותקנותיו.

ד. הנהלת האגודה.

1. האגודה מתנהלת ע"פ אספה כללית, שבה משתתפים כל חברי־האגודה וע"פ הועד.
2. האספה הכללית נקראת ע"י הועד לא פחות מפעם בשלשה חודשים.
3. האספה הכללית יכולה להקרא גם לפי דרישת ½ החברים.
4. האספה הכללית היא האורגן המחוקק של ההסתדרות.
   בין עבודות האספה־הכללית נכללים:

א) הבאת תיקונים בתנאי־האגודה.
ב) בחירות הועד, קומיסיה להכנת ליטרטורה וכ — ה...
ג) לדון אודות שאלות הסתדרותיות שנמסרו לאספה מאת הועד.
ד) השארת חשבונות־הכספים, הצעות הוועדה וכ — ה...
ה) הקצבת המס ההסתדרותי.

ה. הועד.

1. הועד העומד בראש האגודה הוא האחראי בעד עבודתה.
2. הועד נבחר ל־6 חדשים בהאשרת האספה־הכללית.
3. הועד צריך להיות לא פחות מחמישה חברים.
4. הועד בוחר מתוכו: יושב־ראש, גזבר, מזכיר וחברי־הועד.

5. ישיבת הועד נקראת תמיד לא פחות מפעם בשני־שבועות.
6. במקרה חשוב היושב־ראש קורא ישיבה.
7. להועד ישנה הרשות להטיל את העבודות המרובות גם על כל חברי־האגודה.
8. כל השאלות מחלטות ע״י הועד — לפי רוב הדעות. במקרה שויון הדעות, חוות דעה של היושב־ראש מכריעה.

בין עבודות הועד נכללים:

1. קבלת חברים באגודה.
2. הנהלת חשבונות הכספים.
3. קריאת אספה־כללית וכד׳.

ו. קבלת והוצאת חברים.

1. הרוצה להיות חבר האגודה צריך להגיש בקשה בכתב לועד.

הסיבות האלו גורמות להוצאת החבר:

1. הממרה את משמעת האגודה.
2. הנהגה בלתי הגונה בקריאות, אספות־כלליות, ישיבות וכ — ה...
3. אי הכנסת המיסים ההסתדרותיים (במשך של שני חדשים).
4. החבר המוצא מההסתדרות יכול להיכנס שוב בתור חבר, לפי רוב דעות של האספה הכללית.

מאושר ע״י הועד ביום ג׳ תמוז תרפ״ב

יושב ראש: הרצל הייסינר

מזכיר: י. סקלדמן

מריש—ביאנוב

״צעירי־ציון״ בקאפרשט

רבים מיהודי קאפרשט השתייכו, במרוצת השנים, לתנועה הציונית; מהם שהיו קוראים קבועים בעיתונים ״המגיד״, ״הצפירה״ או ״העולם״. אולם לא זכור לנו אם הייתה קיימת גם מיסגרת אירגונית, לפעילותם של הציונים משני הזרמים העיקריים ״הציונים הכלליים״ ו״המזרחי״.

לאחר הצהרת באלפור, חלה התעוררות רבה בעיירה, בייחוד בין קבוצה ניכרת של זוגות צעירים, אשר היו קשורים ביניהם גם מבחינה חברתית או פעילות ציבורית. אחדים מהם, אשר ביקרו בקישינוב, הביאו גם לקאפרשט את הידיעה בדבר התארגנותה של אגודה ציונית ״הפראקציה של צעירי ציון״. אז הוקמה גם בעיירתנו אגודה בשם ״צעירי־ציון״, אשר בין חבריה נימנו, עד כמה שזכור לנו: איבצ׳ר מינה, גולדנברג יעקב, גרשטיין דניה, הייסינר שמעון, וולמן יעקב, זילברמן אברהם, יוציס ברוך, יוציס פיני, ינוביץ איציק, ליידרמן פניה, מר פריידה, סקליאר יוסף, פידלמן ניוקע, קפליבצקי יוחנן ועוד.

קבוצה זו של צעירים, בגיל 20—30, היוותה את השיכבה הפעילה של הנוער המשכיל בעיירה. הם השקיעו מרצם בכל שטחי הפעולה הציונית: מגביות לקרן־היסוד

אקטיבה ציונית בקאפרשט

שורה קדמית (על הארץ): עטאלע גולדנברג, שרה ברשק, הינדה יוצים, דניה יוצים—גרשטיין, ציפה יוצים, **לאה סקלדמן.**
שורה שנייה: סוניה פיינבוים, עלקה לרנר, ביילה לייברפרב, הדסה גולדנברג, מרדכי גולדנברג, אשתו של פורר, פריידה קליינמן, זלדה ורזוב—פידלמן. **שורה שלישית:** משה לרנר, שמואל לייברפרב, יואל מער, יאשא שלאין, לייזר הייסינר, יענקל גולדנברג, שמעון יוצים, **יעקב** וולמן, ברוך יוצים, ראובן פורר, זאב סקלדמן, ד"ר ניוקע פידלמן, ד"ר ברשאק.
שורה רביעית: ישראל (איזראיל) ינוביץ, הרשל פיינבוים, יוסף בירשטיין, בומה יוצים, איציק פיינבוים, ברל ברויטמן, דוויד דרבנדינר—רחמני, עימנואל פריי־פז.

ולקרן הקיימת לישראל, הפצת שקלים, אירגון מניין ציוני בשימחת־תורה, אירגון נשפים וכו׳. עם הקמת סניף ״החלוץ״ בקאפרשט היו חברי ״צעירי־ציון״ הראשונים שהגישו להם עזרה בשטחים שונים, הקימו מיסגרת של ״ידידי החלוץ״, אירגנו מגבית ״שבוע החלוץ״ וכד׳.

פעילותם של חברי ״צעירי־ציון״ הייתה ניכרת גם בשטחים ציבוריים אחרים בעיירה: ״עזרת חולים״, הספרייה וכו׳. בעת הבחירות לקהילה, בשנת 1935, הופיעו ברשימה נפרדת וזכו במיספר מקומות בוועד הקהילה.

דב (בויה) טבצ׳ניק

החלוץ בקאפרשט

בראשית שנת 1920 חציתי את הדנייסטר, יחד עם פליטים יהודים מאוקראינה, בתקופת הפרעות של פטלורה. הגעתי לעיירה קאפרשט, מכיוון שכאן התגוררה אחותי. לא התכוונתי להשתקע בקאפרשט ולא בביסאראביה. שאיפתי הייתה להגיע לארץ ישראל, בכל דרך שהיא, מכיוון שהייתי ציוני עוד מאז לימודי באודיסה.

בקירבת העיר הייתה חווה חקלאית, בהנהלתו של אגרונום זוסמן (אביו של המשורר עזרא זוסמן). עיריית אודיסה החכירה לקבוצת חלוצים חלקה של 100 הקטאר, אשר הושקו במי־ביוב. היו אלו החלוצים הראשונים, מהם שהקימו מאוחר יותר את קריית ענבים, והם גידלו כאן ירקות. אל חווה זו הייתי בא עם חברים שלי והתרשמנו מחייהם של הצעירים שהכשירו עצמם לחיים בארץ ישראל.

מתוך שיחות עם צעירים מקאפרשט, התברר לי שרובם ככולם לא ראו טעם בחיים מחוסרי־התוכן בעיירה. רבים שאפו לארץ ישראל, אולם המשיכו בחיי שיגרה וחיכו לסרטיפיקטים שלא היו. טענתי, מדוע לא ינצלו את הזמן ויכינו את עצמם לחיים בארץ ישראל, ביחוד כאשר מרביתם מחוסרי־מקצוע? לקריאה שלי נענו כמה עשרות של צעירים, ביניהם זוג עם תינוק. השאלה הייתה: מה לעשות? הבינותי, שאם לא ייעשה משהו ממשי, תתפזר החבילה. העליתי את הרעיון שיש לעזוב את בית ההורים, להתרכז במקום אחד מחוץ לבית ולעבור לחיי עבודה להכשרה חקלאית.

לאחר שהצעתי נתקבלה בהסכמה כללית, חכרנו חלקת־אדמה של חמישה הקטארים בקירבת קאפרשט. הפעולה הראשונה בשטח הייתה הכנת דירה ארעית למגורים. חפרנו שוחה בעומק של 1.5 מטר מקורה בקרשים ומכוסה אדמה. בפנים סודרו דרגשים לשינה. בעיירה כה קטנה לא היתה עבודה בנמצא. מכיוון שבנו שם מאבן ומליבני־טיט החלטנו ליהפך ספקים של החומרים לבנייה. במורדות הריאוט גילינו מחצבת־אבן. מכיוון שהמימשל לא סיפק חומרי־נפץ, מחשש שיגיע לידי מהפכנים, נאלצנו להוציא פלטות של אבן בעזרת כשילים. כמו כן החלטנו להכין לבינים למכירה.

בקירבת באר מים לשנו חימר ותבן ברגליים, שמנו בתבניות, ייבשנו ומכרנו. אגב בקשר ללישת החימר — דקות ארוכות עמדו החלוצים מסביב לערימת התערובת ולא יכלו להחליט כיצד לנהוג. רק לאחר שחלצתי את נעליי, הפשלתי את המיכנסיים ורגלי החלו ללוש את החימר, הצטרפו גם האחרים והעבודה הזאת הפכה אצלנו למעשה של יום־יום.

בקאפרשט נוסד הסניף הראשון של ״החלוץ״ בביסאראביה. אחר כך הקימונו, כדוגמתו, גם סניפים בידיניץ, קאלאראש, צ׳רנוביץ, אוריוו, קישינוב, ליפקני ובריצ׳בה. ההכשרה בקאפרשט החזיקה מעמד קיץ חורף וקיץ. אחר כך חכרנו 38 הקטאר אדמה ברוגוז׳ני, במרחק 7 ק״מ בקאפרשט, וייסדנו את חוות רוגוז׳ני, בה הכשירו עצמם, 2—3 שנים, חלוצים מכל קצווי ביסאראביה ובעיקר — פליטים מאוקראינה, בעבודה חקלאית. בחורף, כאשר אי־אפשר היה לעבוד בשדה, התרכזה קבוצת חלוצים בקאפרשט בביתו הבלתי גמור של יוסף פק. לאחר מכן הועברה החווה מרוגוז׳ני לחוות ביליצ׳ן על יד באלץ.

במאי או ביוני 1920 התקיימה ועידת החלוץ הראשונה ואז הוכר ״החלוץ״ מביסאראביה בתור סניף של הסתדרות ״החלוץ״ ברומניה. יש לציין שהסניף בקאפרשט היווה מרכז־משיכה גם לפליטים עוברי־אורח מאוקראינה ומהעיירות הקרובות. מבין 35 בחורות ובחורים, שנכנסו לסניף בראשית קיומו, התמיד החצי ועלה לארץ ישראל לפי תור במשך שנתיים־שלוש. חלק עזב והלך לדרכו.

מה שנוגע ליחסים בין הציבור הקאפרשטאי וסניף ״החלוץ״: — אנו לא עסקנו בפעולה ציבורית במקום ולא קיבלנו עזרה מאיש, פרט ליהודי, אשר החכיר לנו את הקרקע תוך שהיה מוכן להאמין לנו על דיברתנו. מכיוון שהיינו ״ירוקים״ בענייני חקלאות, קיבלנו מדריך חקלאי בשם בנמין פוהורנר. לעומת זאת הישרה הסניף, בעצם קיומו, אווירה ציונית בעיירה. הנוער, שהיה חדור הכרה ציונית היה מבקר אצלנו לעיתים קרובות, כהיותו מוכן לעזור כשנתבקש ולא נתבקש. השפעתו של סניף ״החלוץ״ הייתה ניכרת גם בשנים הבאות והתבטאה במיספר רב של חלוצים, אשר באו משורות הנוער בקאפרשט ועלו ארצה.

סניף ״החלוץ״ בקאפרשט — על יד ״השוחה״ (1921)

חיים שורר

ביקור בקן החלוצים

באתי אל קן החלוצים אשר בעיירה... כשישים בחורים ובחורות מבני המקום, ומנהלם — בחור מאוקראינה.

בחורים אלה מה עשו? עזבו את בתי הוריהם, חכרו חלקת שדה וזרעוה שונות. חפרו בור גדול בעומק של מטר, והקימו מתוכו ולמעלה אוהל ארוך מקורות עצים, מכוסה קנים ואדמה. המבוא פתוח ויורדים במדריגות אחדות. בקיר שמנגד — חלון קטן. מצד אחד אצטבה ארוכה ורחבה, שעליה ישנים. באמצע שולחן ארוך וספסלים, המחוברים אל הקרקע. בחוץ על יד האוהל, שני שולחנות מקוריים: שתי תעלות בעיגול, המבליטות שטח עגול ומורם בתווך. יושבים על הארץ ומורידים את הרגליים לתוך התעלה, ועל הבליטה שבתווך אוכלים ושותים בערב, כשבאוהל יותר מדי חם. אוכלים "לפי הריווח" — פעם ייטיבו ופעם ירעו. כלי המיטבח — הכי פרימיטיביים: כפות־עץ וקערות־חרס פשוטות וגדולות. אוכלים ולובשים רק מריווח העבודה. עובדים בשדה ובשדות אחרים, וכשאין עבודה עושים לבינים למכירה. אכילה ושינה בבית־ההורים אסורה. הז'ארגון מוחרם בקנאות מיוחדת. הכול בא שם מתוך הפיכה מן השורש.

וכאן גם זוג צעיר עם חלוץ פעוט, היודע כבר לקרוא "הידד".

זה חודשים שהם חיים כך. מנהלם אומר שאינם מוכנים עוד למדי. יקירי, הירבו כמותם במחננו החלוצי אחרי הכנה של עוד חודשים אחדים?!

מיהודים בעולם תבורכי, חלוצי ישראל התמימים. התדעו כי בודדים אתם? התדעו כי לפני המחנה אתם עוברים — ומחנה אחריכם — אין?!

כי ראו, ראו זה פלא! ראו דבר אשר לא יישמע!.. בתוך עמכם אתם יושבים, **בצידו על ידו** — ושם בתוך העם הזה, הרואה ומרגיש וממשש יום־יום את **קדושת החלוציות**, ובתוכו עולם **כמינהגו נוהג**! בשבילו סתום הוא עולמכם!

(הפועל הצעיר 35, תרפ"א).

מרדכי רישפי (פייארמן)

המיצפה

משימה נוספת, בעלת חשיבות לא פחותה מאשר "בית־העם", אשר נטלנו על עצמנו, הייתה בלא־ספק הסתדרות נוער מקומית "המיצפה". כיצד קמה ופעלה הסתדרות נוער זו, שהייתה מיוחדת אך ורק לקאפרשט?

כל פעם שחזרנו מן המיבצע השבועי של סריקת העיירה היינו מעלים בשיחותינו את בעיית הנוער הקאפרשטאי, אשר עיסוקו העיקרי התבטא בגילגול גלגלים קטנים. למלוא אורך הרחובות אפשר היה לראות כיצד ילדים, מכל הגילים, דוחפים חוט ברזל עבה, אשר בקצהו מושחל גלגל קטן. עיסוק זה היקיף ילדים ובני־נוער, אשר בהיעדר מיסגרת

חינוכית כלשהי, אחרי הלימודים, בילו את מרבית זמנם בעיסוק זה או במישחקי אגוזים וכד׳.

מן הראוי לעשות משהו לאירגונו של הנוער שלנו — העליתי פעם הצעה סתמית. ״זה דווקא רעיון לא רע — הסכים יוחנצי — ובכן הבה נחשוב מה וכיצד. וכך קרם הרעיון עור וגידים והוקמה הסתדרות ״המיצפה״ (השם הוצע על ידי יוחנצי). לא זכור לי כיום איך הודענו לציבור על הקמת ״המיצפה״, אולם עובדה היא שהורים שונים, מכל שכבות האוכלוסיה בעיירה פנו אלינו, בשעת הביקור השבועי שלנו אצלם, בבקשה לרשום את ילדיהם למיסגרת חינוכית זו. אחרים צבאו על פתח ה״חדר״ שלנו כדי לרשום את הילדים לאורגניזציה.

את עמוד השידרה של ״המיצפה״ היוו מדריכי הקבוצות, אשר גוייסו מבין שתי עשרות של נערים ונערות יודעי עברית, איתם באנו בדברים אישית לפני פעולת הארגון. אחת לשבוע היינו משוחחים, עם חבר המדריכים, על פעולות השבוע שחלף ועל התוכניות לשבוע הבא. בדרך כלל היינו יושבים בקרבת ״בית־העם״. גם מרבית הפעולות, פרט לטיולים, נערכו שם. הכוונה הייתה שהילדים יתקשרו אל ״בית־העם״ בשלבי בנייתו ויהוו גורם מזרז להשלמתו.

אנו קוראים בעיתון ״אונזער צייט״ מס׳ 2086 מיום 25.8.1929 בכתבה של אברהם יוציס: ״המיצפה״ — זוהי הסתדרות לילדים בגיל 8 עד 15, אשר אורגנה ביזמתו ופעולתו הנמרצת של ד״ר יוחנן קפליבצקי. הסתדרות נוער זו כבר זכתה לאהדתו של הציבור בעיירה, כך שהיא מונה כבר כיום 150 ילדים, מגילים שונים, מחולקים לקבוצות; וכל קבוצה מודרכת על ידי ״מדריך״ מיוחד. כל יום, בשעות בין הערביים, מתכנסים כל ילדי ״המיצפה״ על מיגרש המישחקים ושם נערכים איתם שיחות, ריקודים, זימרה וכו׳.

קיומה של ״המיצפה״, שנמשך מפסח עד ראש השנה, הופסק עם צאתם של מרבית המדריכים ללימודים בבתי־הספר התיכוניים בערים באלץ וסורוקה. שוב נראו בחוצות קאפרשט ילדים, כשהם משוטטים באפס־מעשה ולאופנת הגלגלים ״הייתה עדנה״... לאורך שנת 1930, לפחות.

מרדכי רישפי

גורדוניה והשומר הצעיר

בשנת הלימודים תר״ץ (1929—1930) שהיתי בצ׳רנוביץ, שם למדתי בסמינר למורים. בפרק זמן זה הייתי פעיל גם במפלגת פועלי־ציון בצ׳רנוביץ, שם אירגנתי סניף של נוער פוע״צ. בבואי הביתה לחופשת־קיץ נודע לי כי טפסים, המקנים זכות־בחירה לקונגרס עולמי של ארץ ישראל העובדת, היגיעו אל הקומיסאר המקומי של הקהק״ל. מכיוון שתאריך הבחירות ממשמש ובא, ובינתיים איש אינו מטפל בעניין, עלה בדעתי לרתום לפעילות את מדריכי ״המיצפה״ לשעבר, אשר חזרו גם הם לחופשת־קיץ מלימודיהם: אלא שהפעם הם לא היו מאורגנים במיסגרת תנועתית אחת. הלומדים בבאלץ השתייכו לתנועת ״השומר הצעיר״, ואילו תלמידי סורוקה היו גורדוניסטים.

הזמנתי לשיחה מיספר גורדוניסטים ואמרתי להם בזו הלשון: ״אם לא ידוע לכם, מן הראוי שתדעו כי עומד להתקיים קונגרס של א״י העובדת עם צירים נבחרים מארצות

שונות. והינה, חניכי השוה"צ קיבלו טפסי־החתמה וסופם שישתלטו על כל הנוער בעיירה, ואילו אתם? האם תשבו באפס מעשה?" מייד יצאו הגורדוניסטים בה:לים, קיבלו פינקסי טפסים והחלו בהרשמת נוער, בראש ובראשונה מבין חניכי "המיצפה" לשעבר.

שעה קלה לאחר־מכן, נפגשתי עם חברי השוה"צ ודירבנתי אותם למנוע את השתלטותם של הגורדוניסטים על הנוער הקאפרשטאי. תחרות זו הביאה איתה השתתפות רבה בבחירות לקונגרס של ארץ־ישראל העובדת בברלין. כעבור שבוע או שניים נוסדו בעיירה סניפים של השוה"צ וגורדוניה. בהתחשב עם העובדה, שהייתי שותף פעיל בהקמתם של שני הסניפים, כיוונתי את מהלך העניינים כך שהם שכרו אולמות לפעולתם בשכנות זה לזה (בסביבת ביתו של שמואל לייברפארב). במשך תקופת־מה הייתי מקדיש שני ערבים לשיחות בסניפים הללו: ערב ב"גורדוניה" וערב בקן השוה"צ. זכור לי שאירגנתי, באחד מלילות־שבת, מישפט ציבורי (בנושא "התאבדות"), ואילו שבוע לאחר מכן מישפט בקן השוה"צ. יש לציין שחניכי הסניפים המתחרים היו מבקרים, בפעולות מעין אלו, זה אצל זה וכן השתתפו בוויכוחים.

בתורת שותף פעיל, היגשתי עזרתי לשתי התנועות בבורות שונות, בלא שיהיו מודעים על כך. בייחוד התבטא הדבר בהפניית חניכי "המיצפה" לשעבר, אשר טרם התארגנו, כי ישתייכו לאחת משתי המיסגרות. בשנת 1931 שירתי בצבא הרומני ובחופשות הקצרות והנדירות לא הייתה לי אפשרות לעקוב אחרי המתרחש בסניפים. אולם כאשר היגעתי לחופשה ארוכה יותר, התברר לי כי מיספר ניכר של חניכיי לשעבר ב"המיצפה" — שוב אינם משתייכים לאף אחת מהמיסגרות החינוכיות שטרחתי לשלבם בהן. הופתעתי להיווכח, כי דווקא אותם הילדים, אשר היו זקוקים ביותר למיסגרת חינוכית, נפלטו מגורדוניה והשוה"צ גם יחד. העניים שביניהם הורחקו בגלל אי־תשלום דמי־חבר; ואילו שוליות בעלי־המלאכה, אשר היו מסיימים עבודתם מאוחר, לא הצליחו להשתלב בפעולות שבסניפים. עובדה זו גרמה לי צער רב, אולם הייתי מחוסר־אונים לעשות משהו עד שהיגיעה שעת־הכושר וגם החלכאים והנדכאים מצאו מיסגרת מתאימה לעצמם.

מרדכי גאלדענבערג

מיר בויען אונזער לאנד *

(א בילד)

ווי א שענער צווייגהאפטיקער בוים, וואָס צעוואקסט זיך און צעלאָזט שפּראָצלינגען און שיקט פון אונטער דער ערד ארויס זיינע ווורצלען, צו פארמערן ארום זיך א גאנצע משפחה מיט אייגענעביימעלעך, אזוי האָט דער ציוניזם פונאנדערגעבליט זיך און זיך צוטיילט אין פארשידענע שוועסטער־פארטייען. באזונדערס: פון זינט די יוגנט איז טעטיק געוואָרן, זיך א נעם געטון מיט איר געאייניגטן ברען צו דער נאציאָנאלער ארבעט. אזוי זיינען ענטשטאנען פריער, פון די ציונים־כללים — די צעירי־ציון און די פועלי־ציון; דערנאָך — א ניי פּאָרל באשעפענישן: רעוויזיאָניסטן און ברית־טרומפּלדאָר מיט פארטיקע קאמענדאנטן און קריגס־לאָזונגען און מניה־וביה

* פובליצירט אין צייטונג "אונזער צייט".

— פריער צו שפעטער — איך לערן דאָ ניט קיין היסטאָריע — "גורדוניה" און "השומר הצעיר". און אזוי, האָפנטליך, וועט זיך עס ווייטער צעצווייגעווען און צעשפרייטן, אָן א בייז אויג, ביז משיח וועט אונטערקומען און מיט אמאָל ברענגען די גאולה שלימה... גלות קאָפירט נאָך דעם ארץ־ישראל, און דאָס שטעטל מאכט נאָך דער שטאָט.

אזויארום האָבן מיר, מיט זיין ליבן נאָמען'ס הילף, דערגרייכט, אז אלע חדר־קינדער פון אונזער שטעטל זיינען קלאסיפיצירט געוואָרן אין 2 באזונדערע טשערעדעס פון דער לעצטער מאָדע, "גורדוניה" און "השומר הצעיר".

איז זיך געקומען קיין ארץ־ישראל א ייד, א דענקער מיט א קרישטאָלענער נשמה; א מין יידישער טאָלסטאָי נאָר אן חטאת־נעורים, וואָס האָט אין גלות מורד געווען, פארברענט זיינע בריקן און זיך באזעצט אין לאנד פון די אבות און פראָקלאמירט פאר דעם קרעמער און מעקלער־פאָלק די "דת־העבודה": "גענוג צו געבן שטאָף די אלערליי קוזעס, אז יידן זיינען א פאראזיטיש פאָלק"! — האָט זיין קול געפונען אָפקלאנג אין אלע ערד־ווינקלען און עס האָבן זיך געגרינדעט אומעטום קרייזלעך, צו פארווירקליכן זיין תורה, און זיי האבן זיך מיט זיין שענעם נאָמען געקרוינט. האט אויך אונזער שטעטל זיך ניט געוואָלט פארטיילן אָן אזא כיבוד. אָנפירערס האָבן זיך באלד אָפגעזוכט. יויקע מוציס, עמנואל טשיזשליק און אלס געהילף צו זיי — אמנון מיט די קלייען. האָבן זיי קודם־כל פאררופן א אָוונט מיט א דראמע־פאָרשטעלונג, מוזיק און דעקלאמאציע, ווו זיי האָבן זייערע גרויסע טאלאנטן דעמאָנסטרירט, און פון די אָפגעשפאָרטע גראָשנס האָבן זיי געדונגען א צימערל בא חיים־איצי חיריק — אזויארום געעפנט דעם קלוב פון "גורדוניה".

דערנאָך זיך פארזאָרגט מיט א שטעמפל אויף צוויי שפראכן — די נאציאנאלע און די מלוכה'שע — און צאן־קדושים האָבן זיך אויך אָפגעזוכט אלס מיטגלידער פון דער ניי־געבוירענער אָרגאניזאציע; יויקע מוציס און עמנואל טשיזשליק האָבן פון אלע חדרים פארצייכנט קינדער און זיי גערופן אין נייעם קלייזל אריין וואָס בא חיים־איצי חיריק. — אזוי איז צום מזל א שפאָגל־נייע פארטיי צוגעקומען אין שטעטל.

האָט אָבער א צד שכנגד דערזען, אז מען האָט בא זיי אויסגעכאפט — און דאָס זיינען געווען יאָסל דער שמואלעכעס, שוני דער לאנגער, מעכעלע דער קליינער און חנ'דעלע פעפעריל — האבן זיי זיך אָנגענומען קנאת ד' צבאות: סטייטש, דער פארשלאָפענער טשיזשליק און מוציס מיטן גאָל־מעסער־צינגעלע זאלן אויסכאפן די בכורה? און וואָס וועלן מיר טון? — עפעס דאָך אויך געזען קלאסן אין א העברעישער גימנאזיע! — האָט מען באלד מעלדונגען אין אלע גאסן געקלעפט, קורץ און שארף: "טייער'ע יידישע יוגנט! (מיט געפויגלטע מגן־דוד'לעך פון ביידע זייטן) הינה, זייט וויסן, אז די גאולה וועלן ברענגען די חלוצים. פון אייער קומען ארויס הינדעלעך; פון "השומר הצעיר" וואקסן אויס חלוצים. ווילט איר בויען אייער נעסט אין "ארץ", קומט און פארשרייבט זיך אין "השומר הצעיר"!

נאָר יאָסל דער שמואליכעס, שוני דער לאנגער, מעכעלע דער קליינער און חנ'דעלע פעפעריל האָבן ניט געוואַרט, אז מען זאָל זיך צו זיי קומען פארשרייבן: זיי וואָלטן זיך שען דערוואַרט, ווען זיי קוקן ארויס מען זאָל צו זיי קומען! — האָבן זיי פון זייער זייט פאררופן א גראנדיעזן באל מיט טענץ, פליי־פאָסט, אמעריקאנישער אאוקציאָן פון שטיקערייען און צאצקעס — פאר דעם האָט זיך שוין די חבר'טע חנדעלע פעפעריל

געזאָרגט — און א דירה איז באלד געדונגען געוואָרן פונקט אקעגן דער "גורדוניה"־היים, בא דוואָסי־זיסל די טויבע. קינדער האָט מען פשוט פון די גאסן געכאפּט, מיט לעקעכלעך־הבטחות ווי אמאָל, ניט איצט־געדאכט, אין ניקאָלאי דעם ערשטנס צייטן — דאנקען זיין ליבן נאָמען, וואָס שוין אויף א נאציאָנאלן צוועק — און אזוי איז אויך דער "השומר הצעיר" טעטיק געוואָרן אין אונזער שטעטל.

און א.יב איר ווילט האָבן תענוג, זאָלט איר פארבייגיין די 2 היימען פון אונזערע ניי־געבוירענע יוגנטליכע אָרגאניזאציעס, נאָר א עצה טובה גיב איך אייך, אז איר זאלט זיך פריער ארייַנשטעקן שטיקלעך וואטע אין די אויערן, א סגולה ניט טויב צו ווערן, ווערט איר זען און הערן ווי מען גרייט־צו בויערס פאר ציון און ירושלים. מילא פון טענץ מיט העברעיִשע ארץ־ישראל־לידלעך איז שוין אָפּגערעדט: די היימען פון די 2 פּארטייען גייען אויף רעדלעך פון דער גדולה! — א חוץ דעם, האלט מען פאר דעם קליינוואַרג שענע פּאַרטראַגן, צו וועלכע די אָנפירערס גרייטן זיך אזוי ערנסט... חברה איז צוטיילט אין קלאסן: "מקשיבים" — גלאט צוהערערס, דאָס זיינען די צניפּעלעך, וואָס האָבן איין עובדאָ: הערן וואָס מען זאָגט זיי, להבדיל ווי קעלבעלעך, וואָס דארפן נאָר זייגן מילך און מער גארניט; דערנאָך גייט שוין "צופים" — אזעלכע וואָס דארפן שוין קוקן און אויפּוּען אנדערע, און אזוי העכער "יוצרים" — שעפער, הייסט עס ביז צו די "מנהלים".

נאָר עס וואָלט נאיוו געווען צו מיינען, אז די 2 ארגאניזאציעס אונזערע האָבן צוגעקוקט רויק איינע צו דער אנדערער'ס אויפבליונג און שא־שטיל, אָ, ניין! דער שטן פון מחלוקת און ניטפארגינונג, וואָס טאנצט פון שטענדיג אָן בא דעם אתה־בחרתנו־פאָלק, האָט זיך א פיינע געסט אויפגעבויעט בא אונז פון זינט די 2 נייע יוגנטליכע קרייזלעך זיינען אויפגעקומען... נאָך זיך ניט פארהיילט די וווּנד פון מחלוקת פאר דעם דריטן שוחט, וואָס עטליכע תקיפים האָבן מיט גוואלד אראָפּגעבראכט, דעם שטעטל אויף צופיקעניש, וואָס האָט אפגעקאסט אזוי פיל פעטש מיט קולאקעס, מיט מסירות בא די אידן מיט בערד; און שוין האָט אויפגעשפראָצט א ווילדע מורא׳־דיגע שנאָה צווישן דער "גורדוניה" און דעם "השומר הצעיר". ד.ה. דער מענשן־מאטעריאל — די קינדערלעך — וואָלטן זייער שפּיל אין קנעפּלעך און אין גראָפּע ניט אויפגעגעבן חלילה צוליב פּארטיי־פארשידנהייט; נאר געה זיי א קדוש, אז די אָנפירערס "די גענערעלער" פון די 2 קריגערישע נאציאָנאלע חברות זוכן אויסצואיבן זייער קריגס־קונסט! איז דאָך די וועלט־מלחמה אויך אזוי אויסגעבראָכן: הינדענבורג און מאקענזען פון איין זייט און זשאפער, פאָש פון דער צווייטער, האבן זיך געוואָלט פארוועטן: ווער וועמען וועט בעסער א שנאָל טון אין דער נאז — האָט די שפּיל אָפּגעקאָסט צען מיליאן לעבנס, א חוץ חורבן און קאליקעס.

דער "השומר הצעיר" האָט צוגעזען מיט ווייטיק, וויאזוי "ג.רדוניה" האָט דורכ־מארשירט די גאסן מיט טאקט און מיט דער ווייס־בלויער פאָן (נישקשה, בא אונדז איז ערלויבט, ווי להבדיל, אין ארץ־ישראל) אונטער דער אָנפירונג פון עימנואל טשיזשליק, אמנון מיט די קלייען. עימנואל — א בחור׳ל לאנג ווי דער גלות, מיט גאליפּע הויזן און קורצע שקארפעטקאלעך, וואָס ענטבלויזן שטיקער נאקעטע ליטקעס; די טשופּרינע בלאָזט זיך אויף פון דעם ווינט און אין מויל האלט ער א סווישטשער און גרילצט, אָנפירנדיק מיט דער קאָמאנדע און עולם טופעט מיט די פיס ווי די זעלנער. פארשטייט זיך אז די אָנפירער פון "השומר הצעיר" האָבן שיעור דעם שלאג געקריגן פון פארדראָס:

ווי־ער אויסגעכאַפּט צום ערשטן — האָט מען אנגעהויבן שיטן שטעכווערטלעך, לידלעך געלערנט מיט די "מקשיבים".

אוי, די וויסטע "גורדוניה"
זער א כשר'ע מציאה,
האָבן זער א גרויסע ווערט
הונדערט זעץ אין דר'ערד.

"גורדוניה" האָט זיך אָבער נישט געלאָזט שפּייען אין דער קאַשע, האָבן אירע זינגער מחבר געווען אנ'אנדער מין לידל:

ווייס, "השומר הצעיר",
"גורדוניה" פייפט אויף דיר,
מיר נאָר ווילן בויען ציון,
איר — אין דר'ערד אריין וועט פליען!...

און די שנאה האָט אזוי דערגרייכט, אז ווען השומר־הצעיר האט געמאכט דערנאָך א מאַר'ש איבער דער גאַס, האָט ער באקומען קאַצן־יאמער און חוזק־פייפערייען פון די גורדוניסטן, אז עס איז שיעור ארויס דער אמת'ער באַגראַב.

נאָר מאלע, אויף דערויף זיינען זיי דאָך פאַרטייען אויף צו פונאנדערייסן זיך. די צרה איז אָבער געווען, אז די גאנצע כאַפּטע קינדער, וואָס איז פאַרשלונגען געוואָרן אין אָט די צוויי אמפּערנדע צווישן זיך אָרגאַניזאציעס; די קינדער, וועלכע זיינען געווען אזעלכע טרייע מקשיבים און שטענדיג איבערגעליגן יעדער אין זיין "אולם", וו. מען האָט זיי געשטאָפּט מיט פאַרטיי־תורה, האָבן פאַרנאַאכלעסיקט זייערע לעקציעס, ניט צוגעגרייט פאַרן רבי'ן דאָס חומש מיט דער רש"י, ניט אָנגעשריבן פאַרן לערער דעם דקדוק; ניט אויסגעלערנט קיין איין למוד, זייענדיק פאַרנומען מיט וויכטיקערע ענינים... טאטעס האָבן זיך ארומגעזען און עס האָט פאַרדראָסן. אויסער דעם האָבן די אָרטאָדאָקסן פון שטעטל — די געשמאַקע "אגודה" און אפילו א פּאָר מזרחי'ניקעס, יענע וועלכע האָבן באקומען פון קודשא־ברוך־הוא די פולמאכט צו זיין זיינע אדוואָקאטן אויף זיין זינדיקער ערד — א קוק געטון אז מען פירט אידישע קינדער בגילוי־ראש איבער די גאַסן; צו מנחה־מעריב, כאָטש גיב א רענדל פאר א אינגל, איז ער נישטאָ אין שי'ל, און עפּעס א מישמאַש; אינגלעך־מיידלעך — הפקר א וועלט — האָבן זיי ערשט אויפגעהויבן דעם אמת'ן גערודער. שליאָמקע־נטע שוחט, וועלכער שפּאַנט כסדר מיט דער רויטער פאַטשיילע צונויפנעמען אויף הכנסת־כלה, אויף תיקון־עירוב וכדומה, דער'זעענדיק אמאָל שוני דעם לאַנגן און מעכעלע דעם קליינעם פירנדיק א כאַפּטע קינדער מיט ענטבלויזטע קעפּ אונטער גאָטס הימל און אויך מיט א סווישטשע־פייפעלע; האט זיך אנידער־געשטעלט פרום, ווי בא שמונה־עשרה, און אָנגעהויבן מורמלען: "ימח שמם וזכרם, ימח שמם וזכרם! טריף, טרפה'ר פון דבר־אחר, ערגער פון ערלים!" און ער איז אריין מיט קולות אין די שילן: — "יידן! ראטעוועט אייערע קינדער פון א גרויסן אומגליק, דער "סקאַרדאָן" און דער "טשימער" האָבן זיך געלעגט אויף די קליינע עופה'לעך — די סכנה איז גרויס!" — און דעמאָלט זיינען אויך ווייבער ארויס מיט זייער מענה־לשון: זלאטע־בלומע די טיקערין האָט שוין א אויסגעגעסן הארץ פון איר מיזינקע — ווען זי דאַרף זי שיקן א גאנג, איז זי אין "קאַרדאָן", ער זאָל איינגעזונקן ווערן; אויך געווען א מיידל צוריק מיט פערציק יאָר — נו, געוווסט פון אזעלכן?

פון צונויפקומען בחורים מיט מיידן און טאנצן און שפרינגען אויפן בייזווונדער און נאָך קאלי מאכן פיצלעך קינדער ? ניט געדאכט זאָלן זיי ווערן !

איז בריינע־טויבע די שמש׳טע דעמאָלט אריין מיט א געוויין : ״וואָס דען ? קען איצט זיין גוט אויף דער וועלט, אז חיים־איצי חיריק גייט און פארדינגט א ״בעזהאַלאָוויע״, און דוואָשע־זיסל די טויבע — א קדחת זאָל זי טרעפן — אויך דאָס זעלבע, — וואָס ווייסט איר וואָס דאָרט טוט זיך ? דערפאר ליגן מיר דאָך אזוי טיף אין דער ערד !״

בקיצור, עס האָט געהאלטן גאָר שלים מיט אונזערע יונגע גענעראלן פון די 2 מאָדערנסטע אָרגאניזאציעס אין אונזער שטעטל. אין איין אָוונט האָט מען אפילו געזעצט פענצטער אין זייערע קלובן, און נחום׳צע פלעשל — א איד וואָס מאכט 12 מאל אין טאָג די כוס׳ע — האָט אפילו געדראָט מיטן שעף און מיט דער סיגוראנץ — אלץ פון זיין ליבן נאָמען וועגן !

זאָל טאקע דערמאָנט ווערן צו גוטן דער נאָמען פון אונזער אָרטיקן פאָרזיצער פון די אלגעמיינע ציוניסטן, ר׳ ניסל גלאַק — א איד מיט א געמבע, וואס קען, ווען מען דארף, א זעץ טון מיטן קולאק און פאָדערן יושר, און דערצו איז ער אויך א חשוב באם פריץ. צו אים זיינען די צעשראָקענע גענערעלער פון די יונגטליכע פאריינען געלאָפן נאָך רעטונג און ער האט זיי טאקע גענומען אונטער זיינע שוץ־פליגל און באלד געלאָזט הערן זיין קול גאנץ הויך, אזוי אז עס זאָל גרייכן ווו מען דארף : — ״זאָלן זיי נאָר פרווון עפעס טון, וועלן זיי מיך האָבן צו געדענקען !״.

און אזוי ארום עקזיסטירן זיך ווייטער אונזערע ״גורדוניה״ און ״השומר הצעיר״, די קולות ״הגשם״ א.ז.ן ״חזק״ פארהילעכן די לופט, צו־להכעיס־לידלעך ווערן געזונגען ווי פריער און די נאציאָנאלע אַרבעט ווערט פאָרגעזעצט.

זרובבל סקר (סקליאר)

גורדוניה בקאפרשט

לא אירגון מטעם

קאפרשט הייתה עיירה ציונית ביסודה ותנועות־הנוער שפעלו בה, היו — מבחינה ידועה — השאור שבעיסה. הן הקרינו מהשפעתן על חיי־הקהילה כולם.

על תנועות־הנוער, שבאותן שנים, יוגד ודאי בלשון הסוציולוגים המדופלמים : ״כאן צמחה מעין תת־תרבות אותנטית של קבוצת־גיל שווה״. ובשפת ההדיוטות ייאמר : ״התנועה הייתה ביתנו הרוחני, והרבה למעלה מזה״.

שלוש תנועות נוער — שלוש ! — פעלו בעיירתנו — מקום יישוב קטנטן, אשר מנה בסך הכול כמה מאות משפחות — ואלו התנועות : ״גורדוניה״, ״השומר הצעיר״ ו״דרור״. אינני זוכר ילד אחד, מבני גילי, מחוץ לתנועת־הנוער (להוציא אחד, ש״תכשיט״ גדול היה ; אף הוא ניסה להצטרף אלינו, אך נפלט). התנועות הללו לא נוסדו על־ידי איזה ״בא־כוח״ מטעם ״מנגנון״ כלשהו, חלילה. הן צמחו מקרב הנוער עצמו. כך בפירוש.

דבר ייסודן של שתיים מהתנועות הללו — הינו אחד מזיכרונות־הילדות שלי.

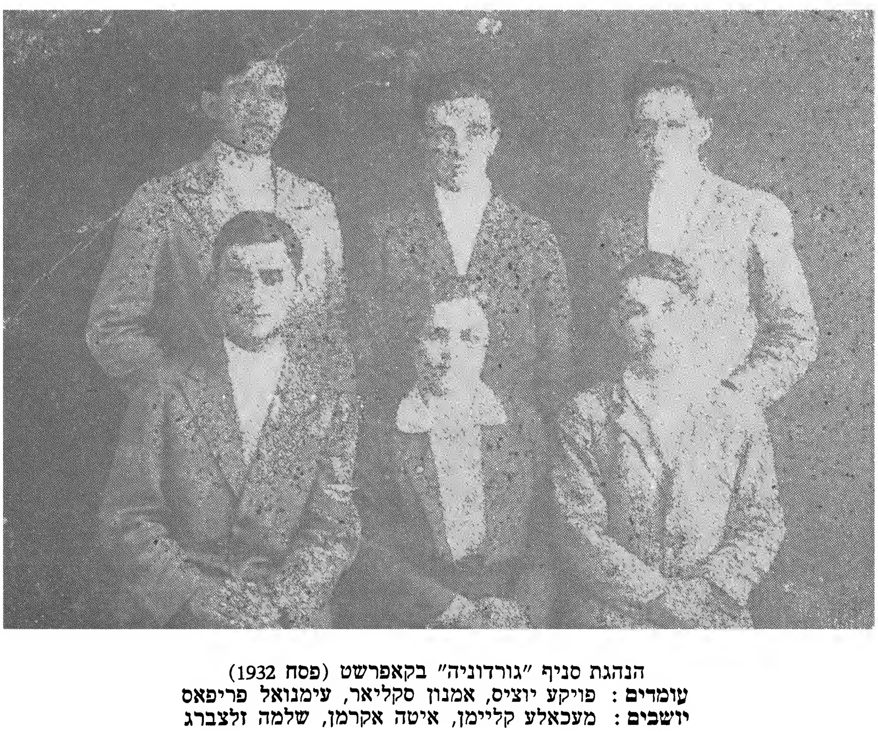
יום אחד "אירגן" מישהו שני "אולמות" במחסנים עזובים בשולי היישוב. האחד — ל"השומר" הצעיר" לעתיד, והשני — למה שיהייה לאחר־מכן "גורדוניה". ואיש עדיין לא ידע מה טיבן. ערב ערב — היו נוהרים נערים ונערות לסירוגין, תחילה לאולם אחד ואחר לאולם השני, ושותים בצמא את הדברים המלומדים מפי קומץ הגימנזיסטים, אשר שבו לחופשה לעיירה, ביניהם מ י כ א ל ק ל י י מ ן ז"ל.

ה"דיסקוסיות" להטו: מי צודק, בר בורוכוב, או א.ד. גורדון? והאם ה"סטיכיה" היא הדרך לגאולה, או שמא "החלוץ" בעל־ההכרה, המפלס את הדרך לפני המחנה? ו"רגע רגע, למה דווקא אותה פרובינציה נידחת של דרום־סוריה, בפאתי־מִדבריות ערב?" — היה מנסה הקומוניסט שבעיירה להטות את הדברים לאפיקו. "ולמה השיגעון הזה של "לושן קוידש" — היה מחרה־מחזיק אחריו, באירוניה, איש ה"קולטור ליגע" — מדוע לא ברית המועצות הבולשביקית, זו השכנה שמעבר לדנייסטר, כמטחווי־קשת ממש, מסורוקה ומאקרמן ומרזינה? הן עיניכם הרואות: החיים שם — חגיגה. אל תשתטו, אחים. פלשתינה סגורה, בשבעה בריחים נעולה. הבריטים שומרים על מבואותיה. והערבים פורעים בה פרעות. והארץ זערורה ודלה. רק בצה וחול וחולי ה"מאלאריה".

כלום יש סיכוי? ואם כן — כיצד?

ומדוע דווקא "השומר הצעיר" ולא "גורדוניה"?

אט־אט הובהרו הגישות. אל גרעין הגימנזיסטים נצטרפו בני־העשרה האחרים של העיירה, והפכו ל"מנהלים", דהיינו למדריכים תנועתיים, וכל תנועה יצאה לדרכה.

הנהגת סניף "גורדוניה" בקאפרשט (פסח 1932)
עומדים: פויקע יוציס, אמנון סקליאר, עימנואל פריפאס
יושבים: מעכאלע קליימן, איטה אקרמן, שלמה זלצברג

כך נהייתי "גורדוניסט"

לא אכסה. היו גם גורמים נוספים, לאותן הכרעות אידיאולוגיות אוטונומיות. הינה, אצלנו במשפחה, התגלגלו העניינים כך:

אחותי, משום־מה, נטתה ל"השומר הצעיר". משנודע הדבר לאימא, קראה לבת ואמרה לה כך: "אבא שלך — הינו מנאמני "צעירי־ציון". אני פעילה ב"דאמסקי קאָמיטעט" (משום־מה הייתה משוכנעת שה"קאָמיטעט" הזה גם הוא שייך ל"צעירי־ציון" של בעלה); אחיך — ב"גורדוניה", אז אני לא רוצה לשמוע על "השומר הצעיר" — ספרה אימא את מילותיה בהטעמה — "אצלי לא תהיינה מריבות בבית. את תלכי ל"גורדוניה", בתי!" — וכך היה.

אותי כבר לא פקדו היסוסים כלל. בני המשפחה ב"גורדוניה". בני השכנים ב"גורדוניה". הדרך ברורה.

הקרקע הדשנה

בשעות־הבוקר שהינו ב"שקולה פרימארה", דהיינו — בבית־הספר היסודי הממלכתי. ואם כי אוכלוסי־עיירתנו היו על טהרת אחינו־בני־ישראל, היו המורים בבית־סיפרה גויים כל־כולם, וכמובן, שונאי־ישראל לעילא־ולעילא.

שעות אחרי־הצוהריים היו קודש ללימודי היהדות. ב"חדר", כמובן. הכוונה לאוו־דווקא ל"חדרים" המתוארים ביצירותיו של מנדלי. היו כאלה. אך בעיירות ביסאראביה פעלו לרוב "חדרים מתוקנים", מבית־מדרשה של חברת "תרבות". אני עצמי, למדתי ב"חדר" מסוג זה. בין סיפרי הלימוד שלנו — מצויים היו: הלקט המצויין של יעקב פיכמן, "לשון וספר", ו"ספר האגדה" של ביאליק־רבניצקי; ב"חדר" זה למדנו "חומש מיט רש"י" (חומש עם פירוש רש"י) מתוך פירוש גורדון (של"ג). מורנו היה מספר לנו, בצל העץ שליד ביתו, סיפורים מרטיטים על אברהם אבינו שהתחנן על צדיק אחד בסדום; ועל הגר המיסכנה שהופקרה למידבר; ועל יוסף ואחיו — אכולי־הקינאה, שהשליכוהו לבור עמוק, בשדות דותן, שלרגלי הרי שכם, ונטשוהו שם לבד לבד עם העקרבים והנחשים ושאר מיני חיות־טרף...

"הארץ המובטחת" לא הייתה לנו "מחוז בשמיים". מרדכי גולדנברג ז"ל — ממשורריה הבולטים של ביסאראביה, שניספה בשואה — הוליך אותנו בשביליה, ואנו השתכרנו מבשמיה וערגנו אליה, בכל נימי נפשנו. ב"חדר" זה בילינו שעות יפות.

החיים במלואם

ואולם, אף־על־פי־כן, החיים באמת התחילו, בכל זאת, בשעות שלפנות־ערב, הוא זמן ההתכנסות על "המיגרש" של "גורדוניה". בין הערביים היו העיזים והפרות מפנות את המקום, ואנו — היינו באים במקומם. זה זמן ה"פוטבאָל", ומאוחר יותר ה"פעלקער־באָל". יום־יום, בלא להחסיר אף אחד. שעות על שעות. בהתלהבות אין־משלה. כאן, לא הצטיינו חריפי־המוח דווקא, אלא בעלי "ראשי הברזל", שהשכילו לנגוח בכדור אל מיגרשו של היריב.

ובערב — כל ערב תמיד — היה ה"אולם" מתמלא מפה אל פה, ומעגלים צפופים של נערים ונערות היו נערכים סביב הקירות, מוחאים כף ושרים "ילד ילד אצודך". ו"בין ההרים, בין הסלעים אצה הרכבת" (בהטעמה מלעילית, כמובן); ומצפים לרגע

המאושר, שבת תעז "לקחת" בן, ומסמיקים משההינה הבת להזמיננו בשנייה באותו הערב (סימן שמתרקם כאן "יחס"); שם רקדנו הורה וקראקוביאק ופולקה — לצלילי מפוחית־הפה של "הוהנר" (האקורדיון טרם היגיע לקאפרשט).

פה ב"אולם", צמחו הצגות החוג הדראמאטי של הסניף, וב"נשפים" השתתפו כל הכישרונות כולם; אף בת השוחט האדוק שלנו בזימרת־סולו, מאחורי סדין שנפרש למענה (מעין פרגוד בקידמתה של הבמה); שכן — אוי לה, לבת־יהודים כשרה, לשחק "תיאטר", ועוד בפני כל ה"עוילם" של קהילת קאפרשט!

פה, באולם "גורדוניה", הקסים שמואל פוטיק את חניכי קבוצת "אל־אור" בסיפורו על הזקן מדגניה ועל מגדל פורטוגלי ועל ישראל גלעדי. פה התעמקנו ב"תזיסים" שלנו, לקראת המישפט הציבורי על "די שפאלטונג פון דער יידישער מלוכה" (פילוג המלוכה בימי בית ראשון) ודנו אחר כך את רחבעם, בן שלמה המלך, בפני העם והעדה כולה באולם (ה"זאל") של מר מאיר ורזוב.

מן "האולם" חמקו, בחשאי, בת ובן סמוקים — אל חיבוק ראשון במרחבים הקסומים של שפת נהר הריאוט...

ב"אולם" למדנו את משמעותם של "שלוש עשרה המידות" של "גורדוניה". ציירנו אותן, קישטנו אותן בחיבה ושיננו אותן על־פה, כשנן יהודי חרדי את י"ג העיקרים של הרמב"ם.

התנועה הייתה לנו — החיים במלואם.

המלט האיתן

מדי מיספר שנים, מתקבצים בני־העיירה שבארץ למיפגש־ריעים. טופחים על שכם, מקשיבים, כלאחר־אוזן לנאומו של אחד מנכבדי העדה לשעבר; מתווכחים שוב ושוב על החובה של הוצאת ספר־זיכרון לעיירה, ומחליטים בלב, כי בכנס הבא יש לדאוג לשיפור התוכנית וריענונה...

למיפגש האחרון — באו עולי רוסיה. אלה שלא ראינום זה 30 — 40 שנה. בסיומו של הערב ניגשה אליי איטה: "באת במכונית שלך, נכון? אתה תיקח אותנו הבייתה". אותה ואת בעלה משמע. את הבעל פגשתי אותו הערב לראשונה, שכן מן הנספחים הוא לאנשי קאפרשט; לאמור, מן הבעלים שמצאום בנות־העיירה בנדודיהם בסיביר, או בשאר מקומות שברחבי רוסיה הגדולה.

משהיגענו בכביש החוף לאחד המיסעפים המוליך ליישוב צדדי, והשעה קרובה לחצות, פקדה עליי איטה: "כאן אתה פונה ימינה. אני אראה לך כבר היכן ביתנו!" פקעה סבלנותו של הבעל: "איך את מדברת? הן האדון צריך עוד לנסוע כשעתיים עד שיגיע לביתו. נרד כאן, ניקח מונית!" אמרה איטה בציחקוק שובבני: "הירגע־נא, אלופי, אני וזרובבל היינו יחד ב"גורדוניה"... סע, סע, זרובבל, ובזהירות. אל תיתן עיניך בירח"...

הירח והריאוט, והר־הכרמים — "גורדוניה" בקאפרשט.

(לפי דברים בספר "גורדוניה ברומניה" — סיפורה של תנועה)

הסתדרות נוער עממית חלוצית
"גורדוניה"
קפרשטי 29.9.1931

איינלאַדונג צום "יובילעאום"

1. אין די צייטן ווען פּאָפּעריזאַציאָנס־פּראָצעס פּאַרפּעסטיקט זיין ווירקונג און באַרייכערט זיינע פּאָלגן אויף דער יידישער גאַס; ווען מיר זענען צוזעערס פון אַ טאָגטעגליכער פּאַרלירונג פון פּאָזיציעס, הן עקאָנאָמישע הן פּאָליטישע, און אַ שטייגנדע קולטור־לאָזיקייט אין די יידישע ד׳ אמות — ווענדען מיר זיך צו אייך קאַפּרעשטער "קליין און גרויס". די פראגע "וואָס טוט מען?" "קיצלט" און באַאונרויקט יעדן. עקזיסטירן דען נישט קיין עלעמענטן, אין דער יידישער געזעלשאַפט, וואָס ערמעגליכן די לעזונג פון דיעזער פּראָבלעם? יאָ! ס׳עקזיסטירן. איז די גאַנצע יידישע געזעלשאַפט פּאַסיק צו פּאָסיוויטעט? ניין! — וועט זיין אונדזער ענפער.

2. די אינערציע, די שטויסנדע קראַפט צו אַקטיוויטעט און קאַמף, קאָנצענטרירן זיך אין די יוגענדס־הענט. זי איז דער אייגנטימער פון דיעזע פּאַקטאָרן, און זי מוז זיין זייער עקספּלאָאַטאַטאָר! אויב די יוגנט מוז פּאַרווירקלעכן זער וויכטיקע און איננהאַלטסרייכע אויפגאַבן, וואָס זייער קוואַל איז די יידישע ווירקלעכקייט גופא, מוז זי אויך האָבן די נויטיקע פּאָרבאַרייטונג דערצו! די עקזיסטענץ פון אַ באַוווסטזיין, פון אַ גרונטליך קענען די שטופּן פון קאַמף, זענען ווירקלעכע נויטווענדיקייטן. דער קריסטאַליזאַטאָר פון דעם אַלעם איז די ערציערישע פּאָלקסט־מלעכע יוגנט־אָרגאַניזאַציע ("גורדוניה").

גיבן מיר די אויבנדערמאָנטע פראַזן אַ לאָקאַלן כאַראַקטער, באַקומען מיר פּאָלגענדעס:

א) די אויבנפעסטגעשטעלטע יידישע ווירקלעכקייט שפּיגלט זיך אָפּ, אין אונדזער שטעטל, גאַנץ קלאָר און דייטלעך: קולטורלאָזיקייט, גלייכגילטיקייט צו אַ יעדן אידעאַל, זענען, אייגנשאַפט פון דער לאַגע אין וועלכער קאַפּרעשטער יוגנט געפונט זיך.

ב) די עקזיסטענץ פון אַ פאָלקסטימלעכער יוגנט־אָרגאַניזאַציע איז אַ נויטווענדיקייט און, זעלבסטפאַרשטענדליך, באַרעכטיקט.

ג) די קאַפּרעשטער באַפעלקערונג מוז פאַרשטיין, אַז די קאָנצענטראַציע פון 100 יוגנטלעכע אין דער אויבנדערמאָנטער יוגנט־אָרגאַניזאַציע, איז נוצליך פאַר איר, ווייל דאָס איז דער "פודה ומציל" פון קינדער, וואָס ווערן פאַרפירט דורך שוואַרצע און פינצטערע עלעמענטן און וואָס ווערן אַריינגעצויגן אין אַ מיאוסער אַטמאָספער.

ד) אויב דאָס אַלעס איז קלאָר, מוז אויך דייטליך זיין, אַז גענוג אונדז צו שטערן; צייט אונדז צו פאַרשטיין; און איצט, פייערנדיק אונדזער יובילעאום, דאַרפט איר מיטהעלפן.

אין אונדזערע ליידן האָט איר נישט אָנטיילגענומען, טאָ נעמט אָנטייל אין אונדזער פרייד.

קומט אלע!

עטל אפרת (רבינוביץ)

השומר הצעיר בקאפרשט

לא בנקל הצלחנו להקים קן של "השומר הצעיר" בעיירתנו. נתקלנו במיכשולים רבים. ראשית כול, היה מאבק בלתי־פוסק עם ההורים, אשר התנגדו שילדיהם ייצאו מהבית לפנות ערב ויחזרו מאוחר בלילה. בעייה חמורה הייתה — השגת "אולם". איש לא רצה להשכיר דירה לילדים, אשר עוסקים בשירה, ריקודים וויכוחים עד מאוחר.

מכיוון שלא הצלחנו לשכנע את ההורים וגם נאומו של שוניא דורפמן בבית־הכנסת לא הועיל, הוזמנו שליחים מקישינוב. הופעתם — בחולצות כחולות, קשורות בשרוכים לבנים, וכן מיכנסי ה"פומפה" הרחבים שלהם — עשו רושם לא רק עלינו הילדים. באותם הימים עדיין לא היו בתי־מלון בעיירה. נציגי ההנהגה הראשית אוכסנו אצל הורים של ילדי הקן ונתקבלו ברוחב־לב על ידי מארחיהם. הורים אלו, אשר התרשמו משיחותיהם עם האורחים, היוו לאחר מכן הגרעין של ידידי השוה"צ והם שיצרו סביבנו אווירה אוהדת וגם היגישו לנו מלוא העזרה.

הקן שלנו התבסס באולם ומדי יום ביומו נוספו אלינו ילדים, אשר חולקו לשכבות, והשכבות — לקבוצות. לא מעטים היו ילדים שברחו מהבית על מנת להשתתף בפעולות של הקבוצות והשכבות בקן. בלילות החורף האפלים, כאשר ברחובות לא דלק חשמל כי אם פנסי־"לוקס" בודדים, היו המדריכים מלווים את הילדים הבייתה ומאירים להם את הדרך בפנסים, למען לא ישקעו בבוץ העמוק שברחובות.

אנחנו, מיספר בנות, החלטנו לרקום דגל בשביל הקבוצה שלנו. מכיוון שחששנו לרקום את הדגל בבית, בגלל הסודיות שבדבר, היינו עוסקות בעבודת־קודש זו בחוץ,

הנהגת קן "השומר הצעיר" בקאפרשט (1932)
עומדים: ניוקע מער, מניה פיכמן, בוזקע גניכוביץ, זיינוול זייקונר
יושבים: עטל רבינוביץ, יוסף ברנשטיין, רעייה הוכמן, משה הוכמן, יואל מער.

שעה שילדי הקן היו עסוקים במישחקים, או בכל מקום שהיינו בטוחות כי לא נתגלה. ההפתעה, כאשר קבוצתנו הופיעה על דגלה, ושם הקבוצה רקום עליו באותיות־משי, הייתה גדולה, ומייד התארגנו גם שאר הקבוצות להצטייד בדגל.

לאחר שהוכנו דגלים לכל הקבוצות, תפרנו לנו תלבושות: לבחורה — חצאית כחולה וחולצה לבנה; לבנים — חולצה כחולה ושרוך לבן. המדריכים צויידו במשרוקית קשורה לשרוך צבעוני. הכול היו מקנאים במדריך, אשר היה צועד על יד קבוצתו ושורק לפי הקצב. הצעידה בסך, כאשר החניכים לבושים בתלבושת אחידה והמדריכים מפקדים "שמאל־ימין" מלווה בשריקות במשרוקית, עשתה רושם רב.

הפעולות בקן, המודעות והחוזרים היו כמובן בעברית; אבל היו ילדים, אשר השפה הייתה קשה בשבילם ובגלל אי ידיעת השפה לא יכלו להסתגל לחיי החברה בקן. אני ומניה פיכמן, אשר ידענו עברית, מכיוון שהיא למדה מפי מרדכי גולדנברג ואני — מפי מרדכי פייארמן, החלטנו ללמד עברית מיספר בנות מבוגרות מאיתנו. אי אפשר היה להביא אותן הביתה, מכיוון שהן התביישו והורינו התנגדו לכל מה שקשור לעלייה. על כן היינו עורכות את השיעורים בגינה, בשדה וכדומה. הצלחנו עד כדי כך לקדם את ידיעתן בעברית, שהן עלו ארצה לפנינו.

אבי ז"ל לא התנגד לארץ־ישראל ואף היה תורם לקרנות, אולם הוא לא יכול להשלים עם העובדה שאני אעזוב אותו. לצערי, הוא נפטר לאחר ניתוח ואני רק בת 17.

מרדכי רישפי

פועלי-ציון, פרייהייט, דרור

במשך שנים, לאחר שגיליתי בעליית־גג חוברת על "פועלי־ציון מהי?" מאת חבר זיאמא (נחום ניר ראפאלקעס), השתייכתי בהכרה למיפלגה זו, בלא שאדע אם קיימת מיסגרת אירגונית ברומניה. במרוצת השנים הייתי מביע בחוג לוויכוחים שלנו את דיעותי בהתאם להשקפתי, והיו גם אחדים שהזדהו עם השקפתי; אף לא עלה על דעתנו להתארגן במיסגרת מיפלגתית, עד ביקורו של י. רזניק באביב 1929. שוב ניעזר בכתבתו הנ"ל של בומא יוציס על "המיצפה":

"לאחרונה התארגנה כאן קבוצת פועלי־ציון. השליח המיוחד מטעם הלשכה המרכזית בצ'רנוביץ, י. רזניק, ערך במשך ימים מיספר שיחות חברים והרצאות מעניינות על היסודות הרעיוניים של פועלי־ציון. הוא הצליח לייסד כאן סניף, אשר מונה כבר קרוב לשלושים חברים. למחרת ייסודו, אירגן הסניף ערב, בו הוצגו תמונות חיות מעניינות והושמעו קטעי־קריאה מאת י. רזניק ומרדכי גולדנברג. ההכנסה הוקדשה להזמנת עיתונות וסיפרות מיפלגתית בשביל הסניף המקומי של פוע"צ".

כדי לבסס את הכרתנו באידיאולוגיה הבורוכובית השאיר לנו הח' רזניק חוברת מאת בר בורוכוב: "די קלאסן־אינטערעסן און די נאציאנאלע פראגע" = "האינטרסים המעמדיים והבעייה הלאומית". היינו מתכנסים בסיפריה הציבורית, שם עבדתי אז חלקית, ומנסים להתמודד עם החומר. לא־פעם נעצרנו ולא התקדמנו מכיוון שהמונחים היו זרים

עם חיים־לייב חרסונסקי ואלישקוף — לפני עלייתם ארצה

יושבים: רחל שימשוביץ, דוניה זילברמן, יחזקאל אלישקוף, חיים לייב חרסונסקי, רוזה וולמן, אברהם זילברמן. **עומדים:** ליאַווא מיטלמן, נחמן מרגוליס, ד״ר ברשק, יששכר ביברמן, יעקב וולמן, מינה איבצ׳ר, איציק ינוביץ, שמואל לייברפרב, ישראל רוזנפלד, ד״ר ניוקע פידלמן, ברוך־משה כ״ץ, מנהל החשבונות בבנק.

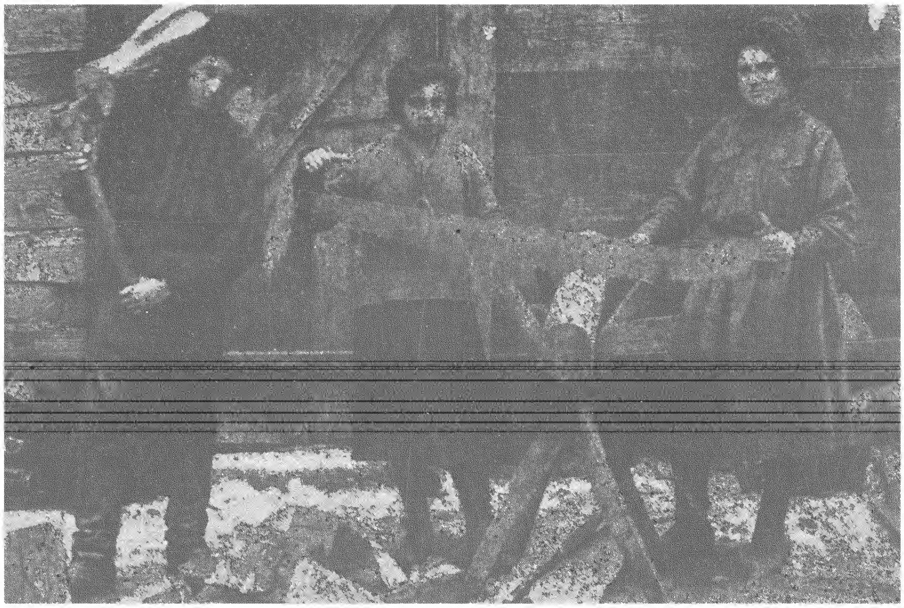
מראשוני החלוצים יוצאי קאפרשט (27.8.1922 קישינוב)

עומדים: שמעון מגזינר, יונה גרויזין, לייב זייקוור, פיני זסלבסקי, נחמה הייסינר, אהרון בולשטיין. **יושבים:** משה הייסינר, קריצמן, חיה הייסינר והילדים זאב ותמר.

פלוגת עלייה "דרור" (פאלטיצ'ני, 10.6.1935)

חלוצים קאפרשטאים: עוזר ברונשטיין, אליעזר לרנר, ישראל בדנקין, חיים וייקמן, דוויד וליובה חלמן.

משה ברויטמן בהכשרה ב"החלוץ" (בריצ'ני)

משה ברויטמן בהכשרה בעבודה חקלאית (סדיגורה)

סניף "גורדוניה" לפני עלייתו של אליהו פעק ארצה (22.6.1933)

חברים מסניף "גורדוניה" (4.12.1932)

ישראל פייערמאן ומרדכי מער בהכשרה של השוה"צ
(יאסי 3.4.1934)

פרידה מלאה קיז'נר עם עלייתה ארצה (9.8.1936)

פגישת "השומר הצעיר" — סניפי קאפרשט ומארקולשט (19.3.1933)

השיכבה הבוגרת של סניף "דרור" בקאפרשט עם המדריכים

חברים מסניפי "דרור" ו"פועלי־ציון" בקאפרשט (10.3.1934)

קאפרשטאים בועידת "גורדוניה" (באלץ, 7.8.1933)

כרטיס־חבר מס' 1 של מרדכי פייערמאן (21.9.1935)

כרטיס חבר מס׳ 1 של עימנואל פריפס (1.1.1933)

תעודה להערכה עצמית בשביל הקהק״ל — ישראל פייערמאן (1932)

לנו. אז החלטנו להזמין את שרה (סויה) פיינבוים כי תעזור לנו לצאת מן המיצר. יש לציין, לשבחה של סויה, כי למרות שכבר אז ריננו אחריה שהיא "אדומה", היא נהגה להסביר את הטעון הסבר באובייקטיביות גמורה ולא נעשה מצידה כל ניסיון להתווכח או להשפיע בהשקפותיה.

למעלה ממחצית השנה, לאחר מכן, הייתה לי הזדמנות להעמיק את הכרתי הבורוכובית ולפעול במיסגרת פועלי־ציון. למדתי אז בסמינריון למורים והייתי מבקר לעיתים קרובות במיטבח הפועלים. כאן היכרתי חברים מרכזיים של המיפלגה, אשר היטילו עלי ועל חבר בשם שלום מרנץ, לארגן נוער פועלי־ציון. השקענו מרץ ומאמצים והיגענו לסניף של 60—70 נערים עובדים, אשר היו באים אל המועדון לקרוא עיתונים וכן לשמוע הרצאות כלליות.

ציבור זה של נוער עובד היה רואה במועדון את ביתו, אליו בא בשעות הפנאי ואפילו ישר ממקום־העבודה. הם היו מבלים את זמנם במישחקים ואנו היינו מלמדים אותם בקבוצות קטנות או במיסגרת של חוגים. הכול התנהל למישרין עד שהסניף נהרס בעטיים של תועמלנים קומוניסטיים ואנרכיסטיים, אשר חדרו לתוכו ויצרו שם חוגים מחתרתיים. עובדות אלה וההחלטה בדבר סילוקם של החתרנים, הועברו אליי שעה ששהיתי בבית בחופשת הקייץ.

"פרייהייט" - "דרור"

בעיירה מצאתי את סניפי "גורדוניה" ו"השוה"צ" כשהם במצב משביע רצון, אולם לתמהוני גיליתי מיספר ניכר של חניכי "המיצפה" לשעבר, אשר הסתובבו באפס־מעשה מחוץ לכל מיסגרת חינוכית. היו אלו ילדים, בני דלת־העם, אשר יותר מכול היו זקוקים למיסגרת מעין זו, ואשר השתדלתי בזמנו כי ישתלבו בסניפי "השוה"צ" ו"גורדוניה". תוך כדי שיחה עם ילדים אלו, נצטיירה לי הערכת־מצב כדלקמן: מרבית הילדים לא יכלו להשיג אפילו את מעט הכסף הדרוש לתשלום דמי־חבר. אחדים מהם עבדו מגיל 7—8, ואם איחרו לחזור מהפסקת־הצהריים לעבודתם, היו נענשים לעבוד שעות נוספות, שעה לכל חמש דקות של איחור. לפני החגים היו הילדים מועסקים גם בערבים, כך שנבצר מהם לבקר ב"אולם", בפעולות הסניף. ילדות אחדות התלוננו על תופעות של איפה ואיפה. אומנם המדריכים, איתם שוחחתי, הכחישו שהייתה אפליה כלשהי, מצידם של המחנכים; אולם הבינותי כי תחושת האפליה הינה עובדה קיימת, אשר אפשר יהיה להתגבר עליה רק כאשר בני החייטים והסנדלרים יתחנכו במיסגרת נפרדת משלהם, בה לא ירגישו את עצמם נחותים. מיסגרת כואת אומנם נוצרה, אולם רק לאחר שהשתחררתי מהצבא בקייץ 1932.

היה זה באחד מערבי "שאלות ותשובות", שנערך בספרייה הציבורית. אחת השאלות הייתה: האם קיימת תנועת־נוער ציונית לבני פועלים? בדברי התשובה שלי הסברתי את עובדת קיומה של תנועת "פרייהייט" — נוער פועלי־ציון — בפולין וארצות אחרות, וכי תנועה זו מונה אלפים של נוער עובד, מארגנים מושבות־קייץ ואף מוציאים לאור עתון מיוחד. בסיומו של ערב זה ניגשו אליי 8 נערים ונערות, אשר חיכו לי בחוץ, וביקשו ממני כי אארגן אותם במיסגרת של "פרייהייט". הסכמתי, וכבר למחרת שכרנו חדר של ד' על ד', בצידו האחורי של בית משה צלמן, שם היינו מתכנסים מדי־ערב לשיחות בנושאים שונים. כעבור שבועות מיספר נתעוררה בעיית הרחבתה של המיסגרת, על ידי ילדים ונוער, לשורותינו. השתדלתי לדחות את ההכרעה בעניין זה, מתוך נימוק

שעליהם לבסס את המיטען הרעיוני שלהם, למען יוכלו למלא את התפקידים של מדרי־כים בעתיד. בינתיים אירע משהו שזירז את התהליך הבלתי־נמנע, תוך כדי ויכוח סוער, שהתנהל גם מחוץ למיסגרת המצומצמת שלנו.

היה זה בערב קייץ בהיר, כאשר ישבנו ב"אולם" הקטן שלנו והשיחה קלחה תוך השתתפות ערה של הנוכחים. פתאום החל לרדת בחוץ גשם סוחף. אחד הנערים ניגש לסגור את החלון הפונה לעבר הגשם. פתאום הוא קרא למישהו מהחבריא ושניהם פרצו החוצה וחזרו כשהם לופתים בידיהם את יאשה שניידמן, אותו תפסו כשהוא מצותת על־יד החלון. משהוכנס לחדר היה הנער רטוב כולו ומים נטפו משערותיו ובגדיו.

— "נפלת על הראש? — שאלתי — האם חסרה לך דלקת־ריאות? מה אתה מחפש על יד החלון בגשם השוטף?

— "הוא עוקב אחרינו — אמר מישהו — ראיתי אותו לא־פעם כשהוא מסתובב על יד האולם. הוא פשוט מרגל!"

— "אני מרגל?! — פרץ יאשה בבכי — שכה אחיה אם יש לי מחשבה רעה עליכם. פשוט מעניין אותי להקשיב לשיחות שלכם. למי אני מפריע כשאני עומד ומקשיב בחוץ? הרי לא תקבלו אותי לסניף שלכם. וכי אין לי נשמה כמוכם?

בחדר השתררה דממה מעיקה. הנערים השפילו עיניהם במבוכה.

— "טוב, יאשה — אמרתי — הגשם חלף. לך הבייתה להחליף בגדים כדי שלא תצטנן. אנחנו כאן נדון בדבר".

לאחר שיאשה עזב את החדר, היצעתי לשנות את הנושא, בו עסקנו, ולדון בעניין שזימן לנו המיקרה.

בשיחה זו היו הדיעות חלוקות לכאן ולכאן. כיוונתי את השיחה כך שכולם יוכלו להתבטא באופן חופשי. המתנגדים לקבלתו של יאשה, הביאו נימוקים שונים, אשר היה בהם לא מעט היגיון: יאשה עצמו אינו טיפוס שלילי, אולם במישפחה שלו נמצאים בעלי־אגרוף אלימים; אם נקבל אותו לשורותינו — לא יסכימו הורים לשלוח ילדיהם ל"פרייהייט", והרי אנו — מגמתנו להרחיב שורותינו; עלינו לקבל אלינו אלמנטים, אשר יכולים לתרום משהו מבחינה תרבותית. וכי מה יוכל טיפוס כזה לתרום בשטח זה?

בדברי־הסיכום שלי הבאתי דוגמאות של בנים למישפחות טובות, אשר לא הלכו בדרכי הוריהם ויצאו לתרבות רעה; לעומת זאת אמרו חז"ל: "היזהרו בבני עניים, כי מהם תצא תורה". סיפרתי להם על ז'אן ז'אק רוסו ותורתו, כי "האדם הוא טוב בצאתו לאוויר העולם, אלא החברה היא שמקלקלת את מידותיו". לאחר שסיפרתי להם על הילל הבבלי, אשר היגיע לדרגת נשיא — היצעתי להם לשקול בדבר בבית ולהגיע למסקנה — בלא להתחשב בדיעותיהם של אחרים.

האמת ניתנה להיאמר: הלחץ עליי היה רציני למדיי. הורים מסויימים הזהירו אותי כי "בסופו של דבר — תישאר בסניף רק עם עצמך בלבד"... בהיוודע הדבר, כי הנערים הם שיחליטו, גבר הלחץ עליהם; מצד הורים וגם אוהדים. מן הראוי לציין, כי דווקא לחץ זה הוא שהשפיע בכיוון הפוך, כך שבהצבעה החשאית, על ידי פתקים, שנערכה בסניף — היו רק שני קולות נגד.

למחרת ההחלטה, החל יאשה לבקר בסניף; וראה זה פלא: איש מהנערים לא "קפץ מן העגלה". להיפך, מיספר הילדים, מבני 12 ומעלה, גדל והלך, כך שנאלצנו

לשכור דירה מרווחת יותר, בה פיתחנו פעילות ענפה, אשר גזלה ממני את כל שעות היום והלילה. לא פעם היו המדריכים חוזרים לבתיהם בשעות הקטנות של הלילה.

במה העסקנו את חניכינו? בשיחת המדריכים, שקיימנו לאחר שמיספר הילדים בסניף עבר את המאה הראשונה, העליתי את בעיית האנאלפאביתיות. ילדים רבים השתייכו למישפחות מרובות־ילדים, אשר הוריהם התעניינו בעיקר באפשרות שילדם יימסר לבעל־מלאכה, כדי ללמוד מיקצוע בחיים. כאשר הזדמנה אפשרות כזאת, לא התחשבו ההורים בעובדה שילדם מצטיין בכיתה; הם הפסיקו לימודיו ומסרוהו להיות שוליה, כשם שהוריהם נהגו איתם בהיותם ילדים. מדהים היה להיווכח עד כמה רב מיספרם של הילדים, אשר לא ידעו צורת אלף...

השיטה שהותוותה באותן השיחות, הייתה: "כל היודע קרוא וכתוב — חובה עליו לקדם את ידיעותיהם של הנחשלים בשטח זה". ובאמת, בהיכנסך ל"אולם" בשעת בין־הערביים, היית יכול למצוא חוליות־חוליות של ילדים, אשר למדו קרוא וכתוב, מפיהם של נערים מבוגרים מהם, לאוו דווקא מדריכים. אחת לשבוע, היו חברי ההנהלה יושבים עם "המורים הצעירים" ושומעים דוחות על התקדמות, בעיות שנתעוררו בחוגי הלמידה וכן היו עוסקים בבירור היסודות העיוניים של "פועלי־ציון".

גולת־הכותרת של פעולת "חוג המדריכים" באה לכלל ביטוי בערבי "שאלות ותשובות", שערכנו כימעט בכל ליל־שבת. הנהגנו זאת לפי שיטה, אשר הוכיחה את עצמה. בכניסה ל"אולם" תלינו קופסה נעולה, אשר לתוכה אפשר היה לשלשל שאלות בנושא כלשהו. באמצע השבוע הייתי מרוקן את הקופסה, ממיין את השאלות ומחלק אותן למדריכים, לפי בחירתם. כל אחד קיבל ממני ראשי־פרקים וחומר לעיון. כעבור

ועד סניף "דרור" בקאפרשט (1934)

מימין לשמאל — שורה ראשונה: איטה אליוקים. שורה שניה: רחל דרנבוים, נחמה גרינשפון. שורה שלישית: אליעזר לרנר, יחזקאל אלישקוף, בוזי פיינגולד, דוויד וולמן, הרשל שוורץ, מנדל טייטלמן. שורה רביעית: ישראל ברנקין, סימה ורזוב, גולדה שמוקלר בסוף: עוזר ברונשטיין.

ימים אחדים ישבתי עם כל אחד מהמשיבים ובירנו יחד את התשובה לשאלה אותה בחר. לפעמים נרשמה התשובה על הנייר, כך שהיה סיפק ללמוד אותה לקראת ליל־השבת בשבוע הבא.

בשעה היעודה, בליל שבת, היה האולם שלנו מתמלא בדרך־כלל עד אפס מקום, מכיוון שחברי "גורדוניה" ו"השומר הצעיר" נהגו לבוא אלינו, כדי לשמוע תשובות לשאלות מסויימות, כדי להתווכח ובמיוחד — תוך סקרנות לראות מי ומי יהיו המשיבים באותו הערב... יש לציין, כי גם מבוגרים ונוער, שלא השתייך לתנועות הנוער הציוניות, היו מזדמנים מדי פעם — מאותם הנימוקים עצמם.

עם פתיחת ערב "תיבת השאלות", ("קעסטל־אוונט"), היה מישהו מהנהלת הסניף מזמין ילד מן השיכבה הצעירה וזה היה שולף פתק מן התיבה. לשאלה: "מי רוצה לענות?" היה "בעל התשובה" "מתנדב באופן ספונטאני" לענות על השאלה. לאחר התשובה ניתנה הרשות גם לאורחים כי יביעו דעתם.

זכור לי "ערב־תיבה" אחד, בו היה בין המשיבים — יאשה שניידמן. תשובתו בטוב־טעם ובהיגיון עוררה התפעלות כללית וזכתה לתשואות. כתום התוכנית, בצאתי מן האולם, חיכה לי בחוץ הרשל מטייביץ. שנינו היינו חברים מגיל הילדות, והייתי מבלה בביתו רוב זמני הפנוי. גם אחרי השירות בצבא המשכנו ביחסי־חבירות טובים, למרות שדרכינו נפרדו מבחינה רעיונית. הוא התנגד בחריפות לציונות ונחשב אצלנו כ"סאלון־קומוניסט". באותו הערב הוא נזדמן לאולם שלנו מתוך סקרנות: במה מבלה חברו מוטל פייערמאן, שהוא מבזבז זמנו עם ה"שיסטערלעך ושניידערלעך" (בני הסנדלרים והחייטים). עכשיו הוא חיכה בסבלנות עד שסיימתי את כל העניינים וכאשר יצאתי החוצה הוא לחץ את ידי בהתרגשות: "אם הצלחת לעשות בן־אדם מיאשה — מגיעה לך מדליה של זהב!".

אגב, לימים כאשר יצא יאשה להכשרה, מצאתי אותו — באחד מביקוריי, מטעם ההנהגה הראשית, בקיבוץ ההכשרה בגורא־הומורולוי, כשהוא משמש בתפקיד של סדרן־עבודה. תפקיד זה חייב אותו להיפגש ולנהל משא־ומתן עם נותני־עבודה; כמו כן הייתה לתפקיד זה חשיבות מבחינה חברתית בקיבוץ ההכשרה. יאשה זכה למלוא ההערכה הן בקיבוץ והן מחוצה לו. אלמלא נאלץ לחזור הביתה, במות אביו, היה בוודאי בין הראשונים, מבין חברי "דרור" לעלות ארצה.

בעייה, אשר העיקה עלינו בלא הרף, הייתה המצוקה הכספית, בה היינו שרויים. ילדי הסניף השתייכו ברובם המכריע לדלת־העם, ואי־אפשר היה לדרוש מהם תשלום של מס־חבר. אחד ממקורות־ההכנסה היו ההצגות שהיצגנו. ברור למדיי, ידענו כי רק מעטים בלבד יוכלו להתמודד עם תפקיד במחזה. על כן נקטנו בשיטה של המחזת שירי־עם. יש לציין, שזכינו להצלחה רבה בדרך זו, ולא־פעם חזרנו על אותה הופעה פעם ופעמיים. בהצגות אלה זכינו לשני הישגים: הקופה הריקה נשמה לרווחה ויחד עם זאת התחזק והלך הביטחון העצמי של חברינו.

ההצגות הועילו לפתור לנו בעייה נוספת והיא: השתתפותם של ילדי הסניף במחנות־קייץ של התנועה. ראינו לעצמנו חובה אנושית, ממדריגה ראשונה, כי יתאפשר לילדים ונערים, המבלים את מרבית ימות־השנה בבתי־מלאכה דחוסים, להיחלץ — למשך שבועיים שלושה — כדי לנשום "אוויר־פסגות" במחנה־קיץ. אומנם, אנו המדריכים, השקענו לא מעט מאמצים לשכנע את ההורים, ובמיוחד את המעבידים, כי טובת

הילד דורשת לצאת מן השיגרה ל"״חילוץ עצמותיו״. היו מעבידים, אשר שיחררו בלא־טענות את הנער ואף הוסיפו בעין־יפה תרומה ל״קרן מחנות הקיץ״ של תנועת ״דרור״. לעומת זאת, היו כאלו, אשר טענו שאנו ״מקלקלים את הנוער״ ועמדו בסירובם עד שההורים הבטיחו כי הנערים יחזירו את ימי־העבודה על ידי עבודת שעות־נוספות לקראת החגים ובעונה הבוערת.

עבודתם של הנערים היוותה בעייה, בה התלבטנו רבות. העבודה הייתה מתחילה בשעה שבע בבוקר, גם בימות החורף, ונמשכה עד שעה 8—9 בערב. הפסקת הצוהריים נמשכה שעה אחת בלבד, ובפרק זמן זה צריך היה הנער להגיע לביתו, לאכול ארוחת־צוהריים ולהספיק לחזור בזמן. היו מעבידים, אשר העניש את המאחר לחזור, ולו רק בחמש דקות, כי יישאר שעה לאחר סיום העבודה, כדי לסדר ולנקות את בית־המלאכה. לקראת החגים, אז רבתה העבודה, והנערים שוחררו מן העבודה בשעה 10 בערב. קרה שנערים, אשר שימשו שוליות אצל בעלי־מלאכה, לא היו מגיעים במשך שבועות לסניף. ואז היינו אנו היוזמים לעריכת שביתה של השוליות.

לארגן שביתה, במישטר הרומני, היה רציני ביותר וגרר אחריו מישפטים ושנות־מאסר. אולם כאשר לצידנו עמדה דעת הקהל של ה״אוניאוניא״ (אירגון בעלי־המלאכה), אשר הנהלתה הייתה מורכבת ברובה מחברי ״פועלי־ציון״, יכולנו לארגן את הדבר ביעילות־יתר.

״פועלי־ציון״ ו״העובד״

כאן המקום לספר על ״פועלי־ציון״ ו״העובד״ בקאפרשט. בד בבד עם אירגון סניף הנוער ״פרייהייט״, אשר קיבל כעבור שנתיים את השם ״דרור״ — שהוצע על ידי בהנהגה הראשית — ניגשנו לארגן אצלנו סניף של מיפלגת ״פועלי־ציון״.

במשך מיספר שבועות הייתי משוחח עם חברי וידידי דוויד וולמן (בן אליהו) ז״ל, על יסודות הבורוכוביזם ועל הצורך להתארגן. יחד ביקרנו, לעיתים קרובות, אצל השען יחזקאל אלישקוף וכך נוצרה ״השלישייה״, אשר שמה לה מטרה: רכישת חברים לרעיון הבורוכוביזם והקמת ״פועלי־ציון״ במקום. לימים הצטרפו גם שמואל לייברפרב, מרדכי קננוביץ, שלמה זייקונר ועוד, אשר היו בין היוזמים לארגן את בעלי־המלאכה במיסגרת מיוחדת, אשר קיבלה לאחר מכן את השם ״אוניאוניא״.

החלטות רבות־מישקל נתקבלו שם לאחר שדובר עליהם קודם בוועד המצומצם של ״פועלי־ציון״. ועד זה הוא שהחליט גם על השביתה שתיערך באותו היום אצל שני חייטים, אשר התעמרו בשוליות שלהם. בייחוד גדלה התרעומת על אחד מהם, אשר בהיותו שולייה היה ״שופך אש וגופרית״ על המעבידים הנצלנים; ואילו כאשר הגיע להיות מעביד עצמאי — היה מנצל את חניכיו בצורה מחפירה ומשפילה. כאשר שאלו אותו: ״הייתכן?״ ענה: ״אם לא ירגישו ניצול מהו — לא יהייה בהם רצון להיאבק על זכויותיו של הפועל״... בין כה וכה סבלו חברינו החניכים שלא ניתנה להם האפשרות לבקר ב״אולם״.

ובכן, ניתנה ההוראה לשוליות של שני החייטים כי יפסיקו את עבודתם בשעה 7 בערב, בטענה שאינם רוצים להפסיד שיחה ב״אולם״. דבר זה עורר את רוגזם של החייטים והם הגישו תלונה למפקד המישטרה (שעף דע פּאסט) כי אנו מסיתים את

הנערים לשבות. ובכן, הוזמנה הנהלת הסניף למישטרה. אלינו נתלוו גם שמואל לייברפרב, ואילו יחזקאל אלישקוף, אשר מוצאו מהריגאט, היה הטוען הראשי.

מפקד המישטרה שאל אותנו אם אנו מודעים לעונש הצפוי למארגני שביתות. בדברי־התשובה שלנו תיארנו בפניו את התנאים, בהם עובדים הנערים, בניגוד ל"חוק הגנת הנוער"; את העונשים שהחייט מטיל עליהם, במונעו מהם לבוא ללמוד קרוא וכתוב.

כתוצאה מביקורנו זה, שלח מפקד המישטרה לקרוא לשני החייטים, והזהיר אותם שתוגש נגדם תביעה פלילית על העסקת נערים בניגוד להוראה שבחוק. הדברים השפיעו ומאז הייתה רווחה לנערים. יש לציין שבמרוצת הזמן הצטרף החייט, שחזר למוטב, לסניף "העובד", בהנהגתו של יחזקאל אלישקוף, אשר הכין את חבריו בעלי־המלאכה לעלייה ארצה.

בשנת 1935, כאשר כבר הייתי בהכשרה ובפעילות בסניפי "דרור", נודע לי כי למיפלגת "פועלי־ציון" בקאפרשט הצטרף ד"ר ניוקה פידלמן, אשר נבחר לקהילה וכיהן כיו"ר שלה — לא במעט הודות לעזרתה הפעילה של האוניאוניא, חברי פועלי־ציון והוריהם של חניכי "דרור" בעיירה.

מרדכי רישפי, יחזקאל אלישקוף,
דוויד וולמן,
הנהגת סניף פועלי ציון

קרייז־קאנפערענץ "דרור"

כתבה מתורגמת מתוך "אונזער צייט" מיום 11.5.1935

בימי 24—25 באפריל התקיימה אצלנו הפגישה האיזורית השנייה של נוער פועלי־ציון (פארבאנד) "דרור". בפגישה השתתפו 100 צירים ואורחים מהיישובים הבאים: באלץ, אורהיב, טלנשט, דומברוביץ, רזינה, ליגורן, קאזאנשט, קאטיוזשעני מארי, קאשולקא וה׳ ישראל סאמעט —

בא־כוח הצענטראל־לייטונג מצ׳רנוביץ. נבחרה נשיאות בהרכב: אמנון סקליאר (קאפרעשט) — יו״ר, דוויד וולמן (טלנשט), גדליהו סאנדלר (אורהיב) — מזכירים.

הפתיחה התקיימה ב־24/4 בערב, על ידי היו״ר אמנון סקליאר, אשר ציין את המשימות של הפגישה, המיועדת לחיזוק הפעילות בסניפי־האיזור. אמנון מציין שהפגישה היא ביטוי לבעיות של זמננו, כאשר פועלי־ציון ותנועת ״דרור״ הבינו להעמיד דפוסי־הגשמה מוגדרים.

המברכים היו: בשם הקהק״ל — שמעון הייסינר, פוע״צ — יואל מר, ״גורדוניה״ — שמואל פוטיק, בשם ״דרור״ טלנשט — יעקוב קליינמן, ״דרור״ אורהיב — סאנדלר, ״דרור״ באלץ — ארקע איידלמן. ישראל סמט — בשם ההנהגה המרכזית מברך את הפגישה ומציין בנאומו את המטרות והמשימות של תנועת ״דרור״.

הישיבה של היום השני הייתה מיועדת למצב הסניפים באיזור ודיווחו: רבקה פלוטניצקי — דומברוביץ (ואליא־לוי־ולאד), קליינמן — טלנשט, איידלמן — באלץ, סאנדלר — אורהיב, סאמט מדווח על פעולת הצנטראל־לייטונג. מתקיימת ביקורת על החלוצים היוצאים להכשרה; הביקורת נערכת מתוך מגמה לברור את החומר האנושי וליצור טיפוס בריא של ״דרור״־חלוץ.

בישיבה האחרונה הירצה סאמט על ״הבעיות של הנוער היהודי לאור המצב הנוכחי של היהדות״. נבחרה ועדה מתמדת בהרכב: רבקה פלוטניצקי, יוסף בירשטיין, אמנון סקליאר, צבי שווארץ, דוויד וולמן, יעקוב קליינמן, סאנדלר, ארקע איידלמן, גלמן וסאמט (צ.ל.), אשר מביאים החלטות בהתאם לדרישות של תנועת ״דרור״.

הפגישה ננעלת במצב־רוח מרומם של כל הנוכחים ובצלילי ״השבועה״ ו״תחזקנה״.

אמנון סקליאר

ניסיון לארגן סניף ״מכבי״ בקאפרשט

ב״ספר מארקולשטי״ אנו מוצאים רשימה מפרי־עטו של ליוב קופרשטיין על ניסיון שנעשה, על ידי מדריכים מסניף ״מכבי״ במארקולשטי, לארגן סניף דומה גם בקאפרשט. להלן קטע מרשימה זו:

— — — באחד מימי סוף השבוע, בחופש הגדול, ערכנו טיול לקאפרשט, עיירה בגודלה של מארקולשטי, ואולי אף גדולה ממנה, אף היא ציונית וערה. — — — היגענו לרוגוז׳ני, תחנת הרכבת, במרחק של 8 קילומטר מהעיירה קאפרשט. ברוגוז׳ני עצמה הייתה קיימת חווה חלוצית, שכללה כמה עשרות חלוצים — — — הודענו על בואנו ונתקבלנו שם בזרועות פתוחות על ידי החלוצים במקום. — — —

מאחר שהודענו, מבעוד זמן גם לקאפרשט, לבני־נוער משם, על ביקורנו, היגיעה משלחת יוזמת להזמין אותנו למחרת לעיירה. יצאנו בבוקר, אחרי ארוחת הבוקר וצעדנו דרך ארוכה של 8 קילומטר באבק ובשמש לוהטת עד שנראתה לנו העיירה על בתיה הראשונים. בכניסה באו לקבל את פנינו בני־נוער ויחד איתם צעדנו על פני הרחובות עם דגלי ״מכבי״, בתלבושות, בחצוצרות ובתופים.

לאחר שחולקנו בבתים לארוחת־צוהריים ולאחר מנוחה קלה, התכנסה כל העיירה ממש, על אחד המיגרשים הנרחבים בעיירה. כאן נערך מיסדר מרשים, מלווה בצעדה, בתרגילי התעמלות ובחילופי־ברכות, בהן הכרזנו על הקמתו של סניף ״מכבי״ בקאפרשט. בהתייעצות קצרה סוכם בין שני הצדדים שאחד המתעמלים המצטיינים שלנו יבוא לחודשיים — שלושה ויארגן את הסניף וישמש כמאמן אינסטרוקטור — לפי המונחים אז — ויכין נשף גדול משותף לשני הסניפים. ואכן, אחרי כמה ימים, היטלנו על חברנו **יששכר טסלר**, שימלא את תפקיד המאמן.

הוא שהקים את הסניף, כדוגמת סניף מוצאו. בשבת, חול־המועד של סוכות, שוב ביקרנו בהרכב מיספרי נכבד בקאפרשט והנשף המשותף אף הוא עבר בהצלחה, ברוממות־רוח.

לא זכור מה עלה בגורלו של הסניף בקאפרשט. עם תחילת שנת־הלימודים, חזר המאמן טשלר ל״בסיסו״, אבל הקשרים בין שני גושי בני־הנוער בעיירה הודקו.

אהרון פוטרמן

נוער לא־ציוני בעיירה

קטנה ונידחת הייתה קאפרשט, עיירת מולדתי. מקורות הפרנסה, של מרבית תושביה, היו: מיסחר, מלאכות יהודיות טיפוסיות כמו: חייטות, נגרות, סנדלרות וכו׳. כמו כן היו בה משפחות, אשר בקושי הצליחו להשיג את מחייתם. זכורה לי אימרה: ״השבת כבר היגיעה, אולם המטעמים עודם בדרך״ (ביידיש: שבת איז שוין דא, נאר אויף שבת איז נאך נישטא).

קאפרשט הייתה ידועה כבעלת אופי ציוני־לאומי. מדריכי תנועות־הנוער השתייכו לשיכבה המשכילה, אשר קיבלו חינוכם מחוץ לעיירה כמו: קישינוב, באלץ, סורוקה ומארקולשט; אך היה גם נוער עובד אשר לא היה מאורגן בתנועות הנוער הציוניות. לנוער זה השתייכתי גם אני.

התחלתי לעבוד בחייטות בגיל 12. עד אז הספקתי ללמוד בגימנסיה במארקולשט, שם גרנו שנים מיספר. תנאי העבודה בעיירה היו קשים מאוד. עבדנו הרבה שעות בלילות, לאור מנורת נפט; אבל זה לא מנע מאיתנו לקרוא בזמן הפנוי המועט שהיה לרשותנו. החלפנו ספרים בספרייה. במרוצת הזמן קשרתי קשרים עם נערים עובדים כמוני, אשר לא ידעו קרוא וכתוב. הקדשתי להם הרבה שעות כדי לקדם אותם בקריאה, פשוטה כמשמעה. יש שהייתי קורא לפניהם קטעי סיפרות מאותו הסוג שנקרא ״שמאלי״. לאט לאט התארגנו במיסגרת מחתרתית, לפי חוליות שנפגשו במקומות שונים. בפגישות שלנו השתתפו גם אחדים מהנוער המשכיל כמו: שרה (סויה) פיינבוים, בומה והרצל הייסינר, אשר האירו את עינינו בבעיות הפוליטיקה הבינלאומית.

מיקרה מעציב קרה אז ליוסף פורטנוי, אשר השתתף גם הוא בארגון שלנו. מאסרים, שנערכו במארקולשט, הובילו את החוקרים לפי הלשנה לקאפרשט. אצלי לא גילו דבר, אולם אצל יוסף פורטנוי נמצאה רשימה של תורמים ל״מופר״ (עזרה למהפכנים במאסר). אז אספו אותנו והביאו אותנו תחת מישמר לסורוקה, אך מחוסר הוכחות שוחררנו לאחר יומיים של חקירות. תקרית זאת לא השפיעה על פעולתנו, המשכנו להיפגש ביתר זהירות. בייחוד ניצלנו את הפעולות הפומביות של הרצאות ציוניות וערבי שאלות ותשובות, בתנועות הנוער הליגליות, שם היינו מופיעים בוויכוחים כמעט חופשיים.

הייתי מעורה בתוך משפחותיהם של אנשי דלת־העם והיגשתי את עזרתי כמיטב יכולתי. התרשמתי קשה מהעוני והמחסור ששררו בשכבות אלה. רושם בל־יימחה עשה עליי המיקרה עם משפחת גאמר (דוידל בוסיאק). בת שלהם, נחמה, חלתה בשחפת והייתה צמודה למיטתה בבית עד מותה. גם אחיה וועלוועל, חבר טוב שלי, נדבק במחלה זו ונפטר גם הוא. הייתי יושב שם, לעיתים קרובות, וקורא להם ספרים שונים כדי להנעים

להם את החיים. חבר אחר שלי, משה קלופוט ז"ל בן של מרדכי "קנייפער", במקצועו היה כובען, אולם רוב זמנו היה מחוסר־עבודה. הוא היה מעשן, אבל תמיד חסרו לו סיגריות. התחלתי גם אני לעשן כדי שאוכל לכבד אותו בסיגריות. מישקע כבד השאירה עליי גם דמותה של בתו הגיבנת של חיים "בעזשעניעץ", אשר הייתה יושבת שעות רבות ביממה, כפופה על גבי מכונת־תפירה.

יש לציין, שהניצול היה קשה מנשוא, ואילו העובדים לא היו מאורגנים כמו בעיירות אחרות בביסאראביה. רבים מהנוער הוקסמו מהסיפורים על החיים בברית־המועצות, ושאיפתם הייתה לחצות את הדנייסטר ולחיות חיי צדק ושיוויון "שם". חציית הנהר בוצעה בלילות־חורף, כשמי הדנייסטר היו קפואים, והייתה כרוכה בסכנת־נפשות. מיקרה טראגי קרה לקבוצת נערים בסורוקה, אשר בהתקרבם לדנייסטר, נורו על ידי חיילי הגבול. גם אני הייתי בתור ללכת בדרך זו.

ערב אחד ישבנו בבית־הקברות בחברתו של אדם, אשר היגיע מרוסיה. כאשר חזרתי מפגישה זו, גמלה בי החלטה לשנות את הקוו. באותו הערב ניפגשתי, כרגיל, עם בני הנוער הציוני באותו הרחוב שם היינו מתווכחים מדי־פעם. כאילו, לתומי, שאלתי אם אוכל לקבל מקום בהכשרה. כמובן שדבר זה היווה הפתעה גם במשפחתי; אולם הימשכתי לעמוד על דעתי בעקשנות ובסופו של דבר היגעתי ארצה. אחדים, מאותם החברים מימי נעוריי, באים כעת ארצה ונעים להיפגש איתם ולהיזכר באותם הימים של קסם ותקווה. אולם, דבריהם ספוגים אכזבה, לאחר שהיכירו את המציאות המרה, אותה חשו על בשרם בברית־המועצות באותו המישטר, אשר כה שאפו להגיע אליו.

נדמה, שגם הם נוכחו לדעת, כי אין לנוער יהודי דרך אחרת אלא חזרה לארצנו ולעמנו. יש לקוות שגם אלו, שטרם היגיעו ארצה, יבואו אלינו וימצאו כאן את שלוות־נפשם ויתאקלמו בארץ.

הערות העורכים:

לעיתים קרובות ביקרו בעיירה מרצים מטעם הקרנות. כאן מובא די"ח של א. יוציס על אסיפת־עם למען הקהק"ל.

"אונזער צייט", (1604) מיום 9.1.28

קאפרעשט

שבת דעם 31 דעצעמבער איז בא אונז אָפגעהאלטן געוואָרן א גרויסער קרן קיימת מיטינג, מיטן אָנטייל פון דעם קק"ל־אינסטרוקטאָר י. לאנדוי. צוערשט טרעטן ארויס די ה"ה: חיים לייב כערסאָנסקי און מרדכי גאָלדענבערג, וועלכע האָבן באריכטעט וועגן פראָפ. ווייצמאַנ'ס וויילן אין קעשענעוו און די גרויסע האָפנונגען, וואָס אונזער פירער לעגט אויפן א"י־אויפבוי.

נאָך זיי טרעט ארויס מיט א שענער רעדע דער ה' לאנדוי, אין וועלכער ער גיט איבער דעם "ביטערן אמת" פון ארץ־ישראל — ערקלערט די סיבות פונעם קריזיס אין לאנד, און די האָפנונגען וועלכע זיינען פאראן אויף זיין ליקווידירונג. צולעצט דערמאָנט דער רעדנער די נישט־לאנג פארשטאָרבענע צוויי ציוניסטישע טוער: פראָפ. צבי פ. חיות און וולאדימיר סיאָמקין ז"ל, וועמענס נעמען אלע פארזאמלטע באהערן מיט אויפשטיין פון די ערטער, און

פאַרענדיקט מיטן ווונטש, אז די יידישע באפעלקערונג וועט וויסן ווי טייער צו שעצן די נעמען פון אונזערע צוויי פארשטאַרבענע גדולים, און וועט ענערגיש נאכפאָלגן זייער ארבעט פארן א״י־אויפבוי.

א. יוציס

הפעולה למען ה״קרן הקיימת לישראל״

אנו מביאים בזה 3 מיכתבים, בהם מדווח שליח הקהק״ל מנדל דווידזון ז״ל אל הלישכה הארצית של הקהק״ל בביסאראביה, קישינוב, על ביקוריו בקאפרשט.

להלשכה הארצית של הקהק״ל בבסרביה / קישינוב

קפרשטה, 20.3.1929

ח. נ.,

אם ביקורי בקפרשטה הוכתר באמת בהצלחה וניצחון, זאת ימים ידברו. — — — על כל פנים, את עבודת הקהק״ל צריכים להתחיל פה, משום המנהג של ״דמי שבוע״, אשר שיחרר מלכתחילה את היהודי הקפרשטאי מן ה״קופסה״. מובן מאליו, שעכשיו תכבד העבודה על חברינו כפליים, כדי להתחיל להנהיג את הקופסה בבתי היהודים ולהרגילם לזכור אותה יום יום.

ביום ו׳ בבוקר הספקתי להתראות קודם כל עם חברינו ונפגשתי ביחס חם, ידידותי, אבל בלי אמונה שיעלה בידי לעשות מה ולהצליח.

הקומיסר־וגיזבר, מר ברוך יוציס, נסע זה שבוע ימים וישהה עוד בדרך כשבוע ימים. הריני מצטער רק על זה שלא יכולתי לבקר את החשבונות ולקבל את היתרה בקופה, שלפי אומדני עולה בסך שלושת אלפים לעי בערך. — — —

בשבת בבוקר נאמתי בקצרה בביהכ״נ של ״חסידים״ ובביהכ״נ הגדול. למרות (מזג) האוויר הקשה והקור הגדול, נתקיימה אסיפה פומבית, בשבת בצהריים. הרצאתי — על פעולת הקהק״ל ועל תנאי העבודה הקשים, שאנו נמצאים בהם — עשתה רושם רצוי על הקהל.

ביום הראשון בערב אירגנתי ישיבה אינטימית לשם בחירות ואירגון הוועדה. באו לישיבה גם נוער וגם ״בעלי בתים״. — — — ביום ג׳ נתקיימה, בשעה 4 אחה״צ ב״הבאנק״, ישיבה מעשית של חברי הוועדה החדשה. הרכב יותר מתאים ויותר מוצלח לא היה לקוות בתנאים שנמצאתי בהם.

בו ביום בערב נתקיימה, בביהכ״נ ״שערי־ציון״, הרצאת־פרידה על הנושא: ״עם ישראל על פרשת דרכים״ עם ויכוחים. בית הכנסת היה מלא על גדותיו מאין מקום; וחברינו, בעיקר החב׳ גולדנברג מרדכי, הודו לי בפה־מלא על רוח החיים שעלתה לי להפיח פה בעצמות יהודי קפרשטה שכמעט יבשו. — — —

ביום ו׳ וביום א׳ ייצאו החב׳ חרסונסקי ח״ל וצבי מרגלית לגבות את הנשאר של נדרים משימחת־תורה. בשבת תתכנס הוועדה לישיבה ולהחליט באיזה אופן לארגן את ״מיפעל הפורים״.

בכלל, הריני עוזב את קפרשטה ברוח ובתקווה כי עבודתי פה תביא פירותיה בימים יבואו.

בכבוד וברכת ציון:

מ. דווידזון

הרכב הוועדה בקפרשטה:

נשיא הכבוד של הפלנום:	החב׳ מרדכי גולדנברג
יו״ר הוועדה:	חרסונסקי חיים לייב
קומיסאר:	שמעון הייסינר (את הקורספונדנציה לשלוח על כתובתו)
גיזבר:	גולדנברג יעקוב (ע״י הבנק לחיסכון)
מזכירים:	ריווקיס שמואל ויוציס אברהם
מנהלי הקופסאות:	בירשטיין יוסף וזלמן חייט
מנהלי השמחות:	פייערמאן מרדכי, מלכה קליינמן ורזנושטשיק גולדה
ועדת הביקורת:	לייברפארב שמואל, מרגלית צבי

קפרשטה, 9 בספטמבר 1929

ח. נ.,

מתוך הטלגרמה, שקיבלתם מאת הוועדה פה, תוכלו לשער את היחס וקבלת־הפנים שנפגשתי בהם מצדם. כל ה״ירגזון״, כמובן, היה לא עלי אלא על הלשכה, למה אין היא מתחשבת עם דרישות ה״פרובינץ ירום הודה״; וכל ביאורי — כי אני יצאתי לקפרשטה עוד בטרם נתקבלה הטלגרמה שלהם — לא התקבלו ונשארו באחת: את ה״מגבית״ אין הם מסכימים, בשום אופן, להגשים בחודש זה. אין הם יכולים לוותר על המיפעלים הטרדיציונליים, כמו ״קערות״ וכדומה, והמגבית תמעט את הכנסותיהם של המיפעלים המסורתיים. — — —

למחרת בבוקר מצאתי את החב׳ גולדנברג (מרדכי) בבית הכנסת שלו, והוא גם כן בעצה איתם כי באתי לא בשעה מוכשרת ואין עכשיו לעשות כלום. עזבתיו והלכתי לביהכ״נ ״חסידים״. שם נפגשתי עם החב׳ הייסינר שמעון — הקומיסר. נוכחתי כי עלי לגשת לעבודה על דעת עצמי; וכדי לא לאבד זמן, השתמשתי בבית כנסת זה, עליתי על הבמה ודרשתי. הניסיון הראשון הצליח לרכוש את דעת הקהל פה. בו ביום קראתי לאסיפת תעמולה, על שעה 4 אחה״צ בביהכ״נ ״דייטשע״; ולמחרת היום ז.א. ביום ב׳ ראש השנה, נאמתי בביהכ״נ הגדול. וכשרכשתי לי את דעת הקהל הזמנתי מכל בית כנסת באי־כוח לשם הגשמת המגבית. — — — בישיבה, שנתקיימה עוד בו בערב, עם מיספר אנשים מאהדים את עבודתנו, שנמשכו בהשפעתי לעבודה — יצאנו למחרת היום להמגבית, והתוצאות היו במזומנים למעלה מחמשה עשר אלף לעי. החב׳ זילברמן דוויד ובנו אברהם הבטיחו לערוך, בימי חול המועד סוכות, קונצרט מוקדש למילוי הסכום...

כשחברי הוועדה נוכחו על מהלך המגבית, הם נתפייסו והח׳ מרדכי גולדנברג אף נספח והצטרף אלינו. לסוף הסכימו גם כן לתמוך בהקונצרט, אשר בטוח אני כי יכניס גם כן סכום מסוים; מלבד שגם המיפעלים המסורתיים, כמו ״קערות״ ונדרים של שמחת־תורה, לא יסבלו כלום. אני מקווה שגם הם יכניסו לנו לא פחות מעשרת אלפים לעי; וביחד עם המגבית יש סכומים על סכום בערך ארבעים אלף לעי מקפרשטה, מלבד הסכום 12 אלפים שגביתי והעברתי לכם היום ע״י הפוסטה בהמחאות.

את קפרשטה אני עוזב בנחת־רוח.

מ. דווידזון

קפרשטה, 29.9.1931

ח. נ.,

גם פה, כמו בסורוקי, היתה לי שביעת רצון מצד אחד ומעצורים — מצד שני. כי באתי הנה לפנות ערב ותחת שתהא לי האפשרות לקרוא לישיבה את חברי הוועדה, חגגה היום

"גורדוניה" חג למלאות לה שנה לקיומה. ערכו משפט על "שבתי צבי" וקודם למשפט — "ברכות".

אומנם גם אני בירכתי, אבל השעה היתה כל כך דחוקה ולמעשה יכולתי רק באופן אישי לדבר עם חברינו העסקנים. — — — ביקרתי את חשבון הכספים מתוך השוברות, אבל החב' אינם מנהלים כלל את הפנקס‍ים והיחס לזה ולהמזכירות שהוזנחה — הוא יחס אדיש.

דרשו ממני להישאר ואחרים חקרוני אם נשלח להם, בעוד חודש ימים, "עפיס א מענטשיקל", "אזוינס ווי אזעלעכס" — שיכשיר פה את הלבבות. ברי הדבר שנצטרך לבקר את קפרשטה לשם אורגניזציה, כמו את יתר המקומות.

בוועידה, הבטיחוני, להשתתף בשני צירים. עם הפנקסים — לא השתתפו.

מנדל דווידזון

הערת העורכים:

שעה שדיפדפנו בגליונות "אונזער צייט" משנים עברו, מצאנו מדי־פעם דו"חות על תרומות למען הקהק"ל שנאספו בעיירתנו. אנו מביאים 2 דו"חות מני־רבים.

"אונזער צייט" (2012) 28.5.1929

קאפרעשט

(די סומע איז אַנגעקומען אין צענטראל־ביוראָ אין חודש ניסן).

געזאמלט פון דער פורים־אקציע אין חודש אדר ב' דורך מרדכי פייערמאן, חיה בולשטיין — 958, דורך אסתר בליומיס, לייב פרוימטשוק — 386. פון אויסלײדיקן די נאציאָנאל־פאָנד פושקעס דורך משה לערנער — יצחק פיינבוים — זאב סקלאדמאן — יעקב גאָלדענבערג — מרדכי גאָלדענבערג — ב. פישמאן, — גאָלדע ראזנאָשטשיק — משה זאלצבערג — יאָסל בירשטיין — אברהם שטיינבערג — בא מ. ש. ריווקיס 110, ישראל חייט 75, ברידער יוציס־ה. ל. כערסאָנסקי צו 60, יוסף הייסינער, יוסף סקליאר, מלך הויכמאן, מרדכי פעק, אהרון איווטשער, ישראל גאָלדענבערג, דוויד זילבערמאן, ד"ר זייצעוו, דוויד קייסערמאן, לייב דאָרפמאן צו 56, דוויד איווטשער, משה עלקיס, משה ראזנאָשטשיק, אברהם פרוימאָוויטש צו 49, אהרון פייערמאן 47, מרדכי גאָלדענבערג 44, ירמיהו סקלאדמאן 41, יעקב מער און "מיל איווטשער און קאָמפּ". צו 40, שמושע לעמבערג 37, אליעזר הייסינער 36, יאָסל חסיד, י. שטיינבערג, יענקיש גיטעלמאן צו 35, ישעיהו פיינבוים, בערל איווטשער, חיים שאראָדסקי, מ. פישמאן צו 34, חיים הילל קליימאן 32, לייב פיכמאן. יעקב גארשטיין צו 30, קלענערע סכום 1200 לעי.

ס"ה 4233 לעי.

הויפט קאָמיסאר פאר בעסאראביע

נ. מ. רויטמאן

"אונזער צייט" (1675), 1.4.1928

קאפרעשט

די סומע אַנגעקומען אין צענטראל־ביוראָ אין חודש אדר.

געזאמלט דורך יאָסל בירשטיין, זוסיע בערנשטיין, משה זאלצבערג, אברהם יוציס, עמנואל פריפאס, בוקע ווערזוב, באָטשקיס, שמואל לייבערפארב, גאלדע ראזנאָשטשיק, נחום בערדי־טשעווסקי און אליעזר יוציס די סומע פון 2847,50 לעי.

אויף דער חתונה פון ברוך יוציס און דאניע גארשטיין דורך מרדכי גאָלדענבערג, משה לערנער, שמואל לייבערפארב בא: דעם חתן ברוך יוציס — 300 לעי, פיני יוציס — 50 לעי, חיים לייב כערסאָנסקי, ליאווע כאיעס, משה בערנשטיין, שמואל בערנשטיין, מרדכי לייב יאנאָוויטש, לייבל דאָרפמאן, חיים פאָטיק, משה עלקיס, יוסף סקליאר, מרדכי גאלדענבערג צו 100 לעי. שמעון הייסינער, אליעזר הייסינער, אליעזר און יענקל וואָלמאן, יענקל גאָלדענבערג, פרץ און משה גערצנשטיין, ישראל ראָזענפעלד צו 50 לעי. יענקל גארשטיין 72 לעי, יאָסל בערדיטשעווסקי 40 לעי. קלענערע סכומים 28 לעי. ס"ה 1990 לעי.

אויף א בר־מיצווה בא הערטאפסקי פון דאָרף שינושע, דורך מרדכי גאָלדענבערג — 170 לעי.
אויף תנאים בא קאָלטון דורך משה לערנער און משה פריפאס — 235 לעי.
אויף א ברית בא מ. חיט דורך מ. פרידמאן — 95 לעי.
אויף תנאים בא אָשר סופר דורך משה פריפאס — 560 לעי.

געזעאמלט חנוכה־געלט: דורך משה לערנער און מרדכי גאָלדענבערג 1828 לעי. דורך א. מרגלית און שמעון הייסינער 1430 לעי. דורך חיים לייב כערסאָנסקי און משה פריפאס 1245 לעי.

נדרים פון שמחת־תורה דורך משה פריפאס און משה לערנער בא: בערל איווטשער, יאָסל בערדיטשעווסקי, ישראל גאלדענבערג, לייב פיכמן צו 100 לעי, לייב גרינשפון, מאגאזינער, מרדכי מאָשקאָוויטש, משה פלימאן צו 50 לעי. קלענערע סכומים ס"ה 636 לעי. אלגעמיינער ס"ה 11,031.50 לעי.

הויפט־קאָמיסאר פאר בעסאראביע

נ. מ. רויטמאן

דבר העורכים:

אנו מביאים כאן קטע מרשימה של סיכומי תרומות לקהק"ל אשר פורסמה בעיתון "אונזער צייט". הרשימה מקיפה את התרומות מ־1 באוקטובר 1927 ועד 1 באוקטובר 1928 — בהשוואה לשנה שקדמה לה.

מן הראוי לציין כי, מתוך הרשימה של 163 יישובים בביסאראביה, מופיעה עיירתנו במקום האחד־עשר!

מס'	שמות היישובים	תרפ"ח	תרפ"ז
.1	קישינוב	370,844	389,762
.2	נובוסליצה	167,545	166,050
.3	ליפקני	142,500	149,736
.4	בריטשני	141,800	162,395
.5	סקורני	135,568	139,402
.6	בלץ	133,968	162,120
.7	חוטין	114,100	138,221
.8	בנדרי	106,905	115,244
.9	ידינץ	106,850	118,277
.10	רומנובקה	104,929	112,729
.11	**קאפרשט**	**70,779**	**71,047**

השליח מארץ־ישראל, מטעם הקיבוץ המאוחד, לתנועת "דרור" וברית חלוצי פועלי־ציון — מספר על אחת הפעולות ההפגנתיות הפומביות נגד בילושה והיטוטיה של המישטרה הרומנית — בעיירה קאפרשט.

יהודה קלוויר

כך "סידרנו" את המישטרה

מאורע מיוחד במינו, אשר הפך להיות מיפגן ציוני של כל יהודי העיירה, התרחש בקאפרשט. בעיירה זו, כמו בשאר היישובים הקרובים לגבול הרוסי, לא הירשו השילטונות לקיים הרצאות פומביות, מחשש שמא תושמע תעמולה קומוניסטית.

היחס אל התנועה הציונית הוחמר במיוחד, לאחר שאחד הנואמים, למען הקרנות, השתמש בביטוי "הציונות היא הריבולוציה של העם היהודי". השוטרים, שנכחו באולם, בשמעם את המילה "ריבולוציה", בלא להבין את ההקשר הכללי, הגדירו את האסיפה כ"אסיפת־תעמולה קומוניסטית", קמו ופיזרו את הקהל.

זמן רב חלף, מאז מיקרה זה, בלא הופעה פומבית. כאשר הוזמנתי לביקור בסניף המקומי של "דרור" כשליח מארץ־ישראל, רצו אישי התנועה של קאפרשט לקיים אסיפה פומבית באולם הגדול של העיירה. ראש הקהילה היהודית, ציוני מסור ונאמן, נדלק אף הוא לרצון זה, ווזמנה ישיבה במישטרה המקומית, בהשתתפות שלי כמרצה מן החוץ. הצלחנו סוף סוף לשכנע את מפקד המישטרה כי נושא ההרצאה הוא כלכלי בלבד "בעיות הכלכלה בארץ־ישראל". הרשיון ניתן בתנאי שאיש מישטרה, היודע יידיש, יהייה נוכח באסיפה וירשום את תוכנה.

התעכבתי במיוחד בעיירה זו, למען יספיקו לפרסם את קיום האסיפה. ואומנם התקיימה אסיפה רבת־עם מכל חוגי העיירה ומכל הגילים. את האסיפה ניהל יו"ר הקהילה. ביודעי את הבעייה המיוחדת, כיוונתי את ראשית דבריי לעניינים כלכליים. השוטר, אשר הקשיב ורשם, השתכנע כעבור רבע שעה כי הכול "כשר" וכי תוכן ההרצאה כלכלי, קם והסתלק לו יחד עם הפמלייא שלו.

כאן קרה דבר בלתי רגיל. אך יצאו השוטרים מן האולם, קם כל הקהל, באופן ספונטאני, על רגליו ושירת "התקווה" פרצה מהגרונות, ביטוי לשימחת־הניצחון הציוני וההצלחה להערים על נציגי השילטון. רק אז התחילה האסיפה עם תוכנה המיועד ותוכנית מקומית.

✩

העוסקים בצורכי ציבור
געזעלשאפטלעכע טוער

דוויד רחמני (דרבאנדינר)

הרבנים קפליבצקי זצ״ל

עריסתה של משפחת הרב קפליבצקי זצ״ל, הייתה ברוסיה; במחצית השניה של המאה התשע־עשרה עברה לביסאראביה. שושלת הרבנים במשפחה נמשכה במשך שבעה עשר דורות. במשפחה הייתה רווחת בדיחה, כי פעם בהיוולד אחד הבנים במשפחה, אמרה העוזרת לרבנית היולדת: ״מעתה עליי לפנות אל בנך בלשון ״אתם״; הרי כאשר יגדל — יהיה רב!״...

התחנה הראשונה של הרב ר׳ יונה קפליבצקי זצ״ל הייתה בלובלין — ביסאראביה; משם הוזמן לכהן ברבנות בקאפרשט. נרמה שהוא היה הרב הראשון בעיירה.

הרב ר׳ יונה היה גדול בתורה, ביראת־שמיים ובחסידות. שמו נודע בין רבני רוסיה, איתם עמד בקשרים; היה משגר שאלות ותשובות לגדולי הדור, ולעיתים קרובות היה המכריע בשאלות הלכה. את כל השאלות והתשובות ריכז בספר ״כנפי יונה״, אשר השאיר בכתבים ולא ראה אור.

רבנים ושד״רים מארץ ישראל היו אורחיו הקבועים. בין הדברים, שאסור היה לעין־זרה לראותם, הייתה שקית מלאה אדמת ארץ־ישראל, אשר קנה מאחד השד״רים. שקית

הרב יונה קפליבצקי — הרב דוויד קפליבצקי

זו הייתה שמורה, כדי שיניחו אותה למראשותיו לאחר שיילך בדרך־כל־הארץ. בצוואתו לקהילתו, אשר כיבדה אותו מאוד, הוא ביקש: למנות את בנו דוויד, אשר ישב באותו הזמן על כיסא הרבנות בבריצ׳ני, למלא את מקומו; אחרי פטירתו, לקרוא על יד מיטתו, את כתב־המינוי ולברך אותו במזל־טוב כי בנו יישב על כיסאו. הקהילה, אשר הוקירה את הרב הזקן, מילאה את בקשתו בדייקנות.

הרב ר׳ דוויד קפליבצקי זצ״ל ישב על כיסא הרבנות בקאפרשט עד שנחרבה על ידי הצורר הנאצי. הרב דוויד היה דמות מרשימה; הופעתו אמרה כבוד; שיחתו הייתה מתובלת בדברי חוכמה ותבונה; כל הליכותיו הזדהו עם תפקידו הרם. הוא היה תלמיד־חכם, אשר רכש את תורתו בישיבות דליטא. עוד בצעירותו השתתף באנציקלופדיה ״אוצר ישראל״. מדי פעם בפעם, היה מפרסם מאמרים ודברי־תורה בירחונים רבניים. היה בין ראשי המדברים באסיפות של רבנים, בהן דנו על תקנות הילכתיות או בענייני חינוך דתי לילדי ישראל, אשר למדו בבתי־ספר ממלכתיים. מרבית הצעותיו היו מתקבלות, מכיוון שנבעו מתוך נסיונו בצורכי קהילתו ומכיוון שניתנו לביצוע.

הוא לא היה רבה של קהילתו בלבד, אלא היה מוסד רב־אנפין, אשר נשא בעול של כל ענייני־העיירה. ביתו היה פתוח לדורשיו בלא שעות קבועות. כל קשה־רוח ומר־לב היה בא לשפוך את שיחו לפני הרב; על פי רוב היה האיש יוצא מעודד ורגוע. כאשר הובא לידיעתו, כי מישהו מאנשי קהילתו שרוי במצוקה, היה מזמין אותו ופותח בשיחה, כדי לדובב את המוזמן לשפוך את ליבו ולספר את המעיק עליו.

דאגתו הייתה נתונה, באותה מידה, הן לפרט והן לכלל וצרכיו. במאמצים גדולים, ובעזרת נכבדי העיירה שעמדו לימינו, נוסדה קרן לבניית בית־מרחץ חדש, במקומו של הישן, שלא היה ראוי לתפקידו. למטרה זו הוא ביקר בבתיהם של בעלי־היכולת כדי להתרימם. הוא לא נח ולא שקט עד שראה את הבניין בשלימותו ומסר אותו לידיו של בלן בתנאים מיוחדים. דמי־הכניסה לבית־המרחץ היו נמוכים ביותר, למען יוכל כל תושב ליהנות משירות ציבורי זה.

בפרוס חג פסח, כינס הרב דוויד קפליבצקי אסיפה של עסקנים בביתו, אליה הוזמנו אופי העיירה על מנת לקבוע את מחיר המצות ולמנוע הפקעת שערים. כדי לממן את מיצרכי־החג למחוסרי־אמצעים, היה הרב יוצא, יחד עם ר׳ אהרון וייסמן, לאסוף ״מעות־חיטין״. לכל נצרך נשלח סכום מסויים, לפי גודל המשפחה, במעטפה סגורה.

תוך דאגה לבריאות־הציבור, הוסכם עם הרופא אודות גובה התשלום שמותר לקבל מחולה, מחוסר־אמצעים, הפונה אליו. תמורת הסכמה זו קיבל הרופא לעי אחד מכל עוף שנשחט. משום כך הונהג שהשוחטים ישחטו רק על סמך פתק מיוחד. הפתקים רוכזו בידי הרב, ומידיו רכש אותם מוכר הפתקים. ההקצבה לרופא חושבה לפי מיספר הפתקים שנמכרו.

יזמה מיוחדת גילה הרב ביצירת אפשרות לילדי העיירה כי ילמדו עברית ולימודי היהדות. בקאפרשט היה רק בית־ספר ממלכתי אחד ברומנית, בן ארבע כיתות. לפי החוק, היו צריכים ללמד בבית־ספר זה לימודי דת; אולם הורים, אשר הצהירו כי ילדם לומד שיעורי־דת באופן פרטי, היו פטורים מללמוד דת במיסגרת בית־הספר. על סמך סעיף זה בחוק, הגיע הרב לכלל הסכם עם מנהל ביה״ס הנוצרי, כי שיעורי הדת ייקבעו במערכת־השעות של יום השבת; ומכיוון שההורים הצהירו שילדיהם לומדים דת באופן

פרטי, הילדים שוחררו מביקור בביה״ס בשבת. על כן למדו כל ילדי קאפרשט עברית ויהדות בבתי־ספר פרטיים וביקרו בבית־הספר הממלכתי 5 ימים בשבוע בלבד.

סיכסוכים, שפרצו בין אדם לרעהו, בין אדם לשכנו או בין שותפים, הובאו לפני הרב. על פי רוב היה יושב בתור בורר יחיד, אולם כאשר מצא לנכון — הוא צירף אליו מיספר בוררים. גם לא־יהודים התדיינו לפני הרב, מכיוון שהכול סמכו על יושרו שלא יהדר איש בדינו.

הרב היה מייצג את ענייני הקהילה הן בפני אנשי השילטון המקומי והן בפני השילטון המרכזי. על פי רוב, היה משיג את מבוקשו הודות לחינו המיוחד בניהול שיחה ומשא־ומתן. הוא פעל רבות, יחד עם אנשים מקהילתו, לטובת פליטי אוקראינה בשנים 1919—1921. כל פליט, אשר עבר בקאפרשט, זכר את הטיפול החם והלבבי לה זכה בעיירה. כמעט שלא הייתה פעולה ציבורית, אשר הרב לא השתתף בה.

רישמית השתייך הרב ל״אגודת ישראל״, אבל לא היה פעיל בה. כאשר באו שליחי חברה ארצישראלית למכור מיגרשים בארץ־ישראל ואנשי הקהילה קנו מהם, רכש גם הוא חלקה. וכי כיצד ייתכן שחלקו לא יהיה עם אנשי קהילתו?

אחרי השואה, הגיע הרב דוויד קפליבצקי לצ׳רנוביץ. כאן הוא כיהן בתור רב בלתי־רשמי, אבל נקרא ״הרב מקאפרשט״. הזדמן לי לראות, בידיו של עולה, אישור מהרב כי המוכ״ז נתן גט לאשתו. על האישור הייתה חתימתו ״לשעבר רב בקאפרשט״. על כל פעולותיו הוקירו אותו אנשי קהילתו וכיבדוהו מאוד. אף הוא התגאה בהם וחיבה רבה נודעה להם ממנו.

ד״ר ניוקע פידעלמאן

ד״ר יוחנן קאפליוואצקי-כפיל

נפטר י״ג בטבת ה׳תש״ך 13.1.1960

א העברעאישער לערער אין קאפרעשט, טאקע געבוירן אינם שטעטל; א טיפּיטשנע בעסאראבער ייד, אָנגעזאפּט מיט אלע צוגענגלעכע באציונגען צו אלע בני־עיר; אזוי נאָענט און פריינטליך צו יעדן איינעם, אז מע האָט אים גערופן ״יוחנצי דעם רב׳ס״, גלייך מע וואָלט דערמיט געוואָלט זאָגן: הגם דו ביזסט דעם רב׳ס זונדל — ווער פון דער יוגנט קען זיך אזוי בארימען, ווי דו, צו קענען גוט לערנען א בלאט גמרא מיט

תוספות? און ווער פון די קאפרעשטער קען אזוי גרונטליך די העברעישע שפראך? דאָך ביוסטו א גוטער ברודער מיט יעדן איינעם אָן אונטערשיד, סיי אָרעם סיי רייך, מיט א מיוחס, א "פראָסטאק" אָדער א בעל־מלאכה. צו טאנצן אויף א חתונה מיט א מיידל דאָס איז א נאטירלעכע דערשיינונג ביי יעדן בחורל; אָבער, אין דער צייט ווען אנדערע קאוואלערן פלעגן זיך גיבן אינדרעזייט פון טאנצן מיט א נייטאָרין און פלעגן זוכן צו טאנצן מיט א גימנאזיסטקע, א סטודענטקע אָדער מיט א גביר'ס א טעכטערל — פלעגט יוחנצי דעם רב'ס טאנצן דווקא מיט אָרעמע, פראָלעטארישע דאמען: זיין באציונג באקומט זיך ביי אים אזוי נאטירליך, גלייך ווי קיין בעסערע פאר איט איז נישטאָ. די דאמע — זי שטראלט פון גליק און דער עולם אפלאָדירט יוחנצי'ן, הגם ער איז געווען נישט פון די גוטע טאנצאָרן...

ביי זיין באנעמען זיך מיט מענטשן, סיי דערוואקסענע און סיי קינדער, פלעגט זיך אלעס ביי אים באקומען אזוי נאטירלעך, אזוי זעלבסט־פארשטענדליך, גלייך ווי אנדערש קען עס נישט זיין. יוחנצי שפאסט מיט קינדער, מיט אלטע יידן, מיט זקנות; קיינער באליידיקט זיך נישט ווען ער גיט א קוש א יונג מיידל אין דער אָנוועזנהייט פון אלטע, פרומע יידן.

יוחנצי איז געווען א געזעלשאפטלעכער טוער. ער, מיט נאך א פאָר חברים, זענען געווען די גרינדער פון דער ביבליאָטעק, פון עזרת חולים פון לינת הצדק. ווען ס'איז ביי אים רייף געוואָרן דער געדאנק אויפצושטעלן א "בית עם" אין קאפרעשט, פלעגט ער גיין, יעדע וואָך, צוזאמען מיט מאָטל פייערמאן (מרדכי ריישפי), כדי צו זאמלען שפענדעס פאר דעם צוועק. יוחנצי'ן האָט מען נישט געקענט אָפּזאָגן צו געבן געלט. זאיז נויטיק — מאכט ער גרימאסן צום לאכן, און מענטשן גיבן א שפענדע אפילו ווען זיי זענען ניט זער מסכים מיט זיין פּראָיעקט, אבי זיך נישט צו פארקריגן מיט אים. נישט כדאי געווען אויפצורעגן יוחנצי'ן; ער האט געקענט אָפּשפּילן אזא "ברוך הבא", אז מע האָט פארזאָגט קינדס קינדער נישט אָנצוהויבן מיט אים.

מע דערציילט, אז נאָך אלס ייִנגאלע פון 10 — 12 יאר, איז ער געווען א "פעפערל". דער רב, זיין פאָטער פלעגט מיט אים לערנען, יעדן טאָג א בלאט גמרא; ערשט דערנאָך האָט ער געמעגט שפילן זיך מיט חברים. אין א טאָג איז ער ברוגז געוואָרן און נישט געוואָלט לערנען דעם שיעור (אזוי האָט מען אנגערופן דאָס לערנען א בלאט גמרא). דער רב, וויסנדיק אז יוחנצי איז אנ'עקשן און אמביציעז, האָט ער זאים געפרעגט אין א ווייכן טאָן: "וואָס איז די סיבה וואָס דו ווילסט נישט לערנען היינט? — "דאָס איז דערפאר — ענפערט יוחנצי — ווייל אנדערע ייִנגאלעך זענען פריי און נאָך חדר גייען זיי זיך שפילן. זייערע עלטערן ערלויבן זיי, אָבער מיין טאטע ערלויבט מיר נישט". — מיט א רויקער געלאַסענער שטימע זאָגט דער רב: "יענע טאטעס ערלויבן זייערע קינדער צו גיין זיך שפילן, וויסנדיק אז זייערע ייִנגאלעך קענען שוין לערנען ווי זייערע טאטעס. ווען דו וועסט קענען לערנען ווי דיין טאטע, וועל איך דיר ערלויבן צו גיין שפילן זיך ווי יענע ייִנגאלעך. דער ענפער האָט גאָר געפעלן יוחנצי'ן; ער האט זיך צולאכט און שארפזיניק געזאָגט מיט שפאס: אז איך וועל שוין קענען לערנען ווי דו, וועל איך אויך ווערן א רב און קאָנקורירן מיט דיר.

דערודאָויקער געשפרעך, פונם רב און זיין זונדעלע, האָט געהאָט א גרויסן אָפּקלאנג, נישט נאָר אין קאפרעשט, נאָר אויך אין די נאָענטע שטעט און שטעטלעך. קאפרעשט

האַט, אדאנק דעם, באקומען א שם פון א שטעטל פון קלוגע מענטשן. אין פאל פון סיכסוכים, צווישן מענטש און מענטש, פלעגט מען קומען פון אנדערע שטעטלעך אויף בוררות קיין קאפרעשט. אַפט פלעגן זיי אהיימפאָרן זער צופרידענע, ווייל דער פסק־דין איז ארויסגעטראָגן געוואָרן נישט ערגעצוו, נאר אין קאפרעשט גופא. אונדזער שטעטל האט געהאט הצלחה אריינצופאלן אין יידישע מיילער און געשאפן זיך א גוטן נאָמען. דאָ זענען דאָך פאראן: שימחה פאַרטנאַי, וואָלף געלבאַרד, יאנקל מער, שייקע פיינבוים און נאָך קלוגע, שארפזיניקע בוררים, וועלכע האָבן בייגעשטייערט ארויסצוברענגען קאפרעשט דעם פיינעם נאמען.

ווען מע דערציילט פון יוחנצי'ן אלס העברעישער לערער, דארף מען מודה זיין, אז יוחנצי דער לערער איז געווען אנ'ערנסטער, איבערגעגעבענער צו זיינע תלמידים; זער א גוטער פעדאגאָג און פארשטאנען די נשמה פון תלמיד. און, צום סוף, איז כדאי צו באצייכענען יוחנצי'ן אלס גאַר ערנסטע פערזענליכקייט: א באגאבטער, א קלוגער, מיט גרויסע געשעצטע פעיקייטן און אונערמידלעכער ענערגיע. א זיכרון האָט ער געהאָט אנ'אויסערגעוויינלעכן, ווי אויך א תכיסה שנעל צו אנאליזירן ערנסטע פראָבלעמען. אָבער, ווי יעדער בשר ודם, חוץ די מעלות האָט ער אויך געהאט חסרונות. איינע פון זיי איז געווען — לייכטזיניקייט.

יוחנצי, זייענדיק א גוטער לערער, האט אויך פלייסיק זיך געגרייט אריינצוטרעטן אין ווינער אוניווערזיטעט, ווו ער האָט שטודירט אָריענטאלישע שפראכן, בעיקר אראביש — אין פילאָלאָגישן אינסטיטוט. געענדיקט דעם ווינער פאקולטעט, באקומען דעם טיטל "דאָקטאָר", איז ער אויך געווען אין בערלין, כדי זיך צו פארפולקאָמען און צו פלאנעווען זיינע שפעטערדיקע ווערק צו לערנען אראביש און ארויצוגעבן א ווערטער־בוך אראביש־עברית.

א פאָר יאר שפעטער, איז ער געקומען קיין ארץ־ישראל, כדי זיך דאָ צו באזעצן אויף תמיד. ער האָט דאָ געגרינדעט דעם "מכון שמי" — דער סעמיטישער אינסטיטוט, ארום וועלכן ס'האָבן זיך קאָנצענטרירט אסאך פאָרשער פון אָריענטאלישע שפראכן. לײדער האָבן זיינע גרויסע פלענער, וואָס ער האָט מיט זיך מיטגעבראכט, זיך נישט פארווירקלעכט. דער געוועזענער יוחנצי, איז געוואָרן שוין "דאקטאר כפיל" (אנשטאט — קאפליוואצקי), האָט אוועקגעגעבן פיל מי כדי צו שאפן אנ'אראבישע גראמאטיק און אנדערע אראבישע ביכער, וועלכע זאָלן ארייַנדרינגען אלס לערנביכער אין די שולן. עס זענען אנטשטאנען פארשידענע שטערונגען און קאָפליקטן מיט אייניקע פערזענליכע שונאים און קעגנער, וועלכע האָבן אָנגעווענדעט אלערליי מיטלען כדי צו שטערן אים אין רעאליזירונג פון זיינע גרויסע פלענער. ער איז קראנק געוואָרן. זיין פרוי סויבל (געוועזענע סויבל כ"ץ) האָט אָנגעווענדעט פארשידענע מיטלען, אָבער די קראנקהייט האָט זיך פארשטארקט און ער איז געשטאָרבן אין יאָר 1960. דערמיט האָט זיך פארענדיקט דאָס ברויזנדע לעבן פון יוחנצי דעם רב'ס — אין דער יוגנט, און פון דאָקטאָר כפיל — אין דער עלטער.

דוויד רחמני (דרבנדינר)

ר׳ אהרון שו״ב

האם לזכור את ר׳ אהרון שוחט, מקאפרשט, אחרת מאשר איש שקיפל בתוכו: תורה ומעשים טובים, יוזמה ומעש לטובת הזולת, אוהב־שלום ורודף־שלום — כאהרון הכוהן בשעתו — דורש טוב לנדכאי־רוח, מקים־דל ומרים־אביון משפלותו, האומר לחלש — חזק?

איש יחיד במינו היה ר׳ אהרון, שהקדיש את כל זמנו ומרצו לדורשי עזרתו. בלא לישכת מודיעין, בלא קביעת תור להתקבל אצלו, ובשעות בלתי־קבועות — הייתה דלתו פתוחה, אליה מצא דרכו כל מר־נפש; לפני ר׳ אהרון שפך את דאגת ליבו והשליך עליו את יהבו; אהרון מקשיב למרי־שיח, שואל, מרגיע בדברים טובים; כך שהיושב לפניו, אשר נכנס לפני שעה קלה כשהוא מודאג ועצוב, יוצא מכאן מעודד וחיוך נסוך על פניו.

דאגתו של ר׳ אהרון לדורשיו הייתה מגוונת: עזרת־חולים, תלמוד־תורה, עזרת־שיקום, גמילת־חסד, השאת בנות־עניים ויתומות וכן מתן בסתר. את תקציבו בנה על תרומות, שהוא עצמו היה הגובה, הפינקסן, הגיזבר, העוסק ברכש והמחסנאי. חולה מחוסר־אמצעים כי פנה אל ר׳ אהרון, היה זה מציידו בפתק, אשר פתח בפניו את האפשרות להתקבל אצל רופא, וכן לרכוש תרופות בבית המרקחת בלא כל תשלום. במחסן שלו אפשר היה למצוא: בקבוקים, שעוונית, גלגלי־גומי, מדחומים, כוסות־רוח ועוד; ציוד זה נמסר בהשאלה לכל דורש. הוא לא היה מתרעם גם כאשר פנו אליו בשעות מאוחרות ואף לא כאשר העירו אותו בלילה.

זהיר היה בעניים ובבניהם. על כן הוא לא ייסד תלמוד־תורה לבני־עניים — כנהוג באותם הימים, אלא שלח אותם ללמוד בכיתות, יחד עם בני־עשירים, והתשלום של שכר־הלימוד היה לפי הסכם מיוחד עם המורים. ולא סגי בזאת; הוא דאג לילדים שבטיפולו כי יהיו להם בגדים חמים, נעליים וספרים, כדי שלא ירגישו עצמם נחותים לגבי חבריהם לכיתה.

עם היות אופיו נדבני, הבין ר׳ אהרון כי העזרה לניצרך צריכה להיות קונסטרוקטיבית. לכן ניהל מדור מיוחד של עזרה לבעלי־מלאכה לשם רכישת כלי־עבודה; סוסו של שואב־המים כי נפח נשמתו, הוגשה לו עזרה לקניית סוס אחר במקומו; רוכל שהיה זקוק לכסף כדי לקנות סחורה, היה מקבל הלוואה בלא ריבית, אשר הוחזרה בשיעורים. סעד זה זיפשר לנזקקים כי יוכלו להתפרנס בכבוד מעמל־כפיהם, ולא יפלו למעמסה על הציבור.

בחודשי־הקיץ היה ר׳ אהרון מקבל חופשה מעבודתו בקודש, והיה יוצא לכפרים כדי לאסוף תרומות להכנסת־כלה. יתומה, או בת־עניים, שהגיעה לפירקה, הייתה נעזרת על ידו להינשא. ולא נחה דעתו עד שהיה עורך לה חתונה נאה; וביום הכלולות היה נוהג כמחותן המשיא את בתו: שיתף את עצמו בשימחה מההתחלה עוד הסוף, ואף יצא בריקוד של מיצווה כדי לשמח חתן וכלה.

בקייץ, בעונת הירקות והפירות, היה ר׳ אהרון דואג להכנת מחמצים לחורף, אז היה מחלק מהם לכל דיכפין. את תקציבו לפעולותיו הברוכות בנה על תרומות, שהיה מקבץ

מדי יום שישי בשבוע. כבר בשעות־הבוקר המוקדמות אפשר היה לראות אותו, כשהוא מחזר על פתחי התושבים ובעלי העסקים. בידיו החזיק מיספר מחברות שונות, בהן הוקדש דף לכל תורם; כל דף חולק לטורים, לפי פרשיות השבוע. לכל סעיף מפעולותיו — מחברת מיוחדת כדי שלא להעביר מצדקה לצדקה. אם לא הספיק לסיים את מחזור ביקוריו ביום שישי, היה ממשיך ביום ראשון ולפעמים גם ביום אחר בשבוע, כדי למנוע הצטברות של חובות. הכול התייחסו בהוקרה לפעולותיו ותרמו בעין יפה. אם כי ניהל את כל פעולותיו ללא עוזרים, ואף לא נדרש למסור דו״ח, היה נוהג להיכנס אל הרב ז״ל, אשר גר בשכנות איתו, והיה מוסר דו״ח מפורט, הן על ההכנסה והן על ההוצאה, כדי לשמוע דברי ביקורת ולקבל אישור על תוכניותיו לעתיד. מקום חשוב בהתייעצות שלהם תפסה בעיית ״מתן בסתר״, אשר קשה היה לקבוע את גובה העזרה וצורתה. מי שלא ראה את שני השכנים הטובים האלה בהתייעצותם, לא ראה אנשים המתפשטים מכל דאגה אישית ומשפחתו וכל מעייניהם נתונים לדאגה למען הזולת; כאילו נעשו שותפים להקב״ה הדואג לפרנסת כל־חי.

מניתי משבחיו ומיפעליו. אי עט־סופר שיתאר את ר׳ אהרון שוחט, אשר גם בתקופתו היה מן המיוחדים? דמותו עשויה להאיר לדורות ולהורות את הדרך כיצד להגיש עזרה לזולת בלא לצפות לדברי תהילות ותשבחות.

כך היה האיש. זיכרו ינון ולא ימוש מקרבנו.

פינחס גליצקי

איש רב-פעלים

ר׳ אהרון ליבסטוג ז״ל היה טיפוס מיוחד במינו. כאילו מתחילת בריאתו, נועד לשרת את הציבור. הוא היה מבורך באישיות של צדיקים וחן יהודי קרן על פניו. דאגתו התמידית הייתה, כיצד לספק צורכיהם של יהודים מיסכנים. אם כי ביתו ידע מחסור ועוני, הוא לא שם לב לזה ודאגתו הייתה נתונה לנצרכים. את הכול עשה בלבב שלם בלא טענות ומענות.

בבית גנזיו של הקב״ה מצויות נשמות טהורות וטובות, ובכל דור ודור מעניק לעמו אחדות מאותן הנשמות יחידות־הסגולה; ור׳ אהרן היה אחד מהן. מחשבותיו היו קשורות תמיד כיצד להיטיב את מצבם של הפונים אליו והצליח תמיד למלא את מישאלותיהם; בזאת הוא בא על סיפוקו. ביתו וליבו היו פתוחים לכל דבר טוב ומועיל. דברים, שאחרים נמנעו מלעשותם מחוסר כוח, רצון או דמיון, הוא נרתם לזה בכל מאודו למלא את שהטיל על עצמו בנאמנות, בחריצות, ביושר ושקידה. על ידי כך יישאר זיכרו חרות, בתולדות קאפרשט, כסמל הטוהר והדאגה לזולת.

שנים חלפו מאז הלך למנוחת־עולמים ועדיין לא שכחנו אותו, את מעשיו, אמרותיו וקסמי אישיותו. את דבריו לא היה מביע בסופה וסערה, אלא בשובה ונחת. כמאמר חז״ל:

״דברי חכמים בנחת נשמעים״.

והרי מילתא דבדיחותא של ר׳ אהרון: פעם בחורף, בשעה מאוחרת בערב, הוא הופיע בביתי בהיותו ללא ערדליים; הוא הכניס הרבה בוץ על הרצפה. הוא פנה אליי ואמר: מר פינחס, אל תתרגז, באמת הבאתי בוץ לביתך לכן תמורתו אקבל גם אצלך בוץ, זאת אומרת — כסף שלא נחשב לש.ם דבר. לפי הפיתגם העממי: ״געלט איז בלאָטע״.

זוכר אני את ר׳ אהרון בתפקיד של מנהל בית־עבוט. הוא לא הסתפק בעזרה המצומצמת, שהושיט לעניים מקאפרשט; הוא פותח סניפים בכפרים אשר באיזור. הוא היה נוסע ממקום למקום ואוסף סכומי כסף, אשר ניתנו על ידו בתורת הלוואות לניצרכים, תמורת משכון לקניית פרה, סוס, לביצוע שיפוצים בבית וכן להכנסת כלה.

אלה היו מעשיו של ר׳ אהרון.

ה׳ה איש ואיננו! חבל על דאבדין ולא משתכחין!

ר׳ אהרון ליבסטוג שו״ב

נפטר: י״ג באייר תשי״א 17.5.1951

זרובבל סקר (סקליאר)

הוא האמין באלהים ואהב את ברואיו

טוריים של בתים חשופים אל מול שמש לוהטת בקיץ, וטובלים בדייסת־בוץ בימות־האביב;

כמיהה לפרישת כנפיים — והידוס מיסכן במקום;
יהודים קרתנים של אתמול ונערים מחפשים המחר;
עיירה משונה.
משונה?

עיירה ככל העיירות היהודיות בביסאראביה.

האומנם ככולן ?

ודאי שלא. היא הייתה העיירה ש ל נ ו.

עיירה שבה מנהל הבאנק מדרבן עיזיו למירעה בדרכו אל... הבנק ;

עיירה של יהודים מרודים המציצים — בדרכם לכפרי־הסביבה — אל תוך ספר של ז׳יטלובסקי ו... נהנים ;

עיירה שאהבנו אותה — אף אלה שנמלטו מתוכה כל עוד נפשם בם.

אהבנו את הריאוט המתפרקד שם הרחק, למטה, למטה, מקום שם נראים כולם גמדים והסוסים צעצועים ; הריאוט עטור סלעים ומערות, אלה קיני מישחק לשעות של אפלולית מתוקה — נדבת אלוהי־האביב של כל הזמנים ;

אהבנו את הגבעות עטויות הכרמים ; את שירת ה״שיקצות״ בשדות הסמוכים ; את ליל ״כל־נדרי״ עטוף המסתורין ; את ריח המצות האפות באביב, את הירח שפגש אותנו בחיוכו בצאתנו משולהבים מריקודי ה״הורה״ של תנועת הנוער ;

אהבנו את המגוחך שבה, את ה ב י ת י שבה ;
אהבנו קודם כל את א נ ש י ה.

אכן, עצים לא היו רבים בקאפרשט שלנו, אך אלוני־אדם היו בה. ובאלונים — אחד. לאוו דוקא תמיר, אף לא גבוה ביותר, אך מוצק, עמוק־שרשים, ואיתן ברוחו — הלא הוא ר׳ ״אהרון־שוחט״.

כלי קודש היו רבים, ברם ר׳ אהרון חד היה.

כלי ק ד ו ש.

דמותו של ר׳ אהרון שוחט עולה בי עם זיכרונות הילדות המוקדמים ביותר. היה בין באי־הבית. נכנס היה לשם ״עסקים״.

את העסקים היה מנהל עם אימא. היו אלה עסקים פורחים ביותר : חומרי הסקה לחורף לנזקקי העיירה ; הכנסת כלה עניה לחופה (עשרים ושמונה כלות היו לו על ״מצפונו״) ; מעות־חיטין בחשאי לבעלי בתים שירדו מנכסיהם ; הלקוחות רבים היו ומגוונים — מי יספרם ?

... מתיישב היה על הספה, תולה עיניו בתקרה ומשיח דאגותיו, שכן אין נותנים עין באישה כידוע. הייתה אימא יושבת נכחו ומדברת אל... זקנו.

פעם נשכח מאימא איסור זה. קמה מן השולחן, התיישבה אף היא על הספה, ובלהטן של תכניות קירבה עצמה בלי־משים אל ר׳ אהרון. לא הסיר הלה עיניו מן הנברשת והעתיק עצמו קמעה ; זז אחת וזז בשנייה, עד שלפתע נשמע צחוק אדיר מעבר לחלונה של החנות. היה זה אבא. ר׳ אהרון היגיע כבר לקצה הספה, עוד מעט יפול חלילה, ואמא כלל לא הרגישה במצוקתו...

ואולם ר׳ אהרון לעולם לא נפל. מאמין גדול היה, ואף אוהב האדם. ...״היה זה בימי הרעב האיום שבשלהי מלחמת העולם הראשונה״ — כך מספר לי אבא —״ יזמנו, אנשים אחדים, עזרה לנזקקים. מעט כסף מצאנו במקום שמצאנו, אף קמח־תירס השגנו, ואת חלוקת האוצרות מסרנו כמובן לאהרון שוחט. יום אחד נכנסתי למקום החלוקה,

ומה נתגלה לעיניי? תורים ארוכים של מיסכנים עטויים סחבות, וליד הדלפק ר׳ אהרון כמכהן בקודש — שוקל מנה של קמח־הזהב ל... גוי אחד מפרידאנשט...

גזלן, כידוע לך, לא הייתי אף אני. אך בכל זאת, הכיצד? הרי אף לבני בריתנו לא יספיק המעט. ר׳ אהרון — הייתכן?

צימצם ר׳ אהרון גבותיו, מדדני והפטיר: ״גם להם נשמה!״
בושתי והסתלקתי.
מאז ידעתי מי זה אהרון שוחט.

— כתוב, בני, כתוב משהו לזיכרו של אהרון שוחט שלנו מקאפרשט.

— האמן — מתעוררת אמא בניצנוץ עיניים — האמן לי, רבים כמוהו לא היו בתוכנו.

מרדכי רישפי (פייארמן)

ר׳ אהרן — איש גמילות-חסד

אילו היית עוצר אדם מן השוק בקאפרשט, בן־ברית ושאינו בן־ברית, ושואלו: מכיר את ר׳ אהרן ליבסטוג? היה פוקח עליך עיניים גדולות וחושש, בצדק, שמא משהו לא כשורה בקופסת־המחשבות שלך. נדמה, גם ילד בעריסה היה מכיר את דמותו השחוחה קמעה של ר׳ אהרן שו״ב; ובעיקר את זקנו השחור כפחם, העוטר פנים לבנים עד כדי שקיפות, וכן את עיניו הפיקחות הטובעות גם הן בסבך שחור של שמורות וגבות עבותות.

ומדוע זה היה מוכר ר׳ אהרן לכל תושבי קאפרשט והסביבה, למקטון ועד גדול? והרי לא כל אחד מקדים לפיתחו של שו״ב לשחיטת עוף לשבת (זה היה עיסוקם של הטפלייא בעיקר)? אל דאגה, ר׳ אהרן לא חיכה שיבואו אליו. מיום בואו לעיירה, שיקע את עצמו בדאגה לניצרכי המקום, בין גלויים ובין נסתרים, והיה עושה למענם כל מה שאפשר לצפות מאיש העוסק בצורכי ציבור באמונה. אומנם עת לכול, אך לעניין זה לא הייתה קיימת שעה שאי־אפשר היה להטריחו ולתנות לפניו מהמעיק על הלב. אישה שנתאלמנה ופיות רבים דורשים מזון; אדם שירד מנכסיו וכן כל תקלה ופגע — הכול הובא לפני ר׳ אהרן — והלה יושב, כשידו מחזקת בזקנו השחור, ועיניו עצומות למחצה וקולט לתוכו, כבור שאינו מאבד טיפה, מצרותיהם של אחינו בני־ישראל.

אפשר לסמוך על ר׳ אהרן כי ימצא מוצא כלשהו; עצה טובה גם היא שווה משהו. אולם אין הוא מסתפק רק בזאת. יהודי זקוק לתמיכה ממש. משמע — ממון. ומניין לו לר׳ אהרן ממון? הן בדוחק יאכל לחמו אף הוא! אלא ״שלא אלמן ישראל״ ויהודים רחמנים בני־רחמנים הם; והריהו רותם רגליו, נכנס אל פלונית, פורש איתה לקרן זוית ומשטח בקשתו; זקוק לכך וכך עשרות או מאות, עניין דחוף! ומשפונה ר׳ אהרן, אין שואלים ואין מקשים. יש מיצלצלים בפוזמק הסודי — הריהו מקבל בלי לספור, שם בכיס הקאפוטה, מנשק את המזוזה, מוסיף ברכה על ראשן של נשים צדקניות והכול בא על מקומו בשלום. איש אינו יודע ואינו צריך לדעת, מתי קיבל וכיצד החזיר עד לפרוטה אחרונה.

ומניין לקח להחזיר? קופת "גמילות־חסד", בה פעל ר' אהרן, כללה גם מיספר אנשים בעלי־לב ויכולת, אשר היו מכניסים, מדי־פעם, תרומות גדולות או קטנות לקופה; ואם צריך היה סכום גדול יותר, שלא נמצא בקופה, היה מישהו מהחברה נותן לר' אהרן חפץ יקר והלה מוסרו בעבוט ומקבל הלוואה על אחריותו. על מנת למלא את הקופה ולהחזיר חובות לשיחרור חפצים מהעבוט, היה ר' אהרן טורח יום אחד קבוע בשבוע ומחזר על פיתחיהם של תושבי המקום ומקבץ תרומות למען קופת גמילת־חסד, אשר לא ידעה שבעה. כידוע, מרובים צורכי ישראל.

באחד הימים נזדמן לי להכיר את ר' אהרן, מבחינת פעילותו בשטח זה, ומאז נתעלה בעיניי כמלאך אלהים. מצאתי את אימא שטופת־דמעות ופוכרת אצבעותיה ור' אהרן השליו והשקט ברוחו, מתהלך בחדר, ניסער. מתוך קטעי־דברים שהיגיעו לאוזני, הבינותי כי אבא ראה את כלתו או בתו של אחד מלווה־בריבית, כשהיא מתהלכת, ברחובה של עיר המחוז, ועליה מעילה ההורפי של אימא.

מעיל זה היה בעבוט, מטעם ר' אהרן, ובמשך כל ימות־החורף, השתדלה אימא להימנע מכל ביקור אצל קרובים או מכרים, בהעלותה תירוצים ואמתלאות שונות. עכשיו, משנתגלה הסוד ואימא לא ידעה לתרץ כיצד היגיע מעילה לאישה אלמונית בעיר; נתפתחו חילופי־דברים במישפחה, וכעת הוזעק ר' אהרן להציל את המצב למען לא יתערער ה־"שלום־בית" במישפחה.

משהיבחין ר' אהרן כי הייתי עד לשיחה סוערת זו, קרא לי, טפח על שיכמי ואמר: "מכיוון שנזדמנת לכאן, נטיל עליך שליחות חשובה ומובטחני שלא תגלה מכל אשר שמעת, היכנס־נא אליי לפני תפילת מינחה". מכאן ואילך נעשיתי שותף מלא לכל אשר נתרחש. מצוייד במיכתב מאת ר' אהרן, השארתי את פרוות־השועלים החורפית שלו אצל המלווה־בריבית, תמורת מעילה של אימא, שהוחזר בהיחבא אל ארון־הבגדים בבית. בשתי השבתות, שאחרי אותו הערב, ראית את ר' אהרן הולך אל בית־הכנסת כשהוא לבוש פרוות־חול מעל לקפוטת האטלס שלו.

מאז נתקשרו יחסי־ידידות אמיצים בינינו, למרות ההבדל בגיל. פעמים אין־ספור, היינו נפגשים בעיקר בשעת החזרה על הפתחים, הוא — למען קופת גמילות־חסד ואני — להרקת הקופסות של הקק"ל או לגביית התשלום השבועי לטובת "בית־העם". מדי־פעם היה ר' אהרן מוצא מילתא דבדיחותא לקשירת שיחה בינינו.

פעם שאלתיו: "פלוני, קמצן שבקמצנים, מה טעם מבקר מר אצלו והרי אינו מוכן לנדב פרוטה ושווה פרוטה?" חייך לו ר' אהרן, אחד מחיוכיו המופלאים, ואמר: "וכי יעלה על דעתך להלבין פני אדם ברבים? ואולי יחזור למוטב באחד הימים! כיצד אפשר להחמיץ הזדמנות זו של מתן אפשרות לרשע כי יחזור מדרכיו הרעים?"

פעם פנה אליי בטענה מעין זו: כמה משונים בני־אדם הללו מעבר־לים; רבי ושמו סטיפן ווייז! ממה נפשך; אם "רבי" הוא — אל יהא שמו סטיפן, כשמו של מנקה האורוות, ואילו אם בשם זה חשקה נפשו, אל יהא רבי!

כשהחילותי להתהלך בגילוי־ראש, לא ראה ר' אהרן דבר זה בעין יפה. פעם הוכיחני: "הייתכן, בחור מלא תורה כרימון ובלא כסות לראשך?" — וכי מה שייך הכובע לתוכן שבראש פנימה? "שייך, ועוד איך שייך! צא וראה דרכו של עולם; פלוני מוכר דברי סידקית או אריגים בחנותו, מניין יודעים זאת עוברים ושבים? הווי אומר: השלט הוא

שמכריז השכם והערב: כאן מוכרים סחורה ממין זה. כך גם הכובע — הריהו מכריז כי יש תורה במוח וכי יש על מה לשמור! זהו!״

מתנגד חריף לציונות היה ר׳ אהרן, מתוך השקפתו הדתית (אם כל ישראל יעלו לארץ, מה יישאר למשיח בבואו ורכוב על החמור?). וכשבתו הצעירה יצאה להכשרה ב״החלוץ״ ועלתה ארצה, היה זה בעיניו כאילו יצאה, חלילה לתרבות רעה.

פגשתי את ר׳ אהרן ימים ספורים לאחר עלייתו ארצה, אחרי שנים רבות של סבל ונדודים ברחבי רוסיה ההרוסה. התלאות, שעברו עליו, השאירו חותמן על האיש; קומתו נתכופפה, בשיער זקנו נשתזרו כתמי לובן רבים; אולם העיניים — אותן העיניים הפיקחות, נוצצו כתמיד במשובת־נעורים. הוא חיבקני ופרץ בבכי. ״כאילו לא מעלמא הדין!״. — מילמל בקול חנוק.

לאחר מכן ישבנו והייתה השיחה קולחת. על מה לא סיפר בשעת־דמדומים זו אחרונה שראיתיו? על הטילטולים, בהם טולטלו עצמותיו הזקנות; על המישטר ברוסיה; על יהודי קאפרשט שנותרו בחיים, מי ירד ומי עלה. והתעכב במיוחד על רצונם לעכבו בעיירה כשו״ב וכרועה דתי של קהילתו משכבר.

— ״ניסו להשפיע עליי בכל מיני דרכים. הכיצד תוכל להשאיר לאנחות את צאן מרעיתך? — טענו ואילו הוא, בשלו: — ״יותר מדיי״ עבר עליי משאוכל למלא תפקיד בגולה העקובה מדם־יהודים. מקומי שם, בארצנו הקדושה!״. כל החלוצים האפיקורסים בארצנו, שווים יותר מאשר האדוקים שבגולה!״.

לפני שנפרדנו, לחץ בחוזקה את ידי ודמעות עמדו בעיניו. — ״כן, בני! צדקת ממני בכל הוויכוחים, אז, בבית!״

והפטיר: — ״אכן כשהשם יתברך רוצה להעניש בן־אדם, הריהו טח את עיניו מראות נכוחה! ככה זה!״

אין ״אונזער צייט״ (קעשענעוו) № 2003 פון 19.5.29 איז פארעפנטלעכט געווארן א קארעספאנדענץ פון בומא יוציס:

גמילות-חסד אין קאפרעשט

שוין זייט עטליכע יאָר עקזיסטירט בא אונז דער ״גמילת־חסד״, וועלכער איז היינט דער וויכטיקסטער צדקה־אנשטאלט בא אונז אין שטעטל. אונטער דער אָנפירונג פון די ה״ה: א. ליבסטאג שו״ב, מ. פעק און ש. שווארצמאן (סעקרעטאר) ווערן אלע יאָר דורכגעפירט די זאמלונגען לטובת דעם דאָזיקן אנשטאלט. אזוי אז לויט דעם לעצטן יערליכן באריכט איז צו זען, אז דער ״גמילת־חסד״ באזיצט שוין א קאפיטאל פון 110 טויזנט לעי, בערך, וועלכע זענען פארטיילט צווישן 100 נויטבאדערפטיקע, — אָרטיגע ווי אויך פון דער אַרומיגער סביבה, — אָן א שום עיסקא.

דעם לעצטן ווינטער, ווען בעסאראביע האָט געקרעכצט אונטער דער שווערער לאסט פון נויט און דחקות, האָבן די היגע אָרימע־לייט געפונען א באדייטנדע הילף אין דעם דאָזיקן נוצליכן אנשטאלט.

א באזונדערן "יישר־כח" פאר זיין אומערמידליכער ארבעט לטובת **אלע נויטבאדערפטינקע** און ליידנדע — פארדינט דער ערליכער און געטרייער געזעלשאפטליכער טוער ה' אהרן **ליבסטאג** שו"ב.

אין נאָמען פון דער פארוואלטונג ווערט ארויסגעטראָגן א דאנק **פאָלגענדע** דערפער די אידישע באפעלקערונג פון וועלכע האָט זיך ווארים אָפגערופן לטובת **דעם** "גמילות־חסד" בעת'ן **באווך** פון ה' א. ליבסטאג: ראספּאָפען, פעשישטא, סעמאשקאָן, אולישקאָן, פריפּישען, **איגנאצעי**, סקורצען, קישטעלניצא, ניגורען, קאזאנעשט, פעפען, קאָטיוזשען מארע, קוביליע, **סאָלדאנעשט**, אָלטשידאר, סירקאָווע א.א.

ס'איז צו האָפן, אז אויך אויף ווייטער וועלן זיי זיך ווי געהעריק אָפרופן לטובת **דעם** דאָזיקן אנשטאלט.

א. י.

אריה קופרוב

לדמותו של אליעזר הייסינר

ברצוני להזכיר כאן אחד מיחידי־הסגולה של קאפרשט — **אליעזר** (לייזער) הייסינר. א "באלעבאטישער ייד", עסקן ציב רי מסור, ציוני פעיל בכל המגביות; החיוך היה **מצוי** תמיד על שפתיו וכאשר היה מביט עליך בעיניו השחורות, היוקדות, היה נעשה לך "**טוב** על הנשמה".

על יד החנות של אליעזר הייסינר

בטרם אספר את המעשה המיוחד, אשר עשה למעני אליעזר הייסינר בימי נעוריי, אנסה לתאר במילים מיספר, את הרקע המישפחתי של אדם יקר זה. הוא היה אב טוב ומסור לילדיו, חינך אותם לתורה ודאג כי כל אחד מהם ירכוש מיקצוע. הבנות שושנה וגיטל׳ה היו שתיהן גננות. הבן הבכור, בומא, היה אגרונום ואילו הצעיר, הרצל, היה הנדסאי דרכים; וברבות הימים, כאשר התפרסם בתור משורר וסופר — שינה את שמו ל״הרץ ריווקין״ (על שם אימו).

רבקה, אישתו של אליעזר, הצטיינה בפיקחותה, הייתה עזר כנגדו ויועצת נאמנה. מספרים עליה, כי מעולם לא השיבה ריקם פני אדם שנזקק לעזרה.

לימים התמנה אליעזר יו״ר הבאנק ל״הלוואה וחיסכון״ והיה ידוע בעיירה ביחסו החם אל כל הפונים אליו. פעילותו הציונות העמידה אותו במרכז האקטיבה הציונית של קאפרשט. משאת־נפשו הייתה לעלות ארצה, ויש לשער כי אלמלא פרצה המילחמה היה מגשים את חלומו. עד כמה שידוע הוא מת מרעב, בעת בריחתו עם שאר יהודי העיירה מאימת הצורר הנאצי, באחד המקומות המרוחקים ברוסיה, בין ינגי־יול לטאשקנט.

כאן אני בא לספר על המיקרה שקרה לי ואשר ממנו משתקפים טוב־ליבו של ר׳ לייזר, נדיבותו ודאגתו לזולת; תכונות הראויות לשבח. והמיקרה שהיה — כך היה.

באחד הימים קיבלתי מיכתב מר׳ לייזר, בו הוא מודיע לי כי בהיותי ילד הפקיד אבא שלי, ב״באנק להלוואה וחיסכון״, סכום מסויים, אשר אוכל לקבלו לרשותי כאשר ימלאו לי 18 שנה. במרוצת השנים הצטבר בחשבון שלי סכום של 2,500 לעי — סכום נכבד ביותר בימים ההם. ברור, מאחר שהייתי בגירעון מתמיד, לא חיכיתי להזמנה שניה ונסעתי לקאפרשט.

מכיוון שהיגעתי ביום שישי אחר הצוהריים, ניגשתי בראש ובראשונה אל ביתו של ר׳ לייזער, כדי לברר את העניין לפרטיו. עקרת־הבית, רבקה, כיבדה אותי בארוחה חמה (״בוודאי לא הספקת לאכול ארוחת־צוהריים לפני נסיעתך״); ואילו ר׳ לייזר הזהיר אותי שלא לגלות לאבי את העניין אלא לאחר שהכסף יהייה ברשותי. הוא הועיד לי שעה למחרת בבוקר שאבוא אל הבאנק יחד עם הקופאית — פריידה קליימן. חשבתי: אולי נשכח ממנו כי שבת מחר וכי הבאנק סגור ביום המנוחה. ״אין דבר — אמר — הרי עליך לחזור במוצאי־שבת, שלא תאחר לעבודתך ביום ראשון!״

בבואי למחרת, יחד עם הקופאית, כבר מצאנו את ר׳ לייזר בבאנק. העניין סודר ואני חזרתי למקום מגוריי עשיר, מאושר ואסיר־תודה.

רשמה: טובה פילון־גיטל הייסינר

ביילה לייברפרב

איש-הציבור שמואל לייברפרב

בעלי שמואל, היה זה שקיבל את פליטי אוקראינה (נקראו אצלנו בכינוי ״בעזשענצעס״), אשר היגיעו לעיירה אחרי מילחמת העולם הראשונה, בתקופת הפרעות ביהודים באוקראינה. הם ברחו משם בהמוניהם, סיכנו את חייהם בחצותם את נהר הדנייסטר והיגיעו, בדרך־לא־דרך, לעיירות שונות בביסאראביה. הם נשלחו לקישינוב, העיר הראשית בביסאראביה, ומשם הועברו הלאה.

מאחורי הבית שלנו צמחו גבעולי־תירס, ושם היו מסתתרים בהגיעם לעיירה בשעות היום; וברדת הלילה היו מכניסים אותם לבתים. משם הועברו לבית הכנסת של "אומרי תהילים" עד שוועד הפליטים המקומי, ביניהם בעלי, יוסף סקליאר, השו"ב אהרון ליבסטוג ועוד, דאגו לשלוח אותם לקישינוב. בקאפרשט הם שהו לפעמים ימים מיספר, ולפעמים הצליחו לשלוח אותם כבר למחרת היום. כמובן, כל הפעולות האלו של איכסון, כלכלה ומישלוח, דרשו זהירות רבה למען לא יפלו בידי הז'נדראמריה" (מישטרה). היו גם מיקרים, כאשר אחד מבני המישפחה היה חולה, או שהאישה הייתה בהריון, ואי אפשר היה לטלטלם בדרכים; אז חולקו המישפחות בבתים שונים, ובני קאפרשט, רחמנים בני רחמנים, איכסנו אותם ודאגו לכל צורכיהם.

היות שהבית שלנו היה בירכתי העיירה, היו הפליטים מוצאים דרכם אל ביתנו. יום אחד, כאשר חזרתי הבייתה מביקור אצל שכנים, ראיתי חיתולים מתנופפים ברוח על הגדר שמאחורי הבית. התברר שהיגיעה משפחת פליטים: אבא, אימא ושלוש בנות. אחת הבנות ילדה ביער לאחר שחצו את הדנייסטר. המישפחה הובאה לעיירה, ומכיוון שלא ידעו לאן ללכת הם נכנסו אל הבית הראשון שניקרה להם בדרכם. בבית הם מצאו רק את בתנו דבורה, אז עוד ילדה קטנה, והיא הזמינה אותם להיכנס הבייתה מתוך שהייתה רגילה בהופעת אנשים זרים למעוננו. הם גרו אצלנו שבוע ימים, יחד עם תינוקם הרך, עד שנסעו לאי־שם בסיוע של הוועד.

הוועד היה אוסף תרומות מבני העיירה על מנת לספק לפליטים מזון, לשלם עבור הוצאות הדרך וכן דמי־כיס למשך נסיעתם. סידרו להם תעודות מזוייפות והיו מלווים אותם בדרכם לקישינוב, מחשש שלא ייתקלו בדרך בגורמים עויינים.

אל כל התלאות, שפקדו את הפליטים, נוספו גם מעשי־שוד על ידי אנשים חסרי־לב ומצפון, אשר חיפשו אותם בין גבעולי התירס וחמסו מהם מה שנותר מרכושם הדל. היו גם בלשים, שכירי המישטרה, אשר היו מגלים את מקום מחבואם של הפליטים, עוצרים אותם ובעמל־רב הצליחו אנשי הוועד לשחררם תמורת דמי "לא יחרץ".

בעלי, שמואל ז"ל, היה ידוע בעיירה כעסקן ציבור ממדריגה ראשונה. במשך 12 שנה היה חבר הנהלת באנק "ליי־און־שפאר־קאסע" (מילווה וחיסכון) בקאפרשט. בתורת ציוני ותיק ומסור, היה פעיל למען הקרנות ולא אחת גורש מחתונה, כאשר בא להתרים את המחותנים למען הקהק"ל.

המרצים ושליחי הקרנות מקישינוב בהגיעם לעיירה, ידעו שמקום איכסונם יהייה בבית שלנו. כמו כן היה חבר ועד הקהילה.

דבורה בייננבוים (לייברפרב)

אבא ז"ל חינך אותי שיש לעזור לזולת. אבא היה שומר מסורת. אני זוכרת שהיה מחלק יין "ארבע כוסות" לניצרכים בערב־פסח.

זכור לי איך שאבא היציל נערה בת 15 משמד. אימה של הנערה התחתנה עם גוי אחד מהכפר צ'וטולשט. עם מותה של אימה, נשארה הנערה אצל הגוי, אשר התעמר בה בה והיא סבלה רבות. כאשר נודע הדבר לאבי, הוא, יחד עם הרב קפליבצקי והשו"ב אהרון, הזמינו את הגוי לשיחה; אולם זה סחט מדי־פעם סכומים גדולים ורק לאחר מאמצים רבים הצליחו להוציא את הנערה מרשותו.

אבי היה בין הראשונים שהצטרפו למיפלגת פועלי־ציון בקאפרשט יחד עם מרדכי רישפי (פייארמן), דויד וולמן ויחזקאל אלישקוף. יחד עם זאת, פעל לאירגונם של בעלי־המלאכה במקום, במיסגרת של "איגוד מקצועי" ובהשפעתו נכנסו רבים מהם למיפלגת פועלי־ציון ול"העובד".

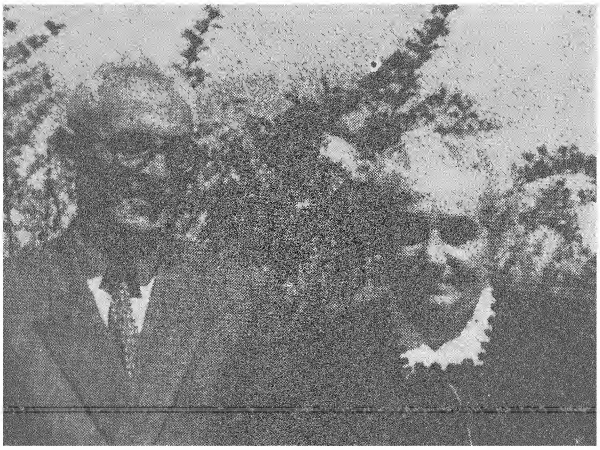
שמואל לייברפרב
ואשתוביילה

מספרים, כי בתקופת הנאצים ניתנה פקודה לרכז את שארית יהודי קאפרשט, אשר לא הספיקו לברוח בזמן, לתוך הבניין של התהילים־שילעכל. הצוענֵי, אשר קיבל הוראה להצית בלילה את בית־הכנסת על כל הנמצא בתוכו, נתעוררו רחמיו והוא גילה לרב קפליבצקי, שהיה גם הוא בין הכלואים, כי רוצים לגמור עם היהודים. האנשים ברחו עירומים, והרב התלווה אליהם, לאחר שהצוענֵי סיפק לו בגדים.

זכור לי שסידנו, באחת השבתות, את אולם "גורדוניה", כאשר הסניף עבר לדירה אחרת. כאשר הדבר נודע לאבא הוא אמר לי: "יותר לא תראי את "גורדוניה". הסברתי לו שאין כסף ל"גורדוניה", אז אמר: "אילו היית מספרת לי, הייתי דואג לכסף בשבילכם". מאז לא הירשה לי ללכת לסניף ואף לא לשיחות שהתקיימו על יד הריאוט. רק לאחר שמישלחת, בהרכב אהרון ויינר, שלמה זלצברג ופ יקע יוציס באו אל אבא לפייסו, הוא נעתר להם.

אהרון שו"ב היה יהודי יקר. רצינו לעלות ארצה ולהתחתן בארץ, אז הוא קרא לי ואמר: "בתי, את בת יחידה ולא נאה לבתו של שמואל לייברפרב כי תיסע בדרך עם בחור כמו שקץ עם שיקסע.". ואמנם הוא נתן לנו חופה וקידושין.

יוסף (יאסל) סקליאר

אחת הדמויות הבול־טות בנוף האנושי ה־קאפרשטאי היה, בלא ספק, יאסל סקליאר. אם הבחנת מרחוק ניצנוץ של מישקפיים, עבי־זגוגית, של יהודי ה־מתרוצץ ככספית מקבו־צת־אנשים למישנה — וידעת: כאן תמצא את סקליאר (ספק אם מי־שהו זכר את שמו ה־פרטי). תמיד מלא מרץ נעורים, שופע אימרות ומילות דבדיחותא גם במצבים רציניים — כך היכרנו אותו.

איש־ציבור היה בכל רמ״ח אבריו, רבגוני ורב־פעלים. כמעט שיקשה למנות את הוועדות והמוסדות, בהם פעל סקליאר. קאפרשטאים, אשר זוכרים את תקופת הפליטים מאוקראינה ידעו, כי יהודים אלו ניצלו מפרעות פטליורה ודניקין וכי חצו, תוך סכנת נפשות, את נהר הדנייסטר; ובהגיעם לעיירתנו זכו לטיפולו של ״הוועד״. ידוע ידעו כי ״הוועד״ (בלא כל ציון של שטח פעולה) הוא שנותן הוראה היכן לאכסן את הפליטים (״בעזשענצעס״), מתי להעביר אותם ממקום למקום וכן לשלחם בשעות־לילה למקום־מיבטחים בקישינוב. אולם מעטים ידעו מי ומי ב״וועד״ זה וכי יאסל סקליאר הוא הרוח החיה בו, יחד עם שמואל לייברפרב, הרב ור׳ אהרון שו״ב. עוד פחות ידעו כי במיקרה של תקלה, היה זה סקליאר, אשר פניותיו אל השילטונות לא הושבו ריקם. גם בשנים מאוחרות יותר, אם נקלע יהודי בצרה, מבחינת החוק, היה סקליאר מפעיל את קשרי־הידידות שלו לביטול הגזירה.

ציוני היה סקליאר בלב ונפש; מוכן ומזומן תמיד להשתתף בכל מיבצע ציוני: למען הקרנות, בכ׳ תמוז, באירגון מניין ציוני בשימחת־תורה וכו׳. למרות היותו איש ״צעירי־ציון״ שרוף, היה ביתו פתוח לשליחים מכל גוני הקשת הציונית, אשר התארחו אצלו כל זמן שהותם בעיירה. בביתו נערכו לא־פעם מיפגשים של פעילים ועסקנים ציוניים של קאפרשט.

בטרם הוקמה ספרייה ציבורית בעיירה, היה זה סקליאר, אשר היה מספק חומר־קריאה, בהביאו מדי־פעם ספרי־כיס להשאלה. בהיותו דמות עממית, הוא זכה להערצתם של פשוטי־עם, איתם מצא שפה משותפת ולהם הקדיש מזמנו לשיחה ולעזרה. לא פעם נבחר בתור ״בורר״, על מנת להכריע או לפשר בסיכסוכים בין אדם לחברו.

ראוייה לשבח רעייתו סוסקה סקליאר (לבית הייסינר), אשר הייתה אישיות בפני עצמה. את כל זמנה הפנוי הייתה מקדישה לעסקי ציבור, בייחוד בתור יושבת־ראש של ״אגודת הנשים״ בקאפרשט.

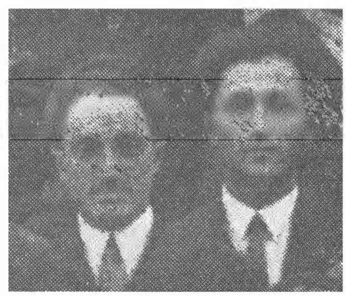
עם בואם של הסובייטים לקאפרשט, הם סגרו את החנות (דרוגריה) שלהם וכן הופסקו עסקיו של סקליאר בתור סוכן של חברת פאיענסון לקניית תבואות. בפרוץ המילחמה, נטלו גם סקליאר ורעייתו את מקל־הנדודים, והגורל טילטל אותם ברחבי רוסיה הגדולה.

לאחר שנות מצוקה ותלאות הם היגיעו ארצה ומצאו את מקומם בקבוצת "ניר־עם". כאן זכו ליחס של חיבה והערכה לא רק מצד ילדיהם ונכדיהם. בייחוד התבלט "סבא סקליאר" באישיותו הרבגונית והצטיין בחריצותו ויחסו לעבודה ולחיי הקבוצה.

הם נפטרו בשיבה טובה בניר־עם.

מריש־ביאנוב

ה"זוג" שמעון־יענקל

אם הזכיר מישהו את השם "שמעון־יענק"ל — (והזכירו שם זה לעיתים קרובות) — לא התכוון לאיש אחד בלבד, אלא לשניים — מסויימים מאוד — הלא הם: שמעון הייסינר ויענקל גאלדענבערג. וכל כך למה? דודנים היו וגם חברים שגדלו יחד מימי הילדות; ואילו פעילותם הציבורית מצאה אותם תמיד כשהם צמודים: באותן הועדות, באותם התפקידים והמיבצעים. ליצני העיירה היו טוענים כי בוודאי כך נהגו גם שמעון ולוי אשר במיקרא...

שמעון הייסינר כיהן, במשך שנים, בתפקיד של קומיסאר של הקהק"ל בקאפרשט; ואילו יענקל גולדנברג היה יד־ימינו בתפקיד של גיזבר. והיה אם פנית אל אחד מהם, בעניין כלשהו, היה משיב: "תהייה לנו ישיבה ונחליט!" משמעו של דבר, יענקל יודמן אצל שמעון, יתייעצו ביניהם וכך יוכרע העניין — לכאן או לכאן. כאשר צריך היה לתכנן מיבצע כלשהו למען הקהק"ל, כגון: הרקת קופסות, איסוף תרומות בשמחות וכו' — הם היו המזמינים את מבצעי־הפעולה, הם שהסבירו ונתנו את ההוראות. איש מהם לא עשה דבר בלא שיתופו של השני.

לא זכור מאיזו שנה ובמשך כמה שנים השתתפו שמעון־יענקל בהנהלת הספרייה הציבורית. עד כדי כך התרגלו לעובדה שהספרייה מזוהה עם השניים, שלא עלה על דעתו של מישהו להרכיב הנהלה לספרייה בלעדיהם. מתוך הפרק "קאפרשט בראי עקום" אנו למדים, כי באחת הקאדנציות הייתה אופוזיציה, אשר דרשה את החלפת ההנהלה. ואומנם, במשך שנתיים או שלוש הייתה הנהלה מורכבת מן "הדור הצעיר", אלא שעם התגייסותם לצבא של חברי ההנהלה, חזרו שוב השניים להנהלה, כמימים ימימה...

לזכותם של השניים אפשר לזקוף פתיחת חדר־קריאה לייד הספרייה, שם נערכו לעיתים ערבי שאלות ותשובות, דיונים וויכוחים על נושאים שונים.

אברהם (בומה) יוציס

חיים־לייב חרמון (חרסונסקי)

עם מותו של ח. ל. חרמון (חרסונסקי) ב־27.11.79 — כ״ז בחשוון תשל״ט — הסתלק מאיתנו אחד העסקנים ברוכי־המעש מיוצאי קאפרשט בישראל.

בשנת 1920 היגיע חיים־לייב, יחד עם זרם הפליטים של הפוגרומים באוקראינה, לעיירתנו קאפרשט, שם נשא אישה, הקים משפחה והשתלב מהר בחיים הציבוריים של העיירה.

בהיותו חבר הוועד הציבורי, לעזרת פליטי אוקראינה, הקדיש את כל זמנו ומרצו לעזרת אחינו פליטי־החרב, אשר היגיעו לעיירות ביסאראביה עירומים ובחוסר־כול.

תוך זמן קצר, היה חייב־לייב לעסקן רב־פעלים בכול המוסדות הציבוריים בעיירה, מקובל ואהוד על הכול, מסור בלב ונפש, ציוני נלהב הלוחם על דיעותיו.

אנו, יוצאי קאפרשט, נזכור באהבה ובגעגועים אותה דמות ססגונית, שופעת אור וחום — חיים־לייב הקשור לעיירתנו קאפרשט בכול נימי נפשו. עם הקמתו של אירגון יוצאי קאפרשט בארץ, היה חיים־לייב חרמין אחד הפעילים בוועד, במשך שנים אחדות, עד אשר נאלץ — מסיבות בריאות — להפסיק פעילותו.

כל פגישה של יוצאי קאפרשט, עם חיים־לייב, הייתה חוויה בלתי־נשכחת; בחן ובהומור רב הוא מעלה זיכרונות, מתאר טיפ־סים ומגולל פירקי־הווי מעיירתנו הקטנה קאפרשט.

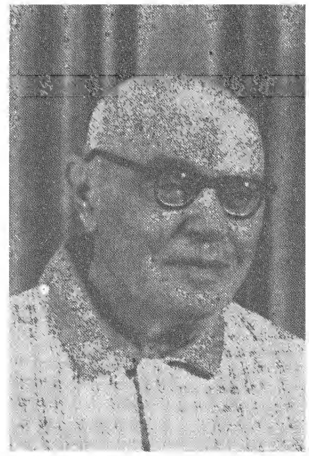
יהא זיכרו ברוך!

עומדים: חיים־לייב חרמון (חרסונסקי) ורעייתו פייגה
יושבים: בלה לביא, ד״ר נחום (ניוקע) פידלמן ורעייתו זלדה

מרדכי רישפי

ד"ר נחום פידלמן

ד"ר נחום פידלמן ז"ל היה ידוע בפי ידידיו בשם "ניוקע", וכך אהב שיקראו לו. כל מי שהזדמן לו לשוחח עם ניוקע, היה נוכח לדעת, כי יש לו עניין עם בר־פלוגתא, אשר שבילי התלמוד והאגדה נהירים לו ואשר בקיאותו בפולקלור היהודי ראוייה להערצה. על פי רוב היינו חלוקים בדיעותינו, אולם תמיד שררה בינינו ידידות־אמת תוך הערכה הדדית.

נעקרה מתוכנו אישיות בעלת שיעור קומה, מבחינת אידיאית ומעשית כאחד. פעילותו של ד"ר פידלמן לא הצטמצמה במסגרת העיירה בלבד; היא חרגה הרבה מעבר לתחומה. אנשי קאפרשט, בבסא־ראביה, לא ישכחו את מפעלו המקיף של ניוקע, בהעלותו את הקהילה בעיירה לדרגה גבוהה של אירגון וסדר, עד כדי כך ששימשה מופת לקהילות אחרות. בכנס הארצי של נציגי הקהילות זכה הדו"ח של ד"ר פידלמן להערכה כללית, ובאותו מעמד הוא נבחר להנהלה הארצית של הקהילות ברומניה.

ציוני היה ניוקע בכל רמ"ח אבריו עוד מגיל צעיר, ובהיותו סטודנט בשווייץ, נמנה עם הפעילים ביותר בהתאחדות סטודנטים היהודיים. הוא השתייך, במשך שנים, למפלגת פועלי־ציון; וכאשר קם והיה האיחוד עם צעירי־ציון, הוא נבחר למרכז המפלגה המאוחדת ואף הופיע ברשימה ארצית לפארלאמנט הרומאני.

בשלוט הסובייטים בבסאראביה, הם לא יכלו לסלוח לד"ר פידלמן על פעילותו הציונית והשקוהו מרורים בעקביות ובהתמדה, בלא לסטות מהקו שנקטו כלפיו. בדברי חלקות ובהבטחות־שווא, שהם מביאים אותו ואת משפחתו אל עיר בפנים בריה"מ, שם מצפה לו מישרה של רוקח מחוזי, הוא הופרד באמצע המסע מרעייתו ומבתו הקטנה והוגלה לסיביר, שם שהה 15 משנות חייו.

כבר מראשית צעדיו במחנה, הוטבעה בכרטיס־האסיר שלו החותמת "פושע פוליטי" — אות־קין אשר ליווה אותו לכל אשר יפנה ולאורך כל השנים. לא עמדו לו ידיעותיו הנרחבות ברוקחות, לא זכרו לו שהציל ממוות מיספר ניכר של אסירים, אשר חלו במחלת מעיים קטלנית. על כל צעד ושעל, גם בעבודת הפרך ביערות הטייגה הקפואות, הזכירו לו מדי פעם: "פושע פוליטי".

כשאתה קורא פרק זה מזכרונותיו, אשר יופיעו ב"ספר קאפרשט", אתה תוהה: מהו הכוח, אשר איפשר לבן־אדם זה כי יחזיק מעמד בתנאים על־אנושיים בסיביר הרחוקה, הרחק מבני משפחה, מאדם קרוב? והרי מאות ואלפים כמותו נהרסו מבחינה גופנית ורוחנית ונעלמו כלא־היו.

אירגון יוצאי קאפרשט בישראל אבל, יחד עם הרעייה, הבת וכל המשפחה, על האבידה הגדולה. אנו מבטיחים כי זכרו לא ימוש מקירבנו. (דברים על קברו)

אישים ודמויות
פערזענליכקייטן און געשטאלטן

ד"ר נחום (ניוקע) פידעלמאן

קאפרעשטער טיפן

ווען סע רעדט זיך וועגן פארשידענע טיפן פון אמאָליקע צייטן, וויל זיך דערציילן פון א גאנצער רייע טיפן, מענער און פרויען. די גרעסטע טייל, פון זיי, זענען געווען ווילע, ערליכע יידן, וועלכע האָבן זיך אויסגעצייכנט מיט זייערע מעלות. אייניקע פון זיי, אָבער, זענען געווען פשוטע "מאמעליגע־יידן", וואָס — נישט ווילנדיק — לאכט זיך נאָך איצט ווען מע הערט דערציילן אונדזערע קאפרעשטער זקנים פון יענע צייטן.

באָבע סאָסיע און אירע טעכטער

די באָבע סאָסיע, א נידריק געוואקסענע, מיט א גוט שיין פנים, שטענדיק שמייכלדיקע אויגן און מיט ליבנסווירדיקייט באגעגנט יעדן מענטשן: אפילו נישט געקארגט א גליעט צו טון אין בעקאלע יעדן קינד און געווונטשן ער זאָל זיין געזונט, וועט ער פלייסיק לערנען תורה, וועט ער זיין א תלמיד־חכם, אפילו אויך ווערן א רב. די קינדער זענען אוואדע געווען צופרידן פונם ווונטש, און נאָכמער — פון די צוקערלעך, וואָס זיי פלעגן באקומען גלאט אזוי.

דער באָבעס פרנסה איז געווען א באקאליינע קלייט, די ערשטע אין קאפרעשט. ווען אירע צוויי טעכטער חיה־זיסל און שרה־רחל זענען אונטערגעוואקסן, האָבן זיי ביידע — צוזאמען מיט זייער מאמען — אָנגעפירט מיטן "מאגאזין". לויטן באגריף פון יענער צייט, איז אין מאגאזין געווען: שפייז ארטיקלען, אביסל לעדער, מאנופאקטור (שניט־סחורה), גאלאנטעריע. מיט איין וואָרט — פון כל־טוב. דער גוטער נאָמען פון "מאגאזין", ווו מ'האט די קונים באהאנדלט ערליך, האָט צוגעצויגן אסאך קונים און אפילו קליינע קרעמעלעך פון די ארומיקע דערפער און שטעטלעך.

דער גוטער נאָמען סאָסיעס האָט געשמט אויך אלס ווילטעטיקע פרוי, נישט האָבנדיק איר גלייכן אין גאנץ סאָראָקער געגנט. די שטרויענע דעכער אין די שטעטלעך פלעגן אָפט ברענען, פלעגן קומען צו סאָסיען די נשרפים, אויך פון אנדערע שטעטלעך, און זי פלעגט זיי העלפן. חוצדעם פלעגט זי געבן נדן פאר אלטע, פארזעסענע כלות; געזאָרגט פאר דער מקווה און רעמאָנט פון דער באָד.

די שיל, צום דאווענען, איז געווען אינדערמיט צווישן סאָסיעס שטוב און חווה ביינושעס. האָט פאסירט, נישט דאָס ערשטע מאָל, אז שמחת־תורה האָט מען זיך אין שיל צעשלאָגן און פון חווה ביינושעס שטיבאלע האָט מען ארויסגעריסן פלעקער — שטיקער האָלץ. אויך פריקעס פון די ווענט, מיט וועלכע די קעמפענדע צדדים האָבן זיך פארמאָסטן איינער קעגן דעם אנדערן. אלס רעזולטאט: דאָס האלב־חרוב געוואָרענע שטיבלע, חווה־ביינושעס; צעשפאָלטענע קעפ, צעדראָפּעטע פנימער, די

קולות און ווי־געשרייען פון די פארוואונדעטע, אויך דאס באקלאָגן זיך פון חווה ביינושעס — דאָס אלעס האט געווירקט אז סאָסיע זאל זיך אריינמישן.

זי האָט, דעם צווייטן טאָג, איינגעלײדן פאָרשטייער פון ביידע צדדים, געמאכט א שטיקל צייטווייליקן שלום און צוגעזאָגט צו קויפן א פלאץ צו בויען נאָך א שיל מיטן נאָמען "די חסידישע", מיטן תנאי אז מע זאָל זיך מער נישט שלאָגן און טאקע זיך איבערבעטן. צום צווייטן שמחת־תורה, ווען די חסידישע שיל איז נאָך נישט פארטיק געוואָרן, האָט מען דעם מנין געמאכט ביי סאָסיען אין שטוב, כדי אויסמיידן דעם צווייטן חורבן פון חווה ביינושעס שטוב. די באָבע סאָסיע האָט געהאַלטן וואָרט: געקויפט א שטיק פריי פלאץ, נישט ווייט פון איר שטוב, אויפגעבויעט דאָרט א שטוב, פאר איר אייניקל משה כערסאָנסקי, און הינטער דער שטוב אויפגעשטעלט די חסידישע שיל אויף אייגענע שפעזן, אלעס — למען השלום, אז יידן זאָלן זיך נישט קריגן.

דער באָבע סאָסיע מאן — יאָסי יוציס.

אין דער אויסגעבויעטער שיל, פלעגט יאָסי, סאָסיעס מאַן, זיין א באשטענדיקער גאסט; באטאָנענדיק, פון צייט צו צייט, אז ס'איז נישטאָ וואָס צו איילן זיך, קיינער וועט אים פון דער שיל — וואָס זיין סאסיע האט געבויעט — נישט ארויסטרייבן. זיין הילף אין מאגאזין איז באשטאנען נאָר אין פארקויפן קעראָסין (נאפט) אָבער ערשט נאָך דעם ווי ער האָט דורכגעפירט זיין טאָגטעגליכן פראָגראם: פון דער מקווה געקומען אין שיל צום ערשטען מנין און זיך געשטעלט דאווענען צום צווייטן; אריינגעקוקט אין א ספר; געקומען אהיים צו מיטאָג און געכאפט א דרימל ביז פארנאכט. קאפרעשטער פלעגן שוין וויסן און קומען קויפן קעראָסין פארנאכט, אָבער אנדערע פלעגן מיד ווערן ווארטנדיק.

סאָסיען און אירע טעכטער האָט זער באגליקט אין לעבן, אזוי אז נישט איינער האָט זיי מקנא געווען. נאָך א דרימל, שבת נאָכן קוגל, פלעגן יידן זיצן אויף שטיינער ביי דער שיל און ארומרעדן די וועלט. איז מען אויך ארויפגעקומען אויף דער פראגע: פארוואָס באגליקט עס אזוי דער באָבע סאָסיען? האָבן שארפע קעפ אויסגעפונען: אזוי ווי ביי דער באָבע סאָסיען שטייען תמיד איין רבנים, גוטע יידן און זייערע גבאים, און אלע פלעגן איר אָנווינטשעווען א גליקלעך לעבן — ווערט עס אוודע מקויים און עס גליקט זיי דורך טיר און טויער.

חווה מאנישעס (די מאָנישקע)

אנ'אָרעמער באשיידענער שניידער איז געווען מאָניש. אין צייט פון ארבעטס־לאָזיקייט, און דאָס איז געווען ביי אים זער אנ'אפט געשעניש, פלעגט ער זיצן אין דער שיל, ווי מע פלעגט זי רופן די גרויסע שיל, און זאָגן תהילים. פון אזויפיל זאָגן תהילים האט ער געקענט אויף אויסנווייניק גאנץ תהילים. א גליק וואָס זיין פרוי חווה, די מאָנעשקע, פלעגט ארייננברענגען אין שטוב פרנסה; ווייל געווען איז זי א גוטע סארווערין און אויף חתונות פלעגט מען זיך לעקן די פינגער פון אירע מאכלים. אויך איז זי געווען א בובע (אקושאָרקע) די ערשטע אין קאפרעשט. אויף איר פלעגט מען זאָגן: ביי דער מאָנעשקע ווערט נישט געבוירן קיין טויט קינד און עס שטארבט נישט קיין געווינערין.

ישעיהו־יאיר און די שייעאוריכע

ער איז געווען א באַדנער. געארבעט זייער שווער, פארקויפט פעסער און געהאַט פרנסה בצמצום, אָבער זיין איינציקער חלום איז געווען — צונויפלעגן א גראָשן צו א גראָשן, באשטעלן א ספר־ת רה און עס אריינלעגן אין שיל אריין. דעם סוד האָט ער דערציילט זיין פרוי און זי איז אויך מסכים געווען מיט אים, אז קיין גרעסער פארגעניגן, ווי צו גיבן א ספר אין שיל אריין, איז נישטאָ. האָט זי באשלאָסן צו העלפן פארווירקליכן דעם חלום. זי פלעגט זייערן אין פעסער אוגערקעס, פאמידאָרן, עפל (קוואַסענצעס) און אויך ארביזעס. זי איז געווען די איינציקע אויף דעם געביט און אויך א ספעציא־ליסטקע, אזוי אז איר געזייערטס האָט געהאַט א גוטן אָפגאַנג. ענדליך איז געקומען דער גליקליכסטער טאָג ווען זיי האָבן אריינגעגעבן א ספר־תורה אין שיל אריין. א לאַנגע צייט האָט מען אין שטעטל געשמועסט וועגן די צוויי גרויסע סעודות, אינדערהיים און אין שיל, וואָס דאָס פאָרל האָט איינגעאָרדנט.

די מאיר־הערשעכע.

איינע פון די פּאָפּולערסטע טיפּן פון קאפּרעשט איז געווען די מאיר־הערשעכע. זי האָט זיך אויסגעצייכנט מיט אסאך חסרונות, אָבער אויך מיט מעלות. זי איז געווען א שטרענגע, א בייזע, אנ׳אויפגערעגטע און שטענדיק פול מיט טענות. אויף יעדער קלייניקייט פלעגט זי שרייען אויף א קול און מ׳האָט זי געקענט הערן איבערן גאנצן שטעטל, אזוי אז מע פלעגט זאָגן: שרייט נישט אזוי ווי די מאיר־הערשעכע!״ דוויד־לייב פעליציאַן, דער תלמיד־חכם פון דעם שטעטל פלעגט אויף איר זאָגן: ״ווען איר מאַן הייסט אברהם, געצל, שמואל א.א.וו. וואָלט זי אלץ געהייסן ״די מאיר־הערשעכע״.

לאה איז אָבער געווען באַשאָנקען מיט פיל מעלות; א סארווערין איז זי געווען א פאראנטוואָרטליכע און ביי אָרעמע לייט געארבעט פונקט אזוי געטריי, אָן געלט, ווי ביי רייכע מיט געלט. אלס בובע (אקושאָרקע) פלעגט זי די אָרעמע געווינעריגס ברענגען מאכלים צו דערקוויקן די נשמה; אינדערזעלבער צייט אויך געשריגן, אויף קולי־קולות, אויב זי איז אראָפּגעגאנגען פון בעט. ביי איר פלעגט מען באקומען, פאר א קאָפּיקע, א גרויסן טשייניק הייסע וואסער (אָקריפּ) א,ן פאר א גראָשן — א קליינעם טשייניק. אָרעמע לייט פלעגן באקומען אָקריפּ אומזיסט. פרייטיק, סיי זומער סיי ווינטער, פלעגט זי צונויפנעמען חלות, אין א זאק, און פארטיילן אָרעמע לייט. אין א רעגנדיקן טאָג פלעגט זי פארדעקן דעם קאָפּ מיט א צווייטן זאק, זאָגנדיק: ״בין איך דען פון צוקער?״

ווען זי איז געשטאָרבן, האָבן קינד און קייט נישט אויפגעהערט צו באוויינען די גרויסע אבידה, די בייזע און נערוועזע אָבער טייערע, גוטע און ערלעכע נשמה און געבעטן ביי איר מחילה.

ביילע די טעלענעשטערין.

ביילעס מאַן האָט געהייסן מעכל, אָבער זי האט מען נישט גערופן ״ביילע מעכלס״, ווי ס׳איז געווען דער מינהג אין קאפּרעשט — נאָר ״ביילע די טעלענעשטערין״. אזוי ווי ר׳ מעכל איז געווען באשעפטיקט מיט תיקון חצות, וויינענדיק אויפן חורבן פון

בית־המיקדש ; אויך מיט דאווענען און תהילים זאָגן — איז דער עול פון פרנסה געפאַלן אויף זײַן פרוי ביילע. ביילע האָט געהאַנדלט מיט ערדענע טעפּ. אין דעם פאַך איז זי געווען א ספּעציאַליסטקע, דערקענט לויטן אָפּקלאַנג צי איז די כלי גאַנץ אָדער מיט א דעפעקט. האָט עמיצער געפּרוווט קאָנקורירען מיט איר, האָט ער געמוזט ברעכן דעם קאָפּ, און זי איז ווייטער געבליבן די איינציקע אויפן יריד.

קיינער ווייסט נישט פון וואַנען אַזן ווי אַזוי ביילע האָט אויסגעלערנט הויט־קראַנקייטן און וויאַזוי צו מאַכן פאַרשידענע זאַלבן, צוגעפּאַסט צו יעדער הויט־קראַנקהייט. אפילו דער פעלדשער אוזון, פון קאַטיוזשענער שפּיטאָל, וועלכער איז געווען גאָר א ספּעציאַליסט אויף דעם געביט, פלעגט נישט איינמאָל רעקאָמאַנדירן קראַנקע צו פּרוּוון ביילעס זאַלבן. ביילע פלעגט פאַר די זאַלבן נישט מאָנען קיין געצאָלטס, אָבער זיך נישט אָפּגעזאָגט פון מתנות ביי פאַרמעגליכע פּאַציענטן אירע. "דאָס איז כדי צו קויפן מאַטעריאַלן פאַר די זאַלבן" — פלעגט זי זאָגן.

ס'איז אונטערגעקומען א פאַל, וואָס האָט געבראַכט דערצו, אַז ביילע האָט אויפגעהערט צו מאַכן זאַלבן. אין א טאָג האָט מען געבראַכט צו איר א פויער, וועלכער איז קראַנק געוואָרן אויף "סיבירער יאַזווע". ביילע, נישט וויסנדיק וואָס דאָס איז פאַר א קראַנקהייט, האָט תיכף געהייסן ברענגען דעם קראַנקן צום פעלדשער אוזון אין קאַטיוזשענער שפּיטאָל. אוזון איז געווען אוועקגעפאָרן, אויף א פּאָר טעג, און ביז ער איז צוריקגעקומען און באַוויזן צו באַהאַנדלען דעם קראַנקן, איז דער פויער געשטאָרבן.

דער פּריסטאַוו האָט געגעבן א באַפעל אויסצופאָרשן דעם פאַל פון טויט, און מ'האָט ביילען אַרעסטירט, כאָטש זי האָט באַוויזן אַז זי איז גאָרנישט שולדיק. מ'האָט זי באַשולדיקט, אַז זי באַשעפטיקט זיך מיט מעדיצין, נישט האָבנדיק די נויטיקע דאָקומענטן. קוים מיט צרות, נאָכדעם ווי מע האָט געוועגליך "צוגעשמירט"... האָט מען זי באַפרייט. די קאַפּרעשטער יידן האָבן זי אויפגענומען מיט פרייד, אָבער זי האָט באַשלאָסן נישט מער צו היילן קראַנקע.

ברוך ניסל דער צעשלאָגענער.

די פרנסה פון קאַפּרעשטער "פּראָסטאַקעס" (נישט קיין בעלי־מלאָכות) איז באַשטאַנען פון האַנדלען מיט תבואה, האָניק, וואַקס, פּירות, בהמות א.א.וו. די חיונה פון די סוחרים איז נישט געווען גאָר צופרידנשטעלנד. אָבער איז זייער לאַגע געווען בעסער ווי פון בעלי־מלאָכות, ביי וועלכע די אַרבעט איז שלעכט באַצאָלט געוואָרן. די פויערים זענען געווען זייער אָרעם און זעלטן האָבן זיי זיך געווענדעט צו א בעל־מלאָכה. די סטאָליעריי־אַרבייט, ווי : א טישל, א לאַנגע באַנק און א פּאָר טאַבורעטקעס, פלעגן די פויערים אליין מאַכן — נישט פיל ערגער פונעם דאָמאָלסדיקן סטאָליער. דעסטגלייכן די שניידערס, ביי וועלכע ניי־מאַשינען זענען נישט געווען צוגעגנגליך פאַר יעדן, פלעגן זיי אַרויסגיין צופּיס אין די אַרומיקע דערפער, טראָגנדיק מיט זיך א שער, א פרעסל, ניי־פאָדעם און אויך א ביסל קוילן אָנצוהיצן דאָס פרעסל. אָבער באַשטעלונגען, ביי שניידערס, זענען געווען א זעלטענע דערשיינונג. אויף שבת פלעגן זיי אַהיימקומען, צומאָל מיט א פּאָר רובל און אָפטמאָל מיט גאָרנישט.

דאָס ווייב, מיט דער כאָפּטע קינדערלעך, האָבן געליטן הונגער א גאַנצע וואָך און איצט אַרויסגעקוקט אויפן פרנסה־געבער, אפשר וועט ער עפּעס ברענגען מיט זיך.

ער זאל כאטש אהיימקומען געזונט און נישט א צעשלאָגענער. סטייטש, פארוואס צעשלאָגן? סיבות זענען געווען פארשידענע. ערשטנס, זענען די דאמאָלסדיקע דאָרפס־שניידערס געווען פון די גאָר קליינע מומחים. די אויפגענייטע מלבושים פלעגן זיין אָדער צו שמאָל, אדער צו ענג, אזוי אז די הענט פלעגן בשום אופן נישט וועלן ארייננקריכן אין די ארבעל. דער שניידער פלעגט, נעבעך, א פארשוויצטער שלעפן דעם ארבל; דער פויער פלעגט, א נערוועזער, אים העלפן און נישט זעלטן האָבן די ארבל זיך ארויסגעריסן. דער שניידער פלעגט, אנשטאט לוין פאר זיין ארבעט, באקומען עטלעכע סטוסאקעס, אזש קוים א לעבעדיקער אנטלאָפן אהיים. אזא מין שניידער איז געווען ברוך־ניסל דער צעשלאָגענער.

גאָליגער מיט איין ארבל.

א צוויטער אומגליקס־פאל איז געשען מיט אנ׳אנדער שניידער שלמה גאָליגער. ער איז געווען גאָר א שוואכער בעל־חשבון. ביים אויסרעכענען וויפל געוואנט מע דארף פאר א פידזשאק, פלעגט ער זיך שטענדיק טועה זיין אויף ווייניקער. האָט פאסירט, או ער האָט אויפגענייט א פידזשאק נאָר מיט איין ארבל. דער באשטעלער, מיט זיין פרוי, האָבן געפרעגט אויפן צווייטן ארבל. ענטפערט שלמה: דארף מען טאקע צוקויפן נאָך סחורה, וועט ער צוניין דעם צווייטן ארבל, דאָס פאָרל פויערים האָבן נישט לאנג געטראַכט, געכאפט אים באם האלדז, מכבד געווען אים מיט קוליקעס ביז ער איז אנידערגעפאלן א האלב־טויטער. א צווייטער פויער, א שכן, האָט אים ארויפגעלעגט אין א וואָגן, אים געבראכט אהיים אין שטעטל און געפאָדערט צו באצאָלן פארן געבראכטן, צעשלאָגענעם פאסאזשיר. שכנים האָבן צענויפגעזאמלט א פאָר רובל, און באצאָלט דעם בעל־עגלה. פון דעמאָלט אָן האט שלמה באקומען א צונאָמען אויפן גאנצן לעבן: "גאָליגער מיט איין ארבל".

די שניידערס, וועלכע פלעגן ארבעטן אינדערהיים, זענען געווען בעסערע פאכמענער. געלעבט האָט זיך זיי אביסל בעסער, אָבער ס׳פלעגן פאסירן אייניקע סיורפריזן.

"מאגאזינער מיט די צעריסענע הויזן"

דער שניידער משה מאגאזינער איז געווען א שטילער ייד אָבער אויך א שטילער אָרעמאַן. ער פלעג נייען הויזן. זיך גערעכנט פאר א צווייטקלאסיקן בעל־מלאָכה; אָבער כדי די ארבעט זאָל זיך אים לוינען, איז ער געקומען אויף אנ׳המצאה: קויפן ביליקע פעדים (מאקארא) וועלכע זענען געווען פארפוילט פון אלטקייט. ער האָט די הויזן אויפגענייט, דער פויער האָט באצאלט, אָבער ווען ער האָט די הויזן אנגעטאָן, זיי ארויפגעצויגן אויף זיך, ווייל זיי זענען ענג און שמאָל, האָבן די פעדים געפלאצט. דער ערל אז געבליבן שטיין א האלב נאקעטער מיט צעריסענע, אראָפגעלאָזטע הויזן. איז ער אריין אין דער רציחה און דערלאנגט מיט די הויזן א זעץ דעם שניידער אין קאָפּ.

משה מאגאזינער, פון דער נאטור א שוואכינקער, א דארינקער, איז פאר שרעק אומגעפאלן. די מאגאזינערקע האָט געמאכט א געוואלד. אין קאפרעשט האָבן זיך שטענדיק געפונען עטלעכע לײדיקגיערס אויף דער גאס. זיי זענען אריין אין הויז, ארויסגעווארפן דעם האלב־נאקעטן ערל, דערצו דערלאנגט אים נאָך עטלעכע קלעפּ.

מע איז דאָך נישט אין דאָרף, מורא צו האָבן פאר א יעדן ערל; מ׳איז דאָך עפּעס ביי זיך אין קאפּרעשט גופא!!! און משה מאגאזינער איז געקרוינט געוואָרן מיטן נאָמען ״מאגאזינער מיט די צעריסענע הויזן״.

דער פּעטיקאר

רב איצי פּעטיקאר, א ייד א ליטוואק, וועלכער האָט אין דער אלטער היים געליטן פיל הונגער. געהערט האָט ער אז בעסאראביע איז ״א לאנד פון מילך און האָניק״, איז ער אָנגעקומען אינם זאטן לאנד, קיין קאפּרעשט. דאָ איז ער ווארעם אויפגענומען געוואָרן, ווייל מ׳האט געמיינט אז ער איז באמת א שוסטער, אין וועלכען זיי האָבן זיך גענויטיקט. די ערשטע צייט איז ער געווען א בן־יקר, ממש ווי א בן־יחיד. שפּעטער מיט דער צייט, זענען אראָפּ געקומען נאָך א פּאָר שיסטערס, אויך נישט קיין ערשט־קלאסיקע, אָבער גאָר נישט אזא טויגעניכטס, וואָס האָט נישט געוווסט מער ווי לעגן לאטקעלעך אויף שיך.

ווייזט זיך ארויס, אז דווקא דאָס איז נישט געווען קיין חיסרון; פּויערים האָבן זעלטן באשטעלט נייע שיך אָדער שטיוול. זיי פלעגן אָפּקויפן אלטע, אָפּגענוצטע, מיט לעכער באפּוצטע שטיוול און שיך. צו אזעלכע שיך דארף מען א לאטעטשניק, א פּעטיקאר, וועלכער איז אויך ביליקער ווי א שוסטער א ספּעציאליסט. האָט אונדזער פּעטיקאר פּרנסה פון אזעלכע פּויערים. אָבער א פּרינציפּ האָט ער, און פון דעם טרעט ער נישט אָפּ: די פּרייזן אויף די לאטקעלעך זענען פיקס, אלץ לויט דער גרויס; בא אים קען מען נישט אָפּדינגען.

פּויערים האָבן געהאט א מיינונג, אז יידן זענען ״מאָשעניקעס״ (אָפּנארערס), פאָדערן דאָפּלטע פּרייזן. ווען דער פּעטיקאר פלעגט זאָגן א פּרייז, צום ביישפּיל 10 קאָפּיקעס, פלעגט דער קליענט זאָגן: 5 קאָפּיקעס. האָט דער פּעטיקאר אים געענטפערט: פינף? א קרענק! ווען דער פּויער האָט מוסיף געווען אויף זיבן קאָפּיקעס, האט ער ווידער געענטפערט: זיבן? א מכה! און ענדליך, ווען דער קליענט האָט שוין געהעכערט אויף 9 קאָפּיקעס, האָט דער פּעטיקאר פאָרגעזעצט און געזאָגט: ניין? א דונער זאָל אין דיר אריין. קלאָר, אז די פּעטיקארשע פלעגט איבערזעצן נישט די קללות און געגעבן צו פארשטיין, אז ער איז נישט מסכים. דער פּעטיקאר האָט נישט פארשטאנען קיין רוסיש און ווען זיין ווייב האָט געפירט די אונטערהאנדלונגען מיטן קונה, האָבן אלע צוזאמען נישט פארשטאנען איינער דעם צווייטן. פלעגט דער פּעטיקאר בייז ווערן און זיך אויסשרייען אויפן ווייב: ״האסטו שוין געזען אָדער געהערט אז א גויעשער קאָפּ, א רוסנאַק, זאָל קיין רוסיש נישט קענען און נישט פארשטייען וואָס מע רעדט צו אים? דאָסזעלבע פלעגט ער זאָגן וועגן מאָלדאָוואנען און מאָלדאָוואניש. אים פלעגט ארויס־העלפן זיין פרוי, וועלכע האָט אויף א צעבראָכענער שפּראך דערקלערט דעם קונה וואָס איר מאן זאָגט. דעריבער פלעגט ער זי רופן: ״די געבולבעטע, מיט א מיניסטער קאָפּ״.

איצי לעכט־ציער (לעכצער)

געווען איז איצי לעכצער א יידאלע קליינגעוואקסן, מיט א גביריש בייכעלע, און מיט רויטע בעקאלעך, שטענדיק א שמייכעלדיקער. זיין ווייב, דאגעגן, א שטענדיק בייזע, פלעגט אים זאָגן, אז זי וואָלט וועלן שטארבן, שטייען ביים פענצטער און זיך אונטערקוקן וויאזוי לעבט ער מיט א צווייטער פרוי. זי איז שטענדיק געווען אויפגערעגט

אויף איר מאַן: הלמאי איז ער, איצי, א גלאַסענער מיט א ווייסער לעבער, א רוהיקער מיט א שמייכעלע. מנסטאמא טוט ער דאָס איר אויף צו להכעיס. א הויז א בעלעבאַ־טישקייט, פיר טעכטער, קיין עין־הרע, איינע פון זיי א שטומע; מע באַדאַרף נדן, חתונה מאַכן און נאָך אַנדערע דאגות, און ער — מאַכט ליכט פון וואַקס, פון חלב, פאַרדינט גוט און שפּאַצירט נאָך דער אַרבעט מיטן שטעקאַלע, מיט א פּאַפּיראָסעלע אין מויל און שטענדיק געפונט מען אים ביי זיי גוטן חבר מענדעלע אַרדערמאַן. און זי, נעבעך, ווייסט נישט קיין חשבון פון שעה'ן, שטענדיק פאַרהאָרעוועט, טאָג און נאַכט. איז אָבער איצי לעכצער א גרויסער בר־מזל און טרעפט דווקא גוטע שידוכים פאַר זיינע 3 טעכטער: איינע האָט חתונה געהאַט פאַר דוויד לייב פעליציאַן, די צווייטע — פאַר זיסיע כץ, און די דריטע — פאַר ליפּא בולשטיין.

דוויד־לייב גמרא־מלמד

דוויד לייב — א ייד א למדן, געזעסן יומם ולילה און געלערנט. צוויי מאָל געענדיקט ש"ס. און נאָך יעדן סיום געפּראַוועט א סעודה. ביי דער סעודה פלעגט ער דערציילן די געסט פאַרשידענע מאמרי חז"ל פון משניות אַרויס. אָבער זיינע צוהערער האָבן גאָר ווייניק פאַרשטאַנען. ערשטנס, איז דוויד־לייב געווען במחילה א כבד־פּה, און צווייטנס — זענען זיי געווען אַריינגעטאָן, מיט לייב און לעבן, און פּראָבלעמען פון אכילה און שתיה. באַזונדערס האָבן זיי הנאה געהאַט פון דעם רויטן פּריאַמאַי וויין, וועלכען מ'האָט געלויבט אינם טאָג אַריין און אויסגעשריגן: "דאָס איז ממש יין־המשומר פון ששת ימי בראשית, עס פעלט נאָר א שטיק לוויתן. אַנשטאַט א פּשוטן געזאַלצענעם הערינג און אַנשטאַט געזאָטענע קאַרטאָפליעס, איז שוין פיעל בעסער א שטיקל פלייש פונעם שור־הבר, וואָלט ממש געווען ווי אינם גן־עדן התחתון.

מ'דאַרף מודה זיין, אַז וויין איז געשטאַנען א פולער פאַס (אליין האָט ער אויך געהאַנדלט מיט פעסער) און די קאַפּרעשטער האָבן געטרונקען אַפּעטיטלעך און געווונטשן דעם בעל־שימחה און זיין פלוינעסטע טשאַרנע "לאַנגע יאָרן און א קינד אויף דער עלטער" (לאַנגע יאָרן האָבן זיי געהאַט, נאָר א קינד האָט זיי טאַקע געפעלט...).

רב וועלוועל ראַכמיטריוווקער (הייסינער) — זייענדיק בגילופין פלעגט שיטן מיט וויצן און דער עולם פלעגט זיך קייטשען פאַר געלעכטער. די שימחה האָט זיך געענדיקט מיט א טענצל, אין וועלכן דער עולם האָט אָנטיילגענומען, אָנגעפירט טאַקע פון וועלוועלען, וועלכער האַלט אין דער האַנט א פלאַש רויטן וויין. צענדליקער יאָרן שפּעטער, פלעגן זקנים דערציילן מיט שטאָלץ דעם סיום פון דוויד־לייבן, ווען אין דרויסן איז געשטאַנען א פאַס וויין און "טרונק וויפל דו ווילסט און וויפל ס'קען אַריין"...

זיסיע כץ

דער צווייטער איידעם איצי לעכציערס איז געווען זיסיע כץ אדער "זיסיע ציגיינער". פאַרוואָס "ציגיינער"? קאַפּרעשטער יידן האָבן ליב געהאַט צו געבן צונעמען, און ווייל ער איז געווען א טונקלער — פּאַסט דאָך דער צונאָמען "ציגיינער". רב זיסיע כ"ץ איז געווען זייער א קלוגער ייד און שטענדיק מיט חכמה'לעך. אָט, צוםביישפּיל, פרעגט מען אים: רב זיסיע, וואָס טוט איר עפּעס"? פלעגט ער ענטפערן, כלומרשט מיט ביייזקייט: "וואָס איז דיין טאַטנס עסק וואָס איך טו?" אדער, אַנ'אַנדער חכמהלע; גייט פאַרביי א קינד און טראָגט א הין צום שוחט. שרייט צו אים זיסיע פונעם גאַניק:

די הין איז טרייף, זי איז קרום; קענסט פרוון, וועסטו אליין זען!" דאָס קינד בינדט אויף די פיסלעך פון דער הין און האָט באדארפט א שעה לאנג נאכלויפן ביז ער האָט זי געכאפט, און זיסיע — זיצט און קאטשעט זיך פאר געלעכטער.

איינער זאָגט: "זיסיע, מע דערציילט אז דו ביזט א לץ!" ענטפערט זיסיע: "און דו ביזט א פאָד־לץ!" נאָך דערציילט מען. אין א שענעם טאָג פאר פסח, ווען די בלאָטעס זענען געווען גרויס און טיף, זיצט זיך זיסיע, מיט זיין פרוי שרה־רבקה, אויפן גאַניק און מע טרינקט טיי מיט גרויס הנאה. דערזעענדיק מענדל ארדערמאן, פון דער צווייטער זייט גאס, שרייט רב זיסיע: "מענדעלע, קום שנעל אריבער, מיר דארפן דיך האָבן וועגן זער א וויכטיקן עניין!" מיט גרויס מי ארייגקו יכנדיק אין דער בלאָטע ביז אין די קניעס, איז מענדעלע קוים אריבערגעגאנגען די ברייטע קאפרעשטער גאס, זיך דערשלאָגן צו זיסיען און געווארט מיט אומגעדולד כדי צו וויסן וועגן דעם זער וויכטיקן עניין. "מענדעלע, מיר האָבן צו דיר א בקשה: דו גייסט דאָך סיי ווי סיי אין דער ריכט.נג פונעם שוחט, נעם אויך אונדזערע 2 הינער זיי קוילען ביים שוחט!" ענפערט אים מענדעלע: "מיט גרויס כבוד וועל איך ערפולן אייער בקשה, אָבער איך וויל אז איר ביידע זאָלט אויך ערפולן מיין ביטע! קומט אריין אין שטוב וועל איך אייך זאָגן!" איינקומענדיק און שטוב, זאָגט מענדעלע: "מיין הינטערהלק באשטייט פון 2 גלייכע טיילן, וויל איך בעטן אז דו, זיסיע, זאָלסט קושן איין טייל און שרה־רבקה — דעם צווייטן טייל!" אז חברה־לצים אין קאפרשט האָבן זיך דערוויסט וועגן דער געשיכטע, האָט דאָס גאנצע שטעטל געקאטשעט זיך פאר געלעכטער.

די הויפט באשעפטיקונג זיסיעס איז געווען בוי־ארבעט. ער איז געווען א פאָדריאטשיק און באשעפטיקט אסאך בוי־ארבעטער. די גרעסטע טייל הייזער פון קאפרעשט האָט ער אויפגעב.יעט. ווען די אלטע באָד איז איינגעפאלן, האָט ער אויס־געבויעט פאר זיך א קליינעם מרחץ. ביים רעאוט האָט מען געהאקט שטיינער וועגן זיסיעס געביידע, אוין האָט מען געגראָבן א הייל פון דאָרט געשניטן ווייסע ציגל. חוץ דעם האָט ער געהאט א טשיינע, א שטיקל רעסטאָראן און א פאָר צימער צום איבער־צונעכטיקן. דער ערשטער טעלעפאָן אין קאפרעשט, און בכלל אין קאטיוזשענער געגנט, איז געווען ביי זיסיען.

ליפא בולשטיין

דער דריטער איידעם, איציע לעכצער׳ס, איז געווען ליפא און זיין פרוי ברכה. ביידע זענען זיי געווען באוווסט אין קאפרעשט. נאָך דעם ווי דער גויעשער צירולניק פיאָדער האָט צעשניטן, מיט דער בריטווע, דעם האלדז פון א פראָדאנעשטער גוי, זייענדיק שיכור (א.ן ווען איז ער דען געווען ניכטער?) איז ליפא געוואָרן הויפט־שערער פון שטעטל. ער האָט אויך געפלאנצט א וויינגאָרטן און פלעגט יעדן שמחת־תורה טיילן ווין אין דער חסידישער שיל. ברכה, זיין פרוי, פלעגט מכבד זיין דעם עולם מיט קיכלעך, קוילעטשלעך א.ן אנדערע צובייסנס. בא ליפאַן איז געווען א "חוק לא יעבור": ביינאכט פלעג ער גיין אכטן (דעזשורען) ביי קראנקע און צומאָרגנס — געארבעט אין זיין צירולניע אָן דעם ער זאָל זיך אָפרוען. ברכה האט געהאט א שם אלס אָפשפרעכערין פון א "גוטא יג". אויך פלעגט זי ארויסלעקן, מיט דער צינג, שטויב אָדער א שטרוי פונעם אויג און דאָס אלעס — נאָר פאר א מצווה...

א רויטער, פעסט־געבויטער קאפרעשטער ערדארבעטער, אויך א שטיקל בעל־עגלה, אין דער פרייער צייט פון דער ערד ארבייט. האָט מען אים געדינגען ערגעצווו צופאָרן, צו ברענגען סחורה, האָט מען זיך מיט אים שטענדיק געמוזט צעקריגן. אינמיטן וועג פלעגט ער פאָדערן אנ׳הוספה, מאָטיווירנדיק, אז דער וועג איז שלעכט; א סאך גריבער, רידעס, צובראָכענע בריקן, צו איבערפאָרן א וואסער א.א.וו. ס׳האָט נישט געהאָלפן קיין טענות, אז מ׳האָט אָפגערעדט "אָן הוספות"; ער האָט זיך געמאכט תמעוואטע, געהייסן אראָפגיין פון וואָגן, ער פאָרט צוריק אהיים. מע פלעגט אים חושד זיין, אז נישט אומזיסט רופט מען אים "בעל עגלה", ווייל ער איז נאָר בעל־עגלה און נישט בעל־הסוסים. אויך האָט מען אים נישט מוחל געווען, הלמאי ער האָט אויפגעבויט זיין שטיבאלע נישט אין איין ריי מיט אלע. עפעס איז נישט כשר, ווען מע בויעט א שטוב טיף אין הויף מיט א פלויט פון פאָרנט... פונדעסטוועגן, פלעגט מען דודיען יעדן שבת אויפרופן און אים מכבד געווען מיט "הגבהה־גלילי". די סיבות זענען צוויי: ערשטנס, דארף מען קיין ברכה נישט מאכן; צווייטנס, ווער נאָך קען זיך פארמעסטן מיט דודיעס צוויי הענט? נאָר ער קען אזוי געשיקט, שנעל און הויך אויפהייבן דאָס ספר־תורה. הגבהה־גלילי איז ביי דודיען א חזקה. אפשר וועט ער דערמיט אויסקויפן זיינע עבירות.

פאר צוויי קאפרעשטער האָט דודיע געהאָט גרויס דרך־ארץ: וועלוועל ראכמיסטריוקער (הייטינער) און מענדל ארדעומאַן. ביידע האָבן געהאָט די זעלבע שוואכקייט, ווי ער, צו א ביסאלע יי״ש און אין יעדן איינפאָר, אויפן וועג, ווו מ׳האָט זיך אָפגעשטעלט — האָט מען געמאכט א כוסה. וועלוועל און מענדל פלעגן אים נישט לאָזן אין א זייט, ווי אנדערע, און פלעגן אים איינלאדן צו זייער טיש.

פארוואָס האָט מען אים גערופן "ראַמבאָס"? אין א טאָג, האָבן וועלוועל און דודיע זיך אָפגעשטעלט אין א דאָרף ביי א יידן, א גרויסער עם־הארץ, אָבער א גרויסער מכניס־אורח. האָט וועלוועל דערציילט דעם יידן אז דודיע איז אויך א קאפרעשטער און אז אין דער "גרויסער שיל" איז מען אים מכבד מיט הגבהה־גלילי. דער ייד האָט דאָס וואָרט קיינמאָל נישט געהערט; נישט פאַרשטאַנען וואָס דאָס איז, און געמיינט אז דודיע איז א גרויסער קאָפּ — מענטש ווי דער ראַמבאָס (רמב״ם) אליין. כאָטש אויסזען זעט ער אויס ווי א בעל־עגלה. פון דעמאָלט אָן, איז דודיע געקריינט געוואָרן מיטן נאָמען "דודיע ראַמבאָס".

נאָך דערציילט מען וועגן דודיע ראַמבאָס. איינמאל איז ער געפאָרן, צוזאמען מיט מענדל ארדערמאַן, קיין אוריוו. אויפן וועג איז מען אָפגעטרעטן צו יואל צינצערענער אין איינפאָר, כדי אָפצורוען די פערד, זיי געבן עסן און טרונקען און אליין אויך "אונטערהאלטן די נשמה" מיט אביסל יי״ש אָדער יואל׳ס בארימטן ווײַן. ס׳איז געווען נאָך א רעגן טאָג, זענען זייערע הענט און פנימער געווען באשפריצט מיט בלאָטע. האָבן זיי זיך אָפגעוואשן אין א העמער וואסער און געבעטן א האנטוך אויף אָפצווישן זיך. ווען מענדעלע האָט דערזען דעם שמוציקן האנטוך, וואָס האָט אויסגעזען ווי א קויטיקע שמאַטע, האָט ער געבעטן אנ׳אנדער האנטוך. איז יואל׳ס ווייב ביי געוואָרן און געזאָגט: "אפשר הונדערט מענטשן האָבן ביז אייך זיך געווישט מיטן האנטוך און קיינער האָט קיין טענות נישט געהאָט. און איר זענט א גאנצער מיוחס!...

שמואל לייבערפארב

גערופן האָט מען אים אויך שמואל "ווארשאווסקי". זיין פאָטער, א שוסטער, קומענדיק קיין קאפרעשט, האָט ער ארויסגעשטעלט א שילד מיטן אויפשריפט — "א ווארשעווער שוסטער", און אזוי איז דער צונאָמען "ווארשאווסקי" אריבער אויך צו זיין זון, ביז זיין עולה זיין קיין ארץ־ישראל אין די דרייסיקער יאָרן. שמואל — פון פאך א שניידער, האָט געארבייט יומם ולילה און געלעבט נישט לייכט. ער איז געווען א כלל־טוער מיט אלע רמ"ח אברים און איז געווען טעטיק אויף אסאך געביטן: געווען צווישן די גרינדער פון בעלי־מלאכה פאריין (אוניוניא), מיטגליד אין ראט פון לייי־און־שפאָר־קאסע, גרינדער פון תהילים־קלייזעל און פון חברה "מגידי תהילים". חוצדעם, געווען א ציוניסט מיט לייב און לעבן.

טעטיק, אויף די אויבנדערמאָנטע געביטן, איז אויך געווען זיין שוואָגער יונה זייקאָנער. זייענדיק זער אָרעם, האט ער פראָבירט זיך דערנערן פון א קליין ביבליאָטעק און אויך נישט מצליח געווען. סיי יונה, ווי אויך שמואל, פלעגן גייען משגיח זיין (דיזשורן) צו קראנקע, ביז ס'איז ענטשטאנען דער אָרגאניזירטער "עזרת־חולים". זיי ביידע זענען געווען מוסטערקזעמפליארן, וועלכע האָבן שטיל און באשיידן אלעס גוטע געטאָן לשמה.

וואסער־פראבלעם און וואסער־פירער.

אויף דער לבנה איז נישטאָ קיין וואסער — לעבט דאָרט קיינער; אויפן מארס איז אויך נישטאָ קיין וואסער, פאלט קיינעם נישט איין צו לעבן דאָרט. אין קאפרעשט גופא איז אויך נישטאָ קיין גוט טרינק־וואסער, דאָך לעבן דאָרט מענטשן — (נאָך וואָס פארא־מענטשן) — טאקע ממש קאפרעשטער, וועלכע האָבן צו יעדער מכה ערפונדן א רפואה. דארף מען גוטע טרינק־וואסער, נעמט מען א קאראָמעסל אויף די פלייצעס, מע נידערט אראָפּ בא די דריי קילאָמעטערס צום טייך רעאוט און מע טראָגט וואסער פון דאָרט. א ברירה האָט מען? מען קען דאָך אָן וואסער נישט עקזיסטירן. אָבער נישט יעדער איז אומשטאנד געווען צו טראָגן אזא ווייטע שטרעקע. ערשט ווען וועלוועל, דער פאָטער פון נחמן, דער זיידע פון יונגען וועלוועל וואסער־פירער, איז אראָפּגעקומען קיין קאפרעשט, איז אנטשטאנען א פראָפעסיע וואָס הייסט "וואסער־פירער", איז טאקע דאָס שטעטל אויפגעלעבט געוואָרן. א קלייניקייט, פאר 2—3 קאָפּיקעס פירט מען צו דאָס וואסער צו דער שטוב; קענסטו אויפשטעלן דעם סאמאָוואר און מע קען קאָכן און וואשן.

קלאָר, אז וואסער קאָסט געלט, טאָר מען דאָס נישט צעטרענצלען. וועש — פלעגט מען וואשן ביים רעאוט; באָדן זיך — זומער ביים רעאוט און ווינטער אין דער באָד. קומט טאקע ארויס, אז קיין גרויסער גביר, פונם וואסער פירן, איז וועלוועל נישט געוואָרן און אוואדע נישט געווען אָנגעטאָן אין גאָלד. נישט קוקנדיק דערויף, וואָס ער איז געווען א ביטערער אָרעמאן, האָט ער געהאָט אין שטוב 7 פרעסערס — 4 זון און 3 טעכטער. אין א ווינטער האָט זיך דער אלטער וועלוועל פארקילט און געשטאָרבן, איבערלאָזענדיק דעם "טראָן" זיינע 2 זון נחמן און אברהם־יעקב.ביידע האָבן באלד געפונען כלות, חתונה געהאָט און די פרויען האָבן טאקע געקינדלט. דאָס שטעטל

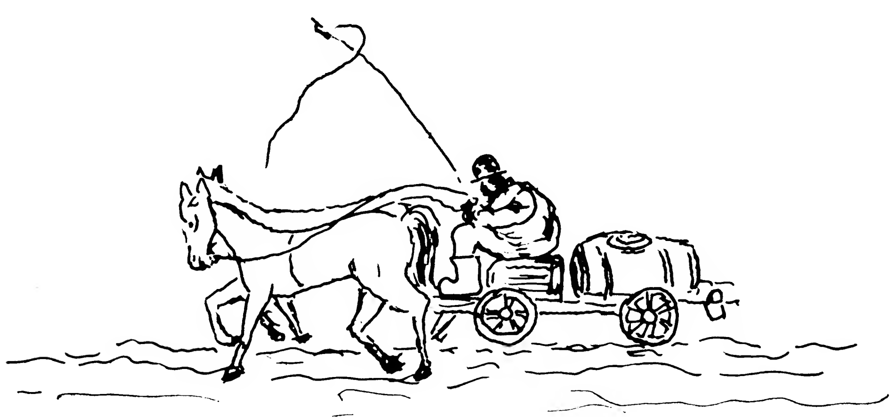
האָט זיי פאַרזאָרגט מיט פערד און מיט א "סאקא" און קאפרעשט האָט שוין למזל באקומען צוויי וואסער־פירערס.

ביידע האָבן נישט פיינט געהאַט דעם "ביטערן טראָפּן" און שטענדיק איז בא זיי די נאָז געווען רויט. באזונדערס נחמן, ווען ער איז געווען בגילופינדיק, פלעגן די נאָז, די ליפּן און דאָס פּנים זיינס באקומען א רויטן קאָליר. חוצדעם איז ער געווען האלב פאַרשלאָפן און האָט נישט געדענקט וויפל קאַנען וואסער ער האָט אריינגעגאָסן. מענטשן האָבן דעם מצב אויסגענוצט און ער האָט גענומען געצאָלט וויפל מ׳האָט אים געגעבן. נישט איינמאָל פלעגט פּאסירן, אז ער האָט פאַרגעסן אז מע דאַרף פאַרשטאָפּן די סאקא מיטן צאַפּן. דאָס וואסער פלעגט זיך גיסן און חברה־לצים פלעגן לאכן...

איינקע בעלעבאָסטעס פלעגן אויף אים רחמנות קריגן און פלעגן אים געבן פריטיק — א שטיק מאלאַי, א פּאַפּאַליק, א שטיק פרישן קוילעטש א.א.וו. ער האָט צוליב דעם געהאַט גרויסע טיפע קעשענעס, ספּעציעל גענייט פון שלמה גאַליגער. האָט זיך אָבער געטראָפן, אז די שוואכע פּעדים פון דער קעשענע האָבן געפּלאַצט און פ.ן די קעשענעס איז ארויסגעפאלן דער "כל־טוב". אַזויאַרום איז נחמן אהיימגעקומען אָן וואסער, אָן געלט, אָן "כל־ט.ב", אבער פריילעך און שיכור. חוץ אלעמען, איז ער געווען אַנ׳ערלעכער פ.ומער ייד. יעדן שבת געגאַנגען דאַווענען, דווקא אין דער חסידישער שיל. קיינעם נישט אָפּגענאַרט; אַנ׳אָרעמען מענטשן אריינגעגאָסן א פּאָר קאַנען וואסער און נישט גענומען קיין געלט. ווען ער איז געשטאָרבן האָט מען אים באוויינט ווי אַנ׳אמתן צדיק.

וועלוועל וואסער־פירער.

דער זון פון נחמן איז גאָרנישט ענלעך געווען צו זיין פאָטער. נחמן איז געווען א רויטער, א ברייטפּלייציקער; וועלוועל — א טונקעלער, א שמאַל־פּלייציקער און א מאָגערער. דאָסזעלבע זיין ווייב — א מאָגערע, זיין זון א מאָגערער און זיינע פערדלעך

— מאַגער, אזש די ריפּן ביי זיין צו ציילן. ווען נחמן פלעגט זיך צולאכן, האָט מען געזען געלע, גרויסע ציין. וועלוועל פלעגט זיך זער זעלטן צולאכן, נאָר דעמאָלט ווען מע האָט אים געקויפט פרישע פערדלעך. האָט מען אים מכבד געווען מיט א פלעשל יי״ש — פלעגט ער אויך, נישט ממש לאכן, נאָר שמייכלען מיט א האלב געעפנט מויל. אויך מיטן כאראקטער איז ער געווען אנדערש פונעם פאָטער. אנ׳אָרעמען מענטשן — אן אומזיסטיק פאָרל וואסער — ניין. ״גייט ארבעטן, האָרעווען ווי איך, און נישט פארלאָזן זיך אויף די גבירים״. צו די פערד פלעגט ער טענען מיט דער בייטש: ״וויאָ! וויאָ! פגרים! איך וועל אייך נישט האָדעווען מיט קיין לייקעכלעך!״ ער האָט געוואָלט מאכן א לייט פון זיין זון, אים נישט איינמאָל געזאָגט: ״ווען זיין א מענטש — וועל איך דיך אויך נעמען אויף דער סאקא; ווען אָבער נישט זיין קיין מענטש — וועל איך דיך אין דר׳ערד אריין אוועקגעבן פאר א שוסטער!״

וועלוועל האָט צוגעטראכט א מיטל וויאזוי אָנצולערנען קאפּרעשט און אפגעשטעלט דאָס פירן וואסער, ווייל מ׳האָט אים נישט געגעבן קיין געלט צו בייטן זיינע האלב־לעבעדיקע פערד אויף אנדערע פרישע קרבנות. ביי דער זיצונג פון דער קהילה, וו מ׳האָט באהאנדלט וועלוועלס שטרייק, האָט מען פון אים געפאָדערט: ער זאָל ווייניקער טרינקען משקה, ער זאָל נישט שלאָגן די פערד, זיי גיבן עסן צו דער צייט און אים צוגעזאָגט א מאגאזאָנדל פאר די פערד, זיי זאלן נישט שטיין זומער און ווינטער אונטערן פרייען הימל. די פערדלעך קענען אים דינען געטריי, אויב ער וועט זאָרגן פאר זיי. וועלוועל האָט זיך צושריגן: ״איר ווילט זיין איבער מיר באלעבאָטים?״ מיר לערנען וויאזוי ארומצוגייען מיט פערד? דאָס נישט. אויב איר קויפט נישט קיין אנדערע פערד, וועט איר ביי מיר זיצן אָן וואסער!״ מיט דער צייט האָט די קהילה אים געקויפט אנדערע פערד און אים אלעמאָל קאָנטראָלירט צי ערפילט ער די אָנווייזונגען. ערשט נאָך דעם ווי מ׳האָט אים, אינמיטן העלן טאָג, אויסגעשפּאנט די פערד, אלס שטראָף, האט וועלוועל זיך אינגאנצן געענדערט צום גוטן, און אלעמאָל געבענטשט די קהילה וואָס האָט אים געמאכט פאר א מענטש.

נוטע שוסטער (גראָבקאָפּאטעל)

״נוטע־קטוטע״, ווי אזוי ״עמך״ פלעג אים רופן, איז געווען א פריילעכער קבצן, מיט ווערטלעך און קאָמישע איינפאלן. ס׳איז נישט געווען קיין חתונה פון ״נאש־בראט״ וו נוטע זאָל נישט געווען זיין. און געקומען איז ער דער ערשטער. נוטע באשטעלט בא ליאָנאשן — דעם קאפּעלמייסטער פון די ציגיינערשע קלעזמער — אז זיי זאָלן שפּילן א ״פאָלקע״ און געטאנצט האָט ער גאָר א ״באָלגאראסקע״ מיט זיין פרוי זלאָטע. ווען מחותנים, פון חתנס־צד, האָבן זיך אנגעברויגעזט און ארויס פון זאל, פלעגט ער ארויסרופן לעאָנאשן צו די ברויגעזע מחותנים, הייסן שפּילן א ״מאראנציקע״, טאנצענדיק און זינגענדיק ״לאָמיר זיך איבערבעטן״, די פראָסטאקעס אויף צו להכעיס און יידישע שונאים — א קדחת״. נישט אָפּגעלאָזט די מחותנים ביז זיי האָבן זיך איבערגעבעטן. ביי די בעלי־מלאכעס איז נוטע־קטוטע געווען געשעצט אלס איבערגעגעבענער קלאסן־קעמפער, וועלכער פלעגט, בא יעדער געלעגנהייט, א שטאָך טון מיט א לידל אָדער א גראם, די פראָסטאקעס די גנבים״. זאָל דער פראָסטאק דרך־ארץ האָבן פאר ״עמך שער און אייזן״.

דודל אברהם־איציק רימער׳ס.

דער ערשטער אינטעליגענט אין קאפרעשט, מיט אײדעלע מאניערן, װעלכער האָט געשטאמט פון ״עמך״, איז געװען דודל דער זון פון אברהם־איציק רימער. דודל האָט ארױסגעװיזן, נאָך אלס קינד, גוטע פעיקײטן; געלערנט זעד פלײסיק בײ אלטער שרײבער — א ייד א משכיל, װעלכער האָט גוט באהערשט די רוסישע שפראך. ער איז אנטלאָפן פון טיף־רוסלאנד, זײענדיק א סאָציאליסט. מ׳האט אפילו געשמועסט װעגן שטעלן א חופה מיט אלטער׳ס טאָכטער לאה. אָבער, אין א שײנעם טאָג, איז אלטערס פאמיליע פארשװינדן פון קאפרעשט. דודל איז געבליבן אלײן און א ענטױשטער. אין משך פון עטלעכע יאָר, איז ער געװען סעקרעטאר בײ א שופט, אָבער נאָך דעם קעשענעװער פאָגראָם, האָט מען אים אָפּגעזאָגט פון זײן פאָסטן װײל ער איז א ייד.

אין 1908, דעם אכטן יולי, װען מ׳האָט אין קאפרעשט געעפנט די לײ־און־שפאר־קאסע, געגרינדעט דורך ײק״א, איז דודל געװען פאַרגעשלאָגן צו זײן בוכהאלטער פון באנק. אָבער ער האָט דעם פאָסטן נישט באקומען, װײל מענטשן האָבן זיך נישט געקענט פאַרשטעלן אז סוחרים, קרעמערס און סתם פראָסטאקעס זאָלן אין באנק ארײַנעמען דאָס היטל פאר א רימערס א זון...

דודל איז ארײן אין מרה־שחורה, זיך אָפּגעזונדערט פון דער געזעלשאפט און געשטאָרבן עלענט, אנ׳אײנזאמער און א פארביטערטער.

אריה קאָפּראָװ

דער פירל-קאפעלמײסטער

אײנע פון די אײזנבאן־ליניעס, װעלכע האָט געבונדן קאפרעשט מיט דער ברײטער װעלט, איז געװען די ראַגאָזשענער סטאנציע. פון אײן זײט — פלעגט דער צוג אװעק ביז דער רוסישער גרעניץ קײן סאָלדאנעשט און רעזינע; די צװײטע זײט האָט געפירט קײן בעלץ און פון דאָרט — אין דער גרױסער װעלט ארײן. אין משך פון א שעה־גאנג צופיס האָט מען געקאָנט אָנקומען קײן ראַגאָזשען. אָבער פון פוס גײען װעלן בעלי־עגלות (באלאגאָלעס) קײן פרנסה נישט האָבן. א גליק װאָס קאפרעשטער יידן, און נישט נאָר קאפרעשטער, האָבן ליב צו פאָרן באקװעם און אָנקומען צו דער צײט צום צוג. װער זאָרגט, אז אלעס זאָל קלאפּן װי א זײגער, אויב נישט דער פירל־קאפעלמײסטער ברוך־חיים? אונדזער פּאָעט הערצל הײסינער, אָדער װי ער האָט זיך גערופן אין זײן פסעװדאָנים ״הערץ ריװוקין״, באקרױנט ברוך חײמען מיטן צונאָמען ״חיים־ברוך אָט־אָ פאָר־איך״. מײלא זאָל זײן אזױ.

העיקר, ברוך־חיים בעלאָצערקאָװסקי, א ברײטפּלײציקער ייד, מיט היפּשע װאָנציעס און לױפנדיקע אױגן, איז דער װאָס טראָגט אין קאָפּ די באשטענדיקע זאָרגן, בכדי אז זײנע פּאסאשירן זאָלן חלילה נישט פארשפּעטיקן דעם צוג. אויב איר װילט װיסן, איז קײנער נישט אזא װײסער, װאָס ס׳טוט זיך אויף דער אײזנבאן ליניע ראגאָזשען־בעלץ, װי בר ך־חיים. אפילו אינמיטן דער נאכט װעט ער אײך זאָגן: אין װעלכער שעה, אין װאָס פאר א מינוט, פונװאַנען און װוהין פאָרט דורך אין ראַגאָזשען דער צוג. נאָך אזױפיל יאָרן, פילט ער זיך ממש װי א באלעבאָס אויף דער גאנצער באן־ליניע.

דריי מאָל אין טאָג, פונקטליך ווי א זייגער, לאָזן זיך הערן די גלעקלעך פון ברוך־חיימס איינגעשפאַנטע פערד, געשפאנט צו א ווייך־רעזאָרנדיקן וואָגן, דורכפאָרנדיק לענגאויס דער גרויסער גאס. און אז סע קלינגען די גלעקלעך, כאפן יידן א קוק אין קעשענע־זייגער צי איז ער אין אָרדנונג אָדער מע מוז ווידער אריינטראָגן צו כאסקל דעם זייגערמאכער. הערנדיק די גלעקלעך, רייסן וואָאיאזשאָרן איבער אלע זייערע געשעפטן און באלד שטייען זיי שוין ביי דער שטוב, גרייטע מיט אלע רענצלעך. יעדער ווייסט שוין: ברוך־חיים האָט פיינט צו ווארטן. ביסטו נישט פארטיק, איז "וויאָ" — א שמיץ מיט דער בייטש און דו קאָנסט שוין מחילה ווארטן אויפן צווייטן צוג... ביי ברוך־היימען איז פאראן איין פרינציפּ: 7 קילאָמעטער ביז צו דער סטאנציע און ער מוז צושטעלן זיינע פאסאזשירן צו דעם צוג אין משך פון 20—25 מינוט, עס מעג ווארפן מיט שטיינער.

כאָטש ברוך־חיים קען זיך גאָר ווייניק אויס אין די דריוונע אותיות און אפילו לייגן א חתימה קומט אים אָן "בזיעת אפיים", איז בא אים פאראן א וואָרט און פונקטליכקייט "צו דער מינוט"; אפילו ווען ער האָט צומאָל איבערגעכאפט אנ׳איבעריקע כוס משקה, האָט ער קיינעם נישט אראָפּגעפירט פונם וועג. וואָיאזשאָרן, וועלכע פלעגן אויפקומען אין שטעטל צו פארהאנדלען זייערע סחורות, איינגעשטעלטע פון פארשיעדע פירמעס, פלעגן שוין וויסן: מיט פאָרן צו דער באן זענען זיי פארזאָרגט. איז א בן־עיר צוריקגעקומען פון ערגעצוווּ איז ער געווען זיכער אז צופיס קיין קאפרעשט וועט ער נישט דארפן גיין, קוים זענען פאראן ברוך־חיים און זיינע זון.

אויב עמיצר מיינט אז פאָרן, טאָג אויס טאָג איין, 3 מאָל אין טאָג, זומער — אין די גרעסטע היצן, און ווינטער — אין די גרויסע בלאָטעס און פרעסט, איז גרינג אזא שטיקל ברויט — איז ער זיך טועה. גאָר אנדערש איז געוואָרן ווען ס׳האָבן זיך אויפגעכאפט די 3 זון: אלישע, בייניש און טוביה (דער עלטסטער זון אברהם איז אוועק קיין אמעריקע און געענדערט זיין נאָמען אויף "בראון"). אלע דריי בחורים ווי די לעכט, האָבן זיך אויפגעכאפט כמעט מיטאמאָל און באלד ארויף אויף דער קלעניע, געשמיסן מיט דער בייטש אויף די פערדפלייצעס און וויאָ — צו דער סטאנציע. אז מע דערמאָנט די פערדאלעך, דארף מען וויסן אז דאָס זענען נישט געווען סתם פערד, נאָר "תכשיטלעך". יעדער פון זיי האָט געהאָט זיין נאָמען, וואָס הערנדיק אים, האָט ער אויפגעשפּיצט די אויערן און פארשטאנען מיטן פערדישן מוח וואָס מע וויל פון אים. ברוך־חיים און זיינע זון האָבן אָפּגעהיט די פערד; זיי אָנגעפויעט, אנגעהאָדעוועט צו דער צייט; זיי געקעמט, געזאָרגט פאר זייער ריינקייט אין שטאָל, און יעדן טאָג זיי ארויסגעפירט אויפן שעס "זיי זאָלן זיך אביסל "צוזבורדען". — "די פערד — פלעגט ברוך־חיים זאָגן — זענען אונדזערע פרנסה־געבערס, באדארף מען זיי אָפּהיטן "ווי דאָס אויג אין קאָפּ".

פרנסה האָט ברוך־חיים, ברוך השם, געהאט נישט צום פארזינדיקן. זענען אָבער פאראן מענטשן, וועלכע קענען נישט פארגינען: "ס׳טייטש, וויאזוי לאָזט מען צו, אז ער זאָל זיין "איינער אויפן יאריד"? אייניקע האָבן טאקע חשק געהאָט צו באשעפטיקן זיך מיט פירן פאסאזשירן צו דער סטאנציע. נו, דאָ האָט מען ממש ברוך־חיימען אָנגעטרעטן אויף דער ריכטיקער מאזאָליע. "לא, מיט אלאנגער קוף" — זאָגן זיי — איבער ברוך־חיימ׳ס משפחה גייט מען נישט אריבער..." ווייל, וויסן דארפט איר, נישט נאָר בייטשן און שטארקע קולאקעס האָבן זייט געהאָט. זיי זענען געווען גאָ־

״קנעפל־פטעלקע״ מיט דער היגער נאטשאלסטווע. אפילו ווען ס׳איז נויטיק געווען אמאָל ארויסצוראטעווען א יידן פון גויעשע הענט — וואָט מען שוין געוווסט, צו וועמען זיך צו ווענדן.

האט עמיצער פון זיי, דערשמעקט אז אין וואָגן קומט צו פאָרן א קאנטראָלאָר אדער אנ׳אינספעקטאָר, כדי אָנצוטאָן יידן צרות, איז ער אריינגעפאָרן אין שטעטל מיט א באזונדערן אימפעט, אזוי אז מע האָט באלד זיך אָנגעשטויסן מיט וואָס דאָס שמעקט; פארגלעט און פארווישט אַלע שפורן, אזוי אז אלעס איז געווען ״כשר וישר״. האָט זיך אָבער עמיצער פון די ״קנעפלעך״ איינגעשפארט, אנגעטשעפעט און פארדרייט א קאָפּ, איז ער שוין צו דער באן געגאנגען אויף די אייגענע פיס, אויב מע האָט נישט אנגענומען א ״רעשעניע״ אז מע דארף אים ״אַשאָזען די געדאנקען״. בכדי אָנצונעמען אזא באשלוס, פלעגן די ״חברה־לצים״ (אזוי האָט מען גערופן די 3 ברידערלעך, צוזאמען מיט וועלוועל און איציקל נחום בעקערס און סע האָבן זיך געפּנעו נאָך א פאָר בחורימלעך) זיך אריינזעצן בא בערל כאשפער אָדער ביי יענקל גאָז אין שענקעל זון, ״באטראכטן די וועלט״. האָט זיך דערנענטערט דער מארק־טאָג, פלעגט ביי זיי אָנהויבן ״קיצלען אין די דלאָניעס״. צומאָרגנס, פלעגט וועלוועלע מאכן א שפאציר אין גאס און פארטשעפּן אנ׳ערל. האָט יענער ״זיך געשטעלט אויף די פיס״, פלעגן שוין פליען קלעפּ אז דער יאריד איז געגאנגען כאַדאָראָם״.

חיים־ברוך פלעגט אָנזאָגן די זון, מיטן הארבן וואָרט, אז זיי זאָלן נישט כאפּן א גלעזל אין דער צייט ווען זיי פאָרן מיט פאסאזשירן. אָבער נישט תמיד האָבן זיי זיך געקענט ארויסדרייען פון די ״חברה לצים״, ביי אליושין און ביינישן האָט מען נישט דערקענט צי האָבן זיי פארזיכט פונעם ביטערן טראָפּן. ביי טוביען אָבער פלעגט אפילו א קליין שנעפּסאַלע אריין אין קאָפּ אריין. ביי דער געלעגנהייט, האָט ער געפאָדערט מע זאל אים אויסלויערן: ״דו באדארפסט הערן וואָס מע רעדט צו דיר, אנישט וועל איך דיר אריינפאָרן אין די ציין, פארלירסטו א פאָר פאסאזשירן״.

אויף לאנגע יאָרן איז פארבליבן אין זיכרון פון קאפרעשטער איינוווינער דער שווארצער דינסטיק. אין דעמדאָזיקן פרימאָרגן, כאור הבוקר, איז ביניש ברוך־חיים׳ס געפאָרן, ווי יעדן טאָג, צו דער סטאנציע, פירנדיק אין וואָגן עטלעכע געבירעמלעך.ביים איבערפאָרן דאָס ערשטע בריקל, זענען ווי פון דער ערד ארויס, אויסגעוואקסן 3 רויבערס מיט מאסקעס אויף די פּנימער און געפאָדערט: ״אָדער געלט אָדער דאָס לעבן״. אָבער נישט ביי ביינישן. ער האָט אצי געטאָן די וואשקעס וויאָ ״תכשיטעמלעך״. די פערדלעך האָבן טאקע געהויבן די פיס, אָבער איין רויבער, וועלכער האָט זיך ארויפגעכאפּט אויפן וואָגן, האָט געשאָסן און א קויל האָט געטראָפן ביינישן און פארקורצט זיין לעבן אזוי יונג. דאָס גאנצע שטעטל איז געווען אויף די פיס, קינד און קייט האָבן באגלייט ביינישן צו זיין אייביקער רו. באלד נאָך דער לוויה האָט עמיצער צונויפגעשטעלט א ליד, וואָס שניידער־מיידלעך פלעגן, אין משך פון יאָרן, זינגען ביי דער ארבעט לאָזנדיק א טרער דערביי.

ביניש איז צו דער באן געפאָרן
נעבעך פון גאָרנישט געוווסט
באוויזן זיין העלדישקייט, האָט מען
ביינישן דערהארגעט אומזיסט.

דוויד ואברהם זילברמן

החזן דוויד זילברמן נולד בשנת 1870, בערך, בקאפרשט. היה מתלמידיו המובהקים של זיידל רובנר, בקישינוב ובטרנופול. הוא ניחן בקול טינור דראמאטי, והיה מתפלל בליווי מקהלה, ב"ימים הנוראים" ובשלוש הרגלים, בבית־הכנסת הגדול בעיירתנו. לעיתים היה מסייר בערי ביסאראביה ומופיע, בתפילות "שבתות מברכין" ושבת ראש־חודש, בליווי מקהלתו.

בתקופת מילחמת־העולם הראשונה אירגן, יחד עם קבוצת נשים, אגודה בשם "עזרת עניים", לה הקדיש הרבה מזמנו וממרצו.

בנו, אברהם זילברמן, הלך בדרכי אביו. הוא הצטיין בכישרונו המוזיקאלי; כאשר התבגר עזר לאביו באירגון המקהלה והיה המנצח שלה. כמו כן, הניח יסוד לתזמורת של כלי־פריטה, אשר השתתפה במופעים שונים לטובת מוסדות־ציבור שונים והקרנות הציוניות.

החוג הדראמאטי בקאפרשט ראה בו משתתף קבוע. בארגנו את הליווי המוזיקאלי להצגות.

אומנם היה רוקח במיקצועו, אבל בהיותו חזן מבוקש היה נוסע מדי־פעם להופעות בערים שונות בביסאראביה.

בשנת 1935 הוא נבחר לוועד הקהילה.

בתקופת המילחמה הוא נדד ברחבי אסיה והיגיע, לאחר המילחמה, לקנדה. שם נפטר.

מלך הויכמן

אחת מחנויות־האריגים המפוארות ביותר במרכזה של קאפרשט, הייתה בלא־ספק זו של מלך הויכמן. כל שנכנס לחנות זו נתקל בחיוכו המלבב של מלך, אשר קולו הרך ויחסו החם הישרו אווירה של אימון כבר ממבט ראשון.

למרות היותו סוחר אמיד בעל יזמה ומרץ, היה נוהג בפשטות וענווה. בהיותו שקוע, ראשו ורובו, בעסקיו — (גם בשותפות של טחנת־קמח איבצ׳ר־עלקיס־סקלדמן) לא הקדיש זמן לעסקנות ציבורית; אבל ידו הייתה פתוחה לכל מי שפנה אליו. הוא תרם ביד רחבה למוסדות־הציבור השונים וכן לקרנות הציוניות. על כן הוא היה מכובד ואהוב על כל מכריו. מספרים עליו שהוא נמנע מלהיפגש ברחוב עם אנשים, אשר היו חייבים לו כסף, תמורת סחורה או גמילות־חסד, כדי שלא להעמיד בעל־חוב במצב לא־נוח.

בשנת 1940, כבר בימים הראשונים של השילטון הסובייטי בקאפרשט, הוא נאסר והוגלה לסיביר. שם מצא את מותו, ומקום קבורתו לא נודע.

אשתו לאה ובנם משה עלו ארצה ונפטרו בעיר מגוריהם — חיפה.

מריש — ביאנוב

מרדכי־לייב ינוביץ

אחד האישים הידועים בקאפרשט היה מרדכי־לייב ינוביץ, בהיותו זכור לרבים בגלל מעשי־גבורה שלו. זקנים ידעו לספר על מיקרה, בו הצליח מרדכי־לייב להתמודד, יחידי, עם בריון מאיכרי־הסביבה, אשר התעלל בתושבי העיירה.

בימי־שוק, כאשר התפרעו איכרים שתויים וגרמו נזקים לחנויות, היה מרדכי־לייב בין הראשונים שנחלצו לעזרה. באחת הקטטות האלה הוא נפגע קשה במצחו ואיבד אחת מעיניו.

בתקופת המהפיכה הרוסית, 1917, כאשר התארגנה בעיירה "חבורה להגנה עצמית" היה מרדכי־לייב אחד מהפעילים בה.

עם כניסתם של הרומנים לביסאראביה, השתייך מרדכי־לייב לאחת המיפלגות הפוליטיות במדינה, ונבחר, באחת הקאדנציות, בתור סגן ראש־המועצה המקומית (וויטשע פרימאר).

כאשר פרצה, בשנת 1941, המילחמה בין ברית המועצות לגרמניה הנאצית, נדדה משפחת ינוביץ ברחבי אסיה התיכונה. לאחר המילחמה היגיעו לצ׳רנוביץ ושם נפטרה אשתו רחל. מיספר שנים לאחר מכן (בשנת 1969) הוא נפטר בגיל 92.

עו"ד ברוך ינוביץ

משה ומלכה עלקים

משה בן אליהו עלקיס נולד, בשנת 1883, בעיר יאמפול שבאוקראינה, נצר למישפחה ענפה ומכובדת. לאחר שנים מיספר של לימוד ב"חדר", נאלץ להפסיק את לימודיו מכיוון שצריך היה להטות שכם לעזרת הוריו, אשר ירדו מנכסיהם.

בגיל 18 עזב את מישפחתו, חצה את הדנייסטר והתיישב בקאפרשט. כאן הוא עבד בתור שולייה בחנותו של מיכאל פרייברג ואת הכסף שהרוויח היה שולח למישפחתו. בפורים 1910 הוא נשא לאישה את מלכה, בת תנחום וקונצי ינוביץ, אשר הייתה, במשך כל חייהם המשותפים, עוזרת נאמנה בבית ובעסקים. לימים הם רכשו בעיירה עמדה והון ונחשבו בין האמידים.

עם בואו לקאפרשט של גיסו הערש פקלמן, הם הקימו יחד בית־בד לשמן, ובמרוצת הזמן היה משה שותף לטחנת־קמח גדולה, יחד עם אהרון ודוויד איבצ׳ר, ירמיה סקלדמן ומלך הויכמן. טחנה זו היא שסיפקה מאור חשמל לעיירה.

משה עלקיס הצטיין בעממיותו, נדיבות־ליבו וביתו הפתוח. נצרכים, אשר פנו אליו בעת צרה, היו זוכים לחסדיו ביד רחבה. זכור לי, כי בעת ביקורם בקאפרשט של מיכאל לנדאו — מנהלו של היומון "אונזער צייט", וכן של מישו וייסמן — ציר בפרלאמנט הרומני — הם התאכסנו בביתם של העלקיסים. הם הירבו להלל את עקרת הבית, מלכה, על חוכמתה והכנסת האורחים.

עם כניסתם של הסובייטים לקאפרשט, הולאמו מרבית נכסיו של עלקיס. בפרוץ המילחמה עלה בידי מישפחת עלקיס להימלט; ולאחר שנות נדודים, ברחבי רוסיה, הצליחו להגיע ארצה. כאן זכו, לעת זיקנה, להיות מדי־פעם במחיצתה של בתם היחידה, רבקה, בעלה ברוך ינוביץ ונכדיהם.

מן הראוי לציין, כי למרות עושרו לא זחה דעתו של משה עלקיס ולא מאס בעבודת־כפיים בשעת הצורך. בבואו ארצה הוא לא רצה ליפול למעמסה על הזולת, ובגיל 70 עבד בתור שולייה בחנות סיטונית למכולת.

מכריו של עלקיס ישמרו את זכרו כבעל נפש עדינה, נדיב־לב, כשבת־צחוק מרחפת תמיד על שפתיו. עסקנים ציוניים בעיירה יזכרוהו בתור ציוני נלהב, אשר נענה בחפץ־לב לפניות ותרם בעין יפה.

עוזר ברונשטיין

לדמותו של הרשל פקלמן

לדבר על הרשל פקלמן, מבלי להזכיר את בית־הבד שלו (המסלבוינה), אי אפשר; מכיוון שתמיד מצאת אותו שם. כבר בשעה שש בבוקר הקביל את פניה של המישמרת הראשונה. גם המישמרת השניה, אשר התייצבה לעבודה בשש בערב, מצאה אותו על מישמרתו; תמיד בעמידה לייד שולחן־מישרדים מסורבל ועתיק־יומין, שעמד בפתח המיפעל, אשר דלתותיו היו פתוחות לרווחה גם בקיץ וגם בחורף.

שלא כמו בבתי־בד אחרים, התנהלה העבודה כאן בלי צעקות, אם כי גם כאן השתמשו באותן המכונות להפקת השמן ואילו בצידו הדרומי של המיפעל, פעלה טחנת־ריחיים, בה טחנו קמח־תירס שהוסיפה לא־מעט לרעש הכללי. ידו המורמת של הרשקו (כך קראו לו הפועלים אשר כולם היו ממוצא רוסי) וסימנים מוסכמים שלו — היה בהם די כדי לכוון את העבודה למהלכה התקין. תקלות שנתגלו וסוגיות מורכבות היו בתחום טיפולו של המכונאי ולאדימיר סאוויצקי, ואילו אני — כעוזר שלו ונושא כליו — ליוויתי אותו כצל לכל מקום.

תוך כדי עבודת התחזוקה והתיקונים למיניהם, קלטה אוזני הרבה רכילויות, אשר לאחר שנלחשו מפה לאוזן, תפחו במרוצת הזמן, מכיוון שכל אחד הוסיף עליהן מפריי־דימיונו והרהורי־ליבו. ההווה, כמובן, אינו מהווה חומר מתאים לסיפורים. על כן התרחשו כל התקריות המשעשעות אי־אז לפנים, כאשר המיפעל שכן בחצרו של הזקן (הכוונה לתנחום ינוביץ — חותנו של הרשל) — כך פותח ומספר אלקסיי הפיסח כשהוא מעשן ויורק. לאחר מישפטים אחדים, הוא נוהג להוסיף סיומת: ״אכן כך הדבר. ובכן, היה זה עוד לפני הבצורת והרעב. נקניק היה אז בזיל־הזול וכן גם הוודקה. אז הופיעו בחנויות שעונים. בודאי זוכרים אתם — שעונים אשר קטר של רכבת מצוייר על לוח־הספרות. אמנם זולים היו ובדייקנות יתירה לא הצטיינו, אבל בכל זאת שעון הוא שעון. אכן כך הדבר. והינה, כשאתה פוגש שכן או סתם חבר, אתה מוציא את שעונך מהכיס; אתה מצמיד אותו לאוזן ומקשיב לתיק־תק שלו; אתה בוחן את המחוג של השניות והינה הוא רץ ומתקדם כשד משחת. הגידו בעצמכם: וכי יש דבר נחמד מזה? מכיוון שכך, נדברנו בינינו: הולכים אנו כולנו אל זאכאר (זכריה השען), קונים שעונים, באים לעבודה

ותולים אותם על הקיר בשורה, אכן כך! יום אחד מופיע מושקו (משה עלקיס — שותפו של הרשל פקלמן) ועוד לפני שהספקנו להוריד את השעונים מן הקיר, התייצב מולם, כשקלחי־תירס בידיו — מוכן ומזומן ל״מיטווח״. אכן כך הדבר. לא ברור איך נודע הדבר להרשקו, אשר היה בקומה העליונה. הוא נחפז לרדת מהמדרגות והתחיל לשדל את מושקו בדברי־נועם כי ירפה מהשעונים. לא שמענו את הוויכוח ביניהם, אבל ראינו את מושקו שהוא מתרתח, מנופף באגרופיו ואילו הרשקו — מתון־מתון, קר כדג ובכל זאת מנצח. אכן כך הדבר. אין מה לדבר, מולודיעץ (בן־חיל) אדון הרשקו הציל את השעונים שלנו״.

סיפור אחר שמעתי מפיו של מטרו יאקובנקו. הוא היה מעין ראש־צוות, אשר היה מייצג את הפועלים בדברו עם האדון וייצג את האדון בשיחותיו עם הפועלים. הכול התלוצצו על חשבונו שעבודתו נעשית בעין אחת, ואילו השנייה צופיה הליכותיו של אלכסיי הפיסח, אשר לא־פעם מקדיח את תבשילו בהגיעו לעבודה כשהוא שתוי כלוט. שניהם עבדו על ידי תנורי הקלייה — עבודה אחראית ביותר בתעשיית שמני־מאכל.

״ובכן, עומד אני באחד הימים לייד התנור — כך מספר מטרו, תוך שהוא מעביר תערובת קלוייה לידיו של ישקא באמבולקא שעבד במכבש. — לפתע, צעקה! ״מיכל השמן גולש״! עד שמישהו הבחין בכך ועד שמיהרתי לפתוח את הברז של המיכל הרזרבי, גלשה כמות די־גדולה מן המיכל על הריצפה. חיש־מהר הורדתי פועל אחד מכל מכונה, אירגנתי אותם בקבוצה ואמרתי להם: ״מהרו, הביאו קמח־חמניות יבש, כדי לספוג את השמן, ונקו את הריצפה הת־שתיים!״ באותו הזמן שעמדתי ונתתי הוראות לבחורים, חזר הרשקו מארוחת־הצהריים ותפס אותנו בקלקלתנו. ציפיתי לגרוע ביותר, אולם הוא ניגש לשלולית־השמן, התבונן בה, העביר מבט על כל אחד מאיתנו ונד בראשו. הוא רמז שאלך איתו, וכאשר היינו מחוץ לטווח שמיעתם של הבחורים, הוא אמר לי: ״מטרו, השמן הזה, שאנו מייצרים, הוא מאכל לבני־אדם! אני יודע — עניתי. אם כן, מטרו, אל תעשה מדמנה ואל תכניס את הלכלוך הזה אל תוך מכונת הלישה. הבינות!? ובאומרו זאת, עזב אותי בפה פעור, פנה ועלה למעלה. — אי לך, חושם — חשבתי בליבי — ואפילו שאתה אדון ויש לך פאבריקה. — חושם מדוע? קטע סוויצקי את שטף דיבורו... — איך זה מדוע? — התרעם מטרו — לפחות היה מקלל קצת, או נותן למאזור בשיניים. איך זה? סתם כך עוזבים את הבחורים בעיניים בוהות ומסתלקים למעלה? — לעלות למעלה ולהתאפק דווקא ברגע שאתה רוצה להרביץ למישהו בשיניים — הנה זהו הדבר — הפסיק אותו שנית סאוויצקי. מה שמוזר כאן — המשיך מטרו בשלו — שאיש זה היה חייל וגם במילחמה השתתף. טפו, לכל השדים והרוחות...

סיפורים כאלו ואחרים, על הרשקו (כפי שקראו לו פועלי בית־הבד), ועל היחסים בינו לבינם לא מעטים הם. אם הסתפקתי בשניים מהם, הרי זה מכיוון שברצוני לספר על תחביבו של פקלמן, לו הוא התמסר באותו המרץ כמו לבית־הבד שלו. הכוונה לנשף־ריקודים, שנקרא גם בקאפרשט בשם ״באל״. אירגונו של ״באל״, שיהא מוצלח מכל הבחינות, דורש מומחיות. ואין לך מומחה לעניין זה כמו פקלמן. באותו הערב, בו התקיים ״באל״ בקאפרשט, הוא היה פורש מבית־הבד שלו מוקדם ככל־האפשר, וזאת כדי לבדוק אישית אם הכול דופק. ״אם רוצים ש״באל״ יצליח, יש לדאוג גם לפרט הקטן ביותר״ — כך היה אומר ועושה הכול להצלחת ה״באל״, ולא חשוב אם אורגן למטרות־צדקה או לפורים־באל, שהכנסתו קודש לקהק״ל. ייתכן, שהודות ליחסו המיוחד לקהק״ל זכו גם נשפי־ריקודים אחרים לטיפולו של פקלמן.

באחד הנשפים קרתה תקרית מצערת בין הרשל לביני ואחדים מחבריי הטובים. בהתאם לתוכנית, הלכנו ראשית כול לראות את פקלמן. הוא, הבודק את הכרטיסים בכניסה. משום־מה הצלחנו תמיד "להתפלח" פנימה, כאשר הוא היה בתפקיד. משימה ראשונה בחשיבותה, כאשר כבר נמצאים בפנים, היא למלא את הבטן. מכיוון שהיינו מתורגלים ומאומנים, וכל אחד ידע היכן לעמוד ומה לעשות, ניגשנו אל המיזנון לסעוד את ליבנו. ברור מאליו, מכיוון שהמחירים גבוהים מאוד, לא נותר לנו אלא לקנות הכול "במשיכה"... אכלנו ושבענו, ומה עכשיו, כאשר בריקודים לא נשתתף וכל התוכנית אינה מעניינת אותנו? והינה עלה בדעתו של "הגאון שבחבורה", המלא תחבולות ומעשי־קונדס כרימון. מה עשה? הוא התייצב בפתחו של אחד מארבעת אולמי־הריקודים, וברגע שהאור הועם לריקודו של הוואלס הראשון, התחיל צורח: "געוואלד, מע שלאגט זיך" (הולכים מכות).

גם אנחנו, שהוצבנו במקומות שונים בפרוזדור, עזרנו להרבות את המהומה שקמה באולם. אולם הגאון שלנו, מרוב התלהבות, עשה שגיאה פאטאלית; במקום להסתלק במהירות, כפי שתוכנן, נשאר במקומו; ולא ארך הרבה זמן עד שידו הנטויה של הרשל פקלמן תפסה באוזנו והובל החוצה. בצורה דומה סולקו גם שאר "אבירי המיסדר". אני הסתתרתי בחדר־המלתחה בין פרוות ומעילים, אולם לא פקלמן הוא האיש שאפשר להימלט מפניו.

— "החוצה, מארש! איתך עוד נעשה את החשבון בבית!"...

מריש־ביאנוב

האיבצ׳רים

בני מישפחת איבצ׳ר השתייכו לאחת המישפחות המסועפות, המבוססות ובעלי־ההשפעה בעיירה. הזקן י ו ס י איבצ׳ר נקרא, בפי האיכרים, "רעזעש", הווי אומר: בעל־קרקעות. הוא היה איש חסון, אשר גם בגיל קרוב לשמונים היה דוהר על סוסו. הוא נתברך בבנים ובנות, מהם זכורים לנו: דוויד (דודל), אהרון, יענקל, ברל והבת — אשתו של לייב שטיין.

✡

ד ו ו י ד איבצ׳ר היה מעבד שיטחי־קרקע גדולים, משלו וכן חכורים. הוא היה שותף לטחנת־קמח, הגדולה בעיירה. עלה ארצה ונפטר בבית בנו חיים איבצר בחדרה. מצאצאיו זכורים לנו:

בתו ה י נ ד ה — הייתה רופאת־שיניים ונשואה לרוקח ברונזון.

מ י נ ה איבצ׳ר — הרוח החיה במיפלגת "צעירי־ציון" בקאפרשט, הצטיין גם בפעילותו הציבורית בשטחים חברתיים שונים. ה׳א התגורר בקאפרשט עד שנת 1940, כאשר נכנסו הסובייטים לביסאראביה; אז החליף מקום מגוריו ועבר לקישינוב.

עם פרוץ המילחמה הוא התגייס לצבא האדום, נשלח ב־1942 לקורס של חיל הפרשים. בקרבות, בחזית על יד מוסקבה, נפצע ובדרך לבית־החולים מת.

חיים איבצ׳ר — היגיע ארצה בגיל צעיר. בין ראשוני הקאפרשטאים, אשר עבדו בייבוש הביצות בחדרה, ומנת־חלקו הייתה גם מחלת הקדחת שהייתה נפוצה באיזור זה.

הצעיר בבנים, שוקה איבצ׳ר, כיהן בתפקיד של יושב־ראש הקהילה בקאפרשט, זמן קצר לפני כניסת הסובייטים.

אהרון איבצ׳ר — היה שותף בכיר בטחנת־הקמח הגדולה בקאפרשט, שסיפקה גם חשמל לבתי העיירה ורחובותיה. היה איש־ציבור וייצג את שיכבת הסוחרים והאמי־דים בקאפרשט. היה תקיף בדיעותיו ולא נרתע מלהיאבק על עמדותיו. כאשר עמדה על הפרק הקמת הקהילה, הוא התנגד בחריפות שאנשי ״עמך״ יקבעו את הרכבה של הנהלת הקהילה. נבחר לוועד הקהילה והיה באופוזיציה לשיטותיו של ד״ר נחום פידלמן — היו״ר הנבחר של הקהילה.

לאחר נדודים וסבל, בערבות אסיה וסיביר, חזר לקישינוב ושם נפטר בעוני וחוסר־כול.

✡

יענקל איבצ׳ר — סוחר־תבואה אמיד. גורש, עם בני מישפחתו, שבועיים לפני פרוץ מילחמת העולם השנייה. הוגלה לסיביר ושם ניספה.

✡

מריש־ביאנוב

אברהם (אברהמ׳ל) ברונשטיין

אחד הקאפרשטאים, אשר צורכי־הציבור היו קרובים לליבו ואשר הקדיש להם זמן ומאמצים — היה אברהמ׳ל ברונשטיין. עד כמה שהיכרנו אותו, הוא לא דבק בשיגרה; ואם נזדמנה בעיירה התארגנות למען עניין חדש, בלתי מוכר עד כה, לא היסס והצטרף במלוא־המרץ האופייני לו.

כאשר עמדה על הפרק בעיית הקמתה של גימנסיה ״תרבות״ בעיירה, הוא היה בין הראשונים שנתנו יד לתיכנון ולביצוע מיפעל חינוכי זה.

כך היה גם בקשר ל״בית־העם״. רבים היו המפקפקים והמלעיגים לרעיון זה; אולם ה.א היה בין המעטים שהיטו שכם והגיש עזרתו בכסף, ביזמה ובהפעלת אחרים.

לאחר נדודים רבים בערבות אוקראינה הצליח להגיע ארצה כשהוא חולה ורצוץ, אחרי כול אשר עבר עליו. נפטר אצל בנו יששכר (שוניה) בשנת 1956, בקריית־חיים.

אברהם (בומה) יוציס

אכזר מכול ה״ריאוט״ לזיכרו של מינה חייט ז״ל

בחיבה ובגעגועים זוכרים הקאפרש־טאים את הנהר ״ריאוט״, שזרם בקירבת העיירה. שקט היה הנהר, שקט ורגוע; ומקסים היה הנוף מסביב: הרים מכוסים ירק וסלעי־עד זרועים פרחי־שדה רב־גוניים מרהיבי־עין. כמו פרחי השדה, כך גם אנו אז, צעירים וצעירות מטיילים עליזים מתרוננים, מבושמי־אהבה וחד־וות־נעורים; מאחרים־שבת בערבים בין הסלעים על גדות הריאוט.

למבוגרים יותר היה הריאוט והנוף סביבו — זה מה שקוראים בימינו בשם ״איכות־חיים״. בימי הקייץ הלוהטים היו יוצאים בני־העיירה בהמוניהם ולמישפ־חותיהם, קבוצות קבוצות — מי ברגל ומי ברכב (עגלות רתומות לסוסים, כמו־בן) ומי ברכיבה על סוסים — אל הרי־אוט הנפלא, כדי לטבול במימיו הצלו־לים־החמים ולשחות בו להנאתם. ובצא־תם מן הנהר, עליזים ורעננים, היו יושבים מישפחות מישפחות, במעגלים מעגלים, על שפת הנהר; כעין ״פיקניק״ גדול — יושבים ואוכלים את הארוחות שהביאו מהבית; אחר־כך שוכבים לנוח מעמל־היום וליהנות מזיו־הטבע...

שקט היה הריאוט ורגועים היו מימיו, עד לאותו יום־קייץ מר ונימהר של שנת 1934, כאשר כרעם ביום־בהיר הממה את כולנו הידיעה המחרידה: מינה חייט טבע בריאוט...

כל בני העיירה, מקטון ועד גדול, יצאו מבוהלים ואחוזי־הלם לכיוון הריאוט, כדי לנסות להגיש עזרה, להציל ולהחזיר לחיים את מינה היקר, החביב על הכול; זה עלם־החמד התוסס חיים וברוך־הכישרונות; אולם כל המאמצים היו לשווא — הנהר האכזר החזיק בטרפו ולא היניח... שוב לא ראינו את מינה חי.

מי שהיכיר מקרוב את מינה חייט ז״ל — לא ישכח אותו לעולם. בן יחיד היה להוריו וחבר נאמן לחבריו. בבית־הספר היה הטוב והמצטיין בכיתה, ובחברה היה המבריק ביותר.

בן 24 היה מינה ז״ל במותו. כול החיים היו עוד לפניו וכול האפשרויות להתקדם בחיים עוד היו פתוחים לפניו. הריאוט, אשר מינה כל כך אהב לשחות לאורכו ולרוחבו — חטף אותו מאיתנו לנצח.

אכן, אכזר מכול הריאוט...

מבית אבא — אימא
פון דער היים

אידה ויינשלבוים (איטה פעק)

כאילן שנעקר...

שורשים

אני רואה בעיני־רוחי את עיירתי קאפרשט, מביתו של אהרון המסגר (שלאסער) בואכה מרוגוז׳ני ועד ביתו של שמואל גליצקי בצאתך לכפר פרודאנשט; וכן מביתו של יהויקים הנפח — מקום שם היה ה״חדר״ של יואל מר ועד ביתו של פייזל שואב־זמים, האחרון בבתי ה״רחוב החדש״ בדרך לריאוט.

הוריי היו יוסף ושר׳קה פק. ביתנו שכן בטבורה של העיירה, תחת גג אחד עם יענקל וייסמן, לייזר וולמאן ואליהו וולמאן. שנות הילדות שלי חלפו כשהן ידועות עוני, סבל ודאגה מתמדת של הוריי לפרנסה ולגידול בנים. אבי לא היה עוסק בעבודה, ואילו אימא — אשת־חיל הנושאת בעול הפרנסה והבית כאחד. מדי־פעם נפתחה אצלנו חנות חדשה ומייד הייתה נעלמת כלא־הייתה. לא פעם הייתה סגירת החנות כרוכה בבזיונות, באשר צ׳ארנה, המלווה בריבית, הייתה שולחת להטיל עיקול בעד אי־תשלום החובות עם הריבית במועדם.

בראשית שנות השלושים, החליטו הוריי לפתוח אכסניה ומני אז חל שיפור במצבנו הכלכלי. אפילו בשנים הקשות ביותר, עשו הורינו מאמץ על־אנושי ובלבד שהילדים ילמדו.

החל מגיל חמש למדנו ב״חדר״. אחינו אליהו למד אצל המורה פולישצ׳וק. אני ומרי — אצל רייזל פרוימצ׳וק, דוויד דרבנדינר (רחמני), יואל מר, לייב מר ויוסף בירשטיין. נוסף לכך למדנו בבית־הספר הרומני.

כאשר התבגרנו, נשלחנו ללמוד בערים הגדולות; אליהו — לקישינוב בגימנסיה ״מגן־דוד״, מרי — לבלץ בביה״ס ״אורט״ ואני לצ׳רנוביץ בסמינר העברי למורים. בת־הזקונים, דורה, אשר גדלה בביתו של דודנו מרדכי פק, למדה בגימנסיה במארקולשט.

נדמה שלא אגזים, אם אקבע כי ביתנו היווה מעין מרכז חברתי לנוער בעיירה. כמעט מדי יום ביומו התכנסו אצלנו נערים ונערות, אשר בילו במישחק שח, בוויכוחים ושיחות ובשירה בציבור כשמשה׳לה קליימן, בנו של חיים־הלל, היה מלווה במאנדולינה או במפוחית־פה.

אצלנו בבית הורגש הדופק של חיי־המיסחר בעיירה. יש להסביר זאת בעובדה, כי מאז נפתחה בביתנו האכסניה, התארחו בה נציגים מעולם המיסחר. למשל: משה גרין היה קונה תבואה בשביל סוחרים ידועים מקישינוב, אשר ניהלו עסקים עם חו״ל; משה משיח היה קונה עורות של טלאים, ארנבות וכו׳. מסביב לסוחרים אלו ואחרים, שהתאכסנו אצלנו, התנהלו חיי המיסחר. ביצוע העיסקות היה, בדרך כלל, בשעת ארוחת־הבוקר או ארוחת־הצהריים, והכול סוכם בעל־פה. משסוכמה העיסקה, שוב לא עלה בדעתו של מישהו לחזור בו, גם אם חלו שינויים כלפי מעלה או כלפי מטה.

זכורים לי ערבי־חורף ארוכים, כשאימא הייתה טורחת במיטבח בהכנת כיסונים (ווארעניקעס), בטיגון נקניק או בשר מעושן בשביל 20 איש ומעלה. בסעודה מעין זו,

היה ישעיהו־יאיר (שייאור) ברנבוים מסלסל בקולו פרקי חזנות, ואילו שימחה לייגר — מנהל החשבונות אצל האחים ברנשטיין — היה קורא בהצלחה רבה קטעים מכיתבי שלום־עליכם.

הסגל של להקות התיאטרון באידיש, בהגיען לקאפרשט, היו סועדים אצלנו ואחדים מהם אף התאכסנו אצלנו. קרה שהשחקנים לא הישיגה ידם לשלם את המגיע מהם; במקרים כאלה אימא הייתה נדיבה מאוד והייתה משתדלת לעזור להם ככל־האפשר. זכור לי מיקרה, כאשר אימא שלחה אותי ואת חברתי, הבת הצעירה של אהרון שו"ב, כי נלך מבית לבית למכור כרטיסים. ההצלחה במשימה זו הייתה רבה, וכך סיפקנו ללהקה כסף להוצאות־הדרך עד לעיירה הקרובה. גם חזנים היו מתאכסנים אצלנו, תוך כדי סיורם בעיירות ביסאראביה. ביניהם זכור לי במיוחד החזן מרגוליס עם חבר המשוררים שלו.

אצלנו התגורר הזמר המפורסם הרוסי לסטשנקו, אשר הופיע בעיירה בקונצרט באולם ההצגות של יששכר איצקוביץ. הכרטיסים היו יקרים, כך שבאולם התכנסו בעלי האמצעים בלבד. האחרים מילאו את הרחוב והאזינו לקונצרט מבעד לחלונות הפתוחים לרווחה של האולם. הייתי מליאת גאווה כאשר זכיתי לקבל כרטיס־חינם ולשבת באולם.

אל העיירה היו באים אישים שונים, אשר היו מרצים בנושאים שונים. אחד מהם היה ישראל ויינשטיין, הפיליטוניסט הידוע של העיתון "אונזער צייט", אשר הכינוי הסיפרותי שלו היה "אידל מלמד". הוא נתקבל בכבוד רב, גם זכה להכנסה טובה; אולם למרות הכול, הוא כתב בעיתונו פיליטון ובו הוא מלגלג על העיירה והעיזים שלה. דודי, מרדכי פק, שהיה גבאי בבית־הכנסת האשכנזי (דייטשע שיל), שם התפללו כל הגבירים; היה חבר ועד הקהילה וגם חבר הנהלה של קופת־מילווה־וחיסכון — היפנה אל העיתונאי ישראל ויינשטיין מכתב־מחאה על יחס הזילזול וכפיית־הטובה שלו.

באחד הימים, הופיעה אצלנו חבורת רוויזיוניסטים, תוך כוונה לייסד בעיירה סניף שלהם. כידוע, לא הייתה דריסת־רגל למיפלגה זו בעיירתנו. משנודע הדבר לתנועות הנוער גורדוניה, דרור והשומר הצעיר, הם הקיפו את ביתנו ולא הניחו להם לצאת. מי יודע עד היכן היו הדברים מגיעים, אלמלא הבטחותיה של אימי שהרוויזיוניסטים לא יופיעו בעיירה. הם שמעו לעצתה והסתלקו כלעומת שבאו.

גם רבנים היו מתאכסנים אצלנו לתקופה של כשישה שבועות. מרזינה היגיע הרבי רב מוטילי. היה זה איש בעל הדרת־פנים, אשר היה מסתגר בחדרו והיה יוצא ממנו רק לסעודה עם חסידיו; וכן שעה שהלך להתפלל בבית־הכנסת החסידי. החסידים שלו השתייכו ברובם לשכבות האמידות. מוואד־ראשקוב היה בא הרבי משה־דווידל, אשר היה מתפלל בבית־הכנסת הגדול. הוא היה הרבי של בעלי־המלאכה. הסעודות, שאימי הייתה מכינה בלילות־שבת ובמוצאי־שבת להבדלה, אינן ניתנות לתיאור. התפריט היה יהודי־טיפוסי וכלל שלל מאכלים מגוון. הרבי היה יוצא לסעודה רק כאשר כל החסידים כבר היו מסובים לשולחן. אחרי הקידוש ובגמר הסעודה היה הרבי אומר דברי תורה. דברי התורה של הרבי מוטילי היו למעלה מהבנתי, מכיוון שהיו מתובלים בדרש ופילפול. לעומת זאת, הייתי מטה אוזן לסיפוריו של הרבי משה־דווידל על נפלאותיו של הבעש"ט. הסעודות היו מסתיימות בניגונים וריקודים חסידיים.

זכור לי אירוע טרגי־קומי בקשר ל"קידוש" של הרבי; שירתה אצלנו נערה נוצריה בשם מאשקה, אשר — כמו כל המשרתות הנוצריות בעיירה — שלטה יפה בשפת יידיש.

הגבאי של הרבי סבור היה שזוהי יהודיה ומסר לידה את בקבוק־היין המיועד לקידוש שתניח אותו במרתף. שעה קלה לפני קבלת־שבת, נודע לאבא כי מאשקה החזיקה את בקבוק היין בידה ועל ידי כך הפך היין ל־״נסך״ וניפסל לקידוש. קמה בהלה גדולה. מייד רצו אל ליפא הספר ולקחו ממנו ענבים שנבצרו מכרמו. הענבים נסחטו ומיץ־ענבים שימש לרבי ל־״קידוש״ בקבלת־השבת.

תוך כדי ציפיה בתור אל הרבי, היו נשים שופכות את ליבן בפני אימא. זו הייתה מטה אוזן קשבת לבעיותיה של כל אחת מהנשים; ומכיוון שאמונתה ברבי הייתה בלתי־מעורערת, הייתה מבטיחה להן, בעזרת השם, כי בכוחו של הרבי יבוא איה״ש קץ לתלאותיהן.

לקאפרשט היו מגיעים, מדי פעם, סוכנים־נוסעים שונים של בתי־חרושת ומיפעלים מרחבי רומניה, על מנת לקבל הזמנות אצל חנווני העיירה. הסוכנים היו מטיפוסים שונים, ביניהם זכור לי אחד שהצטיין במשחק השח־מט. אפילו אמנון סקליאר, אלוף השח־מט בקאפרשט, לא הצליח לנצחו. לפעמים היה מתארגן משחק סימולטאני של מיספר שחקנים, אשר נוצחו כולם על ידו. בערבים מעין אלו היה ביתנו דומה למועדון של שח־מט והפך מקום מיפגש לטובי השחמטאים של העיירה.

מהורינו קיבלנו, עוד משחר ילדותנו, חינוך ציוני; וכאשר נוסדו בעיירה תנועות־נוער, לא מנעו בעדינו להשתייך אליהן. אליהו היה גורדוניסט, מרי — חניכת השוה״צ; ואילו ההכרה האידולוגית שלי הייתה רופפת ביותר, מכיוון שהייתי צעירה מדיי ובשבילי היה חשוב לבלות ב״אולם״, יחד עם ילדים בני־גילי בשירה ובריקודים. כל עוד היה אליהו בבית השתייכתי לגורדוניה, אולם לאחר עלייתו ארצה עברתי להשוה״צ.

אימי הייתה פעילה מאוד בתנועה הציונית בקאפרשט. במשך תקופה ממושכת, הייתה סגנית היו״ר של סניף הנשים למען הקה״קל. היא קירבה לפעילות גם נשים אחרות, ביניהן עספירה חייעס. שתיהן היו נוסעות אל יהודים בכפרי־הסביבה ומקבלות תרומות וחפצים (באזאר) למען הקהק״ל. זכורים לי ה״באזארים״ שנערכו בעיירה. היו שם תצוגות יפות של חפצים שונים, מיזנונים עשירים ומגוונים, אשר כללו מיני מאפה ותבשילים מעשי ידיהן להתפאר של נשות קאפרשט. לא חסרה אפילו גלידה. בדרך כלל, הייתה פתיחת הבאזאר כוללת נאומים ציוניים, הגרלות וריקודים. הוואלס הראשון היה נמכר במכירה פומבית.

בעודי נערה צעירה, הביאה אותי אימי אל באזאר מעין־זה, כדי להגיש לה עזרה. הסתכלתי על כל המתרחש סביבי כעל עולם־פלאים, וכאשר אחד מנציגי השילטון קנה את הוואלס הראשון והזמין את גברת שרוגורודסקה — אשר הייתה ידועה כיפהפיה של העיירה — הרגשתי שאני משתתפת באירוע כמו באחד מסיפורי אלף לילה ולילה. כל הכסף שנכנס לקופה היה קודש ל־״קרן הקיימת לישראל״.

במרוצת השנים, התחיל גם אבא להרוויח בתור מתווך של תבואות. הוא היה היחיד שידע לערוך בדיקת ההרכב של הגרעינים בתבואה, ובהתאם לכך נקבע מחירה. הייתי גאה על כך שאבי היה ידוע כאדם ישר, אשר זכה לאימונם של המוכר והקונה כאחד. הוא נחשב גם כבורר בלא־משוא־פנים ודעתו הייתה מתקבלת גם בבירורים שהתקיימו אצל הרב.

טובה פילון (גיטל הייסינר)

ביתם של אליעזר ורבקה הייסינר

כשאני באה לתאר את בית הוריי, בעיירה הקטנה קאפרשט, מן הראוי לסקור במילים מועטות את הרקע בו גדלו והתחנכו הוריי; כלומר, את השורשים מהם צמחו. גם אבי וגם אימי גדלו בבית מסורתי. הסבים היו לומדי תורה ושומרי מיצוות.

אבי, כפי שאני זוכרת אותו, היה בעל קומה בינונית, נאה ועטור זקן שחור. גם אימי הייתה לא גבוהה ביותר ונחשבה יפת־תואר. בזמנים ההם, נהוג היה שזוגות צעירים נועדו זה לזו והתחתנו אך ורק באמצעותו של שדכן. אולם אליעזר הייסינר התאהב ברבקה קליינמן ולאחר היסוסים רבים אזר עוז, ביקר בבית הוריה וביקש את ידה. אירוע זה, לפני קרוב למאה שנים, היכה גלים והיווה סנזאציה מרעישה בעיירה ומעבר לה.

אופיינית ההקדשה מעל גבי תמונה, ששלחה אימא לבחיר־ליבה: "מינחה מזכרת, אהבת נצה לבחירי אליעזר מאת בחירתו רבקה קליינמן. לשנה טובה תיכתבו".

אימי הייתה מקובלת, בין הבריות, כאישה יודעת ספר. רבים מבני־העיירה היו פונים אליה בבקשות לכתוב למענם מיכתבים לקרוביהם והיא הייתה נענית להם תמיד ברצון. המיכתבים שהייתה כותבת אליי לארץ, היו מתובלים ביטויים מן התלמוד ועוררו התפעלות כללית גם אצל ידידיי.

אבי אהב לגדל בחצרו עיזים, ובהיותו מנהל ה"באנק למילווה וחיסכון" בעיירה, הוא זכה לכינוי חיבה — "הער קאפרעשטער באנק־דירעקטאר מיט די ציגן". גם בזמן הבריחה ההמונית, בעת המילחמה, הוא לא רצה להיפרד מעיזיו ולקח אחדות איתו לדרך.

הוא היה נעים־הליכות, טוב־לב, מיטיב עם הבריות ואהוב על כל מכריו. הוריי היו ציונים בלב ונפש ומשאת־נפשם הייתה לעלות ארצה. אולם אני, בעוונותיי הרבים, מנעתי זאת מהם, כאשר ראיתי מה גורלם של אנשים קשישים, אשר בהגיעם ארצה לא יכלו להסתגל לחיים ונאלצו לעסוק בעבודות שלא היו רגילים להן. ידעתי שהם מושרשים בחיי העיירה וחששתי לעקור אותם ממקום הולדתם. כיום אני מלאה צער על התנהגותי זו ואבלה על גורלם המר. חבל על דאבדין ולא משתכחין!

זרובבל סקר (סקליאר)

האיש שמעמודי התווך

(יוסף סקליאר ז"ל)

טען העורך: "הייתכן ספר על קאפרשט בלא דמותו של יוסף סקליאר?
השיבותי: "וכי מתכוון אתה, שדווקא אני, כבן, אני הוא שאמנה מידותיו כרוכל?"
חזר העורך: לאוו דווקא, ספר משהו. איש־איש מבני ישובנו, עם שידפדף בספר, יזכר בוודאי בסיפור נוסף משלו על יוסף סקליאר. הן הסיפורים, ששמו שזור בהם, רבים כל כך".

"ובכן, סיפור רוצה הינך? על צעיר אחד, בנו יחידו של איש חב"ד אמיתי, בר־אוריין; צעיר, אשר יום אחד, בשלהי המאה התשע־עשרה, סגר את הגמרא בדף מסויים

(הוא זכר את הדף עד יום מותו): "יותר לא תראי אותי!" והפליג אל "עולמות חדשים", אל "לימודים חיצוניים", ומשם אל "חיבת־ציון" ואל אחד־העם ואל הרצל, כמובן. עד שיום אחד תקע יתד בישובנו קאפרשט, הקים מישפחה, וראה ברכה בעמלו. כל ימיו המשיך לטוות את חלומו על היחלצות כי תבוא ועל חיים מלאים בציון. ידידי, העורך, סיפורים דומים תמצא בשפע בספרות "ההשכלה" הידועה ובסיפרות שלאחריה, לא כן?"

"כן ולא. שהרי יוסף סקליאר לגבינו בני־העיירה, כזה היה והרבה מעבר לזה. איש משלנו. קודם כל איש. בעל־חלומות, נכון, ועם זאת "מוסד" שלם בפני עצמו. מעין תשלובת של מוסדות אין־ספור. אוליי אזכיר, ידידי: סכסוך כי פרץ במקומנו, מייד פנו אל אבא לבוררות, ופסיקתו כובדה ללא עירעור. איש כי נקלע למצוקה, ידוע ידע היטב כי אבא יושיט יד. בחן. בסתר. בלא התנשאות. וההומור! איזה הומור נלבב. כמה נמשכנו אל שיחתו השופעת. צעירים וזקנים, "עמך" וגבירים, ציונים וחרדים — כולם מצאו עם סקליאר לשון משותפת; אף "פריצים" מהסביבה ושונאי־ישראל מושבעים עמדו נכחו ביראת־כבוד. האם זה שיגרתי כל כך? הינך מהסס עדיין? ובכן: קרן־היסוד; וקרן־קיימת; וועידות ציוניות; ועסקי הקהילה המקומיים (בלא שיימנה, על העסקנים המקצועניים), ומה לא? סקליאר שייך ל"קאפרשט היפה", ידידי. לך עשה את שלך, ובלא חשש מפני גוזמה. כתוב."

"אנסה, אמרתי. הבזקים אחדים. השאר ישלים איש איש כלבבו."

כאשר חנכו ב־1925 את האוניברסיטה העברית, על הר הצופים בירושלים, ערך יוסף סקליאר נשף גדול בביתו בקאפרשט... רקדו יהודים עד אור־הבוקר, עד כלות־הכוחות: "ירושלים! ירושלים!" ועוד הפעם, עוד הפעם ל־ארצנו!" ואבא בראשם.

בית ציוני, משמע. אבא נימנה על ראשוני "צעירי ציון" ומפעיליו באיזור. שליחי "קרן־היסוד" ו"קרן־הקיימת", ומאוחר יותר שליחי "החלוץ" ו"גורדוניה", עם שסרו אל מקום־מושבנו — ביתם היה, כמובן מאליו, ביתו של סקליאר. כאשר היה מגיע האורח הייתה מתכנסת החבורה כולה: הסופר מרדכי גולדנברג, מורי אהובי, והדוד לייזר הייסינר, זקן הציונים וראשם המוכתר, ו"שמעון־יענקל קומיסאר", דהיינו שמעון הייסינר ויעקב גולדנברג, המורשים מטעם הקרן־הקיימת, ומשה פריפז, הדוד הצנוע והחביב, וחיים לייב חרסונסקי והיוציסים ועוד. הייתה השיחה קולחת שעות על גבי שעות ואנו, הזאטוטים, היינו שותים את הדברים בצמא. עם ישראל. גאולת־הארץ. הדברים שזורים היו: יהדות וציונות.

בלילות שבת, עם שהיה אבא חוזר מבית־הכנסת — "דאָס חסידישע קלייזל", הוא בית־התפילה של הרב קפליבצקי — היו הילדים (איש איש במקומו הקבוע!) מסביב לשולחן. אימא הייתה מליטה עיניה ומברכת על הנרות ואבא עורך קידוש. סעודת־שבת. בתום הסעודה היה אבא מתרווח בכיסאו שבראש השולחן, עוצם עיניו בניחותא, שולח אצבע לפנים ופותח בפיזום. היה הפיזום גובר ועולה אט־אט וממלא את הבית, ולחן משתזר במישנהו: שירים חסידיים אותנטיים, ומהם אל שירי־ציון משל מאנה וחבורתו (אלה הכתובים ב"ציונס הארפע", השירון), ושירי ביאליק וטשרניחובסקי, ושירי חלוצים מארץ ישראל. אימא הייתה מצטרפת אל אישה למעין דואט של סופראן עדין־עדנדן ובאריטון צלול; ואנו הילדים, אצים היינו לקראתם, ועימנו מתרטטים שלהבות הנרות של שבת וקירות־הבית כולם כמו יוצאים היו במחול. קבלת־שבת בבית סקליאר.

חמישה חדרים היו בבית. אל שניים מהם נציץ לרגע. תיכף תבינו מדוע.

נפתח ב"גוסטינה", הוא חדר־האורחים. כורסאות קטיפה מסביב לשולחן אלגאנטי בטבורו של החדר, ספת פלוסין נשענת אל קיר, והקיר עטוי כל־כולו שטיח מעשה־אומן. שטיח זה היגיע ל"גוסטינה" הודות ל... אנציקלופדיה היהודית הראשונה. וכך היה המעשה. שמועה גונבה אל אזנו של אבא (אולי מדפי "אונזער צייט", ואולי מן "העולם", הוא בטאונה העולמי של ההסתדרות הציונית), שר"ר גולדמן ויעקב קלאצ'קין סיימו זה עתה מפעל אדירים בברלין הכרך, הלא היא ה"אנציקלופדיה יודאיקה". נוצרה בעיה: אנציקלופדיה זו — מחירה יקר. יקר מאוד. תיכנן אבא "פשרה": את, זוגתי, תרכשי שטיח לייפוי הסאלון, ואילו אני אכניס לביתנו את אנציקלופדיית "אשכול".

עם שהיגיע הכרך הראשון, נתכנסו כל משכילי העיירה, דיפדפו בספר עב־הכריכה מתון־מתון ועיניהם התנוצצו. אוצר מופלא! כאשר פרשו, השתהה עוד אבא בראש השולחן, וידו מלטפת אט־אט את האותיות. אנציקלופדיה יודאיקה שוכנת שוכנת כבוד בביתו.

נשוב לסאלון. נפסח על מראת הטואליט רחבת־המידות. על הקיר, שמשמאלה, התנוססו דיוקנאותיהם של חכמינו ז"ל מכל הדורות: הגאון מווילנה, הבעל־שם־טוב, הרמב"ם, ולידם על שולחנון מצועצע — ניצב מכשיר־הפלא החדיש: הטלפון. טלפון ראשון בקאפרשט. היה המהר"ל מציץ עליו מעל ומחייך.

נותרה פינה נוספת. שם מצוי היה ארון־הספרים של אבא, ועימה סיפריית־השי שנתכבד בה כל ילד בהגיעו למצוות. מאחורי הזכוכית הזרקרה, זכורני, קופסה אחת הדורה ובתוכה ספרים הרבה בכריכה אדומה ואותיות של זהב. כאן התוודענו לרבי עקיבא, לבר־כוכבא, ולאל־רואי האגדי ושאר דמויות מופלאות. קופסת החלומות שלנו.

באותו ארון עצמו, מסתבר, חבוי היה היטב סיפרון אחד צנום: "כיצד אספר לבני", נוימן, תל־אביב. ראשית ההסברה המינית. כל ילד, בהגיע זמנו, היה מוצא כמו באקראי, סיפרון זה על שולחנו. מייד, כמובן, היה שוקע בין עמודיו בלהיטות אין־משלה, ואבא היה חולף בחדר, "במיקרה" כמובן, ומתחייך: משמע הזאטוט גדל ונהייה לאיש...

כזה היה, איפוא, תכולתו של אותו "סאלון": הגאלריה של מייצגי המסורת עתיקת־הימים, ומתחתיה נציג הציביליזאציה המודרנית — הטלפון; סיפרייה עברית ס לידית, ובתוכה — שומו שמים! — סיפרון על חינוך מיני.

לא היה זה מיקרי כנראה. וודאי שלא. אבא.

ועתה לחדר נוסף, כ"מובטח", הלא היא ה"ספאלניה". לכאורה, חדר־שינה ככל חדרי השינה שבבית יהודים אמידים; אלא שמתחת למיטה, ברצפת־העץ, היה היה מעין חריץ מלבני, סימן לדלתית כלשהי. דלתית בלא ידית. ללא שימוש. מה פתאום דלתית? ולמה דלתית שאינה מוליכה לשום מקום? הסביר לי פעם אבא כך: "כאשר פרצה המהפיכה הבולשביקית החל שוצף אותו גל של פליטים יהודים מאוקראינה אל מעבר לדנייסטר מערבה, אל ביסאראביה, שזה עתה נספחה ל"רומניה רבתי". רבים רבים נמלטו כל־עוד נפשם בם, ועד מהרה מצאו את עצמם כאן במלכודת נוראה: אנשים חסרי־נתינות, וגרוע מזה: יהודים, מארץ האויב! ובכן, במרתף שלנו היינו מחביאים את הפליטים הללו שנקלעו אל סביבותינו. בהם אנשי העלייה השלישית, ראשוני "החלוץ" וסתם אחינו בני־ישראל. דרך הדלתית הזאת, שמתחת למיטה, היינו משלשלים, למיסכנים הללו, את מזונם היומי. כך שבועות על גבי שבועות".

בוקר אחד, סמוך לאותם ימים של פורענות גדולה, התעורר אבא ומאור עינו האחת כבה.

שתי קופות־צדקה פעלו בבית: האחת של אימא והשנייה — של אבא. זו של אימא מתקראת הייתה "ויצ"ו — קאַמיטעט". עיקר "עסקיה" ניהלה, כזכור לי, דווקא עם... ר' אהרון שוחט המופלא. ר' אהרון היה סר, מדי פעם, אל ביתנו; מישיר מבטו לתקרה, שהרי אסור, תכלית־האיסור, לתת עינו באישה, חלילה. יחד היו דנים בענייני "הכנסת כלה".

הקופה השנייה, קופתו של אבא, מיועדת הייתה לשני סעיפים ראשיים: האחד — לקרן היסוד ושאר קרנות ציוניות, והשני — לעסקי־צדקה למיניהם לנצרכי עיירתנו. בימים, שבין פורים לפסח, היה מופיע בביתנו הרב קפליבצקי בלבושו החגיגי; ושני הידידים היו מפליגים אל הבוץ הקאפרשטאי הידוע, להוציא "מעות חיטין" מקופותיהם של בעלי־בתים הנאנחים קשות: בפני זוג כזה קשה לקמץ יד... היה זה מעין מיפעל שנתי מסורתי. לעומתו היו עסקי "גמילות חסדים" משגשגים משך כל ימות־השנה.

שעות בין־הערביים של יום חמישי בשבוע, הוא יום־השוק בעיירה, הייתה השעה המיועדת לכך במיוחד. אז היו סרים אל אבא ל"דרוגרייה", בני־"עמך" אחד לאחד; מי לקבלת הלוואות לשבת, מי לפריעת־חוב ישן, ואחר כדי להצטייד בעירבון חתום על ידי יוסף סקליאר לחנות הסיטונאית — לחידוש מלאי הפרקמטיה למשך השבוע הקרוב. אחד, זכורני, נוהג היה מדי־שבוע להכריז הכרזה אחת בעלת מילה אחת בלבד: "דפיציט", ומשתתק, "דפיציט כרוני" — היה מפטיר אבא בחיוך רחב. מה לעשות?

כאשר פלשו הסובייטים לאיזור ו"נתהפכו היוצרות" כה ש"תחתונים הפכו עליונים", זכרו לו בני "עמך" חסד־מעשיו. ציונים ו"קאפיטאליסטים" לא ליקקו דבש באותם ימים, כידוע. דיה הייתה רמיזה קלה וגורלם נחרץ ל"ארץ הדובים הלבנים". באבא לא נגעו לרעה. אדרבא. שמרו עליו שמור היטב.

עם האיוואקואציה הידועה, אל מרחבי רוסיה המיזרחית, נתמוטט הכול. אלא שזכו עוד הוריי לשנות־פיצוי אחדות, לעת־זיקנה בקבוצת ניר־עם. אבא נאחז בעבודה, בכל עבודה. כמו רצה לפרוע איזה חוב ישן. איזה חלום שלא מומש בעיתו.

הוא זכה. ותיקים וצעירים הקיפוהו באהדה, כבימים הטובים ההם שמן העבר הרחוק. יום אחד עיכב אותי אחד מחברי־הקיבוץ בהתרגשות רבה: "שמע, זה עתה חטפתי שוב שיחה עם אבא שלך, וראה: הוא דיקלם בפניי שיר שלם משל ביאליק! מילה לא החסיר". לך ספר לאיש על לילות־השבת ועל שעות של בוקר מוקדמות, עת היה אבא פותח לרווחה חלונות־הבית ומשתפך בשירה. שר אל יום חדש כי בא, אל ציפור ששבה מן הארצות החמות אל חלונו, ו"אומרים נעורים יש בעולם, היכן, היכן נעוריי?" לך ספר לאיש.

העיירות היהודיות הללו מסוגה של קאפרשט שלנו — אותות המצוקה דבקו בהן. החומרית הרוחנית כאחד. ללא־ספק. ואולם, דוק היטב ויתחוור לך, כי לא היו הן גיבובים סתם של "דירות" ו"שיכונים" ואנשים מנוכרים למקום וזרים זה לזה. וודאי שהיה בהן גם כיעור וסיכסוכים וקינאה וקטנוניות, כבכל יישוב, שחיים בו בני־תמותה רגילים. אולם, עובדה היא, בקאפרשט, למשל, פעלה סיפרייה עברית מצויידת היטב ו"חדרים מתוקנים" לבל יישאר חלילה, ילד אחד בור גמור; ורשת שלימה של מוסדות,

המגדרים בלשוננו העדכנית "מוסדות לרווחה סוציאלית". אלא ששם הם התנהלו לרוב על טהרת ההתנדבות האישית; ותנועות נוער ציוניות, ונשפי תרבות לאוו דווקא "תרבות קנויה", ומה לא? אכן, בעיקרו של דבר: קהילייה **אמיתית**, שהייתה בה הרגשת עריבות ואחריות הדדית; מעין גוף חי, אורגאני, ובמוקדו — מרכז מקרין, "גרעין" בלשונו של בובר; מעין מנהיגות טבעית שהקרינה לעיתים מהשפעתה אף מעבר למקום־ישובה שלה. היו אלה אנשים הגונים שעוררו אימון והערכה ואהדה. בהם, כאלה, שניחנו במשהו שראוי להגדירו כ"שאר־רוח".

יוסף סקליאר, דומני, נמנה על אחד מהם ביישובנו שאבד.

מרדכי רישפי (פייארמן)

אימא שלנו — חנה "דער ביינושקעס"

— "ראוייה גם ראוייה אימא שלכם כי ייכתב עליה ב"ספר קאפרשט" — כך טענו באוזניי אחדים מבני העיירה, אשר הכירו אותה היטב. היה גם מישהו, אשר הבטיח "להשחיז את עטו" ולספר בוביו את מעלליה. בהתחשב עם ה־עובדה שחבר זה של המערכת היה טרוד בכתיבה מסוג אחר למען הספר, אמרתי בליבי: "אוליי אנסה להעלות על הכתב מקצת מן המקצת? והרי אני היכרתי את אימא לפחות כמו האחרים..."

זכור לי כי לא־פעם, כאשר חזרתי על הפתחים להרקת הקופסות של ה־קהק"ל או למען "בית העם", היו רבים שפתחו כיסם וזיכו אותי בתרומה גדולה מהמקובל, וזאת בזכות היותי בנה של חנה "דער ביינושקעס". אישה אחת, קשישה, הזמינה את יוחנצי ואותי לכוס תה עם מירקחת וגוללה בפנינו את סיפורה של "הצדקת" חווה די ביינושקע, אשר בתה חנה הולכת בדרכיה. חווה, הבת של רב מרדכי דרנבוים, נישאה לביינוש איצקוביץ, צורף מאוריוו. את ביינוש כמעט שלא היו רואים בעיירה, מכיוון שהיה עובד בכפרים בהתקנת קישוטים מזהב וכסף לאיקונין. הוא מת בדמי־ימיו והשאיר את חווה אלמנה צעירה מטופלת בחמישה ילדים קטנים ובת מאומצת. למרות היותה ענייה ומתפרנסת בקושי מאפיית לחם, הייתה ידועה בנדיבות־ליבה ועזרתה למוכי־גורל, אשר קראו לה בשם חיבה "חווה די בינושקע" (אשתו של בינוש). לימים נסעה חווה עם ילדיה לאמריקה וכאן נשארה חנה ואחותה המאומצת רחל, אשתו של דוויד הפחח.

אימא, חנה, המשיכה במעשי־החסד של סבתא ואותם האנשים שנעזרו על ידה, העבירו את יחס החיבה אליה, יחד עם הכינוי "חנה חווה דער ביינושקעס". מן הראוי

לציין כי לא־פעם היינו, אנו הילדים, תמהים: לאן זה הולכת אימא, ביום שישי בין ערביים, כששני סלים מכוסים בידיה? הסוד הכמוס נתגלה כאשר אימא, הייתה אז בחודשי הריונה האחרונים עם בן־הזקונים יוסף, קראה לי ולאחי הבכור ביינוש וביקשה שנעזור לה במשהו. אולם עלינו להבטיח כי "אפילו עוף השמיים" לא ידע את הסוד. מאותו היום ואילך, במשך חודשים אחדים, היינו יוצאים יחד מהבית כשאנו מצויידים בסלים, בהם היו חלות של שבת וגם שני סירים קטנים עם תבשילים. בלא להתחשב במזג האוויר היינו יוצאים אל בתים מסויימים, שם השארנו את תכולת הסלים. לפי בקשתה המפורשת של אימא, היינו משתדלים שלא נתגלה. בשעה זו שלפני כניסת השבת, לא היינו פוגשים נפש חיה ברחוב. היו בתים, לשם נכנסנו ואמרנו: "אימא שלחה לכם משהו מתבשיליה לטעימה". אצל אחרים היינו פותחים את הדלת בלאט, משאירים שתי חלות ומסתלקים בלא שיבחינו בנו. — "אתם מבינים — הייתה אימא אומרת — לא די שבן־אדם נענש ונזקק לחסדי בשר־ודם, אין הכרח שידע גם מיהו הגומל איתו חסד!".

לאבא לא היה ידוע דבר מכל האמור לעיל. על פי רוב היה חוזר ביום שישי מנסיעותיו בכפרים, אוכל משהו והולך לבית המרחץ. לאחר מכן, היה שוכב לנוח עד שעת ההליכה לבית הכנסת. אימא הייתה מתכננת את מיבצעי הצדקה הנ"ל לשעת־המנוחה של אבא, כך שהוא לא ידע ולא שמע. בעצם, גם אילו היה אבא יודע על כך, ספק אם היה מעורר בעיות, פרט לטענה שהיא עובדת מהשכם בבוקר ובמקום לנוח היא מבזבזת את זמנה על אנשים, אשר אפילו לומר תודה אינם יודעים...

אבל פעמיים הייתי עד להתפרצות של כעס מצד אבא על מעשיה של אימא. האחת — בגלל מעיל הורף שלה (על כך ברשימתי על "רב אהרון שו"ב") ופעם שנייה — בקשר למיבצע "קרן הזהב". היה זה לאחר אסיפת־עם, שנערכה בבית־הכנסת הגדול, בה נאם הרב לוי שטרנברג מדומברוווני. בנאומו, החוצב להבות, סיפר הנואם על מיבצע "קרן הזהב" להקמת אוניברסיטה בירושלים, והוא קרא לנשים לנהוג כמו הנשים שנענו לקריאתו של אהרון הכהן במידבר "ויתפרקו את עדיין". אימא הושפעה מאוד מדברי הנואם, הלכה הבייתה והביאה לנואם את קופסת התכשיטים שלה, בלא להחסיר דבר.

השמועה על תרומתה של אימא עשתה לה כנפיים והייתה לשיחה בפי־כל, גם בעיירות הסמוכות. כך נודע לאחת הדודות שלנו והיא מיהרה לשאול את אבא, בביקורה אצלה, אם נתן הסכמתו לביזבוז הראוותני של אשתו־גיסתה. דבר זה היווה הפתעה גמורה לאבא, הוא שמר את הדבר בליבו ובשבת הקרובה, כאשר התכוננו ללכת למסיבת בר־מיצווה, הוא שאל את אימא: מדוע אינה עונדת את הענק, אותו היא נוהגת לענוד בכל מסיבה? ענק זה היה מזכרת מאימא שלה ואחותה, בעת ביקורם מארה"ב אצלנו שנה לפני מלחמת העולם הראשונה. אימא חיבבה במיוחד ענק זה ולא הייתה נפרדת ממנו, בימי חג ומועד.

תירוציה של אימא והתחמקויותיה לא הועילו, ומאחר שאבא עמד על כך שתראה לו את הענק, היא גילתה לפניו את עניין התרומה ל"קרן הזהב". — ואיתי לא צריך כלל להתייעץ? — התרתח אבא — נדמה לי שגם לי חלק כלשהו בתכשיטייך!" בסופו של דבר, הצליחה אימא לפייס את אבא והביאה מיקרה של שוד שהתרחש, באותו השבוע ממש, בעיירה סמוכה. — "במקום שאוצר כזה יפול לידיהם של גזלנים, מוטב שיביא תועלת בבניית האוניברסיטה העברית בירושלים!"

רק על דבר אחד הייתה אימא מצטערת: על הענק, מזכרת מאימה, אשר מסרה אותו בחופזה. בייחוד כאב לה משנודע לה כי כל התכשיטים, שנאספו מתרומותיהן של הנשים בביסאראביה, נמכרו במכירה פומבית בקישינוב. — "אילו לפחות היו מודיעים לי על כך — טענה — הייתי נותנת כל מחיר כדי לפדות את הענק מתנת אימא שלי!"

לאחר שקיבלה הסבר מפי אליעזר הייסינר, נחה דעתה של אימא; יש לשער כי יחסה לציונות לא היה נפגם גם אלמלא הייתה מקבלת הסבר מניח את הדעת. אומנם פעילותה התרכזה בעזרה לנצרכים ומוכי־גורל, אבל ליבה וכיסה היו פתוחים לכל מה שקשור בארץ־ישראל. את יחסה זה היא הורישה לנו הילדים, ולא היה איכפת כלל שכל אחד מאיתנו השתייך לתנועת־נוער ציונית אחרת, וכאשר נזדמנו יחד על יד השולחן היו פורצים ויכוחים והבית "היה כמרקחה".

כזאת הייתה אימא וכך נזכרנה. חבל שלא יכלה להגשים את חלומה לעלות ארצה. יחד עם כל בני המישפחה, שנותרו בחו"ל, היא נספתה שעה שברחו ונקלעו לתוך מחנה צבאי גרמני.

דורה טור־כספא (פרוימצ'וק)

בחיק המישפחה

בית הוריי

יודעת אני שאבי, אהרון פרוימצ'וק, הגיע מליטא לביסאראביה בגיל 3 יחד עם הוריו וולף לייב, אשתו רבקה ובניהם. התיישבו, קודם־כול, בכפר צ'וטולשט 7 ק"מ מקאפרשט. לאחר כמה שנים עם פטירתו של סבא, הם עברו לגור בקאפרשט. זוכרת אני היטב את סבתא רבקה. היא היתה בקיאה ב"קורבן־מינחה", ב־"צאינה־וראינה" והתייחסה באהבה רבה לנכדיה, ובייחוד אליי ואל אחי לייבלה. היא הייתה מספרת לי סיפורי־אגדה מתוך "צאינה וראינה", היתה בוחנת את לייבלה בסיפורים מן התורה. כאשר הצליח במיבחן, זרקה מאחורי גבו מטבע, כאילו נזרק על ידי מלאך מן השמים — פרס על ידיעותיו.

סבתא רבקה הייתה מכובדת על כל ילדיה ונכדיה. בשנת 1936 היא נפטרה בשיבה טובה בקאפרשט.

אבי היה משתתף בחוג לומדי־משניות בבית הרב קפליבצקי. אם כי לא היה אדוק ביותר, היה מבקר בקביעות בבית־הכנסת (די קלויז). הוא טען שזהו גם "המועדון שלנו", מכיוון שלפני התפילה ולאחריה היו משוחחים על כל מיני עניינים העומדים ברומו־של־עולם. אימא הייתה מקבלת את פניו במילים אלה: אהרון, האם כבר סידרת את העולם בבית־הכנסת? (האסט שוין פארזארגט די וועלט אין קלויז?). הוא היה דייקן וקפדן בחינוך־הילדים. אבא היה תמיד מוצא זמן לילדים בלימודיהם. בעיירה היו אומרים: "אין פלא שילדי אהרון פרוימצ'וק מצטיינים בלימודיהם, שכן הם זוכים מעזרתו של אבא. הוא היה מקפיד גם בענייני ניקיון וסדר. הפרנסה לא היתה בשפע. בהתחלה הייתה לו חנות כלי־בית, ומאוחר יותר נתמנה לגבייה וניהול־חשבונות מטעם הקהילה.

לעומת קפדנות ודייקנותו של אבא, היתה אימי, ממשפחת ויינר, טובת־לב, עדינת־נפש וותרנית מאין כמוה. מלבד עיסוקה במשק־הבית וטיפולה בחמישה ילדים, הייתה גם היוזמת והפעילה העיקרית בענייני פרנסה.

בהיותי הבכירה במישפחה, הרגשתי את עצמי מחוייבת לשמש דוגמה לשאר הילדים וכן לעזור להם אפילו למעלה מיכולתי על מנת להקל על ההורים. קריאה וכתיבה בעברית לימדני אבא בילדותי הרכה, מתוך ספר "בראשית", והיה נוהג בי הקפדה יתירה לקרוא בשטף את השורה מהתחלתה ועד סופה. התחלתי ללמוד עברית ב"חדר מתוקן" אצל המורה גורמן. מלבדי, למדו באותה כיתה בנות־גילי: איטה מטייעוויץ, פריידה ינוביץ, סויבל כ"ץ, דניה גרשטיין ועוד. גורמן היה מורה בחסד־עליון, אבל לצערנו לא יכול היה להחזיק מעמד בקאפרשט, היות שההורים לא מילאו את התחייבותם בתשלום שכר־לימוד, על כן עזב את העיירה ועבר לסורוקה.

עליי לציין נוהג יפה של אבי, אשר היה מניח הצידה, לתוך קופסה נעולה, בכל יום חמישי — יום השוק בעיירה, רבע של שכר־הלימוד החודשי בעדי ובעד אחותי רייזלה. בסוף החודש היה פותח את הקופסה והיה שולח בידינו למורה את שכר־הלימוד החודשי.

בבית סיפרו של המורה גורמן למדנו: עברית בעברית, דקדוק, תנ"ך, חשבון והיסטוריה. אחר כך למדנו מפי המורה ניורה איצקוביץ בן קאפרשט. עברית למדנו מתוך הספר "ביכורים". רוסית למדנו מפי מורה מאוריוו, אשר הייתה ניכנסת לשעות־מיספר לכיתה.

בשנת 1917, בימי המהפכה ברוסיה, נסעתי יחד עם אחותי רייזלה לאודיסה. שם למדתי שנה וקיבלתי תעודה על סיום 4 כיתות גימנסיה. אחרי גמר המלחמה וסיפוחה של ביסאראביה לרומניה, המשכתי את לימודיי בגימנסיה "תרבות" בבאלץ וקיבלתי תעודת־בגרות בשנת 1923. כעבור שנה, למדתי מדעי־הטבע שנה באיטליה. נאלצתי לחזור הביתה מחוסר אמצעים. אחר כך למדתי בבוקארשט בפקולטה לשפות, ואחרי סיימי את לימודיי באוניברסיטה, קיבלתי מינוי של מורה בגימנסיה ממשלתית; משם עברתי ללמד בגימנסיה העברית בזגוריצה עם יסודה בשנת 1930. בשנת 1933 נישאתי לבחיר־לבי אהרון טור־כספא (זילברג), גם הוא מורה, והמשכנו שנינו עד שנת 1940 כשפרצה מלחמת העולם השניה.

בחצות של ליל 13.6.41 גירשו אנשי השילטון הסובייטי אלפי מישפחות בכל ביסאראביה ובוקובינה לסיביר. הם באו לזגוריצה לקחת גם את מישפחתי, אבל למזלנו, יומיים לפני־כן, נסע בעלי לבאלץ לבקר אצל אימו, והודות לזאת ניצלנו מגזירת הגירוש לסיביר. אני מייחסת את ההצלה הזאת לקיום מצוות כיבוד־אם.

ב־22.6.41 פרצה המילחמה בין בריה"מ ובין גרמניה ויצאנו לנדודים, עד שהיגענו לטאג'יקיסטאן שבאסיה התיכונה. רבות התלאות, אשר מצאונו בדרכי־נדודינו הרבים באחד מיישובי הקוזאקים, נולד לנו הבן יוסף, אח לבתנו נעמי שהייתה אז בת 6 1/2 שנים.

✡

יצחק ליבסטוג

ר׳ אהרון ליבסטוג

אבא בא לקאפרשט בשנת 1917 מדונדושני, שם כיהן בתור רב, שו״ב, מוהל ו״בעל־קורא״ בתורה. לקאפרשט הוא בא למלא את מקומו של גיסו, אחי אימנו, ר׳ יצחק לייב סופר, אשר היה שו״ב ומוהל ומסר לאבי את ה״חזקה״. יחד עם אבא באו: אימי אסתר־לאה ושישה בנים ובנות. שני השוחטים שבעיירה לא היו מרוצים מבואו של שוחט נוסף, מכיוון שלדעתם היו די והותר גם שניים כדי לספק צרכי הקהל. רק לאחר עבודה קשה ומאומצת הצליח אבא למצוא שפה משותפת עם הרב דמתא והציבור.

אימא הייתה עזר כנגדו ועסקה במיקצת מיסחר בבית. לצערנו הרב, חלתה במחלת טיפוס־הבטן והלכה לעולמה (כ״ה באלול תרע״ט). בעקבותיה הלכו גם אחותנו הצעירה ואחינו בן הזקונים ישראל צבי. עול הבית הוטל על כתפיה של אחותנו דבורה, אשר טיפלה בי, באחי משה ובאחותנו ביילה. מצבו של אבינו היה קשה מאוד, אולם למרות הכול מצא זמן ללימוד תורה.

לאחר שאחותי דבורה התארשה לברוך רוזנברג (מבלץ), נשא אבא אשה שניה, זלאטה, בתו של ר׳ זוסיה שוחט (מוואד־ראשקוב). היא הייתה אשה צנועה ואנו קראנו לה בשם ״דודה״. אבינו ר׳ אהרון, היה איש ענוו, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. היה שמח בחלקו, הגם שביתו ידע מחסור ועוני. ברבות הימים הוא התחבב על בני־העיירה ואף על יהודי הכפרים שבסביבה. הוא עסק בצורכי ציבור באמונה, תוך נכונות להגיש עזרה לכול הפונים אליו — יהודים ולא יהודים, לפי שיטת חז״ל: ״מפרנסים עניי עכו״מ עם עניי ישראל״.

פעילותו הקיפה את המוסדות; ביקור־חולים, עזרת־עניים ותלמוד־תורה. כן אירגן ועד להקמת בית־מרחץ. אחד המיבצעים החשובים שלו היה הכנת קרח, בחורף, לחולים ניצרכים בקיץ. לתוך בור גדול, בקירבת בית־המרחץ, הכניסו גושי־קרח וכיסו אותם בתבן. מעל הבור עשו גג כעין מרתף.

מדי שבוע בשבוע, חיזר על פיתחי הבתים ואסף כסף, אשר שימש כתשלום בעד חולים מחוסרי־אמצעים — לרופא ולבית המרקחת וכן שכרם של מורים ומלמדים בתלמוד־תורה. את השאר חילק צדקה לעניים ולמתן בסתר. הוא נסע מכפר לכפר ומעיירה לעיירה ואסף כסף ל״הכנסת־כלה״. כך הצליח להביא לחופה 32 כלות, בנות־עניים; רקד עם כל אחת מהן ריקוד מצווה, תוך שהוא מחזיק מטפחת ובקצהו השני — הכלה.

בסוף הקיץ הוא קיבל חביות של דגים מלוחים, מישראל חיט ויוציס, וכבש בתוכן מלפפונים, עגבניות ואבטיחים — בשביל עניי המקום.

בחורף, כאשר השלג כיסה את פני האדמה וקור עז שרר בכול, כאשר אי אפשר היה לצאת מפתח הבית למצוא עבודה לפרנסת המשפחה, באו אנשים, נשים וטף אל אבא והוא סיפק להם, יחד עם העזרה הכספית, גם ירקות כבושים ״כדי להשיב את הנפש״.

לא פעם, כאשר מישהו ממקבלי העזרה, התאונן כי בביתו קור גדול ואין לו במה לחמם את הבית, היה אבא ממלא שק קליפות של חמניות, מעמיסו על שיכמו ומביאו בעצמו אל ביתו של הניצרך.

לעיתים קרובות קרה שאבא היה מביא הבייתה אורחים מעניי עיירות אחרות, אשר באו לקבץ נדבות לעצמם ונשארו, לאחר תפילת ליל־שבת, בלא שיוזמנו לסעודה. הוא היה פונה אליהם בזו הלשון: רבותיי! למה אתם מחכים? בואו ונלך! הדודה, למרות שלא התנגדה לקבל אורחים, הייתה שואלת בלחש: מניין ניקח חלות, בשר ומרק לאורחים בלתי צפויים? תשובתו של אבא הייתה: לחם? הרי אפית לכל השבוע; מלפפונים כבושים ורוטב — יש במרתף מספיק; וכי יכולתי לחזור הבייתה לסעודת־שבת ולהשאיר אנשים אלו בלא אוכל, משקה ולינה?... מייד החל לשיר: "שלום עליכם, מלאכי השלום!" שימחה גדולה שמח אבא כי עלה בידו לקיים מיצוות קבלת־אורחים כמו אברהם אבינו ע"ה.

יום אחד עלה בדעתו שיש להגיש עזרה גם לאנשים מן המעמד הבינוני, למען יוכלו להמשיך פרנסתם בכבוד. אז הוקמה על ידו קופת "גמילות־חסדים". באחת השבתות פנה אל קהל המתפללים וקרא להם לתרום לקופה זאת, איש איש כפי שידבנו ליבו. ואמנם הקהל נענה לקריאתו בלב ונפש, ובתרומות שנתקבלו נוסדה הקופה.

הוא פתח חשבון בבנק "ליי־און־שפאר־קאסע", שם הוקצה לו גם חדר מיוחד למשכונות, דברי־ערך שקיבל מאנשים, להם ניתנה הלוואה מקופת גמילות־חסדים. בסכומי ההלוואה, מ־100 עד 5000 ליי (תלוי מערך המשכון) נעזרו סוחרים, בעלי־מלאכות וסתם אנשים, אשר היו זקוקים לסכום מסויים לצורכי עיסוקם.

כאשר נתפרסם, על ידי הממשלה הרומנית, חוק בדבר יסוד קהילות יהודיות בכל יישובי ביסאראביה על ידי בחירות דמוקראטיות, נערכו גם בקאפרשט בחירות ונוסדה הקהילה, אשר קיבלה תחת חסותה את האחריות וניהול של כל המוסדות הציבוריים בעיירה. כך עברו לטיפולה של הקהילה גם המוסדות, אשר טיפל בהם אבא: ביקור־חולים, עזרת־עניים, תלמוד־תורה וכן מרתף הקרח. לאבא לא היה איכפת שיהיה, בתור שוחט, עובר שכיר של הקהילה. "מאן דיהיב חיי, יהיב מזוני" (מי שנותן חיים, יספק מזונות). מה שנוגע לקופת גמילות־חסדים, הוא חשש שמא יקחו ממנו את "ילד־טיפוחיו" זה; זאת לא ראה בעין יפה. אולם הקהילה השאירה את הקופה לטיפולי של אבא. כמו כן היה מרוצה שהמוסדות, בהם הוא טיפל, נמסרו לטיפול שלי — בהיותי אחד הנבחרים לקהילה. בייחוד היה שמח כאשר פניתי אליו לקבל עצה בקשר לאנשים הניצרכים.

בשנת 1940, עם כניסתם של הסובייטים לביסאראביה ולקאפרשט, בוטלו כל מוסדות הקהילה. גם קופת גמילות־חסד התפרקה, מכיוון שאנשים באו ודרשו להחזיר להם את המשכונות מבלי שיחזירו את ההלוואות שקיבלו.

ביוני 1941, כאשר הגרמנים והרומנים התקיפו את ברית־המועצות והתקדמו לתוך ביסאראביה, נתנו הרוסים ליהודים אפשרות לברוח לאוקראינה כדי שלא ליפול בידיהם של המרצחים הנאצים. אבא הציע לדודה זלוטה שתיקח איתה את בנם יעקוב ותימלט יחד עם כל האחרים, ואילו הוא עצמו לא רצה להפקיר את הספרים שלו ונשאר בבית. בייחוד השפיעו עליו הבטחותיהם של ידידיו, מבין האיכרים, אשר זכו לעזרה שלו. הדודה עם יעקוב עזבו את העיירה ואבדו בדרך בריחתם ואין איש יודע מקום קבורתם.

באחד הימים התנפלו על אבא איכרים, אשר עשו עצמם כאילו אינם מכירים אותו, היכוהו מכות־רצח ורק בנס הצליח לברוח מהם כשהוא יחף ועירום. הוא היגיע לאודיסה, מכיוון שבני משפחה שלו התגוררו שם. הוא חשב שימצא אצלם את אשתו ובנו, אולם לצערו לא מצא אותם ולא הייתה לו כל ידיעה מהם.

אני, שהייתי מגוייס לצבא האדום מיום פרוץ המלחמה, נסוגותי יחד עם הצבא אל מעבר לדנייסטר מזרחה. אשתי אסתר ובתי, שנשארו בבלץ, עזבו את ביתן, היגיעו לקאפרשט ומשם נדדו יחד עם הבורחים. במשך פרק זמן ארוך, לא ידעתי מה עלה בגורלן. כאשר היגעתי עם הצבא לאודיסה, קיבלתי חופשה לשעה קלה אל בני משפחתו של אבא, אולי אמצא מישהו משלנו; ואומנם מצאתי את אבי במצב קשה כשרגליו נפוחות מהליכה. הוא נפל על צווארי, בכה וצעק מתוך כאב: איה אלוקינו ישראל ?!"... מכיוון שהיה עליי לחזור אל הגדוד, נפרדתי מאבא והמשכנו לכיוון סטאלינגראד. הנאצים התקרבו לאודיסה ואבא נאלץ לנדוד, כמו שאר הפליטים, עד שהיגיע לאוראל.

כאשר שיחררו אותי מהצבא, יצאתי לחפש את בני משפחתנו. את אשתי ובתי מצאתי באנדיזשאן ומשם עברנו לקירגיזיה. גם את אבינו העברנו לשם, לאחר שנעזרתי במישרד לאינפורמאציה; והוא שהה איתנו עד סוף המלחמה. בדרך מקירגיזיה לביסא־ראביה, קנה במוסקבה ספר־תורה ונסע ישר לקאפרשט. שם מצא רק קומץ אנשים, אשר שמחו מאוד לבואו. ביניהם היה גם אהרון איבצ׳ר. הם היציעו לאבא להישאר בעיירה, אולם הוא שהה שם רק חודשים מיספר, וכאשר נודע לו שגיסי ואחותי השתחררו מסיביר, מצאו את בנותיהם והשתקעו בצ׳רנוביץ — עבר גם הוא לשם. משם הם יצאו בדרך של עלייה ב׳, בשנת 1947, לארץ־ישראל; אולם הממשלה הבריטית תפסה את הספינה וכלאו אותם בקפריסין. אבא, בהיותו זקן וחולה, שוחרר ועלה ארצה. בדרוך רגלו לראשונה על אדמת־ישראל, הוא גחן ונשק לאדמת־הקודש. הוא חי בארץ שנתיים בבית־אבות ונפטר בי"ג באייר תשי"א (1951) בגיל 73. הובא לקבר־ישראל בסנהדריה על ידי אחי משה, גיסי ואחיותיי עם משפחותיהם.

יהי זיכרו ברוך!

יצחק ליבסטוג

שיחות־חולין של תלמיד־חכם

שאלו את אבא, מדוע הוא נוסע כל שנה לימי חג ומועד אל הרבי של שטיפאנשט — רומניה?

ענה: אנשים דרכם ללכת לבלות בתיאטרון, בקולנוע או במקום כלשהו. זהו הקולנוע שלי והתיאטרון, להבדיל...

הוא היה הולך, מדי שבוע בשבוע, לאסוף כספים לצורכי הכנסת־כלה, גמילות חסד וכד׳. היו אחדים מתושבי העיירה, אשר ידם הייתה קפוצה ולא תרמו לא אחת ולא שתיים. אמרו: ר׳ אהרון, כ׳וועל אייך שוין גיבן מיט א מאל. (כבר אתרום בבת־אחת).

ענה להם: גיט מיר נישט מיטן מויל, גיט מיט דער האנט! (אל תתנו לי בפה, כי אם ביד...).

אשר לעמל גרויזין ז"ל היה ידידו של אבא. פעם שאל אותי: יצחקל, בימים האחרונים אין רואים אותך בבית־הכנסת? עניתי שאני גר רחוק.

הוסיף אבא: לא מפני שהוא גר רחוק, אלא מכיוון שהוא רחוק...

מדי בואו לבקר בביתי, היה משתהה על יד הדלת בחוץ ומשתעל. שאלתי אותו פעם: מה הטעם?

ענה: אוליי אתה שרוי בגילוי־ראש. כך אני מודיע על בואי ואתה מכסה ראשך.

אמרתי לו: אינך חושש, שמא חושד אתה בכשרים?

ענה: הלוואי!...

פעם, ביום תשעה באב, הלך מבית לבית לאסוף "דמי תענית". היה זה בשעת הצוהריים, כאשר פתח דלתו של איש אחד, בעל בעמיו, מצאו שהוא אוכל נקניק ולוגם יין. בואו של אבא הביא אותו איש במבוכה, אמר: ידוע לי כי בחודש אב כלולים מיספר ימים, בהם אסור לאכול בשר מבושל. על כן אני אוכל... נקניק!...

ישראל רשף (פייארמן)

קטעי זכרונות מבית אבא

לא־פעם קורה שאירועים, מתקופת הילדות, אשר נדחקו אל התת־מודע ובמשך שנים רבות לא חשבנו עליהם כלל, מתחילים להופיע בתודעתנו בצורה של זיכרונות מעורפלים, המתחילים להזדחל לאוויר העולם תוך כדי כתיבה; אומנם בעירבוביה, אך פה ושם מתבהרים קמעא, מקבלים צורה, מתקשרים למאורעות איכשהו — ומוגשים בצורה פחות או יותר מסודרת.

לא זכור לי בן כמה הייתי אז, עת אירעו הדברים, שעה שהגיעו פליטים, מאוקראינה לקאפרשט, לאחר מלחמת העולם הראשונה.

זה היה בליל חנוכה. פתילות מצמר־גפן, הטבולות בשמן, בחנוכיה העשויה מתפוחי־אדמה חצויים וחלולים — כבו מזמן. הוריי — אבא אהרון פיירמן ואימי חנה וכן אחיי בינוש, מרדכי ואחותי בטי היו ישובים מסביב לשולחן ושיחקו בסביבון. אחיי, הצעירים ממני דוויד ויוסף, כבר ישנו בחדר הסמוך. אני, למרות שעפעפי נעצמו מאליהן מדי פעם, התעקשתי לראות את המישחק.

פתאום נשמעו נקישות בדלת. ביינוש, בהיותו הבן הבכור, ניגש ופתח את הדלת. אל החדר נכנס אחד מתושבי העיירה והזמין את הוריי לשיחה בחדר הסמוך. אחיי הבכירים ואחותי, המשיכו לשחק כאילו אין הדבר מעניין אותם, אך השגיחו עליי שלא אקרב לדלת לשמוע במה מדובר. באותו הלילה לא ראיתי עוד דבר, כי נרדמתי.

למחרת בבוקר, גיליתי שהדלת של החדר האחרון בבית הייתה סגורה והכניסה לשם נאסרה עלינו איסור חמור. מאוחר יותר הרגשתי דבר מוזר: אימי הכינה יותר אוכל, בישלה בסירים גדולים, למרות שלא היה ערב־שבת וגם לא דובר בבית על אורחים העומדים להגיע. הרגשתי כי משהו מוזר מתרחש בביתנו. עד־מהרה התברר לי שה"דוד"

— לא דוד, וה"דודה" — לא דודה. כי אף פעם, קודם לכן, לא הזכירו בבית את שמם; והיחס שלהם אלינו, הילדים, לא היה כמו של דודים. נבצר ממני להבין; למה הם מפוחדים כמעט תמיד, ולשמע דפיקה ברלת — מתכנסים הי. בחדר הגדול המרוחק ונועלים את הדלת אחריהם.

לזוג היו שני ילרים, בן ובת. לבן, זוכר אני, קראו לייבלה "פאמיייליך" — למה כך? אין אני יודע. לימים, זוכר אני ביום־חורף, כפור עז שרר בחוץ, למרות שהשמש זרחה ומזג־האויר יפה היה. באותו היום עמדה עגלת הורף, רתומה לשני סוסים, לפני ביתנו ובה ישובים היו ה"דוד" ו"הדודה" והילדים. בעת הפרידה פשטה אימי את מעילה מעליה, הביאה מעיל חורף של אבא וכן צעיף מפרוות שועל והפצירה בהם כי יתלבשו היטב, למען לא יקפאו בדרך עד הרכבת ברוגוזין. לעגלון ניתנו הוראות — לקבל חזרה את מעילי החורף והצעיף, בהגיעם לרכבת, ולהחזירם להורים. אולם העגלון חזר וסיפר שהם סירבו למסור לידיו את המעילים. רק כעבור כשנה, נתקבל מהם מכתב מאמריקה, בו התנצלו על התנהגותם ובזאת נסתיימה הפרשה ויותר לא שמענו מהם.

כאשר חזר אבא, הגיעו לאוזנינו חילופי דברים בינו ובין אימא. אולם, למרות מצב־הרוח הקשה שהשתרר בבית, בעקבות התנהגותם של ה"דודים", המשיכו לבוא אלינו פליטים ושהו בביתנו עד שהועברו הלאה. תמיד שוכנו בחדר האחרון והיחס אליהם כאילו הראשונים נהגו בצורה מהוגנת. העיקר היה לעזור ליהודים להימלט מרודפיהם הרוסים ומ"מארחיהם" הרומנים אשר חיפשו בלי הרף אחרי פליטים מרוסיה.

מקום מיסתור, לפליטים, שימשו מחסנים, מרתפים; והחשוב והטוב מכולם שימשה עלית־הגג (הבוידעם) של ביתנו. הבית היה ארוך, גדול, והבוידעם היה כאורך הבית. על הבוידעם היו שתי ארובות מארבעה תנורים. כל ארובה היתה באמצע ומשני צידיה הסתעפו התנורים על ידי ארובה אופקית בנוייה מלבנים וטיט. מאחורי הארובות האופקיות ניתן היה לשכב ולא להיראות. כל הבוידעם היה חשוך לגמרי, בפרט כשסתמו את צוערי־האוורור — אף קרן־אור לא האירה את החשכה. ז'נדארמים שהיו עולים לחפש על הבוידעם, היו מתייאשים מהר בגלל החושך ומוותרים להמשיך בחיפושיהם; בפרט כאשר בקצה של עליית־הגג סודר פיתוי, בצורת דברי מירקחת שונים וריבות, שעמדו מאחורי ארגזים שהכילו כלים של פסח.

ז'נדארם, שניגש לחפש מאחורי הארגזים ונתקל במירקחת, מעשה ידיה של אימי, שכח כבר מה שחיפש. כך, שדברי המתיקה הועילו לסנוור את עיניהם וכן שלמונים בכל מיני צורות; העיקר שלא ימצאו את היהודים הפליטים, אותם הם מחפשים. והחשוב, שהיהודים יוכלו להינצל ולהמשיך למקום מיבטחים מי לאמריקה ומי לארץ־ישראל.

הערות להשלמת התמונה של הרשימה: "קטעי זכרונות מבית אבא"

השלטונות הרומנים לא שקטו; בלא הרף חיפשו אחרי הפליטים (בעזשענצעס) שהצליחו לעבור בשלום את הדנייסטר ולהגיע עירומים ויחפים לעיירה.

"הוועד" (ועד העיירה) היה עושה הכול כדי להסתיר את היהודים הבורחים ולדאוג למחסורם. אולם, לבושתנו, היו גם אחדים מבני העיירה אשר הגישו עזרה לצד השני — לרומנים וסיפקו להם מידע לפיו ערכו הז'נדארמים פשיטות וחיפושים. אבל גם "הוועד" לא טמן ידו בצלחת, ולפני כל פשיטה, היה מעודכן בכל הפרטים; מתי, היכן וכמה. מייד הועברה הסיסמה "לוהט", באמצעות ילדים מהימנים, ואז הוסתרו הפליטים בעליות גג, במרתפים, במחסנים, בכל מקום, העיקר שלא ימצאו אותם, עד יעבור זעם. כך, שפליטים רבים, ניצלו מידי המשטרה, הודות ל"וועד" והעוזרים לידו

מרדכי רישפי (פייארמן)

עימנואל פרי־פז

מישפחה שכזאת...

מישפחת הייסינר־פריפס הייתה אוליי אחת המישפחות האופייניות לעיירה יהודית־ציונית מביסאראביה. בני דור ראשון שלה היו בין מייסדי העיירה קאפרשט וותיקיה. בני הדור השני, אחיה של אימי חווה, נימנו על ראשוני "החלוץ" בביסאראביה ומייסדי קבוצת ההכשרה לחלוצים בקאפרשט, כבר בשנות העשרים הראשונות. הם היו בין הראשונים שעלו לארץ־ישראל — לקיבוץ ולמושבה — עם העלייה השלישית.

אנחנו בני הדור השלישי, אשר היינו ממייסדי תנועת הנוער "גורדוניה" — מפעיליה וראשיה, הגשמנו בפועל את ברכת התנועה "הגשם". אכן, מרבית בני המישפחה עלו בהדרגה לישראל — לקיבוץ, לכיבוש־העבודה ולהגנה.

✡

ביתנו היה בית פתוח ושימש אכסנייה לשליחי־התנועה מארץ־ישראל; בית ציוני תרבותי. כבר בגיל צעיר דיברתי עם הוריי עברית. הסיפרייה שלנו כללה: ספרים ברוסית, רומנית, יידיש ועברית. כאשר נערך בעיירה הכנס המחוזי של "גורדוניה", "התרחב" ביתנו ונמצאו מקומות־לינה רבים — כך בביתנו, אך לא רק בו.

הרוח הציונית הורגשה במישפחתנו ובכול הקהילה. ה"נדרים" בבית־הכנסת הוקדשו לקרן הקיימת לישראל; ובשימחת־תורה, כאשר כול העיירה יצאה בתהלוכה לביתו של הגבאי — הדוד ישראל גולדנברג — שרו כולם שירי־ציון, וכמובן — "לשנה הבאה בירושלים".

הדוד אליעזר (לייזער) הייסינר, מנהל הבאנק, היה יו"ר של ההסתדרות הציונית בעיירה. הדוד שמעון הייסינר היה "קומיסאר" של הקהק"ל, ומאחוריו היה מיטב הנוער הקאפרשטאי, כשהוא נכון לכ.ל פעולה. עזר לו בפעולה הציבורית בן־דודו יעקוב גולדנברג, והם נודעו כזוג "שמעון־יענקל". עידוד קיבל שמעון מהוריו: סבא שלי י ו ס ף וסבתי מ ל כ ה, אשר ידעה לשוחח עברית עם החלוצים שהיו בעיירה.

לפני ט"ו בשבט מילאנו, בביתם של סבי יוסף ודודי שמעון, שקיות עם "פירות ארץ־ישראל", אשר תמורתם הייתה קודש לקהק"ל. ומה לא עשינו למען הקרן־הקיימת? דאגנו להרקתה של "הקופה הכחולה", שהייתה כימעט בכול בית יהודי; בחודש אלול השכמנו־קום לבית־הקברות וביקשנו תרומות למען הקהק"ל; בפורים התחפשנו במסיכות והבאנו הופעות־בידור לבתיהם של בני העיירה — ותמורת ההצגה הייתה אף היא מיועדת לקהק"ל.

✡

אמרנו: מישפחה ספוגת רוח־התחייה הלאומית, אולם שניים מבניה נתפסו לשמאלנות — גם בה: הרצל הייסינר — בנו של הדוד לייזער הציוני, אשר קרא לבנו "הרצל" על שם חוזה־הציונות. הרצל היגיע לקומוניזם יחד עם אחיו בומה (אברהם), והיה — ברבות הימים — קורבן של "מישפט־הסופרים ברוסיה". אולם הם היו יוצאי־דופן במישפחה. גיטלה, אחותם, עלתה לישראל, הצטרפה למישפחת תיאטרון "אוהל" — עם בעלה — השחקן זילברג. בנה הוא הבמאי הידוע — יואל זילברג.

אחיה ואחיותיה, של אימי, היו החלוצים האידיאליסטיים, אשר שימשו מופת לנוער בעיירה. ראשונים היו: משה הייסינר ואשתו חיה — אף היא קאפרשטאית ממישפחת גרויזין; כמו כן אחותה נחמה עם בעלה אליהו טסלר. משה היה מפעילי־ההגנה העצמית בקאפרשט. באחד הירידים הוא הגן על יהודים, מפני גויים מתפרעים, והניס אותם כשרק יצול של עגלה (א דישעל) בידיו. משה וחייה וילדיהם, כמו כן נחמה ובן־זוגה, עלו ארצה עם העלייה השלישית בשנת 1922. משה הצטרף, בחדרה, לפעילי־ההגנה ועבד בתור שומר במושבה. לאחר שהישיאו את בנם ובתם, נדלק אצלם שוב זיק־החלוציות והחליטו להצטרף לקיבוץ תל־יוסף. מתוך רצון לשרוף את הגשרים עם העיר, הם מכרו את ביתם הדו־קומתי אשר במרכז־חדרה. לצערם, לא המשיכו הרבה בתל־יוסף בגלל הפילוגים שהתחוללו בקיבוצים באותה תקופה.

☆

נחמה, דודתי, פנתה — יחד עם בעלה טסלר — לעבודה גברית קשה — ריצוף בבניינים. הם הצטרפו לראשוני המתיישבים בשכונת בראנדייס בחדרה. החינוך החלוצי בבית השפיע על ילדיהם. בנם אורי ז״ל היה חבר בקיבוץ גבעת־ברנר ואחר־כך — בכפר סאלד, בתם שושנה הקימה מישפחה בקיבוץ מישמר־הנגב עם בעלה יעקוב. ובקיבוץ גדלים בניהם — דור שלישי להייסינרים.

ניסן (ניסל), הצעיר במישפחה, עלה לארץ־ישראל, יחד עם אשתו פרומה ב־1924 בגיל 20. שניהם אנשי־עבודה חרוצים; עבדו בעבודות שונות, אשר אפשר להגדירם כבניין־הארץ בלא מרכאות. ניסן עבד במחצבות במיגדל־צדק, אחר־כך עברו לגור בזיכרון־יעקוב; ניסן עבד בייבוש ביצות כבארה. כן עבד ניסן בסלילת־כבישים, פרומה הפכה אשפית לבישול במוסדות־חינוך. שניהם אנשי־ציבור פעילים.

דודתי דיומה, עלתה ארצה ב־1926, תקופת הרעב בארץ. הייתה ממייסדי קיבוץ מיזרע, יחד עם בעלה מנחם שפירא. הם היו חבירים פעילים במשק וגידלו בקיבוץ בת, שני בנים ונכדים, ההולכים בדרכי־אבות; וזכו גם לנינים. בסוף 1978 נפטרה דיומה בגיל 80, לאחר 52 שנות־חיים בקיבוץ. בחוברת, שהופיעה בקיבוץ לזיכרה, מתפרסם מיכתב, מטעם ועד אירגון יוצאי קאפרשט, בין השאר: ״בית הוריה היה בית־ועד לשוחרי־ציון, והם נודעו במסירותם ופעילותם למען ארץ־ישראל. על כן לא ייפלא כאשר עזבו הבנות והבנים בית חם ומסודר ויצאו לחיי־דוחק ועבודה מפרכת. שימשו הם דוגמה ומופת לכל הנוער הקאפרשטאי, ורבים הלכו בעיקבותיהם״.

בן נוסף — הלא הוא שמעון דודי — ניסה אף הוא להגיע ארצה והוא חתר לחוף כעולה בלתי־ליגאלי: נתפס וגורש, ולצערנו — לא חזר ארצה. גר כיום בחארקוב (ברית־המועצות).

אחות־אימי, דודתי סוסקה, אף היא עלתה ארצה לאחר המילחמה, יחד עם דודי יוסף סקליאר — ציוני מסור בחו״ל. הם השתכנו בקבוצת ניר־עם, לייד בניהם זרובבל ושוניה. שוניה הייתה שליחת־התנועה במחתרת ברומניה, ועזרה רבות להצלת־יהודים, באותה תקופה, וגם לעליית הוריה ואחותי זינה לקבוצת ניר־עם.

אימי, חווה, האחרונה לעלייה מהדור השני, עלתה ארצה ב־1954, אחרי תלאות־השואה. היא לא ניצלה הזדמנות לעלות עם אחותי זינה, כי לא רצתה להשאיר את אחי הצעיר נעמן, שלא הייתה אפשרות להעלותו.

אבי, מ ש ה ז״ל, הציוני, האדם הישר והטוב, היה משרה אווירה שקטה במישפחה. הקרין מאישיותו. אהב לעזור לזולת והיה מליץ־יושר לכול אדם. הוא לא זכה לעלות לישראל, לא החזיק מעמד ומת בדרך־הנדודים.

מספר אחי נ ע מ ן: מישפחתנו יצאה מקאפרשט ברגל, ממש ברגע האחרון, בלא מיטען. כולם פנו לכיוון הדנייסטר אל העורף, כאשר מאחוריהם הפצצות חיל־האוויר הגרמני. הוריי ואחי עלו על קרונות מיסחריים בתנאי־צפיפות רבה ובתנאים סאניטאריים קשים — לכיוון אסיה התיכונה. אבא נפטר בדרך, ואימי עם נעמן עברו לקולחוז. אחר־כך התגייס נעמן לצבא האדום וכך נבצר ממנו לעלות ארצה יחד עם אימו, אשר היגיעה לקבוצת ניר־עם בהור אם אחותי ז י נ ה ובעלה יעקוב.

אימא השתלבה במשק, עבדה חלקית עד גיל גבוה. חייתה, תוך ערנות, את חיי הקבוצה וזכתה ליחס של כבוד והערכה מציבור החברים. היא נפטרה בגיל 87. במיכתב־ניחומים, כתבה גיסתנו דורה פרוימצ׳וק (טור־כספא) כי ״העריכה את אימי, אשר הייתה המורה לעברית שלה בקאפרשט — — — לדבריה; זכתה אימי למות מיתת־נשיקה במיטתה, ללא ייסורים, ולהישאר בדיעה צלולה עד לרגע האחרון. ״היא נפלה בקומה זקופה״.

☆

מבני הדור השלישי של המישפחה הייתי אני הראשון שעליתי ארצה. עליתי יחד עם רעייתי ר ו ת לקבוצת ״גורדוניה״ — ״אבוקה״, בפרדס־חנה, שם נולדה לנו בתנו הבכורה נ י ר ה״.

עם סיומה של תקופת הכשרה, לפני שעלינו ארצה, הפצירו בי הוריי, בומנו, לדחות את מועד־העלייה עד לאחר השלמת לימודים אקדמאיים ברומניה. אבי, שהיה ציוני, ניסה לשכנע אותי כי אוכל לתרום יותר לארץ אחרי השלמת הלימודים. אולם לא יכולתי להיות רק ״נאה דורש״. לאחר תקופה של פעילות בתנועת ״גורדוניה״ — בהקמת סניפים חדשים, וכן במרכז ״החלוץ״ בתור מדריך (אינסטרוקטור) — בהקמת נקודות־הכשרה חדשות — עליתי ארצה ונשארנו כל ימינו נאמנים לערכי־התנועה.

במשך חיינו בקבוצה, עבדתי בייבוש־ביצות בכבאוה. בחקלאות עבדנו בכיבוש־עבודה והוכחנו כי אנו פועלים יותר טובים מהערבים. במאורעות 1936—1939 הייתי נוטר (גפיר) מטעם ה״הגנה״ ויצאנו לשמירה על הרכוש והנפש. גם לאחר עבודה קשה ומפרכת ביום, מצאתי זמן לעסוק בצורכי־ציבור: הייתי מזכיר־הקבוצה, עורך עלון הקבוצה וחבר מועצת פועלי פרדס־חנה. גם רעייתי, רות, הייתה פעילה ב״ארגון אמהות עובדות״ ,מדריכה ב״הנוער העובד״.

כחניך ״גורדוניה״ בחרתי לעבוד עבודה פיזית: בסבלות, בחקלאות, בתעשייה וכעשרים שנה כבנאי. בעבודת בניין הרגשתי חדוות־העבודה. בשנת 1956 לא יכולתי לעמוד בפני הפיתוי, שהיציעו לי, לעבוד כעיתונאי ב״דבר״. בעבודה זו אני ממשיך גם כיום, יחד עם עבודה בסוכנות ״עתים״ של כול עיתוני ישראל. נהניתי במיוחד שהייתה לי אפשרות לתת ביטוי, בכתבות, על אנשי־עמל, מכול הסוגים, בעיר ובכפר, במושבים ובקיבוצים. השתדלתי להעלות את כבודו של האדם העובד.

☆

אחותי, שולמית, עלתה ארצה בשנת 1929 לקבוצת ניר־חיים. גם מחוץ לקבוצה הייתה, כל ימי חייה, אשת־חיל חרוצה. אהבה לעזור לזולת והייתה אהובה על הכול. לצערנו, נפטרה בשנת 1974 בגיל צעיר.

אחותי, זינה, זכתה — יחד עם בעלה יעקוב לרנרמן — לגדל בקבוצת ניר־עם דור שני ושלישי. היא עלתה ארצה בשנת 1948 והצטרפה מייד לקבוצת מגיני ניר־עם. בתקופת השואה עברו עליה תלאות רבות של נדודים, רעב ומחסור. אחרי מילחמת העולם השנייה היא היגיעה לבוקארשט, שם יצרה קשר עם השליחים מישראל, ביניהם בת־דודתנו שוניה סקליאר (מניר־עם), אשר שיתפו אותה בפעולות־מחתרת של הברחת חלוצים מארץ־לארץ ומגבול לגבול, בהשתמשה בשמות בדויים. היא רשמה לזכותה שורה של מיבצעים בתחום "הבריחה". היא היגיעה לחיפה באחד במאי 1948 והצטרפה אל אנשי ניר־עם, — אשר שהו בבונקרים בתקופת מילחמת העצמאות.

צעיר־המישפחה — נעמן, שירת בצבא האדום בימי המילחמה. הוא השתתף בקרבות בבילורוסיה, בפולין, ובכיבוש העיר קניגסברג — בגרמניה. בתקופת השירות זכה למידאליות ואותות־הצטיינות. כאשר השתחרר מהצבא, עשה מאמצים רבים, לאחר שעות־העבודה, וסיים לימודים תיכוניים ואקדמאיים בתנאים קשים ביותר. הוא הקים ביתו בירושלים, יחד עם אשתו — רופאת־ילדים. הוא מהנדס־חשמל ומועסק בצה"ל.

☆

השרשרת לא נותקה. המסורת המישפחתית נמשכת. בנינו, בנותינו ונכדינו — ילידי הארץ, שלא ידעו את קאפרשט ואת "גורדוניה" — הולכים בנאמנות בדרכי־אבות ומחנכים, ברוח זו, גם את ילדיהם — נכדינו.

ילדינו חונכו על ערכי העבודה והחברה של "גורדוניה" לחיי יושר, צנע ונאמנות לעם ולמדינה. הם ספגו את הערכים שהנחילו לי — העיירה קאפרשט ולרות, רעייתי, העיר באלץ — שמירה על כבוד־האדם, עזרה הדדית ושיתוף פעיל בחיי הקהילה.

אין זה מיקרה. זו מורשת חינוכית ציונית, שאנו גאים עליה עד היום הזה.

☆

עימנואל פרי־פז

סבא בקבוצה

מהלך 10 ק"מ, הלוך וחזור, היה עושה הסבא סקליאר, מדי שנה בימים הנוראים, מקבוצת ניר־עם ברצועת עזה עד לקבוצה הדתית הקרובה — לתפילה בציבור. ממסע קשה זה היה חוזר ומקבל בחיוך ברכת כול חבר בקבוצה, בלי טרונייה על שלא דאגו למקום־תפילה במקום. והשנה, עם אירגון מניין בקבוצה, לא התרעם על חברי הקבוצה על שאין הם מתפללים.

זה שמונה שנים גר הסבא, עם אשתו, בין ילדיו ונכדיו בקבוצה, ועדיין לא חדל להתפעל מכול פרט בצורת־חיים זו. שינוי גמור חל עתה ברוחו של סבא סקליאר, בגישתו לענייני העבודה ולעניין הציונות. מפעילי הציונים היה סבא סקליאר בעיירתו הביסארא־באית; מראשי התוומים והמתרימים למגביות הציוניות. ביתו היה פתוח כתחנת־מעבר לחלוצים פליטים, אשר עלו לארץ דרך ביסאראביה. אחר־כן שימש ביתו מיפגש לנוער החלוצי ולגרעיני תנועת "גורדוניה" שבה היו בנו ובתו.

בעלותו לארץ, אחרי תלאות המילחמה, נעזר בבתו, אשר הייתה אז שליחה בתנועה החינוכית בחוץ־לארץ; ובארץ הצטרף מרצון לחיי־קבוצה כחבר שווה־זכויות וחובות. בכול בוקר תפגוש את הגביר לשעבר של העיירה, במקום־עבודתו בכובע טרופי ובבגדי־עבודה. את מקום־עבודתו כבש לו בעצמו, ומדי־פעם מרחיב הוא את שדה־פעולתו. חברי המשק מעריכים את עבודתו כיעילה ומכניסה. תחילה היה אוסף בחצר כול שק, כול חבל, כול חפץ וכול גרעין לבל יילך לאיבוד. אחר־כך קיבל על עצמו הנהלת מחסן והוא השולט על חלוקת הנפט, הפליט וגם על חלוקת תפוחי־זהב, פירות אחרים וכו׳. ובמחסן סדר למופת: לכול הפחיות וקופסות־השימורים, שהיו מתגוללות בחצר, יש ידיות. הקטנות — נעשו לצעצועים לילדים, והגדולות — לפחיות. בכול בית, כול בורג, מסמר ומפתח יש להם מקום; ואם חסר איזה חלק במכונה — תמצאו זאת במחסן המסודר. מהחצר עבר סקליאר לוואדיות מסביב ומהאשפה, הנמצאת שם, אסף גרוטאות ברזל ואלומיניום; מצא להם סוחר, ותמורתם הקדיש ל"קרן־המגן" ול"יהב־מגן".

☆

בזמן של אי־שקט בגבול עזה, הסבא הוא מקור העידוד וההרגעה. כשנתבקשו הזקנים לפנות את הקבוצה, לפני כיבוש עזה, התעקש הסבא להישאר עם הילדים; ובעיקבותיו נשארו יתר הזקנים — מוכנים לעזור בגבולות יכולתם. כי אין סקליאר סובל את המילה "זקן"; ובמלאות לו — לפני שלוש שנים — 71 שנה, התלוצץ כדרכו תמיד, שחלה טעות בסדר הספרות: "אל תאמר בן 71, אלא בן 17".

ביום שימחה ומועד תראו אותו מלא חדוות־חיים, מרכז סביבו את הצעירים ומנצח על השירה. אוהב הוא את האדם, את החיים החדשים, את הארץ והדור הצעיר ומאציל מאהבתו על כול הסביבה. ובתוך חיי־הכלל חי הוא לו חיי מישפחה, בדאגה רבה לאשתו, שאף היא יכולה להיות דוגמה לסדר ולניקיון בצריף־המגורים, מהריהוט הדל ועד מדף־הספרים העשיר.

על הקירות תלויות תעודות של הקרן הקיימת ותמונות מנהיגי הציונות והמדינה.

סקליאר היה הראשון, אשר גדר לו סביב־ביתו חלקת־אדמה, עיבד אותה בחריצות, שתל פרחים, נטע גפנים, זרע בוטנים וירקות; וכשהצליח היבול יפה, שימש ניסיונו המוצלח מופת להנהלת המשק. זרעו שטחי בוטנים ונטעו כרם; והתוצאות לא הכזיבו.

פורסם בעיתון "אומר" י"ד בחשוון תשי"ח — 8.11.57

שיינדל מער

ביתנו

את אבא, יואל מער, אני זוכרת כאיש־הספר, בשעת־הפנאי אפשר היה לראותו תמיד כשספר בידו. אנו, הילדים, אהבנו לשמוע מסיפוריו היפים, אשר לא חסרו לו אף פעם, וכן משירי־ציון שלימד אותנו. זכורה לי במיוחד השעה לאור הנרות בליל־שבת, או היינו מצטופפים סביב אבא והוא היה שר איתנו שירים חדשים וישנים. עד היום אנו אוהבים לשיר או לפזם שירים שירשנו מאבא, כמו: "על אם הדרך", "שחקי, שחקי" ועוד. השירים שהיינו שרים בצוותא בליל הסדר, נשארו חרותים בזיכרוני לאורך כול השנים. כאשר אבא לימד בביה"ס "תרבות" הייתי נלווית אליו; ולמרות היותי צעירה לימים, הייתי יושבת בכיתה בשורה הראשונה ומקשיבה לשיעורי תנ"ך וסיפרות מפי אבי.

אבא היה נוהג לבקר בשבת בבית־הכנסת, אשר שימש כעין מועדון ומקום־מיפגש, בו היו מתווכחים ומחליפים דיעות ורשמים. בכלל הייתה בביתנו נטייה לדת, מכיוון שאימא במיוחד הייתה דתית. אימא הייתה דואגת לשוות לכול חג צביון אופייני, כך שהחגים תפסו מקום חשוב ביותר בחינוכנו. בבית שררה אווירה ציונית וזכורים לי הוויכוחים הסוערים בין במיפגשים המישפחתיים שלנו, כאשר אבא, שהשתייך למיפלגת "פועלי־ציון" היה מנהל דו־שיח קולני עם דודי יעקוב שהיה רוויזיוניסט.

מוצאה של אימא, מאלי, היה מכפר והיא אהבה חיי־כפר בכול מאודה. ביתנו, שהיה בקצה זעיירה, היה מוקף חצר גדולה ובה שתי בארות מים. דבר זה איפשר לאימא לטפל בגן־ירק וכן גידלה פרה ועגל. גם תרנגולות, ברווזים, אווזים ותרנגולי־הודו מילאו את חלל החצר בקולותיהם. השדות מסביבנו, וכן הכרם של סקליאר, הישרו עלינו אווירת־הכפר. הכנסותיו של אבא מהוראה לא היו גבוהות ביותר; באמצעות משק־העזר השלימה אימא את תקציב המישפחה.

אימא הייתה טובת־לב ואהבה לתת מתן בסתר לנזקקים. לא פעם הייתי מבצעת שליחויות מיצווה, עם כול מיני מיצרכים שהבאתי לאנשים, לפי הוראותיה של אימא.

בשנת 1935 החליטו הוריי לעלות ארצה. הם מכרו את כול רכושם, היגיעו עם אחותי נחמה בת ה־12 והצטרפו אלינו, אני ונחום שהיינו כבר בארץ. ביתנו בארץ שימש מרכז לעולים מקאפרשט באותה תקופה; הם מצאו אצלנו סעד וחמימות, אשר כה חסרו להם עד שהסתדרו. אולם המשבר הקשה ששרר אז בארץ, לא איפשר להורים קיום. הם חזרו לקאפרשט, בעוזבם את אחותנו נחמה איתנו, בתקווה שיחזרו לכשירחיב.

אבא חזר לעבוד בעיירתנו במיקצועו כמורה עד פרוץ מילחמת העולם השנייה. לאחר שנות נדודים ותלאות הם הצליחו, בשנת 1947, להגיע ארצה, בהיותנו כולנו מרוצים ומאושרים שהצליחו לצאת מן התופת בשלום. אבא נפטר ב־1956 ואילו אימא בשנת 1965.

יהי זיכרם ברוך!

ואלה תולדות ברוך...
(דו-שיח)

באחד הערבים התפתחה שיחת־ריעים בין העורכים. לא שמנו לב שהמקלט, אשר הוצב בקירבת־מקום, היה פתוח וכך הוקלטה השיחה בין מרדכי רישפי — השואל, לבין בוריה ינוביץ — המשיב. לימים גילינו את השיחה המוקלטת והיגענו לכלל דיעה מוסכמת, כי יהייה בה עניין גם לקוראינו.

במיפגש של קאפרשטאים, הגיעה לאוזני טענה של מישהו : מה פתאום נרתם בוריה לעניין "ספר קאפרשט" ? מה לו ולקאפרשט ? — מה יש לך, בוריה, לומר בהקשר לזאת ?

אפשר לומר שאני גר ותושב של קאפרשט.

הכיצד ? גם גר וגם תושב ?

"גר" אני, מכיוון שנאלצנו להעתיק מגורינו לעיירה אחרת, מסיבות בלתי־תלויות בי. ואילו סימן־ההיכר שאני "תושב" — העובדה שסבא שלי, ברוך ינוביץ, שמוצאו היה מן העיירה יאנאָוו בפולין, היגיע הנה בשנת 1851 והוא, יחד עם שני אחיו, היו בין המייסדים של העיירה. סבא שלי חי מרבית שנותיו בקאפרשט ונפטר בה בשנת 1907. אבי, משה — בנו של ברוך ינוביץ — נולד ומצא את מותו הטראגי בקאפרשט. גם אני נולדתי כאן ובילתי חלק ניכר משנותיי בעיירה. גם בתקופת היעדרי מקאפרשט הייתי מבקר, לעיתים קרובות אצל דודיי וכן הייתי נוהג לגבות שכר־דירה מן הדיירים, אשו׳ גרו בבית אבי. גם חברים לא־מעטים היו לי בקאפרשט, אשר מזכירים לי עד היום את טיולינו המשותפים אל הריאוט וכו׳.

בשנת 1933 נשאתי לאישה את רבקה בת משה ומלכה עלקיס, וגרתי בעיירה לסירוגין עד 1941. עם כניסת הסובייטים מוניתי מנהל בית־הספר בכפר קאפרשט. ובכן, יש לי שורשים בקאפרשט ? כן או לא ?

מה גרם לכך שעזבתם את קאפרשט ?

היה זה בחורף שנת 1912. אבי, אשר נזעק לעזור בכיבוי דליקה, שפרצה בביתה של חיה־זיסל גולדשטיין, קיבל דלקת־ריאות כתוצאה מן המאמץ וחליפות החום והקור. הוא נפטר בגיל 28, בהשאירו את אימא אלמנה צעירה עם שני ילדים רכים — אני בן 3 וחצי ואחותי צילה — בת 5 חודשים.

מה זכור לך מבית הוריך ?

קשה לזכור מן הגיל בו נתייתמתי. סיפרו לי כי שבועיים לאחר מותו של אבא נטפלתי אל איש צעיר, אשר עבר במיקרה לייד ביתנו, רצתי אחריו תפסתיו בכנף־בגדו וצעקתי בבכי : "אבא, אבא, בוא הבייתה !" לשמע בכיי לקחה אותי אימא בזרועותיה, הביאה אותי הבייתה ובכתה גם היא.

עוד זכור הביקור הראשון שלי בבית־הכנסת יחד עם דודי. התרשמתי כל כך מנוראה־עיניי עד כי, בחוזרי הבייתה, סירבתי לאכול בטרם אתפלל. התעטפתי במגבת, כמו בטלית; אימא היגישה לי ספר עב־כרס ואני חיקיתי את תנועותיו של החזן בהתלהבות. אימא התבוננה אל מעשיי וליוותה את תנועותיי בדמעות שליש.

של מי הייתה היוזמה לעזוב את קאפרשט?

מצבה של אימי היה קשה מאוד, כאשר הייתה צריכה לפרנס ולדאוג לצורכיהם של ילדיה. בסופו של דבר, היא נעתרה להפצרותיו של דודי כי תעבור לגור אצל סבתא בוואד־ראשקוב. כעבור שנתיים נפטרה גם אימא, ודודי אהרון קיבל על עצמו את התפקיד להיות ממלא־מקומו של אבא. הדוד ראה לעצמו חובה לחנך אותי בשיטת המכות על כל צעד ושעל. אין ספק בדבר שכוונותיו היו טובות, אולם בינתיים הסובל הייתי — אני. ואילו סבתא, בגיל למעלה משבעים, התחילה מחדש להיות אמא לילדים קטנים.

פרט מעניין. בעיירתה של סבתא נשכח כימעט שמי הפרטי. במקום ״ברוכ׳ל״ או ״בוריה״ כינו אותי בשם ״יענטע לייבושעס אייניקל״ ז. א. ״הנכד של יענטע אשת לייבוש״.

כאן המקום להעיר: שעה שאני מספר, כיום, פרקים מתולדות־חיי לנכדים שלו, הם ממלאים שחוק פיהם למישמע השמות ״המוזרים״: יענטע, פייגע, לייבוש — שהיו מקובלים באותם הימים...

מה זכור לך מה״חדר״ בו למדת?

זכור לי היום, בו הביאה אותי אימא אל מלמד־דרדקי. המלמד, רב אלתר, נשאר בזיכרוני עד היום. הוא היה קפדן וכעסן. המגלב (ה״קאנצ׳יק״) לא מש כימעט מידיו. הוא היה מפרש את הכתוב ״לא ימוש ספר התורה מפיך״ בצורה מקורית ביותר: ״הכוונה היא: לא ימוש ה״קאנצ׳יק מידיך״. כל כך למה? ״אם אין מרביצים מלמטה, אין התורה חודרת למעלה לתוך הראש!״

יש לציין, שאני, מכיוון שהייתי יתום, זכיתי ליחס מיוחד מהרבי הכעסן. אפילו כאשר אשת הרבי הייתה מכניסה אותי למיטבחה וטורחת להחיות את נפשי במעדנים מעשי־ידיה, היה הרבי עובר על כך בשתיקה. גם הוריהם של חבריי היו מתייחסים אליי יפה והיו גוערים בילדיהם אם נגעו בי לרעה.

מה שנוגע ללימודים. הם התחילו בשעה 7 בבוקר בתפילת ״שחרית״ מתוך ה״סידור״. המיקצוע העיקרי, לו הקדיש הרבי שעות רבות היה — לימוד רש״י. הילדים היו מחולקים לקבוצות. לאחר שהרבי היה מסביר פסוק מסויים, היו הילדים חוזרים אחריו בתור, לפי קבוצות. ביום רביעי בשבוע הוטל על אותם הילדים, אשר החומר הנלמד נתפס להם בנקל, כי ילמדו אישית את הנחשלים. כבר אז הייתה לי נטייה ללמד ילדים אחרים. ביום חמישי ושישי בשבוע נערך מיבחן. כל אחד מהתלמידים היה צריך

לומר בפני הרבי את הפרק שנלמד. באותו הזמן היה הרבי בודק את הישגיו של הניבחן... לפי השעון. בשעה 12.30 הייתה נהוגה הפסקת־צוהריים. הלכנו הבייתה לאכול וחזרנו בשעה שתיים. משעה זו ועד שעה ארבע היו הלימודים מוקדשים לכתיבה, לקריאה ולתרגילי־חשבון. הרבי לא החשיב ביותר מיקצועות אלו ולא היה מקפיד ביותר. בשעה 4 אכלנו ארוחת־מינחה אשר הבאנו איתנו; ומכאן ואילך, עד סיום יום־הילמודים בשעה 7 בערב, עסקנו בחומש ותנ"ך בתרגום ליידיש. בחורף היינו הולכים הבייתה בערב כשפנסים דולקים בידי כל אחד מאיתנו.

מה היו יחסיך אל סבתא?

הטיפול, שקיבלתי מסבתי, זכור לי עד היום לטובה. מפיה הייתי שומע מדי־פעם סיפורים מתוך ה"צאינה וראינה". בערבי־חורף, היא הייתה נוהגת לשבת על יד התנור החם "כדי לחמם את העצמות הזקנות"; היא הייתה מספרת ואילו אני הייתי משפשף לה, תוך כדי כך, את הגב.

אחד האירועים, ששמעתי מפי סבתא, היה קשור בה אישית. בגיל 11 בא, מי שהיה עתיד להיות חותנה, לראות את המיועדת לבנו. כנראה שהיא מצאה חן בעיניו, מכיוון שכעבור 3 שנים היא נישאה לבנו, אשר היה בחור־ישיבה והיה סמוך על שולחן אביה, תוך שהיה עוסק בתורה יומם ולילה. היא ילדה לו 15 ילדים, מהם נשארו בחיים 6 בנות ושני בנים. משאת־נפשה של סבתא הייתה שאגיע להיות רב, כך שיהיה מי שיירש את כרכי הש"ס והמשניות, אשר הותיר אחריו בעלה.

שהיתי בביתה של סבתא 9 שנים עד שסיימתי 4 שנות לימוד בבית־ספר תיכון. מכיוון שהייתי "הגבר בבית", הייתי מבצע עבודות שלא היו לפי כוחה של סבתא: הבאתי מים מן הבאר, ביקעתי עצים להסקה, הלכתי אל השוחט עם העופות. כמו כן עזרתי לה להסתרק ונטלתי את ציפורניה. עזרה מיוחדת חשובה הייתה כאשר הצלחתי להסדיר את החשבונות וההתכתבויות שלה.

איך היגעת להיות מורה?

כנראה שנועדתי, מבטן ומלידה, לעסוק בהוראה. הראשונה, שניסיתי עליה את כישרונותיי אלו, הייתה אחותי צילה, הצעירה ממני בשלוש שנים. אני — תלמיד כיתה ג' בביה"ס העממי — לימדתי אותה קרוא וכתוב; אולם כאשר לא תפסה את תרגילי־החשבון, הייתי מתרגז ומרביץ לה. הדבר שפגע בה יותר מכול, היה כאשר אמרתי לה שראשה סתום. כאן המקום לציין, כי האבחנה שלי לא הפריעה לה כלל; היא סיימה את האוניברסיטה בצ'רנוביץ ודווקא בפאקולטה ל... מתימטיקה. היא הייתה מורה במיקצוע זה במשך כל ימי חייה.

כבר בגיל צעיר היו לי שיעורים פרטיים, אולם בגיל 12 הצטיינתי בתור מורה למבוגרים. התלמידים שלי היו: חייט, נגר וספר. את החייט לימדתי

לכתוב מיכתבים ביידיש וקורא לפניו סיפורים מיצירותיהם של שמ״ר, אייזיק־מאיר דיק ואחרים. חייט זה הצטיין בכוח־זיכרון ובדמיון פורה. הוא היה מספר לקהל שומעים קבוע, בבית־הכנסת בשבת בין־הערביים, את הסיפורים ששמע מפי, תוך שהיה מוסיף כהנה וכהנה. בתמורה תפר החייט בשבילי זוג מיכנסיים קצרים — פרי עמלי הראשון.

מהנגר קיבלתי מיספר אגורות שכר־לימוד, ובתור תוספת — שרפרף לרגליה הנפוחות של סבתי. שכר־עמלי על שיפשוף רגליה הכבדות של סבתא הייתה הברכה: ״עולם הבא זאַלסטו האָבן״ ז. א. ״שתזכה לחיי עולם הבא״.

התלמיד השלישי היה ספר, בחור שהיגיע לפירקו. לימדתי אותו כתיבת מיכתבים ואף הייתי הכותב את מיכתביו אל ארוסתו בעיירה הסמוכה.

מניין בא לך הכישרון להציג הצגות ?

בחופשת־הקייץ הייתי משכיר את עצמי להיות מורה לילדי יהודים בכפרים שונים. לימדתי אותם תפילה, חומש, רש״י וגם לקרוא מספר עברי ולכתוב. כדי להמחיש יותר את הנילמד, הייתי ממחיז סיפורים שונים בכיתה. פעם הוזמנו ההורים לחזות בהצגה וליהנות מכישרונותיהם של הילדים שלהם. אולם, במקום להביע תודה והערכה, שפך עליי אחד ההורים קיתון של טענות: ״הכיצד, אתה הורס את ילדינו ? האם לזאת שכרנו אותך כדי שתהפוך את ילדינו ל״קומדיאנצ׳יקים״? אתה צריך ללמד אותם חומש, רש״י ופסוק — שיהיו יהודים טובים ולא שיעסקו בשטויות.״

כיצד באה לך אמנות הנאום ?

באחת מחופשות־הקייץ חלה אחד המורים בעיירתנו, איש קשיש אשר נאלץ לנסוע לריפוי. מכיוון שאסור לבטל תינוקות של בית־רבן מתורה, פנו אליי הורי הילדים להיות ממלא־מקום של המורה. לקראת כ׳ בתמוז איר־גנתי, יחד עם תלמידיי, אזכרה לחוזה־המדינה. הילדים צעדו ברחובות, כשהם לבושים בגדי־חג ובידיהם דגלונים כחול־לבן ובפיהם השיר ״שאו ציונה נס ודגל״. בבית הכנסת הגדול הייתי אני שנשאתי נאום ביידיש על חייו ופועלו של ד״ר תיאודור הרצל. זה היה נאום־הבכורה שלי.

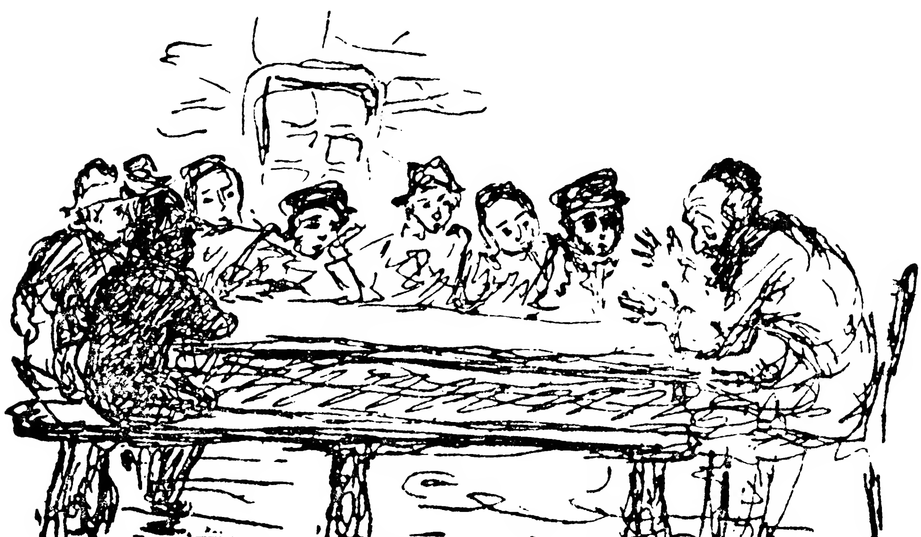
האם עסקת בילדותך בבימוי הצגות ?

במרוצת השנים התפתח אצלי הרצון, הכושר והאהבה לחקות את התנהגותם של אנשים בהליכתם ובדיבורם. מכיוון שהדבר גרם לא־פעם לצחוק, כיבדו אותי במכות וסטירות ; אולם המשכתי לארגן הופעות ולביים עלילות שונות. והינה מיספר זיכרונות.

היה זה בזמן המהפיכה נגד הצאר, בתקופת שילטונות של קרנסקי. מכיוון שהייתה תכונה לקראת הבחירות ל״דומא״, צצו אצלנו כפטריות נואמים מכול הזרמים והמיפלגות. הנאומים, שנישאו באסיפות־העם, ברוסית

וביידיש, עסקו בנושאים של חירות, אזרחות, אחווה וכו'. הושפעתי גם אני מהתלהבותם של הנאספים, וניסיתי לחקות את המבוגרים. סידרתי לי דגל מסמרטוט אדום, ולאחר שיצאנו מה"חדר" אירגנתי הפגנה בתוך אחת החצירות. עמדתי על ערימת־אבנים ונאמתי בדיוק כמו המבוגרים, בהשתמשי בכל הביטויים ששמעתי מפי הנואמים והילדים ענו אחריי: "תחי המהפי־כה!" לא הספקנו לצעוד צעדים מיספר, ניגש אלינו אחד מהמיליציה, חטף ממני את הסמרטוט וכיבד אותי בסטירת־לחי מצלצלת.

מדי־פעם הייתי מארגן בשבתות הצגות לילדים. דמי־כניסה היו: כפתו־רים, מסמרים, חלבה, אגוזים וכד'. באחת ההצגות נבחרה אחת הילדות, "בעלת־היקף" לשחק בתפקיד של שיפחה. הדבר נודע לאביה. הוא תפס אותי באחד הימים והתנפל עליי בשצף־קצף: "אחרת לא יאה לאבא שלך אלא להפוך את בתי לשיפחה שלך?!" לא הועילו דברי התנצלות, שהיא עצמה רצתה בתפקיד זה. גם הוא לא מנע ממני סטירת־לחי, ככתוב...

אתי אנקר (ינוביץ)

אבינו משה ינוביץ

כשאתה בא לכתוב על אדם שהיה קרוב אליך, אתה מתלבט ומתחבט בשאלה: מה בעצם אפשר לכתוב? כיצד לתמצת תולדות־חיים של אדם ברשימה קצרה? בכול זאת, אנסה.

אבינו, משה ינוביץ, נולד בעיירה קאפרעשט ביסאראביה בשנת 1914. הוא היה הצעיר לבית עקיבא ינוביץ. נתייתם מאביו בגיל 4 ועובדה זאת השפיעה לא־במעט על

חיי המישפחה. רק הודות לאחווה, ששררה בין אימא, האחים והאחיות וכן העזרה ההדדית ביניהם — יכלו להתגבר על אובדן ראש המישפחה.

בגיל 20 עלה אבא לארץ־ישראל, כאן התגוררה אחותו הבכירה פאיה ספיבק, אליה היה אבא קשור מאוד, שכן היא אשר טיפלה בו מגיל רך ביותר. יחד איתו עלתה גם אימו, אולם גברו געגועיה אל ילדיה אשר נותרו בחוץ־לארץ; היא חזרה לעיירה ממנה באה.

לימים פגש אבא את פנינה לבית שירצקי, ילידת פולין, הם נישאו ונולדו להם בן ושתי בנות. אבא הקים הקים רפת ברמת־גן ולאחר מכן — גם לול; בשנים האחרונות עד ליום מותו הוא עבד בעיריית רמת־גן במחלקה המישפטית.

אבא הקדיש הרבה מזמנו ומרצו לפעילות ציבורית, בייחוד בשטח העלייה וקליטתם של עולים חדשים מיוצאי ברית המועצות. באותו פרק זמן היגיעו ארצה גם אחותו דובריש ואחיו מרדכי וסנדר, אותם לא ראה במשך 30 שנה.

גם ב״אירגון יוצאי קאפרשט בישראל״ היה אבא מהפעילים ביותר ונבחר פעמים אחדות לוועד האירגון. הוא לא חסך זמן ומאמץ והיה משתתף בישיבות הוועד; היה בין המארגנים של כנסים שנתיים של הקאפרשטאים בארץ.

אבינו, משה ינוביץ, נפטר בחודש יוני 1975; אימנו, פנינה, נפטרה מצער שנה לאחר מותו.

יהי זיכרם ברוך!

שמואל פוטיק

הגאון הצעיר מיכאל׳ע קליימן ז״ל

מיכאלע היה בין הבולטים בחבורת־הצעירים — איש־רוח ועט היה; לא אפריז אם אומר: ענק־הרוח.

בית הקליימנים היה ספוג ערכי־תרבות וסקרנות אינטלקטואלית. מקורה באבי המשפחה, דוויד ז״ל, וצאצאיו שניחנו בכישרונות ברוכים ובמאוויים להרחבת־דעת תוך התמדה בקריאה ולימוד רב־אופקים.

זכורני, ויכוחים מתמידים במיפגשים החברתיים בביתם; בעיקר — בחצר, בה היו נפגשים האחים והאחיות לשוחח בנושאי־רוח. זכור לי, במיוחד, ויכוח ער וקולני עם קריאת סיפרו של לנין על ״מאטריאליזם ואמפירוקריטיציזם״. בניתוח הספר, באבחנות הפילוסופיות, בגיבוש השקפות־עולם נתחלקו דיעותינו, ולמעשה — קבעו את נתיבותינו בדרכי־עולם ואמונה.

היינו אז בגיל 15—16, ומיכאלע ואנוכי כבר ספגנו תורתם של א.ד. גורדון, הנרי ברגסון, גיאורג לנדאור וכן כיתבי מארקס ואנגלס, ברנשטיין וקאוטסקי. בחדירה לנבכי האסכולות הפילוסופיות, מצאנו דרכנו בתפיסה הבנוייה על הסינתטיזם; התרחקנו מקסם ה״מהפיכה הסובייטית״ ומצאנו דרכנו ל״גורדוניה״ — בהנהגתה בסניף המקומי, אחר־כך בהנהגה הראשית; ואנוכי — בהגשמת העלייה לארץ־ישראל.

מיכאל'ע חלה ומת באביב־ חייו; קולו נדם בעודו שואג למרחבי־יצירה בעולם־הרוח. לא אפריז אם אומר: גאון היה הנער ובישר רבות לעתיד. נדם לעד.

זרובבל סקר כותב ב"ספר גורדוניה":

"מיכאלע היה גאוותנו. חריף־מוח ועוקר־הרים ממש. לימים — והוא עדיין עול־ימים — נקרא לעבוד במזכירות התנועה בקישינוב. התקציבים היו דלים והנער לן במישרד על הריצפה. עד מהרה נפגעו ריאותיו והוא חלה בשחפת, מחלה ממארת באותם הימים. מיכאלע נפטר, לאחר שנות־סבל ב־1939.

קורבן אמיתי, אוליי יחיד — של התנועה בגולה מלפני השואה. ראוי שייפקד כאן שמו".

עוזר ברונשטיין

מחסור ועוני

בחיבה ותודה לבומה יוצים, משה ברויטמן, משה זלצברג, יוסל בירשטיין, מינה חרקובר, פאני קצ'וק ואחרים, אשר שהיו לנו למישען, טרחו ועזרו והשפיעו עלינו רב־טובה — כאשר הוריי חלו ונפלו למישכב לפני למעלה מיובל שנים, ואני אז נער בן אחת עשרה בלבד.

קסום ומאושר, הייתי מקשיב לסיפורי אבי יענקל ברונשטיין; אושר כזה לא ידעתי מעולם ושוב לא אדע אי־פעם. סיפוריו היו כה מושכים, כה ציוריים עד שבמחציתם שכחתי כל מצוקתי, כילד אשר החלק הארי של עולמו הקט היה מחסור ועוני.

ובאשר הסיפורים של אבא — את כל מה שהציק לי ניסה אבי להשכיח ממני בסיפור. והמוסר־השכל? תמיד אותו מוסר־השכל: למרות נעליי הקרועות, למרות אדרתי הבלה, יתרוני על חבריי הוא ללא־ספק; כי אני בוודאי אגיע לאותם הישגים של הילד מן הסיפור ואז... אז, חשבתי בלבי, אקנה לי חלבה, הרבה חלבה. גם ילקוט של עור, גם "פוגאץ" (אקדח־הפחדה), גם חנות אפתח; אימא תשב לייד הקופה — כמו לייקה זילברמן; אבא יכין את בחורי המקהלה לימים־הנוראים. הוא בוודאי יהייה חזן כמו דוויד זילברמן, הרי אז נהייה עשירים!...

שליו ורגוע הייתי נרדם עם סיפורי אבי; טובל בהזיות ודמיונות־שווא; נישא על גלי־קסם סמויים כמו אבירי האגדות על סוסותיהם האצילות. אולם למחרת, כאשר הבוץ והגשם התגברו על נעליי הקרועות ועל לבושי הדל, לא הועיל לי העתיד הוורוד שאבא

צייר לי בסיפוריו; בשיניים נוקשות, ורטוב עד לשד עצמותיי, הייתי חוזר מבית־הספר; כוח סבלי, סבלו של ילד קטן, פקע: פרצתי בבכי על הסף. רבות בכיתי בילדותי, כמות של בכי, רבת־מונים מזו שאפשר לזקוף לחשבונו של ילד קטן.

לבכות, להקביל פני כל צרה, גדולה כקטנה, בבכי — למדתי מאימי בתיה; התשובה לכול שאלותיי היו דמעותיה של אימא.

— "אימא, מדוע אין לנו חנות?"

— "מדוע?" — חזרה אימי על שאלתי והתייפחה חרישית.

כמעט כול שנתיים החלפנו דירה. כל המיטלטלים שלנו לא היה בהם די כדי למלא עגלה אחת. אימא הייתה נאנחת ועיניה היפות הוצפו לחות.

— "שלא אחטא בדברי" — אמרה — הבטן אינה מזכוכית, אך העברות אלה יקרבו את קיצי."

— "אימא, מדוע אין לנו בית משלנו?"

התשובה השיגרתית לא איחרה לבוא.

לעתים, כאשר נדמה היה להוריי ששנתי עמוקה, היטיפו מוסר איש לרעותו:

— "מדוע את בוכה כל הזמן? מתייפחת על כל דבר? וכי נתת דעתך, ולו פעם אחת, שאווירה כזאת מזיקה לילד?"

— "אתה, עם סיפורי־המעשיות, עושה לו שירות יותר טוב? ממלא ראשו של הילד בקש; שום תועלת לא תצמח לו מהמעשיות האלה; מוטב היה לדאוג לו לנעליים. את אלה שוב אי־אפשר לתקן!"

☆

לאבי לא היה מישלח־יד קבוע, גם בעל־מיקצוע לא היה; מה שקראו בקאפרשט: "א פראסטאק". ואם כי היה בר־אוריין: ידע רוסית ורומנית על בוריין, גילה בקיאות גדולה במתימטיקה, למרות היותו אוטודידאקט; ושלח ידו בכול מיני חיבורים, אשר מעולם לא יצאו לאור. למרות כול מעלותיו הטובות, לא שפר מצבנו; הוא לא ידע להפיק תועלת מידיעותיו הרבות והמעמיקות. על כן עבד בכול מיני עבודות ארעיות, מהן קשות ומפרכות, והשתכר אל צרור נקוב.

מה שהרגיז אותי במיוחד, היה היעדרו של אבי מן הבית בערבים. העבודה בסבלות בטחנת־הקמח, שם עבד שנים רבות, הייתה בלילות; גם כאשר היה מזכירם וגיזברם של התאחדות האופים היה מאחר לחזור הבייתה בערבים. אותו דבר כשהיה זבן בחנות־המכולת של שימחה פורטנוי, ונאמנו של נחום שניידמן במיפעל המצות של פסח. קרה גם שחזר הבייתה רק לימי חג ושבת, בעת היותו איש־אמונו של ליב פיכמן בגוֹבוזני וכן כשהיה מלמד דרדקי בקוטוז'ני־מארי. לימים, הרחיק נדוד ועד ערי־הנמל הגיע, שם נפל קורבן לתמימותו־כישלון ממנו לא התאושש כל ימיו.

מעט הזמן, שניתן לנו להיות ביחד, הגביר געגועינו והתרפקותנו איש על רעהו; כל רגע נוצל למישחקים וסיפורים. אימא, כדרכה, הייתה יושבת ומטליאה ונאנחת:

— "סיפורים, סיפורים ומעשיות, שום תועלת לא תצמח מזו!"

לפתע — תפנית חדה, שינוי עז!... אבא כול הזמן בבית, אך שוב אינו מספר סיפורים; פניו נפלו, אינו עונה לשאלותיי; גם עם אימא ממעט לדבר. משיחותיהם הקטועות אני קולט תכופות את השם גננדיל. זה ימים מספר שאבא מחכה באי־סבלנות שיחשיך; עוזב את הבית כשחבילה בידו וכעבור שעה קלה הוא חוזר כלעומת שבא; מספר לאימא בלחש כי גננדיל אינה מסכימה. הדבר חוזר ונישנה ערבים אחדים; כל פעם אותו סיפור: "גננדיל לא רוצה — הדברים נראים פחותי־ערך בעיניה".

לבסוף החליטו לעזוב את גננדיל ולנסות את המזל אצל ביילה מעכל'ס. ואומנם מביילה מעכל'ס חזר אבא בלי החבילה; למחרת שוב הוסק התנור, אימא אפתה ובישלה, אולם עשתה הכול תוך בכי עצור ופניני־דמעות גולשות על לחייה הנפולות. בארוחת הצוהריים, ישבה גם היא לשולחן, היגישה כף מרק לפיה ולפתע!... לפתע פתאום פרצה בבכי קורע־לב. אף פעם לא שמעתי אותה בוכה כך. לא עזרו השידולים ודברי־הנועם של אבא, הוא לא הצליח להרגיע אותה; להיפך בכייה וזעקותיה גברו.

☆

ימים אחדים, לאחר הדברים האלה, בבוקרו של יום־קיץ בהיר, כשבועיים לפני חג השבועות, כאשר עמדתי לקחת את שקית־הספרים כדי ללכת לבית־הספר, עיכב אותי אבי ואמר:

— "היום תישאר בבית!"

— "מדוע?"

— "עלינו לגשת לאיזה מקום!"

— "לאן אתה לוקח את הילד? — שאלה אימא בהתרגשות — וכי עליו לראות את כל ההשפלה הזאת? להיות עד, אתה כבר יודע למה שאני מתכוונת?"

— "על הבן להיות בקי בעסקי אביו — נכנס אבא לתוך דבריה — ויהיו העסקים אשר יהיו!"

יצאתי עם אבי לדרך, עליז ושמח; מזמן לא זחה עליי דעתי כמו באותו בוקר נפלא. גרנו אז באחד האגפים בחצרו המטופחת של דוויד זילברמן. בחנות־המכולת שלו היה מכול־טוב, גם שכנינו משמאל, מישפחת גרצנשטיין, גם הם התברכו בשובע ובשפע. מה קסמה לי חצרם ההומיה!... וכיצד פסעתי ברגל־גאווה, כאשר — ברשותו של בנם מוטי — הובלתי את הסוס באיפסר אל הבאר...

כעת אני הולך לצידו של אבא; בוודאי פנינו מועדות אל אותו מקום, עליו סיפר לי לא־פעם; כאשר נחזור תהייה גם לנו חנות עם חבית דגים מלוחים, עם צנצנות זיתים שחורים; והעיקר — עם הרבה חלבה, עם פרה חולבת בחצר, עם אווזים, עם תרנגולות — כמו אצל שכנינו משמאל; שקי־קמח ותפוחי־אדמה וגבינות יבשות על אצטבאות המזווה. הן אצל אלוהים הכול אפשרי — כך לימדני אבא. ובמיוחד כאשר אליהו הנביא ייקח את העניינים בידיים — הכול בטוח מראש.

— "הה, אליהו, אליהו! היכן אתה אליהו? אל תאכזב אותנו, אליהו!"

אבל, לאן אנו הולכים?

— "אבא, לאן פנינו מועדות?" אבי אינו עונה ונחפז כאדם שחוזר על עקבותיו לחפש אבידה. הנה עברנו כבר את ביתו של מרדכי ליב ינוביץ, משם — ימינה אל מול הבאר לפני בית ושל יואל מער, ואנו — בחצר ה"פרימאריה" (העירייה).

בחצר העירייה, מצאנו מיספר לא־קטן של אנשים חמורי־סבר אשר התחמקו איש ממבט רעהו, כל אחד עם שק ריק בידיו. גם תורנו היגיע. תפקיד שקל לנו כמחצית השק תירס, אבא חתם, העמיס את השק על שכמו ויצאנו את חצר העירייה. הלכנו דרך השדות, לכן נתארכה דרכנו. כאשר למעלה ממחצית הדרך הייתה כבר מאחורינו ואפשר היה להבחין בטחנת־הקמח, אליה היו פנינו מועדות, הוריד אבא את השק מעל שכמו, ישב עליו ולא מיהר לקום. הוא הושיב אותי על ברכיו, ליטף אותי, נישק אותי ודיבר ארוכות. לסיום דבריו אמר: "שמור על אימא, עזור לה ואל תציק לה בשאלות. אני אשיג עבודה, אשלח לכם כסף, תראה, עוד יהייה לנו טוב, עוד נספר על כך בשמחות. זכור, אצל אלוהים הכל אפשרי!"

— "לשבת תחזור הבייתה, נכון?"

— "לא, בני, גם לא לראש־השנה. אוליי לחג־הפסח!"

דמעות ניקווה בעיני, הרגשתי מחנק בגרוני, כתפיי הרטיטו.

— "לא, לא יאה ולא נאה! כאשר האב נעדר מן הבית, הבן ממלא את מקומו; ואז הוא אינו צריך לבכות כי הוא כבר גדול!"

אבא השאיר לנו חצי שק קמח־תירס ונסע לחפש את מזלו. בגאלאץ עבד בסבלנות בנמל. הבייתה החלו להגיע מיכתבים וכסף. אט אט פדינו את כול החפצים שאבא מישכן אצל ביילה מעכל'ס; אימא הכינה עצים להסקה לקראת החורף, קנתה לי מגפיים וגם מעיל חדש; התחלנו להתאושש קמעה.

— "נו, ברוך השם, אמרה אימי כאשר עזרתי לה לשאת את המיחם שלנו מביילה מעכל'ס. זה החפץ האחרון אשר אביך מישכן אצלה. יבורך האל! עכשיו נשאר עוד לפדות את כלי־הכסף אצל אהרון שוחט, שיאריך ימים ושנים. אצלו קיבל אביך הלוואה ללא־ריבית להוצאות־הדרך. וכאשר יחזור אביך לחג־הפסח, ימצא את כול הכלים האהובים עליו במקומם, יערוך את הסדר, אתה תשאל את הקושיות ויהיה לנו טוב!"

תחזיותיה ומישאלותיה הצנועות של אימא לא נתקימו; גורלו המר של אבי הישיגו גם במקום החדש.

☆

בגבור המשבר בקאפרשט, באו רבים לגאלאץ לחפש עבודה. אבא, אשר כבר היה ותיק במקום, ערב לאחדים מהם בחנות־המכולת ובמסעדת־הנמל, ואלה היציגוהו אחר־כך ככלי ריק. הוא לא הבין כי עריבות כזו נותנים לזמן מוגבל. כפי הנראה, קסם לו העניין שבניהם של יושבי "הכותל המיזרחי", משחרים לפיתחו ומבקשים ערבותו וחתימת־ידו; על כן חתם לכול דורש מבלי להניד עפעף, מבלי לקחת בחשבון סיכון כלשהו. כאשר עמד על טעותו, היה מאוחר מדיי. בעלי שני המקומות הנ"ל נזכרו באבי כי חתם

בזמנו על ערבות; — "כל חתימה שאין מבטלים אותה — טענו — שרירה וקיימת. לא עזרו לו לאבא תחנונים והסברים — נאלץ היה לשלם את כול הכסף, סכום למעלה מאחד עשר אלף לעי — הון עתק בעת ההיא. החלום — לעשות מאמץ, כול עוד כוחו במותניו, כדי לעמוד אחר־כך ברשות־עצמו ולא להיות שכיר־יום — נגוז לעולמים. הוא הפך עבד לתמימותו.

קטנו סכומי־הכסף, ששלח לנו, והמרחק בין המישלוחים נתארך. לעומת זאת, גבר זרם המיכתבים מהם למדנו על השתלשלות הדברים. המיכתבים היו כתובים בכתב־ידו היפה של אבא, מופנים כול־פעם לאדם אחד לפי כול כללי־הנימוס: "היות שערבתי לבנך, או לך, בסכום כזה וכזה הריני מבקש מכבודו שיחזיר את הכסף לבני או לאשתי, ובשכר זה יבוא על הברכה וכו' וכו'". איש לא התרגש מהמיכתבים, ואנו לא נושענו מהם. לאחר כמה נסיונות־גבייה, שלא הביאו תוצאות, פסקה אימי: — "אל תלך יותר, יבוא אביך ויגבה בעצמו!"

לאחר שעמד בהתחייבויותיו ושילם את כל הסכום, טבין ותקילין, חזר אבי הבייתה שבור ורצוץ, כולו עור ועצמות. בלית ברירה חזר לטחנה לשקים, אולם עכשיו תשוש היה; העבודה הייתה למעלה מכוחותיו הדלים. הכפור העז, שהיה באותו חורף; כישלון תמימותו בגאלאץ, כל אלה חברו יחדיו והפילוהו למישכב. לא עברו מיספר ימים וגם אימא חלתה מרוב־צער ועגמת־נפש. לעזרתי, לטפל בהוריי החולים, באה בת דודה שלי מאוריהוב, פאני קוצ'וק (היום תושבת חדרה). לעזרת שנינו, באו חבריה מסניף "החלוץ": משה ברויטמן ויוסל בירשטיין, אליהם הצטרפו: בומה יוציס, משה זלצברג, מינה חרקובר ואחרים. החבורה האצילה הזאת והמעניינת, באה אלינו ערב־ערב במשך חודשיים, ועזרו לנו רבות בכל המובנים... הסיפורים של אבא, אשר נסתיימו עם נסיעתו לגאלאץ, נתחדשו לי הפעם בשיחותיהם המאלפות, שנסבו על ארץ־ישראל, "החלוץ", סיפרות וכיוצא באלה.

בריאותו של אבא נתערערה מיום ליום; קצרה ידם של רופאי קאפרשט להושיעו. לאחר התייעצות החליטו שיש להעבירו לניתוח לאוריהוב אל ד"ר לשקו המפורסם. אבא היה אז בן ארבעים ושתיים בסך הכול. כול ימיו עבד קשה; ועכשיו, בצר לו, הלכו דוויד זילברמן וליב שטיין ואספו בשבילו כסף למימון הנסיעה והניתוח. בפעם הראשונה ראיתי את אבא ממרר בבכי: — "אילו — אמר — היו האנשים מחזירים לי את כספי לא היו צריכים לחזר בשבילי על הפתחים!" "אילו" — אמרה אימא בביטול והתייפחה גם היא.

זה למעלה מיובל שנים שאני נושא עימי את הסיפור הזה. הרגשת העוני והמחסור עדיין לא נמחקה מליבי וזיכרוני; גם עכשיו, לאחר שסיפרתי את הסיפור, לא הוקל לי.

עוזר ברונשטיין

תחבולה אידיאולוגית

מוטיל פייארמן הוזמן להרצות בקן של "השומר הצעיר", אשר זה מקרוב נוסד ועשה צעדיו הראשונים בביתו של נוטע גרובקופטל (הסנדלר). הנושא להרצאה זו היה "יסודות הבורוכוביזם". אחד החניכים אמר לאחר מכן: "ידעתי שכוונתו להעביר אותנו לתנועה אחרת".

הגשמת המארכסיזם בעזרת השם...

המשורר מרדכי גולדנברג היה יהודי שומר מסורת, אבל זה לא הפריע לו להיות חבר "פועלי־ציון". הוא ניבא הצלחה עולמית לת רת מארקס בזו הלשון: "מיט גאָטס הילף וועט זיך דער מארקסיזם פארשפרייטן אף דער גאנצער וועלט" ("בעזרת השם, עתיד המארכסיזם להתפשט בכל העולם").

☆

דאס גורל-ספר׳ל און דער "לוח"

אין די לאנגע ווינטער־נעכט האָט מען בא אונדז, אין אסאך הייזער, ארייגעקוקט אין גורל־ספר׳ל אָדער אין לוח.

דאָס גורל־ספר׳ל איז געווען א "ליובע" פון א ביכאלע, גאָלד אליין! פארוואָס? פשוט, ווייל תמיד האָט עס געגעבן נאָר גוטע תשובות; אויך האָט עס פותר געווען אלע חלומות צום גוטן. למשל: דיין טאָכטערס זיווג איז אויפן וועג... אדער "ווער סע חלומט א פעסל, וועט זיין דער גביר פונעם געסל". ווילסטו סע זאָל מקויים ווערן, "שטיי אויף דער שוועל בשעת די זון פארגייט, און קוש דריי מאָל די מזוזה"...

דאָס גורל־ספר׳ל האָט מבטיח געווען, געטרייסט, צ געזאָגט און... מער נישט. דערפאר אָבער, האָט דעם "לוח" גערעדט קלאָרע דיבורים: "טבת" — דאָס ערשטע קווארטל — בלאָטע, דאָס צווייטע קווארטל — פייכט, דאָס דריטע קווארטל — שניי און דאָס פערטע — פרעסט.

אויב טבת איז געווען אזא "בארליונט", קענט איר זיך באשיינפערליך פאָרשטעלן וואָס פאר א ממזר "שבט" איז געווען. מע האָט בא אונדז אין קאפרעשט בפירוש געזאָגט: "שוואט — ניע בראט". קאפרעשטער עולם איז געווען גרייט אוועקצוגעבן דעם ווינטער "אונטער דעם קרן". די פרייז האָט אָפגעשטעלט שלמה זיצער: "צוויי ווינטערס פאר איין זומער"...

☆

אָפצולעגן דעם פסח...

גלייך נאָך פורים, פלעגט שלמה זיצער זיך ווענדן צו יעדן קונה: "טוט מיר א טובה און לעגט דאָ א פינגער. איך נעם צונויף התימ.ת אויף אָפצולעגן דעם פסח, ווייל ס׳איז נאָך קיין געלט נישטאָ אויף מצות".

☆

ביז צו די מצות

"ס׳איז פאראן אסאך מישפחות, וואס האָבן נישט קיין פיצל חמץ, ב י ז צו די מצות" — פלעגט זאָגן שמואל לייבערפארב.

☆

הכנסת כלה

א פרעמדער ייד פלעגט, יעדעס יאָר, קומען קיין קאפרעשט צונויפנעמען געלט אויף "הכנסת־כלה". זאָגט אים אמאָל שמואל לייבערפארב: "פעטער, דאָס געלט, וואס כ׳האב אייך געגעבן פאראיאָרן — מיילא; וואָס ס׳איז געווען — געווען. אָבער הייניקס־יאָר וויל איך טאקע וויסן ווער דער חתן איז. אפשר געפעלט מיר נישט דער שידוך!"

דניאל ושיינדל לײדערמאַן עם בני ביתם

ר' אהרון וײסמן עם בני ביתו

מישפחת אהרון ואלטע פרוימצ'וק

מישפחת אהרון וחנה פייערמאן וקרובי מישפחה

בשורה הראשונה: משה ברויטמן, **בשורה השנייה:** אייזיק זאוקשטיין ויעקב ברויטמן, **בשורה השלישית:** שרה ברויטמן, ברל ברויטמן

ברל ושרה איצקוביץ (שניספו באונייה "מפקורה"), עם בניהם פנינה ושאול

מישפחת דיקרמן — בלה ועטל (ד"ר אסיא זסלבסקי) ז"ל, ישראל וילדיו

משה ועלקע לערנער ובני ביתם

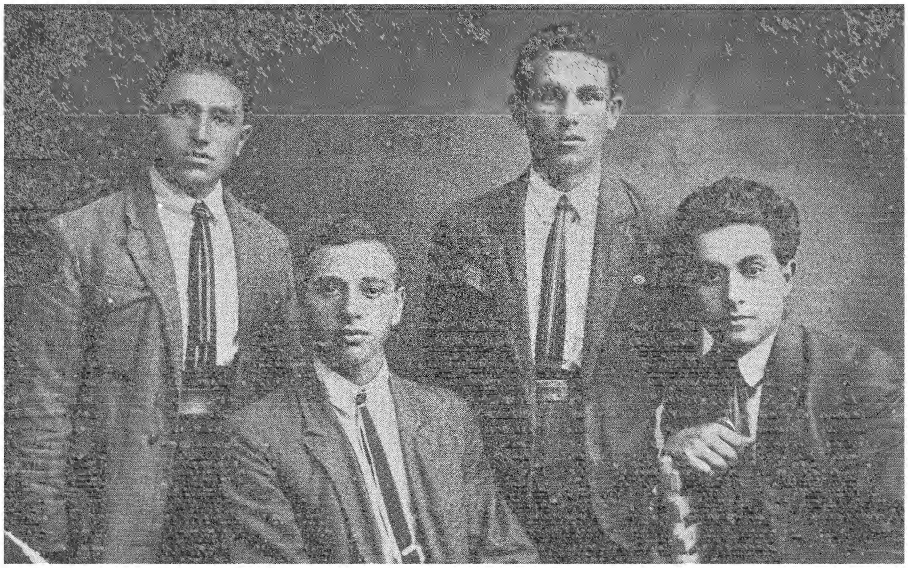
איזראיל ינוביץ, וועלוועל איבצ'ר, שמואל מער, וועלוועל גרשטיין, בומה יוציס, (?), משה זלצברג, (?). לייב מער

עם עלייתו של אברהם קליימן ארצה (27.9.1927)

שורה ראשונה: משה ברויטמן, יוסל בירשטיין, **שורה שנייה:** משה זלצברג, אברהם קליינמן, שיקע זייקונר, איזראיל ינוביץ, **שורה שלישית:** בומה יוציס, מינה חייט.

שורה רביעית: חיים שפושניק, אלי טורבן.

בומא הייסינר, ניומא קליימן, חיים איבצ'ר, ניסן הייסינר (1924)

שורה ראשונה : דורה ולייב פרוימצ'וק, **שורה שנייה :** רייזל, אסתר ובוקה פרומצ'וק.

שורה א': גיטל בליומיס, איטה אקרמן, **שורה ב':** רוזה פוטיק, ציפה סקלדמן, **שורה ג':** סוסאלע קליימן, בלה ליבסטג (אחד במאי 1932).

סוניה ברונשטיין, רוזנפלד, מלכה סקלדמן, לייב פרוימצ'וק, שרה ערליכמן, בוריא ינוביץ, רבקה עלקיס (28.8.1934)

שורה א׳: (?), **שורה שנייה:** סוייה פיינבוים, גיטל הייסינר, מארא חייט, **שורה ג׳:** (?)

גולדה רבינוביץ, מינדל גרצנשטיין, אסתר פרוימצ׳וק, חייה לייבזון

משה ומלכה עלקיס ובני המישפחה

ניורה ואסתר איצקוביץ עם בני מישפחה ואורחים

וועלוועל הייסינער ("מאַסקיוועקער)

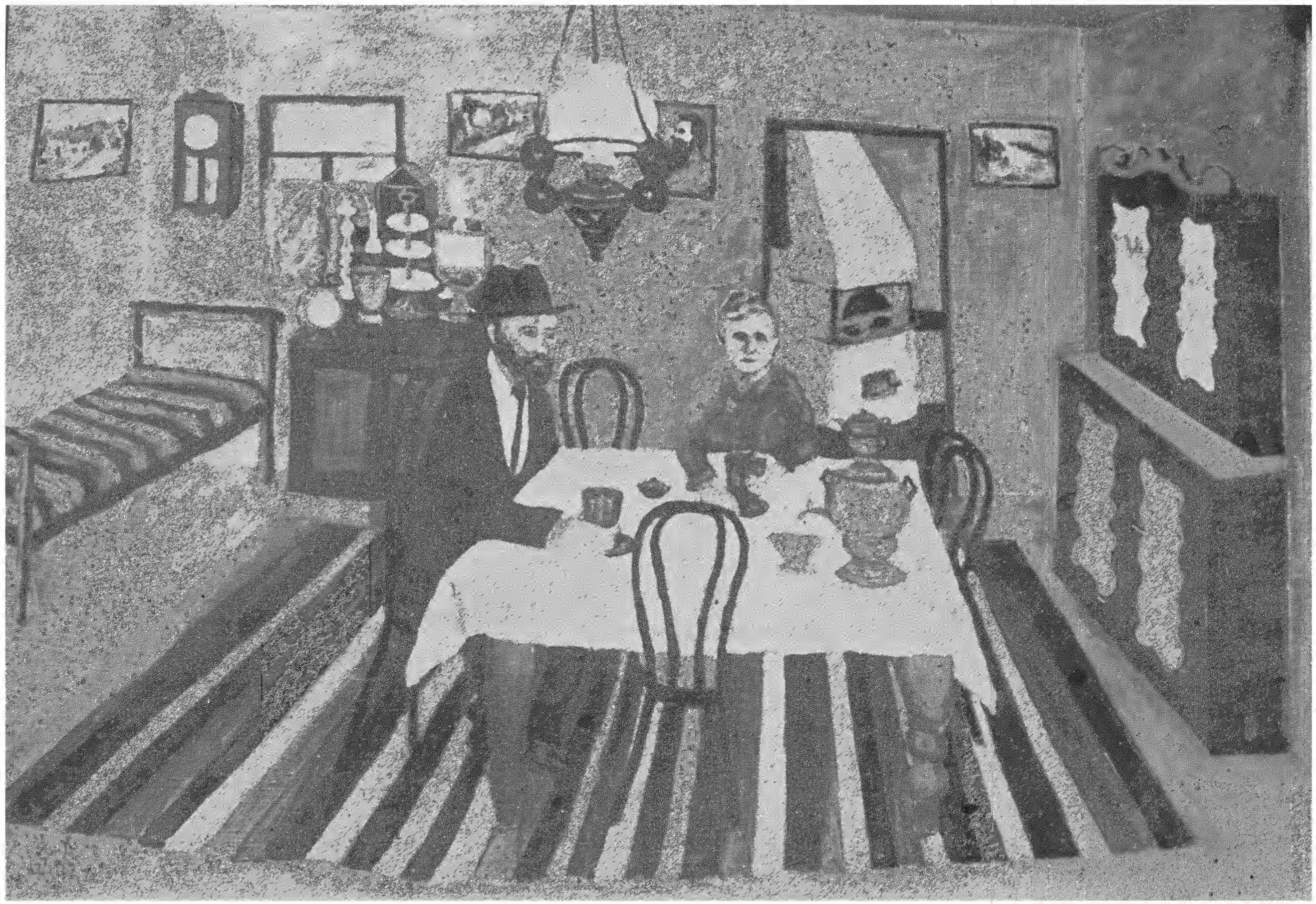

רבקה איצקוביץ

ברוך ינוביץ

מזיקני העדה

משה קולקר : בקן המישפחה

משה קולקר: מצפים לקונה

מ א ז ה י מ י ם
פון אמאליקע צייטן

יששכר (שוניא) ברונשטיין

אזכרם...

אודה על האמת — קשה לשוב ולהיזכר כדי לספר את סיפור עיירתנו. מרחק הזמן והשנים, שחלפו מאז עזבתי אותה, משכיחים הרבה מסביבתה, מאוכלוסייתה, ממוסדותיה, מתרבותה ומן הרוח המיוחדת ששררה בה, אשר ברצוני להעלות ולהציב זכר לה. ועוד — אני שטוף רגשות בהעלותי את זיכרם של אלה, אשר היו קרובים לי וללִבי. הם באים, הם ניצבים לפניי ואני מחייה דמויות, שומע קולות, רואה בעיני־רוחי את הזוהר הנשפך, משמש־קייץ יוקדת, על פני בתיה, שווקיה, חוצותיה; את יהודיה המתרוצצים להביא פת־לחם לביתם; את צעיריה התועים ותוהים לדרך, בה יבחרו לחייהם הבלתי־ברורים. על הכול הייתי רוצה לספר ולהעלות מתהום הנשייה. אי־לכן, מחוייב אני להתעלות מעל לרגשות, להתייצב כעד בלבד לכל מה שעיניי הוזות, ולספר את אשר מעלה הזיכרון, בלא לנטות לרחשי־הלב.

☆

עיירתי — קטנה הייתה. בה שכנו כ־400 מישפחות של יהודים תמימים, אוהבי עבודה, מעבדי אדמה שבסביבה, סוחרים המתפרנסים מאיכרי הכפרים השכנים, המגיעים לשוק ומציגים מרכולתם לראווה. בין תושביה גם בעלי־מלאכה רבים: חייטים, רצענים, פחחים, נפחים, סנדלרים, נגרים וכן אופים, אשר סיפקו לחם לימות־החול וחלות — לשבת וחגים.

קצרים הם תולדותיה של קאפרישט עיירתי — בסך הכול קרוב למאה שנים. אך בפרק זמן קצר זה גדלו בתוכה בנים ובנות, אשר ספגו לתוכם מיטען רציני של רוח לאומית, אשר תצעיד אותם — ברבות הימים — על פני דרכים וימים ותכוונם אל הארץ העתיקה־חדשה, בה הקימו לעיירה האהובה שאיננה — מצבה חיה, אנושית — דור יוצאי קאפרישט בארץ־ישראל. אומנם, בתיה של העיירה באש נשרפו; קלגסי הצוררים עלו עליה ועשו שמות בה ובאנשיה. כעת נותרה בה שארית־פליטה זעירה, דוויה, ענייה, מיותמת וכואבת. כך יתארו אותה היחידים, אשר מגיעים מגלות חשוכה וסגורה. ואילו אני אזכור אותה, את יופיה הפשוט, התמים, היהודי.

עיירתנו לא הייתה שונה מעיירות רבות באוקראינה, ברומניה ושאר הגלויות, עליהן קראנו ולמדנו. מוסדותיה היו דומים בוודאי לאלו בעיירות אחרות; כן גם אוכלוסייתה ומשלח ידם. במה, איפוא, ייחודה? והאם היה קיים בה ייחוד כלשהו? ארהיב עוז בנפשי ואציין כי ייחודה של עיירתנו טמון בזאת שהשכילה להיות אם בישראל, אשר גידלה את בניה: לאומץ, לתעוזה ולנאמנות ליעד. הם קיימו את מיצוותה להיות ראשונים ב״החלוץ״, להגשמת העלייה, להמשיך בחיי עבודה, בהתיישבות, בקיבוצים, במושבים, בערים, במוסדות ובכל אשר תפנה. יחידים ומישפחות יצאו ועלו ארצה, הקימו כאן ביתם והינם פרושים על פני מפת כל הארץ — מצפון ועד דרום. כימעט בכל יישוב חיים ובונים בניה, יוצאי־חלציה של קאפרישט. בזכותה היה הדבר, ברוח הייחודית שטיפחה בהם ובמורשה שניטעה בתוך נשמתם. כך יזכרו אותה בניה.

☆

תהליך ההתחדשות והנהירה לבניית חיים חדשים החל עוד בשנות העשרים. עוד בהיות האוכלוסייה בעיירה שקועה בחיי שיגרה, לוחמת מלחמת־קיום עקשנית לפרנסתה — עוד אז החלו צעירי העיירה לחפש תוכן חדש, מרענן, מבטיח ובעל עתיד. הם נענו לקריאתו של בוייה טבצ׳ניק, קמו והקימו סניף ״החלוץ״ — ״ברייה״, אשר טעמה לא הוברר למקימיה ואף לא לתושביה ולפרנסיה של העיירה. משונים היו הם בעיני הקהל הרואה את מעשיהם ותוהה: הכיצד, בחורים מ״בתים טובים״, אשר לחמם ניתן להם, אשר תקוות הוריהם היא לראותם ממשיכים את אורח־חייהם שלהם — מהי רוח עיוועים זו שנכנסה בהם? ומהי דרך־חיים זו בה בחרו לעצמם? תמהו זקן וטף ואף נדו להם ולהוריהם על אשר כך עלה להם... נדמה שראויים להערכה הראשונים — יוצאי משפחות הייסינר, יוציס, איבצ׳ר — אשר היו הראשונים לצאת לפני המחנה, ולאחריהם — השניידרים, הקליימנים, הלייברפרבים ועוד, ועוד.

סניף ״החלוץ״ הבזיק בעיירה כשביב־אור, אשר האיר וכבה, כי לאחר שחבריו עלו ארצה לא היה לו המשך. רק כעשור, לאחר מכן, שטפו את העיירה תנועות־הנוער, אשר נתנו לתושביה מעוף ורצון להיחלצות וליציאה. הם הם שקבעו את גורל מרבית מישפחותיה — לקום ולצאת; ואם לצאת — הדרך הייתה לארץ־ישראל.

✡

אחד הגורמים, אשר קדמו לתהליך זה, ואשר היווה מרכיב חשוב בהתעוררות הציונית של העיירה, היה לימוד השפה העברית. בכל בית ראה אבי המישפחה חובה לעצמו ללמד בנו עברית. גני־הילדים בעיירה היו בין המוסדות החשובים ביותר, באשר שם חונך הילד לשמוע, לשיר ולדבר עברית. לאחר מכן היגיעו הילדים ל״חדר״ ולמורים פרטיים, אשר לימדו אותם בביתם או בבית הוריהם, חינכו אותם והדריכו אותם לקראת הבאות.

לזמן קצר בלבד הוקמה בקאפרשט גימנסיה ״תרבות״ — מהראשונים בבתי־ספר ״תרבות״ שקמו בביסאראביה. אומנם נסגר בית־הספר לאחר תקופה קצרה, אולם בפרק הזמן של קיומו הצליח להדליק ניצוץ, אשר היווה בשנים הבאות יסוד לתנועות־הנוער שקמו בעיירה. לאחר סגירת הגימנסיה נשאר גן־הילדים המוסד היחיד, בו היקנו לילד הרך מושגים ראשונים בשמות של צמהים וחיות על טוהרת העברית. שירי ארץ־ישראל הושמו בפיהם; ובטרם יבינו את מובנם שרו אותם בתמימות ובשימחה, כשהם מבטאים אותם בהיגוי ובהברה האשכנזית, הנהוגה אז. ראוי להזכיר את שושנה הייסינר, הראשונה בין הגננות, אשר באו אחריה בשנים הבאות, וביניהן: גיטל הייסינר, אחותי ריבקה ברונשטיין, חנה רבינוביץ ועוד. לכל אלה עומדת הזכות הגדולה שנטעו בפיות הקטנים את ראשית הדיבור בעברית.

מוסד בפני עצמו היה המורה הפרטי, אשר עבר מבית לבית והפיץ תורה בין תלמידיו. מורים אלו, מיספרם היה רב; הם התחלפו, במרוצת הזמן, עד בוא הכורת וקולם נדם. המורה העברי, יותר מכול האחרים, תרם לקידומם של התלמידים, אשר היו בבוא הזמן למדריכים, מחנכים, חברי הנהגות בתנועות־הנוער. לניורא איצקוביץ, לנחמן פולישצ׳וק, ליואל מער, למרדכי גולדנברג ולכל אלו שבאו אחריהם — להם אנו חבים את המעשה הרב בהקנותם את השפה העברית, לימוד התורה ותולדות העם, חינוך עברי

של ילדי העיירה ופתיחת פתח להם לקראת עתידם... תלמידיהם המשיכו והשלימו לימודיהם בגימנסיות עבריות ומשם היגיעו לתנועות־הנוער, מהן ינקו את הרוח הציונית ואת החזון להתחדשות ולעלייה.

☆

בין המורים, אשר הזיכרון מעלה את דמותם האצילה, השופעת אמונה תמימה בכוחו של החינוך — עולים לעיני־רוחי מוריי ומחנכיי נחמן פולישצ׳וק ומרדכי גולדנברג. ראויים הם כי אציב להם שורות מיספר — זכר לדמותם שהערצתי ונשאתי בליבי.

נחמן פולישצ׳וק. עד היום זכור לי מבטו החודר מבעד למישקפיו. מעיניו נשקפות פיקחות, חוכמה ובאותו הזמן גם נוקשות של מחנך בעל רצון עז ללמד תלמידיו דעת ולהוליכם בדרך הישרה. קפדן היה האיש ודייקן. ממנו ירשנו את הדייקנות, הסדר, הדיבור לעניין ולעיקר. הוא היה משרה סביבו יראת־כבוד ונוטע בנו את הרצון לקרוא, לדעת ולהעמיק בכל דבר. הוא שנא את השיטחיות והדריך אותנו להפריד בין העיקר לטפל. לימים הישוויתי אותו לשאר המורים, אשר פגשתים בדרך לימודיי, ומצאתיו ראוי לשמו כמחנך וכמורה למופת.

מרדכי גולדנברג. אל מורה זה היגעתי לאחר תקופת־לימוד קצרה אצל פולישצ׳וק, ומפיו למדתי עד לעזיבתי את העיירה, כדי להמשיך בגימנסיה בעיר הגדולה. גולדנברג היה עילוי, תלמיד־חכם, משורר, סופר ביידיש ובעברית; סיפוריו ושיריו הופיעו בעיתונים שונים בביסאראביה ובארצות אחרות. לנו הוא היה מורה אהוב ונערץ. הוא נטע בנו את הנטייה ליופי. כייד הדמיון הפורה עליו, הוא מצייר בפנינו כל פרק בתורה, בתולדות־העם, בסיפרות היפה; הכול היה מתייצב בפנינו בצורה חיה ומוחשית. הוא ראה את ההוראה לא כמיקצוע גרידא, אלא כשליחות; הוא האמין שכך צריכים להיות מורי ישראל ומלמדיו — לימוד תורה לשמה.

גולדנברג גר בקצה העיירה. ביתו גבל בכיכר ירוקה שהשתרעה מאחורי ביתו. מבעד לדלת הפתוחה יכולנו לראות את האחו המוריק ואת עדר הפרות הרועה שם. מן הראוי לתאר את התמונה הפאסטוראלית הזאת: אביב, ערב פסח, הטבע בהתחדשותו, ירק מבצבץ לאחר הפשרת־השלגים, החמה מלטפת והיקום מתעורר; ואילו אנו, המורה יחד עם תלמידיו, ״גורשנו״ מן הבית ההולך ולובש צורה לקראת חג האביב, פסח הממשמש ובא. כי פרלה, אשתו של מורנו, הקדימה במלאכת־הניקיון: המיטלטלין הוצאו והוכשרו, ואליהם ״צורפנו״ גם אנו אל מאחורי הבית. ישובים היינו לפני מורנו ולומדים מפיו את ״שיר השירים״ — היא מגילת האביב.

ללמוד עם מרדכי גולדנברג את ״שיר השירים״ בתוך תוכו של הטבע המתחדש, תחת כיפת השמיים; לשמוע מפיו ״דודי ירד לגנו לערוגות־הבושם, לרעות בגנים וללקוט שושנים״ — לא יכלה להצטייר בפנינו ערוגת־בושם מוחשית יותר, מאשר זו, אשר יכול היה להדגים לנו המורה גולדנברג מול האחו שלפנינו. אין ספק, לא רק בגלל זה שפרלה ״גירשה״ אותנו מהבית, הוציא אותנו מורנו אל חיק הטבע, אלא תוך כוונה ברורה להדגיש לנו את ״שיר השירים״ דווקא שם.

אותו הדבר, כאשר היגענו לחג השבועות ול״מגילת רות״. הוא ליווה אותנו אל מחוץ לבית והרחק מהבית, בתוך קמה ירוקה, בה ישבנו ושמענו מפיו את פסוקי המגילה.

יכ לנו לראות בעיני־רוחנו את רות המואביה כשהיא הולכת בעיקבות הקוצרים ומלקטת את השיבולים. חושבני, כי ההשראה שקיבל המורה גולדנברג מן הטבע, בו היה חי, הצליח להנחילה גם לנו. פירורים מכול זה דבקו גם באחדים מאיתנו. אומנם לא נהיינו למשוררים וסופרים, אך לבעלי־דמיון — אוליי כן... תלמידיו של גולדנברג, בצאתם מן העיירה ובהגיעם אל בית־הספר בעיר, הביאו איתם מיטען של ידע יהודי גם בתנ"ך, בתלמוד, וגם בנושאים כלליים ובסיפרות; מיטען, אשר הספיק להזין אותם לשנים רבות. הם ישאו איתם מיטען זה ויַנחילו אותו בתאי־התנועות, אשר להן השתייכו במרוצת השנים.

☆

על שניים אלו — פולישצ׳וק וגולדנברג — מן הראוי להוסיף שלישי, אשר במעשיו בעיירה נבדל היה מהם; כיוון אחר, יעד אחר, חדש, מעורר ומלהיב — הלא הוא יוחנן (יוחנצי) קפליבצקי. בטרם אגולל את פרשת יוחנצי, אשוב אל העיירה ולמוסדותיה — מוסדות־ציבור, קהילתיים ותרבותיים.

היה זה הבנק להלוואה וחיסכון (ליי־און־שפאר־קאסע), אשר היגיש עזרתו ללקו־חותיו: הסוחרים הזעירים, החנוונים, בעלי המרכולת ובעלי־המלאכה. והייתה הסיפרייה, בחדר צנוע, דבוק לבנק ובו אוסף מגוון של ספרים ביידיש, עברית ורומנית. הסיפרייה שימשה מוסד מחנך לכול הגילים — למזקן ועד נער. הייתה נהירה אל הסיפרייה והייתה עירנות בין הקוראים, אשר גילו צימאון לכול ספר שנוסף לסיפרייה.

לימים, הייתה הסיפרייה מקום־מיפגש למדריכי תנועות־הנוער, אשר מצאו כאן את המקום לניהול ויכוחים, התדיינות שהיגיעה לפעמים לדרגת "סערות וברקים", תוך התנצחות לפי השקפות עולם של מארקס, אנגלס ולנין או א.ד. גורדון, אחד העם, הרצל, בורוכוב ואחרים.

ואז הופיע בקאפרשט יוחנצי. היה זה קייץ ככול הקייצים. שיממון עוטף את העיירה, החום והאבק גוברים והולכים; ואילו הנוער מתהלך באפס־מעשה. והוא, יוחנצי, אשר היגיע אז מגמר־לימודיו בחו"ל, משקיף, באחד הימים, על פני העיירה ומהליט שעת לעש.ת. וכך היה. הוא כינס את הנוער הלומד וכן את אלו, אשר לבתי־הספר לא היגיעו, וסיפר באזניהם פרק מתולדות העם — הוא קרא בפנינו פרק בתנ"ך על השופט "שמשון". אומנם פשר־הדבר היה תמוה בעיניי, אז וגם היום, אולם היה המשך לדבר. נתכנסנו בהדרכתו ויצאנו מן העיירה אל הכרמים שבמורדות ההר. שם נוצרה המיסגרת האירגונית, אשר יוחנצי כינה אותה בשם "המיצפה". אחדים מאיתנו כבר השתייכו אז לתנועות־נוער והם אשר הביאו משירי ארץ־ישראל. וכך הוחל בשירה וריקוד. המעשה אשר לאחר מכן, קבע את גורל הנוער בעיירה. יוחנצי היה, למעשה, הראשון שהקים את גרעין תנועות־הנוער בעיירה. הנוער המשיך, ותוך זמן קצר, לאחר קייץ חריג זה, הוקמו סניפי התנועות: "השומר הצעיר", "גורדוניה", ומאוחר יותר — "פרייהייט" — "דרור".

יוחנצי הגה את רעיון בנייתו של "בית־עם" בקאפרשט, אשר ייעודו היה לרכז בתוכו מוסדות שונים הפזורים פה ושם. יוחנצי הדביק רבים מתושבי העיירה ברעיון זה והוקם הוועד, אשר פעל לבנייתו של "בית־העם". באחד הימים, אירגן אותנו יוחנצי בטורים של שלושות וערכנו תהלוכה משונה: ילדי העיירה והנוער הולכים כשהם

נושאים על שכמם איתי־חפירה ולפניהם נוסעת עגלה מלאה אבנים. כך עברה התהלוכה מקצה העיירה לקצה השני ונעצרה על יד בית מט ליפול. כאן יצאנו בריקוד מסביב לדיירי־הבית ר׳ יענקל סטופצ׳אק ורעייתו שיינדל.

יש לציין, כי לצורך בניית ״בית העם״ לא נמצא גביר בעיירה, אשר יתרום מכיסו לרכישת המיגרש הדרוש; ואילו הוא — יענקל סטופצ׳אק — איש דל־אמצעים, יהודי ישר ותמים — את מיגרשו תרם בשמו ובשם רעייתו. הינה כי כן, הועלה הזוג על העגלה העמוסה אבנים, אשר בהיותה מלווה טורי הילדים והנוער, עברה ברחוב הראשי של העיירה והיגיעה אל מקום המיגרש, המיועד לבניית ״בית העם״. והייתה השימחה גדולה ביום ההוא, בטקס הנחת אבן־הפינה לבניין. כאן נערכה מכירה פומבית של אבני־היסוד ל״בית העם״ וכול המרבה במחיר — זכה.

איסוף התרומות השבועיות עוד נמשך זמן מועט בלבד, מכיוון שיוחנצי עזב את העיירה ועלה ארצה. הבנייה הופסקה כי לא היה לה ממשיך, ורעיון ״בית העם״ נדם. אנו עוד ראינו בתחילת הבנייה, אך לצערנו ליותר מזה לא היגיע הרעיון במימושו.

את ״בית העם״ לא בנו, אך הזרע שנזרע על ידי יוחנצי ועוזריו בקייץ ההוא, הביא רוח חדשה לעיירה — המה תנועות־הנוער. מעיירה זו יצאו מדריכים, אשר הצטיינו בכושרם, לא רק בסניפי התנועות בקאפרשט, כי אם עלו והיגיעו להנהגות הראשיות: בתנועת ״השומר הצעיר״ — שוניה דורפמן, בתנועת ״גורדוניה״ — מיכאל קליימן, שמואל פוטיק, שוניה וזרובבל סקליאר, עימנואל פרי־פז ועוד; ובתנועת ״פרייהייט״־״דרור היו מרדכי פייארמן והרשל שווארץ. הם היום כולם תוצר של הרוח הייחודית, בה הצטיינה עיירתנו; אין פלא שזו הייתה דרכם ובעיקבותיהם הלכו מאות בני־נוער, שנחלצו ונגאלו בטרם בוא השואה.

✡

סוף דבר: ארכין ראשי על קברך, אשר לא נודע מקומו — מורי ורבי מרדכי גולדנברג היקר. שק ואפר נשאת במחנות־ההסגר בטראנסניסטריה, והתהלכת אבל בין גדולי היהדות, אשר את חייה תיארת ולה שרת את שיריך. יהודי ביסאראביה, אשר הוגלו מבתיהם השרופים והוצאו להורג; אשר רעבים, יחפים ומוכים התהלכו על פני הערבות, להן הקדשת מסיפוריך ומשיריך. שם מצא אותך המוות הגואל.

לכול אלה המישפחות, אשר ראשיכם הוגלו על לא עוול בכפם; אשר מישטר עריץ רדף אתכם ואת יקיריכם גזל מכם. לכול המישפחות, אשר לא זכיתם לגאול עצמכם ולהגיע לכאן; לכולכם — מצבת־זיכרון הקימונו בהוצאתו של ״ספר קאפרשט״, בו יוכלו לעיין הדורות הבאים ולהיזכר מניין באנו ובזכות מה היגענו עד הלום.

הערש פקלמן

קאפרשט — כפי שהיכרתי אותה

זוכר אני את העיירה קאפרשט משנת 1920, אז עברתי הנה ממארקולשט. זו הייתה עיירה, אשר תושביה היו 100% יהודים. שום תעשייה לא הייתה כאן, פרט לטחנת קמח על שפת הנהר "ריאוט". באותה שנה הקימו שותפים אחדים טחנת קמח, שהופעלה על ידי מנוע של 80 כ"ס. לייד הטחנה הוקם בית־בד לעצירת שמן. איכרי הסביבה היו מביאים חמניות לבית הבד, אשר הכוח המניע שלו היה סוס עיוור. את השמן היו סוחטים בידיים, והאיכרים הסתפקו בכמות השמן שקיבלו ובלבד שלא לקנות בחנות. מרבית תושבי העיירה עסקו במיסחר עם האיכרים של כפרי הסביבה, כ־20 במיספר, מהם מולדובנים ורוסים. הסוחרים הגדולים היו אז האחים יעקוב ואהרון מטייביץ. הם היו נותנים מראש כספים לסוחרים הקטנים, אשר היו מספקים להם את התבואה שקנו אצל האיכרים עוד לפני הגיעם לעיירה.

באותן השנים הקימו כאן גימנסיה עברית, אולם במשך הזמן לא מצאה חן בעיניהם של המטייביצים. "וכי זוללי לחם ושום זקוקים לגימנסיה?", אז מכרו את הציוד, כיסאות ושולחנות וכו' לגימנסיה מארקולשט. קאפרשט נשארה בלא גימנסיה עד היום הזה. מי שידו השיגה שלח את ילדיו ללמוד בבאלץ, סורוקה או קישינוב.

בעיירה היו שני רופאים ובית־מרקחת. הרופאים היו מקבלים משכורת מהטאקסה — היטל תשלום על בשר כשר, אשר נוהל על ידי הרב דוויד קפליבצקי. היו שלשה בתי כנסת ובמרוצת השנים ניבנו שניים נוספים. מיספר השוחטים היה שלושה. כן התקיימה קופה של גמילות חסדים בהנהגתו של ר' אהרון ליבסטג. הוא היה מצרף אליו, שעה שהלך לקבץ תרומות לטובת הקופה, אולם חלוקת הלוואות לנצרכים, בוצעה על ידיו בלבד, כדי שלא לבייש. מרבית ההלוואות ניתנו תמורת משכון. עם בואו של המשטר הסובייטי בשנת 1940, חוסלה הקופה ור' אהרון החזיר לאנשים את החפצים שלהם.

בשנת 1920 הגיעו לקאפרשט, פליטים אשר ברחו מהפרעות באוקראינה. הם נתקבלו בסבר פנים יפות. איכסנו אותם והסתירו אותם עד שנשלחו לקישינוב. שם סידרו להם תעודות־זהות רומניות; רובם נסעו לארצות שונות וחלקם הסתדרו ברומניה. מייד, אחרי מלחמת העולם הראשונה, כאשר הרומנים ניכנסו לבאסראביה, הם הפקיעו את אחוזותיהם של בעלי האחוזות וחילקו אותם לאיכרים. העיירה קאפרשט השתרעה על שטח של למעלה מ־500 הקטאר, רכושו של הפריץ דעמי. נוצרה אפשרות לחלק את השטח הזה לתושבי העיירה לפי 4 הקטאר למשפחה נוסף על 2500 מ"ר למגורים ולדרכים ציבוריות. קרקעות אלו חולקו בראש ובראשונה לאנשים, אשר לא היה להם מקור פרנסה אחר. היות שלא היה לי עיסוק אחר, קיבלתי 4 הקטאר ומיגרש לבית. בשנים הראשונות עיבדתי בעצמי את הקרקע וקיבלתי יבולים טובים, מכיוון שהיה לי נסיון קודם מבית אבא וגם בהיותי בשבי הגרמנים, שם עשיתי הכרה עם שיטות עיבוד מודרניות. יש לציין שמרבית הקאפרשטאים אשר זכו לקבל שטחי קרקע, לא ידעו כיצד לעבד אותם.

בית המרחץ הישן, אשר היה על יד הערוץ, היה רעוע ובלתי ראוי לשימוש. הודות ליוזמתו של הרב קפליבצקי, נבחר ועד לאיסוף כספים על מנת להקים בית מרחץ חדש. היו קשיים באיסוף תרומות, בייחוד כאשר עשירי העיירה לא התייחסו כלל למיבצע זה. כעבור שנה — שנתיים, כאשר בית המרחץ הוקם ולא היו אמצעים להביאו לגמר, יצא

שוב הרב קפליבצקי עם חברי הוועד לגיוס אמצעים. בבואם אל גביר העיירה, יעקב מטייביץ, הוא שאל: מתי יושלם בניין בית המרחץ? על זאת ענה הרב: הדבר תלוי בך. תרומתך בלבד יכולה לסייע לנו לגמור את העבודות. לא חלף זמן רב ויעקב מטייביץ נפטר. התחיל משא ומתן בין משפחת מטייביץ לבין החברא־קדישא, אשר דרשה 75 אלף לעי. הוועד נתקל בסירוב מוחלט, אולם אחרי שלשה ימים שהמת היה מוטל בבית, ניתרצו בני המשפחה ושילמו 120 אלף טבין ותקילין.

מבין המיבצעים, שהיו להם הצלחה בקאפרשט, זכורים לטוב נשפי הריקודים, אשר נערכו על ידי עסקנים ציבוריים וציוניים בעיירה. נשף הריקודים בפורים (פורימבאל), הכנסתו הייתה קודש לקק״ל. אולם גם בחנוכה, ל״ג בעומר או סתם בשבת רגילה, נערכו נישפי ריקודים לטובת מוסד זה או אחר. מקור ההכנסה החשוב ביותר בכל נשף ריקודים חציו היה ממיזנון. כיצד מרכיבים מיזנון? מיספר נשים פעילות מבקרות אצל עקרות בית, ולאחר שכל אחת מתחייבת בדרך כלל ״לתת־משהו״, הרי ניתן למיזנון כינוי ״מיזנון־משהו״. מצירופן של כל תרומות ה־״משהו״, נוצר ריכוז מגוון של דברי מאכל ומשקאות החל מברווזים צלויים, עוגות, ועד ממתקים ויינות למכביר אשר נמכרו בכסף מלא.

מקור שני להכנסה היתה ״ההגרלה״, אשר פרסיה רוכזו באותה שיטה עצמה. מקור שלישי היה — מכירת הוואלס הראשון שנעשתה תוך כדי התחרות חופשית בין צעירי העיירה. התמונה לא תהייה מושלמת אם לא תוזכר ״מלכת הנשף״, זו שזכתה במספר הרב ביותר של פתקי בחירה. הכנסתו של נשף ריקודים מעין זה, הייתה 15־20 אלף לעי; סכום אשר איפשר לא־פעם לבסס את פעולתם של מוסדות־ציבור שונים.

אחד המוסדות המרכזיים בקאפרשט היה, בלא־ספק, הבנק להלוואה וחיסכון (ליי־און־שפאר־קאסע). יותר ממחצית תושבי העיירה היו בעלי מניות בבנק. אם מישהו נזקק להלוואה, היה מקבל עד 5000 לעי, אשר נפרעו בשיעורים שבועיים, כפי שהוסכם עם ההנהלה. מנהל הבנק היה אליעזר הייסינר וחברי ההנהלה נבחרו מדי־שנה באסיפה שנתית. הבנק הקל בהרבה את מצבם הכלכלי של הסוחרים, החנוונים ובעלי־המלאכה. הבנק היה מסונף לבנק המרכזי שמושבו היה בקישינוב. החל משנת 1932 עד 1940 הייתי חבר ההנהלה. באותו הזמן היו איתי בהנהלה: שמואל לייברפאב, אלעזר גרינשפון, לייבל דורפמן, יענקיש גיטלמן ויהודה־לייב שטיין. עם כניסתם של ״משחררינו״ הסובייטים, הם סגרו את הבנק לאחר שרוקנו את הקופה.

התאריך 22 ביולי 1940 הוא יום היסטורי בשביל ביסאראביה ובשביל קאפרשט בפרט. הצבא האדום של השילטון הקומוניסטי נכנס לבסאראביה על מנת לשחרר את העם מהשילטון הנצלני של הרומנים. את פניהם קיבלו כל התושבים בתשואות רמות. בייחוד היה הנוער מלא התלהבות, ולא אחת מהנערות טיפסה על הטאנק על מנת לתת נשיקה לחייל המשחרר.

אבל השימחה לא ארכה זמן רב. זכורה לי אימרתו של איציק שולמן (צ׳יוראר); חבריא, זכינו לקבל אחים חורגים, לא אחים אמיתיים... ובאמת הוכח שהאחים ״הנאמנים״ רוקנו, ראשית לכול, את חנויות הבדים ושאר החנויות וכן הפקיעו את בית־הבד לשמן וטחנת־הקמח הגדולה, אשר בבעלותם של אהרון איבצ׳ר ודוויד איבצ׳ר, משה עלקיס, מלך הויכמן וירמיהו סקלדמן. אחד מעובדי המיפעל מונה למנהלו. באחד הימים נאסרו ונשלחו לסיביר: מלך הויכמן, ארקה פידלמן, פרוים הויכמן וברוך וקסלר. אלו היו הקרבנות הראשונים של קאפרשט.

ברוך ינוביץ

משה הייסינר נזכר בימים עברו

אני בנו של יוסף הייסינר. נולדתי בשנת 1896. למדתי ב״חדר״ אצל לייזר וולמן עם עוד 11 ילדים. אני זוכר את הרבי שהיה בעל זקן אדום, ארוך. בגיל ארבע התחלתי ללמוד חומש. בחורף היינו הולכים הבייתה לאור פנסי־יד. ה״בלפר״ היה מלמד את הילדים בגיל שלוש ״מודה אני״ ו״קריאת־שמע״. בזמני בנו את ה״דייטשע שיל״ ואת בית־הכנסת של בעלי המלאכה (״די גרויסע שיל״). החברים שלי, אשר למדו איתי ב״חדר״ היו בין היתר: נוח סופר, ברל איוונצ׳ר, הערשל פוטיק, יוחנצ׳י ועוד. אחר כך באו מלמדים ״מודרניים״, אשר החזיקו ״חדר מתוקן״ והיו מארגנים ״קלאסן״ — כיתות. המורים היו: גורמן — המנהל, ניורה איצקוביץ ועוד.

הפעולה הציבורית של הנוער, בעיירה כל כך קטנה, הייתה שאספנו ספרים קטנים ביידיש, של שמ״ר ואחרים, אשר יוסף סקליאר היה קונה בבלץ; אנו היינו מכנסים את הילדים, שלא היו הולכים ללמוד ב״חדר״, וקוראים בפניהם את הספרים. הבחורים המבוגרים מגילנו, בני 20 — 30 היו: אהרון איוונצ׳ר, מרדכי־לייב ינוביץ, אהרון מטייביץ, יוסף סקליאר, אשר טיפלו בענייני ציונות, קהק״ל וכו׳.

נציג המימשל המקומי בקאפרשט היה ה״סטארוסטה״. הוא היה צולע ברגלו האחת ושמו גיאורגי ספיטארו מכפר קאפרשט ועזר לו בנימין ״סוטסקי״. הסטארוסטה היה נציג של ״האוריאדניק״, אשר מושבו היה ב״וולוסט״ — מימשל איזורי במחוז בכפר קוטיוז׳ני־מארי. הכול היו נשמעים לו. ה״סוטסקי״ היה עוזר לסטארוסטה ותפקידו היה לחלק הזמנות לבתי המשפט, צווים שונים וכו׳. פעמיים בשבוע, ביום ראשון וביום חמישי, התקיים בעיירה ה״יריד״.

אדמת קאפרשט היתה שייכת לבעל האחוזה פיודור דעמי. זכורה לי אשתו, אשר קראו לה ״די דעמיכע״ (אשת דעמי). מקום מגוריה היה בדומולז״ן, באחוזה שלה; שם היה לה כרם גדול מאוד. אני זוכר את מנהל המשק שלה (אופראווליאושטשי), אשר היה בא לקאפרשט כשהוא רכוב על גבי ה״ביומקה״ — עגלה צרה וארוכה שהיו יושבים עליה רכובים כמו על גבו של סוס. סוס לבן, ענק, בשם איסאי היה רתום ל״ביומקה״ וכל הילדים היו רודפים אחריו. זכור לי שה״דעמיכע״ נתנה במתנה את הקרקע, עליו ניבנה הרחוב החדש (״די נייע גאס״). אז הוקמו בבת אחת כעשרים בתים.

הייתי חייל בצבא של הצאר ברוסיה. אז היו מתגייסים לצבא בגיל 17. היה זה בשנת 1915, שנה לאחר פרוץ מלחמת העולם הראשונה. בדרך כלל, יהודים לא היו מוכנים לשרת בצבא של הצאר, על כן היו מטילים בגופם מומים שונים, אשר הנפוץ ביותר היה ה״גריז״ (שבר); יש שחתכו את האצבעות המשמשות ללחיצת ההדק; אחרים שילמו למומחים הון־תועפות, כדי שינקבו את עור־התוף של אוזנם או לגרום לעיוורון חלקי על ידי הטלת תבלול בעין. הבריאים, אשר לא הצליחו להטיל מום בגופם, היו מתחבאים בעליות־הגג או במרתפים; שם שהו ימים שלימים עד שהתברר להם, ללא־צל־של־ספק, שחוליות הביקורת, אשר היו עורכים מצוד־פתע (אובלאווא), עזבו את העיירה. אני התגייסתי לצבא, נפצעתי בחזית בוקובינה והשתחררתי בשנת 1917.

היה זה בתקופת־המעבר, עם פרוץ המהפיכה הרוסית וחיסול שילטון הצאר. בהיעדר שילטון בעיירה, היה חשש רציני מפני התנפלויות של האיכרים מכפרי הסביבה. אני זוכר

את קבוצת "ההגנה העצמית" (סאמה אובורונה) שהתארגנה בקאפרשט. לקבוצה זו השתייכו צעירים מגיל 30־40, אשר הרגישו עצמם מסוגלים להדוף כל התקפה. הקבוצה התחלקה לחוליות, אשר התרכזו יומם ולילה במיספר בתים, בקצות העיירה, מוכנים לכל אירוע או קריאה.

זכור לי, בהיותי ילד בשנים 1903—1905, נמצאה בגיא (ריפע) שבקירבת העיירה, עגלה ובה גופתו של איכר מהכפר פרודאנשט. זה היה בשבת והתהלכו שמועות כי למחרת היום, עם הבאתו לקבורה של הנרצח, תותקף העיירה ואומנם כך היה. אנשי פרודאנשט ניסו לעבור עם הגופה דרך העיירה, אולם אנשי ההגנה מנעו בעדם, ומי יודע במה הייתה נגמרת התקרית, אלמלא הופעתו של האוריאדניק בלווית שוטרים. ברור לאחר שהובטחה להם מתת־יד הגונה.

מקרה אחר, זכור לי, כאשר פועל שעבד בסנדלרות אצל דניאל לידרמן, שתה לשכרה והתקיף עוברים ושבים ברחוב. מרדכי־לייב ינוביץ, אשר היה בחור חסון, השתלט עליו למרות שנדקר על ידו. הוא החזיק בו עד שהגיעה עזרה. מאז זכה מרדכי־לייב לכינוי: "גיבור". בקטטה אחרת, בין יהודים לגויים, ביום של יריד, היה מעורב גם מרדכי־לייב ואז נדקר בעינו ונפצע בראשו. הודות לקבוצת "ההגנה העצמית" לא סבלה העיירה מפרעות ומעשי־שוד. זכור לי סטודנט אחד, מורה בשם פינקנזון, הגיע לקוטוז'ני עם ארבעה רוכבים ושם היסלו את שרידי השילטון הצארי, את האוריאדניק עם שוטריו, ובמקומם אירגנו את המיליציה החדשה.

אני הייתי בין המייסדים של ה"חלוץ" בקאפרשט בסוף 1919. המארגן הראשון היה זאב (בוייה) טבצניק. התרכזנו בשוחה (בורדיי) בשטח מאחורי העיירה, משמאל לדרך העולה לכיוון ראספופני. היו שם כשלושים איש, רובם מבני־העיירה, מהם שלושה מהפליטים מאוקראינה (בעזשעניצעס). הבנים הזכורים לי: לייב זייקונר, אהרון בולשטיין, שמעון פורטנוי (בנו של פיני הצבע). מהבנות היו, בין היתר: אשתי חיה ממשפחת גרויזין ואחותה טובקה (יונה), כמו כן אחותי נחמה. בשנת 1922 עלינו ארצה דרך קונסטאנצה, יחד עם אשתי וילדיי. בארץ היינו הרבה זמן מחוסרי־עבודה. בחיפה התארגנה קבוצת־בנין בשם "הבונה", אשר כללה בת כה בנאי אחד בלבד. אנחנו הקימונו את ארבעת הבתים הראשונים בבת־גלים בשנת 1923/4.

לאבי יוסף היו תשעה ילדים, משה, שמעון, ניסן, סוסקי (סקליאר), חווה (פריפס), נחמה (טסלר), דיומה (שפירא). פרט לשמעון, עלו כולם ארצה. זכורים לי סבא שלי וועלוועל מאסקיווקער. סבתא מינדל ארדרמן, אשר יחד עם יוסף איווצ'ר היו בין הראשונים בקאפרשט. השם "הייסינר" בא לנו מהעיירה "הייסין" באוקראינה, אשר שם היה גר סבא של סבא שלי.

בלה לביא (ליבסטג)

יצחק חיטרון מספר

בתוקף תפקידי בוועד הארצי של בית־הספר "תרבות", ביקרתי בקאפרשט לשם טיפול בהשגת אישור רישמי להקמת בית־ספר "תרבות" בעיירה. באותו הזמן לא היה בקאפרשט מקום־לימוד מסודר. היכרתי אישית את נחמן פולישצ'וק, מורה מצוין, אלא שהוא לימד ב"חדר מתוקן". יחד עם פנחס גליצקי, קרוב מישפחה שלי, אשר התמסר

בכל מאודו לפעולה זו, ייסדנו בעיירה גימנסיה "תרבות". אני הושטתי להם, מטעם מרכז "תרבות", את כל העזרה בהשגת צורכי־לימוד, מכיוון שבראש הגמנסיה הועמד מנהל, שהיה רחוק מעברית, התקיימה הגמנסיה רק שנה בלבד.

בקאפרשט היה בנק "הלוואה וחיסכון", אשר בראשו עמד לייזר הייסינר. זכור לי מיקרה, שהייתה גניבה בבאנק. בהיותי נציג של מרכז הבנקים הקואופרטיביים, ביקש ממני המבקר הראשי לבדוק מה שקרה שם ושאל אם יש מקום לחשוד במנהל הבנק. אמרתי שאני מכיר היטב את לייזר הייסינר וכי כאן סתם מיקרה של גניבה.

כאשר נודע לי שר׳ אהרון ליבסטוג נמצא ב"מושב זקנים" בירושלים, באתי לבקרו והוא סיפר לי כי בערב יום־הכפורים היו מעמידים בבתי־הכנסת קערות לתרומות. אחת הקערות הייתה מוקדשת ל"מושב זקנים" בירושלים. אז לא עלה על דעתו שיזדקק אי־פעם להיות בא תו "מושב זקנים" שהוא תרם בשבילו לפני 50—60 שנה. לזכותו של ר׳ אהרון יש לציין כי עם הקמת ביה"ס "תרבות" בקאפרשט, הוא לא היה מתנגד חריף כמו אחרים.

מאיר־הערש ליידרמן

זכרונות מקאפרשט

מספר אירועים נחרתו עמוק בזיכרוני, אנסה להעלות על הכתב אחדים מהם:

א. דליקה וקרבן השריפה

בשנת 1912 פרצה בביתה של חיה־זיסל גולדשטיין, דליקה גדולה אשר במשך שנים רבות זכרו אותה וסיפרו עליה. פיח רב, שנצטבר בארובה, נדלק והאש אחזה בגג הבית וסיכנה את חנות־הבדים — אז הגדולה ביותר בעיירה — והבתים הסמוכים. למרבה האסון, היה זה בחודש שבט, כאשר הדרכים אל נהר הריאוט היו משובשות ואי אפשר היה להביא מים לכיבוי הדליקה. כל אנשי העיירה נזעקו ובאו לעזור, בכל אשר ניתן, וכל אחד הביא אתו דליי מים מן המלאי שבבית ומן הבארות המלוחות שבסביבתם.

אחד הפעילים ביותר לכיבוי האש היה משה ינוביץ, אשר בהיותו צעיר חסון ובעל־מרץ, תפס עמדה על הגג וקיבל לידיו את הדליים שהועברו מלמטה. המאמץ הגופני, החום שפלטה האש והקור ששרר בחוץ, גרמו לו דלקת־ריאות קשה, כך שהוא נפטר כעבור יומיים, והוא רק בן 28 במותו. הוא השאיר אלמנה צעירה — פייגה ושני יתומים ברוך (בוריה) בגיל 3 וצילה בת 8 חודשים.

ב. עזרת עניים

זכורה לי פעילותה של אימי, שיינדל ליידרמן, בעזרה לניצרכים בתקופת מלחמת העולם הראשונה. יחד עם דוויד זילברמן, אשר היה חזן ואחד האישים הפופולאריים ביותר בקאפרשט, ייסדו אגודה בשם "עזרת־עניים", אשר פעלה הודות לתרומות שנאספו מאנשי העיירה.

ג. הגנה עצמית

היה זה בסוף מילחמת העולם הראשונה ב־1917, כאשר ברחבי־רוסיה השתררה אנארכיה עם פרוץ מהפיכת אוקטובר. האיכרים, מכפרי הסביבה, לטשו עיניהם אל העיירה קאפרשט ושמועות הגיעו כי באחד הימים יתנפלו על העיירה כדי לשדוד ולרצוח. אז התארגנו 50 מצעירי העיירה, ביניהם: פייסי גאמר, משה הייסינר, ישראל וייקמן, שלמה כ״ץ, מאיר־הערש ליידרמן ועוד, וייסדו איגוד להגנה עצמית (סאמאָאָבאָראָנא). כל אחד מאיתנו עבר אימון יסודי בקליעה־למטרה ורכיבה על סוסים. יחד עם שלמה כ״ץ נסעתי למקומות שונים, משם הבאנו רובים, אקדחים, וכדורים. התכנסנו בבית הכנסת הגדול והחלטנו כי המקום ישמש מיפקדה ראשית. זוגות רוכבים יצאו בלילה לשמירה בכל הדרכים המוליכות אל העיירה.

ביום בהיר אחד, ראו הצופים עגלות רתומות לסוסים, כשהן יוצאות מהכפרים צ׳וטולשט ושטפנשט לכיוון קאפרשט. מייד הוזעקו הבחורים, אשר יצאו רכובים לקדם את פני הרעה. על יד הגשר שעל הריאוט, בקירבת טחנת הקמח, פגשנו את הפורעים בירי.ת, הם נבהלו וחזרו על עיקבותיהם. באחד מימי השוק, ביום חמישי בשבוע, כאשר באים לעיירה מאות איכרים מהסביבה למכור ולקנות, הגיעו ל״יריד״ תועמלנים אנטישמיים, אשר עוררו את שומעיהם בקריאות ״ביי זשידאָוו־ספאסי ראָסיה״ (הכה ביהודים והצל את רוסיה). קבוצת בחורים מההגנה העצמית יצאה אל ההמון, ירו יריות באוויר וכ.לם ברחו.

ד. להיות מלשין

במשך שנים עבדתי יחד עם אבי, דניאל ליידרמן ואחיי בבית־מלאכה לנעליים, והיינו יוצאים עם התוצרת לירידים שנערכו בסביבה; ביום שני בשבוע — בכפר קאזאנשט, ביום שלישי — באיגנאציי, ביום רביעי — בקוטיוז׳ני—מארי, ואילו ביום חמישי — היריד הגדול בקאפרשט.

בשנת 1934 עברתי לגור בבאלץ גם כאן הייתה לי חנות של עורות ונעליים, מתוצרת עצמית בבית המלאכה שלי. הפועלים, 20—25 איש היו מקאפרשט ומבאלץ. עם כניסתם של הסובייטים הם הלאימו את כל בתי־המלאכה.

יום אחד בא מישהו אל החנות מהנ.ק.וו.ד. והזמין תיק לאקדח של המפקד. למחרת הוזמנתי את המפקד, תוך תואנה שיש בכוונתו לעשות הזמנה. על יד השער נתקלתי בשומר. בפנים רשמו פרטים מפי, במשך 2—3 שעות. לבסוף אמר המפקד: ״כידוע, מי שלא איתנו, הוא האוייב שלנו. אנו רוצים שאתה תהייה איש שלנו ותעזור לנו לגלות מי הם האויבים שלנו!״ ביקשתי דחייה של מיספר ימים כדי לתת תשובה. תשובתי הייתה שלילית ונימוקיי היו: לא יאה לבן מישפחת ליידרמן להעליל על אחרים. אז עצרו אותי בלילה, ערכו לי מישפט על ניצול עובדים. הובאו עדים, אשר לא ראיתי אותם מימיי והעידו עליי ככל העוולה על רוחם. בית הדין פסק לי עשר שנות מאסר בסיביר. הם עשו עיקול על כל מה שהיה בחנות, ואני ציפיתי לבואם של אנשי הנ.ק.וו.ד., אשר יבואו לשלוח אותי לגירוש. אולם באותו הלילה עצמו, הפציצו הגרמנים והרומנים את העיר באלץ היה זה ביום 22 ביוני 1941 כאשר הותקפה בריה״מ ושוב לא היה מי שישים לב אליי. כך ניצלתי מ״בילוי״ במחנות של סיביר...

אריה עפרוני

פרקי־חיים

בעיירה בביסאראביה

נולדתי בעיירה הקטנה קאפרשט, כ־90 ק"מ מקישינוב, בירת ביסאראביה.

אבי היה חייט (וככל בעלי־המלאכה והעובדים בימים ההם ברוסיה הייתה פרנסתו בדוחק רב). רוב ימות־השנה היה מחוסר־עבודה, ורק לפני החגים הנוצריים והיהודיים ובייחוד לפני פסח ולפני חג המולד, היה עובד כמה שבועות 20—22 שעות מעת לעת — לפעמים נודד עם המכונה מכפר לכפר ומאיכר לאיכר כדי להוציא את מחייתו.

שתי מטרות שם לו אבי בחייו: להקים בית־כנסת בשביל "חברת תהילים" ולעשות את כל המאמצים, כדי שבניו ילמדו. ואכן הוא שילם במיטב עמלו למלמד הכי טוב; תחילה למלמד מהסוג הישן ואח"כ למלמד צעיר מודרני, שלימד גם רוסית וגם דברים חיצוניים. אני למדתי בשקידה, וכאשר קרה פעם והרבי שלי לא חזר לעיירה בזמן הפסקת הלימודים, בכיתי מר.

אבל לרוע מזלי פרצה מלחמת העולם הראשונה, ואבי גוייס לצבא. אבי לא רצה, כמו יהודים רבים אחרים, לעשות לעצמו מום או להסתרר ולהתחבא מעיני השילטון — והלך לצבא. הממשלה הצארית נתנה למשפחות המגוייסים עזרה דלה מאוד, וכפי שאמרו אז, היא יכלה להספיק רק "וואסער אוף קאשע" (מים לדייסה). מעבודת אמי לא יכולנו להתפרנס, לכן נאלצתי לצאת לעבודה בשדה — ואני אז רק בן 11—12. כעבור זמן, בגלל גילו (היה בן 40), הועסק אבא בצבא כחייט ביקטרינוסלב (היום דנייפרופטרובסק), ואני עברנו לשם.

ביקטרינוסלב השתדל אבא להכניס אותי לישיבה. הוא שאף שאהיה רב או לפחות שוחט, אבל ידיעותי היו כה מעטות ביחס לגילי, שלא קיבלו אותי לישיבה.

ב־1917 פרצה המהפכה לשימחה ולתקווה, שאפפה את כל העם, הצבא והיהודים. תקווה לגמר המלחמה, חופש ודרור לכול (יום עבודה של 8 שעות, חופש התארגנות של פועלים). היו הפגנות המוניות — ואני אז בן 14—15. הייתי נוכח בהפגנה ציונית אדירה באודסה, שבה הופיע אוסישקין.

עם פרוץ המהפכה וגמר המילחמה חזרנו לעיירת מולדתי, ואז פרצה גם מלחמת האזרחים. כוס התרעלה עברה גם על היהודים, והייתי עד באחד מימי השוק, כאשר האיכרים רצו בייצולים ובקלשונים לשדוד את חנויות היהודים. עד מהרה נכנסו הרומנים וכבשו את ביסאראביה.

לרוע המזל, נאלץ אבי למכור את הבית כדי לשלם חובות. במצב כזה לא רק שלא הייתה כל תקווה ויכולת להמשיך בלימודים, אלא הייתי צריך שוב לצאת לעבוד בשדה כדי לעזור לפרנסת הבית.

וכך הלכו ונשתבשו ימי נעוריי. כשגדלתי קצת, התחלתי לעבוד בבניין, עבודה קשה בגילי אז, אבל מכניסה יותר. מובן, אחרי יום עבודה כזה לא ידעתי שום חברה ושום

בילוי. הייתי נופל למישכב, נרדם ובקושי מתעורר לעבודת יום המחרת. אח״כ עזרתי קצת באירגון ביקור־חולים אצל זקנים חסרי־ישע, אבל זו היתה פעילות ציבורית זעומה.

אלה היו חיי בימי הנעורים. לא ידעתי חברה, לא ידעתי שימחת חיים מהי. מילדותי הייתי מוטרד ועמוס עבודה ובדאגה לקיום — שלא לדבר על לימוד כלשהו, עד גיל 17—18 לא ידעתי לקרוא לא ספר ולא עיתון.

עם זרם הפליטים מאוקראינה

ב־1918, עם החרפת מילחמת האזרחים ברוסיה, התחילו היהודים מאוקראינה לגנוב את הגבול ולבוא לביסאראביה. יהודי ביסאראביה היו יהודים פשוטים, לא ברי־אורין, אבל יהודים עם לב חם. ולמרות סכנת הנפשות ממש, (הרומנים הכריזו על עונש מוות למי שייתפס עוזר לפליטים מאוקראינה), היו עוברים את הגבול לילה־לילה, והיו מעבירים כך מאות ואלפי יהודים מעיירה לעיירה, מאכילים אותם ומביאים אותם למקום מבטחים בערים, ובעיקר לקישינוב

גם לעיירה שלנו הגיעו פליטים, ובראשם אחד בשם בוייה טבצ'ניק, אדם בעל מרץ, מעוף, ואידיאליסט ציוני גדול, והוא אירגן בעיירה שלנו את הסניף הראשון של הסתדרות "החלוץ" בביסאראביה. אני הצטרפתי ל"החלוץ".

לבטים ב"החלוץ" והתקדמות אישית

כניסתי ל"החלוץ" שינתה את חיי והתפתחותי מן הקצה אל הקצה. היו לי התלבטויות רבות, בעיקר בשטח הכשרות. כאמור, גדלתי בבית מסורתי. אבי היה אדוק אך לא פאנאטי, אימי הייתה קנאית עד לאימה; וכשהתחילו בבית "החלוץ" לקנות בשר לא־כשר, לא ידעתי כיצד לנהוג. ידעתי שעם אמי אסור לי להתייעץ. אם אסרה דבר, היתה מייד נשבעת בחייה, ואז כבר לא יכולת לעשות כלום. אבל אבא היה ליבראלי יותר ואמר לי: "עשה בני, כפי שמצפונך אומר לך, ותתנהג איך שאתה מוצא לנכון". ומעניין לציין, שאבא, כשהיה בצבא, שמר כפי מידת יכולתו שלא לאכול מהדוד הכללי. לבסוף גבר "החלוץ" ונשארתי. וכאן, כאמור, חל מיפנה עצום בחיי ובהתפתחותי. נכנסתי באקטיביות להנהלת ענייני הפלוגה, התחלתי בקנאות לדבר רק עברית, נסעתי לארגן עוד שני סניפים בעיירות הקרובות — ובעיקר התחלתי ללמוד ולקרוא. התנאים במקום היו קשים מאוד ולא יכולתי ללמוד ולקרוא הרבה, אבל כשעברנו אח״כ לקישינוב, קראתי ולמדתי לילות שלמים. אומנם עבדתי שם קשה מאוד בחטיבת עצים, אבל כשחזרתי מהעבודה, מייד התמסרתי לקריאה. הגיעו אלינו נאומים ארוכים של אוסישקין וברל כצנלסון, וגם קראתי לאט לאט, אבל התגברתי עליהם. אפשר לסכם ולהגיד, ש"החלוץ" והציונות הוציאו אותי מיוון־הניוון ועשו אותי לאדם פרודוקטיבי לעם ולארץ.

בהתקבל הידיעה על מותו הטראגי של אריה עפרוני (זייקונר) ז״ל, נשלח למשפחה ולמשק בית־השיטה המיברק הבא:

עם מותו נסתלקה מיוצאי עיירתנו אחת הדמויות החלוציות; האיש אשר הגשים בחייו הלכה למעשה את עקרונות הציונות הסוציאליסטית. חלוץ למופת בהיותו בהכשרה החלוצית בביסאראביה, המשיך בדרך זו בארץ ובקיבוץ. חבל על דאבדין ולא משתכחין.

אירגון יוצאי קאפרשט בישראל.

מרדכי רישפי (פייארמן)

עם אריה ב״החלוץ״

פתק כתוב בכתב־ראי מהופך, הועבר בכיתתנו מיד ליד, באחד מימי אביב 1921. והפתק קצר וקולע: ״חלוצים הגיעו. מוסיקה — שיעור חופשי. נבקר אצלם״. על החתום — סיסמתנו ״אנו נהיה הראשונים״. היה ברור כשמש: ראשונים לבקר אצל החלוצים צריכים להיות אנחנו, תלמידי הכיתה הבכירה, מייסדי אגודת הנוער ״פרחי־ציון״, אשר סעיף ראשון בתקנותיה היה — שאיפה לציון, והשני — דיבור עברית חובה בין חברי האגודה.

ואומנם, כאשר התברר שהמורה למוסיקה חולה, לא חיכינו לממלא המקום וערכנו ביקור בשטח, בו התמקמו החלוצים. העבודה כאן הייתה בעיצומה: בנות עטופות מטפחות לבנות בחשו בתוך סיר גדול שפות על גבי אבנים גדולות, ואילו הבחורים עסקו בחפירת תעלה בצורת מלבן, תוך כדי שירת ״יה־חילי־לי עמלי״, בטונים גבוהים ביותר.

מאותו היום ואילך, היינו אורחים קבועים אצל החלוצים. בסקרנות מרובה עקבנו אחר מהלך העבודה בשוחת המגורים המשונה, ואף עזרנו בהגשת קנים לכיסוי הגג המשופע. כאשר נשלמה המלאכה, היינו אנו הראשונים שהשתחלנו, מבעד לפתח הצר פנימה, והתפרקדנו מלוא קומתנו על הדרגשים המיועדים לשינה. בהזדמנות זו בדקנו, אם נצליח להגיע ל״שולחן״, אשר במרכז השוחה, תוך כדי ישיבה על הדרגש.

ברור, לא אחת שמענו טרוניות מפי החלוצים בייחוד החלוצות, שה״צוציקים״ מסתובבים יותר מדי בכל פינה, מפריעים ללא־הרף. אולם החלוצים בני העיירה שלנו, ובמיוחד לייב זייק נר, היטו לנו חסד ואף הירשו לנו, לפעמים, להסב אתם בערב בשירה לייד המדורה. בסופו של דבר, הרי היינו ציונים בלב ובנפש, הרקנו קופסות הקק״ל והעיקר — דיברנו עברית.

אף אנו לא נשארנו כפויי־טובה והיינו מוכנים להגיש עזרתנו ככל שניתן. כך התגייסנו בחופשת הקיץ לחבטת הזרעונים מראשי החמניות, שגידלו החלוצים במורד הגבעה. כן זכור לי, שהועסקנו בהשחלת עלי־טבק; עבודה שנמשכה מיספר ימים, ויצאנו משם באצבעות חומות, שקשה היה לרחוץ אותן אפילו בסבון.

יותר מאחרים נטה לנו חסד לייב זייקונר, כנראה מכיוון שגילה אצלנו יחס רציני לעבודה. אף הוא זכה מצידנו להערכה, מכיוון שהיה מדריך אותנו, בימים שלא עבד בחוץ, בעבודות שביצענו. אולם הערכתנו אליו גברה מאז מעשה הלבינים ומעשה שהיה כך היה:

באחד הימים שקלו וגמרו החלוצים שחשוב לבנות מיטבח, בו יוכלו גם לסדר את כלי־האוכל שאין להם אכסניה. חישבו ומצאו, שחומר־הבנייה המתאים ביותר הם לבינים. הרי גם אבותינו במצריים בנו בחומר ובלבינים...

ובכן, הובא חומר, שהיה מצוי בסביבתנו בשפע, וה ערם לערימה שטוחה; קש קצוץ פוזר מעל לחומר וכן נשפכו דליי־מים לתוך הערימה. ומה עכשיו? עומדים הבחורים

מסביב וחוככים בדעתם. הופיע לייב זייקונר, אשר חזר מעבודתו בעיירה, העיף שאלה בחלל האוויר: "נו, למה מחכים? יש לגשת לעבודה!"

מייד חלץ מינעליו, הפשיל מיכנסיו והתחיל מבוסס בתוך הערימה. אט־אט הצטרפו אליו גם האחרים, ולאחר שהלבינים התייבשו הוקם המיטבח לתפארת ולתועלת.

בלה לביא (ליבסטג)

שירטוטים של קאפרשטאית

עולות ופוקדות אותי חוויות, מאי־אז ואי־שם, הגנוזות במעמקי־הנפש. צמודות הן לחילופי עונות־השנה כמו בשילטון המחזור בחי ובצומח.

— — — הינה בידי הנר הדקיק, המאיר לי אפלוליתו של מרתף טחוב. המרתף התת־קרקעי, אשר אפשר להגיע אליו ממחסן־הבית במדריגות. בפנים קריר, אפילה, טחב וסודות אפופים ריחות שונים של מלפפונים, עגבניות ואבטיחים כבושים — ריחות הפורצים מתוך החביות וממלאים חללו של מרתף.

אבי, ר' אהרון שו"ב ז"ל היה דואג לא רק לצורכי מישפחתנו; בין שאר מיפעלי־הצדקה, בהם ה.א עסק, דאג גם להכנת מחמצים. בעונת הקיץ כבש ירקות; ואילו בעיצומו של חורף לא פסקו אנשי העיירה, מעוטי־היכולת, וגם ממישפחות אמידות להגיע לביתנו כדי לקבל, חינם־אין־כסף, מן המטעמים הללו. לפי מיטב הביקורת היה טעמם נפלא, ובעיקר — האבטיחים הכבושים; טעמם הוגדר ממש כ"צפיחית בדבש".

חן מיוחד היה נסוך על חביונת קטנה, שעמדה בודדת בפינת המרתף. חבית זו מכילה "יין משמר" לקידוש ולהבדלה. זכורה לי החינגה המיוחדת, לה זכינו, בעונת־הבציר, עת היינו יוצאים יחד עם אבא, בעגלתו של שכננו חיים הארוך, אל אחד הכרמים שבכפר הסמוך, כדי לבצור ענבים במו ידינו. לעת־ערב, היינו חוזרים בעגלה עמוסה ענבים, מהם אכלנו לשובע בלא־הגבלה.

מקום מיוחד במרתף הוקצה לכדים ובתוכם: קום, זיבדה, שמנת, חמאה וגבינה. הכול תוצרת עצמית מחלב של עיזים. העיזים הן שסיפקו את תוצרת החלב לרבים מאוכלוסיית־העיירה, והן שהיו מרכיב חשוב בנופה של קאפרשט (אפילו בשמה...). לא פעם ראינו אותן כשהן מטפסות על גגות או מכרסמות בעצי־השיטה המעטים, אשר פריחתם העניקה גוון מיוחד לחג הפסח עם בוא האביב.

באחד מלילות ה"סדר", כאשר ישבנו מסובים ליד השולחן וקראנו את ה"הגדה", בישרו לנו כי העז "די חיימקע" — אותה קנינו משכננו "חיים דער לאנגער" (הארוך) — המליטה גדיה. מכיוון שגדיה זו קפצה לנו כימעט לתוך "קערת־הסדר", קראנו לה בשם "גדייא". כך התמזגו פעיות חדשות ומרנינות עם שירת "הניצנים נראו בארץ ועת הזמיר היגיע".

לאחר עשרות שנים בארץ, כאשר התחלתי לעבוד בריקוע נחושת — היצור הראשון, אשר צץ ועלה במוחי כנושא לריקוע — הייתה "גדייא" שלנו, אשר כה אהבתי לשחק

איתה, לראותה מדלגת ומקפצת על מעקה־הבית; אותה הייתי מחבקת בזרועותיי ומכבירה עליה ליטופים ונשיקות לרוב. גם בעבודתי בהוראה, עם בוא האביב, הייתה גדייא מופיעה במרבית ציוריי וקישוטיי בכיתה — בנושא האביב והפסח.

צמוד לגדיות הצחורות בעונת־האביב, עולה בזיכרוני הפשרת השלגים. בחורף היה מעטה של לובן מכסה את פני העיירה, אולם על פי רוב היה בוץ מבריק מכסה את הרחובות בכול אשר תישא עיניך. כול המנסה לחצות את הרחוב, מובטח לו כי ימלא את מגפיו בוץ עד הברכיים. והיה אם איתרע מזלו ונפל לתוך העיסה הבוצית, לא בנקל יימצא מישהו, אשר יואיל לחלץ אותו ממצוקתו.

עם בוא האביב לעיירה, עושה "עמך ישראל" הכנות ל"סדר ליל פסח". פה ושם רואים יהודים נושאים על גבם חבילות של מצות, כשהן צרורות בתוך סדינים צחורים — תוצרת המאפייה של נחום שניידמן או של מתחרהו — אחיו לייב שניידמן.

☆

לעיתים אני מטפסת ועולה, בסולם העומד במחסן־הבית, אל עליית־הגג. גם מקום זה משמש לאגירת מזון לימות־החורף. כאן מונחים שקים מלאים אגוזים, קטניות שונות, תפודים וכן כדים מלאים ריבת־שזיפים; סוג מיוחד של גבינה מלוחה, בצלים, שומים ואף תפוחי־עץ. פה מרוכזים גם חפצים שונים, אשר יצאו מכלל שימוש. בעיקר אני נמשכת אל מיזוודה קטנה, בה שמורות המחברות הראשונות שלי, איתן הייתי מתבודדת שעות ארוכות; מכיוון שמתוכן מתגלה אופיו של ביה"ס הראשון, אליו היגעתי במאמצים רבים.

אבי גמר אומר בליבו שלא לאפשר לי ללמוד בביה"ס, אשר מרבית ילדי־העיירה למדו בו. אני נותרתי בין הילדות המעטות, אשר למדו אצל סימה "די מלמדקה". מרחק רב הייתי צריכה ללכת מהבית עד לביתה של מורתי. הבית שלנו היה בחצר־ביתו, הגדול והמרווח, של זיסיה כ"ץ (בכינוי — זיסיה "ציגאנער"). הייתי הולכת דרך השדות, מאחורי הבתים. כדי להינצל משיני כלבים ונביחתם, הייתי לוחשת בליבי: "איך בין יעקוב, דו ביזסט עשיו" (אני יעקב — אתה עשיו). כנראה שתפילתי עזרה לי להגיע רגועה למחוז־חפצי.

סוף סוף היגעתי ללמוד בבית־הספר העממי בעיירתנו, לאחר אובדן שנת־לימודים אחת; למרות חששותיו של אבי למסור את בתו לרשותם של מורים "אפיקורסים", מחללי־שבת ואשר מלמדים בגילוי־ראש — הוא נכנע.

★

כאן מזדקרת ועולה דמותו המזהירה של מורי הראשון בכיתות א' ב' — ניורא (שניאור) איצקוביץ. קסם אישי היה נסוך בכול ישותו. בשלוות־הנפש שלו רכש את ליבותיהם של ילדי הכיתה. לא זכור לי פעם שניורה הרים קולו; הוא דיבר בלחישה, ואנו — צמודים היינו אליו ומקשיבים לסיפוריו היפים מסיפורי האחים גרים. והינה ניורא נועץ מחט באצבעו, מצמיד אותה לשימשת החלון המכוסה כפור, וטיפת־הדם ממחישה לנו את סיפורה של "שלגיה".

לשיא ההערצה היגיע בהמחזותיו. בכול הכיתות נהגו להמחיז קטעים מהתנ"ך. בחלקנו ילדי כיתה ב', עלה להמחיז קטעים מפרשת "נוח". למזלי ולשימחתי הרבה היה

עליי למלא את התפקיד הראשי של נוח. כאשר נודע הדבר לאבי, הוא הזהיר אותי שלא ללכת לחזרות ולהימנע בכלל מהופעה על הבמה ומהשמעת קולי בפני קהל; אולם אני הייתי חומקת מהבית ומתמידה בחזרות, שהתקיימו כרגיל לפנות־ערב. בהגיע מועד ההופעה, סגר אבי את שני הסנדלים הימניים שלי בלול שעל־יד הבית.

באותה שבת בבוקר, באו ילדי כול הכיתה אלינו; התחננו בפני אבי כי ירשה לי להופיע; אחרת — תתבטל הופעתה של הלהקה; אך ללא־הצלחה. אחרי סעודת־הצוהריים, כאשר אבי קיים מיצוות "שינה בשבת — תענוג", באה אליי חברתי איטה אקרמן עם אחותה הקטנה דורה'לה. החלטנו להחדיר את הילדה מבעד לחור, ממנו נכנסות ויוצאות התרנגולות. התוכנית הייתה שהיא תוציא את הסנדלים שהוסתרו על ידי אבא. לאחר מאמצים, הצלחנו לדחוף אותה פנימה. אולם דורה'לה נבהלה מפני העופות ופרצה בבכי. רצינו להוציא אותה מתוך הלול, אולם היא לא הצליחה להעביר את הכתפיים מבעד לחור; היא כימעט ונחנקה. פרצנו גם אנו בבכי. לקול בכיינו יצאה "הדודה" — אשתו של אבא — מהבית; בראותה את המצב, היא מיהרה להעיר את אבא משנתו. דורה'לה ניצלה, אולם אני ספגתי סטירת־לחי מאבא, אשר טעמה שמור איתי עד היום. כול אותו היום לא אכלתי ולא שתיתי, רק בכיתי.

לפנות־ערב, כאשר מאולם־ההצגה כבר בקעו צלילי התזמורת הצוענית, בניצוחו של ליאונאש, היגיע לביתנו יואל מער — סגן המנהל של בית־הספר — וביקש מאבי כי ימנע צער מילדי־הכיתה וירשה לי להשתתף בהצגה. אבי נענה לבקשתו, אלא שאני נמצאתי אז הרחק מהבית בלכתי לטייל עם טויבע כ"ץ, אשר השתדלה להרגיע אותי. בבואי הבייתה, קידם את פניי אבא ואמר: "בואי, אלך איתך להביאך אל ההצגה!" בסופו של דבר, הצלחתי להגיע בדיוק בשעת־האפס לפני הרמת־המסך. קשה לבטא את השימחה שפקדה את המורים והילדים בהופעתי להצגה.

✶

לאירוע מיוחד במינו, שנחרת בזיכרוני, זכיתי כאשר הוזמנתי להשתתף במקהלה, אשר הופיעה במסיבת־פרידה לחלוצים, הראשונים מבני־עיירתנו, בטרם עלייתם ארצה. היה זה באולם הסיפרייה, ששכנה אז בביתו של יעקוב גרשטיין. זכור לי שאחי, יצחק, נשא אותי על שכמו אל המסיבה, כדי שלא אלכלך את נעליי בבוץ.

החלוצים התחפשו לחסידים, כששמעון יוציס ממלא תפקיד של "רבי". מבין החלוצים, אשר השתתפו במסיבת־פרידה זו, זכורים לי: "שיפרה גרשטיין, בוייה טבצ'ניק, ארקע בולשטיין, שמעון מגזינר, אהרון מער, אייזיק נובלמן, דונייביץ ועוד.

מאז הופעה זו, מהדהדים באוזניי צלילי השיר: "נירו ניר, ניר, ניר" וכו'. רישומו של אירוע זה היה חזק, ומאז אירגנו — חברותיי ואנוכי — חוג דראמאטי לילדים. מאחרי גדר, בחצר ביתנו, היצבנו ארגז, אשר שימש במה להופעת ה"שחקנים" וה"זמרים"; ואילו הקהל ישב על קרש מונח על שתי אבנים. מחירו של כרטיס־כניסה להצגה היה — כפתור. החומר ה"דראמאטי" נבע מנושאי־הלימודים. זכורה לי דור'לה שכובה בזרועותיי ואני מדקלמת: "היש כעוללי" — משירי ביאליק.

בחופשת־הקייץ הייתי מבקרת בבאלץ אצל אחותי דבורה. כאשר הייתי חוזרת הבייתה, הייתה ניכרת התקדמות בתוכנית ההופעות של החוג. והפעם — גם בתוספת של ריקודים.

מן הראוי להזכיר גם את המורה נחמן פולישצ׳וק, אשר העלה את ידיעותינו בעברית לרמה גבוהה. אך, לעומת ניורה החביב, אשר עקר מקאפרשט לריגאט, יחד עם אחיו ברל ורעיותיהם — היה המורה פולישצ׳וק מקפיד מאוד במשמעת. הוא דרש מאיתנו הרבה מאוד, ובמיקרה ש״דגש קל״ חסר היה למישהו במחברת — הרעידה קללה ״תיפח רוחך!״ את כותלי־הכיתה. נכלמים המשכנו לשבת קפואים במקומותינו.

☆

לאחר סיום בית־הספר העממי, התפרקה כיתתנו כאשר הילדים בעלי־היכולת נסעו ללמוד במקומות שונים כגון: באלץ, קישינוב, סורוקה, רזינה, קטיוז׳ני. אבי הביע התנגדותו הנמרצת שאסע ללמוד הרחק מהבית. סוף סוף הסכים ולאחר שהצלחתי בבחינות הכניסה נתקבלתי לביה״ס העברי ״תרבות״ בבאלץ; אולם לקראת שנת־הלימודים השלישית הודיע לי אבא כי עליי להפסיק את הלימודים.

— ״צריך שתחשבי בעצמך על ״תכלית״. אל תחשבי שתמשיכי לשלוח מדי־פעם מיכתבים שאשלח לך כסף. מיכתבים כאלו לא יועילו. אין לי כסף!״

אני פורצת בבכי ומוחה בתוקף: ״אני אוסיף ללמוד. זוהי מטרת־חיי. אם לא אלמד — מוטב שארד שאולה!״

אחותי, דבורה, היגיעה במיוחד, מבאלץ לבית־אבא, והצליחה לשכנע אותו כי יסכים שאסע ללמוד ב״פדגוגיום לגננות״ בצ׳רנוביץ. מכיוון שצריך להתכונן לקראת הלימודים, היציע הרשל צלמן את עזרתו. הוא למד בסמינאר למורים בצ׳רנוביץ והיו ברשותו גם הספרים המתאימים. היינו לומדים בביתו או בסוכה מאחורי ביתם.

☆

בהזכירי את הרשל צלמן, מן הראוי להקדיש שורות מיספר לאישיותו. הוא הושפע מאוד מהמשורר איציק מאנגר, כשם שרבים מן הנוער המשכיל הושפעו מאישיותו והתנהגותו. גם הרשל גידל בלורית, לא התגלח ו״קישט״ את דבריו בניבול־פה. וליתר הזדהות, התחיל חרוז חרוזים וכותב שירים. החברייא התייחסה בלעג ובביטול לכול השירים שלו. הרושם שנוצר היה שהוא מלקט את המילים הקשות ביותר בשפת־עבר ומנסה לשבץ אותן בשיריו. אני הייתי היחידה שלא התייחסתי אליו בביקורת קטלנית, וזכיתי שצלמן הקדיש לי רבים משיריו בתחילת ה״קאריארה״ שלו כמשורר. במשך־הזמן למדתי להבחין במהלכים הנפשיים שלו, אשר הוצנעו בין־השיטין.

באותה תקופה מוציא הרשל את כול כספו לרכישת ספרים ועיתונים. נוסף על לימודיו, בסמינאר למורים שנה שנייה, הוא נרשם גם ללימוד גרמנית וצרפתית. כול זאת, לאחר התרוצצות במתן שיעורי־עזר במקומות שונים בעיר.

☆

יחד עם קבוצת נערות מהסמינאר והפדגוגיום, התארגנו לקבוצה בתנועת־הנוער ״גורדוניה״, אשר הסניף שלה בצ׳רנוביץ נחשב כאחד הטובים ביותר באותה תקופה. במרוצת־הזמן, הייתי מהפעילות בסניף: השתתפתי במופעים שונים, בוויכוחים, הרצאות, טיולים וכו׳. פה מצאתי פיתרון לשאלות, אשר ניקרו במוחי; המטרה, לקראתה אני צועדת, נראתה לי ברורה.

בקייץ 1929 באתי לחופשה בקאפרשט, בתקופה שד"ר יוחנן קפליבצקי, יחד עם עוזו׳יו, אירגן את הסתדרות הנוער, שהוא קרא לה "המיצפה"; ואילו אני התנגדתי לזאת בכול ישיבה, תוך תקווה שגם בעיירתנו יהייה סניף של "גורדוניה". אני השתייכתי לפלוגת ה"מגשימים", בה לוקחים חלק חברים, מבני 16 ומעלה, ורק אלו היודעים עברית. באותו הזמן הייתי מדריכה של קבוצת "צופות", ילדות בנות 12—13. ברור, שאבא התנגד לפעילות זו שלי והיו לנו ויכוחים רבים בנושא זה. הוא טען שזה חילול־השם וקרוב לבולשביזם.

הפעילות ב"המיצפה" נשאה אופי צופי ותרבותי, בלי לתת כיוון לדרך ההגשמה האישית לעתיד. משאת־נפשי, להקים סניף "גורדוניה" בקאפרשט, התגשמה רק בחופשת־פסח 1930. אז באו לבקר אצלי פויקע יוציס, אמנון סקליאר, שלמה זלצברג ועימנואל פריפס. הם החתימו אותי על מיכתב־פנייה אל ההנהגה הראשית של "גור־דוניה" להקמת סניף בעיירתנו. במשך זמן קצר, התארגן אצלנו הסניף, אשר משך אליו הרבה נוער וילדים.

עובדה זו עוררה סערה בכול בית ובית בעיירה. היו הורים, אשר חשבו כי עצם כניסתם של ילדיהם לתנועת־נוער, מחייבת אותם להיכנס ל"החלוץ" ומשם — ארצה. ויכוחים "בעד" ו"נגד" התנהלו בכול מקום שם התקהלו אנשים. לרבים מבני־העיירה הייתה פעילותי "מיסמך כשר" כדי להתגונן בפני הוריהם: "הרי גם בלה, בת השוחט, הולכת ל"גורדוניה". ואילו נשים, אשר באו לשהוט תרנגולת אצל אבא, היו שואלות: "האם גם את, בלה, מתכוונת ללכת ל"החלוץ"? אילו הייתה האדמה פוערת פיה ובולעת אותי, היה לי יותר נוח מאשר לעמוד בפני אבי החיוור והשותק. בהתחלה לא ידעתי כיצד להגיב? להגיד לא? — מדוע להגיד "לא" כאשר כוונתי היא "כן"? להגיד "כן" — ידעתי שכאן אני נוגעת בציפור־נפשו של אבי, ואני גורמת לו "שפיכות־דמים" במלוא־מובן־המילה. אבל המצפון והיושר, לאורם חונכתי בבית־אבי, הכתיבו לי לומר את האמת "כן" — אני עונה בטון של גאווה.

אחי, משה (סמבטיון), אשר חזר באותו הזמן מן "הישיבה" בסאטו־מארע, היה אדוק עד כדי כך שהיה מעיר הערות אפילו לאבינו. ברור, שאליי היה יחסו גרוע במיוחד. על כול צעד ושעל הוא מצא פגמים בהתנהגותי. ברם, אני לא עברתי על כך בשתיקה והמריבות בבית הלכו וגדלו.

נושא זה, של המריבות בביתנו, שימש גם חומר־גלם טוב לרשימה ב"אונזער צייט" — פרי־עטו של הסופר מרדכי גולדנברג. הוא לימד כיתת תלמידים בסוכה, באחד האגפים של ביתנו. מכיוון שכך, הוא היה בן־בית אצלנו והיה עד לדין ודברים ביני לבין אחי.

לימים, כאשר נזדמנתי לחדר־הקריאה ב"טוינביי־האלע" בצ׳רנוביץ, הבחנתי בעיתון "אונזער צייט" רשימה בשם "ער און זי" ("הוא והיא"), אשר תוכנה בערך כך:

"הוא חזר מ"הישיבה" בסאטו־מארע, מלא וגדוש השקפות ורעיונות ספוגים קנאות דתית. היא — מבנות־זמננו — לומדת בבית־מידרש למורים, פעילה באירגון הנוער, בתנועת "גורדוניה", מתכוננת לצאת להכשרה חלוצית.

"הוא קולף, בידיו העדינות, תפוח־עץ והיא מטאטאה את הבית ואומרת: "תן לי לנגוס מהתפוח". הוא מתנה: "אם תברכי ברכת "בורא פרי העץ" — תקבלי". היא: "גם בלי ברכה אפשר ליהנות מהתפוח". הוא קורא לאביהם: "שמע, שמע. מה בפיה של האפיקורסית אשר בביתך!...

ומהחדר הסמוך נשמעות אנחותיו וגניחותיו של אביהם: "אוי ואבוי לנחת שכזאת. עד היכן היא התדרדרה!"...

חלפו חודשיים ולא קיבלתי אות כתובה מהבית. לאחר שהוספתי גלוייה לתשובה, כתב לי אבא בזו הלשון: "ברשימה שלו, ב"אונזער צייט", כותב מרדכי גולדנברג שאת נדבקת ב"כת הטמאים" ומתכוננת לחיות במקום שהוא "מוקצה מחמת מיאוס". ממני: אביך, שאין לו נחת מרעיונותייך".

אבא היה חסיד של ה"רבי" משטיפאנשט (במולדובה), והיה נוהג לנסוע אליו לימי־הסוכות. במשך אחד מביקוריו האחרונים אצל ה"רבי", קיבלנו מאבא גלוייה ובה הוא כותב: "האהבה מקלקלת את השורה", את פשר־הדבר הבינותי כאשר חזר והציע לי, לא פחות ולא יותר, מאשר ללוות אותי, עם חשיכה, לפעולה בסניף.

— — — כאשר היגיע מועד עלייתי ארצה, היינו שומעים את אבא כשהוא גונח ובוכה בשנתו. הדבר ציער אותו עד כדי כך, שהוא נפל למישכב. — — —

ביום־חורף מושלג, ברוח סוערת, הפלגתי באונייה "דאצ׳יה" אל חופי־הארץ — —

בלה לביא

שיחה עם איטה גליצקי

אני כיום בת 92 ואני זוכרת עוד את סבא שלי יוסי וסבתא סוסי יוציס. הם, יחד עם אחיה של סבתא יצחק, היו בין הראשונים בקאפרשט. כאשר סבא יוסי היה נער, היו חוטפים נערים יהודים לשרת 25 שנה בצבא של הצאר ניקולאי; ומכיוון שיהודים, אשר עברו לגור בעיירות ביסאראביה היו פטורים מהצבא, באו גם הם והתיישבו בקאפרשט.

להם היו שתי בנות: שרה־רחל חרסונסקי וחיה־זיסל גולדשטיין. יששכר יוציס היה בנה הבכור של שרה־רחל. מתוך חשש שמא יקחו אותו לצבא, אם יהיו לה עוד בנים, היא רשמה אותו על שם המישפחה שלה, ובתור בן־יחיד הוא היה פטור משירות בצבא. לפי זה היה בנה השני, משה חרסונסקי, גם הוא בן־יחיד. אני הייתי בתה הראשונה של חיה־זיסל. היה להם בית גדול על יד בית־הכנסת הגדול, על יד פוטיק, בו התפלל "עמך". מאוחר יותר ניבנה בית־כנסת שני, מאחורי ביתו של משה חרסונסקי, וזה נקרא "די דייטשע שיל" (בית הכנסת האשכנזי) בו התפללו ה"פראַסטאקעס" (לא בעלי־מלאכה).

בית סבתא היה מחולק למדורים: קדימה בית־המגורים שלה וחנות המכולת, ואילו מאחור הייתה חנות הבדים של בתה חיה־זיסל. סבתא הייתה המוכרת בחנות ואילו סבא היה תלמיד־חכם, יושב בבית־המדרש ולומד תורה כל היום. סבתא ידעה קרוא וכתוב. היא היתה טובת־לב והייתה תורמת ביד נדיבה. כאשר היגיעו אנשים, שרצו להתיישב בקאפרשט, היא נתנה ערבות (גרנטיה) בשבילם, כדי שיוכלו לקנות מיגרשים מהפריץ דעמי.

אחרי סבתא וסבא היגיעו לקפרשט המישפחות: ורזוב, איצקוביץ, מטייביץ, קליימן, הייסינר ועוד. בעלי, פיני, היה מפעילי המייסדים של בית־הספר בעיירה לאחר מילחמת העולם הראשונה. הוא טען: "במקום לשלוח את הילדים לעיר אחרת, מוטב להקים בית־ספר במקום!" אז הביאו מורים, אשר אצל אחד מהם, ניורה איצקוביץ, למדה בתנו טייבל. פיני דאג גם להקמת הדואר בקאפרשט וכן ייסד את הבנק "להלוואה וחיסכון", אשר מנהלו היה לייזר הייסינר. אגב, היו מתלוצצים בעיירה: "איפה עוד תמצאו מנהל־בנק, אשר מוליך את העיזים למירעה?"

לימים, עברנו לגור בבאלץ, ופיני היה עובד במשך כל ימות־השבוע בקאפרשט — שם היה בעל מחסן של קרשים וכן ברוגוז'ן — שם הייתה לו תחנת־דלק.

בשנת 1944 חזרנו מטג'יקסטן והיגענו לעיר אחת בברית־המועצות. קנינו עגבניות, דג מלוח וזיתים. הדג היה מקולקל וטייבל קבלה הרעלת־קיבה באוניה ונפטרה. היא השאירה ילדה קטנה ובעלה ד"ר פינקנזון.

אהרון מטייביץ, אשתו שרקה ובתם עדה ניספו בטרנסניסטריה. גם ד"ר איטה מטייביץ־לזר וילדיה נהרגו שם. בעלה ד"ר לזר ואחיה, הרשל מטייביץ ואשתו נהרגו בבאלץ.

כאשר חזרנו מרוסיה, פיני עבד בתורת מנהל־חשבונות בבית־חולים בקישינוב ואני — בבית. שמענו שקיימת אפשרות לעבור את הגבול לרומניה דרך צ'רנוביץ. הילדה של טייבל, בת 7, רצתה שנישאר על ידה. סוף סוף שיכנענו שהיא תבוא אחרינו. בינתיים עברנו לצ'רנוביץ, אבל לא הצלחנו לעבור את הגבול ונשארנו שם 10 שנים תמימות. הילדה ואביה הוברחו בינתיים לישראל על ידי חבר של בננו ישראל (איזי) — חבר קבוצת ניר־עם.

☆

יצחק ליבשטוג

זיכרונות

כאשר עברנו לגור בקאפרשט, למדתי לימודי־קודש מפי אבא ואחר־כך למדתי גמרא ב"חדר" של דוויד־לייב פליציאן. אחרי הבר־מצווה, נשלחנו אני ואחי משה, לקישינוב ללמוד ב"ישיבה" שהייתה תחת השגחתו של הרב הראשי דביסאראביה, יהודה־לייב צירלסון.

מפאת הרטיבות בקירות ה"ישיבה", חליתי במחלת־ריאות ונאלצתי לחזור הבייתה. כאן הפיצו שמועה שאני חולה שחפת, וזאת אפשר להבחין לפי האף הארוך. בבית קיבלתי טיפול מסור מידי ה"דודה" (אם חורגת) שלנו, אשר הכינה בשבילי מאכלים מיוחדים מחלב־עז וביצים. בהסתר, כאשר איש לא ראה, נהניתי דווקא ממאכל מקורי אחר: בצל חתוך בשמן ומלח. לאחר חודשים מיספר, חל שיפור במצב בריאותי.

מתוך העיתונות נודע לי, בקישינוב, על קיומו של קורס להנהלת־חשבונות בכתב למשך שנה־שנתיים. בעזרת אחותי דבורה, נרשמתי לקורס זה; ומכיוון שהדבר נעשה בלא ידיעתו של אבא, סידרתי עם נושא־המיכתבים, שהחומר המגיע בשבילי, יימסר לידי בלבד.

ר׳ דוויד־לייב פליציאן הזמין אותי, לא כתלמיד אבל כחבר, ללמוד איתו גמרא שעתיים בכול יום. הסכמתי לזאת תיכף ומייד, מכיוון שהודות ללימוד גמרא אפשר לחדד את המוח. המשכתי ללמוד גם מפיו של התלמיד־חכם ר׳ משה סקליאר, אביו של יוסף סקליאר, וסיימתי את החלק הראשון של ״יורה ־דיעה״. גם מפיו של הסופר־המשורר מרדכי גולדנברג למדתי מסיפרי ביאליק, אחד־העם, היסטוריה ודקדוק עברי. נוסף לכל זאת, שקדתי על לימודי הפינקסנות. שיעורים אלו הכינותי שעה שאבי היה בבית־השחיטה.

באחד הימים, פתח אבא את הדלת ומצא אותי עסוק בניירות וספרים ברומנית, אשר היו פזורים על השולחן. הוא שאל: ״למה לך לבזבז זמן על דברים בטלים?״ עניתי לאבא: ״אין אני מבזבז אף רגע על דברים מחוסרי־ערך. אם אצליח, אוליי אוכל להתפרנס בלא להיות שוחט או רב. כי הרב שלנו, אלמלא היה מוכר שמרים, לא יכול היה לפרנס את מישפחתו״. אז אמר אבא בלא שמץ של רוגז בקולו: ״מדוע, בני, זכה וועלוועל מביל־המים יותר ממני? שבניו שלו למדו בתלמוד־תורה אלף־בית וכבר יודעים הם יותר מאביהם, ואילו בינינו עוד קיים מרחק רב. מתי אזכה גם אני לכך?״

בסופו של דבר הסכים אבא שאסע לקישינוב להיבחן בהנהלת־חשבונות, בתנאי שלא אסכים להיבחן בשבת. לאחר שהצלחתי בבחינות, באתי לבלץ ושם ניהלתי את החשבונות של גיסי, וכן עזרתי לו במכירת עורות בחנות. גם כאשר חזרתי לקאפרשט, עסקתי במיסחר עורות בתור סוכנו של גיסי.

נוסף לעיסוקי־פרנסה, עסקתי גם בפעולה ציבורית; עבדתי זמן־מה בספרייה ונבחרתי קומיסאר של הקהק״ל בקאפרשט. בשמחת־תורה ערכנו בספרייה מניין ציוני והתרומות היו קודש לקהק״ל. זכור לי שחיים־לייב חרסונסקי (חרמון) ז״ל נאם בענייני השעה ודבריו עשו רושם רב על הנוכחים.

אחרי גמר תקופת שירותי בצבא הרומני, שלוש שנים בחיל הז׳נדארמים, נשאתי לאשה את אסתר סודווארג (מארקולשט—בלץ). פתחתי חנות במרכז העיירה והמשכתי לעסוק בפעילות ציבורית.

כאשר נוסדה הקהילה בקאפרשט, נבחרתי בתור חבר בוועד הקהילה ברשימת ״צעירי־ציון״.

באותו היום, שבאו הסובייטים לביסאראביה, חזרתי מקישינוב והבאתי משאית מלאה עורות בשביל החנות. למחרת היום התפזרו חיילי ״הצבא האדום״ בחנויות ״לקנות מתנות״. באו גם אליי וקנו מה שראו. בין העובדים בחנות שלי היה בחור בשם ליפא וסרמן. הוא היה חרוץ ומוכר טוב ושירת אצלי שנים מיספר. הקומוניסטים דרשו ממני כי אמסור לידיו את המפתחות של החנות. הוא יכהן בתור קומיסאר של החנות, ירכז כל יום את הפדיון ויפקיד אותו בבנק על שמי. אולם לי לא ניתנה רשות להוציא מהבנק אף לא פרוטה אחת. במשך ימים אחדים החנות התרוקנה לגמרי ולא היתה לי אפשרות לשלם לעובדים. מה עשה ליפא? הוא העליל עליי בפני השילטונות.

בליל שבת הוזמנתי לבוא אל מועצת העיירה (סעלסאָוויעט), שם ישבו כשלושים איש ובראשם לייב מער. ליפא גם האשים אותי, כי בזמן שעבד בחנות שלי, הכרחתי אותו לרחוץ את הרגלים שלי כל ערב בטרם לכתו לביתו. כל הנוכחים פתחו ״פה ואוזן״ למשמע ניצול מחפיר זה. אולם לייב מער, אשר הכיר אותי היטב, הסביר כי אין יסוד להאשמות מסוג זה וכך ניצלתי מאשמה כבדה על לא עוול בכפי.

לאחר אירוע זה, יעצו לי ידידיי לעזוב את קאפרשט, ואומנם עברתי עם מישפחתי לגור בקוטוז'ני—מארי. אבל יום אחד נודע לנו כי מחפשים אותי. לא איבדתי זמן, שכרנו עגלה וסוסים וביום גשר וקור ברחנו יחד עם בתנו חיה'לה בת הארבע, אל בלץ. שם מצאתי עבודה בתור פינקסן במחלקת־מיסחר צבאית. באחד הימים, בלכתי לעבודה, עברו לנגד עיניי מיספר משאיות ובהן אנשים שהובלו לגירוש. שם ראיתי גם את חברנו ד"ר נחום פידלמן, אשר נשמר, כמו האחרים, על ידי אנשי נ.ק.וו.ד. חמושים. דמעות זלגו מעיניי, אולם לא הייתה לי כל אפשרות לעשות משהו. ידעתי לאן מובילים אותם וחשבתי: "אוי לעיניים שכך רואות". ד"ר פידלמן הוא אחד מאסירי־ציון, יחידי־סגולה, אשר הצליחו לחזור בשלום מסיביר ולעלות ארצה. באחד המיכתבים שקיבלתי ממנו, כתב לי: ראה, יצחק, כמה נשארו חברים מהקהילה שלנו, רק שלשה בשלוש יבשות; ברוך יוציס — בקישינוב, אתה — במונטריאל ואני — בישראל.

לאה קולקר (פאליקס)

אין חדש תחת השמש

(אפיזודה דרמאטית בדרך־חזרה לקאפרשט)

בשנים של מילחמת־העולם הראשונה והמהפיכה הרוסית, התגוררה משפחתי בעיר אודיסה שברוסיה.

אבי היה סוחר אמיד ומצליח: תלמיד־חכם מבין המשכילים של אותה תקופה חובב־ציון וברוח זו גם גידל את ארבעת ילדיו, ביניהם אני הייתי הבכורה.

במאי 1919 נשלח אבי למחנה־הסגר, לאחר שרוקנו את כל המחסנים מסחורות שהיו ברשותו. המשפחה נשארה ללא־כלום וחיינו, אימא וארבעת הילדים, במצוקה רבה. כל פעם אימי הייתה מחליפה כלים וחפצי־בית במיצרכי מזון, אשר איכרי הסביבה היו מביאים לשווקי העיר.

במשך כל זמן היותו של אבי במחנה־הסגר, לא ידענו את מקום הימצאו.

ב־1920, יומיים לפני ראש־השנה, הופיע אבי בבגדים קרועים ובלויים, יחף ועטור זקן ארוך. אני, אז בת 12, הוכנסתי לסוד הבריחה לרומניה, קרי ביסאראביה, גניבת הגבול על ידי חציית הדנייסטר. לאותו כיוון היו מיועדות פנינו. למחרת ראש־השנה הוחלט לצאת לדרך.

אבי שכר עגלת־איכרים נהוגה בידי בעל־עגלה, אשר עליו להוביל אותנו לגבול.

הוריי לא היו דתיים, אבל היו שומרי מסורת. זכור לי כי באותם יומיים, של ראש־השנה, לא עזבו את בית־הכנסת אף לרגע, והמתח הנפשי היה גבוה למדיי.

קרה, שאותו ראש־השנה חל ביום רביעי וחמשי בשבוע כך שיצאנו לדרך ביום שישי.

נסענו כל היום ובערב סטינו מהדרך (דרך עפר, מכיוון שאז לא היו כבישים), ובילינו את הלילה בחורשה בשולי־הדרך. בהנץ־השחר המשכנו לנסוע והיגענו, בצהרי יום השבת, לכפר שקראו לו "פטרוברובקה" נראה היה לנו שזהו כפר של חקלאים רגיל, בו מתגוררים רק גויים. כאשר נכנסנו לתוך הכפר ונסענו ברחוב היחיד, שהיה בו, ראינו

קבוצת יהודים לבושי טליתות יוצאים מבית־הכנסת. באותו הרגע, שיהודים אלו ראו אותנו והבחינו כי אנחנו יהודים ,התחילו לצעוק במקהלה: ״יהודים נוסעים **בשבת שובה,** תיקראו מהר למיליציה. תיפסו אותם ״שאבעס, שאבעס״ ויידו בנו אבנים. אבי, יחד עם העגלון, קפצו מהעגלה והאיצו בסוסים.

מיקלט, מרדיפת היהודים, מצאנו דווקא אצל גוי, בבית האחרון שבכפר. איכר זה הכניס אותנו לביתו, האכיל אותנו ונתן לנו מקום באסם ללון שם בלילה, כדי שנוכל למחרת להמשיך בדרך.

נסענו לאורך כל אוקראינה. בדרך רדפו אותנו כנופיות רבות של פטליורה, דניקין ומאחנו. עברנו הרבה עיירות יהודיות מפוחדות ועניות, אשר למרות עוניים חיממו את הפליטים בדרכם.

הודות לאומץ־ליבו של אבי היגענו ביום אחרון של סוכות לקאפרשט.

מרדכי רישפי (פייארמן)

ראדיו ותפילות

בסימטה, על יד ביתנו, גר במשך פרק־זמן יהודי זקן בשם ר׳ שמעיה. יהודי ירא־שמיים היה, ומדי יום ביומו הייתי רואה אותו הולך לבית־הכנסת, השכם בבוקר, גם בימי סגריר ושלג. אהבתי לשוחח איתו משום פיקחותו וידיעותיו הרבות בבעיות של יהדות.

יום אחד סיפרתי לו, תוך כדי שיחה, כי מכשיר ראדיו היגיע גם לעיירתנו. פקיד ממשלתי, קירגיזוב המתגורר בביתו של ר׳ שמואל זיגלבוים, הכניס את המכשיר לדירתו וכאשר בוקעים צלילי מוזיקה החוצה, עוצרים עוברים ושבים ומאזינים לקונצרט־חינם.
רב שמעיה הציץ בי, מעבר למישקפיו, ואמר: ״לא מצאת דבר אחר לעסוק בו, מאשר למתוח איש זקן?״ ניסיתי לשכנע אותו, תוך כדי תיאור הראדיו, וגם שני שכנים הצטרפו אליי, ואילו הזקן בשלו: ״חבל על כל מילה, כתוב בפירוש: פתי מאמין לכל דבר״. וכי כך אתם מכירים אותי?״ — ״ברכה לבטלה״ — אמרו חבריי והסתלקו.

למחרת הלכתי אל אותו פקיד קירגיזוב, והוא הסכים שנערוך ביקור אצלו עם ר׳ שמעיה. הזקן התרגש מאוד כאשר שמע שפקיד ממשלתי יארח אותו בדירתו. הוא לבש את הקאפוטה של שבת והלכנו לבקר אצל ר׳ שמואל זיגלבוים, בטרם ניכנס אל קירגיזוב. ״על רב שמואל אפשר לסמוך יותר מאשר עליכם, אפיקורסים!״. כאשר גם ר׳ שמואל ואשתו אישרו את דבר קיומו של מכשיר הראדיו בביתם, ניאות רב שמעיה להיכנס אל הדייר.

זה קיבל אותנו בחמימות, הרכיב לנו אוזניות ושמענו צלילי־מוזיקה. ״אולי אפשר לשמוע משהו ממוסקבה? ביקש הזקן. ואומנם, שמענו נאום משודר ממוסקבה. ובכן, רב שמעיה השתכנע, אולם בצאתו משם אמר:

— ״עכשיו כבר תודו גם אתם, אפיקורסים, שהתפילות שלנו עולות לשמיים, והריבונו של עולם שומע אותן, אפילו בלי אוזניות...״

בעט־סופרים, במיכחול ובמפסלת
שרייבער, מאלער און סקולפטאר

ד״ר שלמה ביקל

מרדכי גולדנברג

מעולם לא דר בקישינוב. מקומות מגוריו היו העיירות הקטנות שבערבת ביסאראביה העגומה: זגוריצה, אוטיק, קאפרשט וסיקוראן. ב״ערים נידחות״ אלו היה מרביץ תורה במשך של,שים שנה ומעלה כמורה עברי וזכה להעמיד דור של תלמידים הרבה, שנתחברו לספרות עברית ויידיש ושנשארו מעורים בה. מתוך דור תלמידיו הספרותיים של מרדכי גולדנברג נתקלפו יהודים יוצרים כגון המשורר העברי ק. א. ברתיני מבריטשיווה והמבקר הספרותי ב. י. מיכלי מאוטיק, התופסים שניהם כיום מקום בספרות העברית שבישראל.

אולם מרדכי גולדנברג, המשורר והמספר העברי־יידי, שהיה מורה בעיירות של חבל ביסאראביה, היה נוכח באישיותו הספרותית בכל מרכזי־יידיש שברומניה, בעיקר בקישינוב, שם היה מפרסם את שיריו וסיפוריו בי,מון ״אונזער צייט״. ונוכח היה לא רק גולדנברג המשורר והמספר, אלא נוכחת היתה גם אישיותו המוסרית.

בבוקארשט, בטשרנוביץ וגם בקישינוב היה שטף של ראדיקאליזם רעיוני. היתה התעללות בחילוניות, ועם זאת, ואולי דווקא משום כך, קסמה דמותו של משורר, שבהתנהגותו, בעמדתו היהודית, נשתייך לדור אבותינו; הוא היה יהודי של טלית־ותפילין, וכיוצר בלשונותינו השתיים כמוהו כס.פרי דורם של מנדלי וביאליק.

אם לשפוט לפי הקריטריון של ספרים מודפסים, היה מרדכי גולדנברג בראש וראשונה סופר עברי, משום שככל הידוע לי, לא הוציא מעולם ספר סיפורים או ספר שירים ביידיש. אפילו אסופת שירים בעברית פירסם גולדנברג רק ב־1940. והיה זה באמת מאוחר. העולם היהודי עמר אז ערב חורבנו. והספר לא הספיק להגיע אל הישובים היהודים החפשיים. ולולא ידם הדאגנית ושופעת האהדה של סופרים־חברים וסופרים־תלמידים בתל־אביב, שב־1946 הוציאו מהדורה שניה של ספר השירים ״רשפים בערבה״ וב־1951 גם קובץ סיפורים של גולדנברג, ״הטחנה העתיקה״, היו גם השירים והסיפורים העבריים מפוזרים על פני עיתונים וכתבי־עת.

לגבי יידיש חסרה היד הדאגנית והאוהדת, ושיריו וסיפ ריו של גולדנברג לא כונסו בספר. הילכך אין אפשרות לתת הערכה נכונה ומבוססת של כתביו ביידיש.

ברם, מי שקרא את העיתונים וכתבי־העת היידיים בקישינוב ובטשרנוביץ, שמר על ריח השיר של גולדנברג, ומלוות אותו שורות מספר, לכל הפחות, שנחרתו בזכרון —

ס׳וועט קיינער נישט קומען,
ס׳וועט קיינער נישט קומען,
אומזיסט האָב איך אָנגעגרייט בלומען.
כ׳האָב צוגעגרייט פייער,
כ׳האָב צוגעגרייט בלומען —
און אוי, עס וועט קיינער נישט קומען.

(איש לא יבוא, איש לא יבוא, לשווא הכינותי פרחים. הכינותי אש, הכינותי פרחים — ואהה, איש לא יבוא).

המוטיב היסודי בשירו של מרדכי גולדנברג היא הבדידות, הם הגעגועים, אולם הריח העצמי הספציפי שמעל לנושא פיוט פופולארי זה בא מן הענווה העדינה, האדוקה, ומן ההשלמה הנאצלת מהלך־נפשו של המשורר אל שורותיו. הרגשת הבדידות וההשלמה של מרדכי גולדנברג חפשית היא ממרירות כלשהי.

כך בשיריו היידיים וכך בשירים העבריים, כשהוא שר —

אילן יחידי בערבת אין־סוף
עומד ורומז לפרפר, לעוף:
בואו, הפיגו בי צערי המר,
אילן יחידי אני פה בכר.

ובלשון חרוזו הנודע של ביאליק: הידעת מאין נחל מרדכי גולדנברג את עצבו?

דער זיידע פון דעם ברייטן סטעפ,
דער שומר פון די ריזן,
ביינאַכט מיט זיבן זילבערקעפ
האָט זיך צו מיר באַוויזן
און איינגעלערנט מיט מיר טיף
דעם סוד פון סטעפן־טרויער.

(סבא של הערבה הרחבה, שומר הענקים, נתגלה אלי בלילה בשבעה ראשים של כסף ולימדני עמוקות את סוד עצבותה של הערבה).

אולם בבדידותו של גולדנברג, בגעגועיו ובעצבותו קיים תמיד הביטחון היהודי, שבעצם אינו מפחד מבדידות, משום שב"אהלי גם לחם, גם מים בלי די", ומשום שאותו סבא

חיבקני סבא לפני מותו: שים
בטחונך, ניני באלהי האבות;
וגם על־פי השאול — עוד חי שם בערבות
אלהים!

וכשם ששירו של גולדנברג היה נתון בענוותו האדוקה ובבטחונו העז, כך ראיתי את גולדנברג עצמו בחיים — וראיתיו פעמיים בחיי.

פעם ראשונה היה זה ב־1928, בחגיגת יובל העשרים לוועידת הלשון בטשרנוביץ. תמיר, בעל פנים מאורכות עינים מביעות ביטחון ועצבות, ששפם שחור ודק עם כנפים כלפי מטה הוסיף עצבות לפניו — כך רואה אני אותו במסיבה החגיגית, שבה השתתפו אורחים מחוץ לארץ: זלמן רייזין, נוח פרילוצקי, ד"ר ישראל רובין (רבקאי), הרץ גרוסבארד וגם ד"ר צמח שאבאד, דומני.

משהגיע תורו של מרדכי גולדנברג לשאת את דברו, לא נשא נאום כדרך שעשו קודמיו, אלא העדיף להציג לפני הקהל את רייזין ואת פרילוצקי בנוסח של בדחן. ההרגשה היתה, שהוא, גולדנברג, מתגעגע על דרך הבעה יהודית מיוחדת. רייזין פירושו "ראה זה" ונח (פרילוצקי) הוא נח איש. שום נאום מאלו שהושמעו אז לא זכה להצלחה כדבריו של גולדנברג. המסובים לא פסקו מתשואות. הקהל עייף היה מאירופה ונתמלא גיל לשמע הטון של ההלצה היהודית המסורתית מפי גולדנברג, זו שנשענת, בדומה לדברים רציניים על שמץ של תורה.

בפעם השניה והאחרונה פגשתי את גולדנברג באמצע שנות השלושים (היה זה, כנראה, בקיץ של 1936) בעיירת־הקייט הבוקובינאית דורנה. רוב הקייטנים והיושבים הקבועים בפארק העירוני הנהדר יהודים היו. אבל בפארק היהודי הזה היתה שדרה מיוחדת, שנשאה את השם שדרה יהודית, משום שבשעות לפני הצהריים היו יושבים שם האורחים החרדיים ביותר: רבנים, אדמו"רים ו"כלי קודש" ומגלגלים דברי תורה. בשבתות לאחר התפילה היו הרבנים והאדמו"רים משתהים בבית. בשדרה נפגשים היו, כדברי מרדכי גולדנברג, "האדמו"רים האפיקורסים". אנחנו (אני ועוד ידידים מספר) היינו יושבים שם ומחכים לבואו של גולדנברג. היה מגיע לשם, שק־הטלית תחת זרועו, כמבוייש על שמחכים לו. היו משמיעים דברי תורה ספרותית במשך כשעתיים, ורק אחר כך היו נפרדים לארוחת הצהריים. בימי חול היתה, כאמור, השדרה תפוסה, ואילו ביתר השדרות התנהלה השיחה על דבר אחד בלבד — על הטיפול הרפואי, על המרחצאות ועל חוות דעתו של הרופא.

וכל אימת שגולדנברג היה נפרד מאתנו, לא שכח לומר באדיקות ובנעימה אדמו"רית: עונג־שבת אמיתי.

על ימיו הטראגיים האחרונים של מרדכי גולדנברג לפני גירושו לטראנסניסטריה ובטראנסניסטריה גופא, מספר חתנו של המשורר, המבקר ב. י. מיכלי, במבואו הביוגרפי למהדורה השניה של קובץ השירים "רשפים בערבה" בשם שכנתם של הגולדנברגים שנותרה בחיים: כששבו וכבשו הרומנים את העיירה סיקוראן בקיץ של 1941, פרצה סידרה של רציחות, מעשי־שוד ואונס. הגויים המקומיים עצמם סייעו בכך. וביתו של גולדנברג היה למשיסה גמורה. השאירוהו ממש בכותנתו לעורו. אשתו של גולדנברג והבת הצעירה אטל טרפו נפשן בכפן. הן השיגו את הרעל אצל רוקח ידיד והתאבדו בו. ימים מספר לאחר לווית אשתו ובתו הוגלה גולדנברג עם יתר היהודים שנותרו בחיים, לטראנסניסטריה.

"בתחנות־נדודיו, ממחנה למחנה, הרבה לכתוב: שירי חורבן ונקם, סיפורים, יומן. היה קורא את יצירותיו באזני אחיו האומללים הרעבים, הצמאים, ההולכים למות. כמה מדבריו טמן באדמה, אך היא (השכנה) מסופקת אם לניצולים המעטים ידוע מקום־סתרם. והוא דעך כנר. מותן הטראגי של האשה והבת החיש את קצו. בכסלו תש"ב הוציא את נשמתו בברשאד (טראנסניסטריה)".

✡

זאב איגרת

לדמותו של מרדכי גולדנברג ז״ל

בין אלפי החללים, חללי חרב ורעב, של קהילת סקוריאן, אשר נמחתה מעל פני האדמה בעטים של טמאי אדם, נפל גם הוא, איש האשכולות, המשורר והמורה **מרדכי גולדנברג** ז״ל. בתוך עמו ישב ועם עמו נפל. בשם ״המשורר״ הצנוע כינוהו אנשי הבקורת, וככינויו כן היה. נחבא אל הכלים, פשטן ועניו, טוב־עין וישר־לב. בת־צחוקו הנעימה כבת־צחוקו של ילד תמים ריחפה תמיד על שפתיו, כשם שריחפה גם על שירתו העסיסית וכשם שלא סרה מעל סיפורי הערבה שלו. נוח לבריות היה מטבעו, ואיש לא ראהו מעולם בכעסו. כזה היה ביחסו למבוגרים, וכזה היה גם ביחסו לתלמידים. דרך־חייו כדרך־הוראתו. חוט של חן ושל הומור קל וחביב היה מתוח על כל דבריו וכתביו. ופורה היה האיש מאין כמוהו, קל וזריז ביצירתו הספרותית, וידע רב לו בשתי השפות — עברית ואידיש. מלוא חופניים שירה ופרוזה פיזר כאחד נדיב בכל הבמות הספרותיות, בהן קנה לו זכות אזרח: מ״התקופה״ ועד ה״עולם״ מ״הדואר״ הניו יורקי ועד ה״בדרך״ הוורשאי ועד הבמות השונות בעברית ובאידיש בביסאראביה גופה, — בכולן השתתף ולכולן העניק מפרי־רוחו.

וכדרכו בשירה, כך היתה דרכו בהוראה. קב ונקי! כל הסגולות המשובחות, שמונים במורה־מחנך, היו בו: כישרון, מסירות, דייקנות, אהבת הילד והמיקצוע, ועל הכול — ידיעות רחבות ומקיפות. על כן רבים אהבוהו. תלמידיו ראו בו לא רק מורה טוב, כי אם חבר גדול, אשר הקרין עליהם מזוהר נפשו הטהורה; וחבריו ראו בו, לא רק חבר טוב ונאמן, כי אם גם מורה גדול, אשר העניק להם מאוצרו הברוך והאציל עליהם מרוחו העשירה.

אכן לא מעט קראו את יצירותיו, פחות מאלה הכירוהו פנים אל פנים ועוד פחות ידעוהו כבעל נפש יפה ועדינה; כי על כן צנוע היה האיש מעודו, לא אהב את הפירסום, על עצמו לא השמיע, וגם לאחרים לא נתן לעשות זאת, על כן הלם אותו השם, אשר בו הכתירוהו.

תחילתו הייתה בשקט, באמצעותו בצינעא וסופו בערפל. עד היום, 38 שנה לאחר פטירתו, לאחר מותו הטראגי, אין יודעים ברורות באילו נסיבות נפח האיש את נפשו. כנסתר חי וכנסתר מת. את האלוהים התהלך כל ימיו ונעלם, כי ״לקח אותו אלוהים ואיננו״.

בעיירה נידחת שבבסרביה נולד, בה ראה את עולמו, בה גדל ובה יצר, מלשדה ינק את מזונו הרוחני ואל טבורה היה צמוד כל ימיו וכאותו אדן־השדה אל בטן־האדמה. בשימחתה ובצרתה צר גם לו, והד ביטוי לרגשותיו אלה נתן במאות שיריו העדינים וסיפוריו הנלבבים שחותם ההוויי הביסאראבאי טבוע עליהם. בחיק רעיתו השתעשע עם בת־שירתו ובחיקה הוציא את נפשו הטהורה. מימיו לא שאף לגדולות, והעיר הגדולה על כל ברקה וזוהרה — משאת־נפשם של משוררי זמננו — לא משכה אותו אליה. נוחיותה והבטחותיה לחיים יותר קלים לא הקסימו את ליבו. וכשהגורל אינה לידו חילופי מקום החליף עיירה אחת בחברתה, את אוטקי בקאפרשט, ואת קאפרשט בסקוריאן, ואל הכרך הגדול לא שעה, אם כי לא פעם רמז לו בלהטי קסמיו הרבים.

ואף א״י, אשר געגועיו אליה היו עזים ואליה ערגה נפשו בכל נימיה הטמירים; אשר אל נופה ואווירה נמשך בכל רמ״ח אבריו ושס״ה גידיו; אשר עליה התרפקה בת־שירתו והיא שעשועיו בכל חלומותיו היפים — אף היא לא עמד לה כוחה לעקרו ממקום חיבורו ולהזיזו בבת־אחת. אומנם אף שיחה אחת לא עברה בינינו מבלי שיזכיר את עלייתו המקווה ארצה. במשך שבע השנים של עבודתנו המשותפת בביה״ס ״תרבות״ בסקוריאן לא חדל מחלום על היום המאושר הזה; כמה מיגדלים בנה בדמיונו בקשר עם ישיבתו הקבועה בארץ! אבל חלומו זה לא בא!

ועל אף כל התוכניות שתיכנן במשך השנים האחרונות וההכנות שעשה לקראת העליה, לא יצאה לפועל. על סף ההגשמה של מאווייו נחרב עולמו. יד אכזריה באה וקיפדה את חוט חייו הרעננים, ובין הנופלים נפל אף הוא. יחד עם אחים, אשר להם הקדיש כל חייו את עטו וכישרונו, מת ובקבר־אחים מצא את קבורתו.

ונבואה כאילו נזרקה מפיו וכאילו מזלו חזה את סופו. זכורני, כשנפרדתי ממנו בשעת עלייתי ארצה, כחודשיים לפני הכיבוש הסובייטי, תקפהו פתאום הייאוש ודבריו האחרונים היו: חשבתי שיהדיו נעלה אל בית ד׳, אבל כנראה גם אני נכללתי בגזירה הטרגית: ״במדבר הזה יפלו פגריכם״.

והמזל בכלל הפך לו עורף בכל. כשמרכז ״תרבות״ בביסאראביה החליט להציב לגולדנברג ליובל שנת החמישים שלו, שחל בשנת 1938, יד וזכר בשירתנו, ע״י הוצאת כרך אחד של שיריו בשם ״רשפים בערבה״, והעיתון ״אונזער צייט״, שהופיע בקישינוב הקדיש גיליון שלם ליובל זה, אשר בו השתתפו בהערכות כמעט כל סופרי ביסאראביה; הרי, לרוע מזלו של בעל היובל, הוחרם באותו יום העיתון ע״י ממשלת ״קוזה״ הארורה, והגיליון שהיה מוכן כבר למישלוח, לא ראה אור ואף גולדנברג בעצמו לא ראהו. ולעולם לא אשכח את בת־צחוקו הנעימה, בה קיבל את הידיעה על החרמת הגיליון. ״אין מזל לישראל״ אמר מתוך צחוק, ובעיקר אין מזל למשורר ישראל. מה איכפת היה לקב״ה אילו דחה את גזירת הסגירה ביום אחד או לו הקדים את לידתי ביום אחד?

רק פעם אחת ראיתיו שמח, וזה היה ביום שהדואר הביא לו את ספרו מכורך בכריכה נהדרה. ומי שלא ראה את גולדנברג, באותו בוקר חורף מעונן — לא ראה איש מאושר מימיו. הצנוע הגדול קרן וצהל לקראת מתנתו מתוך התרפקות עליה כילד קטן על אימו. אז נתגלה לפניי הילד התמים שבגולדנברג בכל גודלו והיקפו.

אכן הילד שבו שמח, אבל אך לרגע; עד מהרה נוכחנו כי שימחתו מהולה בתוגה. 25 שנה חיכה עד שזכה לכינוס־מעט אך ב״פאת מיטה״, רשפים בודדים; וכמה יהייה עליו לחכות עד שיזכה לאוסף מלא של כתביו, שיריו וסיפוריו הפזורים על ״שבעת הימים״ ואין להם גואל? הספק הזה קסס כעש את ליבו, אם כי ״ליבא לפומא לא גליא״, ופעם נזרקה מעין הברה סתומה מפיו: ״ואולי בהתחלה זו טמון גם הסוף של שימחתי״. מי יגיד לי אם אזכה עוד ליובל שני? והדבר מובן. כל ימיו פחד גולדנברג את מר המות ואת תהום הנשייה, ועדים הם חרוזיו הקצרים:

מפלצתי חידלון ופחדי — השיכחה,
איך אעשה וזכרי לא ימח עד עולם?
קיר־נצח לפניי, בו ציפורניי אתחב
ואחרות בו שמי לזיכרון.

מרדכי גולדנברג

לקט שירים מתוך סיפרו
"רשפים בערבה"

פְּתִיחָה

רְחָבָה, גְּדוֹלָה הָעֲרָבָה —
וַאֲנִי בְּנָהּ הַבּוֹדֵד;
לְרָזֶיהָ אֲנִי מַקְשִׁיב
וּבְרַחֲבֶיהָ אֲנִי נוֹדֵד.
אַף עִם צֶמַח דַּל וְעָלוּב,
סוֹבֵל עָנְיוֹ, דֹּם אֶסְבְּלָה;
וַחֲמָנִיָּה בַּת־הֶפְקֵר
מְשַׁוְּעָה לְחַיִּים — אֶשְׁמַע קוֹלָהּ.

אֶל כָּל פֶּרַח אֲנִי גוֹחֵן
וַאֲקַדֵּשׁ עַל כּוֹס־טַלּוֹ,
וּלְיַד נַחַל שׁוֹטֵף, פָּזִיז
אֵשֵׁב, אַקְשִׁיב לְזֶמֶר גַּלּוֹ.
וּלְכָל צִפּוֹר אָזְנִי פְּקוּחָה:
שְׁכוֹל כִּי בָאָה — יְגוֹנָהּ אֵדַע;
הֵן אֲחוֹתִי הִיא בַּחַיִּים
וְכָמוֹנִי הִיא בּוֹדֵדָה.

לָאָדָם

הוֹי, אָדָם! קְרַע נָא אֶת הַמָּסָךְ
הַמַּבְדִּיל בֵּינִי וּבֵינְךָ!
הֵא לִבִּי גָּלוּי מִבְּלִי חָשָׂךְ,
נָא קְרַע גַּם אַתָּה סְגוֹר לִבְּךָ!

כִּי לָמָּה נַאֲפִיל עַל רָזֵינוּ
וְנַעֲמֹד זֶה מוּל זֶה כְּצָרִים?
אִם לֹא רוֹם אֶחָד עַל רָאשֵׁינוּ?
בַּאֲדָמָה אַחַת לָנוּ קְבָרִים!

אַל תִּגַּשׁ אֶל בְּנֵי־אָדָם כְּאֶל מַלְאָכִים,
לְיֵצֶר־רָע יֵשׁ שִׁלְטוֹן־עַד בַּחַיִּים;
וְדַע, כִּי רְעֵבִים סְבִיבְךָ וְנִדָּחִים
וְאִישׁ־אִישׁ שׁוֹאֵף לְמַלֵּא הַמַּאֲוַיִּים.

וּרְאֵה: אֻמְלָלִים הֵם בְּנֵי־הָאָדָם!
וְאַל תִּבָּהֵל לִרְגֹּז וְאַל תְּקַלֵּל; —
הֵן חוּט־גּוֹרָלָם אָחוּז לֹא בְּיָדָם...
הוֹי, סְלַח לָהֶם, בִּשְׁלוֹמָם נָא הִתְפַּלֵּל.

גַּל־רַחֲמִים פִּתְאֹם יְצִיפֵנִי —
וְזַךְ הוּא כֻּלּוֹ, חַם וּמְאָדָּם —
וְאָז לַמָּרוֹם אֶשָּׂא עֵינַי
וְכֻלִּי תְּפִלָּה עַל בְּנֵי־אָדָם!
— «הוֹי, רַחֵם! כֻּלָּם הֵם אֻמְלָלִים,
עֲקוּדֵי גּוֹרָל כְּקָרְבָּנוֹת:
הַבּוֹנִים דְּבִירִים וּמִגְדָּלִים
וְנוֹפְלִים תַּחַת הַחֻרְבָּנוֹת!
הוֹי, רַחֵם! כֻּלָּם הֵם עֲלוּבִים,
הַמְגַשְּׁשִׁים, עִוְרִים, עַד סַף־מָוֶת;
כִּיתוֹמֵי־נוּד, מֵאֵל עֲזוּבִים,
יְשַׁוְּעוּ נֶצַח בְּעַצֶּבֶת!»
הוּרַם הַוִּילוֹן — וְאוֹר נֶעְלָם נִפְלָא
מֵעֵבֶר לַחַיִּים לִי נִרְאָה נִידָּךְ...
מֵאָז נַפְשִׁי נוֹשְׂאָה בְּגִיל נֵטֶל סִבְלָהּ;
תֵּן יָדְךָ וְנֵלֵךְ בָּעֲרָפֶל, אָח נִדָּח!

חֲבַקּוּקְ סָבָא...

חֲבַקּוּקִי סָבָא לִפְנֵי מוֹתוֹ: «שִׂים
בִּטְחוֹנְךָ, נִינִי, בֵּאלֹהֵי הָאָבוֹת;
וְגַם עַל פִּי הַשְּׁאוֹל — עוֹד חַי שָׁם בְּעַרְבוֹ
אֱלֹהִים!»

הִקְשַׁבְתִּי לְמִלָּיו בִּהְיוֹתִי נִים־לֹא־נִים;
בַּחוּץ לְיַד הַחַלּוֹן בָּכְתָה סוּפָה —
וְנַפְשִׁי כְּחוֹלֶמֶת... וָאֶלְחַשׁ כְּצִפּוֹר פְּצוּעָה, טְרוּפָה
«אֱלֹהִים!»

מֵאָז אֵינֶנִּי בּוֹדֵד עוֹד בְּעוֹלָם! — גַּם
פִּרְעָנֻיּוֹת כִּפְתָנִים סְבָבוּנִי — וְנַפְשִׁי קוֹרֵד
אָז מִן הַמֵּצַר קוֹלִי נִשְׁמַע: «לִי בְּצָרָה
אֱלֹהִים!»

וּבַמִּלְחָמָה — עֵת נוֹהֲרוּ צִים
וַתִּזְעַק תְּהוֹם וַתִּכְּפַר קֶבֶר־לֹעַ —
אָז לַשָּׁמַיִם פָּנְתָה נַפְשִׁי מִן הַמְּשׁוֹאָה:
«אֱלֹהִים!»

וּבְחֶדֶר זֶרַע־שָׁאוּל לִפְנֵי־לִפְנִים,
עֵת חַיּוֹת־אָדָם טִמְּאוּ כָּל הַיָּקָר:
מִתַּחַת יַד־רוֹצֵחַ נַפְשִׁי נָצְתָה כְּבֶן־בָּקָר:
«אֱלֹהִים!»

אֵלִי! אִם לֹא גְדוֹלָה מְנָת הַיֹּפִי —
בָּהּ אֲחוֹנֵן תֵּבֵל וְהַיְּצוּרִים;
אַף גַּם גֹּעַל, נִבּוּל וְדִבְרֵי־דֹפִי
לֹא הֵבֵאתִי בְסַלִּי לְךָ בִּכּוּרִים.

עַל מִזְבַּח־שִׁירִי לֹא עָלִיתִי בְמַעֲלוֹת,
נִיצוֹץ קָטָן בִּי וּבוֹ עֲבַדְתִּיךָ.
וְאִם נָטִיתִי אֶל נְתִיבוֹת עֲקַלְקַלּוֹת,
וְאִם שָׁגִיתִי — אִתְּךָ, אֵל, הַסְּלִיחָה!

וְאוּלַי טוֹב לִי הָיָה לָשִׂים מַחְסוֹם לְשִׁירִי;
כִּי אִם לֹא שִׁירָה גְדוֹלָה — טוֹבָה רַק הַשְּׁתִיקָה!
אַךְ אוֹי, אַל תְּדִינֵנִי! בּוֹדֵד וַעֲרִירִי
כָּמוֹנִי — יָשִׁיר שִׁיר מֵאֲשֶׁר מוּת בַּחֲנִיקָה!

בִּמְשׁוֹרְרֵי־עוֹלָם אָמְנָם קוֹמִי נֶעְדָּר;
מִי אֲנִי? — רוֹעֶה מְחַלֵּל בֶּחָלִילוֹ!
וְשִׁירִי זֶה חַדְגוֹנִי כְּשִׁיר בֶּן־קֵדָר,
אַךְ לִבִּי יִפְעַם בּוֹ עַל עָצְבּוֹ וְעַל גִּילוֹ!

פתיחה

רקדה, גדולה הקרבה —
ואני בגה הבודד,
לרזיה אני מקשיב
וברחביה אני נודד.

אל כל פרח אני ניחן
ואקדם על כי־שלו,
ולעד נחל שוטף, פזיז
אשב, אקשיב לזמר גלו.

אף עם צמח דל ועלוב,
כיבל קניו, דם אקבלהו;
וסביבה בת־הפקר
משירה לחיים — אשמע קולה.

ולקל צפיר אזני פקוחה:
כקול כי באה — יגונה אדעו,
כן אחותי היא בחיים
וכמוני היא בודדת.

העולם מחכה...

העולם מחכה לנגינו שיבא וגאלו —
ועד אז יתענה ויבך מאת לבן גורלו.

כי הצא יחידי בבקר ליל־צין בקרים
וראית העולם כבניר צרוך־הבקרים.

הקלו בקצב ובקרין לשביע הודאליה.
כנביא קנוזן להזהיר נקב קול־כליו.

אז יצין יתהפך כל יפי קלא בא לעולם.
ובנער הציורים הסרקי, כקנום ועד נדולם.

אז תכרה לך אזן לחתר לגבכי מדבקתו
איהי הנגין הגואל? — אך אלם ודקקהו!

וסביב אילנית ואנשים כבתי־שפרצקאין.
ובאלו כבר נואם היקים ודקו לבקאין.

גם רוקה ליד קדרו נד וזף ובנדר־הקדורים.
והקשבית־נגין הרבנגה בהריצי הצורים...

אז בקא עינך לקרום ולבך ניב־תפלה:
אל אדון! פדה את הנגין והבא צירגלה.

כי בכה העולם בהרולי הנגין הטיבם —
ואין לי לבניר קנוצר לנצית — והוא חוכם!

בא הנר הנגין כבלליו ודבהר ובא.
בקרם קונל העולם ובה בי לבבו!

אָחִי

(מִשִּׁירֵי הַמִּלְחָמָה)

אוֹי, אָחִי! אֵי שִׁלּוּם דַּם־לִבְּךָ הַנִּשְׁפָּךְ? זְכוּרַנִי בִּהְיוֹתְךָ עוֹד קָטָן —
וְאִמֵּנוּ עַל עַרְשְׂךָ עָמְדָה־שָׁחָה, לְשָׁמְרְךָ מִפֶּגַע וָשָׂטָן.

מְנוֹרַת־פַּח קְטַנָּה דֹם טִפְטְפָה אוֹרָהּ, וַיְהִי עֶצֶב דּוֹמֵם מִסָּבִיב,
וְהִיא עוֹמְדָה נוֹגָה וְלוֹחֲשׁוֹת שְׂפָתֶיהָ: — «הוֹי, בְּנִי, אִישׁוֹן עֵינִי, הֶחָבִיב!»

וְשִׂמְחַת אִמֵּנוּ בְּהִכָּנֶסְךָ לְתוֹרָה: רָן לִבָּהּ לִקְרַאת בְּנָהּ־מַחְמַדָּהּ;
אֲנִי הֵן הִצַּצְתִּי־נִפְגַּעְתִּי; וְאַתָּה נִשְׁאַרְתָּ «קְדִישָׁהּ יְחִידָהּ».

וַתְּהִי כָּל דִּמְעָתָהּ לְךָ קֹדֶשׁ וַתֵּרָא עוֹלָמָהּ בְּעֹנֶג חִנּוּכֶךָ,
וּמִמַּת הַלֵּילוֹת שְׁנַת גָּרְעָה מֵעֵינָהּ וַתִּצֹק תְּפִלָּתָהּ עָלֶיךָ.

דִּמִּיתִי: כְּנַחַל־עֲדָנִים חַיֶּיךָ אַט יִזְרְמוּ לְלֹא תוּגָה וָצַעַר, —
אַךְ הִנֵּה הִתְרוֹמֵם — וּלְפֶתַע — גַּל־דָּמִים וּבְתָקְפּוֹ הֵגִיחַ הַסַּעַר.

הִתְפָּרֵץ יוֹם־זַעַם, יוֹם חָרוֹן וְעֶבְרָה, וְעַמִּים בְּעַמִּים נִלְחָמִים;
הוֹי, אָרוּר יְהִי אוֹתוֹ יוֹם, בּוֹ נִסְחַפְנוּ הִישׁ שְׁנֵינוּ בְּמַבּוּל־הַדָּמִים!

לַשָּׁוְא בָּכְתָה אִמָּא תַּמְרוּרִים עַל שִׁבְרָהּ, לֹא נִרְצָה קוֹל־בִּכְיָהּ בְּיוֹם־זַעַם;
וַתְּהִי בְּלֶכְתֵּנוּ לַקְּרָב כִּשְׁכוּרָה, אַף קוֹלָהּ לֹא נִשְׁמַע הַפַּעַם...

כִּי אָמְנָם הַיָּגוֹן בָּהּ נָסַךְ מְרֵרָתוֹ וַתִּדּוֹם מְעֻצֶּמֶת מִכְּאוֹבָהּ...
לֵב־אֵם! מַה חָזַקְתְּ אִם כֹּה הִתְאַפַּקְתְּ בְּיוֹם מַר, יוֹם־הַשְּׁכוֹל, כְּבְיוֹם טוֹבָהּ!

אַךְ הָיוּ מִכְתָּבֵינוּ לְלִבָּהּ נִחוּמִים וּמְקוֹר־תִּקְווֹתֶיהָ לֹא דָלַל,
וַתְּקַו לְשׁוּבֵנוּ, כְּשׁךְ מַטַּר־דָּמִים, וַתְּיַחֵל — עַד נָפַלְתָּ הֶחָלָל...

הוֹי, אָחִי! נָפַלְתָּ כְּקָרְבָּן לַמֹּלֶךְ. מָה אַעַן לָאֵם הַשְּׁכוּלָה,
עֵת תִּשְׁאַל: — «אֵי בְנִי, אִישׁוֹן־עֵינַי?» — וְתַבִּיט עָלַי כֹּה עֲלוּבָה, אֻמְלָלָה?

עַד אֶהְיֶה לָאָסוֹנָה הַנּוֹרָא, וּכְאוֹבֵד עַל דַּם־לִבָּהּ אֶעֱמֹד, תְּפוּשׂ־אֵימִים, —
וְלֹא אֵדַע אִם לִבְכּוֹת לְמוֹתְךָ: «אוֹי, אָחִי!» אוֹ לִסְפֹּד עַל חַיֵּי הַשְּׁמָמִים.

ליל השבת

אמי! בחשכת חיי
מתהום־עברי פתאם אורך יצל
ונגה אור בלבבי.

בקדש אראך: ליל־השבת פרש
על כל העולם כנפי־קדשתו
ואת בלחש־רז תעמדי על הנרות.

בחדר הס. לשלחן לבן־קדשה.
ממנורות־כסף עולים שביבי־ברכה
ואת מפללת.

מחשבות שיש זך, כתאמי לוחות־קדש,
כפיך על עיניך,
ואני בפנה אקשיב — וגן־לבי
למטר־מליך יפרח.

ופתאם אדע: את בת־שבת צנועה;
ועל צניף ראשך כרובי־שלום עפים
ופרחי־יה הביאו שי לך.

הוי, אמי! מה ארכה לך התפלה!
מרחוק הבת־אזני כדג־קו צדה מלה:
«יאירו עיני־בני בתורה..
דרשתך תהי על פניו.» — — —

אמי! מצחתך עתה כקוי על [illegible];
בדמי־עוניך עקת [illegible] למשכתך
אך כדי רואי נרות־שבת
וקרן לי בשמש זיו פניך
ונגה אור בלבבי...

כלם מתו..

כלם מתו, כלם נפטרו לעולמם —
ואני יחידי תועה;
ובהתעורר בי געגועים, אשב דומם
עם זכרונותי ולבי נוהה.

כלם מתו. כל היקר נכחד מן העולם —
ואני עוד בין החיים נודד;
כי איצף — אפרש כפי אל הנעלם:
«הוי, כסני־נא גם אני, הלך בודד!»

ידעתי: לילה יבא ואני באפל —
וירדו אלי קרובי, כמוסים ונצלמים,
ורמזו לי לגבה: «נגהות בערפל;
עזב גיא שפל־זה, אתנו עוף לרמים!» —

אז אפרש אבר, אזרום, אעוף אל הנצחים;
ולא יבין אדם בי, כי דרכי למו זרה,
כי בודד אני פה ונשכח בין נשכחים...
אך אי־שם בעולם אחר יופע לי נהרה..

וימים בי ינקפו, עדן ועדנים,
ונפל זהב חזיוני כגשם על אדמות
ופרחו אז הלבבות רגשות אור־עדנים
ועבר אז כל לב ושאף אז לרמות.

אז יזכרו הבודד — תעה בין החיים
ונהרו אל קברי להסיך עליו דמעה;
ואני אז מעולמי אציף ציון
ואצהל למולם מעל סף הבליקה...

יעקב יקיר

הערץ ריווקין — הייסינער

אין די דרייסיקער יארן, האָט זיך אין איינעם א טאָג — אין דער קעשענעווער טאָג־צייטונג "אונזער צייט" באוויזן א שפילעוודיק ליד, פון איינעם הערצל הייסינער, אונטערן נאָמען — "ס'איז צעבראָכן די מלוכה־קאסע". א מין פריילעכע פאראָדיע אויף זלמן ראָזענטאלס ז"ל ליד — "ס'איז צעבראָכן אונדזער דעכל".

עס פארגעדענקען זיך מיר נאָך איצטער די ערשטע פערזן, פון אָט דעם בייסיקן קופלעט:

"ס'איז צעבראָכן די מלוכה־קאסע
ס'איז שוין מער ווי א יאָר,
און אז עס וואקסן שטייערן
פילן מיר עס גאָר".

דערנאָך, תיכף אין די "טשערנאָוויצער בלעטער" הערצל הייסינערס באלאדע — "נאָך א שוועסטער" וועגן א גאסנפוּוי, וואס אירע יאָרן וויאנען אָפּ ווי די בלעטער אין אָסיען.

און ביי מיר — וואס כ'האָב שוין דעמאָלט אויך אונטערגעשריבן צוביסלעך — האָט אלץ מער געוואקסן דער נייגיר צו קענען דעם קאפרעטשטער הערצל, וואס אָט איז זיין מוזע אזא לויטערע ווי א טראָפּן טוי, און אָט איז זי א טרויעריקע ווי א עלנטע ווערבע.

גראָד דעמאָלט, האָבן מיר אינצווייען מיט דעם טראגישן דערציילער הערש־לייב קאזשבער ז"ל, פארטראכט ארויסצוגעבן א פראָגרעסיוון זשורנאל, ווו עס זאלן קומען צום וואָרט די אלע אָנפאנגער, וואס זענען שפעטער געקרוינט געוואָרן מיטן נאָמען "יונג־רומעניע".

איז אין איינעם א וועסנעדיקן פארנאכט, האָט זיך ארייַנגעיאוועט אין דער גרעסטער קעשענעווער לעזע־זאל, א שטאלטנער בחור, מיט א ליבן שמייכל און מיט זער א געשמאק חן־גריבעלע אין זיין גאָמבע. און ווען ער האָט זיך עפעס אזוי ווי אומיסטן — און שפעטער אזוי גוולדיק — צוגעזעצט זיך צו אונדזער טישל, האָט ממש פון אים אראָפּגעזינגען דער קאָסטום זיינער.

און בידע האָבן ביי אים אָנגעטייעט וואס ער האָט זיך אָנגעטראָפן — אויף אזעלכע צוויי "טאלאנטן" ווי מיר — אי דאָס קאטאָוועסדיקע גריבעלע זיינס, און נאָכמער זיינע אויגן, וואָס האָבן געהאט דעם קאָליר פון אונדזערע קאָדרעס.

הערש און איך — בידע "פארפוצטע" אין בגדי דלות — האָט אונדז הערצל הייסינער גענומען, נישט נאָר מיט זיין מחיהדיקן געשטעל און מיטן געראָטענעם דעביוט זיינעם נאָר אויכעט — למאי לייקענען — מיט דעם זילבערנעם זייגער זיינעם, מיט דעם גילדערנעם קייטעלע. און אז מיר — די צוויי דלפונים — זענען גאָר געווירע געוואָרן, אז ער לערנט זיך אפילו אויף א בוי־אינזשינער, איז יאוונע וועיאסנע אז מיר האָבן געפינען אן אוצר...

קלאָר ווי דער טאָג: ער, הערצל, וועט שוין זיין א געלט־שידוך פון אונדזער געפלאנטער "וועלט־איבערקערערישער" צייטשריפט.

און מיטאמאָל איז נעלם געוואָרן דער ייחוסדיקער זייגער זיינער; און נישט נאָר דער אנצוג איז אָפּגעבליאקעוועט געוואָרן, נאָר ער אליין האָט אינדערשטיל גענומען פאסטן תעניתים, כדי מיר זאָלן זיין... זאט. און אין די נעכט געחשבונט: וויפיל וועט עס דארפן באטרעפן דער "צוזמענגעבראכענעשער" זשורנאל אונדזערער.

אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז דער חשבון־פירער פון דער קאפרעשטער ליי־און־שפּאָר־קאָסע — ר׳ לייזער הייסינער ז״ל האָט דערפילט אז זיין קלוגער מיזינעק האָט איבערנאכט פארלוירן אי דעם געלט־חשבון, אי דעם וועלט־חשבון. און ער האָט, דער טייערער ייד, אָנגעיאָגט מיט א באַלעגאָלע. אָבער, פארפאלן! דעם געשיכטלעכן צוג, אויף וועלכן זיין הערצל האָט זיך ארויפגעכאפט, האט ער שוין... געהאט אנגעווירן.

עס פארגעדענקט זיך א ליל־שימורים: זענען מיר עס געזעסן אינפּירן, און ר׳ לייזער האָט אלץ אונדז געוואָרנט, געתחנונימעוועט: אז די ישועה וועט נישט קומען פון מאָסקווע; און אויב זי האָט צו קומען — איז נאָר פון ירושלים. אָבער, ווי געזאָגט, איז שוין געווען צו שפּעט. ווייל אונדזער כמעט־קאָמוניסטישער זשורנאל "אָנזאָג" איז שוין געווען ביי די טויזנטער לייענער.

הערצל הייסינער — אזוי האָט ער נאָך דעמאָלט געהייסן — איז געווען פארטרעטן אין "אָנזאָג" מיט זיין דראמאטישער "צייט־באלאדע". און ווייל די צייטשריפט איז אינערגעץ נישט בנמצא, וועל איך דאָ ציטירן, פון איר, עטלעכע פערזן, לויטן זיכרון:

"טאָג נאָך טאָג
וואָך נאָך וואָך
שלעפּט זיך די צייט
אין שקלאפן־יאָך.
טאָג. נאכט. נאכט. טאָג.
יעדער שעה — א טרער א קלאָג".

און ער פארענדיקט האָפערדיק דער קאפּרעשטער פּאָעט:

"ליגט דער נעכטן שוין א טויטער.
יונגען האָבן אים דערוואָרגן,
ווערט דער היינט אלץ רויטער, רויטער.
ווערט די היים — דער מאָרגן."

...איז איצט, לאחר הטראגעדיע, ווען עס ווימלט ממש אויף שריט און טריט, מיט געוועזענע חוטאים און מחטיאים, זאָלן מיר נישט טייטלען, קורא חביב, אויף די תועי בדרכי החיים והרעוואָלוציע.

איז לאמיר פארגעבנדיק, פארגעדענקען לעולם ועד, אז דעמאָלט האָבן פיל יידישע און העברעאישע שרייבער — בראש מיט דוויד בערגעלסאָן און אלכסנדר פּן ז״ל — אלץ אין גייסט פונעם ווארשעווער רב מייזלישעס אפּאָריסטישן זאָג: "אז יידן מוזן גיין לינקס, ווייל זיי האָבן נישט קיין... רעכטס" — געגלויבט באמונה שלימה, אז די גאולה וועט קומען פון מאָסקווע; און שיעור נישט אראָפּגעפירט ביידע ליטעראטורן אונדזערע פון זייערע געשיכטלעכע רעלסן, און דאָס אלץ האָט געמוזט דערפירן צו הפקר פון וועלט, און הפקר פון וואָרט.

איז קיין חריפות נישט וואָס אזא דיכטער, מיט א קלוג געמיט, ווי הערצל, האָט אויך געבלאָנקעט אויף די באָלשעוויסטישע סטזשקעס.

— ב —

אביסל ביאָגראַפיע נוסח הערץ־ריווקין־הייסינער :

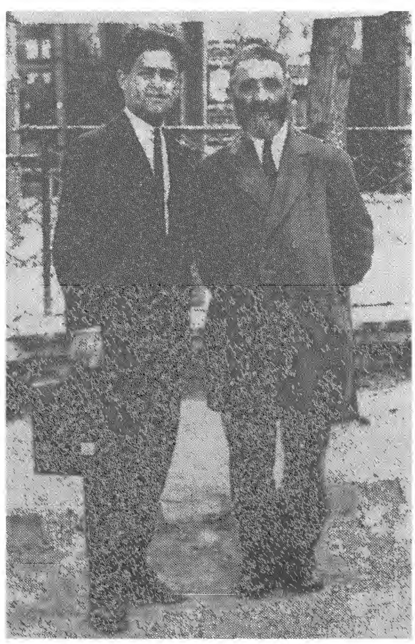
ער איז געבוירן געוואָרן אין יאָר 1908, אין א שטעטל מיט א קאַטאָוועסדיקן וואָלעכישן נאָמען — קאפרעשט, וואָס באַדייט אין מאמע־לשון "דאָס ציגן שטעטל"; און ווייל ס'איז געווען כמעט באַווינט נאָר פון יידן, האָבן עם ליצנים, פון דער אומגעגנט, געקריינדלט — "די קהילה קדושה פון ציגן און צאפעס".

אָבער אפנים, בכדי צו הייבן די מדריגה פון זיינע צאָן־קדשים, האט דער אָרטיקער מרא־דאתרא זיך איבערגענומען מיט דעם: — אז קאפרעשט איז פון די שטעטלעך, וואָס האָט זוכה געווען אז ער אליין — דער הייליקער ר' ישראל בעל־שם־טוב זאָל טרעטן אויף איר ערד.

הערצל הייסינערס פאָטער, ר' לייזער, איז געווען א ייד פון תורה און חכמה, און א זייל פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע. אויף אַזויפיל — אז אינאיינעם מיט זיין באשערטער רבקה ז"ל — האָבן זיי זייער "ווישקראָב" — דעם קינפטיקן שרייבער — א נאָמען געגעבן נאָכן חוזה פון אונדזער מדינה — ד"ר בנימין זאב, תיאודור הערצל ז"ל.

נאָכער: לויטן דיכטער, דעם קדוש'ס רייד — פלעגט נחום סאָקאָלאָוו בכבודו ובעצמו קאָרעספאָנדירן מיט ר' לייזער און אים באשיינען מיטן נאָמען: קורא חביב.

און דאָך אַזוי, כאָטש ער איז געווען לייזער הייסינער — בעסאַראַביש גערעדט — פון דער פאָן, דאָס הייסט איינגעטונקען אין סאמע ייחוס; האָט ער — ווי הערצל פלעגט זיך איבערנעמען מיט זיין פאָטער — נישט געחומשט און גערשי"ט — אדער גערע'שט — דאָס הייסט: כאָטש א סאך קענטעניש און וויסן — אָבער די באַשיידנקייט אליין.

אזוי האָב איך אים ר׳ לייזערן אויך געלערנט צו קענען: אין 31־טן יאָר און אין דעם אימהדיקן פיפטן יולי פון דעם מלחמה־יאָר 1941. ווען זייער היים, די ווארעמע נעסט — איז געווען פאַר מיר א געגעזונג.

הערץ ריווקין — אזעלכער איז מיט דער צייט געוואָרן זיין שפעטערדיקער פסעוודאָנים, אויס ליבשאפט צו זיין מאמען רבקה — האט געהאט א געשיקטע פען. א פשטן איז דער שטאלטנער פייטן, געווען און פארבליבן נישט קיין שווער־טייטשיקער סופר. קיין פאָעטישע אויבער־סברות, און סתם ווערטער־אקראָבאטיק, זענען ביי אים נישט געווען.

נישט דער בליץ־לאָמפט פון זיינע עלטערנס ציוניסטישן אידעאל האָט באהעלט זיין פריע פאָעזיע. און אויכעט די שפעטערדיקע פראָזע זיינע, וועלכע איז אָבער געווען און פארבליבן טראָץ דעם וויסטן סאָציאליסטישן רעאליזם — א טראדיציאָנעלע, יידיש שטייגערישע. אין זיינע בלוט און מילך יאָרן — הערצלס — האָט דער זשאר פון די קוילן, אויף וועלכע קאפרעשטער עובדי־אדמה האָבן געבראָטן פאַפשויעס, געווארעמט זיין מוזע.

די גראמען זיינע, ריווקינס, זענען געווען גלעקלדיקע. דער ריטם א מוזיקאלישער, ווי ער אליין, וועלכער איז פון קאָפ ביז די פיס געווען א געזאנג. די סביבה, פון וועלכער ער האָט געשעפט זיין אינספיראציע — א אידיליש דאָרפיש־שטעטלדיקע, דהיינו: באלעגאָלעס, ערד־ארבעטער, פראָסטע בחורים און מיידלעך. מיט איינעם וואָרט — א קאָרנראָזעווער דיכטער.

און אויף אזויפיל, איז נישט נאָר זיין קאפרעשט, נאָר ער אליין, מיט זיין גאנצן מהות געווען אָנגעהעפט אין דאָרף. אז ער האָט זיין פאָעטישן ערשטלינג און לעצטלינג — וועלכער איז דערשינען אין יאָר 1938 אין בוקארעשטער פארלאג "שויבן" — א נאָמען געגעבן — "פון שכײנישן דאָרף". ס׳הייסט ווען די שענסטע טעג אינם לעבן זענען די... ווייסע דאָרפישע נעכט.

לאָמיר אויף א טשעקאוועסט מטריח זיין דאָ זיין ליד, מיטן זעלביקן נאָמען — צו וועלכן דער בעלצער פאָלקס־זינגער זייליק בארדיטשעווער ז״ל האָט פארפאסט א ניגון — און וועלכעס האָט ריווקינען ביז־לילה בארימט געמאכט, פונעם דונאי ביז צום דניעסטער:

פון שכנישן דאָרף

נאכטיקע לידער פון שכנישן דאָרף
פארבלאָזען אמאל צו מיין גאָניק
זיי לעשן מיין טרויער; זיי גלעטן מיין אומעט
און פליסן ווי זאפטיקער האָניק.
לידער כאכלאצקע, מונטערע, פרישע,
וואָס שמעקן מיט פעלד און מיט שייער —
זיי פולן די לופט אָן מיט ווארימקייט ליבער
וואָס שטראָמט פון א היימישן פייער.
נאכט איז אין שטעטל, איך ליג אויפן גאָניק.
ווער דאָרף איצט דער מאמעס געלעגער?

איז וואָס אז ס'איז איינס, אין וואָס אז ס'איז צוויי
איז וואָס אז ס'איז דריי שוין דער זייגער ?
הער איך און ווייס ניט, ס'איז יום־טוב אין דאָרף,
ס'הוליען דאָרט גלאַט אזוי יונגען.
איז וואָס איז דער חילוק, א באלד וועט מיר דאכט
די לבנה אויך אָנהויבן זינגען.
גיסן אזוי זיך פון שכנישן דאָרף
היימישע, זאפטיקע טענער,
ביז ס'הייבט אָן דער פרימאָרגן צו ווארגן די נאכט
און ס'הויבן אָן קרייען די הענער.

מערקט איך ווי רויזנצארט ריווקין איז פארליבט אין זיין היים; דעם פרישן קלאנג פונעם פערז און די לאשטשענדיקע ווייכקייט פון די ווערטער. ממש עס טריפט פון זיי מיט שלווה און בראשיתדיקער פרייד.

נאָכמער בארימט אין ער געוואָרן מיט זיין פאָלקסטימלעכער פאעמע — "חיים־ברוך אָטא־פאָר־איך", פארעפנטלעכט אין דער בוקארעשטער וואכנצייטונג "די וואָך".

אָט ווי הערצל האָט, אין א שפעט־נאכטיקער שעה, מיר דערציילט — אויף זיין פיקחותדיקן אופן — די זיסע געבורט־ווייען פון אָט דעם געזאנג, וועלכער האָט פאראייביקט דעם קאפרעשטער מלא־דיצהדיקן באלעגאָלע. "איבערגעלייענט — האָט זיך נחתדיק געקוויקט הערצל — פרץ מארקישעס פאעמע "נישט געדאגה'ט", ווי ער פארגייט זיך פון גרויס נחת וואָס זיין מענדל פון כאסלאָוויטש איז מיטאמאָל געוואָרן א... קאָלכאָוניק. האָב איך מיר אזוי געזאָגט: מעכעטייסע, דו גיב אים טאקע, מארקיש, דיין מענדלען אָן אדערויף פון פרייד, נאר צי אים וועט באמת טרעפן אזא גליק ? איז הלוואי איך זאָל בלייבן א... ליגנער.

נאָר אז מיין זעמליאק חיים איז באמת מלך־פריילעך, אין דעם בין איך זיכער. כ'לעבן: ווער איז צו אים גלייך, ווען מיין חיים־ברוך זעצט זיך ברייטלעך אוועק אויף דער קעלניע, כוואַשטשעט מיט דער בייטש און זינגט זיך אונטער א וואָלעכישן ניגון ? און וויל ער גיט ער די פאסאזשירן זיינע "פאָיעזד" און נישט — "סטאנציע". מיט איינעם וואָרט — ער קעניגט איבער זער גאנצן טראקט.

איז דעריבער: יעמוד חיים־ברוך אָטא־פאָר־איך, און הוליע מיר לדורות אויף אלע שליאכן פון אונדזער שירה. איז זאָל די וועלט וויסן: אז אויב באסאראביע איז דאָס אויבערשטע פונעם שטייסל פון רומעניע, איז קאפרעשט איר נאָפל".

יאָ לדורות, גישט לדורות, אָבער "חיים ברוך אָטא־פאָר־איך" איז געוואָרן א שם־דבר. דער עפיש־הומאָריסטישער אינטערמעצאָ פון אונדזער יונגער דיכטונג.

— ג —

און הערץ ריווקין — דער פונעם פאך פארמעסטער און טיכטיקער בוי־טעכניקער פון שאָסייען, האָט זיך גאָר אויף אָן ערנסט זיך פארמאָסטן צו ענדערן דעם קאָליר פון זיין אידילישער בעסאראבער היים פון גרין אויף רויט.

אָבער מיט אַן א שיער קלעמעניש זאָג איך: לאָמיך מיך דאָ נישט נעמען אויסרעכענען זיינע פּאָעטישע חטאים... ווייל כ'האָב נישט ווייניקער — אויב נישט מערער — קאָמוניסטיש אונטערגעזינדיקט פון אים...

די אַלטיטשקע באָבע־צייט טוט זיך אירס: אזוי אז אין הרת־עולמדיקן לעבן, פון יעטוועדן שעפערישן מענטשן, קומט — ווען פריער, ווען שפּעטער — דער גורלדיקער טאָג, ווען דאָס דיכטערישע וואָרט אויפן גומען, איז געגליכן צו א הייליקן, וואָס פאַרהיט און באַשירעמט זיין צונג און זיין פעדער פון פאַרשוועכנדיקע עבירות.

— איז געדענקט זיך: זענען מיר עס ביידע — הערץ ריווקין און איך — געשטאַנען אויפן ראָג, פון דעם דעמאָלטיקן סאַמע יידישסטן קוואַרטאַל פון בוקאַרעשט דער קרוינשטאַט — קאַלעא וואַקאַרעשט און זיך "געקוויקט" מיט... באָלשעוויסטישע גיפט־טראָפּנס. די סם־טראָפּנס זענען נעמלעך געווען די חלפישע שורות פון דעם רוצחישן אַרטיקל אין דער מאָסקווער "איזוועסטיא" אונטערן קעפּל "די שטיוול פונעם גאָספּאַדין טראָצקי".

ווער זשע זענען געווען די געפּערלעכע שטיוול פונעם "אויבערפּאַררעטער" לייב בראָנשטיין־טראָצקי? לאָזט זיך אויס, איז נישט קיין אַנדערער ווי דער סאַמע חריפות־דיקסטער פּובליציסט און וויצלער — קאַרל ראַדעק. דער ייד, וועלכן מען האָט באַצייכנט ווי דער לץ פונעם קרעמל.

האָט אזוי אַרום, געדאַרפט הייסן, אז נאָך די דענקער, שרייבער, גענעראַלן, מאַרשאַלן, און טעאָרעטיקער — איז צום לץ שוין אויך געקומען א סוף. און אז מען הרגעט שוין ליצנים אויכעט, איז שוין טאַקע אויף אַן אמתן עק וועלט.

האָט מיטאַמאָל, דער שטאָלטנער בוי־אינזשינער, דער פּאָעט דער קראַסאַוועץ — הערץ ריווקין — מיך אזוי כּהאי לישנאַדיק א פרעג געטאָן: צי געדענקט איך דעם אליינִיקן, אַלטן דעמב, וואָס שטייט אויפן שליאַך צווישן דעם דאָרף פּראַדאַנעשט און זיין שטעטל קאַפּרעשט?

— יאָ, בפירוש געדענק איך. ווייל קען מען עס פאַרגעסן אזא דעמב א ריז, וואָס שטייט נאָך דערצו אזא עלנטער און מרה־שחורהדיקער — עלעהיי ווי ער וואָלט עס באַיאַמערט זיינע אַלט־בחורישע דעמבענע יאָרן; ווייל ער האָט נישט זוכה געווען צו קיין לייטישן ביימער־זיווּג.

— איז אויף אָט דעם דעמב וואָלט איך איצטער געהאַט א גרויסן חשק... זיך אויפצוהענגען. דאָס שוידערוואָרט "אויפצוהענגען" האָט דער אָח מיינער ליצירה ולצרה, אַרויסגעזאָגט אזוי אַנזיכטיק קלאָר, אזש עס איז מיר טונקל געוואָרן אין די אויגן. און תיכף האָט ער — הערץ ריווקין — גענומען אזוי אימפּעטיק יאָגן צווישן די האַנדל־וואַנדלדיקע וואַקאַרעשטער יידן, ווי ער וואָלט אין אַן אמתן וועלן אַנטלויפן פון זיך אַליין.

✡

ויהי ערב, ויהי בוקר יום שני.

אין דער רעדאַקציע פון אונדזער פּראָגרעסיוו־געזאָנגער צייטשריפט "שויבן" — וועמענס רעדאַקטאָרן עס זענען געווען יעקב שטערנבערג ז"ל און שלמה ביקל ז"ל

איז זיך שוין געהאט צונויפגעקומען גאנץ „קעקאלע־קהל" — ווי דער חכם עתיק **ביקל** פלעגט זיך, אויף זיין קאַלאמייער שטייגער, וויצלען איבער אונדז.

און דאָ פלוצלינג, שוין גאַרנישט לויט זיין מיושבדיקער טבע, צעספּראַלעט הערץ ריווקין די טיר און וויכערט אריין אין דער רעדאַקציע — אַן אויסגעבלייכטער מיט רויטע אויגן. קענטיק אז ער האָט, א גאנצע נאכט, קיין אויג נישט צוגעמאכט. און נאָכדעם, אַן דעם ער זאָל אפילו א פּיפּס טאָן דאָס ער האָט געבראכט א „פרישן פּאַפּאַלעק" — ווי ער פלעגט געווײַנלעך הלצהדיק אָנרופן זיינס א ניי ליד — האָט ער א טיפן דעכע געטאן און גלייך עס גענומען פאַרלייענען.

— און איצט, ווען איך לייען עס צום ווײפלטן מאָל, הער איך נאָך אלץ זיין טונקל קול, און זע זיין דעמאָלטיקן געשטעל און אויסזען.

...איבערגעלייענט דאָס ליד, דאָס ליטעראַרישע געזינדל זיך נישט געלאָזט לאנג בעטן און איז ארויס מיט מיינונגען.

יעקב שטערנבערג, אַן אַנגעשפּאַרטער אין זיין משה רבינו שטעקן, האָט ארויסגעקטרעכצט: — „גוט האָלץ, שלעכט האָלץ. ס'זעלביקע אש, נאר נישט דער זעלביקער פלאָם; און דער פלאָם קען, נישט נאָר אייך פארצערן, נאָר אונדז אלע פארברענען". און אין א רגע ארום: „איר הערט, הערצל, איך בין א ייד מיט אינטואיטיווע... נאָזלעכער. איר זאָלט זיך נישט דערוועגן, נישט נאָר פארעפנטלעכן אייער עלעגיע, נאָר זי אפילו פאָרצולייענען פארן עולם. ווייל מיר וועלן אלע פארשריען ווערן ווי טראָצקיסטן. און מאָסקווע איז שוין באלד אונטער דער נאָז" — האָט ער א יעכץ געטאָן.

(א הערה: כאָטש — אני הקטן — האָב דעמאָלט, ווי אויך איצטער, דערווידערט שטערנבערגן, בין איך אָבער געצווינגען צו באמערקן: אז ווי נאָר די עלעגיע איז באקאנט געוואָרן, האָט מען שוין אָנגעהויבן פארפאָלגן הערץ ריווקינען. מען האָט אים פשוט פארטריבן פון אלע אונדזערע אויפטריטן, אויסגעפייפט, געיאָגט. און אין דער אונטערערדישער רומעניש־קאָמוניסטישער „סקינטעיא" — „דער פונק" האָט מען אים דערקלערט ווי א בוגד).

שלמה ביקל: „א בלאט וואָס פאלט פרעגט זיך מער נישט נאָך ווו סע פארטראָגט אים דער ווינט. און אז ס'איז געשען אזוי אז דווקא איר, ר' הערץ ריווקין, האָט געהאָט אין זיך מוט, גראָד איצט, פארפאסן אזא קינה — הייסט עס אז דער רוח־הקודש פונעם תנ"ך רוט אויף אייך. איז זאָלט איר לייענען, אייער איכה, בפני עם ועדה. איך לייג אייך פאָר איר זאָלט זי אָנרופן — בן אָדם.

...אבער הערץ ריווקין איז נאָך אלץ געשטאנען ווי א מקונן. און ווער ווייסט? אפשר האט ער שוין דעמאלט געאנט, אז מיט אָט דעם קלאג און צאַרן־ליד זיינעם, האָט ער זיך געחתמעט זיין **טויט־אורטייל**.

ווי זאָל דאָ נישט קומען אויפן זינען דער מאקאברער זאָג: אז דער האָן באדויערט וואָס ער האָט אויפגעוועקט דעם באלעבאָס אזוי פרי, ווען ער זעט שוין זיין קאָפּ אויפן קלאָץ...

☆

...געוויינלעך זאָגט דאָס פאָלקסווערטל: "אז נאָך א שריפה ווערט מען רייך. מיט ריווקינען איז געשען פאַרקערט. ער איז — שוין אין דער סאָוועטישער מאָלדאַוויע — ליטעראַריש נתעלה געוואָרן פאַר... דער שריפה; פשוטער: פאַר דער לעצטער סטאַלינישער שחיטה.

ער האָט אפילו באַקומען די אַלפאַרבאַנדישע דריטע פרעמיע פון דער מאָסקווער יידישער צייטונג "אייניקייט" פאַר זיין נאָוועלע "דער טאַטע און דער זון". דער אַלוויסיקער קריטיקער דאַבּרושין ז"ל איז זיך אויס פאַרגאַנגען פון נחת, וואָס ריווקין שילדערט אזוי מייסטערהאַפט די נאָכמילחמהדיקע סאָוועטישע בויאונגס... גליקן, און האָט אים אויך פראָקלאַמירט ווי דוויד בערגעלסאָנס גרעסטן תלמיד.

קלער איך איצט נאָך:

זאָל זיין אז ריווקין זאָל זיך האָבן דערמאָנט אין שלמה ביקלס אַן עצה, אין א בריוו צו אים: אז "פּראָזע... וואָלט אפשר געווען מער, נאָך מער, צוגעפּאַסט פאַר אייך — דעם שעפער מיט א קלוג ניכטערן געמיט און מיט דער ליבשאַפט צו דער אַרכי־טעקטור פון פאָרעם".

אָבער גיכער לייגט זיך אויפן שכל: אז דער קאַפּרעשטער הערץ הייסינער־ריווקין האָט זיך אַנגעכאַפּט אין די מישטיינסגעזאָגטע "קרבנות המיובח" פונעם — להבדיל — סאָציאַליסטישן רעאַליזם; ווייל צו אָפּט האָבן די אויסוואורפן, די מלשינים־שרייבער געשווירענע באַלשעוויקעס, אים געזידלט, פאַרפאָלגט עד חרמה, אז ער איז א טראָצקיסט און א פאַררעטער מבטן ומלידה.

און פונעם שרייבער־פאַריין ביז צו דער... תפיסה איז א שפּאַן־וועגס.

האָט ער דערבּער זיך געוואָלט ראַטעווען, און געשריבן אין באַקאַנטן סאָוועטישן נוסח.

און כאָטש אין זיין ביכל דערציילונגען "אַרום קעסל־צעך", זענען פאַראַן נישט ווייניק באַהאַרצטע יידן און יידענעס, ייִנגלעך און מיידלעך, באַהויכטע מיטן נאָסטאַלגישן לירישן אָטעם פון זיין קאַפּרעשט, וועלכן ער האָט אזוי ליב געהאַט, האָט ער — דער געזונטער מבין — זיין פּראָזע, פאַר מיר, נישט אַנדערש אָנגערופן ווי... פּראָסע.

און זער נישט קיין פריילעכער פלעגט ער מיר זאָגן, אז טראָץ די אַלע שבחים, גיט ער זיך אָפּ רעכענונג, אז די עפּישע געביידע איז שלימיסטער פון אַלץ וואָס ער האָט געבויט, ווייל דער יסוד אירער איז... שקר וכזב.

☆

איז לאָמיר פאַרגעדענקען: אין משך פון די ניין חדשים — אין דער קעשענעווער תפיסה — ווען מען האָט אונדז, ביי א מנין יידן, טעג און נעכט געמאַטערט אויף די אומציייליקע אויספאָרשונגען; איז הערצל געווען דער, וועלכער האָט אפילו אין שווידערלעכע אומשטענדן, דערוויזן אז זיין ייחוס־בריוו איז גבורה ב"הא הידיעה".

קיינער, קיינער איז נישט געווען אזוי מוטיק ווי ע ר. אויף אזויפיל, אז זיין עלעגיע — וועלכע איז אַן א שיער מאל געלייענט און דערמאָנט געוואָרן לגנאי פונעם מיניסטער אליין, און וואָס איז יאָ געווען געווענדעט קעגן תליון סטאלין — האָט ער אויך נישט אנערקענט און נישט געחתמעט אז ס'איז א אידעישער חטא. א מין פאַטעישער ממזר.

מיט הערץ ריוווקינען האָבן מיר — משה אלטמאן, מאָטל סאקציער און איך — זיך אָפגעזעגנט אויף אלע תמיד, אין קויבישעווער גהינום התחתון — די אזויגערופענע "פערעסילקע" — געמיינט: איבערזידלונגס תפיסה, אין חודש נאָוועמבער פונעם יאָר 1949.

ער איז אוועק בחיפזונדיק מיט א ספעץ־עטאפ אויף א בויונג אין דער קאזאכישער קאטאָרגע־שטאָט — עקיבאוסטוס.

מיר דריי, וועלכע האָבן שוין אויסגעזען ווי האלב־מתים, האָבן נישט אנדערש געטראכט אז ער וועט אונז איבערלעבן; ווייל, ערשטנס, אפילו אין גולאג, איז דער כאָך זייגער, פון א בויאונגס־אינזשינער, געווען זער אָנגענומען. ממש א מין רעטונגס־גארטל. און, צווייטנס, האָט ער נאָך נישט פארלוירן זיין מראה. געווען און פארבליבן, ביז אין דער לעצטער רגע, הערץ ריוווקין בן לייזער ורבקה הייסינער.

האָבן מיר אים דעריבער פארטרויעט אלע צוואות אונדזערע: ער זאָל דערציילן און דערציילן — ווי אן עד לדורות — די נשים צדקניות, די קינדער אונדזערע, און אלע וואָס ליידן פון געשיכטלעכער שיכחה.

אָבער, אימהדיק אומגלויבלעך, עס איז געשען גרויליך להיפוך.

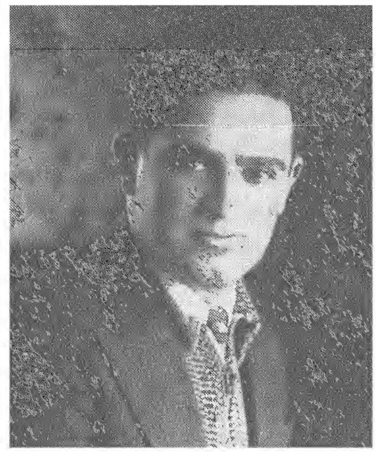
ער איז אין לאגער קראנק געוואָרן אויף א קאנסער; און ווייל ער האָט געוווסט אז ער גייט צו דער עקידה, האָט ער פאר דער אָפעראציע, אָנגעזאָגט זיין ידיד־נפש דעם לאגערניק — וועלכער האָט אים אָפערירט — דער פראָפעסאָר קאָרנפעלד ז"ל, אז ער זאָל נאָך זיין — הערצלס־פטירה, אפשטיקן אלע בריוו און בילדער, זיין פרוי עטאָלע מאלאמוד ז"ל.

און אין חודש מערץ, אינעם יאָר 1951 האָט ע ר אויגעהויכט זיין נשמה.

און אזויארום האָט זיין ליטעראַרישע ירושה, און באזונדערס זיין נביאישע עלעגיע איבערגעלעבט זייער שעפער — דעם אומשטערבלעכן וווּנדערלעכן זון פון קאפרעשט — הערץ ריוווקין — הייסינער.

כבוד זיין אָנדענק! זיכרונו לברכה!

נתניה, 1978

הערץ ריווקין

ס׳איז דא ביי מיר אין הארץ א לאנד

ס׳איז דאָ ביי מיר אין הארץ א לאנד, וואקסן דאָרטן לידער
פרישע ווי פרימאָרגנדיקע טויען,
יינגען הילכן דאָרט אויף סטעפּעס:
— ״מיר ארבעטן, מיר זינגען און מיר בויען!״
ס׳איז דאָ ביי מיר אין הארץ א לאנד קלאפּן אויס דאָרט האמערס
פרייד פון ארבעטער און בויער,
טראקטאָרס זינגען אויס דאָרט איבער פעלדער
ס׳ליד פון פויערטע און פויער.
שלינג איך, שלינג פון יענע לידער
יעדער וואָרט און יעדער קלאנג
און ס׳וויל זיך מיר אזוי אויסשאלן
אזא מונטער פריש געזאנג.

צוריקקער

פראגמענטן פון א פּאָעמע

ווי איך זאָל מיין - ווייַ ניט צוימען
וויל מיין יידיש הארץ ניט שווייגן,
האָסט געזען א מאָל א בוים וואָס צוויטעט
מיט צעהאקטע צווייגן?

1

צי ביסטו געווען אמאָל אין וואלד אן אוראלטן
ווי טויזנטערביימער מיט גאָלדענע קרוינען,
זיי שטרעקן די צווייגן מיט בלעטער און זוכן
— אזויווי מיט מענטשלעכע פינגער — די שכנים
און ציען ארויף זיך צום בליאסק פון די שטערן
און וואקסן ווי ברידער — אינאייינעם. אינאייינעם.

צי האַסטו געזען זייערע אוראלטע וואָרצלען
וואָס פלעכטן זיך איבער און ערדישע גרונטן
און ס׳דאכט פון קדמונים אין גרונטן זיי דרימלען —
צי האָסטו געזען ווי מיט זאפטן זיי טרייבן
די גזעס, די צווייגן, ז׳י בלעטער — צו הימלען.

צי האָסטו פארנומען דעם צער פון דעמבעס
אין שטילקייט פון אָוונט — לויטערן, קלאָרן —
צי האָסטו באנומען דעם וויי פון די ביימער
וואָס פאלן אוועק מיט פארשניטענע יאָרן?

דער עכאָ פון אומקום. דער רויש פון זייער פאלן
— אָט באלד און עס וועט זיך די ערד דאָ צעשפאלטן —
נאָך היינט גייט מיר נאָך מיט דער פרישקייט פון נעכטן
דער טרויער פון גרויסן וואלד, דעם אוראַלטן.

2

ס׳האָט ניט איין געפאר געלאָקערט מיינע שעהן
איך האָב מיט שטאָלץ און מוט זיי אויסגעמיטן.
גלויבן מיינער, טרייב די טונקלע זעונג.
וואָס אין בליק אין מיינעם האָט איינגעשניטן.

☆

ליים און ציגל פאר די חורבות
פאר דעם הארץ וואָס איז ביז וויי דערשיטערט
דער טאָג א ניי־געבוירענער האָט זיך מיט פרייד צעלויכטן
נאָר די נאכט מיט אָפשיין פון געשפענסט נאָך ציטערט.

כ׳טרייב די זעונג און זי קומט נאָך קלאָרער.
היימישער פייסאזש אין טונקל־כמורנע פארבן.
און עדה יידן דערשראָקן אויף די וועגן
איבער זיי לבנה א שווימענדיקער שארבן.

רויך פון פעלדער אשיקע זיך קייקלט ביי די ברעגעס
און די פינצטערניש געדיכטער, אלץ געדיכטער —
אויגן, בליקן — שפרייזנדיקע פונקען
און די נאכט קוקט שארף מיט טויזנטער געזיכטער.

ס׳איז מיין שטעטל אויף די וועגן,
ס׳איז מיין שטעטל אין זיין שטומען וואָגל.
הימל — פעך און שוועבל.
פייערדיקער האָגל.

ס׳איז מיין שטעטל אויף די וועגן
אין זיין גורלדיקן וואָגל
איך נעם ארום א יעדן יידן
קוש אים אויס פון קאָפּ ביז נאָגל.

פליטים, פליטים אויף די וועגן
שטויב איבער די קנאָכן.
ס׳איז מיין הייט אין פייער,
ס׳איז מיין זעל צעבראָכן.

3

זון־פּארגאנג זיך שפּילט מיט וואסערן פון רואיק־פליסנדיקן
רעאוט.
א קינד — איך האָב פארבלאָנדזשעט נאָכן באָדן זיך פון ברעג,
אין אָנבליק פון דער נאכט וואקסן העכער אויס די סקאלעט
און ט׳קלאפּט אין הערצל צוויעקעס איין — מיט העמערלעך —
די שרעק.

פּלוצעם פון דער טונקל, נאָר ווי אין א מעשה, מיט זיין מאָגער
פערדל
מיט זיין פעסל וואסער, מיט די קאנען — א ירושה פון זיין
זיידענס־זיידע
פליט אדורך. א צעחושטער, וועלוול ״לאמעדאָווניק״.
וואָס די חשכות לאַזט אים קוים פון שאָטנס — אונטערשיידן.

אָט פליט ער ווידער וועלוועל וואסערפירער, נאָר ווי צו א שריפה,
איבער דעכער, הייזער — שפּרייזט זיין מאָגער פערדל.
און עס ברענט דער קלויסטער. און די סטעפּעס ברענען.
אין די פלאמען — זיינע אויגן. אין די פלאמען זיין גרוי־פערדל.

און איך יאָג מיך. יאָג מיך. שוועל פון ערשטער כאטע.
קאנען — רויטע וואסער. פערדלס בליקן — טרויעריק
דערשראָקן.
בענקשאפט מיינע, האָסט געבראכט מיך אהער צו טראָגן,
און איך ווייס ניט: כ׳בין א קינד נאָך צי א גרויער זקן.

4

שניידט א טערן דורך די נאכט,
און באלויכט די גרויע ליקן,
טרויער מיינער, לאָז מיך שפּרייזן
לאָז מיך געבן דיר א תיקון.

וויפל טעג האָט עס געכאָוועט
אָ די ווארעמקייט — מיין שויס.
מיט פארקריצטע ציין איך שטיי איצט
ביי מיין פאָטערט חרוב הויז.

ס'איז דעם וויי ניט איינצוצוימען,
— עס האמערן אין מוח די שלייפן —
עס גייט דאָס האַרץ די ברעגעס איבער.
נעט און שמיד עס איין אין רייפן.

5

פון פאָדלאָגע הויב איך אויפעט אונדזער יומטובדיקן לאָמפ,
טראָכדן געזעגנע זיי שפילן נאָך מיט לעבעדיקע פארבן,
שניידט א טארפער קוויטש די שטילקייט פלוצעם דורך.
עס בריט די הענט א שווארץ פארקוילטער שארבן.

א ליידיקער צעבראָכענער — מיין פאָטערס אלטער ביכער־
שראנק.
איינזאם און צעטראָגן, פול מיט ווייטיק שטומען —
קוקן פון די ווענט אראָפּ צעריסענע געזיכטער
פון טמאָליענסקין און פון משה ליליענבלומען.

און כאָטש דאָס ווייטע אויוונדל איז שוין לאנג צעבראָכן
זשומען אלץ ארום נאָך, ווי אמאָל, אין קיך די פליגן.
און אין ווינקל וו זי פלעג מיט ליבשאפט פאר די קינדער
ווארעמעס גרייטן
ווי א פאווע שוועבט אי בלוי, אי דורכזיכטיקן אום — דער
מאמעס ניגון.

האָרציקע, יידישע מאמע. וו איז זי אצינדער, וו איז זי.
אויף וועלכע וועגן זיצט זי פארקאַרטשעט, געבויגן
און אין בענקשאפט נאָך די קינדער אירע
וו ווײנט זי אויס זיך אירע אלטע, מידע אויגן ?

6

באוואקסן די סטעזשקעס וואָס פירן צום ברונעם.
פארזשאָווערט עס הענגען דער עמער, די קייט.
אין ס'ציען זיך שאָטנס געדיכטע און לאנגע,
פארדעקן דאָס גראָז מיט זייער אָוונטיק קלייד.

ביים הילצערנעם ברונעם מיר פלעגן דאָ קינדווייז
ניט איינמאָל זיך שפילן ביז נאכטיק דעמער
אַ שבועה געגעבן, איז הייליק די שבועה.
— מע מוז די לבנה ארויסציען אין עמער.

שמייכלט לבנה און ווינקט פונעם וואסער
ווייצט מיט איר בליאסק וואָס ווערט קלאָרער און העלער —
ברוגזע יאטן ביז צום פארצווייפלען
ווארפן איר שטיינדלעך אין זילבערנעם טעלער.

שטיי איך און קוק; ס'איז די זעלבע לבנה
נאָר עפּעס דער ברונעם געוואָרן איז טיפער.
צי בענקט ניט דאָס הילצערנע פלייטל אין אָוונט
נאָכן געיעג פון די יאטן די שטיפער?

איך צי אלץ דעם עמער און קאָן אים ניט גרייכן,
פלוצעם אין ברונעם א ברענענדיק ליכטל,
אין וואסער איך זע ווי עס צאפּלט און ווארפט זיך
א קינדיש געזיכטל.

די סטעזשקעס וואָס פירן צום ברונעם — באוואקסן.
פארזשאווערט עס הענגען דער עמער, די קייט.
שאָטנס זיך ציען געדיכטע און לאנגע,
פארדעקן דאָס גראָז מיט זייער אָוונטיק קלייד.

7

נאכטיקע לידער פון שכנישן דאָרף
ווו זענט איר, ווו זענט איר אצינדער
צי האָט אייך דער שווארצער מחבל פארטריבן
אינײנעם מיט שאָף און מיט רינדער?

צי בלאָנדזשעט איר סודותדיק אום אינעם וואלד
און רוט מיט יונגען ביים שייטער?
צי אפשר נאָר קעגן געפארן און טויט
איר יאָגט מיט די נאכטיקע רייטער?

נאכט איז אין שטעטל און שטיל איז ארום.
די שטילקייט איז פול מיט געפארן.
ביים בריקל וואָס פירט צו דעם שכנישן דאָרף
וואכן צוויי הויכע זשאנדארן.

פלוצעם א עכאָ רייסט דורך די נאכטן
צוויי שאָטנס דערשטיקן די וועכטער,
לבנה באווייזט זיך אויף גיך און פארשווינדט
און ס'דאכט אז זי קייכט פאר געלעכטער.

דאָס וואסער אין טייכל פליסט רואיק און שטיל.
ס'איז איינס צי ס'איז צוויי שוין דער זייגער.
מיט פעלדער אוועק זענען יונגען אין וואלד,
אוועק צו זייער נאכטיש געלעגער.

בלאַנדזשען אום נאכטיקע לידער אין פעלד
און רוען מיט יונגעןביים שייטער.
צי אפשר אקעגן געפארן און טויט
זיי יאָגן מיט נאכטיקע רייטער.

8

בענקשאפט, בענקשאפט, מאמע מיינע
האָסט געבראכט מיר היינט צוטראָגן
דעם גערוך פון גרינעם פרילינג,
אויף א היימישן וואָגן.

לייג איך מיך אין שטרוי אריינעט
און די נאכט — מיט קלאפ פון טלאָען —
טרייבט די אומרויקע רגעס
און די וואכע מיינע שעהן.

ווער קאָן ציילן איצט די מיילן
ווער וועט מעסטן — וייטן
אויף דעם רייטוואָגן פון נאכט
איך, מיין בענקשאפט — ביידע — רייטן.

און עס איילן אונדז אקעגן
— טרויער מיין, ביסט אויך געקומען ?
דערפער, שטעטלעך נישט דערברענט
בלינדע שטיבער — ווי בעלי־מומים.

בלאַנקען זיי אויף פרעמדע וועגן
— "ווי וועט זיין דיר אונטערצינדער !"
ערגעץ וויינט א שטים פון ווייטן :
עס רופט א מאמע אירע קינדער...

אוי דו טרויער מיינער, טרויער,
וויש די טרער אָפּ פון די אויגן
אויף די שליאכן פון מיין היימלאנד
הענגט שוין אויך א רעגנבויגן.

☆

עלעגיע

ס'האָט בלוט אין מיר פאר בושה, פאר פארדראָס
זיך היינט צעברויזט, צעזשומעט,
נאָך קיינמאָל האָט ביז היינט דער נאָגנדיקער אומעט
ניט אזוי צעבראָכן מיך, פארמאטערט.
ווי א ווונד האָט צווייפל מיין געמיט צעיאטערט.
ווי א ווונד.

אזויפיל צווייגן אויף וועלכע ס'האָט גלויבן מיינער אינעם מענטשן
זיך צעוואקסן, ניט איינמאָל זיך צעבליט מיט פרישן זאפט, —
זע נאָר ווי זיי ברעכן זיך און צו דער ערד זיי פאלן
מיט אזא ציניש־שוידערלעכער קראפט.

זע נאָר, זע נאָר.

זוך איך ווערטער מיך אליין צו טרייסטן,
וויל ביי מיר פאר מיר אליין כאָטש עפעס פועלן,
און ס'ברענט אין בריט ווונד ווי זשארענדיקע קוילן.
גאולה, וועלט־דערלייזער און מארטירער.

מענטש, ווער ביסטו, זאָג!
פירער צי פארפירער?
— מענטש!

אין חלל פון מיין איינזאם צימער
האָב זיך אזויפיל שווארצע בשורה־ברענגער אויפגעהאנגען
און זיי הענגען, הענגען.
כ'האָב מורא מיין אייגן וואָרט אויף ליפן היינט צו ברענגען.
מענטש מענטש, מיט וואָס, איך מיך טרייסטן,
אָפגעפלויגן היינט א סטייע ווייסע טויבן . . .
ס'טוט אזוי מיך ווי מיין בלינדער גלויבן,
ס'טוט אזוי מיך ווי.

שטיי איך איצט און ציטער,
ציטער פארן מאָרגן,
פארן סודותדיקן שפעטער,
איך און דו און ער —
ווער זענען מיר עס, ווערן כאָטש ניט קיין קינפטיקע פארעטער,
ניט קיין קינפטיקע פארעטער?

א נעפל האָט פארצויגן אויך דעם בליאסק פון מוטיק־פעסטע בליקן.
מיר דאכט, א דור א גאנצער איז פארוווּנדעט, קראנק מסוכן.
ס'האָט די ווונד זיך איינגעגעסן ביזן מארך פוןביינער.
כ'בין ניט איינער. כ'בין ניט איינער.

טרערן ווארגן, שטעלן זיך אין האלדז,
— מענטש — דאָס קלינגט שטאָלץ . . .
— מענטש!

— —

שטילער. שטילער. אַפּגעווישט די טרערן.
זאָל דער שונא כאָטש ניט זען, ניט הערן.
ס'איז דער וועג נאָך אזא לאנגער, אזא שווערער.
מאך די אויגן צו און גלויב און בענטש !

מענטש. לייטערונג. גאולה. וועלט־געוויסן.
טיף אין הארצן האָט זיך עפּעס אָפּגעריסן.
אָפּגעריסן.

פעברואר 1937

איבערברוך

ציען זיך קרומע און נאקעטע וועגן,
שלענגלען זיך שליאכן אויף סטעפּעס,
רוען די שליאכן זיך אָפּ אין די שטעטלעך
וואָס דרימלען און בענקען נאָך עפּעס.

שטייען אזוי זיך די שטעטלשע שטיבער,
זינקען אין שטויביקער ענגשאפט,
האָט ידער געסל א כאפּטע מיט ייִנגען
וואָס וועבן די טעג אויס אין בענקשאפט.

שטייען די טאטעס אויף שוועלן פון קראָמען,
קריגן און זידלען זיך איינער מיט צווייטן,
רייסן זיך איבער פארבייגייער־קוינים
און שלעפּן אריין זיי צו זיך אין די קלייטן.

און יעדן פארטאָג ביים אָריינפאָר אין שטעטל
ווארט מען אויף פורלעך מיט ווייץ און מיט קאָרן,
רייסט מען זיך איבער א פויער מיט טוווע,
שפּריצן דאָרט פויערשע אויגן מיט צאָרן.

דרייט זיך אום ייִנגווארג מיט אומרו אין אויגן,
טוליעט זדי אומעט צו טאטעשע היימען,
בענקען נאָך עפּעס די שטייִטלשע ייִנגען
און ווייסן אליין ניט נאָך וואָס און נאָך ווײמען.

לויפן די צוגן אויף ווייט־ווייטע שטרעקעס,
פירן צו גרויסע, צו רוישיקע שטעט,
יאָגט נויט פון די שטיבער און שרייט צו די ייִנגען :
— "אנטלויפן, ווייל מאָרגן וועט זיין שוין צו שפּעט !"

ציען צור שטאָט זיך די יינגלעך און מיידלעך,
שפייען די לונגען דאָרט אויס אין פאַרבריקן
אין טויזנטער דרייען זיך אום אין די גאסן
מיט ליידיקע מאָגנס און צאָרניקע בליקן.

מישט זיך אויף גאסן אויס זאטקייט מיט הינגער,
זויגט יעדער טאָג פרישן מארך פון די ביינער,
שפּראָצט א פארדראָס וואָס צעוואקסט זיך אין הערצער
וואָס הארטעווען פויסטן ווי גאסיקע שטיינער.

פארשווונדן ווערט אומעט פון יינגלשע אויגן,
הערצער זיי ברויזן, פויסטן זיי דראָען,
עס ציילט שוין דער הונגער פאר וואָכן — די טעג
ער ציילט שוין מינוטן — פאר שאָען.

וואקסן א.וי יענע קרעפטיקע מאכנעס
וואָס טראָגן די פענער פון אויפשטאנד אויף גאסן,
זיי ברענגען דעם רוף פון רעוואָלט אין קווארטאלן
וואָט הונגער אליין האָט געלערנט זיי — האסן.

איז וואָס אז די טפיסעס די גרויע, זיי האָבן
די גיריקע מיילער צעעפנט, צעפראלט, —
עס שפּראָצן די מאכנעס פון קעמפער און וואקסן
ווי גראָזן אויף פעלדער, ווי בוימער אין וואלד.

הונדערטער יינגען מיט מוט אין די בליקן,
ווער קאָן זיי דען ציילן, ווער ווייסט זייערע נעמען?
א בענקעניש בליט אין די הערצער אין זייערע,
זיי ווייסן יאָך וואָס שוין זיי ווייטן נאָך ווען.

הערץ ריווקין

חיים-ברוך, אט-א פאר׳ך

כוועל א מעשה אייך דעציילן
פון א שטעטאלע א קליינס
וו דאָס שטעטאלע געפונט זיך
זאָל אייך זיין אלצאיינס.

וויסן זאָלט איך נאָר דעריקער
אז ס׳איז דאָרט פאראן א באן
ווייט א מהלך פונם שטעטל
קילאָמעטר גאנצע ניין.

און ערשט איצטער וועט איר הערן
ווער עס פאָרט טאָג־אויס, טאָג איין
מיט א פולער בויד פארשוינען
פונם שטעטל צו דער באן.

פאָרן, פאָרט א בעל־עגלה
הייסן, הייסט ער חיים־ברוך
און דאָס גאנצע שטעטל רופט אים:
״חיים־ברוך, אָט אָ פאָרד״.

און "חיים־ברוך, אַט אַ פּאַרעד"
איז א לוסטיק, פרייליך יידל,
שטענדיק מיט א וויץ, א ווערטל
תמיד מיט א פריילעך לידל.

— "כל־זמן אורציע שענקער לעבט
נאָך
"איז א דאנק "השם יתברך",
— "גיב זשע ביילע גיך די בייטש מיר,
"ווארט א רגע, אַט אַ פּאַרעד" . . .

אזוי פּאַרט זיך חיים־ברוך
לאנגע יאַר שוין אויף די וועגן
קלאפּט דעם שליאך אין שניי, אין
בלאָטע,
פירט מלחמה מיט דעם רעגן . . .

און אינדערהיים זיין כייע־ביילע
שענקט אים יעדעס יאַר א זכר.
יעדעס יאַר א נייעם פרעסער,
יעדעס יאַר א נייעם בחור.

נאר חיים־ברוך, "אַטאַ פּאַרעד"
האָט פון שטענדיק פיינט צו זאַרגן,
אויב סאיז היינט א ביסל שווערלעך
וועט דאָך לייכטער ווערן מאָרגן.

ווען אויף אלע ברייטע שליאכן
וועלן פּאָרן זיינע יאָטן
און אז ווייל וועט זיין דער מאַמען
און אז ווייל וועט זיין דעם טאַטן.

☆

פליען טעג און סלויפן וואָכן
פון חדשים ווערן יאָרן
און חיים־ברוך "אַט אַ פּאַרעד"
אלץ געפאָרן און געפאָרן . . .

☆

. . . יינגען וואקסן ווי די דעמבעס
שטארקע הענט און ברייטע פּלייצעס,
ביינעש זיצט שוין אויפן פורל
און ער האלט שוין פעסט די לייצעס.

נעמט דער טאַטע אים צום באן מיט
פאַיעט ער די פערדלעך אָן,
זיצט חיים־ברוך ווי א פריץ
זיצט און שמייכלט אויבנאָן . . .

קוקט זיך ביינעש איין אין "יוויזעל"
און באטראכט דעם רויטן האָן,
וואָס ער שטייט און היט דעם ברונעם
שוין פון יאָרן, יאָרן אָן.

און חיים־ברוך פאָרט שוין ווייטער
פאָרן סלופעס, בערג און טאָלן
די פארשוינען אויפן פורל
נאָר זיי גראגערן און מאָלן.

הערט ניט ביינעש וואָס זיי רעדן
סאיז פאר דעם נישטאָ קיין צייט
סווייזט דער טאַטע מיט דער בייטש
אָן
אז די באן איז שוין ניט ווייט.

איז דער צוג שוין אָנגעקומען
לויפן, יאָגן די פארשוינען
האָט קיין גרונד זיין פרייד די גרויסע
האָט קיין גרעניצן זיין שטוינען.

אין דער צוג שוין אָנגעקומען
איז דער צוג שוין אָפּגעפלויגן,
אלעס, אלעס ווי א וויכער
אלעס ווי א פייל פון בויגן,

ביינעש ווייסט ניט וווהין צו קוקן
לויפט ארום אין די וואגאָנעס,
העלפט דעם טאָטן שלעפּן, טראָגן
בייכיק־פולע טשאמאדאנעס,

זענען טשאמאַדאנעס שווערע
און א ברייטער איז דער וואָגן,
מיט א צענדליק פאסאזשירן
פערדלעך לויפן, פערדלעך טראָגן . . .

אַט איז מען ווידער אין דעם שטעטל
צוגעפאלן שוין די נאכט,
עסן פערד געשמאק אין שטאָל שוין
סאיז דער טויער צוגעמאכט,

אויפן גאַניק זיצן יאַטן
ביינעש איז דא היינט דער ״גיבור״
זאלט ער זיי אין איין דערציילן
און די חברה פרעגן איבער.

— ״נו, א פאראַוויקל, חברה,
״נו, א ביסל פאסאזשירן,
״ווייסט דער רוח אים ווי ער קאן
״אזויפיל מענטשן דאָרט דערפירן״,

און די יאָרן לויפן, יאָגן
גלייך מ׳טרייבט זיי מיט א בייטש
וואקסן חברה ווי אויף הייוון
א יינגאטש נאָך א יינגאטש.

וואקסן יינגן, נו איז וואָזשע,
אויסגעצויגן זיך אליושע?
טראקטן דארף מען דאָך ניט זוכן
נאָך א וואָגן? אויך נישקאָשע!

מ׳דארף נאר איינגעבן א ביטע
אין דעם קליינעם ליי־שפּאַר־בענקל
און דער ״אלדאמאש״ איז פארטיק
שוין פון לאנג אין אורציעס שענקל.

קויפט מען צו אזוי א וואָגן
א פּאָר לאָשיקעס ווי בערן,
אין פארטאָגן לאזט שוין שאפּסע
אויך זיין הילכיק קול דאָ הערן

און סאיז שאָפּסע אזא מיאוסער
און האָט אויגן מיט טראכאָמע
— ... ״אוי א קאָפּ — נאָר א
מיניסטער
״ווי זאָל זיין פאר אים דער מאָמע״.

זהאָט נאָך מערער ליב אים, ביילע
כאטש ער איז ביי איר דער מיאוסטער
— ... ״אזא שוואכער איז ער שאָפּסע
״גאנצע נעכט נאָר היסט ער,
היסט ער!״

נאָר נאָך ביינעשן דער צווייטער
דער בלוי־אויגיקער אוריימל
שמעקט ניט צו די פערד אפילו
ווייסט נאָך ניט וואָס הייסט א ציימל,

סזאָגט דער יארשעוווער ״אוטשיטיעל־
אז ער וואקסט א גרויסע כלי,
שמייכלט אונטער חיים־ברוך
און עס שמייכלט אויך זיין ביילע.

״סוועט אוריימל, — זאָגט חיים־ברוך
״זיין מיר דאכט גאָר א מלמד,
ניט ער קען א ציימל אָנטון
״ניט ער ווייסט וואָס הייסט א
כאמעט״,

און סשמייכלט אים א וואָנציע
ווען דער לערער קומט אים ווייזן
— ״סהאָט אוריימל פינעף פערטלעך
״אָנגעשריבן היינט אָן גרייזן״ . . .

קומען יאָרן און פארגייען
און עס וואקסט אויך דאָס געזינדל
סהאט חיים־ברוך אויף דער עלטער
א מיזינקע — הינדל.

און סאיז הינדאלע א פייער
און סאיז הינדאלע א ספירט;
א פּאָר אייגאלעך וואָס ריידן:
— ״קוקט אויף מיר נאָר און
קרעפּירט״!

זענען טעג אזוי געפלויגן
הינדל אין שוין אויך א גרויסע,
סמאכט אליושע דאָרט ביי אורציען
שוין א ״כוסה״ נאָך א ״כוסה״.

סאיז אליושע דארט א חשוב
ווייל מווייסט אז שווייגן, שווייגט ער,
נאָר גיט ער עמיצן א גלעט
בייט ער יענעם דעם כאראקטער...

ווערטלט זיך אויף אים חיים־ברוך
ביי א גלעזל וויין אין שענקל
— "עליק איז אייך ניט אוויימל
"ניט קיין בוכהאלטער אין בענקל",

"קען קיין דרשות אייך ניט האלטן
"און קיין ביכער אויך ניט פירן,
"נאָר פאַרט ער אייך אריין אין
"זובנאַי־פערעאולעק"
"מוזט איר פארלירן א פאָר
פאאסאזשירן".

און אווריימל? שוין פון לאנגע יאָר
אווריימל
קיין אמעריקע א וועק איז
און ער לאָזט קיין וואָרט ניט פאלן
פון אַט יענע ווייטע שטרעקעס.

אַפט דערמאנט אים כאיע־ביילע
און זי הערט ניט אויף צו זיפצן,
— "וויפיל זאָגסטו, חיים, וויפיל
"פערצן יאָר שוין גאָר צי פופצן?...

— "און אז פערצן און אז פופצן
"און אז גאנצע טאקע זעכצן
— גיט חיים־ברוך זיך א בייזער —
"נאָר זי הערט ניט אויף צו קרעכצן"...

"סאיז דיין "למדן" שוין אין ניו־יאָרק
"א מאגנאט פון לאנג מיסטאָמע
"דארף ער שרייבן פלוצים בריוולעך
"צו קבצנים טאַטע־מאַמע"?

"שאַפסע קער זיך אויף ניט שפילן
"מיטן בייטשל דאָרט אין קיעוו
"און פונדעסטוועגן איז שרייבט ער
"יעדן חדש אָן א בריוו"...

קומען בריוולעך אָן פון שאַפסען
סאיז צום ליינען א מחיה,
"טאַטע — שרייב ער — סאיז א
"סטראַי" דאָ
און א וועלט א שפּאָגל־נייע..."

— ...און זאָל הינדל גיכער קומען
"סאיז פאר איר דאָ א גן־עדן..."
... "און די קליינע אָקטיאברינע
קושט די באָבען מיטן זיידן..."

— "טשודנע נעמען" — זאָגט
כאי־ביילע —
"אזא נאמען גאר "טשיאפרינע",
... "און עס גרוסט אייך ליב און
ווארעם
אויך מיין צווייטע "פּאַלאָווינע"...

און חיים־ברוך פונדערווייטנס
פונם "סטראַי" פון יענעם האלט ער,
"סשרייבט שוין שאַפסע" —
זאָגט ער — בעסער
פון אברהמען דעם בוכהאלטער"...

גייען יאָרן, לויפן יאָרן
סאיז א "אכציקער" חיים־ברוך
"נו איז וווזשע, שוין א זקן?"
ווארט א רגע, אַטא פאַרעך!"

פאַרט אליושע, פאַ.ט אויך ביינעש
ווער מיר בלאַטע, וואַס מיר רעגן,
פורלעך דריי און פערדלעך שלעפן
איבער שליאכן, איבער וועגן.

(מתוך השבועון "די וואך", מס' 43—44,
מ־28 בפברואר 1935, בוקארשט.

מריש — ביאנוב

צבי (הרשל) צלמן

בין המושכים בעט־סופרים, ילדי־המקום, בהם נתברכה עיירתנו, יש לכלול גם את המשורר צבי צלמן.

הוא נולד, בשנת 1913, להוריו משה וזלטה צלמן. בשנת 1931 סיים את לימודיו בסמינר למורים בצ׳רנוביץ.

כבר בגיל צעיר התחיל לכתוב שירים בעברית, אשר אחדים מהם ראו אור בשבועון ״העולם״ וגם במאסף ״פרודות״, אשר הופיע בקישינוב בשנת תרצ״ד.

בשנת 1937 הופיע בהוצאת ״אינאיינעם״, בוקרשט, ספר שירים ביידיש (94 עמודים) בשם ״מאסקן־קאראהאַד״, כעין מזיגה של שיר ותפילה.

בשנת 1939 הוא פירסם בבוקרשט פואימה ביידיש ״בלוט״ (64 עמודים).
ספר השירים שלו ביידיש ״ציגיינער־מאַטיוון״, הופיע בשנת 1940.

בתקופת מילחמת העולם השנייה, נעלם צלמן ברחבי ברית־המועצות, ועד היום קיימות סברות מנוגדות בקשר לקיומו: יש גורסים שהוא ניספה בטראנסניסטריה ומקום־קבורתו לא ידוע, ואילו האחרים סבורים שצלמן חי אי־שם בברה״מ.

בין כה וכה, הוא לא רק נעלם, אלא גם קול־שירו נאלם.

✡

צבי (הערשל) צלמן

מנצרת ועד לוז

למה לנו שירים
מאלה המשוררים,
היוצרים בחרוזים —
שירי פרח ירוק ?
הלא כל גוף דווי —
וכל לב נמוק !
לנו בביטויים —
חסרי מישקל וחרוז
ישירו הפועלים —
מנצרת ועד לוז —
בלילות ובימים —
שומרי הכבישים.
עת על הר הפרנאס —
בלי אור בנפש —
יוצרים מדי יום —
יוצרים טיט ורפש —
כולם חסרי תום —
כולם ילדי יום !
והפועלים —
ילדי העם —
על הסדנים בפטישים,
יוצרים שירי שריר ודם
הפורחים בכל לב —
ובספינות עלי־ים !...

ליחף

אנה מועדות פניך, יצור ? —
— שור !
ידיך דם מגואלות מלב אח !
הדמעה בעיניך קפואה ככפור.
והכוהן מקטר קטורת ומור. —
ומברך את לוע תותח !
דמע ודם !
כתמים אדומים : יבשת וים !
ליבות האנשים מושלכים לטרף,
והנגף במחנה לא ירף ! —
היקום מגואל בדמים —
בשלולית הדם עוד חמים...
פצועים...
אנקות הלל. הארץ מלאה קברים,
אנה פעמיי אשים ?
בינות רקיעים ויבשת הדמים —
מוות מרחף —
אנה תסתתר חברי היחף ?
הא לך פצע לבבי ! —
נהמת הדורות ! —
— שירי —
הוא מוות וחיים גם יחד —
אל פחד ! —
הבה נחץ בדמים
גם יחד !!!

פורסמו ב״העולם״ — גליון ל״ב—ל״ג
ע׳ 618, מיום 14.4.1938.

דער בעסאראבער צוג

לאנג, ווי דיין לעבן זיך שלעפט —
מיט טעג אַן ברויט,
מיט נעכט אַן טרייסט,
מיד און פארשווארצט,
דער צוג זיך שלעפט פארשווייסט !
און דער וועג איז שווארץ
און די פעלדער גרין.
און די קינדער וואָס פראשעווען,
שרייען מיט הארץ :
— מאשין !
און דער צוג זיך שלעפט.
אין די זייטן — דער צעלעם.
דער ברונען, דאָס דאָרף,
און אלע פארוואונדערט :
— מאשין !
און אין צוג
כראָפּען פויערים געשמאַק,
און פארוויקלט מיט א זאַק
איז דער קאָפּ און די פיס,
און זיי טרוימען זיס :
— ״דאָס ווייב אין דער היים

נאכט ווייס די ווענט,
און מיט אירע בלאסע הענט
ווישט זי אין ווינקל
די קאַמפּאַדע וואָס ברענט!"
— "דאס קינד אין דער היים
מיט זאמאסקע שמירט
דעם וואָגן וואָס פירט:
פּאשע פאר קי, פאר שאָף און
פאר פערד —
אויף מאמע ערד!"
וועקט דער קאָנדוקטאָר
דעם פויער פון שלאָף!
— בילעט!
— (באקשיש) —
אַהער שטראָף!"
קראַצט דער פויער
דעם שאָפענעם קאָפּ
און שלעפּט פונעם שטיוול
דעם שווייסיקן
לוין...!)

☆

און דער צוג זיך שלעפּט
ווי דיין לעבן לאנג —
מיט טעג אָן ברויט,
מיט נעכט אָן טרייסט —
פאַרשווייַסט...!

☆

מיין היים

— — טונקלע ווי נויט וואקסן די בערג;
און פויערטעס זשמיקען קויטיקס ביים ברעג
פון דיין ים בעסאראביע — דיין ים פון
הונגער און ליד!

עי! — דו שטעטעלע מיין!
די זון צעגליט הענגט
איבער געפלאָכטענע שטיבער
פון צווייגן און פון ליים,
איז דאָרט מיין וויגעלע געשטאנען —
אין בעסאראביע מיין היים.
און דער רעאוט ווי א חלום
צווישן בערג און ווילדע סקאלעס —
פאסט ווי טונקלער טרוים,
ווי שווארצער וויין
און וועקט דאָס בלוט...
און ארום אויף סקאלעס —
אויסגעקריצט
זענען קערפער נאקעטע
פון מיידלעך טרויעריק און שיין;
מיט אונטער־שריפטן: סודותדיקע
יעראָגליפן.
ווייל זינען דיינע זענען:
וואָס טראָגן שווארצע העמדער
מיט אויסגענייטע
רויטע קעלנער!...
און אויף בערג דיינע ארום
זענען דערפער צעזייט
מיט ברונעמער און צלמים,
און יעדן אָוונט מאכן פויערים ליכט,
און באלויכטן יעזוס שמייכל אויפן
געזיכט.
און זומער־צייט, ווען קאָרן בליט,
דער האָבער און דער צוויט, —
קומען ציגיינער מיט ברייטע געצעלטן
און גנבנען הינער און רויכערן,
און קוקן אויף הענט וואָראָזשענדיק
וועגן ווייטע וועלטן...
און אין ווינטער —
פאָרן מיר אויף דיין גלאָז־גלאטן
רעאוט,
און ס'פארגייען אונז די זאָפּרעוועס
אין אלע שפּיצן פינגער,
ציטערט אונז ס'הארץ —
פון בענקעניש; פון בלאָנדזשעניש
און הונגער!

☆

און ווען דער טאָג פארגייט;
פארגייען דיינע הערצער און בלוט
און שטיקן זיך אליין
אין א שטילן סטעפּן־געוויין.

☆

עי! דו שטעטעלע מיין!

סקאלעס...

— — און מאָרגן —
רויט ווי בלוט פון פרישע ווונדן,
טריפט די שיין אין רויזן בעכערס
אין באגינענדיקע שטונדן.
און דער רעאוט, אַט דער שטילער,
שווייגט און ווארפט א מורא אַן,
מיט זיין שוויגן עפעס וויל ער —
מיט די סקאלעס איוואן אַן.
סקאלעס הענגען אויף די בערג
און צווישן זיי דער רעאוט פליסט,
מאמעס זשמיקען ביי זיין ברעג
און פון די אויגן טרערן גיסט:
ווער פון זיי ס'האָט פארלוירן
א דימענט פון א קינד
און ווער א שייפאלע באשוירן
אין וואסערן בלינד.
און ווען גאָר אין פרילינג
ס'האָט פארשווענקט,
זיצט ווי א שטיק שטיין —
קרענקלעך און פארבענקט.
היילן זענען שרעקלעך טיף,
דער מיקלט פון א שלאנג.
צעבייסט זי דיך —
טוט דיר ווי און באנג.
און גרינע או שווארצע
יאשטשעריצעס,
ווי קליינע קראָקאָדילן,
נעסטן זיך אין פיצעריצעס,
דאָרט וו מעהלן מאָלן מיקן.
און צווישן אַט א די פעלזן
שפּראָצן פיאלקעס אַן א שיר.
און די בלויע צווינטער־נעלקן —
ביי די היילן אַן א טיר.

✡

און אין טונקעלע טיפע היילן,
רינען טרערן ביי א פּאָר
וואָס זיי שווערן ביי די הערצער —
וואָס זיך האלטן אויף א האָר.
און שעפטשען הערט זיך אין די היילן,
ווי די תפילות אין א קלויסטער.

✡

ווי די תפילות אין א קלויסטער!

שמואל פוטיק

קווים לדמותה של
ד"ר סוסאלע קליימן ז"ל

הסתלקה, ללא־עת, ד"ר סוסאלע קליימן; שירת־חייה באמצע נפסקה. עוד היה בכוחה לתת ולתרום להקלת סיבלות־אנוש ולא עמד בה הכוח. ליבה נאלם דום.

כבר בשחר נעוריה, דגלה סוסאלע בתפיסות מארקסיסטיות־לניניסטיות והייתה מגדירה השקפתה בבהירות מדהימה, בניתוח קר של איזמל תפיסתה הפילוסופית. היא מאמינה בדרכה ומפתחת עולם רוחני רחב־אופקים בתורות החברה והרוח.

היו בינינו ויכוחים אידיאיים־רוחניים, אשר ברובם היו כעין אקרובאטיקה אינטלקטואלית חדה ומעניינת; וכל אחד נשאר נאמן לדרכו. היה זה ביטוי של נוער שוחר הבנה בהוויית־ העולם, החברה והחיים.

אנו ביססנו את תפיסת עולמנו הציונית־סוציאליסטית על פי תורתו של א.ד. גורדון, ואילו היא, סוסאלע, נדדה למרחקים — לאיטליה ללימודים בבית־ספר לרפואה. הצטיינה בלימודיה והייתה ידועה כסטודנטית מבריקה. במישטר הפאשיסטי של תקופת מוסוליני, גברה בה התפיסה המבוססת על המארקסיזם־לניניזם ויחס חיובי למישטר הסובייטי, המעניק "חופש", דימוקראטיה ואושר לחברה האנושית — כפי שזה בא לידי ביטוי בתהליך ה"השמאלה" בנוער היהודי בימים ההם.

לימים — יצאתי לתפקידי בתנועת "גורדוניה" בקישינוב ובקאפרשט. נפרדו דרכינו — ואני עליתי ארצה ונותק הקשר בינינו.

☆

חלפו שנים. במילחמת־העולם השנייה בא הכורת על 6 מיליונים יהודים וביניהם — הורינו, חברינו ויקירינו מימי־הנעורים. כולנו היינו נתונים בזעזוע, שפקד אותנו, עם היוודע תוצאות השואה וגורל עמנו.

סופר לי, כי עם בואם של הסובייטים לביסאראביה, עמדה סוסאלע על מהות מישטר־האימים שסטאלין "האיום" הנהיג בארצו והשליט, עם תום המילחמה, בארצות הגרורות ואלה שנכבשו על ידו בארצות הדימוקראטיה העממית.

בראשית שנות החמישים היגיעה אליי ידיעה ראשונה על היותה רופאה בצ׳רנוביץ ועל הניסיון שלה ליצור מגע איתנו לבחינת אפשרות עלייתה ארצה.

חלפו שנים רבות והיגיעו מיכתבים ראשונים ממנה, בהם ביטוי של כמיהה לעלייה, ביטוי לייאושה הגדול מהמישטר הסובייטי ולהכרתה בצדקת־דרכנו להגשמה הציונית עם הקמת המדינה היהודית. סוסאלע הייתה בין הראשונות שהיגיעה עם הגל של העלייה המחודשת מברית־המועצות.

☆

פגשתי אותה לראשונה במרכז־הקליטה "אבא חושי" בחיפה, וראיתי כי אותות־הזמן השאירו עיקבות בדמותה וחזותה. התבגרה בתפיסת־עולמה והמשיכה בסקרנות רוחנית לעיין בסיפרות, פובליציסטיקה, מדע ובעיות־חברה.

ראשית דרכה במדינה. נדהמה למראה תופעות, אשר עמדה עליהן, בראיית המציאות מול החזון. אומנם צפתה באור הגדול של היצירה המופלאה בחידוש עצמאותנו הלאומית; העלילה הנהדרת של קליטת־עלייה המונית; קיבוץ גלויות; יצירת מיפעלי תרבות וחברה; פיתוח משק וכלכלה; התיישבות מפוארת ועמידת־הגבורה של המדינה במערכות־השיחרור והגאולה במילחמות נגד ארצות־ערב, כאשר שיא הניצחון הוא בתוצאות מילחמת־ששת־הימים; מילחמה, אשר תרמה לביסוס מעמדנו בהכרת־העולם, כי אכן ניצחה ישראל בכוח עוצמתה הצבאית, הרוחנית והאידיאית.

בימים הראשונים התהלכה כבעולם־האגדה: ספגה רשמים וניסתה להיקלט בחברה החדשה בעיר חיפה. מהר מאוד עמדה בפני תופעות שליליות בחיי־חברה. אם כי נקלטה מהר מאוד במיקצועה בת.ר רופאה בקופת־חולים והייתה ידועה כמאבחנת מעולה. חבריה למיקצוע קיבלו אותה בתור אוטוריטה מוחלטת כרופאה. יחד עם זאת, קשים היו עליה חבלי־הקליטה החברתית. לא יכלה להשלים עם תופעות "הניכור", האדישות, הקינאה והשינאה, אשר קנו להם אחיזה בחיי החברה. תופעות אלה העכירו את רוחה. לא־פעם התריעה בזעף ובקיצוניות על התופעות השליליות; חבריה לא הבינו לרוחה והתעלמו מתוכחתה...

והינה פקדה אותה מחלה קשה, שגרמה לה סבל רב בסוף חייה. לא עמדו בה הכוחות להיאבק במחלתה. מאבקי־החיים, שהייתה נתונה מראשית דרכה כנערה בקאפרשט, עבור דרך איטליה וברית־המועצות — התישו כוחותיה; ובימיה האחרונים הייתה נתונה במצב של ייאוש ואכזבה.

סוסאלע ז"ל, ביטאה בחייה את הכמיהה ליופי, להרחבת אופקי התרבות והמדע; שאיפה לחיי שלימות במישטר חברתי תקין. היא חייתה במבוכות, אבל לא גנזה את השקפותיה ונאבקה עליהן. דמות של תלמיד־חכם הנלחם על דעתו ומנסה להגשימה בחיים — הייתה דמותה.

חבל על דאבדין ולא משתכחין. תהא נשמתה צרורה בצרור החיים.

ד"ר סאפיע (סאסל) קליינמאן

א געבעט צום יום-כיפור

מאמע רחל! דו ביזט מיין
גאָט
מיין איינציק גלויבן,
ווייל דו האָסט, ווי דיין שטערן,
פאַרויס
שטענדיק דעם אמת געטראָגן
און דאָס ביטערקייט אין הארץ
טיף פארגראָבן...

איך בין די שוועסטער פון
איציק מאנגער
וואָס האָט, אלס יונגער, זיין גאָט
מיט בלוט... באשפריצט
פאר זיין טויט.
צו דיר קני איך
נישט נאָר אין נויט
איך בעט
ביי דיר יעדן טריט!
הער מיין געוויין,
וויש אויס מיינע טרערן

און ברענג א שמייכל
אף מיינע ליפן
נעם צו דעם טרויער
פון מיין פאָלק.

געגנוג שוין בלוט פארגאָסן,
פרעמדע געטער טריי געדינט
פרעמדע טעכער
מיט גייסט און וויסן פארפולט.

געוואָלט האָב איך דער וועלט
א נייעם גאָט פון אמת שענקען
נאר זי איז נאָך צו שוואך, וויכּד
און ווייט פון מיין דענקען.
אלע געטער האָבן
מיך פאראָטן
מיין גלויבן אויסגעלאכט
און מיט פארמאכטע אויגן
צו דיר געבראכט.
ווייל דו אליין, האָסט
געהערט מיין געוויין.

נשמה
ציטער
איז קוש דיין קינד
מיט אלע זינד.
מאך מיין נאָמען נאָר
ביים לעבן גליקלעך
און ווירקלעך
זאָכן מיינע לידער
אלע געטער הערן.
מיין מוח
און כוח
זיי דערווייזן
אז איין גאָט אליין
וועבט
און אייביק לעבט
ז׳ער גאָט פון שענקייט
און פון אמת.

איז דו מיין מאמע
און איך — דיין קינד.

חיפה, 9.10.70

ד״ר סאפיע (סאסל) קליינמאן

טוליע מיך צו...

צו דיר, מיין יונגער,
מיט מיין מידן און פארשארפטן
פראָפיל,
מיט מיין אלטן
טרויער־שטעמפל
פון מיין פאָלק
בין איך געקומען.

בלינד פון צופיל
זען.
נישט געצווינגען
נאָר פון זיך אליין
בין איך צו דיר געקומען.

אז דו האָסט מיך געצויגן
און מיינע לעצטע חלומות
געצויבערט
מיט מיין לעצטער ליבע
מיך פארקניפט.

איז שענק מיר דיין שמייכל
דרוק מיר די האנט
אזוי ווארעם...
און נאָך ווארעמער
וויש אויס די טרערן
פון די בלינדע אויגן
און הייל מיט זיי דיינע ווונדן.
מיין שפראך
איז אלע שפראכן,
מיין היים זענען
אלע וועלטן
אויף דער וועלט.

מיין פען איז מיין הארץ
און מיין טינט איז
מיין בלוט.
ווילסט מיך זען —
זאָל זיין דאס אויג
דיין הארץ
און הער זיך צו צו מיינס
עס קלאפט
אזוי
:אָך שטארקער ווי דיינס
עס קלאפט אין טאקט
דור איין
דור אויס.

איז מיט גאָט, אָדער אָן אים —
טוליע מיך צו די פאָלדן
פון דיין אָריענטאַלישן קלייד.
מיין סטריפטיז־טאנץ האָב איך
דאָרט אין גלות פארענדיקט
און מיט דיר צוזאמען וויל איך
זינגען
מיין ערשט און קיינמאל
נישט דאָס לעצטע
פרייהייטס־ליד.

8.4.70

ד"ר סופיה (סוסל) קליימן

לראש השנה

ראש השנה
ואיזה שושנה
קרועה ?
הראש לחוד...
ורחוקה עוד השנה !

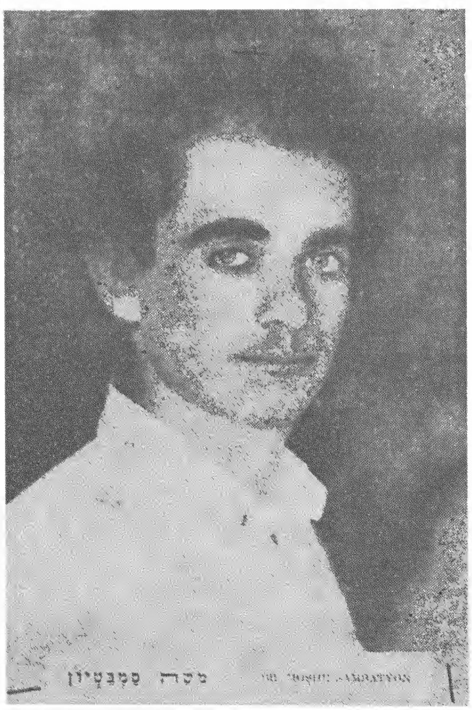
קניתי כרטיס
הוא היה בכיס
אבל איחרתי את הרכבת.

שברתי משקפיי
מרוב צבע
ואימוץ עיניים
כי אותך ראיתי
עולם הפוך ומסולף.
כל כך גדול
וחזק
אבל חולה
חולה...
מתקרב לאט
לאט
לסוף — — — השנה
ללא
שושנה.

היפה, 4.10.70

מריש־ביאנוב

ד"ר משה סמבטיון

אחד מבני קאפרשט, אשר רכש לו שם בינלאומי בעולם הסיפרות, חקר התלמוד וכו' — הוא בלא־ספק ד"ר משה סמבטיון.

באנציקלופדיה לחלוצי היישוב ובוניו (כרך ו') מאת דוויד תדהר, אנו קוראים:

"רב ד"ר משה סמבטיון נולד בכפר דונדושאני, פלך ביסאראביה, בשנת תרע"ג (שנת 1913) לאביו ר' אהרון ליבסטאג שו"ב ולאימו אסתר־לאה (אשר עברו לעיירה קאפרשט).

משה קיבל חינוך מסורתי ב"חדר" ובישיבות. עוד בשחרותו גילה כישרונות של "עילוי", ובהיותו בן 8 שנים כבר ידע על־פה גמרא "ברכות". הוא למד בישיבת קישינב, בהנהלת הרב הגאון יהודה־לייב צירלסון. בגיל בר־מיצווה נודפס שירו הראשון ב"העולם" הלונדוני. ערך ירחון "סמבטיון" בתוך הישיבה.

בגיל 18 הוא קיבל סמיכות להוראה בבודאפשט, שם גם הוכתר בתואר ד"ר למדעי היהדות וד"ר לפילוסופיה. פירסם מאמרים וסיפורים בעיתוני הגולה "העולם", "דגלנו",

"אונוער צייט" ועוד. ערך ירחון עברי לחקר התלמוד "הישיבה" ושבועון אידי "טראנסילוואנישע פרעסע".

בשנת 1932 עמד בראש אירגון־הגנה חשאי "ברית סמבטיונים" נגד פרעות הקו־זיסטים ברומניה. ב־1934 היגיע בדרך־לא־דרך לנמל חיפה. בארץ עבד ביום כפועל־בניין ובלילה — עסק ביצירה סיפרותית והכין לדפוס אנציקלופדיה של שמות ישראל בשם "שמון עברי". — — —

במסיבה, שנערכה לרגל הופעת הכרך הראשון של השמון העברי, בהשתתפות סופרים ועיתונאים, ציין המשורר יעקוב פיכמן בדברי ברכתו את ערכו וחשיבותו של השמון, אשר ביאליק הכתיר אותו בתואר "ספר היחסין לעם ישראל". — — —

בשנת 1935 ייסד וניהל בארץ מכון גבוה למדעי היהדות "יהדותן".

בשנת 1939 ערך, בעיתון "המשקיף", את המדור הסיפרותי. מאמריו עוררו פולמוס והוא נעשה איש־ריב ומדון "ידו בכול ויד כול — בו".

ב־1940 הופיע מחקרו הבלשני "לשון נופל על לשון"; ב־1943 הופיע סיפרו "עברית סמבטיונית" שעורר סערה בחוגי ועד הלשון. ב־1945 ייסד הסתדרות סופרים ועיתונאים ישראלים "אשכולון". כתוצאה מכך הוחרם על ידי אגודת הסופרים העברים.

בשנת 1946 הוציא במהדורה עברית את סיפרו "חיי סמבטיון" (אפוס־יהודי־אירופאי).

ב־1947 הוציא את סיפרו "מימרון" — לקסיקון של אימרות ופיתגמים ישראליים וכלליים.

ב־1949 הופיע סיפרו "שפינוזה — גנב־סיפרותי", אשר היה מאורע בעולם הפילוסופיה.

בשנת 1955 פירסם את הכרך הראשון "מילון תלמודי אנציקלופדי" מתוך כעשרה כרכים.

בשנת 1957 היגר לקנדה, שם שימש כמורה ורב במונטריאל. הוא זכה שם לפירסום בגלל סיפרו "עולם האהבה והנישואים", המתבסס על דינים והוראות הלקוחים מן המיקרא, התלמוד, מהקוראן והמיתוס היווני. ב־1964 קיבל מענק מממשלת קנדה, אשר סייע לו בפירסום הכרך השני של ה"מילון התלמודי".

סיפרו "ביקורתון עברי" (סיפרות ואמנות) הופיע בשנת 1969. בשנת 1979 הופיע "יומן סמבטיון" (155 עמודים).

מריש־ביאנוב

זרובבל סקליאר־סקר

בין בני עיירתנו, אשר ניחנו בכישרון־כתיבה, תופס מקום מכובד זרובבל סקר (סקליאר). הוא היה אחד העורכים של "ספר גורדוניה", בו פירסם שורת רשימות מעניינות ביותר על ראשית פעולתו בתנועה וכן על התלאות, אשר פקדו אותו בתקופת פעילותו בהנהגה הראשית, כאשר עלו לשילטון ברומניה אנשי "מישמר־הברזל".

בארץ היה חבר, במשך שנים, בקבוצת "ניר־עם" ושימש בתפקיד של מורה ומחנך. יחד עם צוות עורכים מהקיבוץ המאוחד, הם פירסמו ספר "מפי הטף", בו רוכז לקט מובחר של תגובות, הארות ו"מעני־לשון" שנאמרו, בהזדמנויות שונות, על ידי ילדים בתנועה הקיבוצית.

בהוצאת "תרבות וחינוך" הופיע סיפרו "בוקר טוב, השמש", אשר נושאו העיקרי הוא החינוך המשותף בקיבוץ, כפי שהוא משתקף בעיניו של ילד. אנו מביאים קטעים, מתוך מאמר של שמואל ברגסון שפורסם ב"הד החינוך":

"לפנינו ספר כתוב בכישרון, בלשון מתוקנת ובהומור רב. הספר חושף את עולם־הילד כפי שהוא רואה את עמו וכפי שילדים יכולים לראותו ולהבינו בדרך זו. — — —

"בוקר טוב, השמש!" — הוא ספר ילדים טוב, שגם מחנכים ימצאו בו עניין ובוודאי אנשי ההתיישבות העובדת."

ציירים קאפרשטאים בתערוכה של בלה לביא

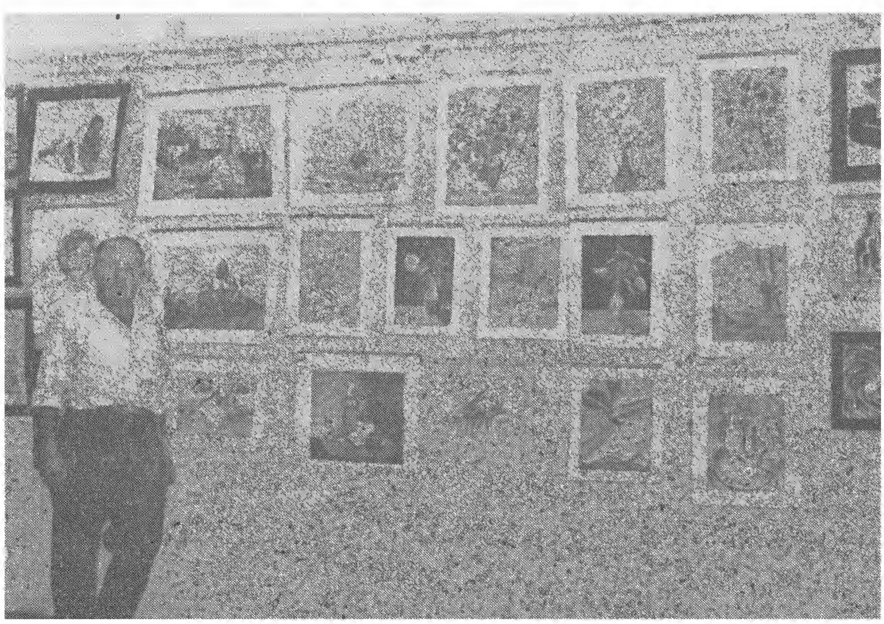

עומדים: ישראל רשף, יפה וירצברג (שיינדלי מער) בלה לביא (ליבסטג).
יושבות: שיפרה שניידר (בורמן)

בלה לביא (ליבסטג) בתערוכה שלה

ישראל רשף (פייארמן) בתערוכה שלו

הומור ופולקלור בקאפרשט
הומאר און פאלקלאר אין קאפרעשט

עוזר ברונשטיין

כיצד ניתן לזהות איש קאפרשט?

למעלה ממחצית שנות חייו בוסס הקאפרשטאי בבוץ. בוץ בשפע סיפקו לו: גשמי־סתיו זועפים וכן מימטרי־האביב, אשר באורחם לחברה אל הפשרת־השלגים, רקחו לנו רפש דביק וטורדני שסגר על מגפינו והציפם טפחים מיספר מעל לקרסוליים. אם נוסיף להילולה הזאת אותם ימי־קייץ, בהם חל שיבוש בלוח־הזמנים אצל הממונה על ארובות־השמיים — נמצא שלא טעינו בחשבון.

על כן זהיר איש קאפרשט בהליכתו. עד היום הזה, ה׳א פוסע במתינות ובאיפוק; מדי־פעם עוצר הוא מלכת ומתבונן סביבו, מושיט ידו קדימה — זכר לאותם ימים רחוקים, כאשר היה בודק במקלו עומקה של בצה, בחפשו אבני־עראי למידרך כף־רגלו. תכונה זו לקח עימו, דרך ימים ויבשות, גם ברחובות־הכרך המרוצפים, הליכתו גלית ובדילוגים וימינו — פורצת לפנים כאילו מחזיקה במקל.

2. **נשמה יתרה.** — אנשי קאפרשט לא התנשאו מעולם. צנועים וענווים היו; מוניטין וייחוס לא נחשבו בעיניהם; לממון ונכסים לא גילו להיטות מיוחדת; גם בכבוד הקלו ראש. לעומת זאת: מדי־פעם התעופפו אצלנו פמוטים בבית־הכנסת הגדול; על פי רוב בשימחת־תורה כפתיחה ל״הקפות״. קהל־החוגגים השתוי, אשר התלבט ארוכות מיהו הראוי להשמיע את הפסוק הראשון של ״אתה הראית״, החל בוויכוח ומכיוון שהיו חלוקים בדיעותיהם הזניקו פמוטים להכרעה סופית.

3. **יחס לציבור ולמוסדות.** — עד כאן מה ששייך לנשמה יתרה, אולם כאשר מדובר בדברים של ממש — מעשי צדקה, טובת הכלל, ענייני רשות־הרבים, כמו: ביקור חולים, גמילות חסדים, תלמוד תורה, נציגים ואפיטרופסים, אירגוני נשים ו״מתן בסתר״ — לכל אלה הפגין הקאפרשטאי אדישות מוחלטת. לא היה אצלו ״נפקא מינה״: מי הם חברי הוועד, מי תרם ומי התרים; העיקר — שהוא יהיה היושב־ראש. באשר ל״מזומנים״ העניין נראה כך: אם החוק מונע ממנו לכהן בשני תפקידים, הרי הוא מעדיף שימסרו את הגיזברות ליוסף. מדוע דווקא ליוסף? ברור, כסף מזומן דבר עדין הוא מאין כמוהו; ובאשר ליוסף — מיותר להרחיב את הדיבור. הרי כל אחד מכיר אותו...

☆

הכנסת אורחים

אורחים כובדו והתכבדו בקאפרשט מבלי למלא שאלונים. האימהות שלנו היגישו לשולחן ממיטב מעשה־ידיהן מבלי לשאול שאלות ולהקשות קושיות. מארחת, המקדימה חקירה לכיבוד, אינה קאפרשטאית כלל; ואם כן, ברי לנו שהיא התבוללה וסטתה ממינהגי הכנסת־אורחים קאפרשטאית וראוייה היא לרחמים...

סברה הייתה מקובלת בקאפרשט: "המרבה לשאול, מגישה מעט מאוד". מארחת מסוג זה גורמת לאורח ש"יקדים תרופה למכה":

— "אה, תודה רבה. סעדתי ממש לפני בואי הנה. לשתות? לא, לא! אני בכלל לא צמא!"

מבינים אתם תשובה של בן־אדם? בחוץ 35 מעלות בצל, ואילו הוא — כלל אינו צמא!

ובכן, מה נותר לו לאורח המיסכן לעשות? עכשיו כבר ברור לו שהחקירה תימשך וכל כוונתה — לחסוך בטירחה והגשה.

— "מה? לא יאומן כי יסופר! אתה מתנזר מלגימה? אתה מתחמק מטעימה הגונה? האם שמעתי נכונה? משמע, אתה לא קאפרשטאי אמיתי או שפרח מזיכרונך כיצד נוהג קאפרשטאי מק.רי! דע לך! לקאפרשטאי סוג אלף יכולה את להגיש: צוננים ורותחים, צלויים ומבושלים, מטוגנים ומאודים, כופתאות ואיטריות, פתיתים וכיסונים, קציצות ולביבות, רפרפת וקצפת, דג מלוח ודג מעושן, דג מבושל ודג ממולא. מה ששייך לביצים — אין גבול לגיוון: ביצה שלוקה וביצה מגולגלת, ביצה קשה וביצה רכה, ביצה טרופה וביצה מקושקשת...

☆

משהיגיע הדבר לכלל אכילה ושתייה חזקה עליו, על הקאפרשטאי, שיפקיר עצמו ללא־תנאי וישליך את נפשו מנגד למלא רצון כרסו, עד כדי כך ששוב אינך מסוגל להפתיעו אפילו לא בחמיצה קרה וגם לא בחמין־של־שבת; על אחת כמה וכמה — בלגימה הגונה ובנגיסה ראוייה לשמה.

☆

כה היו אומרים בקאפרשט: "יש לחפש בקערה ולחטט בקדירה"; "צבע הלחיים מעיד על פעולת השיניים"; "כה יתן לנו אלוהים בריאות ופרנסה וכוח לעיכול — באשר ל"סכו"ם" נדאג בעצמנו".

☆

עוזר ברונשטיין

אויב ארויס מיט לשון — איז מיט קאפּרעשטער לשון

ערשטער מאָנאָלאָג: איינם מיטן דריטן איז נישט קיין מחותן

זאָגט א קאפּרעשטער: "זעלסטפּארשטענדליך" — קוק איך אים אָן ווי א משוגענעם. מונעשעך — אויב ס'איז "זעלבסט, נאָר דו אליין ווייסט פון דעם סוד — גייט עס מיך אָן אין דער לינקער פּיאה. אָבער, אויב איך ווייס אויך ווו דער הונט ליגט באַגראָבן —

אין נאָך עטלעכע יידן האָבן הינטערגעשטעלט דעם אויער — איז עס שוין א סוד פאר גאנץ בראָד; היינט, ווו איז דער "זעלבסט" דיינער? דו, שוטה בן־יידענע וואָס דו ביזסט!

אָדער, לאָמיר נעמען, למשל, אזא וואָרט ווי "אויסטערליש". אין קאפרעשט האָבן מיר געוווסט, אז ס׳איז אזוינס ווי אזעלכעס, אָדער — סע טויג אף כפרות. וואָס פארא "אויס־טערליש" אף אייערע קעפ? איר מיינט אוואדע, אז איר מוזט זיך נאָכקרומען — דער ווח ווייסט וועמען; אלסדינג, וואס זיי "בעלעמעטשען" דארפט איר דען איבערקייען?

נאָר פון אלעמען, פארדריסט מיך ווען א קאפרעשטער איז מודיע, אז ער "גייט עסן מיטאָג". סע טראָגט מיך אזש אונטער, אזא פארדרוס האָב איך. מחמת, ווער האָט, בא אונדז אין קאפרעשט "געגעסן מיטאָג"? אויב מע האָט שוין יאָ אמאָל געגעסן, איז עס געווען "אָנבייסן". איז, אויב איר ווילט שוין יאָ וויסן (נאָר צווישן אונדז זאָל עס בלייבן) האָט מען אין אסאך הייזער צוגעשלעפט דעם אָנבייסן ביז צו דער וועטשערע.

— פארוואָס? — פאר די לעכט־בענטשן! וואָס ווילט איר: איך זאָל אייך ארייַנלעגן פינגער אין מויל?!

קאפרעשטער "עולם" פלעגט פאָרן אף ירידים; און אז מע שטייט אף א יריד, האָט מען אינזינען פרנסה און מע סטארעט זיך ניט ארויסצולאָזן דעם קונה פון די הענט. אויב סע קלעמט אונטער דעם ארבע־כנפות — מאכט מען "המוציא" אומגעוואַשן; דער עיקר — סע זאָל זיין אביסל פדיון, ווייל סע רוקן זיך אונטער די ימים־טובים און סע גייט א ווינטער...

מאָלט אייך אויס, אז ס׳זענען בא אונדז אין קאפרעשט געווען באלעבאטים אזעלכע, וואָס האָבן זיך געקענט פארגינען ארייַנקוועטשן א לימענע אין די סארדעלן, אפילו אין א וואָכענדיקן טאָג. פון אָנבייסן מיט וועטשערע — שמועסט מען ניט. זייערע פראזדני־קעס מיט זייערע וועטשערינקעס, מיט זייערע קערמיישלעך — זענען געווען א "שם דבר". חנוכה האָט בא זיי "געגעגנט מיט ווארעניקעס"; דער חמישה־עשר בשבט האָט זיך בא זיי געצויגן און איז פארקראָכן עט ביז אין פורים אריין; און די המן־טאַשן, מיט די פלאָדן, האָבן זיי געסטייעט ביזן שבת הגדול.

האָבן זיי, אָבער, נישט געהאָט קיין צייט זיך צו זעצן צו טיש, מחמת גאנצע טעג זענען זיי געווען פארנומען מיט "אָטפראווען" פורלעך צו דער גארע. סע האָט זיך בא זיי געמאָלן אין די מילן און גערעשט אין די מאסלעבוינעס. זייערע קלייטן זענען געווען פול מיט קונים און אָנגעשטאפט מיט סחורה; און אפילו באנאכט, אף די געלעגערס, האָבן זיי געפלאָנעוועט וויאזוי אָנצויאָגן ראָטשילדן. האָט מען זיך טאקע, אף דעם חשבון, געוווּרטלט בא אונדז אין קאפרעשט: "דעם גרויסן גביר" לאָזן די געשעפטן ניט שלאָפן; און דעם גרויסן אָרעמאן — טאָרען די "רויטע חברה" א גאנצע נאכט; ווי אין פסוק שטייט: "סדנא דארעא חד הוא" — מאכן רש״י: "די וועלט איז קאלעכיק און זי דרייט זיך".

איך זע, אז איר שמייכלט, א? סע געפעלט אייך! א קלייניקייט: **קאפרעשטער לשון**;! איי, איי, איי, קאפרעשטער לשון, קאפרעשטער לשון! כאָטש איינס מיטן דריטן

איז ניט קיין מהותן — פונדעסטוועגן האָבן קאַפּרעשטער מדקדקים געמאַכט פון איין שלאָק — דריי.

— וויאַזוי ?

— גאַנץ פּשוט. אַנ׳אויבערשלאַק מיט אַן אונטערשלאַק — האָט איר צוויי; און מיט אַ דורכשלאַק — האָט איר אַ קיימא־לן פון דריי!

בדרך כלל, האָט מען בא אונדז אין קאַפּרעשט ליב געהאַט צו קנאַקן מיטן דרייערל, אָבער נישט מער. מחמת וואָס "צו" איז איבעריק. און ווידעראַמאָל, גאַנץ פּשוט; "צו" — צי צו די טיר — איז שוין צוויי "צו"; און "גאָט, נעם זי דיר צו" — איז ווידעראַמאָל דריי. מער דאַרף מען ניט; ס׳איז גענוג. פון אייער מויל אין גאָטס אויערן...

אַ מויד אין קאַפּרעשט איז געווען — אַ מויד; און אַ בחור איז געווען אַ בחור. פאַרשטייט זיך, אַז כל זמן די מויד איז געווען אַ מויד, און דער בחור — אַ בחור; האָט, אָבער, געלעגט אַף זיי אַנ׳אויג דער שדכן שוואַרצזייד, און האָט זיי פאַרשריבן בא זיך אין פּינקס־ספר׳ל, זענען זיי גאָר אינגיכן געוואָרן אַ פּאָרפּאָלק. און אַ פּאָרפּאָלק האָט זיך ניט געקענט באַגיין: אַ קיילעכיק יאָר — אָן אַ "פּאָרל קאָנען מיט וואַסער"; פּרייטיק — אָן אַ "פּאָרל" וועש; און אַ גאַנצן ווינטער אָן אַ "פּאָר" שטיוול מיט אַ "פּאָר וואָלענע זאָקן.

איי, איי, איי! ווער קען ציילן און ווער קען וויסן וויפיל פּאָרלעך און וויפיל שלעק ס׳זענען נעבעך אונטערינען געוואָרן און אָפּגעמעקט געוואָרן פון דעם "ספר החיים"? מחמת מיר, קאַפּרעשטער, בעוונותינו הרבים, פּינקט ווי אַלע בעסאַראַבער, האָבן פאַרביטן אונדזער שאַרפן "קמץ" אַף אַ שטומפּיקן "פּתח", וואָס איז לעפּקע ווי אַ מאַמעליגע און נאַריש ווי אַ פּלאָקן; מיר קר מען זיך נאָך די ליטוואַקעס מיט די "יעקעס", מיט נאָך אַ טוץ אַנדערע שלעק. "אַ רוח זיי אין טאַטן אריין, ביז אין עשיו הצדיק און... גאָרנישט.

מיינט איר, מן הסתם, אַז איך בין געווען בעסער פון אַלע? ניין! סע הויבט זיך ניט און סע לאָזט זיך ניט אויס. פּינקט ווי אַלע קאַפּרעשטער, האָב איך זיך צוגעוווינט צו "עסן מיטאָג", פאַרטרונקען מיט קאַלטער וואַסער; און אין אַ שלעכטן ווטער, פלעג איך זיך אַרויסכאַפּן אַף דער גאַס מיט אַ שירעם, גלייך ווי איך בין אַ "יעקע" פון דור־דורות, ביז... ויהי היום (בעסער געזאָגט: ויהי הלילה, אַקוראַט — בחצי הלילה)...

☆

פאַרוואָס זיך נאָכקרומען?

מאָנאָלאָג נומער 2:

ובכן, ויהי בחצי הלילה.

געווען בין, אין מיינע יינגע יאָרן, אַ שומר. אַפן לשון פון דער צווייטער עלייה הייסט עס — "אַ וועכטער". האָב איך, הייסט עס געוועכטעט אין אַ קאָלאָניע, וועלכע איז נאָך עד־היום גרויס ווי אַ גענעץ, אַ פאַרוואָרפן ווינקל אַף אַ שפּיץ באַרג, ווו סע בושעווען ווינטן און רייסן די טשערעפּעס פון די דעכער, באַטאָג און באַנאַכט, אַ קיילעכדיק יאָר. נאָר נישט וועגן דעם איז די רייד...

מיינע שותפים, צו דער שמירה, האָבן זיך געביטן אלע דריי שעה. איינער פון זיי איז געווען א רעזינער — איש העליה השנייה. ווען ער האָט דערהערט, אז דער נייער גאפיר (איך; הייסט עס) בין א קאפרעשטער, האָט ער זיך גאָר מחייה געווען. "קום מיט מיר — האָט ער געזאָגט — וועל איך דיר ווייזן וויאזוי מע וועכטעוועט. דו מיינסט אוואדע, אז וועכט־וועון איז א פשוטער עניין!"

איך אליין הייס לייבל. אין די יינגע יאר האָט מען מיך גערופן "לייבעלע", ווייל איך בין געווען "יענער קאָנפעקט". איצטער רופט מען מיך רב לייבל און דאָס איז שוין א "פאָוויעסטקע" פון זיין ליבן נאָמען. דו פארשטייסט. נאָך איידער דיין טאטע האָט בדיעה געהאָט ארונטער צו גיין אונטער די פיר דריקלעך, האָב איך שוין געטרעטן וויין אין זאמארין. און וויסן זאָלסטו: איך בין נישט אבי ווער!! איך בין א פאבריקאנטס א זון. און כאָטש אונדזער פאבריק איז באשטאנען פון א טשעוווגענעם קעסל מיט צוויי פאָלאָניקעס, האָבן מיר אויסגעקאָכט גאנץ וואזשנע פראניעס און צורצערעס, וואָס זענען זיך צעגאנגען אין מויל; און אָט מיט דער סחורה זענען מיר ארומגעפאָרן אף די יארידים, איך מיט מיין טאטן, הייסט עס — עליו השלום.

ידען דאָנערשטיק, פלעגן מיר פארפאָרן קיין קאפרעשט אפן יאריד. בא אייך אין קאפרעשט איז געווען איינער א שענקער: זיסיע ציגיינער האָט מען אים גערופן. בא אים אין שענק איז געשטאנען א גראמאָפאָן אפן פענצטער, מיט דער טרובע אין דרויסן ארויס. דאָס שענסטע לידל, וואָס מיר האָבן ליב געהאט צו הערן איז געווען: "די מומע פעסל פונעם הינטערגעסל".

איך בין אזוי געווען פארטיפט אין רב לייבלס מעשיות, אז כ'האָב נישט געפילט וויאזוי לייבל האָט מיך ארייגעפירט אין שיל אריין. באם עמוד האָט ער זיך אָנגעבויגן און האָט ארויסגעטאשטשעט פון דאָרט א פלעשל בראָנפן מיט א פושקע ביטשקעס. "דאָס — זאָגט ער — איז פארבליבן א נשאר־חי פון שימחת־תורה..." פון די טיפע קעשענעס, פון זיין שינעל, האָט ער ארויסגעשלעפט עטלעכע ציבאלעס און א היבשע פאָרציע ברויט. אונטער דעם "נר־תמיד" האָבן מיר איבערגעקערט א שטענדער און מיר האָבן זיך גענומען "זאָגן קינות"...

— "אָט דאָס הייסט געוועכטעוועט — זאָגט רב לייבל און קרעכצט אונטער: איי, איי, איי, שלעכטע צייטן. אמאָליקע יאָרן, וויפל בראָנפן מע האָט געבראכט אין שיל אריין — האָט ניט געסטייעט. דער עולם האָט געזופט ווי די לאָשיקלעך בא דער קאָריטע... היינט צוטאָג, ווען א ייד האָט יארצייט און ברענגט א קליין פלעשל בראָנפן — איז געגוג. ברענגט ער איינס א גרויס און איינס א קליינס — איז אויך גענוג. ברענגט ער צוויי גרויסע און צוויי קליינע— גיט מען זיך אויך אנ'עצה."

און אזוי ווי מיר זיצן — איך און רב לייבל הייסט עס — און "פראוועןן דעם סדר", עפנט זיך אויף די טיר.

— "ויבוא המן בן המדתא האגגי — האָט רב לייבל כימעט ווי אויסגעשריגן.

וואָס איז די מעשה? אין דעם צווייטן עק פון דער קאָלאָניע האָט געוועכטעוועט א "יעקע". האָט ער, ווייזט אויס, אָנגעשמעקט אז אין שיל קען מען "אָפלעקן א ביינדל", איז ער נישט געווען פויל אויפן גאנג...

— "יא, יא — מאכט צו אונדז דער "יעקע" און קוקט אונדז גלייך אין פנים אריין — איין ביסכען תהילים, ווארשיינלעך, דער בעסטער וויץ — איז דער... סליוואָוויץ"...

פארשטייט זיך, אז רב לייבל האָט אים מכבד געווען מיט א כוס'ע און מיט נאָך עטלעכע — אף אויסצוגלייכן דעם חשבון — און דער "יעקע" איז צוגעשטאנען צום קאָן ווי א "געבוירענער נאש־בראט", לחיים.

נאָך עטלעכע קעלשיקלעך, ווערט די צונג איבעריק אין מויל. רב לייבל קען זיך גאָרניט אָפּלויבן פון אמאָליקע צייטן: ווי פריילעך ס'איז געווען אין דער מושבה און ווער ס'האָט ניט געזען יאָסאלע סטאָס טאנצן א "קאזאטשאָק" אויף א טיש — האָט אין זיין לעבן קיין שימחה נישט געזען..."

— "אונד יעצט איז יא לאנגווייליק — האט דער "יעקע" איבערגעשלאָגן די רייד.

— "יא, יא — האָב איך צוגעפּעטאקעוועט דעם "יעקע" — ס'איז טאקע בא אייך אין דער קאָלאָניע לאנגווייליק; טויט ווי אף א בית־הקברות"...

— "הערט א מעשה — זאָגט רב לייבל — מיילא דער "פאסאזשיר" איז נעבעך א "יעקע". גאָט האָט אים געשטראפט — איז אים לאנגווייליק; אָבער דו, קאפּרעשטער ציג, אויב דיר איז "לאנגגווייליק", ווערעמען־זשע וועט זיין "סקיטשנע"?

פון דעמולט אָן, ווען איך רעד ידיש, סטארע איך זיך צו רעדן אזוי ווי מיר פלעגן אמאָל רעדן אין קאפּרעשט; און אלעמאל, גראָב איך אויף פון דעם זיכרון א נייעם בריליאנט, א ניי ביסל גאָלד און זילבער...

אָט מיט דעם ביסל גאָלד און זילבער, מיינע ליבע קוראים, בין איך בדיעה זיך צו טיילן מיט אייך אין מיינע פעליעטאָנען. פארשטייט זיך, אם ירצה השם, בלי נדר. ווייל "אָן גאָט" איז "כאָטש נעם און... איך בעט איבער דיין כבוד" — אזוי פלעגט זאָגן באַריס שמוישמאַן. "מהמת, א מענטש טראכט און גאָט לאכט. ווי אין פסוק שטייט: "ותצחק שרה" — מאכט רש"י: "אָן גאָט — איז ווי צום געלעכטער". און די קוני־לייבעכע, עליה השלום, פלעגט זאָגן: "גאָט, גאָט, פארזוך מיין קאָמפּאָט, ווען טו וויסן וואָס פאר א טעם ער האָט"...

☆

עוזר ברונשטיין

אף יעדער מכה איז דא א רפואה

מ'קען נישט זאָגן, אז קאפּרעשטער יידן זענען געזעסן פארלייגט מיט די הענט. יעדער איינער האָט געהאָט זיין קאָפּ־דרייעניש און זיין בינטל צרות. אָבער, מער פון אלעמען, האָט מען גערעדט אין קאפּרעשט. וואָס הייסט "גערעדט"! פאר פייער און פאר וואסער. און קאפּרעשטער לשון איז מלא־טעם, אזויווי מילכיקע בייגאלעך; אזויווי פליישיקע קרעפּלעך; אזויווי א פורים־קוילעטש, וואָס וואקסט אין דער לענג און אין דער ברייט מיט א ראָזשינקע אינדערמיט.

אַט נעמט, למשל, און זאָגט א טעלעגעשטער יידן, אז "ס'האָט אייך געגומען פון אינעווייניק"; וועט ער מיינען, אז איר רעדט צו אים טערקיש. וועט דאָס אָבער הערן א קאפרעשטער, ווייסט ער תיכף וואָס ער האָט צו טון. קודם כול, טוט ער אייך אויס אדם־נאקעט. יאָ, יאָ, איך בעט איבער אייער כבוד, אזוי ווי די מאמע האָט אייך געהאָט — און ער נעמט אייך איינרייבן מיט עסיק און מיט קנאָבל. נאָך דעם ווערט איר איינגע־וויקלט אין א ליילעך און איר הויבט אָן, במחילה מכבודכם, צו שוויצן. פּאַרטאַג, ווען איר האלט שוין ביים אויסשוויצן די נשמה, טראָגט מען אייך אונטער א טעפּאלע מיט געזאָטענעם ווייִן. בשעת דער ווייִן קאָכט זיך מיטן צוקער — דאָס איז א סגולה פונעם "ראשקעווער" — אריינצוווארפן עטלעכע ראָבע פּאסאָליעס אין טעפּאלע. די רפואה טאָר מען ניט טרינקען "פונעם זאָט". חלילה! מחמת איר קענט זיך נאָך אָפּבריען די קישקע; און אנ'אָפּגעבריטע קישקע איז א באזונדער אָנשיקעניש. מיט דעם ערשטן זופּ, קלויצעט איר אויס דאָס מויל פּאוואָליטשקע. כאפּט ניט, סע איז נישט קיין הייסע לאָקשן! פון איילעניש — קומט קיין גוטס נישט ארויס!

אויסגעטרונקען די רפואה, פילט איר עפּעס אזוינס אין אייער לייב־און־לעבן, וואָס איר ווייסט ניט וויאזוי דאָס אָנצורופן. אייערע איברים גלעטן איינער דעם אנדערן און הויבן אָן צו "זאָגן שירה", פּונקט אזוי ווי די מלאכים פון זיבעטן הימל בשעת "דער־וואָס־לעבט־אייביק" קומט צו זיי אף א פּאָווערקע. אַט, אַט, אַט, באלד, באלד וועט איר איינשלאָפן ווערן. און, נאָך איידער איר כאפּט זיך אריין אין טיפן שלאָף אריין, דרייט מען אייך א יס, במחילה מכבודכם, אף דער לינקער זייט, כדי איר זאָלט ניט כראָפּען ווי א נישטדערקוילעטער־אָקס; מחמת איר זענט ניט קיין בן־יחיד — סע זענען נאָך דאָ מענטשן אין שטוב א חוץ אייך.

אזא דרימאלע קען זיך אמאָל פארקאטשען אף א גאנצן חול־המועד, מיט "איסרו־חג" אינייִנעם. נאָר דערפאר, אז איר כאפּט זיך אויף פון דעם שלאָף, פילט איר זיך פריי ווי א פויגל, גרינג ווי א פעדער — גלייך ווי איר האָט אראָפּגעוואָרפן א זאק מעל פון די פלייצעס.

זענט איר, אָבער, א פארנומענער מענטש און איר האָט ניט קיין צייט צו שוויצן אונטער דער קאָלדרע — גיסט איר זיך אָן א גלאָז בראָנפן, מיט א לעפאלע שווארצן פעפער אויסגעמישט; און דאָס געמישעכטס טרינקט איר אויס אויף אמאָל, מיט א "ראזמאך". בשעת מעשה, זאָלט איר זיך היטן סע זאָל אייך ניט אריין אין דער "לינקער כלי"; מחמת פון אזא געטראנק איז נישט כדאי זיך צו פארכליסנען... נאָך אזא "לחיים", קענט איר זיך אָנטאָן די פּיטלעס מיט דער ב רקע, זיך גוט פארגארטלען און פאָרן אף דעם יאריד. פאָלגט מיך, דאָס איז שוין אף מיין אחריות, איך ווייס וואָס איך רעד. עיקר שכחתי, און אז איר וועט זיך אריינזעצן אין שליטן, זאָלט איר ניט פארגעסן איינצודעקן די פיס מיט דער "באראניצע"...

האָט איר אָבער פארגעסן דעם חשבון פון די יארידים, קען איך אייך דערמאָנען: מאָנטיק איז געווען א יאריד אין קאָזאנעץ, דינסטיק — אין מאשקעוויץ און מיטוואָך — אין גרויס־קאָטיוזשען. ווער ס'האָט באדארפט דינגען א פירל אפן יאריד, האָט געמוזט אויפכאפּן זיך ארום האלבער נאכט; אקעגן משה עלקיס האָט ער געקענט דינגען א טשוטולעשטער גוי — טשוטולעשטער גויים האבן געהאט גוטע שאראבאנעס און ברענענדיקע פערד ווי די אָדלערס. האָט איר אָבער זיך אויפגעכאפּט שפּעט, וועט איר

זיך מוזן באגנוגן מיט א פראַדאנעשטער דבר־אחר. פראַדאנעשטער כפרה׳ניקעס זענען געווען גאָר שוואכע באַלעגאַלעס. וועגענער האָבן זיי געהאַט פשוטע קאַטיגעס און פערד — דארע דראַנדזשיקעס; בארג ארויף פלעגן זיי צושטיין, זיך אויסדרייען מיטן קאָפּ צום וואָגן און קוקן אַף אייך מיט תחנונים. און א פערד — זאָלט איר וויסן זיין — וואָס דרייט אויס דעם קאָפּ צו דער קעלניע, אין א ״פגירה פון זיין ליבן נאָמען״. פאָלגט מיך, איך ווייס וואָס איך רעד; כ׳האָב געהאַט א פעטער א ליוועראנט — משה פלימאַן האָט ער געהייסן, עליו השלום.

☆

לעקסענדרענער יידן האלטן זיך פאר בעלצער, פונקט ווי די נאָוואָסעליצער שנאָלן זיך אין קנעפּל מיט טשערנאָוויץ. האָט איר זיך געקלאָגט פאר אזא יידן אַף ציינווייטיק, שיקט ער אייך צו א ציין־דאָקטאָר; און א ציין־דאָקטאָר ביז ער געפ.נט דעם קראַנקען צאָן, רייסט ער אויס עטלעכע געזונטע. איך קען דאָס ניט זאָגן אַף די בעלצער דאָקטוירים, חל׳ילה. נאָר בא אונדז אין קאפרעשט איז געווען אזא דאָקטאָר, אזוי זאָל איך נאָך... נאָר וואָס דארף איך מיך שווערן, אז איר גלויבט מיר אפן וואָרט.

ציין־ווייטיק אין קאפרעשט איז גאָר אַנ׳אנדער עניין. קודם־כול רייבט מען אָן דעם צאָן מיט זאלץ; אָבער גוט איינרייבן, נישט געזשאלעוועט און נישט געפאלשעוועט. נישט תמיד האָט עס געהאָלפן, אָבער ס׳האָט קיינמאָל נישט געשאַדט. דאָס האָט געהייסן ״א רפואה אַף איין פוס״; אינמיטן יאריד, בשעת די קלייט איז פול מיט קונים, אז סע איז ניטאָ א שפּילקע־קעפל ווו אוועקצולייגן. ווילט איר אָבער א רפואה־שלימה, דארפט איר מוחל זיין, זיך איבערב.יגן אויף א שיסל הייסע וואסער; איבערדעקן דעם קאָפּ מיט א ליילעך אין פירן. בשעת־מעשה, ווארפט מען אייך אונטער עטלעכע אָנגעהיצטע שטיינדלעך אין שיסל אריין, און סע הויבט אָן גיין א פארע. די ערשטע פאָר מינוט איז עס טאקע נישט אזא באטעמט מאכל — הייס וואסער, הייסע פארע און בא אייך איז דער קאָפּ איבערגעדעקט ווי בא א כלה — ניט פאר קיין שום ייד געזאָגט געוואָרן. גישקשה, שרעקט אייך ניט, ווארגט אייך ניט; גאָט איז מיט אייך. עפנט אויף דאָס מויל — די צונג אינדרויסן, אָט אזוי! סלינעט אייך גוט אויס — נישקשה, די סלינע רינ.ט, זאָל זי רינען, אָט דאָס מיינט דער פסוק. אזוי, אזוי, לאָזט זיך דינען. וואָס? איר ווילט זיך אָפדעקן דעם קאָפּ? איר קענט אייך נאָך פארקילן די יאָסלעס. וואַרט צו ביז דאָס וואסער וועט קאלט ווערן.

נו, א יאָ? סע איז אייך שוין בעסער, א? וואָס האָב איך אייך געזאָגט? אראָפּ א שטיין פ.נעם הארצן. איצטער קענט איר שוין אָפדעקן דעם קאָפּ, ווישט זיך גוט ארום און — גלייך א שנאפּס, טאקע דעם אמת׳ן זעקס־און־ניינציקער; אָבער גיך, וואַרט נישט קיין סאך, סע איז נישטאָ קיין צייט. מ׳דארף שטארקן דעם צאָן, פארטרייבן די פארע אזוי אז דאָס פנים זאָל בא אייך בלייבן טרוקן ווי א ניס. און אויב איר האָט ניט קיין זעקס־און־ניינציקער, קענט איר נעמען צוויי מאָל פינף־און־פערציק. דאָס איז שוין אַף מיין אחריות. פאָלגט מיך, איך ווייס וואָס איך רעד. כ׳האָב געהאַט א פעטער א ליוועראנט, עליו השלום.

☆

עוזר ברונשטיין

קאפרעשטער עקסטרא-קיסיליצע

און אויב איר מיינט, אז איך דערצייל אייך גלאט פוסטע מעשיות, וואָס "ניט געשטויגן און נישט געפלויגן" און אז איך פיר צונויף א וואנט מיט א וואנט, אפן בוידעם א יאריד — איז הערט א מעשה — אזוי זאָל איך נאָך... נאָר וואָס דארף איך מיך שווערן, אז איר גלויבט מיר אפן וואָרט...

איך אליין ווױן אין א מושב, ווױן איך; און אונדזער מושב איז א מושב — שוין אזא יאָר אף מיר, אף אלע מײנע ליבע געזאָגט געוואָרן. און א צרכניה האָבן מיר — קען אין איר ארײן דוויד זילבערמאנ׳ס קלײט מיט די יוציסעס; און סע וועט נאָך בלייבן גענוג פלאץ פאר קייסערמאנ׳ס קלײט מיט חייט׳ס קלײט; און ווען מע מאכט אביסל אָרדנונג אין די ראפטן, קען מען נאָך ארײנקוועטשן דאָרט לייב גראבערמאנען מיט די מאליראָווענע טעפ און מיט די פאָרצעלייענע טעלער. בא אונדז אין צרכניה קענט איר קריגן פון פויגל־מילך ביז אשר־יצר־פאפיר. איז דוכט זיך גוט, א? טרעפט זיך אָבער, על־פי־רוב, אז וואָס איר דארפט איז נישטאָ. וואָס קוקט איר אף מיר ווי א האָן אין "בני־אדם"? מע רעדט מיט אייך קלאָרע דיבורים — "רחל בתך הנאקעטע". ס׳נישטאָ? מיילא, נישטאָ, נישטאָ. א ייד א למדן גיט זיך אנ׳עצה: פאָרט מען קיין חיפה...

ויהי היום, קום איך אָן פון חיפה מיט א שיין ביסל פעקלעך, מיט כול מיני בוקלוקורעס; און ווארטן ווארט איך — אפשר וועט דורכפאָרן א פערד און וועגאלע, איך זאָל מיך אריבערכאפן אין מושב ארײן. מחמת פון כביש הראשי, ביז צו אונדז אין מושב, איז א מהלך — וויאזוי זאָל איך אייך אויסמאָלן, אויב איר געדענקט נאָך? אזוי ווי פון דער שניידערשער שיל ביז צו שלום בלעכער. פאָלגט מיך א גאנג!...

נו, פארשטייט זיך, אז מע שטייט אפן פלאץ, הויבט מען זיך אָן ארומצוקוקן. איז, נישט ווייט פון מיר — ווי זאָל איך אייך אויסמאָלן, וויאזוי זאָל איך אייך זאָגן? אויב איר געדענקט נאָך — אזוי ווי פון שמעון־איציקן ביז צו רחל דער שניאורקעס — שטייט א אידענע מיט א חייל. בײדע שרייען אף א קול, מאכן מיט די הענט און קענען זיך ניט "איינטיילן מיט דער ירושה". פלוצים שרייט אויס צו מיר דער חייל:

— "רב יהודי, אתה יודע לדבר יידיש?"

— "יודע — זאָג איך — וואָס הייסט יודע? נאָך א מין יודע!"

— "האישה הזאת משמיצה את המדינה — זאָגט צו מיר דער חייל אין־איין־אָטעם — בוא תסביר לה!".

נו, דאָס איז שוין נישט שען. פע, נארישקייטן האָב איך פיינט. בין איך, הייסט עס, צוגעגאנגען צו מײנע צוויי פארשוינען. לאָזט זיך אויס, אז פון דער נאָענט איז די ייִדענע א יונג ווייבל, א גאנץ חנעוודיקע, קאלעכדיק ווי א פעסאלע, און א פיסקאלע — "אף שרייפעלעך".

— "מיט וואָס — זאָג איך צו איר — קען איך אייך העלפן?"

— "מיט גאָרניט. א שיינע מדינה, בא אונדז האָט מען זיך געבאָדן אין פּוטער און אין מילך. הינער זענען געווען האלב־אומזיסט; און דאָ — ווילט איר קויפן א הין, קענט איר נאָר קויפן די קאָדע. אזא יקרות איז דאָ!"...

ס'איז דעמולט געווען די צייט פון קיצוב; דוב יוסף האָט געפירט די מלוכה, און איך — האָב איר כּימעט נישט געהאַט וואָס צו ענטפערן.

— "א חוץ מילכיקס און פליישיקס, מיט וואָס נאָך האָט מען זיך בא אייך דער־האַלטן דאָס לעבן?" — האָב איך ווייטער געפרעגט די גברת.

— "וואָס הייסט "וואָס נאָך?" — פּאטלאזשאַנעס האָט מען בא אונדז פארקויפט אפן מעסטל. דאָ, אז איר עפנט אויף א דיניע, איז זי פול מיט וואסער. בא אונדז האָבן מיר געגעסן צינצארקאלעך; זיס, פשוט איינגעמאכטס, מלא־טעם!"

— "אויב אזוי — זאָג איך — אויב א געבראָטן הינדל איז בא אייך געווען א וואָכעדיק מאכל און איר האָט פארביסן מיט פּאטלאזשאַנעס און מיט צינצארקעס — לייגט זיך אפן שכל, אז דער טעם פון מאמעליגע איז אייך אויך גוט באקאַנט!"

מיין גברת האָט געגעבן א גנבישן שמייכל און מער גאָרניט.

— "וויאזוי — זאָג איך צו איר — וואָלט אייך געפעלן מ'זאָל אונדז דאָ אוועק־שטעלן א מאמעליגע מיט קעז־און־פּוטער, מיט א געבראָטענעם הערינג? א? אָדער גלאט אזוי א מאמעליגע מיט מילך, אָפּצושווענקען די קישקעס? א? און אויב איר זענט א קליינע בעלענטע אף מילכיקס, וואָלט אייך אפשר בעסער פּאסמאקעוועט א מאמעליגע מיט א ראָסל־פלייש? איך הערט וואָס איך זאָג אייך, מיין טייערע. איך גיב אייך אוועק דאָס עסיקפלייש מיד דער יויך, מיט דעם געבראָטנס, מיט'ן צימעס־פאסאָליעס — פּאר א מאמעליגע מיט א ראָסל פון דרויב, מיט די שטיקאלעך לונג־און־לעבער, וואָס שווימען ארום אין טאָפּ ארום דער אָנגעפּולטער קישקע ווי די סטאריישים ארום דעם מלך'ס אוצר. איי, איי, איי, א מאמעליגע מיט א דרויבענעם ראָסל, מיט א גלאָז ראָזעווע וויין, מיט פעפער, מיט קנאָבל און מיט א זויערע אוגערקע."

דאָ האָט זיך מיין גברת אָנגעהויבן צו באלעקן די ליפּן און האָט זיך צעלאכט: "איר האָט פארגעסן — זאָגט זי — א וועלעכישן באָרשט מיט א מארך־ביין!"

— "לאָז זיך אייך דוכטן, אז כ'האָב נישט פארגעסן. איך בין נאָך פשוט נישט געקומען דערצו. מחמת א באָרשט מיט א מארך־ביין איז נישט קיין בן־יחיד. סע איז נאָר דאָ א באָרשט אף קלייען, א באָרשט מיט שמאטעס און אזעלכן, וואָס מע שלאָגט אים אונטער מיט אנ'איי. פארשטייט זיך, אז ס'איז נאָך דאָ א מאמעליגע מיט מוזשדיי, א מאמעליגע מיט א סופ־פאסאָליעס, מיט א פראזשעניצע פון אייער. נו, און מיט א מאמעליגע מיט פּאָווידל אָדער מיט א קיסעליצע — איז דאָך א מאכל־מלכים."

דאָ האָט מיר מיין גברת ווידעראמאָל איבערגעשלאָגן די רייד:

— "קיסעליצעס — זאָגט זי — איז דאָ צווייערליי: א געריבענע קיסעליצע און א געשוואָלענע." און זי האָט מיר געגעבן צו פארשטיין וויאזוי מע קאָכט און וויאזוי מע פארפראָוועט סיי די געשוואָלענע סיי די געריבענע.

— ״אויב אזוי — זאָג איך צו איר — בין איך מיט אייך אף א וועג. און א שענעם דאנק אייך וואָס איר האָט מיך געלערנט הלכות־קיסעליצע. איצט, וואָלט געווען א יושר איר זאָלט מיר זאָגן פונוואנען איר זענט.״

— איך בין פון רוסלאנד !״

— ״דאָס איז בא מיר א קלייניקייט. אין נצרת איז דאָ א טאָטער, שטאמט ער אויך פון רוסלאנד !״

— ״איך בין א בעלצער״.

— ״אָט אזוי. דאָס הייסט דיבורים ! זענען מיר דאָך, הייסט עס, שכנים, ווייל איך בין א קאפרעשטער.״

— אוי וויי, מיין טאטע איז געווען א קאפרעשטער״.

— ״ווער ? וויאזוי האָט ער געהייסן ?״

— ״יאָסל אָקשטיין״.

— ״וואָס רעדט איר ? יאָסל אָקשטיין, יאָסל הבריא, יאָסל פריידע מונישעס ? מיר האָבן געוווינט אין שכנות. אקעגן לייב גאָראָדישטער, ניט ווייט פון דעם ליקל, ווו מ׳איז געגאנגען אין באָר אריין ?״

— ״איר האָט א טעות. יאָסל פריידע מונישעס איז נישט מיין טאטע.״

איר הערט, רבותיי, לעולם זאָל זיך א מענטש האלטן אין די האלאָבליעס און נישט מיינען, אז ער איז קלוגער פון דער גאנצער וועלט. איך האָט תמיד געמיינט, אז גאנץ קאפרעשט ליגט בא מיר אין קעשענע, און בעסער פון מיר געדענקט קיינער נישט די נעמען פון דעם קאפרעשטער עולם. היינט, לאָזט זיך אויס א בוידעם. ס׳איז געווען גאָר צוויי יאָסל אָקשטיין . . .

— ווער־זשע — זאָג איך — איז געווען אייער זיידע, אויב מע קען וויסן ? . . .

— ״יונה אָקשטיין !״

— ״נו, אויב אזוי, בין איך מיט אייך אף א וועג. קיין סך יונה׳ס האָבן מיר, אין קאפרעשט, ניט געהאָט. באלד וועלן מיר מאכן א חשבון : יונה משה ברוך־ניסל׳ס, יונה דעם רב׳ס, יונה דעם איקעוואטעס, יונה זייקאָנער און יונה באָדנער.

— ״ער איז געווען מיין זיידע — יונה באָדנער״.

— ״איר הערט וואָס איך וועל אייך זאָגן, מיין טייערע גברת : איר זענט גערעכט, בנאמנות, גערעכט, ווי איך בין א ייד. צי מ׳האָט זיך געבאָרן בא אייער זיידען ״אין האָניק און אין מילך״ — דאָס ווייס איך ניט. מחמת, אז יענער באָדט זיך, איז א קליינער יושר אונטערצוקוקן. נאָר איין זאך קען איך אייך פארזיכערן : ראָסל פון זויערע אוגערקעס — דאָס האָט אייער זיידען קיינמאָל ניט געפעלט. מחמת, איך בין אויך א זון פון א ״גרויסן גביר״. ווינטערצייט פלעגט מיין מאמע מיך שיקן, צו אייער זיידען, צו קויפן פאר צוויי לעי זויערע אוגערקעס. און אָנגעזאָגט האָט זי מיר, איך זאָל בעטן א פול שאָפּאלע מיט ראָסל. אייער זיידע, געדענק איך, האָט געהאט א גוט הארץ און קיין סאך נישט געלאָזט בעטן זיך . . . מ׳האָט אפילו זיך געשושקעט, אז ער פלעגט אלעמאָל צוגיסן אביסל וואסער. נאָר דאָס איז א קלייניקייט. אין קאפרעשט האָט מען געזאָגט אסאך זאכן, וואָס ״נישט געשטויגן, נישט געפלויגן״ . . .

מיין גברת האָט געוואָלט עפּעס זאָגן, נאָר דערווייל איז אָנגעקומען א פערד און וועגאלע. דער חייל האָט מיר געהאָלפן אויפלעגן די פעקלעך. ערשט אויפדערנאכט, ווען מיר זענען געזעסן בא ארוחת־הערב, פרעגט מיך מיין „יידענע":

— „פאַרוואָס האָסטו דיר געגעבן א קלאַפּ אין שטערן?"

— „פאַר גאָרניט, איך האָב פאַרגעסן צו פרעגן וויאַזוי זי הייסט און ווו זי וווינט?"

— „וואָס פאַרא „זי"?

נו, האָב איך שוין נישט געהאַט קיין ברירה און האָב איר דערציילט די גאנצע געשיכטע.

און צו אייך, מיינע ליבע קאַפּרעשטער, האָב איך א בקשה: אויב איר ווייסט ווו די גברת וווינט, זאָלט איר מיר מודיע זיין. זי איז שוין אוודאי „עלטער מיט א שבת" און האָט מסתמא אירע אייגענע חיילים; און אז זי קומט אויס מיט זיי אַן א ויכוח גלויב איך ניט...

☆

עוזר ברונשטיין

מאטלאנצעס

„מאַטלאנצעס" — כך קראו בקאפרשט לצעירים, אשר מוטיל פייארמן, הוא מיודענו מרדכי רישפי — אירגן אותם בהסתדרות „דרור" (פרייהייט" — שמה ביידיש). ברובם לא השתייכו הצעירים הללו לשום תנועת־נוער מעולם; בחלקם נושרים היו, אשר נפלטו מסניפי „גורדוניה" ו„השומר הצעיר" המקומיים. בין האחרונים — גם כותב השורות האלה.

קייץ 1932. פר. ספריטי בארץ־ישראל. בגולה — משבר כלכלי ברחוב היהודי והתגברות האנטישמיות עם עליית היטלר לשילטון. אצלנו, בעיירה הקטנה, אשר גם עליה לא פסחו צרות הרבים, שררה כמיהה גדולה לעלייה. חלק גדול מהנוער הקאפרשטאי, אשר היה ברובו נוער עובד, נשאר מחוץ לכול מיסגרת אירגונית. לא היה מי שידאג ויכוון אותו להכשרה חלוצית, להגשמה.

אז הופיע מוטיל פייארמן, אשר היה כבר בעת ההיא משיכמנו ומעלה. אנו, נערים כבני 16—17, ואילו הוא — כבר לאחר שירות צבאי. הוא הקהיל אותנו והבהיר לנו שלא נחיה באשליות; שום תועלת לא תצמח לנו מן היצור הזה שקוראים לו „סניף עירוני"; במרכז „החלוץ" יושבים 4 נציגים של „גורדוניה" וארבעה של „השומר הצעיר". איש מהם אינו מייצג ואינו דואג ל„סתם־חלוצים"; כך שסיכויינו לעלייה קלושים ביותר. פירוש הדבר — יש להתארגן כך שגם לנו תהייה נציגות במרכז „החלוץ".

כך קם ונוסד סניף של „פרייהייט" (מאוחר יותר קיבל את השם „דרור"), אשר סונף לתנועה הארצית ולפטר. ניה — מיפלגת „פועלי־ציון". החלוצים השתייכו למיסגרת „ברית חלוצי פועלי־ציון".

בעיירה התייחסו בביטול ליצור החדש וכינו אותו בכול מיני שמות מצחיקים. אחד מהם היה "מאַטלאנצעס", כלומר "נערי מוטיל". מטבע־לשון זו טבע בוקע וערזוב, אשר עבד שנים רבות בתור זבן אצל פרוים סנדער'ס — הוא פרוים הויכמן שכנם של הפייארמנים.

☆

קייץ 1979. באחת השבתות של חודש מאי, התכנסנו בני המישפחה בביתנו, כדי לחוג במרוכז ימי־הולדת אחדים, שחלו באותו חודש. בן־הזקונים שלי משלב זרועו בזרועי, פורש עימי הצידה וממתיק סוד.

— "אבא, אני מבקש ממך שלא תספר לנו הפעם על קאפרשט ולא על תנועתך "דרור" ולא על ה"רבי" שלך מבית־אורן. יש לנו תוכנית ואנו רוצים שהמסיבה תהייה מוצלחת". — הבטחתי.

משהיגיעה המסיבה לסיומה, בטרם נפרדנו ניגש אליי בן אחר, טפח על שכמי ואמר: "אבא, כל הכבוד!"

— "הבנתי כי נדברתם ביניכם — עניתי לו. אולם מה לי כי אלין עליכם, כאשר כול יוצאי "דרור" מקאפרשט; אלו שהיגיעו ארצה לפני מילחמת העולם השנייה, לא נתנו דעתם על כך. אילו היה בכוחי, הייתי מקהיל אותם — אותם ואת מישפחותיהם — מושיב את "הרבי" שלנו מבית־אורן באמצע, לוחץ על כפתור המצלמה ואומר: — "דעו לכם, אלמלא הוא, מי יודע אם תמונה כזאת הייתה אפשרית. מי יודע אם היה את מי לצלם!!!

עוזר ברונשטיין

דייטשמעריש אין קאפרעשט

אין אָנהויב פון די דרייסיקער יאָרן, אונטער דער השפעה פון "טשערנאָוויצער בלעטער" "ליטערארישע בלעטער" און נאָך אזעלכע בלעטלעך מיט ספרים'לעך — האָט מען אָנגעהויבן רעדן דייטשמעריש אין קאפרעשט.

ראשית חוכמה האָט מען מוותר געווען א יף דעם "יא איזוויניאיוס" — אף דעם "כ'בעט־אייך־איבער־אייער־כבוד" — הייסט עס. און מע האָט זיך "ענטשולדיקט". דערנאָך זענען אלע "אָבראזאוועגע לייט" אין שטעטל געוואָרן "באוווסטזיניקע". זיי, די באוווסטזינינקע, האָבן געמאכט פון אלע "פוסט און פאָסניקעס" — "ארבעטסלאָזע", און פון "כל הנערים" — "יוגנט".

די יוגנט האָט געשנערעוועט די פיסקאלעך און "געשאָסן מיט פתח'ן" אף וואָס די וועלט שטייט.

ווערטער ווי "דאנקבאר", "פאָרזיכטיק", "ביטע שיין" — האָבן זיך געקאטשעט אף דער "גוליאניע" אין דער לאנגער גאס, אז ס'איז געווען סכנות־נפשות.

די יוגנט האָט זיך ממש געלייגט, אין דער לענג און אין דער ברייט, מע האָט פארביטן "א טשעמאדאן" פאר "א רענצל", "א קאָדע" פאר "א שווענצל", "א כדומה"

פאר "ביישפיל". אפילו דער רעאוט איז אויך געוואָרן א שותף צו דער שימחה און האט "געפליסט און געשטראָמט".

מאָטל פייערמאַן איז שטארק נתפעל געוואָרן פון דער נייער מאָדע. דאָס דייטשמעריש האָט אים אזוי פארכאפט, אז איינע פון זיינע שיחות, וואָס ער האָט געגעבן אין סניף עירוני אין קאפרעשט, האָט געטראָגן דעם נאָמען "פלוקס און רעפלוקס בא דער ידישער יוגנט". תרגום־לשון א ? נישט גערעדט — קאפרעשט האָט געשמט מיט אירע מפרשים.

פויקע יוציס האָט אונדז פארטייטש דאָס קעפל, אזוי צו זאָגן: "דאָס וואָס בא אונדז איז "פלאקס" איז בא די דייטשן — "פלוקס"; און "רעפלוקס" איז דאָסזעלבע, נאָר מיט א רייש פון פאָרנט.

☆

אריה קופרוב

אונדזער שטעטל קאפרעשט — לזיכרון

(פאָעמע)

א.

געווען איז א שטעטל ערגעצוו דארט —
וואָס שייך צו זאָגן, מיט איינעם וואָרט:
פאראן געווען דאָרטן געוועלבן און קלייטן,
און מיידלעך יידישע ווי די קווייטן.
שלאנקע יינגלעך — שטאָל און אייזן —
גאָלע וווּנדער צו באווייזן —
געווען א שיינע שול פאר געזאנג און תפילה
און א מיל אויף מאכן מעל אפילו.
זיסע פרוכטן דאָ און דאָרטן,
וויינטרויבן מכול הסאָרטן.
היינט די ווייגען פולע פעסער,
איינער פונעם צווייטן בעסער.
ערד בעארבעט האָט מען אין די סעדער,
פלייסיק און מיט קענטעניש האָט א יעדער,
בפירוש אָן טראקטאָר, אָן מאשינען —
נאָר האָניק האָבן אויסגעפירט די בינען.
אָט אזוי געלעבט אויף בעסאראבער ערד;
מיט פראצע ערלעכער — געווען אזוי באשערט —
רויק, שטיל, אָן פלאָנטער און אָן זאָרגן,
און נישט געטראכט וואָס ברענגען קען דער מאָרגן.
אָפגעפירט א לעבן, אונטער יענעם הימל,
האָבן אלע אין דעם זעלבן רימל,
יעדער צווישן זייניקע, אין זיין אייגן ווינקל —
ווי צו דעם מעסערל עס ציט דאָס קלינגל.

און אז געמאכט זיך עפעס־וואָס געשען:
צי א שמחה, צי־חליל׳ה א געוויין,
איז געווען דאָס שטעטל אייניק און יד־אחת.
סיי ביי אומגליק, חס־ושלום, סיי ביי נחת.
האָט דער הימל זיך פארכמורעט שטארק,
אזש צעפלויגן זענען זיך די פייגל ווייט פאר שרעק —
און די יידן פונם שטעטל אין דער ווייט אוועק.
אומגעקומען דאָרט פון הונגער און פון נויט —
פריי האָט דאָרט געבאלעבאטעוועט דער טויט...
פאר יענע יאָרן, אין די פרעמדע וייטן,
וו פארלוירן האָבן מיר דאָרט די צייטן
און די צרות און די אומגליקן געטראָפן —
נישט פארלוירן האָבן מיר דעם גלויבן און דאָס האפן.

ב.

אין ציגן לאנד.

וואָס איך וויל דערציילן אין מיין ליד,
איז קלאָרער אמת, ווי איך בין א ייד.
עס איז נישט שייך זיך שפרייטן מיט ליגן
עס גייט א שמועס דאָ וועגן די קאפרעשטער ציגן.
שלעכטע, צי גאָר גוטינקע און אפשר בעסערע,
יונגע און אויך קלענערע, צי אפילו גרעסערע,
פלינקע, און אויך שפרינגענדע אין געלויף
אין די געסלעך, גאס אראָפּ און גאס ארויף.
ווייסע, שווארצע, צי מיט גרויסע פלעקן,
אין די ווינקלען, אין די ליקן, אין אלע עקן,
האָבן זיי געבאלעבאָטעוועט ביז עט־שפעט
גלייך געלאָזט זיך אין א ציגנעם פארוועט.
פריי פאר זיי דאָס שטעטל. גאָר א תענוג,
אויך ביי חיה־גיטלען אויפן גאָניק.
ביי די קלויזן, ביי די מילן,
וו נאָר זיי פארגלוסט זיך און זיי ווילן.
געפילט זיך שטארק, מיט קרויזן אויפן שטערן,
קיין מורא נישט פאר וועלף און נישט פאר בערן —
און אז געפרוווט האט עמעצער זיי וועקן,
האָבן זיי גענומען הילכיק ברוגז מעקען.
א ציג איז דאָך א מזיק, דאָס לייקענען קען קיינער —
קריכט אומעטום, אויף ביינער און אויף שטיינער,
און אָפט פלעגט אזעלכס אויך פאסירן
אז אריין זאָלן זיי טאקע אין אָפענע טירן.
זיי האָבן געגעבן פארן שטעטל אויך פיל נוצן

סיי געשמאקע שפייזן און אויך שיינע וויצן,
צומאָל געקענט זיך אויך אריינמישן
פסח צום סדר, בא שיין־געדעקטע טישן.
לאכן גרויסע, קליינע, יעדער יעדער איינער,
ברוגז ווערן — זאָל עס ווערן קיינער, קיינער
נאָר אריינגעכאפט זיך טיף אויף לאנגע יאָרן,
און אזוי פארבליבן שוין אויף שטענדיק אין זיכרון.

ג.

פסח אין שטעטל

א שווארצע ביז גאָר א צעקנייטע,
א צעלייגטע ווייט א פארשפרייטע
ווי געלייגט אויף דער ערד א לאָטע
ליגט זיך אויף דער גאס די בלאָטע.
ריקט זיך די זון און טוט פאמעלעך רייטן,
זיצט מען, קוקט פון דער ווייטן,
ווי ס׳פאָרן פירלעך אָן — אויפן וועג,
קנייטן אויס דאָס בלאָטע־טייג.
אריבערגיין פון איין זייט גאס אויף דער צווייטער,
מוזטו שטיינער ווארפן, לעגן ברעטער.
ליגן אין זיכרון נאָך אָט די גאסן, אינם דרויסן,
מיט קאלאָשן און מיט שטיוול גרויסע.
שטייען קלייטניקעס אויף זייערע שוועלן,
צופרידן טוען זיי אויף די קונים קוועלן,
ווי ס׳סטראָגט אן אלטע יידענע די לעיעס,
אינם טאָרבאלע דאָרט פון די קמיעות.
גייט א יינגעלע אָנגעזאָטלט מיט א טאש אויף די פלייצעס,
ווי א פערדל דאָרטן וואָלט געלאָפן אָן די לייצעס ;
שלעפט א פיס ארויס און נעמט זיך האסטיק שפאנען
איילט אין שולע ער, נישט צו פארזאמען.
דאָרטן ווייט אין די הימלען די טיפע, וו די וואָלקנס רייזן,
סימנים פון דעם זומער טוען זיך באווייזן —
צו פארטרייבן עט־ווייט די שנייען,
הויבן אָן ארום און ארום די ווינטן ווייען.
און נאָך א שמיץ געטאָן עם האָט א רעגן,
דערנאָך הויבן אָן זיך טרוקענען די וועגן ;
ריין די לופט און סע שמעקט מיט פרילינג דאָ ארום,
גרייטן אלע זיך צום יום־טוב אומעטום.
איינע פון די ערשטע זאָרגן,
איז מיט מצות זיך באזאָרגן.

נחום בעקער און זיין ברודער לייבל,ביידע זאלבענאנד
זיי זענען מיט זייער מצות־באקן גוט באקאנט.
ווייסן פויערים וואָס יידן איצט באדארפן,
לאָזן זיי לאנג זיך בעטן, ווארטן,
קלערן, זוכן, קראצן זיך די קעפּ,
ברענגען צום פארקויפן ערדענע טעפּ.
כשרט מען מיט געברענטע אָנגעגליטע שטיינער:
גאָפּלען, מעסערס, לעפלען, יעדער איינער,
און מע שלעפּט פארשטויבט אראָפּ צוערשט און קודם,
טעלער, שיסלען, כוסות פונעם בוידעם.
ס'קומט אויף יעדן איינעם א ניי־לעבן: —
שוסטעס, שניידערס, סטאָליערס, וועבערס,
מאָלערס, פארבערס, פוצערס און די העקערס,
אויף אלעמען, און נאָך מער — אויף די מצה־בעקערס.
אויך די שוחטים און מלמדים און רבנים,
אויך שמשים, אויך גבאים און חזנים.
אלע זיי ארייגעשטעלט אין צעטל,
אויך די זינגערס און די שפּילערס פונם שטעטל.
ס'איז פון דורות בירושה אונדז פארבליבן
נאָך פון יענע צייטן, ווען פון אונדזער ערד פארטריבן —
די מינהגים, דעם סדר אָפּצוהיטן,
און די מענטשליכע, די יידיש־גוטע זיטן.
הויבט אָן דער פאָטער זאָגן דיעות:
שערן זאָל מען, גאָלן באָרד או פיאות,
פוצן די שיך און גרייטן זיך זאָל יעדער איינער,
זיך באָדן, ריינוואשן, אויפפרישן די ביינער.
בודק חמץ זיין, זוכן אין יעדן ווינקל,
מיט א ליכטל אין דער סאמע טונקל;
נישט בלייבן זאל חלילה קיין שום ברעקל,
אויסטרעסען אפילו די קעשענעס פון רעקל.
כשרט מען בא איוועשערן די גרויסע מיל,
מע רייניקט די ווענט און מע רייבט דעם דיל;
און בא בערענשטיינען די מאסלעבוינע,
חתמט א הכשר דער רב ר' יונה.
איז דען מעגלעך דאס אלעס צו באמאָלן,
ווי עס פלעג זיך כשר־מעל דאָרט מאָלן,
כשר שמן לפסח זאָל גלייך אין עמער גיסן —
דערפון פלעגט דאָס גאנצע שטעטל געניסן.
בערל זיצער נישט גערוט, איז שוין אוועק
אין טיפן בעסאראביע אין יענעם ווייטן עק,
פרישע פיש, וואָס ווארפן זיך, דערטאָפּן,
אין סאמע צימעס, ווו מע פלעגט זיי כאָפּן.

די שיינע יינגלעך מיט טייערע מיידלעך,
אין נייע שיכעלעך און אין נייע אויפגענייטע קליידלעך,
אויסגעפוצטע, ריינע פרינצעסינס צארטע,
גרייטן זיך צו אַט די טעג, לאנג געגארטע.
יעדער מיט זיין פרייד, יעדער מיט זיין קוועלן
זוכט עמיצן צו פארמעסטן זיך און אויסצושטעלן :
סיי־ווער ס'איז קליין, סיי־ווער ס'איז גרעסער,
ביי וועמען זעט דאָס שענער אויס און בעסער.
רויק, גוט מיט ווילטאָג און צופרידן,
האָבן דעמולט דעם פסח געמאכט אלע יידן ;
קליינע דאגות, ווייניק טראכטן, זאָרגן,
נאָר וואָס היינט איז זיין וועט מאָרגן.
אלץ געטאָן מיט פרייד און באהבה
יעדערער מיט זיין משפחה דעם סדר שיין געפראוועט
האָט איבער אלעמען, אין יעדן הויז, גערוט די שכינה,
און עכאָס, אָפקלאנגען פון הארציקער נגינה.
און אויב שוין פריילעך זיין און לוסטיק לאכן,
פלעגן שאַלטיקעס א טרעיאטער מאכן :
גלייך אין די אָפענע, צופראלטע טירן,
אן אויסגעפוצטע ציג גלייך אריינפירן.
געווארט האָט מען אויף אליהו הנביא אליין,
און זעט נאָר וואָס ס'קען גאָר געשען !
קייטשעש מען זיך פאר געלעכטער
פון דעם קאטאָוועס טרייבן.
ווער קען מיט ווערטער אָט דאָס אלץ בעשרייבן !
ווייַנט דאָס הארץ : פונם שטעטל איז קיין זכר נישט פארבליבן,
אלץ איז לאנג פארשוואונדן. אלעמען פארטריבן . . .
איז ווער נאר געדענקט און גוט אלץ פארשטאנען,
וועט ליינען אונדזער בוך און אלץ מיט בענקשאפט דערמאָנען...

✡

מרדכי רישפי — ברוך ינוביץ

דברי הקדמה

בעריכת הספר השתדלנו להגיע לחומר קאפרשטאי מקורי. המעט, שהצלחנו לגלות, היו הכתבות שהופיעו בעיתונים ובאנציקלופדיות, אשר שרדו לפליטה בסיפריות השונות.

המיסמך היחיד, מ ק ו ר י מ מ ש, הוא בלא־ספק העיתון ההיתולי שגילינו באקראי, בנסיבות מיוחדות במינן.

לפני שנים אחדות, העביר ישראל רשף למרדכי רישפי קופסה שכללה אוסף של מיכתבים ומיסמכים שנצטברו במשך פרק־זמן ממושך.

לפני שנה, תוך כדי חיפוש בקופסה אחר חומר בנושא "החלוץ ברומניה", נתגלה בה "אוצר" בלתי־צפוי. היו אלו גיליונות־נייר ישנים, שהצהיבו במשך 41 שנים. על 22 עמודי־פוליו, כתובים ב"עט עם ציפורן" וב"דיו מקסת", משתרעת המציאות של עיירתנו בראי־עקום.

המחברים של עיתון־חי זה, בשם "קאפרעשט מיטן קאָפּ אראָפּ", היו אברהם (בומה) יוציס, הרצל הייסינר וצבי (הרשל) מטייביץ. הם גם שקראו אותו בנשף־חנוכה, שנערך בכ"ה בכסלו תרפ"ט (8 בדצמבר 1928).

המעניין בפרשה זו היא העובדה, שעד סיום קריאת העיתון־החי לא ידעו הרצל הייסינר והרשל מטייביץ, כי נשף זה מוקדש לסיפרייה ולקהק"ל גם יחד...

די לעבעדיקע צייטונג

רעדאקציע: **הערצל הייסינער**
בומע יוציס,
הערשל מאטעוויטש

איינלייטונג

1.
פונקטליך נעבן טייכל רעאוט
אין דער זאָנע פון דער גרעניץ
ליגט קאפרעשט — א שטאט א פייער,
גרויס אינגאנצן ווי א געניץ.

2.
און עס וואקסט און וואקסט דאָס שטעטל,
סיי קיין צפון, סיי קיין דרום,
און ס'איז קליין שוין דעם בית־עולם,
סע סטייט שוין באלד קיין אָרט פאר קברים.

3.
און עס מערן זיך די קלייטן —
סוחרים ווי אין הימל שטערן;
אין די געסלעך אלע צעכען
לאָזן זייערע קולות הערן.

4.
און ווילטעטיקע אנשטאלטן
מערן זיך ווי בינען, פליגן;
און קבצנים אויף די מאות
זינגען נאָך דעם אלטן ניגון.

5.
און מע גרינדעט תלמוד־תורה'ס,
עזרת־חולים, ביקור חולים,
אויך פאר קרן־קיימת
שלעפט מען פארעס ביי דעם עולם.

6.
און עס וואקסן אויס פארטייען
מ'קען זיי שוין באלד נישט צעלן;
און דאָקטוירים גאנצע פינעף
וואָס קורירן אונז און היילן.

7.
און גאָט־זיי־דאנק עס פעלן שוין ניט
ציוניסטן, אגודיסטן, מזרחיסטן, פאָקעריסטן,
אויך ליגיסטן, רעוויזיאָניסטן —
איך זאָג אייך: פשוט ווי אינמיסטן.

8.
היינט, כ'האָב שיעור ניט גאָר פארגעסן:
יוחנן מיט דער "המיצפה".
וואס לאכט איר דאָרט? סע פעלט א גראם?
נו, און וו איז דער בית־עם?

9.
און עס וואקסט און וואקסט דאָס שטעטל
און עס פרוכפערט זיך א יישוב.
פאָרט, ווען ס'איז, א פרעמדער דורך
שטוינט ער: כ'לעבן, ס'איז א כישוף!

.10

אלעס, אלעס וואָס איר ווילט נאָר.
כ'זאָג אייך: פשוט א מחייה!
היינט עסקנים, כלל־טוער
פיינע און געטרייע.

.11

מיר האָבן שוין א באנק אליין,
א ביבליאָטעק, א לעזע־זאל,
וואָס מאכט לכבוד יום־טוב אונז
א פיינעם, שיינעם אָוונט־באל.

.12

און אז מיר זעען זיך אין פריידן —
אלע דאָ אינאיינעם —
ווען מיר פראווען, לאכן, שפאסן,
נישט דורכלאָזן קיינעם.

.13

זייט נישט ברוגז, מיינע הערן,
פון אלע ווען מיר דאָ שפאסן:
סיי פון די וואָס ליבן אונדז
און סיי פון די וואָס האסן.

.14

איין זאך בעט איך: רויק זיין!
הערשל מאטעוויטש קומט אריין.
אונדז וועט העלפן יוציס בומע —
א ריינע, כשרע נשמה.
ברוך הבא, ער איז דאָ!

.15

מיר האָבן געסט! געסט, געסט,
געסט.
פאָרן געסט, קומען געסט,
צפון דרום
עסט און וועסט.
פון מאנטשעסטער און טריעסט
קומען געסט, לויפן געסט.
געסט! ווילע געסט, שענע געסט
פיינע געסט.

.16

אלעס, אלעס וואָס איר ווילט נאָר
כ'זאָג אייך: פשוט א מחייה!
היינט עסקנים, כלל־טוער —
פיינע און געטרייע.

.17

אינזשינערן, אדוואקאטן און פּאָעטן,
דיפּלאָמאטן,
קאָמערסאנטן, פארמאצעפטן,
היינם בעאמטע פון געשעפטן;
היינט דאָקטוירים און סטודענטן
און גלאט אינטעליגענטן.

.18

און טאנצאָרן — אקטיאָרן
זיי זענען אלע היינט צופרידן
ס'איז דאָך גוט און וויל
פאר יידן.

☆

ס ק ל י א ר

1

א שענער, א געגאָלטער ייד,
איר קענט אים אלע גוט.
גאָר א פיינער, ניט קיין נאר,
אָט זיצט ער דאָרטן —
יאסל סקליאר.

2

פלעגט זיך מישן אמאָל אָפטער
אין געזעלשאפטלעכע זאכן,
אין אוקריינער־קאָמיטעטן
פלעגט ער ניסים פשוט מאכן.

3

אין די טעג פון די פּאָגראָמען,
איך געדענק זיי יענע צייטן:
יידן בעזשענצעס, אוקראינער
קומען אָן פון אלע זייטן.

4

א פאריאָצטער פלעגט ער לויפן,
פלעגט נישט שלאָפן, פלעגט נישט
רוען
מיט זיין ליבן פעטער לייזער —
צו אלע פריצים פלעגט ער לויפן.

5

איז געווען א צעיר־ציון
מיט א פלאם, א ברען, א היץ,
געהאָלטן רעדעס גרויסע, לאנגע
אויפן צענדליק, אויפן טיץ.

6

ווייסט איר וואָס סע איז געוואָרן
פון דעם געזעלשאפטלעכן מאן ?
סע הייבט זיך אָן א נייע סדרה :
סדרה וואַלמאן — פאיענסאָן.

7

ניט פון ענגלאנד, ניט פון פראנקרייך,
ניט פון אפריקע און ווין,
פאיענסאָן איז אהער געקומען
דווקא פון דער שטאָט בערלין.

8

און ער קויפט איין רויזן, האָבער,
פאפושאָיעס און קעבעבע,
פון די סוהרימלעך די קליינע
איז געוואָרן סקליאר דער רבי.

9

און עס לויפן טעלעגראמעס
יעדן טאָג א ״פרעץ קורענט״,
קינד און קייט — זיי ווייסן אלע
סקליאר געוואָרן אנ׳אגענט.

10

וואָס טעטראדיען, וואָס מיר ביכלעך,
אויס דוכי, אָ־דע־קאָלאָן —
פון גאנצפרי ביז שפעט ביינאכט
קלאפט און קליגנט דער טעלעפאָן
פון דער פירמע ״פאיענסאָן״.

11

שווער צו קריגן איז ביי אים שוין
ריצנאייל, פראָשקעס, אספירין.
מיט איינעם וואָרט : א מענטש
א סוחר
פון שטאָט בעלץ ביז שטאָט בערלין.

12

דאָך צופלאקערט זיך צומאָל
נאָך דער פונק פון ארץ־ישראל
און ס׳איז שוין ניט יענער סקליאר
וואס זיין לאָזונג איז ״דאָלאר״.

13

און אז ס׳קומט פראָפעסאר ווייצמאן,
צי גאָר סאָקאָלאָוו רב נוחים,
לאָזט ער איבער די געשעפטן
און אויך פאיענסאָנס רווחים.

14

נעמט דעם קאפעליוש דעם דארן
בעט אליושן צוצוארן,
כאפט דעם טשעמאָדאן אויף גיך,
שלעפט ארויף די נייע שיך
און ער זיצט שוין אויף דער פיר,
די דרייפערטלדיקע גאלאָשן
האלט ער פעסט אין א פאפיר.

15

און ער לויפט דאָרט גיך אין מרכז
שטופט זיך דאָרט מיט זיין מאנדאט,
אָט אזוי איז סקליאר דער סוחר
אויך קאפרעשטער ״דעלעגאט״.

☆

אחים יוצים

1

איך קען א הויז, איר קענט עס אויך
איר דארפט ניט ווייט עס זוכן,
ווו מ׳הערט ניט אויף, טאָג ווי נאכט,
צו שטרייטן און וויכוחן.

2

סע איז א שענקייט אָנצוקוקן
דאָס ענערגישע געזינדל,
ווו עס לעבן זיך זעקס ברידער
מיט זייער שוועסטער הינדל.

3

איינער לערנט אין סאַראַקע,
איז נאָך גאָר א קליינער;
און דער צווייטער איז א שרייבער
אויך נישט קיין געמיינער.

4

און דער דריטער איז א סוחר —
הייסן הייסט ער לייזער
און דער פערטער — הר׳ פיניע
אויך א פיינער, נאָר א בייזער.

5

און דער פיפטער ברודער זייערער,
אָט דער ליבער חלוץ שמעון,
אין שוין לאנג אין פאלעסטינע
און וועט נאָך ווידער צו זיי קומען.

6

אחרון, אחרון קומט דער זעקסטער
— אי א דארער, אי א הויכער,
איז דער שעף אויך פון דער פירמע
און ביי זיי דער גאנצער מוכר.

7

איז אמאָל געווען א קנאקער
אין די שטאָטישע אנשטאלטן,
כאָטש קיין געלט קען ער ניט מאָנען
און קיין רעדעס אויך ניט האלטן.

8

איר קענט אים אלע אָט דעם בחור,
גאָר אנ׳איידלער, גאָר א צארטער,
א געזעלשאפטליכער טוער
שוין אביסל צו א הארטער.

9

אומעטום א דיעה־זאָגער,
אומעטום א הויכן פאָסטן,
אלעס נאָר ווי אפגעוויגן,
אלעס נאָר ווי אפגעמאָסטן.

10

רעוויזאָר אין ביבליאָטעק,
און קאָמיסאר איינצייטיק,
וואָס פלעג פארגעסןליידיקן
די פושקעס יעדן פרייטיק.

11

סעקרעטאר פון דער סאָבראניע
אין דער באנק, איז געווען רב ברוך;
פאָרט געווען א גימנאזיסט
וואָס קען דערצו אויך שולחן־ערוך.

12

איצט פארגאנגען יענע צייטן,
ער האָט פארלאזט דאָס גאנצע רימל
און עס אפגעגעבן גענצליך
אונדזער ליבן יעקוב־שימל.

13

האָט שוין אויך א שטיק משפחה
און א מיידאלע א פייער,
איז פארטיפט אין די געשעפטן
״ס׳איז דאָ ארבעט, צייט איז טייער״.

14
דאַך עס קומט אמאל א צייט
פון וויבערעס און וואלן,
לאכן, שפעטן, קריטיקירן
איז ער דאַך דער ערשטער בעלן.

15
וויל זיך איצט נישט מישן, גאַרניט,
אין די שטאָטישע ענייִנים,
האקט מיט ווערטלעך און מיט וויצן
אויף די איצטיקע עסקנים.

16
ער וועט זיכער ווידער קומען
אין די שטאָטישע אנשטאלטן ;
שוין גענוג זיך אויסגערוט,
שוין גענוג זיך אויסבאהאלטן.

17
גלויבט מיר, ער וועט ווידער קומען
אָט דער "פאַסט", אָט דער "עקס".
נישט אומזיסט איז ער דער עלטסטער
פון די ברידער זעקס.

קאפרעשט אין 30 יאָר ארום

אזוי ווי קאפרעשט, אין דרייסיק יאר ארום, וועט אויסזען פונקטליך ווי אָדעס; און נעמענדיק אין אכט, אז מיר קענען ניט רעדן קורץ (ס'האָט מיר שוין אפילו היינט א באקאנטער געזאָגט, אז כ'בין לא־עליכם א גרעסערע סעדיכע ווי מאדאם...)! דערפאר בעטן מיר איעדן פונעם פובליקום (געוויינליך דער וואָס איז געוועזן אין אָדעס), ער זאָל אייך דערציילן וויאזוי סע זעט אויס אָדעס, וועט איר במילא שוין וויסן וויאזוי קאפרעשט וועט אויסזען אין דרייסיק יאָר ארום...

קאפרעשט — ווטאָראָי אָדעס

דאָרט, ווו ס'איז געשטאנען אמאָל סטאנציע ראָגאָזשעני, איז איצט סטאנציע "לאָכאָוויץ". עס דרייט זיך ארום, צווישן דעם צען־טויזנט־קעפיקן עולם, א מענטש — ענליך צום שעף־דע־גארא שטעפאנעסקו; א ריז — ברייט, הויך און גראָב; אויפן קאָפּ א היטל מיט א רויטן אָקאָלשיק. דאָס איז פּייוול פון דער באנק — דער נייער שעף־דע־גארא... די פערד, פון זיין אמאָליקן פאיעטאָן, האָט בא אים אויסגעליגן א קונישע־פאיאָנער קאצאָפּ, אזוי אז ער האָט געמוזט אָננעמען די נייע סלוזשבע...

דער וואָקזאל ציט זיך פון צירע ביז "אונקיטעשט" און אביסאלע נאָך ווייטער. די היינטיקע הויפטקנאקערס אויף דער ראמפע, זענען די גראָבבייכיקע וולוועל גארשטיין און פייוול קיזשנער. די גרעסטע פארדינסטן זענען איצט בא ריפיצע און קאבאק־קערלעך. סע באשיינען דעם וואָקזאל צוויי קופּעס פארפוילטע פאפושויעס. דאס איז א "נשאר'ל" פון אהרון מאטיעוויטשעס זערנעס פון 1929 יאָר. אין שטאָט אריין פאָרן עזות־פנימער מיט טראמווייען און אווטאָמאָבילן. פחדנים — פאָרן נאָך אלץ מיט די אמאָליקע פערדלעך...

מרדכי גאָלדענבערג'ס הויז קומט שוין אויס אין צענטער־שטאָט. אזויארום זענען בא אים אוועקגערויבט געוואָרן די "גרינע לאָנקעס", "ברייטע וועגן" און "פרייע

סטעפּעס", ווו ער פלעגט אמאָל: זומער — שמעטערלינגען כאַפּן, און ווינטער — ווילדע וועלף פאַר זיינע בילדער. דער רעאַוט פליסט דורך אינמיטן שטאָט; איבער אים ווארפן זיך איבער צענדליקער מעטאַלענע בריקן, אויפגעבויעט דורך שלמה זיינוולס.

אייזן פאַר די בריקן, האָט צוגעשטעלט דאָס נייע געשעפט פון אַלטער בורשטיין. טויזנטער לעמפּ באַצירן די גאַסן. באַנאַכט איז לעכטיק ווי באַטאָג. גנבים גייען ארום אָן א שטאָך ארבעט. אויף די הינטערשטע גאַסן קען מען נאָך באַמערקן אַנ'אַלטמאָדישן גאַזאָוואָי לאָמפּ "פּעטראָמאַקס" — איינגעקויפט דורך דער אָרטיקער פּרימאַריע.

ביירזשע

ביי יואל מער, פונקט אין צענטער, ווו די קאַמערא־דע־קאָמערץ איז, שטייט די רוישיקע קאַפּרעשטער ביירזשע. דאָרט זעט מען סוחרים זיצן: גרויסע, קליינע, רעשן, שוויצן; און מע לויפט און מע קויפט, און מע טוישט און מע רוישט. ראש וראשון איז ר׳ב יחיאל. אהרון איוּוטשער מיט דער מיל און נאָך פיל און פיל.

מאַשקע עלקעס באַנק אָרכעי
צאַלט מאַקוך א רובל צוויי,
שמושע לעמבערג, ווינער נחום,
אַלע, אַלע מיט רווחים.
יענקל איוּוטשער און יאַנאָוויטש,
סקליאר און מאָטיס אַבראַמאָוויטש,
אייזיק אָקשטיין און שימשאָוויטש
און די ברידערלעך יאַנאָוויטש.
און נאָך סוחרים פיל און פיל
מאַכן קונצן ביי דער וואָג,
מע האַקט פּרייזן גאָר אין טאָג;
די מאַטיעוויטשעס אינאַיינעם
לאָזן גאָרניט דורך קיינעם.
ברוך־משה און רב פּרוים
נאַרן אַלץ נאָך אָפּ די גויים.
סוחרים, הערט אייך צו מיט קאָפּ:
פּערציק גאַרע צאַלט מען פ"פ.
ווײַנשענקער הערץ פאַרקויפט נאָך וויין
און צאַלט שוין רויזן א רובעל ניין.

די ביבליאָטעק

די ביבליאָטעק האָט ארויסגעוואָרפן די באַנק פון איר הויז, אַדאַנק דעם וואָס אַסאַך טשלענעס פון דער ביבליאָטעק־פאַרוואַלטונג, זענען אַריין אין דער באַנק־פאַרוואַלטונג. עס דעזשורירט א גראַנד־דאַמע מיט פּענסנע און עס העלפן איר מיט — ביי די פּראָנצויזישע, דייטשע און אַראַבישע ביכער — אירע עטלעכע שוואַרצינקע קינדערלעך.

דאָס איז עספּירא מיראָנאָוונא בליומיס. אין ביבליאָטעק דרייען זיך ארום, נישט קיין לעזערס נאָר שכנים אויף די טיצן. זיי זוכן שמעונען מיט יענקלען, וועלכע באהאלטן זיך צווישן די שאַפעס, ביכער און גאזעטן.

אין צימער, ווו ס'איז געשטאַנען די קאסע פון דער באנק, ווערן איצט פארק יפּט טרויבן (פּאָמען) פון זייער נייעם וויינגאָרטן. אלע לייענער פון דער ביבלאָטעק קויפן פּאָמען נאָר פון דער פירמע "שמעון גאָלדענבערג" און "יענקל גייסינער" — אלס צייכן פון דאנק צו די צוויי פּארוואלטערס, וועלכע האָבן אוועקגעגעבן אזויפיל מי דער גרינדונג פון קרן קיימת־קאָמיסאריאטן און אנדערע וווילטעטיקע טאטן.

די ביבליאָטעק איז פול מיט אנטי־חתונה ליטעראטור; אויף די ווענט הענגען פלאקאטן מיטן אויפרוף: "האָט חתונה, מאכט ברית'ן, אבי קויפט אונזער וויין". א באזונדער צימער איז געווידמעט די קאפּרעשטער ליטעראריש קעפּ: אלע ווערק פון מרדכי גאָלדענבערג. זיינע נאָוועלן "די ברייטע וועגן" — ציען זיך אין דער ברייט און אין דער לענג; מע געפונט דאָ גאנצע בערג "פון מיין שטעטל"; שפּאנענדע ראָמאנען באהאלטן זיך "צווישן סאָסנעס". סע הענגען ספּעציעלע אויפרופן: "לייענט די ווערק פון מרדכי גאָלדענבערג — דער וועלכער האָט געיידישט פּיאָדאָרן און קאלינען און זיי אריינגעבראכט אין דער יידישער ליטעראטור".

אין מיזרח־וואנט, א זכר צום אָריענט, שטייען אלע ווערק פון ד"ר יוחנן קאפּלי־וואצקי: אראבישע, סירישע, כאלדעאישע, באבילאָנישע, תרגום־אונקלוס און רש"י גראמאטיקעס, ווערטער־ביכער, לעקסיקאָנען און אנדערע; זער, זער אינטערעסאנטע שאַפּיראָגראַפּירטע בענדער. אויף זיי איז אנ'אויפשריפט: איך שענק אייך דיזעס, צור פארפיגונג דיזעס, קויפט דיזעס און קוויקט אייך מיט דיזעס...

ביי דער זייט, אויף א פּאָליצע, ליגן די קאָאָפּעראציע־ווערק פון לייזער גייסינער. א טייל בענדער זענען געווידמעט דער היסטאָריע פון קאפּרעשטער אָבשע־סאָבראָניע און פון דעם שיך־קאָנסאָרציום.

די לעזע־זאל איז פארפלייצט מיט גאזעטן, בלעטער פון אלע עקן וועלט; אלעס ווערט געשיקט צו אונז חינם אָן געלט. א ספּעציעלן צימער פארנעמען די קאפּרעשטער קאָרעספּאנדענטן: פּאָליצעס מיט בענדער פון אויסגעשניטענע קאָרעספּאנדענצן פון "אברהם יו", "בן־בלי־שם" און זלמינע מיט אן אויפשריפט: "אז אָך און ווי איז אונזער צייט"...

ביי דער זייט, א פּאָליצע "די וואָך" מיט טעגלעכע קאָרעספּאנדענצן פון "אגודת ישראל". באשטענדיקע מיטארבעטער: שכנא שווארצוואסער און הערשל מאטיעוויטש. די אויפשריפט איז: "פארלאָזט אייך באָרד און פּיאות!"

העכער אביסל, ליגן דריטהאלבן בלעטער פון "רעגאשטערע", דימיניאצא" און "ארבעטער צייטונג", מיט אלע נאָך נישט געדרוקטע ארטיקלען פון הערצל גייסינער, זאָל לעבן...

☆

דער "בית העם"

ביים אריינגאנג שטייען 3 בראָנזענע סטאַטועס; אינמיטן — א גרויסע סטאַטוע מיט אַנ׳אַראַבישער אויפשריפט: "דאָקטאָרוס דאָצענטוס ד׳אוניווערזיטעטא קאַפרעשטא יוחנאנוס קאַפליוואַצקוס". אין בײדע זייטן צוויי אייזערנע סטאַטועס פון יאַנקל סטופּשאַק און זיין פרוי שיינע. אין דער זייט, ביים פאַרקן, שטייט א סטאַטוע פון לייזם מיטן אויפ־שריפט: "עבד־כנעני של ד"ר קפליבצקי — מאָטל פייערמאַן". פאַר ד"ר קאַפליוואַצקי׳ס סטאַטוע שפּריצט א פאָנטאַן מיט זייער אינטערעסאַנטע לעקציעס. פון די ווענט, וועלכע זענען צונויפגעפּירט געוואָרן פון א קאַפרעשטער יידענע, באַדעקט מיט א דאַך — האָט זיך אויסגעלאָזט א בוידעם...

דער אָנפירער פון דער ווייטערדיקער אַרבעט, און דאָס צונויפנעמען די פינעפער לייעס אלע דאָנערשטיק; פירן פאַרטייעס, ברענגען קאַליך און מאַכן זאַקלאַשטשענעס — איז געוואָרן דער יורש־הטראָן רב דאָן. אזויווי אין לאָקאַל פעלן: פערעסטיענקעס, פענצטער, טירן, שטיקלעך ווענט, פּענעץ, טינטערלעך און אַנדערע קליינִיקייטן — זענען נאָך אלע אַנדערע אנשטאַלטן אין זייערע אייגענע ווינונגען.

☆

דער אוניווערזיטעט

אויף די חורבות פון דער "שקאָלא־פּרימאַרע" איז אויפגעבויט געוואָרן א גרויסע געביידע פאַרן פאָלקס־אוניווערזיטעט. רעקטאָר — דאָקטאָר יאַן, דעקאַן פון דעם יורידישן פאַקולטעט — אַמעריקאַנער אַדוואָקאַט פעדראָ (פּישל) פּעליציאַן; פּאָליטישע עקאָנאָמיע — ד"ר סימאָן פּאָרטנאָי; מעדיצין פּראָפעסאָר — ליפּא בולשטיין; פּאָקער־זיצער — איציק פיינבוים; חוכמת השחיטה — חיים גרינבערג, שו"ב דק"ק קאַפרעשט...

קינעמאַטאָגראַפן

פון קינעמאַטאָגראַפן, לעבעדיקע און טויטע, איז אָפּגערעדט. מע שמועסט אפילו, אז סע האַלט זיך אין אָרגאַניזירן א קינאָ־סטודיע, וועלכע ווייזט וויאזוי האָט אויסגעזען קאַפרעשט מיט 30 יאָר צוריק. דאָס פּובליקום קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער קוקנדיק אויפן עקראַן, וואָס ווייזט די קאַפרעשטער בלאָטעס, גריבער, ריפּעס; די באָד, די טשערעדע מיטן בוהאַי און שלומה — זאַנוולס צאָפּ; די אָבשע סאָבראַניעס, אָפּאָזיציעס, ספּעקטאַקלען, באַלן, וויבאָרעס פון מיס־רעאַוט, וויבאָרעס פון גבאי, וויבאָרעס פון גאַרע לאָכאָוויץ, וויבאָרעס פון א מיתה־משונה, וויבאָרעס, וויבאָרעס, וויבאָרעס...

☆

טעאַטערס

טעאַטער נומער 1

לייב גראַבערמאַנס מאַגאַזין, וואָס איז איינגעפאַלן אין יאָר 1924, איז פונדאַסניי אויפגעבויעט געוואָרן און הייסט איצט: "די געלע גאָל". א ריזיקע געביידע, וואָס

אלעס איז דאָ געל: געל פון פאָרנט און פון הינטן, א געלער דאך, געלע רינוועס געלע אפישן אויף געלע טאבליצעס, געלע בענק, געלע ארטיסטן און אפילו די פרימא־דאָנעס זענען געל. בקיצור, אפילו דעם פובליקום איז געל אין די אויגן. נאָר אין איין אָרט איז בלוילעך. אנו, טרעפט ווו ?... אין קאסע. עס גאסטראָלירט "דער געלער פויגל" מיט די בארימטע קאָמיקער, ברידער עימאנואיל און לעאָפאלד כארקאָווסקי. אין שפּיץ. ספעציעל געדונגענע מענטשן שטייען און קיצלען ביי די פאָדעשוועס די, וועלכע ווילן נישט לאכן.

☆

טעאטער נומער 2

אויפן אָרט פון ווערזובס איינפאָר, שטייט דער נאציאָנאלער טעאטער פאר דראמאטישער פאסקודסטווע, אונטערן נאָמען "דער איבערגעקערטער שקראָב". עס דרייט זיך ארום, מיט די הענט אויפן... הארצן — דער דירעקטאָר פון דער טרופּע "די געלע זעכט" ה' וולאדימיר סקלאדיאנין — א ייד מיט א היבש בייכל, א גאָלדענע קייט אין זשליעט־קעשענע (דער זייגער איז שוין לאנג פארמשכנט אין שטאָטישן לאָמבארד פון היגן פראָצענטניק). מע קען דערקענען דעם דירעקטאר לויט די ווייסע קאמאשן און שטעקן מיט דריי עקן, מיט וועלכן ער וועקט אויף די ארטיסטן. אין משך פון לעצטן יאָר ווערט דאָ געשפּילט די דראמע: "די פארבלאָנדזעטע פליג אין א פרעמד העמד".

☆

האָטעלן

ליידער קענען מיר אייך די צאָל פון די האָטעלן נישט אָנגעבן. לויט די לעצטע צאָלן פון דער סטאטיסטיק אין 1959 — זענען פאררעגיסטרירט געוואָרן 196 האָטעלן, 75 אכסניות און 37 מלון־אורחים. מיר וועלן באצייכענען נאָר די צוויי וויכטיקסטע:

1) **האָטעל פעק** — אויף דער טאבליצע — א לינקע פיאה און א רעכטע וואָנציע. וואָס דאָס באדייטעט דארף מען אייך אין מויל נישט ארייַנלייגן. אין דעם האָטעל שטייען איין, פון צייט צו צייט. דעם שטעפאנעשטער׳ס אנ׳אייניקל, דעם בוהושערס א גליד־שוועסטער־קינדל, דעם דאָראהאָיערס א פלימעניצע. הכלל, לויטער רבנים, שוחטים, גבאים, גוטע יידן, שפרעכערס, אויגנלעקערס און קמיע־גיבערס. אויף די טירן הענגען 2 גרויסע מזוזות, קימפעטאָרנס־צעטלעך א.א.וו.. פאָרנט איז אויסגעבויעט געוואָרן א ספעציעל ביוראָ, ווו א דארע סעקרעטארשע האָלט אין איין שרייבן בריוולעך צום רבי׳ן...

2) **דראָטעל צעלמאן**. באזיצט 13 עטאזש. אויפן דרייצעטן שטאק שטייען 3 פייגא־לעך, וואס פישטשען און קוויטשען צו די דורכגייער:

☆

"פאסאזשירן, וואַיאזשאָרן,
ציין־דאקטוירים און מאיאָרן,
יידן און קריסטן — גאנץ עגאל,
געסט אויף א אָוונט־באל —
צי א חתן, צי א כלה,
קומט אהערצו שלאָפן אלע ;
אויך דאָקטוירים ספעציאליסטן
און אלע איבעריקע איסטן,
אלע, אלע, מיט איינעם וואָרט
האבן דאָ א רויק אָרט.

ווי מיר דערוויסן זיך פון זיכערע קוועלן, זאָלן די גראמען געפלאָכטן ווערן פון אלעמען באקאנטן וואָלונטאר־קאפּאָראל איסאק מאַיסעיעוויטש כערזאָנעמאגיו (הרסאָנסקי), וועלכער איז טראגיש א מגעקומען ביים אראָפּשלינגען א זער סאלינע אנעקדאָט, וואָס איז אים אריין אין דער לינקער כלי. — מע האָט אים דרינגענד געמאכט אנ׳אָפּעראציע און ס׳האָט זיך ארויסגעוויזן אז דער אנעקדאָט שטאמט אָדער פון חיים הילל קליימן, אָדער פון שימחה פאָרטנאָי. א ספעציעלע קאָמיסיע האָט דאמאָלט געדארפט אויספארשן ווערמעס וויץ ס׳האָט געבראכט צו אזא טראגישן טויט פון אזא טאלענטירטן מוזיקער. אויף א זיצונג פון דער אויספאָרשונגס־קאמיסיע, אין וועלכער ס׳האָט אנטייל־גענומען די "מיס־לעטוטשקע" פון היינטיקן באל, איז פעסטגעשטעלט געוואָרן, אז דער וויץ געהערט דווקא צו יעפים אבראמאוויטש קליימאן און דעריבער איז ער א.יסגע־ויילט געוואָרן אלס וויצע פרעזידענט פון די אנעקדאָטן־קענערס . . .

☆

כימעט משיח׳ס צייטן

מיר געדענקען נישט פונקטליך ווער ס׳האָט געשענקט א הויז פאר א ציוניסטישן קלוב: צי יענקל מאטיעוויטש צי שמואל גאליצקי אָדער אפשר גאָר יענקל ווייסמאן. אלענפאלס איינער פון זיי — דאָס געדענקען מיר אויף זיכער . . . דאָס הויז איז איבער־געבויעט געוואָרן אין דער פאָרם פון א פורים־קוילעטש, באשיינט מיט א גרויסן מגן־דוויד. צוליבן מגן־דוויד האט שייקע פיינבוים געשענקט א וואגאָן פינף־דיומאָווע לאָטעס. דאָס ה.יו איז באדעקט מיט ווייס־בלויע טשערעפיצעס פון שניאור קליימאנס זאוואָד. אויסגעפירט די ארבעט האָבן נאָר אזוינע קאמענשטשיקעס, וואָס האָבן כאטש איינמאָל אין יאָר געצאָלט אויך קרן־היסוד. אין לאנגן קארידאָר עפענען זיך טירן פון עצי־שיטים־האָלץ, וואָס זענען ספעציעל געבראכט געוואָרן דורך א קרן־קיימת־אינסטרוקטאָר, וועלכער האָט ביי אָפענע טירן מורא געהאט צו האלטן רעדעס, לעקציעס, רעפעראטן . . .

עס דרייט זיך ארום א ייד מיט א געגאָלטן קאָפּ, מיט א שווערד אין האנט מיט דער גאנצער מוניציע און איז ענליך צו וולאדימיר זשאבאָטינסקי. דאָס איז ה׳ יעקב מער — דער פאָרזיצער פון רעוויזיאָניסטישן פארבאנד. איצט זענען זיי ביי דער מאכט, אדאנק דעם וואָס ביי לעצטע וואלן צום קאָנגרעס האָבן די רעוויזיאָניסטן באַקומען נישט 13 שטימען, ווי פאראיאָרן — נאָר צווי מאָל אזויפיל — פונקט 26, ווייל ס׳האָבן זיך באטיי־ליקט אויך די ווייבער פ ן די איצטיקע פריש חתונה־געהאטע רעוויזיאָניסטן.

דער פרעזידענט פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע — א ייד מיט א לאַנגער ווייסער באָרד. דאָס איז דער "הכול, בכול, מכול, כול". ער איז נאָך אַלץ א געגנער פון לעגיאָנען און דעריבער האָט ער צוגעצויגן דעם גרעסטן גיבער אויף קרן־היסוד פון יענע צייטן — ה׳ יענקל מאַטיעוויטש". זיי פירן צוזאַמען א קאַמף געגן די רעוויזיאָניסטן, מיט זייערע פרויען, קינדער; און ווילן זיי געגנצלעך אויסשליסן פון דער קהילה־קה״שה — לאָכאָוויץ.

פ י נ א ל

מיר וואָלטן נאָך אסאך געשריבן
און קאַטאַוועסלעך געטריבן
ס׳איז נאָך דאָ פון וועמען לאַכן
אפצושפעטן, חוזק מאַכן.
ס׳זענען נאָך געבליבן גראַמען,
מיר זענען פול מיט זיי ווי שוואָמען.
זענען מיר דאָך שוואַכע יינגען
מ׳קען אונדז נאָך אָפּקלאַפּן די לונגען

בעטן מיר ביי אייך מחילה
אונדז פארצייען, אונדז נישט האַלטן
און נישט איבערקערן וועלטן.
איטליכן דערמאָנען מיר
סיי צום גוטן, סיי צום שלעכטן.
ווער סע וויל און ווער סע קען
קומט און העלפט אונדז
גראַמען פלעכטן.

☆

פלוני־אלמוני

אביסל שמיץ די רעדאַקטאָרן

א גוט יומטוב אייך הערן
רעדאַקטאָרן,
פון לעבעדיקער צייטונג אמאַטאָרן.
אין נאָמען פון די געסט
דרוק איך אייערע הענט פעסט.

א דאַנק אייך פאַר דעם
פארגעניגן,
וואָס איז אי אמת, אי ליגן.
איך בעט אייך, ליבע פריינט
מיר טון דאָס פארגעניגן היינט.

מיך אויך לאָזן אריינשרייבן
אַנ׳ארטיקל —
נישט גאָר קיין גרויס שטיקל,
אין אייער "קרומען שפיגל"
איידער איר לייגט דעם זיגל.

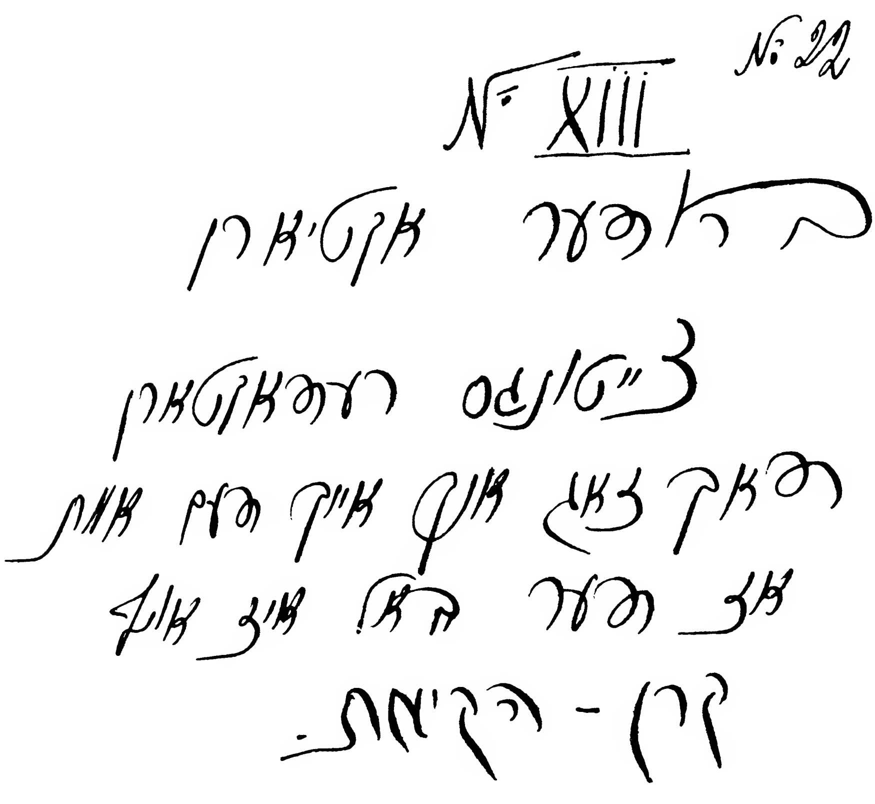
הערט א מעשה, א סקאַנדאַל,
וואָס פאַסירט בא אונזער באַל,

אויסלאַכן פון גרויס ביז קליין
נאָר נישט פון זיך אליין.
עפעס גאָרניט שען פאַר אייך
מאַכן אזעלכע טעותים אסאך;
ס׳איז דאָך דאָ בא אונדז אין
שטעטל
אויך פון יענעם קלייטל —
וועלכע האַנדלען מיט אלערליי
"איזם":
קאָקאַאיזם, לינקיזם, אידישיזם,
און נאָך א מין פּיזם
אָן א טראָפּן נאַציאָנאַליזם.
היינט א יונג — א בחורעץ
לערנט זינגען אין געזעץ,
זיך געבאָריעט מיט באַקאַלאַורעאַט
און וועט נאָך ווערן אדוואָקאַט.
א ביסל יושר אויב איר דאַרפט,
אפילו דורך קראַפט,

קריגט איר ביי אים גלייך —
סיי פון אָרעם, סיי פון רייך.
אָט דער יינגער ארכיטעקטאָר
האָט א טאטן א דירעקטאר.
אלס קינד זיך געלערנט א מלאכה
שיעור ניט א פלעק אין דער
משפחה.
פאר ציון פלעגט ער ברענען ;
היינט — ווערסטו אים נישט
דערקענען —
ער איז מקריב פאר דער ליגע

און איז געגן אלע היגע.
און איר זעט בומען — אָט א דער
הייסער שילער פון באָראָכאָוו־בער
א ווויל יינגל, אנ׳אינטעליגענט
און א צייטונגס־קאָרעספאָנדענט.
כדי צו זיין אנאָנים —
אברהם יו. איז זיין פסעוודאָנים.
ווילט איר זען ס׳אר א פנים ער
האָט
נעמט און לייענט דעם יידישן
בלאַט.

☆

מרדכי רישפי (מאטל פייערמאן)

אין געמויזעכץ

(טראגי־קאמישע, מעלאדראמאטישע עפאפעיע)

טייל פון א לעבעדיקער צייטונג

נאך זעקס יאָר שטילשווייגן,
ווען קיינער ס׳מויל פלעגט נישט וואגן,
דערהערט האָט זיך פלוצים א גרויזאמעס קול,
וואָס האָט ווייט זיך צעטראָגן איבער בארג, איבער טאל :

☆

גענוג שוין, גענוג מיט חוזק פארוואלטן,
אין אלע, אין אלע קאפרעשטער אנשטאלטן !
מיר ווילן, מיר ווילן גענויע באריכטן
און זאָלן עס ויסן די ברייטע פאָלקס־שיכטן.

☆

און זאָלן עס ויסן די ברייטע פאָלקס־מאסן —
מיט קהלשע זאכן מ׳מאכט נישט קיין שפאסן.
צום דרימל און שימל פון דער ביבליאָטעק
מוז נעמען אנ׳ענדע, א סוף און אנ׳עק !״

☆

און עס הערט זיך דאָס קול
איבער בארג איבער טאָל :
״א פארזאמלונג א ברייטע זאָל ווערן גערופן
אין באנק־זאל אין הויכן, אין ברייטן און טיפן.

☆

און זאָל דאָרט איעדער זיין וואָרט ארויסזאָגן
וועגן פראגן וואָס בעטן אנ׳ענפער און נאָגן
און ווארטן א לעזונג צו שווערע פראָבלעמען,
אנ׳ענדע, א סוף און אנ׳עק זאָל עס נעמען !״

☆

מעפיסטאָפליש עס לאכט יעקב־שמעון :
וואָס זענט איר, באנדיטן, אהערצו געקומען
די באשיידענע, געטלעכע רו אונז צו שטערן ?
... און טויב זענען אויערן, זיי ווילן נישט הערן.

☆

און געגנערס — זיי בויגן דעם קאָפּ נישט ארונטער.
״א סוף מוז עס נעמען נאָר היינטיקן ווינטער
און מעג זיך אפילו די וועלט איבערקערן —
מיר שווערן, מיר שווערן ! ! ! . . .

☆

עס לויפן אום חברה ווי מייז ווי פארסמטע
צו ברענגען די גאולה, די לאנג שוין פארזאמטע,
און פאַרלעך — זיי שפאנען געשמאק אין די גאסן
און טיילן איעדן די ״טשלענסקע בעזנאָסן״.

☆

און ענדלעך געקלונגען די גליקלעכע שעה —
די ״אָבשע סאָבראניע״ געקומען, שוין דאָ.
און ס׳שפרייזן איבער ימים און טעכער און בלאָטעס
סיי ווייבער, סיי מענער, סיי קינדער, סיי טאַטעס.

☆

״פּרעדסעדאטעל״ רב יאשע, ער זיצט אויבנאָן,
עס קלאפט שמעון־יענקל א צאָן אין א צאָן.
ס׳איז קיין קאטאָוועס, ס׳איז מער קיין שפאס !
עס ברויזט א ווולקאן פון צאָרן און כעס.

☆

קוקט אָן חבר מאָטל, ס׳איז אים נישט צו דערקענען,
אין פלאמען געהילט ער ווי א רוח פונעם גיהינום.
זיין מויל עס שפריצט ווערטער פול פעך און פול שוועבל.
די סטעליע אזש ציטערט, דער פּאָל און דאָס מעבל.

☆

״כ׳וויל מער שוין אייער פנים נישט זען,
איר מעגט זיך שוין אויפהויבן, אָנטאָן און גיין,
און זאָלט איר דאן קומען ווען איך וועל אייך רופן ! !
דער עולם קוועלט אָן גלייך ווי בגילופין . . .

☆

קוקט אָן חבר בומע, ער איז גאָר קיין נאר —
א פען און פאפיר און ווערט סעקרעטאר,
און מעגן זיך אלע דאָרט שפייען מיט גאל
ער זיצט זיך געלאסן און שרייבט פּראָטאקאל.

☆

אַט שטייט חבר יאַסל און בעט זיך צום וואָרט.
ער האָט א פּראָיעקט: ״טאקע דאָ אויפן אָרט
זאָל קלויבן איעדער, וואָס זיצט דאָ אין זאל,
א קאָמיסיע צו מאכן א שטרענגן קאָנטראָל!״

☆

דער ״רעוויזאָנע־קאָמיסיע״ מיר ווילן נישט גלייבן
ס׳א שאנד און א חרפה און א בושה, כ׳לעבן!
א בענקל געגומען זיך נאר צוליב כבוד!!!
אזוי היצט זיך און ליארעמט און שרייט חבר דוויד.

☆

פלוצים ס׳וואָרט נעמט גייסינער בומע,
ער שטורעמט און סטראשעט און רופט צו נקמה:
״פון פאני׳ן האָט יעדער פון נחת געקוואָלן,
און איצט איז זי פלוצים א קרבן געפאָלן״.

☆

ווו איז אייער געוויסן און ווו איז אייער יושר?
איר דינערס געטרייע פון גביר און פון עושר,
איר, וואס האָט טעגליך צען ביכער געפרעסן —
ווי האט איר אזוי גיך אין יושר פארגעסן?

☆

איך רוף די פארזאמלונג זיך האלטן שטאָל־אייזן
ביז מ׳וועט אונז די עוולה מיט סיבות באווייזן!״
ס׳הויבט אָן יעקב־שמעון: ״הערט אויס ליבע יידן...
עס בלייבט פון דער רעדע אבער קיינער צופרידן.

☆

ווערט א רעש און א געפילדער, עס ציטערן די ווענט.
איעדער רייסט זיך אויף די כלים, יעדער פּאַטשעט מיט די הענט,
יעדער קריגט זיך מיטן צווייטן, קיינער ווייסט נישט וואָס ער רעדט —
די שימשאָוויטשעס־גייסינערס האָבן שרייען זיך פארוועט.

☆

קוים מיט צרות שטיל געוואָרן, ס׳האָט די מערהייט אויסגעפירט:
צור קאמיסיע, למזל, חבר הערצלען קאָאָפּטירט.
די פארזאמלונג באלד געשלאָסן, יעדער איז אהיימגעגאנגען
פארשלאָפן, מיד און אויפגערעגט, מיט ניט־באפרידיקטע פארלאנגען.

☆

פול מיט פאנטאזיע, מיט מוט און מיט גלויבן
וועלן די קעמפער זייער ארבעט אָנהויבן.
צי וועלן זיי טויגן — דאס טוען מיר זאָרגן,
דאָס וועט שוין באווייזן דער קומענדער מארגן.

מישלוח מנות צו פריינט און באקאנטע
פורים, 1933

אליעזר גייסינער

2) אנ׳אייגענע לאָטאָרייע
1) 3 פאַרבאַנדס-אינסטרוקטאָרן אין חודש
3) 7 יאַלעווע ציגן
4) א פרעזידענטן-בענקל אין חברה-קדישא

אהרון איוווטשער

א דעפּוטאַטן-בענקל אין פארלאמענט אויפן ליבעראלן צעטל.

יואל מער

א פאָסטן פון רעוויזאָר אין ביבליאָטעק
100 אינדיקעס

פורער

א סעקרעטאַרן-אמט אין דאמען-קאָמיטעט
א לעבנסלענגלעכן פאָסטן אלס פאָרזיצענדער אויף די אלגעמיינע פארזאמלונגען אין באנק.

איציק פיינבוים

א גוטע "ווסטרעטשע"
א "קארע טייז" אין דער האנט שיקט אים זשאבאָטינסקי
א כלה מיט נדן (געוווּנטשן א פּאַקעריסטקע)

בומע גייסינער

1) צוויי באנקעטן אין טאָג
2) א פאָר פרייליכע פארזאמלונגען
3) הוצאות-הדרך קיין בוקארעשט
4) אנ׳אייגענעם "פרדס" אין בירא-בידזשאן
5) א ווייב, וואָס זאָל אים "אשאַזען" די געדאנקען
6) אנ׳איינלאדונג צו מתתיהו אבראמאָוויטש

יששכר איצקאָוויטש

א וואָגן "פאנושעס" אויף ציגייערס.

פעקלמאן

א פעקל העברעישע לידער
א מאלירא׳ווענעם ציבער מיט פרינציפּן

אלעזר גרינשפון

אריכות-ימים אין באנק

אבראם זילבערמאן

א "פארמאטשיע" פון דונייסקי הערינג

בומע יוציס

42 גראד היץ צו געזעלשאפטלעכער טעטיקייט

אינזשינער משה הויכמאן

אנ׳עלעקטרישע סטאנציע אין קיפּעשקע

לייב דארפמאן

זיין שוניא שיקט אים א "מאנדאט דע אדוטשערע"
צור הנהגה הראשית פון "השומר הצעיר"

בערל ברויטמאן

א נייע ספּעקולאציע אויף פאסאָליעס

שכנא שווארצמאן

שיקט משה כערסאָנסקי 1400 ווארעניקעס אויף פורים

דאָקטאָר גאָלדענבערג

א בענקל אין באָד-קאָמיטעט
אנ׳אייגענעם שפּיטאָל

חיים-לייב כערסאָנסקי

1) 10 גראד קעלט
2) צוויי בענדער פון זיינע אייגענע שרייבעכצער
3) איין באנד פון זיינע נישט געדרוקטע קארעספּאָנדענצן

הערצל גייסינער

1) א מוזע
2) איין "אָנזאָג" נומער 100
3) 300 נייע גראַמען
4) א פלאַן פון דער נייער מיקווה

מינע איוווטשער

א גרוזאָוויק (אלס שותף רעקאָמאנדירן מיר אים אברהם קארוואסארסקי)

ד״ר ניוקע פידעלמאַן

א כעמישע לאבאַראטאַריע אין דער נייער פלאסא סערבעשט

ד״ר באַרשאַק

א הערן־קאַבינעט אין סערבעשט

ד״ר פאַני מער

א פּאָסטן פון לייב־דאָקטאָר ביים ליטווישן אימפּעראטאָר

סניף גורדוניה

1500 טשערטיפיקאטן

א ברייטע עלייה

א קורצע הכשרה

און א געלונגענע שיחה

השומר הצעיר

א קיבוץ אין קאפּרעשט

12 קאָנפערענצן א חודש

שמואל לייבערפאַרב

א גאַנץ דאָרף מיט שיקסעס אויף מגייר צו זיין

מרדכי־לייב יאַנאָוויטש

א הערצלעכן גרוס פון שימחה פּאַרטנאַי צו זיין איבערנעמען דעם פּרימאַרן־אַמט.

אהרון שוחט ובודק

א טיטל פון ערן־פּאַרזיצער אין גורדוניה און השומר הצעיר

נפתלי שו״ב

1) א הערצליכן קוש פון זיין אחי ישראל
2) א פּראַשיק צום גאָלן די באָרד
3) סקליאַר שיקט אים, דורך אונז, די באַפּטיסטישע עוואַנגעליע

שמואל גאַליצקי

א הערצליכן גרוס פון אַשר ״לעמל״ און א ״סערדיעטשנע״ קוש פון זיין זוגתו פייגע

מרדכי פּעק

פאַרלענגערונג פון א פּרעלונגירטע גבאות אויף צען יאָר צייט

ד״ר בילקיס

נאָך האלבן פּראָצענט פונעם קרן־קיימת־באַל

וועלוועל סקלאַדמאַן

א רעזשיסאָרן־אַמט אין קייזערליכן טעאַטער.

ניומע קליימאַן

א שפּאָגל־נייעם טאַנגאָ

חיים הילל

א מיל וואָס מאַלט אנעקדאָטן

מאָטל טאָרבאַן

א פאַרלוירענעם ״פּאַ״ פון שימי . . .

ד״ר לעווינזאָן

א טלית און תפילין

אברהמל ברונשטיין

א טיטול פון פּראָקוראָר אין ״קורטיא דע קאַסאַציע״

33־טער קאַנטיגענט

א גרינגע דינסט

מרדכי גאָלדענבערג

1) פּיר ״לויט״ חוצפּה
2) עטלעכע ווייסע בערן, ספּעציעל פון נאָרד־פּאָל אויסגעשריבן
3) איין פּאָר רבינו תמ׳ס תפילין

שמעון־יענקל

נאָך אַנ׳אָפּאָזיציע אין קק״ל קאָמיסאַריאַט

יאשא שלייען

אַפּטע פאַרזאַמלונגען אין דער ביבליאָטעק

כייעס

א קוש פון די גאָרדאָניסטן

אהרון מאַטיעוויטש

דריי נאַציאָנאַל־פאָנד פּושקעס

משה עלקיס

אינקאַסאָ פון באַנקא־מאָלדאַוואַ

אינזשינער ליפּא כאַרקאָווער

אָפּטע און רייכע בריתן — מעג זיין ביי יענעם

מרדכי רישפי (פייארמן)

"ציגנלאנד טרומייטער"

נראה לי, כי הפרק "הומור והווי בקאפרשט" לא יהייה שלם, אם לא נזכיר את העיתון ההיתולי, אשר הופיע ככוכב־שביט בשמי העיירה; הופיע ונעלם — כלא־היה.

"ציגנלאנד טרומייטער" — מה טיבו? ובכן, באחד הימים (כנראה בשנת 1928) נזדמנו 2—3 חברים מהחוג לוויכוחים ותוך כדי שיחה הועלתה הבעייה שענייני הציבור בעיירה מתנהלים יותר מדיי על מי־מנוחות. "מן הראוי להעלות גלים באגם הרדום, אוליי תחול התקדמות במצב־העניינים". מנינו וגמרנו אומר להוציא עיתון היתולי־סאטירי; מישהו היציע את השם "ציגנלאנד טרומייטער" והצעה זו נתקבלה בלא ויכוח. אין כמו "ציגנלאנד" כדי לסמל את ארץ העיזים = קאפרשט; ואילו "טרומייטער" — משמע חצוצרה התוקעת בראש־חוצות כדי לעורר נרדמים.

עוד באותו שבוע הופיע הגיליון הראשון, אשר נכתב בדיו מיוחדת בידי שניים מן היוזמים (אחד מהם — עבדכם). גם ציור הכותרת היה מעשי־ידיי להתפאר: בראש העמוד הראשון התנוססה דמותו של תיש בעל־קרניים (הסמל הבלתי־מעורער של קאפרשט) כשהוא מחזיק חצוצרה ברגלו הקידמית. הגיליון הראשון נכתב בביתנו והדפים שוכפלו בשאפירוגראף. יש לציין, כי אם אפשר היה לפענח איכשהו את הכתוב בעשרים העותקים הראשונים, הרי שקשה היה לקרוא את עשרת הדפים הנוספים, כך שנאלצנו להשלים את המילים הבלתי־קריאות בעט ודיו רגילים.

מכיוון שהטיפול בדיו שאפירוגראפית גרם לכתמים על אחת המפות בביתנו, קיבלנו מפי אחותי בטי — המפקחת הראשית על הניקיון — פקודת־גירוש בלתי ניתנת לעירעור. ובכן העברנו את כול הכבודה אל חדר מאחורי ביתו של יוסף פעק.

מה היה תוכנו של ה"ציגנלאנד טרומייטער"? כמו בכול עיתון "המכבד את עצמו ואת קוראיו" נכללו בו: מאמר ראשי — תגובה על אירוע מרכזי בעיירה — המאמר היחיד שנכתב בסיגנון ענייני ורציני. שאר הרשימות, השירים והקאריקאטורות היו היתוליות. אנשים ומעשים הוצגו בראי עקום. השמות הסיפרותיים (פסיבדונימים) היו, עד כמה שזכור לי: "זוכמיד", חכם פון דער מה־נשתנה, בלק, בלעם הרשע, המן וכו'.

העובדה שכול העותקים, כולל הבלתי ניתנים כימעט לפיענוח, נחטפו כלחמניות טריות תמורת התשלום של 2 לעי לגיליון — עודדה אותנו להמשיך בהוצאת העיתון. אנשים מילאו צחוק פיהם והגיליונות הועברו מייד לייד; שאלה, שניסרה בחלל־האוויר, הייתה: "מי הם החצופים המצליפים בצורה כה מוצלחת?"

בסך הכול הוצאנו 4 גיליונות של ה"ציגנלאנד טרומייטער", אולם כאשר עסקתי בשיכפול הדפים האחרונים של הגיליון החמישי, הופיע בחדר המערכת אחד הבריונים בעיירה. הוא לא הוציא הגה מפיו, ניגש אל ערימת הדפים המשוכפלים וקרע אותם לגזרים, "עיקל" את יריעת השאפירוגראף, ניצב באמצע החדר בפישוק־רגליים ואמר: "אתה חושב שאתם תצחקו ואנשים יבכו? ובכן תדע לך שאם תמשיכו להוציא את הטינופת הזאת, ישברו לכם אצבע אצבע לחוד וכול האצבעות גם יחד".

הבינותי כי מאחורי ההצגה זו עומד מישהו, אשר נפגע ממאמר או מקאריקאטורה עוקצנית. מילא, העיתון שבק חיים, אולם אנו ניסינו במשך זמן רב לנחש: כיצד נודעה זהותנו וכיצד הצליחו לגלות את מקום המערכת? מי יודע כיצד היו נראים פני הדברים בקאפרשט אילו היה עיתון סאטירי זה ממשיך להצליף בלא־הפרעה.

עוזר ברונשטיין

נעמען און "צונעמען"

א נאָמען אליין איז בא אונדז אין קאַפּרעשט געווען א קלייניקייט; סע האָט נאָך באַדאַרפט זיין עפּעס א צונאָמען, כדי מע זאָל וויסן "אקוראט" וועמען מע מיינט. איז נישט געווען קיין צונאָמען, האָט מען צוגעטשעפּעט דעם טאַטן, די מאַמע, א ווייטן קרוב אָדער א נאָענטן שכן, אבי מע זאָל זיך חלילה נישט טועה זיין.

אין קאַפּרעשט זענען געווען 2 אָדער 3 מיט דעמזעלבן נאָמען און פאַמיליע. למשל, ס'זענען געווען בא אונדז 3 אברהם פידעלמאַן: אברהם הייניכ'ס, אברהם וועלוועל צבייה'ס, און אברהמ'ל דודי'ל צבייה'ס. ד"ר ניוקע פידעלמאַנס פאָטער האָט מען גערופן דודי'ל ראָכמיל'ס און בא דודי'ל צבייה'ס אין אויך געווען א זון מיטן נאָמען "ניוקע".

אויך זענען געווען אין שטעטל 2 יענקל יאַנאָוויטשעס: יענקל טשארנעס ("אז ווי איז טשארנען") און יענקל ברוכ'ס — דער שכן פון יענקל מאַטיעוויטש. אז מע שמועסט שוין וועגן "יענקלען" — איז צו באַצייכענען, אז דער גורל האָט אויסגעשטעלט אין איין שורה, איינעם נאָכן אנדערן — 5 יענקלס: יענקל יאַנאָוויטש, יענקל מאַטיעוויטש, יענקל אַקערמאַן, יענקל ווייסמאַן און יענקל וואַלמאַן.

בדרך כלל, ווו מ'האָט זיך געטון א ריר, האָט מען אָנגעטרעטן אָף א "הערשל": הערשל יאַנאָוויטש, הערשל מאַטיעוויטש, הערשל וועלוועל צבייה'ס, הערשל מאיר ווערזוב'ס (פון די ערשטע עולים קיין ארץ־ישראל), הערשל ווערזוב — א צווייטן מאיר ווערזוב'ס א זון (מ'האָט אים גערופן מאיר קצב) און ס'איז נאָך געווען א מאיר ווערזוב, וואָס מ'האָט בא אים אין מאַגאַזאַן געשפּילט טעאַטער — "צוויי מענטשן אָף איין בילעט" — אים האָט מען גערופן "מאיר מרדכי־הערש'ס". איר ווילט נאָך "הערשאלעך"? ביטע זער: הערש כאַשפּער, הערשל חסיד, הערשל פעקלמאַן, הערש איוווטשער, הערש מאָשקאָוויטש, הערשל צעלמאַן, הערשל לייב בעקער'ס, הערשל קוני לייב'ס און הערשל ראַשקאָווסקי.

אז מיר האַלטן בא "מזל תאומים", האָט איר א צעטל פון "צווייערלעך": צוויי מאָטל מער, 2 יואל מער, 2 פּרץ ווערזוב, 2 וועלוועל שניידמאַן, 2 סימע שניידמאַן, 2 יענקל שניידמאַן, 2 משה קליינמאַן, 2 איטע פּאַטיק, 2 שמואל פּאַטיק, 2 חיים פּאַטיק, 2 דודל וואַלמאַן, 2 מאיר בלומיס, 2 אברהם קליימאַן. כדאי צו דערמאָנען, צווישן אלע "צווייערס", אויך 2 חנה'ס פון לייב בעקער'ס פאַמיליע. וויאַזוי? לייב בעקער'ס פרוי און זייער טאָכטער זענען געלעגן געוואָרן אין דערזעלבער נאכט און געבוירן מיידאלעך מיטן נאָמען "חנה". זענען געווען חנה די גרויסע — די מומע פון חנה דער קליינער.

אייניקע נעמען האָבן בא אונדז דורכגעמאכט פאַרשידענע גילגולים. נעמט, למשל, דעם נאָמען "ברוך": ברוך בורמאַן, ברוך ניסל, ברוך וועקסלער, ברוך יוציס, ברוך שמעון איציק'ס, ברוך משה, ברוך חיים. פון "ברוך" האָט זיך פאַרקאַטשעט אין בוקע ווערזוב, בוקע גענדעלמאַן בוקע גרין, בוקע שאַפּאַשניק; און די ווייטערדיקע פאַר־וואַנדלונג — בוזי טראַוב, בוזי קליימאַן, בוזי מאַרגוליס ביז ס'האָט דערגרייכט צו באַריא יאַנאָוויטש, באַריא דונאיעוויטש און באַריא טאַרבאַן.

אויך ווייבער האָבן אויסגעבאַרגט אייניקע מענערישע נעמען: בוקע פרוימטשוק, בוקע וויינער, בוזקע געניכאָוויטש, וועלציע גאַרשטיין, דאַניע גאַרשטיין, מייקע מאָס־קאָוויטש און בורע טיסמיניעצקי.

אייניקע נעמען בעטן זיך ממש מע זאָל זיי אויססאָרטירן. אזוי, צום ביישפּיל, זענען געווען פרויען וועלכע האָבן באַקומען דעם פראַנצויזישן ראַנג („טשין") „דע, די,"; די קוני לייבעכע, די שייאוריכע, די טעלענעשטערין, די לוזערקע. גענוי אזוי האָט מען פייערמאַנ׳ס באָבע גערופן „חווה די ביינושקע" און חנה פייערמאַן האָט מען גערופן „חנה חווה דער ביינושקעס".

די מענער, דאַגעגן, האָבן געהאַט א דייטשישן „טשין" — „דער": איצל דער וואָלוועכע׳ס, נחום דער טיטינשניידער, גדליה דער ברינזאַר, דער פעטיקאַר, דער אלטער יאָסי, דער קוואָסניק, דער אלטער איצקאָוויטש.

אחוץ „הערשאַלעך" האָט קאַפּרעשט פאַרמאָגט אָן א שיעור „לייבאַלעך" און אפילו מיט א שמיץ: קוני־לייב, יהודה־לייב, דוויד־לייב, לייב גרין, לייב משה קאָוואַל׳ס, לייבאַלע פרוימטשוק, לייבאַלע דיקערמאַן, לייבאַלע מינדעל׳ס, לייבאַלע פיכמאַן, לייבאַלע חייה־איטע׳ס, לייב מער, לייב גראַבערמאַן, לייב לאַנדאַ, ליאָווא אָקשטיין, ליאָווא באַטושאַנסקי, ליאָווא מיטעלמאַן, כאַיעס, ליאָווא מאַניאַק, לייב יהושוע־בער׳ס (גרינשפּון).

מיר האָבן אויך א בינטל ווייבערישע נעמען — ממש א פאַרגעניגן צו הערן; זיי קלינגען אין די אויערן ווי פּסוקים פון „שיר השירים": סאָסיע משה קאָוואַל׳ס, סאָסיע דעם ברינדזאַר׳ס, סאָסקע סקליאַר, סאָסל גערצנשטיין, סאָסל רחל דער שניאורקעס (קליימאַן), די באָבע סאָסיע, סאָסיע די לויזע.

איצט א פּרשה „חייקע": חייקע דעם ברינדזאַר׳ס, חייקע ליפע צירולניקס, חייקע צעלמאַן, חייקע שימחה פּאַרטנאָי׳ס; חייקע מלך הויכמאַנ׳ס, חייה גיטל, חייה־זיסל, חייה־שיינדל, חייה־שרה (גאַנצע צוויי — און ביידע שוחט׳קעס).

עס בעט זיך צו פאַרענדיקן מיט עטלעכע צונעמען: וואַרשאַווסקי, בעל־תכלית, בולביאַלע, חיריק, כאַרט, לאָקש, דער לאַנגער, נאָז, פאַרשטעקל, פּירעשקע, ציגיינער, קאַטיע, שורגע א.א.וו.

ברוך (באַריאַ) יאַנאָוויטש

זאַמלונג פון ווערטלעך און שפּריכווערטער

אָרים און רייך

— אָרים איז גלייך ווי געשטאָרבן.
— אָרים איז קיין בושה.
— אלעס איינאיינעם איז נישטאָ בא קיינעם.
— פון א ביסל און א ביסל ווערט א פולע שיסל.
— געלט דרייט די וועלט.
— האָסטו — ביסטו, האָסטו נישט — ביסטו נישט.
— איינע וויינט אז די יויך איז איר ביטער; א צווייטע וויינט, אז די פּערל זענען איר שיטער.
— אז מע איז בא זיך וואָלוועל, איז מען בא יענעם — אומזיסט.
— ער פאַרדינט וואַסער אויף קאַשע.
— ווער ס׳האָט די מאה, דער האָט די דיעה.

— א נדבה — אָדער מע גיט אָדער מע נעמט ; איז בעסער צו גיבן.
— נדן־געלט און ירושה־געלט האָבן נישט קיין קיום.
— אין א נויט כאפּט מען זיך אָן אין א שארף פון מעסער.
— נויט ברעכט אייזן.
— דער קבצן לויפט נאָך דעם דלות.
— אנ'אָרעמען קרוב דארף מען אף צרות אָדער אף כפרות.
— ווען פרייט זיך א קבצן ? ווען ער פארלירט און געפונט.
— ביסט א שניידער — ניי ; ביסט א פערד — גיי ; ביסט אנ'אָרימאן — ליג אין דר'ערד און באק בייגל.
— אז דער בייטל איז גרויס, איז דאָס הארץ קליין.
— וואָס ביליק איז טייער.
— געלט איז בלאָטע, אָבער בלאָטע איז נישט קיין געלט.
— בעסער דער נאָענטער גראָשן איידער דער ווייטער רובל.
— גאָלד שיינט פון דער בלאָטע ארויס.
— ווער ס'האָט געלט, דער האָט די וועלט.
— הונדערט און איינס איז אלץ איינס.
— המבדיל בין קודש לחול, ווער ס'האָט געלט דעם איז גוט און ווויל.
— האָט מען הונדערט — וויל מען צוויי, האָט מען טויזנט — וויל מען דריי.
— וואָס מער רייך, אלץ מער קארג.

הצלחה און דורכפאל

— אז מע קען נישט אריבער, מוז מען ארונטער.
— אָנגעהויבן בוידעם און אויסגעלאָזט קלאָץ.
— ער שטעלט צוזאמען צוויי ווענט און סע לאָזט זיך אויס א בוידעם.
— ווי איז דעם וואָס דארף צו יענעם.
— אז מע קען נישט וואָס מע וויל, מוז מען וועלן וואָס מע קען.
— ער זוכט דעם נעכטיקן טאָג.
— אז מע זוכט געפונט מען.
— אזוי ווי מע שטעלט דעם שטייגער, אזוי קלינגט דער זייגער.
— אז מע כאפּט אריין — האָט מען.
— א שותפותדיקער טאָפּ זידט שווער אויף.
— א כשרן טאָפּ מיט א כשרן לעפל.
— א גאנץ יאָר שיכור און פורים — ניכטער.
— פון איילעניש קומט קיין גוטס נישט ארויס.
— אז מע לעגט נישט אריין, נעמט מען נישט ארויס.
— ווער עס קען נישט איבערלעבן דאָס שלעכטע, קען נישט דערלעבן דאָס גוטע.

— אסאך מלאָכות און ווייניק ברכות.

— דאָס מזל האָט אים צוגעשפּילט צום גוטן.
— אויף ניסים טאָר מען זיך נישט פארלאָזן.

— פון ווייניק פארדינסט ווערט מען נישט בדלות.
— ווער ס'האָט די פען, דער שרייבט זיך אָן א גוט יאָר.
— אז מ'קען נישט און מע ווייסט נישט, נעמט מען זיך נישט אונטער.
— ער שלאָפט און זיינס וואקסט.
— א שניידער גייט נאקעט און א שוסטער — באָרוועס.
— ווער סע שטעלט נישט איין, דער נעמט נישט ארויס.

חוכמה און נארישקייט

— זי האָט לאנגע האָר און קורצן שכל.
— ער איז א חכם פון דער "מה־נשתנה".
— וואָס טויג מיר די חוכמה, אז דאָס נארישקייט געראָט.
— א נאר איז אנ'אייביקער צער.
— א נאר, א נאר, נאָר ער שאָקלט זיך.
— א נאר, אז ער ווארפט אריין א שטיין אין גאָרטן, קענען אים צען חכמים ניט ארויסנעמען.
— אז דאָס נארישקייט געלינגט, איז דאָס א חוכמה.
— איידער מיט א נאר צו געווינען, בעסער מיט א קלוגן צו פארלירן.
— א נאר טאָר מען קיין האלבע ארבעט נישט ווייזן.
— ווען דער נאר איז נישט מיינער, לאך איך אויך פון אים.
— א נאר איז א האלבער נביא.
— א נאר בלייבט א נאר.
— א נארישקייט געדענקט זיך.
— וואָס בא א קלוגן אף דער לונג, איז בא א נאר אף דער צונג.
— קלוג ווי דעם רבינ'ס ציג.
— אלע קלוגע באנארישן זיך.
— דער שכל איז א קריכער — ער קומט נאָך די יאָרן.
— שווייגן איז א סגולה צו חוכמה.
— ווער ס'איז שיין, איך בין קלוג.
— ווו תורה דאָרט איז חוכמה.

רעדן און שווייגן

— פון זאָגן ווערט מען נישט טראָגן.
— אז מע שמועסט פונעם מלאָך, קומט דער גלח.
— אז מ'רעדט דעררעדט מען זיך.
— רעד צו דער וואנט.
— זי האָט ניין מאָס רייד.
— רעדן איז זילבער, שווייגן איז גאָלד.
— ווען רעדן איז א פאך, גייסטו אין גאָלד אָנגעטון.

געזונט און קראנק

— איינרעדעניש איז ערגער ווי א קרענק.
— אבי געזונט, צרות פעלן נישט.
— גאָט שיקט די רפואה פאר דער מכה.

— אנ׳אומזיסטיקער דאָקטאָר איז גאָרניט ווערט.
— זאָגן ווידוי איז א סגולה צו אריכות־ימים.
— ער שיט זאלץ אויף די ווינדן.
— עס העלפט ווי א טויטן באנקעס.
— אז מע לעגט אריין א קרענק, נעמט מען ארויס א מכה.
— אז מע האָט נישט קיין מכה, האָט מען א בלאָטער.
— פורים איז נישט קיין יום־טוב, קדחת איז נישט קיין קרענק.
— פריש און געזונט און משוגע.
— א קראנקן, וויאזוי מע לייגט אים, איז אלץ שלעכט.
— א לאנגע קרענק איז א זיכערער טויט.
— פרעג נישט דעם רופא, פרעג דעם חולה.

לעבן און טויט

— צווישן אסאך באָבעס איז דאס קינד טויט.
— גאָלד און זילבער לאָזט מען שטיין, אז מע רופט מוז מען גיין.
— אויף יענער וועלט זענען אלע גלייך.
— אז מע דערמאָנט זיך אין טויט, איז מען נישט זיכער מיטן לעבן.
— אויב לעבן, איז צווישן מענטשן.
— מ׳קען לעבן, נאָר מע לאָזט נישט.
— ער לעבט ווי גאָט אין אדעס.
— אז מע לעבט, דערלעבט מען.
— אז מע לעבט אָן חשבון, שטארבט מען אָן ווידוי.
— איינער וויל לעבן און קען נישט, א צווייטער קען לעבן און וויל ניט.
— אז דאָס לעבן איז זיס, איז די וועלט הפקר.
— אז מע קען שוין לעבן, לאָזן זיך אויס די יאָרן.
— וויאזוי די מתים עסן, אזא פנים האָבן זיי.
— ביז ס׳וועט קומען די נחמה, גייט דערוויל אויס די נשמה.
— נפטר, פיפטער, אבי פרנסה.
— פון פרייד לעבט מען נישט, פון צרות שטארבט מען נישט.
— שטארבן ווערט מען קיינמאָל נישט אָן.

מישפחה

— בינד מיך אף אלע פיר און ווארף מיך צווישן מייניקע.
— א גוטן ברודער דערקענט מען בשעת צרה.
— די זון ווארעמט ווי א שטיף־מאמע.
— זיין זיידע און מיין זיידע ליגן אין דר׳ערד ביידע.
— מע זאָגט דעם זון און מע מיינט די שניר.
— א חיסרון, די כלה איז צו שיין.
— טאטע, דו לאכסט ? — אז ווייי איז דיין געלעכטער.
— טאטע־מאמע זינדיקן און קינדער קומען אָפּ.
— זיבן טעכטער איז נישט קיין געלעכטער.
— דיזעלבע יענטע נאָר אנדערש געשלייערט.
— א מאמע דעקט צו דעם מאנ׳ס בזיונות און דעם קינדס חסרונות.

— מאן און ווייב זענען איין לייב.
— איין מאמע קען שפייזן צען קינדער און צען קינדער קענען נישט אויסהאלטן איין מאמע.
— עלטערן לערנען קינדער ריידן, קינדער לערנען עלטערן שווייגן.
— קינדער קייען וואָס עלטערן שפייען.
— קינדער און געלט — דאָס איז א שיינע וועלט.
— צווישן אסאך קרובים גייט מען ארום הונגעריק.
— קליינע קינדער — קליינע צרות, גרויסע קינדער — גרויסע צרות.
— א ווייב קען שטעלן אף די פיס אוןווארפן פון די פיס.
— א נאענטער שכן איז בעסער ווי א ווייטער ברודער.

גאָט

— זי האָט אנגעכאפט גאָט בא דער באָרד.
— ווי מע נעמט זיך פאָר, אזוי העלפט גאָט.
— אז גאָט העלפט, העלפט ער מיט אמאל.
— גאָט זיצט אויבן און פאָרט אונטן.
— אז גאָט וויל שיסט א בעזים.
— אז גאָט גיט, גיט ער מיט דער פולער האנט.
— א געפאלענעם העלפט גאָט.
— גאָט איז א פאָטער: איינעם גיט ער א רפואה און איינעם גיט ער א בלאָטער.
— ער איז צו גאָט און צו לייט.
— דער מענטש טראכט און גאָט לאכט.
— היט זיך, וועט דיך גאָט היטן.
— ווער סע גיט לעבן, וועט גיבן אויך צום לעבן.
— פאר מאָרגן זאָל זיך גאָט זאָרגן.
— ער איז גאָט די נשמה שולדיק.

עסן און עסנווארג

— ווערדליק באָרשט, איז עס גענוג זויער.
— אז מע גייט איבער האָניק גיט מען א לעק.
— סע האָט מיין באבעס טעם.
— סע האָט נישט קיין יידישן טעם.
— דער אפעטיט קומט מיטן עסן.
— א געשמאקער ביסן נאָר מיט א שטאָך.
— ער מיינט ניט די הגדה, ער מיינט די קניידלעך.
— דער זאטער גלייבט ניט דעם הונגעריקן.
— אז מ׳עסט שוין חזיר, זאָל רינען איבער דער באָרד.
— פון ״על־חטא״ ווערט מען נישט פעט.
— מע גייט נישט קיין טאנץ פארן עסן.
— הייסע לאָקשן לאָזט מען שטיין; אז מע רופט — מוז מען גיין.
— וואָס לענגער מ׳לעבט, אלץ מער עסט מען.

— וועסטו זיין א מענטש — וועסטו עסן אין סוכה.
— דאָס בעסטע מילכיקס איז א גוט שטיקל פלייש.
— בשעת מע עסט רעדט מען נישט.
— אז מע עסט הונדערט יאָר, איז מען זיכער אז מע לעבט אסאך.
— א קנאָבל מיט ברויט און נישט אָנקומען צו קיין מענטשן.
— קרעפלעך עסן ווערט אויך נמאָס.

פריינד און פיינד

— אינדרויסן איז מען ״קוצעניר־מוצעניו״, און אין שטוב — בייסט מען זיך ווי די הונט.
— א גוט וואָרט מאכט אן אָרט.
— זאָל מיינס איבערגיין.
— זאָג מיר מיט וועמען דו גייסט, וועל איך דיר זאָגן ווער דו ביזסט.
— אליין איז די נשמה ריין.
— זער לייכט קריגט מען א פיינד און גאנץ שווער — א פריינד.
— א פריינט דערקענט מען בשעת צרה.
— היט מיך פאר מיינע פריינט, פאר מיינע שונאים וועל איך מיך אליין היטן.
— וו צוויי קריגן זיך, געניסט א דריטער.
— דער ערשטער רוגז איז דער בעסטער.
— אז צוויי זאָגן שיכור, דארף מען זיך לעגן שלאָפן.

ייחוס

— ער איז בא מיר דאָס אויבערשטע פון שטייסל.
— נאָך וואָס דער טאָפּ איז אָנגעברענט, נאך דעם שטינקט ער.
— א גרויסער ייחוס אין באָד.
— אז מע לייגט זיך אין די קלייען, שלעפן דיך די חזירים.

גנבים

— אז מ׳דארף דעם גנב, שניידט מען אים אָפּ פון דער תלייה.
— אז מע גנבעט ארויס די פערד, שליסט מען צו די שטאָל.
— דער לאָך רופט דעם גנב.
— ניט דאָס מייזל איז דער גנב, נאָר דער לאָך.
— ווער סע זיצט בא דער שיסל, דער נעמט נישט קיין ביסל.

אברים

— דער נאָמען ליגט מיר אף דער צונג.
— וואָס בא א ניכטערן אף דער לונג, איז בא א שיכור אף דער צונג.
— דורך איין אויער אריין און דורך דעם צווייטן — ארויס.
— איין אויג איז מער באגלייבט פון צוויי אויערן.
— זיך איין אויג, אבי יענעם יעדע אויגן.
— ווייט פון די אויגן, ווייט פונם הארץ.
— צו קיין באָרשט דארף מען נישט קיין ציין.

— ווען די באָבע וואָלט געהאַט א באָרד, וואָלט זי געדאַווענט פאַרן עמוד.
— געבענטשט זאָלן זיין די הענט וואָס נעמען זיך אליין.
— ער האָט גאָט אין האַרצן.
— ער האָט א האַרץ פון א טאַטער.
— איין האַנט וואַשט די צווייטע.
— אַז דאָס האַרץ איז פול, גייען די אויגן איבער.
— אַז די האַנט קען נישט שרייבן, איז די פען שולדיק.
— מיט פרעמדע הענט איז גוט פייער צו שאַרן.
— אַז יענער הייבט א האַנט, הויב איך פיס.
— ווענט האָבן אויערן, ווינט א טבע צו צוטראָגן.
— בעסער א ווייטיק אין האַרצן איידער א חרפה אין פנים.
— נעבן א שווערן וואָגן איז גוט צו גיין צופיס.
— פון וואַסער קען מען נישט מאַכן קיין בלוט.
— זאַלץ אין די אויגן, פעפער אין דער נאָז, שטיינער אין האַרץ.
— ס'איז נישט קיין חילוק: מיט א שטיין אין קאָפּ אָדער מיטן קאָפּ אין שטיין.
— ער איז א מענטש מיט א ווייסער לעבער.
— פון דיין מויל אין גאָט'ס אויערן.
— א מכה אין גוט אונטער יענעמס אָרעם.
— וואָס ער האָט אין די פּיאָטעס, האָט קיינער נישט אין קאָפּ.
— אַז מע איז פויל, האָט מען נישט אין מויל.
— אַז מע גיט אים א פינגער, וויל ער די גאַנצע האַנט.
— דאָס קינד איז בא זיי איין אויג אין קאָפּ.
— ער האָט א קישקע אָן א דנאָ.
— א קניפּ אין דער באַק, אבי די פאַרב זאָל שטיין.
— אַז דער קאָפּ דינט נישט, קומען אָפּ די פיס.
— אויב ביקן זיך — איז צום קאָפּ און נישט צום שוואַנץ.

פלאַנצן

— ער איז שוין אַנ'אָפּגעשלאָגענע הושענאָ.
— עס קלייבט זיך ווי אַנ'אַרבעס צו דער וואַנט.
— אַז מע האַקט האָלץ פאַלן שפּענער.
— וווּ מע זעט אים נישט, דאָרט וואַקסט ער אויס.
— א מענטש וואָס טרענקט זיך, כאַפּט זיך אָן אויך אין א שטרוי.
— דאָס עפּעלע פאַלט ניט ווייט פון ביימעלע.
— ס'איז הפקר פּעטרושקע.
— אַז מע עסט ניט קיין קנאָבל, פילט זיך ניט פון מויל.

יידן און נישט־יידן

— גאָטעניו, היט מיך אָפּ פון גויעשע הענט און פון יידישע מיילער.
— אַז מע גיט נישט יעקב'ן, גיט מען עשיו'ן.
— מיט יידן איז גוט קוגל צו עסן.

— שוועד צו זיין א ייד.
— וואָס ס'וועט זיין מיט כלל ישראל, וועט זיין מיט רב ישראל.
— צווישן יידן ווערט מען נישט פארפאלן.
— יעדער ייד האָט זיין פעקל.
— ס'איז בעסער א ייד אָן א באָרד, ווי א באָרד אָן א ייד.
— א מזל פון א גוי.
— מע קען נישט שאצן א יידישע נשמה.
— דער ערל איז טרייף, אָבער זיין גראָשן איז כשר.

פרויען

— ברײַנפן דארף זיין שטארק, ווייך — אלט, און ווייבער — יינג.
— אנ'אלטע מויד נאָך דער חופה ווערט א יינג ווייבל.
— אז סע זענען נישטאָ קיין מיידלעך, טאנצט מען מיט שיקסעס.
— אז מיידלעך קענען נישט טאנצן, קענען די קלעזמער נישט שפילן.

געסט

— וואָס פאר א "גוט מאָרגן", אזא "גוט יאָר".
— א גאסט אויף א ווייל, זעט אויף א מייל.
— א גאסט אין פראָסט.
— א גאסט קומט ווען ער וויל און גייט ווען ער וויל.
— א פאטש פארגעסט מען, א וואָרט געדענקט מען.

בעלי־חיים

— אדם א מענטש, קאטשקע רוק זיך.
— די אייער זענען קלוגער ווי די הינער.
— אנ'אָקס האָט א לאנגע צונג און קען קיין שופר ניט בלאָזן.
— ער איז ני בע, ני מע, ני קוקוריקו.
— זי בלאָזט זיך ווי אנ'אינדיק.
— א געשלאָגענעם הונט טאָר מען קיין שטעקן נישט ווייזן.
— דעם ערגסטן הונט קומט אָן דער בעסטער ביין.
— א הונט צי אנ'אינדיק — אבי א עוף אויף שבת.
— אז מע לאָזט א הונט אויף דער באנק, שפרינגט ער אויפן טיש.
— א הונט וואָס האווקעט — בייסט נישט.
— א וואָרים, ווען ער קריכט אריין אין כריין, מיינט ער אז קיין זיסערס איז נישט פאראן.
— ער זעט זיך אָן ווי א פלוי אויפן שפיץ קלויסטער.
— ער עסט חזיר און מאכט א ברכה.
— גוט פון א חזיר א האָר.
— פון א חזיר־עק קען מען קיין שטריימל נישט מאכן.
— עס פאסט אים ווי א חזיר אנ'אוירינגל.
— ער וועט לאכן מיט יאשטשערקעס.
— דער מענטש זינדיקט און דער האָן איז די כפרה.

— ער איז א מבין ווי א קאץ אויף הייוון.
— דער מענטש איז שוואכער פון א פליג און שטארקער פון אייזן.
— זי איז מקנא א שפין אויף דער וואנט.
— ער פארכאפט די נעץ פאר די פיש.
— א פליג קען אויך קאליע מאכן.
— א געשענקט פערד קוקט מען נישט אין די ציין.
— אָט איז ער אויפן פערד, באלד אונטערן פערד.
— א פערד האָט פיר פיס און פאַטיקעט זיך, הייגט א מענטש מיט צוויי פיס.
— דאָס גוטע פערד שלאָגט מען.
— די קאץ וואשט זיך — ס׳וועלן קומען געסט.
— ער איז אוועקגעפאָרן א קליין קעלבל און זיך אומגעקערט א גרויסער אָקס.
— ער קוקט אריין ווי א האָן אין ״בני־אדם״.
— א קאץ, וויאזוי מעווארפט זי, פאלט זי אויף די פיס.
— זיי קומען אויס ווי צוויי קעץ אין איין זאק.
— מע שיקט נישט די קאץ נאָך סמעטענע.
— אז מע שערט די שאָף, ציטערן די לעמער.
— ער שלעפט די קו אפן בוידעם.

ליכט און פינצטערניש

— אזוי איז מיר ביטער און אזוי איז מיר פינצטער.
— יעדן דוכט זיך, אז בא יענעם לייכט זיך.
— א שיינע וועלט, א ליכטיקע וועלט — אָבער ווי פאר ועמען.
— אלע גוטע זאכן קומען אומגעריכט.
— ער זוכט א נאָדל אין א וואָגן שטרוי.
— אז סע גליקט איז מען א חכם.

✩

מרדכי רישפי (פייערמאן)

אויסוואל פון ידישע פאלקס-לידער געזונגען אין קאפרעשט

1) העי, דו, דו, רוק דיך צו
2) שווארצע אויגן האָבן פייער
3) צי געדענקסטו ווען מיר זענען געגאנגען שפאצירן
4) זאָלסט נישט גיין צו קיין אנדערע מיידאלעך

5) וואָס זשע ביזסטו ברוגז, כ'ווייס דאָך נישט פארוואָס
6) מיט א נאָדל, אָן א נאָדל
7) צען ברידער זענען מיר געווען
8) העמערל, העמערל קלאפ
9) עמד, שער און אייזן
10) שיכאלעך איך פוץ, שיכאלעך די נייע
11) לאָמיר זיך געזעגענען, יאשא פאָרט אוועק
12) מי ידבר, מי יספר, העי — וואָס די אלעף באדייט
13) שימחת־תורה האָפעניו, מיטן פיסאלע קלאָפעניו
14) ס'איז געווען אמאָל א פאסטוכל
15) אוי, אוי א שטעקאלע
16) פרונזא ווערדע — גרינע בלעטער
17) שלאָף מיין קינד, מיין טרייסט מיין חיות
18) אונטר משה'לעס וויגאלע
19) אויפן הויכן בארג, שטייען א פאָר דייטשן
20) דער זומער איז געקומען
21) אין וועלדל באם טייכל
22) כ'האָב דיך ליב ווי א פסח'דיקן ראָסל
23) קויפט א צייטונג
24) אוי ווייַ מאמעניו, כ'שטיי און ציטער — א חסידל א געטרייער
25) אברהם איז שוין דאָ און בערל איז נישטאָ
26) זעט א יינגאלע אנ'אלעף וויאזוי זשע מאכט דאָס ?
27) זאאיגראי מענע קאזאטשענקאָ נא דודו, נא דודו
28) קום אהער, דו פילאָזאָף, מיט דיין קורצן שכל
29) בייניש איז צו דער גארע געפאָרן
30) וואָס זשע וועט זיין אז משיח וועט קומען ?
31) לאָמיר זיך איבערבעטן מיט א פאָר מאראנצן
32) דער יאָלד איז מיך מקנא
33) האָט איר געהערט א מעשה, פון א ציג א ווייסע
34) שפיל ציגיינער מיר א לידל, פרונזא ווערדע אפן פידל
35) דער ערל האָט געזאָגט "טשי"
36) אבינו מלך, דאָס הארץ איז מיר פריילעך
37) איך בין א בעל־עגלה
38) פרייטיק אויפדערנאכט איז יעדער ייד א מלך
39) יומבאָ, יומבאָ, זינג מיר א לידאלע
40) אפן פריפעטשיק ברענט א פייערל
41) אז דער רבי אלימלך איז געוואָרן לוסטיק פריילעך
42) אוי, א רביצן, אוי איז דאָס א רביצן
43) בא מיר ביזסטו שיין

יוסף סקליאר, סוסקה ובני ביתם, עם אברהם הרצפלד וח"כ צבי גרשוני —
בניר־עם, ביום הולדתו ה־70 של סבא יוסף (ראה עמוד 210)

משה (מוריס) ינוביץ ואחותו שרה, בחיק המשפחה, לפני צאתם לאמריקה
(ר' "קאפרשטאים באמריקה")

בשלוט הסובייטים
אין סאוויעטישן רעזשים

ד״ר נחום (ניוקע) פידעלמאן

אין קאַלטן און ווייטן סיביר

אין לויף פון יאָרן...

לויט ווי מיינע עלטערן פלעגן דערציילן, האָב איך פון קליינערהייד ארויסגעוויזן פעיקייטן, פלייסיקייט און א זעלטענעם זיכרון. דאָס האָבן באמערקט די מלמדים, וועלכע האָבן אונטערגעמונטערט מיין נאטירלעכע נייגונג צו לערנען אויך אליין. אזוי פלעג איך אריינגיין, נאָכן חדר, צו יאָסל שוחט, וועלכער האָט מיט מיר פאַרגעזעצט דאָס לערנען און איינגעפלאנצט אין מיר נאָכמער די ליבע צום לערנען. ער איז זער אָפט דערשטוינט געוואָרן, ווען איך האָב ציטירט אויף אויסנווייניק גאנצע בלעטער פון דער גמרא. יאָסל שוחט איז געווען דער, וואָס האָט געווירקט איך זאָל ווערן אביסל רעליגיעז, כדי זוכה צו זיין צו עולם הבא...

יאָסל שוחט איז אויך געווען דער, וואָס האָט פאַרגעשלאָגן איך זאָל לערנען גמרא ביי דוויד־לייב פעליציאַן, וועלכער האָט זיך אין יענער צייט גערעכנט אלס דער תלמיד־חכם פון שטעטל. זיין חיסרון איז געווען, וואָס ער פלעגט קריטיקירן יעדן איינעם, אפילו זיינע תלמידים. אָבער ווען מע האָט אים געפרעגט וועגן ניוקען, פלעגט ער צולייגן א פינגער צום שטערן. א סימן אז ״ער האָט א גוטן קאָפ״ אויף זיך.

דאָס אליין איז געווען גענוג מיר צוצוגיבן מוט און די עלטערן האָבן באשלאָסן צו שיקן מיך פאַרצוזעצן דאָס לערנען. דעמולט איז געווען פאָפולער, איבער גאנץ רוסלאנד, די ישיבה אין לידאָ (ליטא) אונטער דער אָנפירערשאפט פון הרב ריינעס — דער גרינדער פון ״מזרחי״ (בדרך כלל זענען די רבנים געווען קעגנער פון ציוניזם). אין דערדאָזיקער ישיבה האָט מען געלערנט אויך אלגעמיינע בילדונג.

אין א יאָר ארום, ווען איך בין צוריקגעקומען אין שטעטל, האָב איך אנגעהויבן זען אלעס אנדערש ווי געווען. איך האָב געטראכט וועגן אלגעמיינער בילדונג און צוגענומען לערערס כדי צוצוקומען צו 4 קלאַס גימנאזיע. 4 קלאַס — דאָס איז געווען, דעמולט, די העכסטע מדריגה צו ווערן אפטייקער אין שטעטל (קיין גרעסערע בילדונג ווי אפטייקער איז אין קיין שום שטעטל נישט געווען). נאָך דעם, בין איך געפאָרן קיין אָדעס און דאָרט אָפגעגעבן עקזאמענעס פאַר 6 קלאַס. אין 18־טן יאָר, ווען ס׳איז אויסגעבראָכן די רעוואָלוציע, בין איך צוריקגעקומען פון אָדעס.

מיטן אריינקומען פון די רומענער, האָב איך געלערנט אין קעשענעוו אין א רומענישער גימנאזיע און געענדיקט אין 1921. וואָס טוט מען ווייטער? האָב איך מיך פארשריבן אין מעדיצינישן פאקולטעט אין יאס. אָבער צוליב די אנטי־סעמיטישע איבערפאלן פון קוזיסטישע סטודענטן, בין איך אריבערגעגאנגען אין לערער־סעמינאר אין יאס, וואָס איז באשטאנען פון 3 קורסן. ווייל כ׳האָב געקענט גוט עברית, האָט מען מיך אויפגענומען אויפן דריטן קורס און געענדיקט דעם סעמינאר. צוזאמען מיט מיר האָט דארט געלערנט דער דיכטער אליהו מייטוס, מיט וועמען איך בין געווען באפריינדעט.

צוריקק מענדיק קיין קאפרעשט, האָב איך באשלאָסן צו גרינדען אנ״עזרת־חולים״. סע האָט דעמולט געבושעוועט די היספאנקע און טיפוס און מע האָט באדארפט ארומגיין ארום די קראנקע. אזויווי כ׳האָב נושא־חן געווען ביי מיידלעך, האָבן זיי זיך מאָביליזירט אויך צו דעם. מיט יוחנצ״ס מיטהילף, זענען מיר בײדע געגאנגען יעדע וואָך איבערן שטעטל און געשאפן א פאָנד דורך די געזאמלטע 2—5 לעי. מיט דעם געלט האָבן מיר געמאכט ווייסע כאלאטן און קעפקעס, געקויפט א טערמאָמעטער און איינגעפירט אז מע זאָל גיין דעזשורעווען ביי די קראנקע. מע האָט געשמועסט אין שטעטל, אז אדאנק דער ״עזרת־ח לים״ איז די עפידעמיע איבערגעריסן געוואָרן.

אין יאָר 1924 האָב איך חתונה געהאט מיט זעלדען. אין 1925 בין איך אוועק געפאָרן קיין אויסלאנד. איך האָב אויגעוויילט באזעל, אין דער שווייץ, ווייל אין זיכרון איז געווען איינגעקריצט אלס פלאץ, וווּ ס׳איז פאָרגעקומען דער ערשטער ציוניסטישער קאָנגרעס. אין באזעל בין איך געווען ביז 1932 און געענדיקט מיט אויצייכענונג (קום לאודא) פאקולטעט פון פארמאצעאוטיקא און דאָקטאָר כימיע.

אין דער צייט וואָס כ׳בין געווען אין אויסלאנד, האָב איך זער פיל צייט געווידמעט דער געזעלשאפטלעכער טעטיקייט. דאָ זענען געווען אסאך סטודענטן פון פוילין און פון ליטע; איך בין אויגעוויילט געוואָרן אלס פאָרזיצער פון סטודענטן־ארגאניזאציע.

אין 1932 בין איך ווידער געווען אין קאפרעשט און נאָך נישט געהאָט קיין באשטימטע פלענער. פונקט דעמולט, אין חודש יולי, איז פאָרגעקומען א באל דורכגעפירט פון שמעון־יענקל. כ׳האָב געבעטן דאָס וואָרט צו באגריסן דעם באל, האָט מען מיך נישט צוגעלאָזט צו וואָרט, כאָטש מיר האָבן געהאָלפן צוגרייטן אלעס. ס׳איז אנטשטאנען א וויכוח און דער באל איז דורכגעבראָכן. איך האָב וועגן דעם מיטגעטיילט קיין קעשענעוו און אויך געפאָרן אין מרכז. דאָ האָב איך בעקומען א באפולמעכטיקונג אָנצופירן מיט דער ציוניסטישער אָרגאניזאציע אין קאפרעשט. אלס פועלי־ציוניסט, האָב איך געהאלטן פאָרטרעגע: פארוואָס מ׳דארף זיין א ציוניסט? וואָס איז פועלי־ציון? די אָנגעזעענסטע ציוניסטן אין שטעטל זענען דעמולט געווען: יאָסל סקליאר, לייזער גייסינער, שמעון גייסינער, יענקל גאָלדענבערג, חיים־לייב כערסאָנסקי, מרדכי גאָלדענבערג, ברוך יוציס, שלייען ווי איך — יענקל מער (רעוויזיאָניסט) און בערל זאלצבערג (מזרחי). מיט דער צייט, פלעגן קומען פאָרשטייער פון מרכז צו זאמלען פאר ״קרן היסוד״; דערנאָך פלעגט מען מיך איינלאדן קיין קעשענעוו צו באריכטן. מע האָט מיר מארגעשלאָגן איבערצופאָרן קיין קעשענעוו, אָבער איך האָב גראד אָנגעהויבן צו אינטערוועניען וועגן עפענען אנ׳אפטייק אין קאפרעשט, כאָטש מאָטל טאָרבאן און ליאָווא כייעס זענען געווען קעגן.

כ׳האָב זיך באטייליקט אין פאריייניקונגס־קאָפערענץ אין בוקארעשט, מיטן אָנטייל פון אנשל רייס און טארטאָקאָווער. מע האָט באשלאָסן וועגן איחוד מיט ״צעירי־ציון״ און איך בין אויסגעוויילט געוואָרן אלס מיטגליד פון צענטראל־קאָמיטעט. דעמולט האָט מען מיך אויגעוויילט אין קאפרעשט אלס פאָרזיצער פון דער קהילה. אין 1.3.1939 האָט מען מיר פארשריבן אין ״ספר־הזהב״, פאר מיין טעטיקייט, און מע האָט באשלאָסן אז מיין בילד זאָל הענגען אין דער קהילה.

די סאָוויעטן זענען געקומען

די סאָוויעטן זענען געקומען קיין בעסאַראַביע אין יאָר 1940. כ׳האָב באַלד דערפילט אַז סע וועלן זיין צרות. בומא און הערצל גייסינער זענען געווען גוט באַפריינדעט מיט מיר. אין בוקאַרעשט פּלעגן זיי קומען צו מיינע פּאַרטראַגן, כאָטש זיי זענען געווען קעגנער פון ציוניזם. ביים אַריינקומען פון די סאָוויעטן, האָט מיר בומא געזאָגט: ״נעמענדיק אין באַטראַכט דיינע אויפטועכצער פאַרן שטעטל און פאַר די בעלי־מלאכות, גלויב איך אַז איך וועל האָבן אַ שטיקל ווירקונג, אַז מע זאָל דיך נישט אַרעסטירן. ווי ווייט איך וועל קענען וועל איך דיך פאַרטיידיקן״.

די קהילה האָט זיך פאַרמאַכט, די תעודה פון ״ספר הזהב״ האָב איך תיכף אַראָפּ־גענומען און צעריסן. מע האָט מיך אַרויסגעשטעלט פון דער שטוב און האָב געוווינט אין הויף. די אַפּטייק האָט מען צוגעמאַכט.

ס׳איז געווען אין סאָראָקע אַ דאָקטאָר גורי, אַנ׳אָנגעזעענער פּאַרטיי־מאַן. האָב איך זיך צו אים געווענדעט וועגן אַרבעט. ער האָט מיר געזאָגט, אַז מע ווייסט וועגן מיין ציוניסטישער טעטיקייט און אַז צו די וואַלן, צום רומעניש פּאַרלאַמענט, האָב איך פיגורירט אויפן יידישן צעטל אַלס קאַנדידאַט. ווען דאָקטאָר גורי האָט מיר געזאָגט, אַז מע וועט מיר נישט געטרויען קיין פאַראַנטוואָרטלעכע אַרבעט, בין איך געפאָרן קיין קעשענעוו צו איינעם שאָר — נאַטשאַלניק פון ״גלאַוואַפּראָוולעניע״ איבער בעסאַראַביע. אין אַ געשפּרעך מיט אים, ביז אינדערפרי, האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז סע איז אים באַקאַנט די גאַנצע טעטיקייט מיינע אַלס ציוניסט און מיין ״שטרעבן אָפּצווענדן די מאַסן פון קאָמוניזם״. ער האָט אויך געזאָגט, אַז איך וועל נישט קענען בלייבן אין קאַפּרעשט. איך וועל איבערפאָרן קיין בעלץ און דאָרט זיין שעף פון קאָנטראָלנער לאַבאָראַטאָריע.

צוויי מאָנאַט, נאָך דעם ווי מיר האָבן זיך איבערגעפירט קיין בעלץ, איז געקומען אַ קאָמיסיע פון דריי, צווישן זיי אַ פּרוי אַ יידישקע, כדי צו זען די לאַבאָראַטאָריע, וואָס כ׳האָב איינגעריכטעט לויטן מוסטער פון באַזעל. די פּרוי האָט געזאָגט, אַז לויט די דאָקומענטן און פעיקייטן פאַסט עס, אַז איך זאָל אָנפירן מיט אַ לאַבאָראַטאָריע אין מאָסקווע; אַ מיטיילונג וועגן דעם וועט מען מיר שיקן אין אַ פּאָר מאָנאַט אַרום. איך האָב געוואַרט, מיט אומגעדולד, אַז די גוטע בשורה זאָל קומען; אָבער אין 30־טן יוני, פרייטיק פאַרטאָג אַרום 4 אַזייגער, האָט מען געקלאַפּט אין דער טיר. מענטשן פון דער נ.ק.וו.ד.. — ״דאַרפסט פאַרלאָזן בעסאַראַביע אויף אַ קליין שטיקל צייט. פאָרסט צוזאַמען מיט דער פרוי. נעם מיט מיט דיר אייניקע נויטיקסטע זאַכן!״.

הערנדיק דאָס, בין איך געבליבן זיצן האַלב־פּאַראַליזירט און נישט געקענט אויפ־הויבן זיך פון בענקל. אַפילו נישט געדענקט מיטצונעמען מיט זיך דעם דיפּלאָם. אַדאַנק דעם, וואָס זיי האָבן גענומען די דיזערטאַציעס, האָב איך שפּעטער געהאָט עפּעס אַ באַווייז.

✡

אויפן וועג צום גיהינום

מע האָט אונדז געפירט אויף אַ לאַסט־מאַשין צו דער סטאַנציע. אויפן וועג האָב איך געזען איציק ליבסטאַג, וועלכער האָט געוווינט אין בעלץ. מיר זענען אַריין אין די וואַגאָנעס, וואָס זענען געווען איבערפולט מיט מענטשן. אין אַ האַלבער שעה אַרום האָט

מען מיך ארויסגערופן — ״כדי מענער זאָלן ניט פאָרן צוזאמען מיט פרויען!״ כ׳האָב נישט באוויזן מיטצונעמען מיט זיך גארנישט און איבערגעלאָזט אין דעם וואגאָן די פרוי זעלדע מיטן מיידעלע — שרה. איך האָב געמיינט, אז די צעטיילונג איז א צייט־ווייליקע, האָב איך דאָס גאנצע ביסל ״דאָברא מזל״ איבערגעלאָזט ביי דער פרוי אין וואגאָן, אפילו די פאפירן נישט גענומען מיט זיך.

אין וואגאָן האָבן זיך געפונען פיל מענטשן פון בעלץ און פון אנדערע שטעטלעך. מע האָט מיך אויסגעוויילט אלס ״סטאראָסטא״ פון וואגאָן; מע האָט מיר געגעבן א פלאץ אויף דער אויבערשטער באנק לעבן א פענצטערל. מיין אויפגאבע איז באשטאנען אין מעלדן די שומרים אין פאל ווען איינער שטארבט. ס׳איז טאקע געשען אזא פאל; האָב איך נישט וויניק געשריגן ביז מע האָט אים, ביי דער ערשטער סטאנציע, אראָפגענעמען. אויפן וועג האָט מען אונדז געגעבן עסן הערינג, אָבער וואסער — נישט. שטעלט אייך פאָר די לאגע פון די מענטשן ווען זיי עסן הערינג און באקומען נישט קיין וואסער צו לעשן דעם ד׳רשט... סע האָט גערעגנט אינדרויסן. איך האָב אויסגעשטרעקט די האנט, דורך די גראַטעס, און איבערגעגעבן די וואסער פון האנט צו האנט, ביז די שומרים האָבן דערזען און האָבן מיר א קלאפ געטון אויף דער האנט. אזוי האָבן מיר זיך געמוטשעט און צוויי מענטשן האָבן געחלעשט. איך האָב געוואָלט זען מיט וואָס איך קען העלפן; בין איך אנידערגעפאלן, ווייל כ׳בין געווען הונגעריק, דורשטיק און מיד. מע האָט מיך קוים דערמונטערט. אזוי זענען מיר געפאָרן פון 13־טן יוני ביזן 10־טן יולי 1941. דער וואגאָן איז געווען א לאסט־וואגאָן, אָן פענצטער, מיט פארשלאָסענע טירן. אינמיטן וואגאָן איז געשטאנען א קעסל, וועגן די באדערפענישן. אָבער די גרעסטע טייל מענטשן האָבן געליטן פ.ן פארשטאָפונג און בויך־ווייטיק. מע האָט אריינגערופן א דאָקטאָר, וואָס איז געפאָרן אין נאָענטן וואגאָן, אָבער ער האָט גאָרנישט געקענט העלפן.

מיר זענען אָנגעקומען קיין קאזעלטשינא אין דער אוקראינע. דאָרט איז געווען א מאָנאסטיר. ביינאכט האָט מען אונדז ארויסגענומען פון וואגאָנעס, אויסגעשטעלט אויפן פעלד, ארומגענומען מיט הינט. די היטער האָבן באפוילן צו שטיין אלע אין איין ריכטונג און ניט אויסדרייען זיך. נעמענדיק אין באטראכט, אז כ׳בין געווען אָנגעטאָן זומערדיק, האָב איך זיך אויגעדרייט מיט דער פלייצע צו דער פלייצע פון אנ׳אנדער ארעסטאנט און אזויארום זיך דערווארימט אביסל. מיר זענען אזוי געשטאנען 3 שעה. שפעטער האָבן מיר זיך דערוווסט, אז סע איז געווען א באפעל אונדז אויסצושיסן; מע האָט נאָר געווארט אויף א פאראָרדנונג. זיי אליין האָבן אונדז דערציילט. אז מיר האָבן געהאָט א באזונדער מזל...

נאָך די פאָר שעה אין דער פרישער לופט האָבן מיר, צוריקקערנדיק זיך אין וואגאָן, דערפילט נאָך מער די ענגשאפט און פארדומפענע לופט. סע איז געוואָרן א הוסעריי, א קרעכצעריי און חלשות. און דאָ זענען געקראָכן אויף אונדז די לייז אָן אויפהער. מיט מיר אין וואגאָן איז אויך געווען יענקל איוועשער. ער האָט געהאָט מיט זיך אסאך באגאזש און איז געליגן נישט ווייט פון מיר. איך האָב נישט געהאָט אויף וואָס צו שלאָפן. פון ליגן האָט זיך מיר אנגעקוועטשט א ווונד, אזוי אז איך האָב נישט געקענט ליגן, נישט אויף דער פלייצע, נישט אויף די זייטן. אזוי האָבן מיר זיך געמוטשעט, אין דער ענגשאפט, ביזן 10־טן יולי, ווען מיר זענען אָנגעקומען אויפן פלאץ סווערדלאָווסקי אָבלאסט.

״ברוכים הבאים״

ווען מיר זענען אריינגעקומען אין לאגער, האָבן מיר געזען אויפן טויער אנ׳אויפ־שריפט: ״ברוכים הבאים״ — מחנה לתיקון המידות. מיר זענען געווען אזוי נאיוו און מיר זענען געווען זיכער, אז מיר וועלן דאָ באקומען ארבעט; אז איך האָב מיר פארגעשטעלט וויאזוי איך וועל זיי איבערצייגן, אז איך קען אָנפירן מיט א לאבאָראטאָריע, כאָטש כ׳האָב נישט קיין דאָקומענטן ביי זיך. פלוצים האָט מען אויסגערופן: ״ווער ס׳וועט טאנצן לויט די קלאנגען פון דער גיטארע, וועט באקומען א דאָפּלטע פּאָרציע״. סע זענען געווען עטלעכע גויים, וועלכע האָבן געטאנצט, אנדערע האָבן פּרובירט און געפאלן. נאָכדעם האָט מען אונדז געגעבן צו עסן זופּ. אין לעבן האָב איך נישט געפילט אזא טעם ווי כ׳האָב געפילט ביים עסן דעם זופּ. ווידער האָט מען געגעבן הערינג, אָבער דאָסמאָל — מיט וואסער. מע האָט אונדז אריינגעפירט אין באראקעס. דער לייטער האָט געהייסן פירן אין באָד אריין און די קליידער גיבן צו דיזענפעקציע. נאָך דער באָד האָב איך מיך געפילט גוט, קיינמאָל נישט געשלאָפן אזוי געשמאַק. צוויי טעג האָבן מיר נישט געארבעט.

אין מיין לאגער און אין א צווייטן האָב איך באגעגנט עטלעכע באקענטע, צווישן זיי קאפרעשטער: יענקל איווטשער, לייב טראוב און דעם דירעקטאָר פון דער שולע — באָדיא. דער לעצטער האָט געהאט פאראגראף 58 — ליבעראל; לייב טראוב האָט אויך געהאָט א לייכטן פאראגראף און באקומען נאָר 3 יאָר. לויט ווי מ׳האט מיר דערציילט, האָט מען ״אויפגעהויבן״ אין קאפרעשט, נישט קיין רייכע, נאָר אזעלכע וועלכע האָבן באהאלטן סחורות. אזוי האָט מען געפונען סחורה ביי ארקע פידעלמאן; ביי ברוך וועקסלער האָט מען געפונען 300 חזירים (א פראָדאנעשטער גוי האָט אויך געהאָט, אָבער ער האָט באלד פארטיילט). אויף יענקל איווטשער האָט מען אנגעגעבן אין זאהאָרנע, אז ער איז פאָסעסאָר דאָרט און האָט תבואה.

קיין מישפּט איז נישט פאָרגעקומען, נאָר מע האָט אונדז אריינגערופן צו א קאָמיסיע פון דריי (״טראָיקא״). ווייזט זיך ארויס, אז זיי זענען געווען גוט אינפאָרמירט וועגן יעדן איינעם. מיר האָבן זיי געוויזן קאָפּיעס פון די ערלויבענישן, פון דער רומענישער רעגירונג, אז איך האָב רעכט אר.יסצוטרעטן אויף מיטינגען.

דער ״קין־צייכן״ — ק.ר.ד.

אין דער קאָמיסיע האָט מען געפסקנט, אז איך געהער צו דער קאטעגאָריע ק.ר.ד. (קאָנטרא רעוואָלוציאָנאיא דעיאטעלנאָסט־טעטיקייט) און מיך פארמישפּעט אויף 10 יאר קאטאָרגע און לעבנסלעגגלעכן גירוש (נאָך דער מילחמה איז דער מאקסימום גירוש געווען 25 יאָר). אויף דער ארבעט האָט מען געשיקט אָפּהענגיק פון פאראגראף: גרינגע ארטיקלען — לייכטערע ארבעט; אונדז האט מען געשיקט האקן וואלד אין דער טאיגא. דאָס איז א געגנט פון פארפרוירענע בלאָטעס אין צפון, ווו סע וואקסן אייביקע וועלדער און מע באדארף זייגן דיביימער. דאָ געפונט זיך א ״מאשקא״ — אזא מין פליג, וואס קריכט אריין אין די אויגן און צועסט דאָס פנים. מע קען דאָ אָן מאסקעס ניט ארומגיין. אין יענער צייט בין געווען זער שטארק פיזיש, ווען נישט וואָלט איך נישט געווען אויסגעהאלטן. יענקל איווטשער האָט נישט געהאָט קיין כוח און איז אומגעקומען. באָדיא האָט דווקא אויסגעהאלטן, אָבער ווען ער איז צוריקגעקומען אהיים איז ער פאראליזירט געוואָרן.

נאָך דעם האָט מען אנגעהויבן צו שיקן אונדז פון איין פונקט צום צווייטן, כדי מע זאָל זיך נישט דערוויסן סודות פון דער געגנט, כדי נישט צו זיין צ׳ופיל אויף איין פלאַץ און כדי זיך נישט צופיל באפריינדן מיט די שומרים פון לאגער. ס׳זענען געווען ארעסטאנטן, וועלכע פלעגן באקומען גרויסע פעקלעך און, גיבנדיק א גרויסן טייל די שומרים, האָט מען זיי נישט ארויסגעשיקט צו דער ארבעט. איך האָב נישט געהאט פון וועמען צו באקומען פאסילקעס.

אינצווישן, איז אויסגעבראָכן אנ׳עפידעמיע פון מאָגן־קראנקהייטן. דער לאגער־קאָמאנדאנט האָט געפרעגט ווער סע קאָן אָנפירן מיט אנ׳אפטייקל. אָבער ווען ער האָט זיך דערוווסט אז איך בין ר.ק.ד. האָט ער געזאָגט, אז מע טאָר מיר ניט פארטרויען. ערשט ווען מענטשן זענען געשטאָרבן, האָט מען ערלויבט, אז איך זאָל זיך באשעפטיקן מיט דער אפטייק, אָבער מע מוז אויפקוקן וואָס איך טו. איך האָב נישט געטאָרט אָפזאגן, האָב אָבער געזאָגט אז איך פיל זיך שוואך. האָט מען מיר געגעבן צוויי שיסאלעך קאשע... די אפטייק איז געווען אין א צימערל אין באראק. צו מיין גליק, האָט מען אויפגעהערט שטארבן. כ׳האָב געגעבן די קראנקע קאָנצענטרירטע מארגאנצאָווקע, וואָס דיזענפעצירט; און אזויווי די עפידעמיע איז סיי ווי געגאנגען צו ענדע, האָט מען דעם דערפאָלג צוגעשריבן מיר — אז איך האָב אָפגעראטעוועט מענטשן.

אין א טאָג איז געקומען איינער פון מ.וו.ד., וועלכער האָט אויפגענומען מענטשן מיט לייכטע ארטיקלען און א טייל פון זיי פארלייכטערט אָדער באפרייט. ווען ער האָט דערזען מיך ארבעטן אין אפטייק, האָט ער געפסקענט צוויי טעג קארצער דעם קאָמאנדאנט, ווייל ער האָט געגעבן א תפקיד א ר. ק. ד.. מיך האָט ער געהייסן שיקן צו געוויינלעכער ארבעט, ביז ס׳איז געקומען א צווייטע עפידעמיע און מע האָט געגעבן א פאראָרדנונג מיך צו באשעפטיקן שטענדיק אין אפטייק.

זומער פלעגט מען אויפשטיין 5 אזייגער, געגעבן אביסל סופ פון קראָפּיווע און א שטיקל ברויט פון 200—300 גראם. זונטיק פלעגט מען גיבן א שטיקל פלייש. מערסטנטייל פלעגן די שומרים ארויסנעמען דאס פלייש פון קיך. צו דער ארבעט האָט מען אונדז געשיקט עסן — א קאלטע זופ מיט פערלגרופן. ווינטער איז געווען בעסער, ווייל די מאשקא האָט נישט געביסן. זומער פלעגט מען נישט קענען איבערטראָגן ווי מ׳איז געוואָרן צעביסן. געארבעט האָט מען 8 שעה א טאָג און 2 שעה גיין צו דער ארבעט. א צייטונג האָט מען געקענט זען נאָר זונטיק. אין דער באראקע איז מען געשלאָפן לויט 3 שטאָקן, איין בעט נעבן צווייטן. אין דער באראקע פון די ״אָטליטשניקעס״ (די אויסגעצייכנטע) זענען געווען אויך מאטראצן, אויך א קאָלדרע און מע האָט ריין געמאכט. דאָרט זענען געשלאָפן אויך די, וועלכע זענען געווען אין גוטע באציונגען מיט די שומרים... פון דער פאמיליע האָב איך גאָרנישט געוווסט אין משך פון 3 יאָר.

איך בין, אין א געוויסער צייט, געווען באפולמעכטיקט צו קאָנטראָלירן צי דאָס עסן איז גוט און פלעג אלעמאָל פארזוכן. האָב איך אָפגעמאכט מיטן קאָכער, אז ער זאָל מיר ארויסגעבן א האלבן קעסל קאשע און איך האָב צעטיילט די יידן. ביז סע האָט זיך געטראָפן, אז איינער א ייד האָט מיך געמאסערט. מע האָט מיך אראָפּגענומען פון דערדאָזיקער ארבעט און געגעבן איזאָלאטאָר. דאָרט ווערט געגעבן עסן נאָר איינמאָל אין טאָג. סע איז דאָ א קליין פענצטערל, ווו דער דיזשורנע קוקט אז מע זאָל זיך נישט צולייגן. אין א טאָג, האָט מען מיך ארויסגערופן און געזאָגט, אז סע איז דאָ פאר מיר א פאָסט־קארטל. אהרון איוושער האָט מיר געשריבן, אז אסתר בלומיס שיקט דעם

אדרעס פון זעלדען מיטן קינד. איך האָב מיך צעזיגנען אין איזאָלאַטאָר. ביז דער היטער האָט געשריגן, אז מע וועט מיר פארלענגערן די שטראָף. נאָך דעם ווי כ'בין ארויסגעגאַנגען פון איזאָלאַטאָר, האָב איך אָנגעשריבן א בריוו צו דער פאמיליע און זייט דעמולט האָט זיך געפירט א בריוו־אויסטויש.

דאָקטאר ג.רי, וועלכער איז געווען דער לייטער פון דער געזונטהייטס־אָפּטיילונג אין סאָראָקער קרייז, איז אויך געווען מיט מיר צוזאמען אין לאגער. די סיבה איז פאָלגענדע: ווען ער איז געווען מאָביליזירט אין דער מילחמה, האָט ער דערציילט, אז סע איז נישט ריכטיק או אין בעסאראביע הערשט הונגער. ער קומט פון דאָרט און ער האָט אליין געזען ביי פויערים קו, ציגן, חוירים א.א.וו.. אין א טאָג האָט דער נאטשאלניק אריינגעבראכט צו מיר דעם דאָקטאָר גורי, וועלכער האָט זיך צעוויינט, אז ער איז אויך געווען פול מיט גלויבן און איינגעזען, אז ער האָט זיך אפגענארט. מיר זענען געוואָרן גוטע חברים, ביז מע האָט אונדז צעטיילט.

יענקל איווטשער איז געווען מיט מיר א שטיקל צייט. מלך הויכמאן, ברוך וועקסלער און פרוים הויכמאן האָבן אויך געהאט א לייכטן ארטיקל (פון 3 ביז 4 יאר) און ווען זיי לעבן, וואָלטן זיי אהיימגעקומען קיין קאפרעשט.

☆

זעלדע: תיכף, אויף דער באן־סטאנציע אין בעלץ, האָט מען אונדז צעטיילט: די מענער באזונדער, און די פרויען מיט די קינדער זענען געבליבן אין וואגאָן. נאָך קאפרעשטער זענען נישט געווען מיט אונדז. 5 וואָכן זענען מיר געפאָרן מיט דער באן, נאָכדעם האָט מען אונדז איבערגעזעצט אין א בארזשע (א מין פאראָכאָד). די וואסער איז געווען נישט זער טיף, אזוי אז מענטשן האָבן באדארפט אראָפּגיין און אונטערשטופן די בארזשע, כדי מ'זאָל קענען פאָרן ווייטער. מיר זענען ממש געווען איינגעטונקען אין שמוץ; אזוי אז מענטשן זענען געשטאָרבן ווי פליגן.

אין טאָמסקער אָבלאסט האָט מען אונדז צעשיקט גרופנווייז. איך בין אריינגעפאלן אין א זער אָרעמען קאָלכאָז. דאָרט האָט מען אונדז געטריבן צו דער ארבעט. ווער ס'האָט נישט געארבעט ווי געהעריק, פלעגט מען אראָפּנעמען פון דער פּאָרציע ברויט. איך האָב נישט געוווסט וויאזוי צו ארבעטן מיט אן אינסטרומענט, האָב איך דערגרייכט ביז 200 גראַם ברויט א טאָג. שרה'לע, ווי קליין זי איז געווען, האָט פארשטאנען די לאגע, אין וועלכער איך געפון זיך; האָט זי אָנגעהויבן צו ארבעטן און יעדער פלעגט באוואונדערן איר פלייסיקע ארבעט. דאָס גליק איז געווען, וואָס איך האָב פארכאפּט אונדזער באגאזש מיט אונדז. פלעגן מיר בייטן אלעמאָל א קליידל פאר אנ'עמער קארטאָפל אָדער פאר א קרויט.

מע האָט אונדז געגעבן א שטיקל ערד בא דער שטוב, אין וועלכער ס'האָבן געוווינט 5 פאמיליעס; יעדער פאמיליע אין איין צימער. איך בין אריינגעפאלן צו וווינען מיט קריסטן, גרויסע אנטיסעמיטן, וועלכע האָבן אונדז געטון אין טויט אריין; זיי פלעגן אונדז באשולדיקן, אז די "זשידאנעס" האָבן געבראכט דעם קאָמוניזם. מיין טענה, אז איך בין דאָך אין דערזעלבער לאגע מיט זיי — האָט ווייניק וואָס געווירקט אויף זיי, און זיי פלעגן אונדז ממש נעמען די נשמה. דאָרט זענען מיר געווען פון 1941 ביז 1945, ווען די מלחמה האָט זיך געענדיקט. מיר האָבן ביידע געארבעט. שרה איז אלט געווען 12 יאר ווען זי איז אריין אין דעם קאָלכאָז. זי האָט געארבעט ווי איינע פון 20 יאר און האָט אויסגעפולט אלעס וואָס מ'האָט איר געגעבן צו טון. זי פלעגט גיין 5 קילאָמעטער

ביז צו דעם אָרט, ווו מע האָט באַדאַרפט אָנגריזען די באַרזשע. דאָרט האָט מען געגעבן 800 גראַם ברויט א טאָג.

איך האָב מורא געהאַט צו דערציילן, אַז מיין מאַן איז א פאַרשיקטער. סע זענען געווען מיט אונדז אייניקע בעלצער, האָט מען געשריבן מיט וועמען מע געפונט זיך דאָרט. אין דער עוואַקואַציע האָבן זיך געפונען אהרון איוווטשער און אויך אסתר בלומיס. ער האָט געוווּסט פון ניוקען דורך זיין ברודער יענקל איוווטשער. ווען אהרון האָט זיך דערוווּסט, אַז פאַמיליע פידעלמאַן געפונט זיך אין קאַלכאָז, האָט ער דורך א בריוו מיטגעטיילט מיר וועגן ניוקען און וועגן אונדז.

איך בין געווען אַזוי דאַר, ווי א סקעלעט; כ׳האָב קוים געקענט איבערטרעטן די שוועל. די פויערטעס פלעגן נישט איינמאָל זאָגן: ״די זשידאַנקע וועט אינגיכן אוועק־פּגערן״... כ׳האָב געקויפט קליינע קאַרטאָפלעכלעך און פאַרזעצט. פון צייט צו צייט פלעגן מיר אַרויסנעמען עטלעכע קאַרטאָפליעס אויף א סוף.

ווען די מלחמה האָט זיך געענדיקט, האָבן מיר זיך באַמיט אַרויס פון דעמדאָזיקן וויסטן קאָלכאָז. ביי מיר זענען געבליבן עטלעכע זאַכן, האָב איך זיי אוועקגעגעבן דעם קאָמאַנדאַנט און ער האָט אונדז אַרויסגענומען פון קאָלכאָז אין א דאָרף. דאָרט האָט שרה׳לע אויסגעלערנט נייען זאַקן, אַזוי אַז מיר האָבן לייכטער געקענט באַקומען ברויט. אויך די אַרבעט דאָ איז געווען מענטשלעכער, ווייל אין קאָלכאָז האָט מען געמוזט אַרבעטן לויט א נאָרמע. וויאַזוי זענען מיר אַרויסגעפאָרן פון קאָלכאָז? איך האָב אוועקגעגעבן א פויער עטלעכע זאַכן און ער האָט אונדז געפירט אין שליטן איינגע־שפּאַנט צו א קו. שעה׳ן לאַנג זענען מיר געפאָרן, אין א פראָסט פון 40 גראַד קעלט, ביז מיר זענען אָנגעקומען 50 קילאָמעטער ווייט פון קאָלכאָז. כדי נישט פאַרפרוירן צו ווערן, האָב איך איינגעוויקלט די פיס. שרה׳לע איז געגאַנגען צופוס.

איך האָב מיך פאַרבונדן מיט מיין ברודער הערשל, וועלכער איז געווען צוזאַמען מיט מיין מוטער אין א דאָרף. האָט ער געשריבן צו סטאַלינען און מ׳האָט אונדז ערלויבט צו זיין צוזאַמען. מע האָט מיך מקנא געווען, וואָס מיר קענען אַרויס פונעם גיהינום. אָבער הערשל מיט דער מאַמען זענען שוין געווען אוועק קיין קאַפּרעשט; מיר זענען געבליבן ווי אויפן וואַסער. א קריסט, וועלכער איז געווען פון די אַמאָליקע אַרויס־געשיקטע, האָט מיר געגעבן א בריוו צו זיין טאָכטער אין דזשאַמבול, אַז מע זאָל אונדז העלפן. דאָרט זענען מיר געווען א יאָר צייט און אַריבער קיין אַלמאַ־אַטאַ. דאָ האָבן מיר אָנגעהויבן צו קאָרעספּאָנדירן מיט ניוקען. איינמאָל האָב איך אים פון דאָרט געשיקט עפּל, אָבער ווייטער האָב איך נישט געהאַט וואָס צו שיקן.

אין אַלמאַ־אַטאַ׳ער געגנט האָט שרה אויסגעלערנט זיך וויאַזוי צו מאַכן אַנאַליזן אויף זרעים (סעמענאַ). אין א טאָג, האָט מען בא איר אַרויסגענומען איר טעשאַלע מיט אונדזערע פּאַפּירן. אַדאַנק איינעם א נאַטשאַלניק, וועלכער האָט געקענט שרה׳ן, האָבן מיר באַקומען א צייטווייליקן פּאַספּאָרט. מיט דעם זענען מיר אוועק קיין טשערנאָוויץ.

ד״ר פ י ד ע ל מ א ן: פון 1941 ביז 1951 בין איך געווען אין לאַגער. ווען כ׳האָב געענדיקט מיין טערמין, האָט מיך פאַרשיקט אויף גירוש (ססילקאַ) קיין קראַסנאָיאַרסקער געגנט. עס האָבן נישט געהאָלפן קיין אינטערווענציעס. אין שטאָט האָט מען נישט אַריינגעלאָזט, געמוזט וווינען נאָר אין ראַיאָן. אין דער טאַיגאַ אין סיביר בין איך געווען אַנ׳אַרעסטאַנט; דאָ — א פאַרשיקטער. דער אונטערשיד איז געווען, וואָס אַלס אַרעסטאַנט

איז געווען עמיצער וואָס האָט געזאָרגט פאַר דיר, דיר געגעבן א ביסל סופּ; אלס פאַרשיקטער — האָב איך באַדאַרפט פאַרדינען כדי צו האָבן די זופּ מיט קאַשע. אויף דעם אַרבעטס־פּלאַץ דאַרפסטו ווייזן אַלעמאָל דאָקומענטן ווער דו ביזסט. איך האָב מיך געווענדעט אין אַפּטייקן, אויך צו א בעקער, כדי צו מאַכן אַנאַליזן פון ברויט. אפילו ווען איך האָב צוגעזאָגט האַלב פון דעם געצאָלטס — כדי עפּעס צו פאַרדינען; קוים האָבן זיי דערזען אין די דאָקומענטן אז איך בין ק.ר.ד. — האָט מען נישט געוואָלט הערן וועגן אויפנעמען צו אַרבעט.

האָט זיך ערשט איצט אָנגעהויבן א נייער גיהנום — מע האָט אונדז געשיקט אין א באַראַקע ווו ס'האָט אַריינגערעגנט. זעלדע האָט מיר געשריבן, אז זי וויל קומען צו מיר. האָב איך געטראַכט: איך וועל דאָ אומקומען, צוואָס דאַרף זי אויך אזא סוף? באַ זיי איז איבערגעגאַנגען א חשד, אז איך האָב דאָרט אַנ'אַנדערע... דאָך איז זי געקומען פון טשערנאָוויץ. זי האָט מיך געזען וויאַזוי איך בין אויסגעדאַרט, איז זי געגאַנגען מיט מיר צו דער אַרבעט און מיר געהאָלפן זעגן האָלץ. מיר האָבן ביידע פאַרדינט וואַסער אויף קאַשע. מיר דער צייט איז אויך שרה געקומען צו אונדז.

דאָ האָט זיך אָנגעהויבן א געשיכטע פון איבערפאָרן, זענען מיר אַריבער אין אַדעלסקי ראַיאָן. האָב איך דאָ געוואָלט וואַשן פלעשער אין אַפּטייק. דער ענפער איז געווען: "מע וועט אָנפרעגן"; זעלדע איז געווען גרייט צו וואַשן די פּאָלן אין שפּיטאָל — מע וועט אָנפרעגן. האָט מען אָנגעפרעגט און דער ענפער איז געווען, אז ס'איז נישט דערלויבט צו אַרבעטן ביי קיין שום אַרבעט, קוים א זינדיקער — די שטראָף אויפן גאַנצן לעבן.

מיר האָבן אָנגעווענדעט אַלע מיטלען, אָבער די איינציקע דערלויבטע אַרבעט איז געווען — אין וואַלד. אַזוי האָבן מיר זיך געמוטשעט אָן שום האָפענונג. מיר זענען אַריבערגעפאָרן קיין קאַנסק, קראַסנאָיאַרסקי קריי; געמיינט אז דאָ וועט קומען די ישועה, האָט זיך איבערגעחזרט דיזעלבע געשיכטע. נאָר א דאַנק שרה'ס אַרבעט אלס לאַבאָראַנטין, האָבן מיר געקענט עקזיסטירן.

מיט גרויסע שוועריקייטן האָבן מיר געפּויעלט, אז מע זאָל מיך איבערשיקן קיין קאַראַגאַנדאַ, קאַזאַכסטאַנער אָבלאַסט, ווייל דאָרט איז אויך געווען א פאַרשיקונגס־פּלאַץ. דאָרט זענען מיר געווען ביזן 1956 יאָר, ווען ס'איז געווען די רעהאַביליטאַציע. מע האָט איבערגעשיקט מיין "דיעלאָ" און צוגעשיקט א פּאַפּיר אז איך בין רעהאַביליטירט; אָבער זיי האָבן נישט געוואָלט געבן א פּאַפּיר, אז כ'בין געווען 10 יאָר אַרעסטירט אין לאַגער. איין זאַך: מ'האָט אויסגעפונען אז איך בין אינגאַנצן פריי. דאַן זענען מיר איבערגעפאָרן קיין ריגאַ, ווייל דאָרט האָט זיך שרה באַקענט מיט איר מאַן.

אין קאַראַגאַנדאַ זענען געווען יידן פון בעסאַראַביע; אייניקע וועלכע האָבן מיך געקענט. האָבן זיי געפאָדערט אז איך זאָל אַרויסטרעטן מיט א רעדע. אין משך פון א שעה צייט האָב איך גערעדט וועגן ציוניזם און דער עולם האָט געשריגן "בראַוואָ" און אַפּלאָדירט. דאָס איז געווען ראש השנה, האָב איך מיך אַזוי פאַרגעסן, אז כ'האָב געהאַלטן א רעדע אויך יום כיפור. ערשט שפּעטער האָב איך זיך באַטראַכט, אז איך בין געווען א גליקלעכער מענטש, וואָס ס'האָט זיך נישט געפונען עמיצער, וועלכער זאָל צוטראָגן דער מאַכט וועגן די רעדעס. דעמולט וואָלט איך שוין געווען פאַרשיקט אויף אַלע עביקייטן. דאָס הייסט: אז מע איז נאַריש און מע גיט זיך נאָך!...

שרה זוניס (סוניה שור)

פאריתומט און פארוואגלט

אין 1941, ווען דער קריג האָט אויסגעבראָכן, האָבן מיר זיך עוואקואירט צוזאמען מיט צוויי מישפחות: משה עלקיס מיט זיין פרוי מלכה, די טאָכטער רבקה, דער איידעם באָריא און זייער אייניקל; ווי אויך די פאמיליע פעקלמאן — הערשל מיט זיין פרוי — און טעכטערל פעראלע. דער זון שלמה, ווי אויך מיין ברודער שאָבסע (שבתי) זענען געווען מאָביליזירט, פונקט ווי אלע יונגע לייט. א שרעקלעכער טרויער האָט באהערשט דאָס שטעטל, ווייל אלע בחורים האָט מען מאָביליזירט צום קריג.

דער דייטש האָט זער שטארק באָמבארדירט די שטעט, און מענטשן זענען געלאָפן צום דניעסטער. בא אונדז אין שטעטל האָט מען זיך געפאקעוועט צו אנטלויפן וווהין די אויגן וועלן טראָגן. מיט שוועריקייטן האָט מיין פאָטער געקריגן א גוי מיט א וואָגן, וועלכער זאָל אונדז צופירן קיין וואד־ראשקאָוו. מיט די צוויי מישפחות, עלקיס און פעקלמאן, האָבן מיר זיך געהאלטן דעם גאנצן וועג; גוט זיך צוזאמענגעלעבט, איינפארשטאנען ווי אויך זיך געטיילט מיט אלעמען. דער גורל האָט, ליידער געוואָלט, אז מיר זאָלן זיך צעטיילן.

מיין פאָטער האָט באגעגנט, אף דער גאס, אין א שטאָט אין קאווקאז, א קאפרעשטער יונגעמאן, וועלכער האָט אים דערציילט אז זיין שוועגערין ראָזא — די פרוי פון זיין יונגן ברודער יידל — געפונט זיך מיט איר קינד אין א קאָלכאָז, נאקעט און באָרוועס. זי איז אוועק פון שטעטל נאָר מיט דעם שליסל פון דער שטוב און נישט באוויזן מיטצונעמען אפילו איין זאך. האָבן מיר באשלאָסן, אז מיר זאָלן פארן זוכן ראָזא׳ן אין קאָלכאָז; אפשר ווייסט זי עפעס וועגן מיין ברודער און וועגן דער גאנצער מישפחה. צום באדויערן, האָבן מיר אין דעם קאָלכאָז פאוולאָדאָלסקי ראיאָן נישט געפונען. ס׳זענען דאָרט געווען א 10—12 יידישע מישפחות, אייניקע אויך פון קאפרעשט.

לאנג האָבן מיר נישט געקענט פארבלייבן אין קאָלכאָז; דער דייטש איז אלץ פאָרויסגעגאנגען און די פאניקע איז געווען גרויס. מיר האָבן איינגעזען, אז מיר מוזן לויפן ווייטער כל זמן עס איז נאָך פאראן צייט. די יידן האָבן זיך אָפגעשמועסט צו באצאָלן דעם נאטשאלניק פון דער סטאנציע, ער זאל דערמעגלעכן ארויפצוזעצן זיך אף דעם צוג, וואָס פירט פליטים (בעזשענצעס) אין דער ריכטונג פון קאספישן ים.

מע האָט זיך פארשטענדיקט מיטן נאטשאלניק און מ׳האָט באדארפט אים ארייינטראָגן א געוויסע סומע געלט, וואָס מ׳האָט געזאמלט בא די יידישע בעזשענצעס.

צומאָרגנס, זענען אין קאָלכאָז אָנגעקומען 2 יידישע יינגלעך. איינער פון זיי האָט דאָ געטראָפן זיין מוטער און א שוועסטער. זיי האָבן דערציילט, אז די וועגן זענען פארפלייצט מיט פליטים (בעזשענצעס) און מע מוז זען וואָס שנעלער אוועק פון דאנען, כדי איבערצופאָרן דורך דעם קאספישן ים, קיין מיטל־אזיע. דערהערנדיק, אז מ׳דארף זיך באטייליקן מיט געלט, כדי צו גיבן דעם נאטשאלניק — האָט איינער פון זיי טרויריק געזאָגט, אז ער פארמאָגט נישט מער ווי 5 רובל.

מיין פאָטער האָט אים בארויקט און אים צוגעזאָגט אויסצולייגן זיין חלק, אלס הלוואה. ״וועסט קומען אף א רויק פלאץ, וועסטו ארבעטן און מיר אָפגעבן דעם חוב.

איך בין זיכער, אז דו וועסט בא מיר ניט צונעמען!" איינע פון מיין פאָטערס אייגנשאפטן איז געווען צו העלפן מענטשן אין זייער נויט. צו גיבן א גמילות־חסד איז געווען בא אים איינע פון די וויכטיקסטע זאכן אין לעבן.

א טאָג, נאָך דעם ווי מ'האט געגעבן דאָס געלט דעם נאטשאלניק, האָבן מיר פאו לאָזט דעם קאָלכאָז. זעקס גרויסע וואָגנס, איינגעשפאנטע מיט אָקסן און אָנגעגריזעט מיט פעק באגאזש, זענען מיטאמאָל ארויסגעפאָרן פון קאָלכאָז. אסאך מענטשן זענען געגאנגען צופיס, צווישן זיי אויך איך און מיין פאָטער. כאָטש ביז צו דער באַן־סטאנציע איז געווען אינגאנצן א קילאָמעטער וועג, איז דאָך נישט געווען באקוועם צו גיין צופיס, ווייל א קאלטער ווינט האָט געבלאָזן אָן אויפהער.

די פויערים האָבן דערלויבט נאָר געציילטע מענטשן צו פאָרן; בא זיי זענען די אָקסן געווען וויכטיקער ווי מענטשן... מיין מאמע האָט געהאָט א באזונדער זכות, וואָס א פויער האָט מסכים געווען זי זאָל פאָרן אפן וואָגן, צווישן פעקלעך.

— "וועלוואלע, ווו איז דער שאָל? סע איז מיר גאנץ גוט קאלט!"

— "אין וואָגן לעבן דיר האָב איך געלעגט דעם שאָל" — האָט געענפערט מיין פאָטער.

— "איך זע דאָ נישט קיין שום שאָל" — זאָגט די מאמע זוכנדיק.

— "פאפא, — האָב איך זיך ארייגעמישט אין געשפרעך — כ'האָב געזען ווי משה'לעס מאמע האָט גענומען דער מאמעס שאָל!"

מיין פאָטער האָט צו מיר א קוק געטאָן מיט א בייזן בליק און געזאָגט: "סאָניאלע, שא! מע טאָר נישט מביייש שטעלן קיין מענטשן!"

אין האָב מיך געפילט געטראָפן פון מיין פאָטערס בייזן בליק, באזונדערס ווען איך האָב דאָס אליין געזען מיט מיינע אויגן.

דערווייל זענען די אָקסן פאָרויסגעגאנגען, טריט בא טריט, און געשלעפט די אָנגעפאקטע וואָגנס. מיר זענען נאָכגעגאנגען און געציטערט פון קעלט. מיין מאמע האָט זיך איינגעוויקלט מיט א קילעם, כדי צו פארהיטן זיך פון קאלטן ווינט. איך האָב זיך צוגעטוליעט צו מיין פאָטער כדי זיך אביסל צו דערווארעמען. נעמענדיק אין באטראכט, אז מיין פאָטער האָט מיך צוגעדרוקט צו זיך, האָב איך פארשטאנען, אז ער האָט מיר מוחל געווען.

☆

דערווייל זענען מיר אָנגעקומען צו דער סטאנציע. די פויערים האָבן אָפגעשטעלט די וואָגנס בא די רעלסן, ווייל מע האָט נישט דערלויבט צוצופאָרן נענטער צו דער סטאנציע. דער נאטשאלניק פון דער סטאנציע האָט אונדז געוואָרנט, אז דער צוג, וואָס דארף באלד אָנקומען, שטייט נישט מער ווי צען מינוט; אין דער צייט דארף מען באווייזן ארויפצולעגן אלע פעקלעך אין די וואגאָנעס.

דער צוג איז אָנגעקומען; באלד איז געוואָרן א געלויפעריי, כדי ארויפצוברענגען די פעקלעך. מיין פאָטער האָט געהאָלפן אייניקע עלטערע מענטשן ארויפצולעגן זייער באגאזש אין צוג און ערשט נאָך דעם האָט ער אָנגעהויבן שלעפן אונדזערע פעקלעך.

איך בין געשטאנען און געהיט אונדזער ביסל אָרימקייט. ענדליך איז פארבליבן נאָר איין פעקל און דער קילעם. מיין פאָטער האָט ארויפגעלעגט אַף מיינע אקסלען דעם קילעם און געהייסן פאַרויסגיין; ער און דאָס יונגל — פאר וועמען ער האָט אויסגעלייגט געלט — האָבן ביידע געטראָגן דאָס פארבליבענע פעקל.

ווען איך האָב איבערגעשפאנט די רעלסן און שוין געזען מיין מאמען, וועלכע האָט מיר געוויזן דעם וואגאָן ארויפצושטייגן — איז פלוצים פארבייגעפאָרן א צוג אין דער פארקערטער ריכטונג. א שווארצער רויך האָט באדעקט אלעס ארום, און ווען כ׳האָב זיך אויסגעדרייט אין דער ריכטונג פון פארשווונדענעם צוג, האָב איך דערזען א שרעקליך בילד: מיין פאָטער און דאָס יונגל, לעבן אים, זענען געליגן טויט, פול באגאָסן מיט בלוט. א שוידערליך געפיל נעמט מיך ארום; עס באשלאגט מיך א קאלטער שווייס. מיט אלע מיינע כוחות שריי איך: ״מאמעניו, דער טאָטע איז טויט!״

מיין מוטער, הערנדיק מיינע געשרייען, איז אראָפגעשפרונגען פון וואגאָן, ממש אין לעצטן מאָמענט ווען דער צוג האָט גערירט, איבערלאָזנדיק דעם גאנצן באגאזש אונדזערן. מיין מוטער האָט זיך געקלאפט מיט די הענט אין קאָפּ, געוויינט און געשריגן. איך בין געווען ווי פארהילצערט, נאָר באמערקנדיק וויאזוי מיין מוטער טראָגט נאָר איין שיך אַף א פוס (דעם צווייטן האָט זי איבערגעלאָזט אין וואגאָן, ווען זי האָט געפרווט ארויסשלעפן די פיס פון די פעקלעך). איך פארשטיי נישט, ביז היינט צוטאָג, פון ווו סע האָט זיך צו מיר גענומען אזויפיל כוח און מוט — איך האָב אראָפגעשלעפט די שיך פון מיין טאטנס טויטע פיס און געבעטן די מאמע זי זאָל זיי אָנטאָן, כדי זיך נישט צו פארקילן...

וואָס ס׳איז געשען ווייטער געדענק איך נישט; איין זאך ווייס איך, אז צומאָרגנס אינדערפרי זענען מיר ביידע, מיין מוטער און איך, געווען אין שטוב בא א רוסישער פרוי, וועלכע האָט אונדז געגעבן א שטיקל ברויט מיט טיי און אונדז אויסגערעדט דאָס הארץ. שפעטער איז געקומען א לאסט-אויטאָ פון ״גיכער הילף״. א דאָקטאָר האָט פעסטגעשטעלט דעם טויט פון די צוויי הרוגים, געהייסן ארויפלייגן זיי אויפן לאסט-אויטאָ און מיר זענען מיטגעפאָרן, זיצנדיק לעבן די צוויי מתים.

אין א שעה ארום, האָט מען אונדז געבראכט אין שפיטאָל פון דער שטאָט מוזדוק; דאָרט האָט מען די טויטע ארויפגעלעגט אויף צוויי טישן אין טויטן-צימערל. מע האָט אונדז ארויסגעבראכט זייערע קליידער. דריי טעג און דריי נעכט זענען מיר געשטאנען אינדרויסן באם פענסטער פון טויטן-צימער און אלעמאָל אריינגעקוקט, נישט גלויבנדיק אז דער וואָס ליגט דאָרט איז אונדזער בלוט און פלייש... מיר זענען געשטאנען און געוויינט, נישט לעגנדיק קיין אכט אף דער אלארם און פאניקע פאר די אייראפלאנען, וואָס האָבן באָמבארדירט די שטאָט.

אין משך פון די טעג איז צו אונדז ארויסגעקומען א דאָקטאָר און געפרעגט צי ווילן מיר, אז מע זאָל ארויסנעמען די גאָלדענע ציין פון מיין טאטנס מויל. ״דאָס גאָלד קען אייך גאנץ גוט צונוץ קומען!״ קלאָר, מיר זענען נישט מסכים געווען. ווען איך דענק היינט וועגן דעם, בין איך זיכער, אז דער דאָקטאָר האָט דאָס גאָלד גענומען פאר זיך. אין רוסלאנד וועט מען קיין גאָלד נישט לעגן אין דער ערד...

אפן פערטן טאָג, האָט מען מיין פאָטער און דאָס יונגל מקבר געווען אין אָרטיקן בית-הקברות, דאָרט האָט מען באגראָבן מתים פון אלערליי נאציאנאַליטעטן. קיינער,

אחוץ אונדזביידע, האָט דער טויטן־וואָגן נישט באגלייט... מעגליך, אז זיי זענען די איינציקע צוויי יידן, וועלכע ליגן אין דעם בית־הקברות. קיינער האָט קיין "אל־מלא־רחמים" נישט געמאכט; קיינער האָט קיין קדיש נישט געזאָגט.

☆

הונגעריק, נאקעט און באָרוועס האָבן מיר פארגעזעצט דעם וועג און ענדליך איבערגעפאָרן דעם קאספישן ים קיין מיטל־אזיע. דאָ האָבן מיר זיך באגעגנט מיט מיין פעטער יידל שאָר, מיט זיין פרוי ראָזא און זייער קינד; ווי אויך מיט מיין מאמעס ברודער יענקל שניידער, וועלכער איז שפּעטער געשטאָרבן פון הונגער אין בוכארע (1943), נאָך דעם ווי אויך זיין פרוי פריידע איז אויסגעגאנגען פון הונגער אין א קאָלכאָז.

מיין ברודער שבתי איז אין 1944 געשטאָרבן אין טאשקענט, נאָך דעם ווי ער איז געזעסן 6 מאָנאט אין תפיסה אלס אנטי־רעוואָלוציאָנער און סאבאָטאזשניק. ער איז אלט געווען 23 יאָר.

☆

נאָך 5 שווערע יאָר פון הונגער, ליידן און נויט, זענען מיר אין 1946 ארויסגעפאָרן, אף פאלשע פּאפּירן קיין פּוילין. די פּאָליאקן האבן אונדז "גאָר פריינטליך" אויפגענומען, אזוי ווי די פּאָליאקן קענען... מע האָט אונדז באוואָרפן מיט שטיינער און דעמאָנסטרירט מיט לאָזונגען אין די הענט: "מע נעמט בא אונדז ארויס קוילן און מע שיקט אונדז "זשידעס"..." שפּעטער האָבן מיר דורכגעלעבט א פּאָגראָם אין קיעלץ. די ערד האָט אין פּוילן געברענט אונטער די פיס. מיר האָבן געוואנדערט ווייטער: קיין טשעכיע, עסטרייך, דייטשלאנד, פראנקרייך און, צום סוף, דעם 22־טן אפּריל 1949 זענען מיר אָנגעקומען קיין ישראל.

☆

ד"ר אסיא זסלבסקי (עטל דיקרמן)

ארבע שנות סבל בקולחוז

מישפחתנו בקאפרשט מנתה 11 נפשות: אבא, שלום דיקרמן, אימא — בלה, ואני — הבת היחידה בין 8 אחים.

בשנת 1939 עבדתי בתור אחות בסאנאטוריום. שם אושפזה אישה, אזרחית גרמניה, אשר ילדה תינוק. בהיותה תחת השפעת הנארקוזה היא צעקה: "בשביל מה אנחנו מביאות ילדים לעולם? בשביל שיגעון־הגדלות של היטלר?" כאשר התעוררה, היא סיפרה על העינויים והסבל הרב שגורמים הנאצים ליהודים. חזרתי לקאפרשט וסיפרתי הכול לאנשים. רבים מהם האמינו וברחו לרוסיה, אולם היו כאלה שלא האמינו ונשארו. הגויים מהסביבה הרגו אותם ובזזו את רכושם.

מספרים שאיכר אחד, ידיד של דוויד פידלמן, אביו של ד"ר ניוקע פידלמן, בא מפוה רנה והזמין אליו את דוויד ואשתו. הם לקחו איתם את כול רכושם. בהגיעם לכפר, האיכר הרג אותם וקבר אותם על יד החלון שלו. משה וועלוועל ארליכמן, אשתו פייגה ואחותה עטל למברג, נורו ונקברו על ידי הז'אנדארמים. כאשר פייגה אמרה למפקדם (השעף־דע־פּאָסט): "זה בעד קבלת־הפנים היפה שערכתי לכם ובעד האוכל שכיבדתי

אתכם ?" ענה המפקד : "כאלו הם הזמנים עכשיו". אבא שלי סיפר שראה הרבה אנשים ברחוב של העיירה, אשר בוחו כשרק כותונת לעורם.

אני יצאתי את העיירה בין האחרונים וראיתי כיצד אנשים אוספים עישבי־בר ומבשלים אותם למאכל. מים לא היו ונאלצו ללכת עד לריאוט כדי להביא משם דלי מים.

עם פרוץ המילחמה, גוייסו כול האחים שלי לצבא האדום והתפזרו למקומות שונים בברית־המועצות. הווייי ואני ברחנו מהעיירה בעגלה, יחד עם משפחת זיצר. בדרך הבריחה, בקאזאכסטאן, נפטר אבא. שישה שבועות נדדנו במרחבי ברית־המועצות עד שהיגענו לקולחוז על יד העיר אורלסק. כאן גרנו 4 שנים, אשר קשה לשכוח אותן.

עבדתי בכל מיני עבודות חקלאיות, אבל רק מזה אי־אפשר היה להתפרנס ונאלצתי לעשות מה שגויים היו עושים — במשך 6 שבועות ליקטנו שיבולים שנשארו אחרי הקציר. ניתנה לי האפשרות לזרוע קצת ירקות לשימוש עצמי. בחלקה שלי זרעתי : בצל, עגבניות, גזר ועוד.

היו ימים, כאשר יצאתי לעבודה וראיתי נשים חופרות באדמה בשביל לזרוע ירקות, חטפתי, מידיה של אחת מהן, קילשון והתחלתי לחפור. הן התנגדו ורק אחרי שהסברתי להן שאני רוצה לעזור — הסכימו. בערב, לאחר גמר העבודה, הן נתנו לי לחם, מחצית הכד חלב המוץ, חצי כד בצל וגם דג. חזרתי הביתה עם כל הכבודה והשימחה הייתה גדולה, כי היה מה לאכול.

בקולחוז לא היה מלח, לא חשמל ואף לא נפט. גרנו באוהלים גם בימים שהקור היגיע ל־30 מעלות מתחת לאפס. הקירות בפנים היו מכוסים שלג. לא יכולתי לעצום עין בלילה מקור. כל חורף הייתי מביאה 12 עגלות מלאות עצים, אולם זה לא הספיק בשביל להתחמם.

עבדתי קשה מאוד : בטראקטור,במכונה לניקוי חיטים ; בתור רועת־צאן ; הבאתי תבואות למחסן וכן עבדתי בסבלות, על יד נהר האוראל — שם מילאנו דגים בחביות, שנשלחו לחזית בשביל החיילים. בשנה האחרונה מינו אותי למנהלת ואני הייתי מקבלת את כול התבואה מן השדה ומחלקת לחברי הקולחוז, לפי רשימה.

אנשים רבים מתו ברעב, ביניהם גם יהודים, אשר לא כולם היו מסוגלים לעבוד. היו מישפחות שאספו חיטים מתחת לשלג. החיטה הייתה נגועה בנקודות שחורות, והאנשים הורעלו מהלחם שאפו. מילאתי אז תפקיד של אחות רחמניה ; הלכתי מבית לבית וחילקתי תרופות נגד הרעלת־קיבה. אולם גם התרופות האלה לא הועילו. הרעל שבחיטים גרם לאנשים אנגינה קשה וגם חורים במעיים. 80 איש מתו מהרעלה זו.

אומנם בשדה היו ערימות של חיטים, אלא שאסור היה לנגוע בהן. בגלל אי־הסדר הנורא, ששרר ברוסיה, לא ניתנו פקודות להכניס את החיטה למחסנים, כך שהיא נרקבה מתחת לשלג, שעה שאנשים מתו כזבובים מרעב.

השתדלתי לעזור לאחים שלי בכול מקום שם נמצאו. כאשר נסתיימה המילחמה ורצינו לנסוע מן הקולחוז, היו אנשים שבאו אליי וביקשו ממני שלא אעזוב : "את לא תסעי מפה. הבן שלי עומד לחזור מן הצבא והוא בטח ירצה להתחתן איתך !" . . .

אחרי המילחמה לא חזרתי לקאפרשט. באתי לקישינוב ושם גרתי עד 1965, אז עליתי לישראל.

מכל האחים שלי רק ישראל נמצא בארץ.

בלה לביא (ליבסטג)

דפים ממסכת נדודים

מילחמת העולם השנייה פרצה בברית־המועצות, ב־22 ביוני 1941, כנחשול אדיר. זרמי השמדה ודם מציפים את יהודי עיירות ביסאראביה וגם על עיירתנו קאפרשט לא פסח המשחית. כאותו עץ עבות, אשר העמיק שורשיו בקרקע למעלה ממאה שנה, נעקרים בני עמנו פתע ממקומות־מגוריהם ומטולטלים למרחקים בלתי־ידועים. מתוך דחף פנימי להציל את עצמם ומתוך הרצון העז להתקיים — עוזבות מישפחות שלימות את העיירה, כשמיטלטליהן עמוסים בעגלות, ויוצאים בשורות ארוכות אל ידידים בכפרים הסמוכים, כדי למצוא מיקלט ומגן. אולם בור עמוק מצפה להם, בו הם מושלכים בעודם בחיים. חלק מאנשי הקהילה הקאפרשטאית רוכזו בבית־כנסת ושם הם מוצאים את מותם בשריפה וחנק.

ואילו אבי, הוא אינו תופס כלל את משמעותה של הסכנה המרחפת כסכין חדה על צוואר; הוא דבק בספריו הקדושים ואינו מוכן להיפרד מהם. בחשכת־ליל מגיע בריצה אחד מאנשי הכפר הצוענִי, שעה שכול העיירה עולה בלהבות, וקורא: "הימלט על נפשך ואל תביט לאחור!". רק אז, יחד עם שכנו הרב דוויד קפליבצקי ז"ל, הם בורחים לכיוון הכפר פרודאנשט.

על יד רזינה הם חוצים את הדנייסטר, בעיצומה של הפצצה כבדה. לאחר תלאות ונדודים הוא מגיע אל העיר אודיסה, שם מתגוררות אחיותיו של אבי — אוסנת ליבסטאג ורחל ניסנזון. יחף, בלא מעיל, כשעליו רק מיכנסיים, כותונת וטלית־קטנה; בלי כובע לראשו, שערותיו פרועות ופניו מכוסים אבק ואפר — כך הוא נכנס אל בית אחיותיו. מכיוון שהן לא ראו אותו במשך שנים, מאז נסגר הגבול בין ברה"מ וביסאראביה, הן לא העלו על הדעת כי לפניהן עומד אחיהן אהרון וחשבו אותו לאחד הקבצנים המחזרים על הפתחים. רק כאשר התחיל לדבר, הכירו אותו נכדותיו גיטה ובוסיה, בנותיה של דבורה, אשר נמלטו על נפשן מבאלץ. בדמעות בעיניים, בלא אומר ודברים, חיבקו את הסבא ונשקו לו. קשה לתאר את ההתרגשות שאחזה בבני הבית למראה־עיניהם. לשימחתם, על הפגישה הבלתי־צפויה, לאחר 20 שנה, לא היה גבול.

אולם שימחת הפגישה לא ארכה זמן רב. הגרמנים הפציצו את אודיסה כך שהאוכלוסיה הייתה נאלצת לפנות את העיר. הייתה רק אפשרות אחת ויחידה לברוח — דרך הים השחור. רק יחידי־סגולה הצליחו לנצל דרך־הצלה זו. — — —

בדרך הפינוי מאודיסה ספג אבי מלוא חופניים תלאות, יסורים ורעב. באוניה מלאה וגדושה אנשים, מפה לפה, תוך הפגזה כבדה, התעטף אבא בטליתו לתפילת "כל נדרי". הוא הובהל מייד אל הקברניט של האוניה והוזהר, בצורה חריפה, שיפסיק להמריד את האנשים בלב־ים. אבא הצטדק: "רק להתפלל רציתי. הערב יום־כיפור ושומה על כול יהודי להתפלל ביום קדוש זה"...

בהגיעו לעיר סמרקנד, התחיל אבא בחיפושים אחר אשתו זלאטה והבן יענקל — אחי. אבל לשווא. הוא לא נלאה מלכתוב אל מישרדים שונים גם בעניין אחותי דבורה, אשר הייתה כלואה במחנה־עבודה בסיביר. באחד הימים נודע לו באקראי כי גם היא וגם בעלה ברוך — חיים.

בימים הראשונים לשהותו בסמרקנד סבל אבא חרפת־רעב איומה; הוא היה מלקט קליפות של תפוחי־אדמה, היה מנקה אותם באולרו ומכין מהם מרק. כמו כן היה מבשל תבשילים משיירי־אוכל שהיה מוצא באשפה. מצבו השתפר מאז התחיל להתפרנס משחיטה בהסתר. — — —

דבורה אחותי הייתה כלואה במחנה אסירות בעיר פנזה, שם רוכזו נשים שפוטות על מעשים פליליים שונים. תנאי־המגורים היו בלתי־נסבלים. מאות אסירות ישנו על מישטח קרשים של עשרות מטרים בלבד. חצי שעה, במשך היממה, הוקצתה לטיול היומי באוויר הצח וכן לעשיית צרכים. מי שלא היה סיפק בידה לבצע את הכול, הייתה נאלצת לחכות עד למחרת היום באותה שעה. דבורה סבלה ממחלות שונות, ומיום ליום אזלו כוחותיה. הטיפול הרפואי היחיד במחנה היה בצל צלוי, אך גם זה לא הועיל לה.

בלילה אפל וקר, כשרוח־זלעפות נושבת מכול העברים, שומעת דבורה תוך כדי שינה: "קומי, לכי לך מפה. את משוחררת!" היא יוצאת מן הצריף, זוחלת על ארבע ובקושי מצליחה להחזיק מקל בידיה החלשות. לאחר שעזבה את שטח המחנה, בעזרתם של שומרי המיגדלים, היא גיששה באפילה שעות רבות עד שהיגיעה אל בית בודד. בבית זה גרה אישה יהודיה, אשר השתחררה מאותו מחנה ואשר, לא־פעם, ניחמה את דבורה והזמינה אותה לבוא אל ביתה כאשר תשוחרר. דבורה זכתה לקבלת־פנים לבבית וכעבור זמן־מה, לאחר ששבה במיקצת לאיתנה, היא המשיכה בדרכה אל מישרד לחיפוש קרובים.

באחד הימים, כאשר עננים כבדים כיסו את פני השמיים ורוח סוערת נשבה — התדפקה דבורה על דלת ביתה של גיטל דודתה. זו הצליחה להכיר אותה רק לאחר שהזדהתה. ברור, ההתרגשות הייתה רבה. שם התבשרה דבורה כי בעלה ברוך חי ונמצא במחנה־עבודה בסיביר. היא עברה לגור איתו ובמשך הזמן הצטרפו אליהם גם הבנות. —

אריה קופרוב

הפארטיזאן אליהו קובינסקי

בין היהודים, אשר נלחמו בנאצים במיסגרת התנועה הפארטיזאנית, בשנות מילחמת העולם השנייה — היה אליהו קובינסקי, יליד העיר זשעטל (בילורוסיה), כעת תושב פתח־תקווה.

בהיותו בעלה של סימה ורזוב מ־קאפרשט, ובהיותו ראשון התורמים ביד־נדיבה למען "ספר קאפרשט" — מן הראוי להעלות בקצרה משהו מעלילות־הגבורה שלו.

בראש יחידות קטנות של פארטיזא־נים, הוא ערך מדי־פעם גיחות על מוצ־בים וביצורים גרמניים. כמו כן, נזקפות לזכותו עשרות רכבות, אשר הורדו, על ידו, מן הפסים; וכך נגרמו נזקים עצו־מים למאמץ המילחמתי של הצבא הנאצי.

רכבות אלה, אשר היסיעו לחזית הרוסית כוח־אדם, תחמושת וציוד צבאי, חומרי־בניין ואספקה. כתוצאה מהפיצוצים, באחת ההתנקשויות, ניזוקו ונהרסו כליל 14 קטרים,

28 קרונות פתוחים עמוסי טאנקים ומזון לחיילים; האבידות בנפש היו: 420 חיילים הרוגים, 470 אנשי־צבא פצועים. לאחר פעולה זו, הופסקה התחבורה, במסילת־הברזל, למשך ימים מיספר.

בקרבות, שניהל אליהו קובינסקי, הוא קיפח את ידו והמשיך לנקום את נקמת אחינו, אשר נרצחו על ידי הצורר הנאצי. הוא זכה לעיטורים דלקמן: המדאליה הפארטיזאנית, עיטור המולדת דרגה א׳, הכוכב האדום, מילחמת העם וכן עיטור לנין דרגה ב׳, והוכתר בתואר ״גיבור מילחמה״.

פרטים מעודכנים על החומר התיעודי, המובא לעיל, נלקחו מתוך הארכיון של מישרד ההגנה בברית־המועצות. האישור בכתב, שנמצא ברשותו של אליהו קובינסקי, נושא את החתימות של מפקד גדוד ״אוקטיאבר״ — גורלניק, וקומיסאר של גדוד זה — לנסקי.

✡

ישראל פלימן

קאפרעשט אין 1979

פאר מיין אוועקפאָרן קיין ישראל, האָב איך געמאכט א באזוך אין מיין געבורטס־שטעטל קאפרעשט.

דאָס שטעטל איז איינגעשלאָסן געוואָרן אינעם שכנישן דאָרף ״פראָדאנעשט״ און איצט עקזיסטירט נישט מער דער נאָמען ״קאפּרעשט״. די פארוואלטונג (סעלסאָוועט) געפונט זיך אין צענטער פונעם דאָרף; דער צענטער פון ראיאָן איז נישט מער קאָטיוזשען, נאָר פלאָרעשט.

אין פראָדאנעשט־קאפרעשט איז אויסגעפלאסטערט געוואָרן אנ׳אספאלט־שאָסע, וואָס ציט זיך לענגאויס דעם גאנצן שטעטל און בינדט צונויף סאָראָקא־אוריוו - קעשענעוו. נעמענדיק אין באטראכט, אז ס׳זענען נישט פאראן טראָטוארן בא די הייזער, ווערט, אין רעגן־סעזאָן, באדעקט דער אספאלט מיט די גוט־באקאנטע בלאָטעס.

בכלל האָט דאָס שטעטל פארלוירן דעם אויסזען פון אנ׳יידישן בעסאראבער יישוב און איז פארוואנדלט געוואָרן אין א טיפּישן סאָוויעטישן דאָרף. אומעטום שמעקט מיט שאָף און ברינדזע. אויך דער גערוך פון פריאמאָי וויין לאָזט זיך שפּירן פון שיכורע פויערים, וועלכע גייען ארום, שאָקלנדיק־זיך, אין די לײדיקע גאסן.

מענטשן פון די ארומיקע דערפער, פאָרן נישט זער אָפט מיט אווטאָבוסן, און נאָך ווייניקער — מיט דער אייזנבאַן.

די גרעסטע טייל פון די צוריקגעבליבענע יידישע הייזער, זענען איצט באזעצט מיט שטעפאנעשטער פויערים. א גרויסע טייל הייזער זענען רואינירט געוואָרן און ס׳איז צו מערקן אסאך ליידיקע פלעצער צווישן די הייזער.

אין שטעטל וווינען נאָך היינט־צו־טאָג עטלעכע יידישע מישפחות:

1) איציק פעסיעס א זון, יענקל קושניר. זיינע קינדער וווינען אין בעלץ און ער אליין ארבעט אין א "פונקט", וווּ מע קוועטשט וויינטרויבן.

2) ניאמא ביבערמאן — ארבעט אלס סטאָליער אין קאָלכאָז. זיין זון איז לעצטנס עולה געווען קיין ישראל.

דידאָזיקע מישפחות ווייסן נישט פון קיין יידישע ימים־טובים; רעדן די גויעשע שפראך, דענקען און אָטעמען גויעש.

☆

אלע שילן פון שטעטל: די גרויסע שיל, די חסידישע, די דייטשעשע און דאָס תהילים־קלייזל זענען חרוב געוואָרן ביז צום גרונט. סע קלעמט באם הארצן זעענדיק וויאזוי אלעס איז באוואקסן מיט ווילדע גראָזן. אלע הייזער ארום תהילים־קלייזל זענען אָפּגעווישט געוואָרן, און אויף דעם פרייעם פלאץ איז איינגעאָרדנט דער יאריד; אהער פאָרן זיך צונויף פויערים פון אלע דערפער צו קויפן און פארקויפן.

אין דער שולע, וווּ מיר האָבן אמאָל געלערנט, געפונט זיך איצט דער "סעלפאָ" ד. ה. א דאָרפישער מאגאזין פון דער קאָאָפעראציע. אקעגן יואל מער׳ס שטוב איז אויגעבויעט געוואָרן א שפיטאָל. בא שימחה פאָרטנאָי אין שטוב איז א קיך — א סטאָלאָווע, און אויך א קאָמבינאט פון קאָאָפעראציע, וווּ בעלי־מלאכות נייען שיך און קליידער.

דער ברייטער רעאוט איז פארוואנדלט געוואָרן אין א שמאָל ריטשקאלע. קיינער קומט נישט אהין אפילו נישט "אויף א רפואה". באָדן זיך איז נישטאָ ווו. די וואסער קלעקט נאָר אָנצוטרונקען די פייגאלעך.

דער בית־עולם איז געבליבן דאָס איינציקע פלאץ, וווהין יידן קומען אויף קבר־אבות. מע קומט פון רוסלאנד, פון רומעניע און אמעריקע. כאָטש דער פלויט נויטיקט זיך מע זאָל אים פאררירכטן, איז אין אלגעמיין דער בית־עולם אָפּגעהיט. אדאנק משה מאָשקאָוויטש׳ס מי, איידער ער איז עולה געווען קיין ישראל, איז דאָ אויפגעבויט געווארן א קליין שטיבאלע, וווּ סע ווינט א קריסטלעך פאָרפאָלק און זיי היטן אָפּ דאָס הייליקע אָרט. זיי באקומען אויך שפענדעס פון די יידישע באזוכערס און אזויארום לוינט זיך זיי צו וווינען דאָרט. משה מאָשקאָוויטש פלעגט מאכן "אל־מלא־רחמים" פאר די באזוכער; איצט איז דאָס אויך נישט פאראן.

☆

וכל עוד בי ידפוק ליבי
וכל עוד לא אדע על מה ולמה
עוללת כל אשר עוללת —
לשכוח לא אוכל,
לשכוח לא ארצה!

(דוויד שמעוני)

בשואה ולאחריה
פאר און נאך דעם אומקום

שלום סודיט

אויף בעסאראבער שליאכן

1941

עס שווייגט דער וואלד... קיין בלעטער שאָרך.
און עס שטויבט דער לאנגער שליאך.
פארצווייפלטע זיי שלעפן זיך,
דער הימל איצט איז זייער דאך...
פארחלשטע פון הונגער, דאָרשט —
זיי פון דאָרף מע טרייבט.
ווען פארמאטערט עמעץ פאלט,
אויף אייביק דאָרטן ער פארבלייבט...
ביים ראנד פון דאָרף א טייכל פליסט.
אומעט, טרערן אין די אויגן.
דאָס טייכל ווי פארכישופט האָט
צו זיך אלע צוגעצויגן.
מע וויל די דורשט אביסל שטילן.
די רוצחים זידלען זיי און טרייבן.
ס׳שיטן קלעפ זיך, ס׳פייפן קוילן.
פיל ביים טייכל טויטע בלייבן...
עס לאָזט א מאָלדאַוואנקע א טרער:
״גאָט זיי מוחל אונדז די זינד.״
עס פאלט אנ׳אלטער ייד אנידער
לעבן אים גייט אויס א קינד...
נ׳דער הימל שווייגט... די זון זי בריט.
און עס שטויבט דער לאנגער וועג...
געוואָרן הפקר איז מיין פאָלק.
און ס׳ציט די פיין זיך אָן אנ׳עק...

☆

חנה פוטרמן (ויינר)

מתוך הגיהנום בטרנסניסטריה

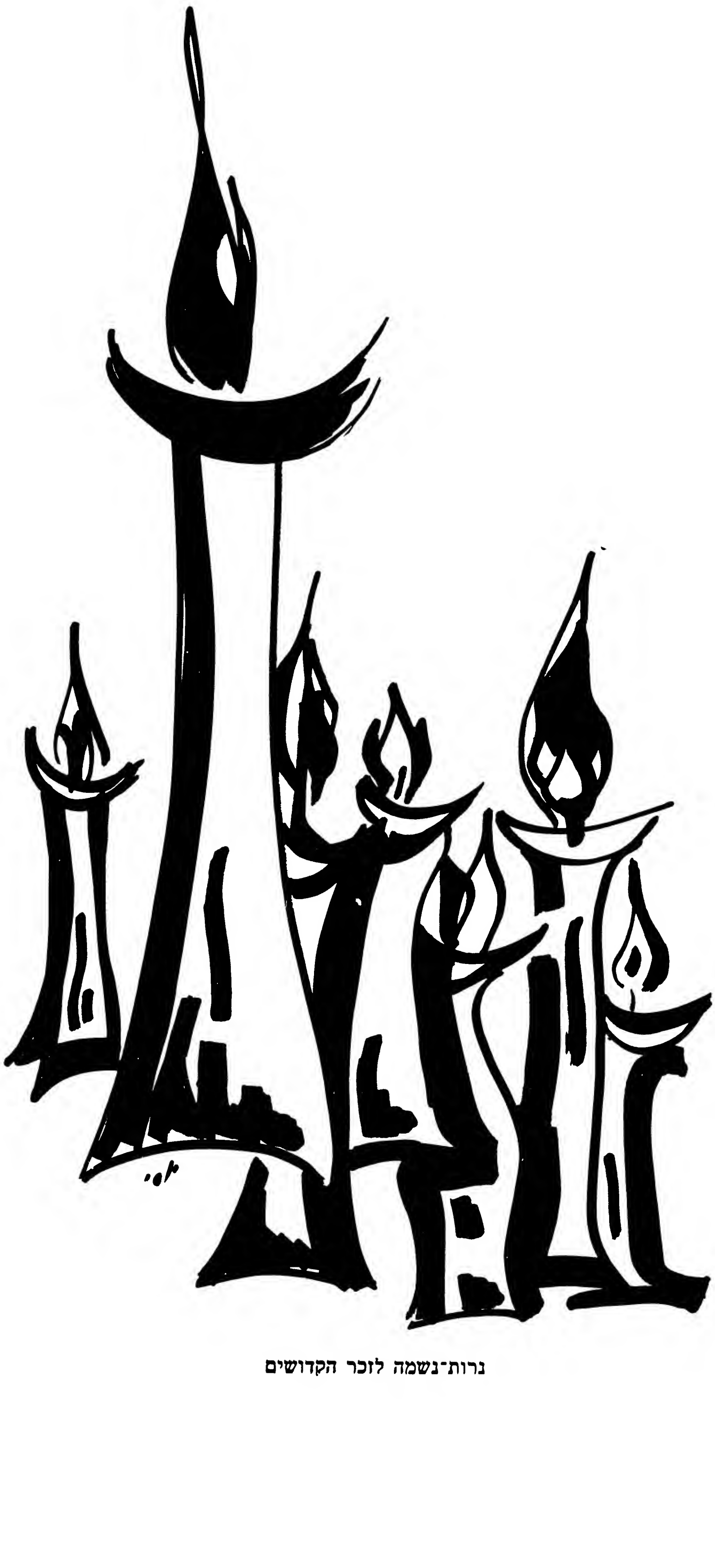
לתאר את החיים בעיירה קאפרשט אין זה דבר קל כל עיקר. הרבה מאורעות מתרחשים בחייו של בן־אדם בכלל, ובפרט בעיירה קטנה כמו קאפרשט. למרות שהייתה זו עיירה "מבורכת" בבוץ עמוק ברחובותיה, דווקא כאן התפתח נוער ציוני מעולה. אני זוכרת גם כיום, כיצד בילינו בסניף "גורדוניה". אבל השנים חולפות ביעף והיגענו לשנת 1941, כאשר החלה אצלנו השואה ויהודים נאלצו לברוח כדי להציל את נפשם. להיכן בורחים? איש אינו יודע. מוכרחים להשאיר את הכול מאחוריך ולשאת רגליים אל כל אשר ישאו העיניים.

אבי, מרדכי ויינר, עם המחותנים שלנו יהושע שוורץ קנו עגלה רתומה לשני סוסים. מעמיסים את המיטלטלים ואנו כולנו הולכים ברגל לייד העגלה, כולל אחותי הבכורה בלומה ובעלה צבי שוורץ. מגיעים לוואד־ראשקוב ב־11/7/41. פתאום הופיעו 27 מטוסים והשתררה בהלה עצומה. כמה נורא להיזכר בהפצצה איומה זאת. הפצצה הראשונה פגעה באחי היחיד חנא ויינר ז"ל — הקורבן הראשון מבין הקאפרשטאים. תענוג רב שאבנו ממנו, כאשר היה מנגן בכינור; אבל כמה מזעזעת העובדה שהינה עמרנו ושוחחנו, ודקות מיספר לאחר מכן מוטלת גופתו לפנינו. כדוריהם של המרצחים הניבזים פגעו בו, ובאותו זמן גם באיטה שמולביץ ז"ל, בעיירה ראשקוב אשר מעבר לדנייסטר.

כך עזבנו את הכול והמשכנו לנדוד. דרך סיניטיבקה, כ־15 ק"מ מוואד־ראשקוב, חצינו את הנהר. העגלה מובילה את המיטען ואנו מלווים אותה ברגל כ־50 ק"מ ליום עד שהיגענו לזאפורוזיה. שם ניתקלנו בחוליית־מישמר של צנחנים גרמנים, אשר גירשו חזרה את הפליטים, אלפי אנשים, נשים וטף עם עגלותיהם וסוסיהם. אנו חוזרים, כאשר מלפנינו ומאחורינו — הגרמנים. עייפים, רעבים וצמאים, כשפחד נורא מקנן בלבבות לקראת הבלתי־ידוע. ברגע זה, שאני כותבת שורות אלה, קשה לי להאמין כי אומנם נשארתי בחיים.

בשארית כוחנו אנו ממשיכים לנוע. איתנו נמצאים גם ברל שוורץ, פייגה שוורץ ותינוק בן מחצית השנה. כאשר התינוק בוכה, סותמים את פיו למען לא יישמע קולו. בין שדות והרים הצלחנו להסתתר, אולם הרוצחים מצליחים לגלות אותנו; ואנו ממשיכים עד שמגיעים לכפר "ניי לעבן", מושבה גרמנית בפלך קירובוגורוד. כאן עלינו לעבד את האדמה. קיבלנו עבודה זו ברצון והיינו מרוצים שאנו עודנו בחיים, מכיוון שכל רגע ציפינו למוות. אבל האושר לא האריך. ביום השלישי, היגיעו הנה רוצחים גרמנים וגירשו אותנו מן הכפר; והדמעות זולגות, שעה שאני נזכרת כיצד נאלצנו לצאת משם עירומים ויחפים בלא שהיניחו לנו לקחת שום דבר. כל המיטען שלנו, יחד עם העגלה והסוסים, נשארו בכפר. ברל שוורץ פושט את הכותונת, קורע אותה לפסים כדי לעטוף את תינוקו וכך הוא הולך גם בלא כותונת לעורו.

בקצה הכפר תקפו צירי־לידה את אחותי הבכירה. אנו מתחננים בפני הרוצחים שיאפשרו לנו להישאר איתה עד שתלד את ילדה הראשון: אולם הם מרשים רק לבעלה הרשל כי יוותר איתה, ואותנו מגרשים הלאה. ההורים שלנו משאירים בדרך את ילדם השני. פתאום מתחילים הרוצחים לירות. אלה שלא נפגעו מצליחים להגיע לקובריניץ,

נרות־נשמה לזכר הקדושים

ИЗВЕЩЕНИЕ № 15.

Ваш муж красноармеец Ивчер Зальмана Давидовича уроженец К-Ординской обл. г.К-Орда ул.Мурадбаева д.№ 14 за социалистическую родину верный воинской присяге проявил геройство и мужество погиб в пути следования с В/с поездом № 1024 из г. Калуги в г.Рязань похоронен 5 сентября 1942 года от язвы пищевода. Похоронен г.Рязань Скорбашенское кладбище.

Настоящее извещение является документом для возбуждения ходатайства о пенсии (приказ НКО СССР №).

политрук подпись

Начальник в/части подпись

הודעה של מיפקדת "הצבא האדום" על מותו של מינה איבצ'ר

УРСР

Чечельницька селищна рада

12 сентября 44

№

Справка.

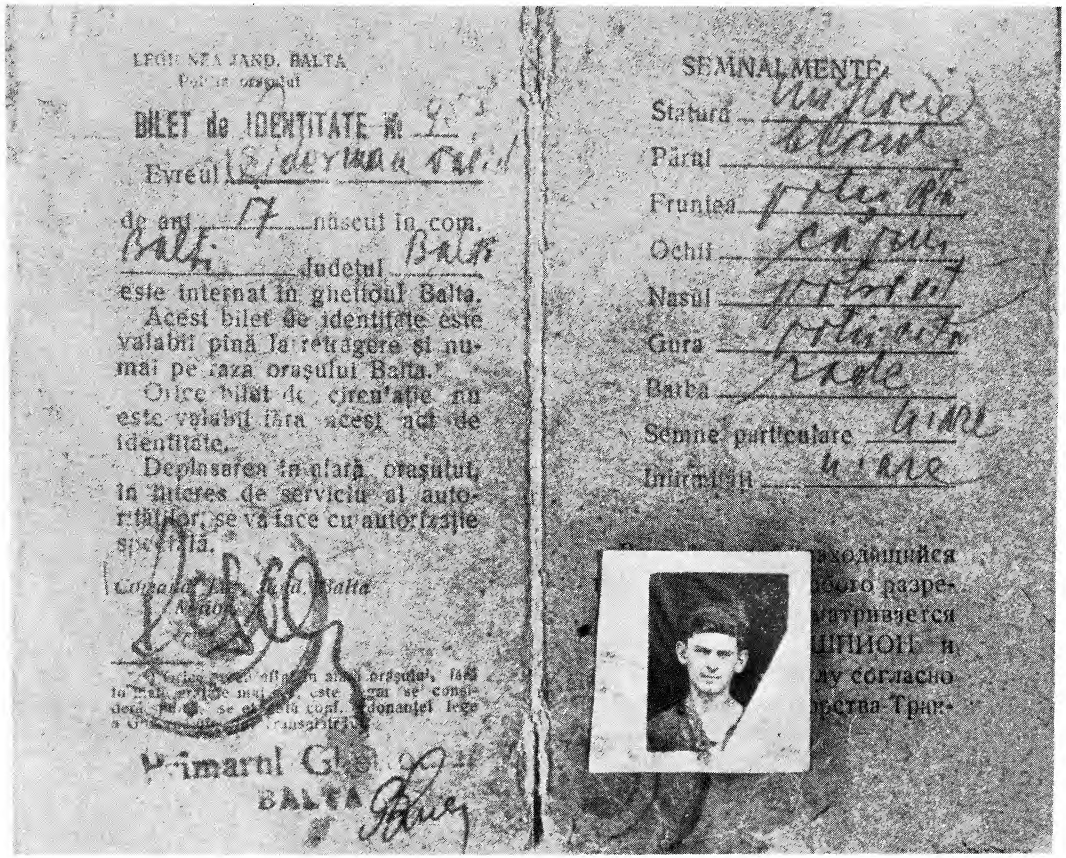
Дана исполкомом Чечельницкого поселкового Совета депутатов трудящихся в том, что гр. Вайнер Анна Марковна действительно проживала на временно-оккупированной территории в пгт Чечельнике с 1 июня 1941 года по 14 марта 1944 г. и ничем себя не скомпрометировала.

Справка дана для предъявления по месту требования.

Пред. пос. Совета

Секретарь пос. Совета

אישור על שהותה של חנה ויינר (פוטרמן) במחנה־עבודה

LEGIUNEA JAND. BALTA
Poliția orașului

BILET de IDENTITATE №

Evreul

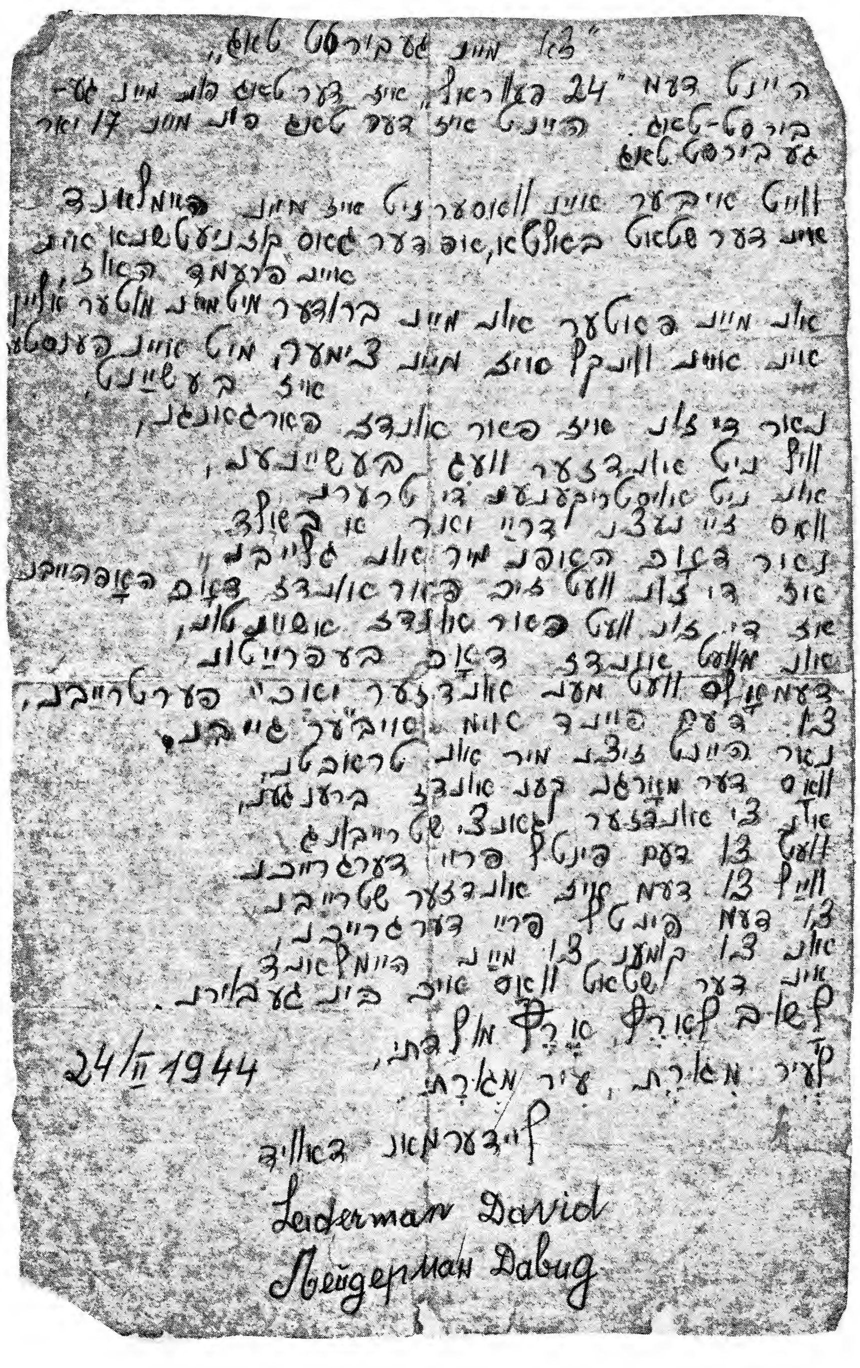
de ani 17 născut în com.
Balta judeţul Balta
este internat în ghettoul Balta.
Acest bilet de identitate este valabil pînă la retragere şi numai pe raza oraşului Balta.
Orice bilet de circulaţie nu este valabil fără acest act de identitate.
Deplasarea în afară oraşului, în interes de serviciu al autorităţilor, se va face cu autorizaţie specială.

Primarul Ghetoului
BALTA

SEMNALMENTE
Statura
Părul
Fruntea
Ochii
Nasul
Gura
Barba
Semne particulare
Infirmităţi

находящийся
разре-
сматривается
ШПИОН и
согласно
Тран-

תעודת־זיהוי של דווידליידרמן בגיטו באלטה

"צום מיין געבורטס טאג",

היינט דעם "24 פעברואר" איז דער טאג פון מיין געבורטס־טאג. היינט איז דער טאג פון מיין 17 יאר געבורטסטאג.

וואלט איך [illegible] אין מיין היימלאנד
אין דער שטאט באלטא, אין דער גאס [illegible] און
אין [illegible] האוז,
און מיין פאטער און מיין ברודער מיט מיין מוטער אליין
און [illegible] פון מיין צימער, מיט אויך פענסטער
איז בעשיינט,
נאר די צייט איז פאר אונדז פארגאנגען,
וויל ניט אונדזער וועג בעשיינען,
און ניט אויסטריקענען די טרערן
וואס זיי נעמען דריי יאר [illegible]
נאר דאס האבן מיר און ליידן
אויך די צייט וועט אויך פאר אונדז דאס האפונג
אויך די צייט וועט פאר אונדז [illegible],
און מיט אונדז דאס בעפרייטונג
דעמאלט וועט מען אונדזער [illegible] פארטרייבן,
צו דעם פיינד [illegible],
נאר היינט זיצן מיר און טרויערן
וואס דער [illegible] קען אונדז ברענגען,
אויף צו אונדזער [illegible] שטרייבונג
וועט צו דעם פיינט פריי דערגרייכן
ווייל צו דעם איז אונדזער שטרייבן
צו דעם פיינט פריי דערגרייכן
און צו קומען צו מיין היימלאנד
אין דער שטאט וואס איך בין געבוירן.
לשנה [illegible] ארץ מולדתי,
[illegible] מגורתי, עיר מגורתי.

24/II 1944

ליידערמאן דאוויד
Leiderman David
Лейдерман Давид

מיכתב של דוויד ליידרמן לפני הירצחו (יידיש)

"ליום ההולדת שלי"

היום, 24 בפברואר, הוא יום ההולדת שלי,
היום ימלאו לי 17 שנה.

במרחקים, מעבר לנהרות, שם ארץ מולדתי.
כאן, בעיר באלטה, ברחוב קוזניעטשנה, הבית זר לי.
בלי אבי, בלי אחי — רק עם אימי בלבד.
חדרי מצטמצם לפינה יחידה
כאשר חלונו מואר,
אולם אור השמש
כלל אינו מגיע אלינו.
השמש מסרבת להאיר לנו דרכנו
ואינה מוכנה למחות דמעותינו
הזולגות מעינינו במשך שלוש שנים רצופות.

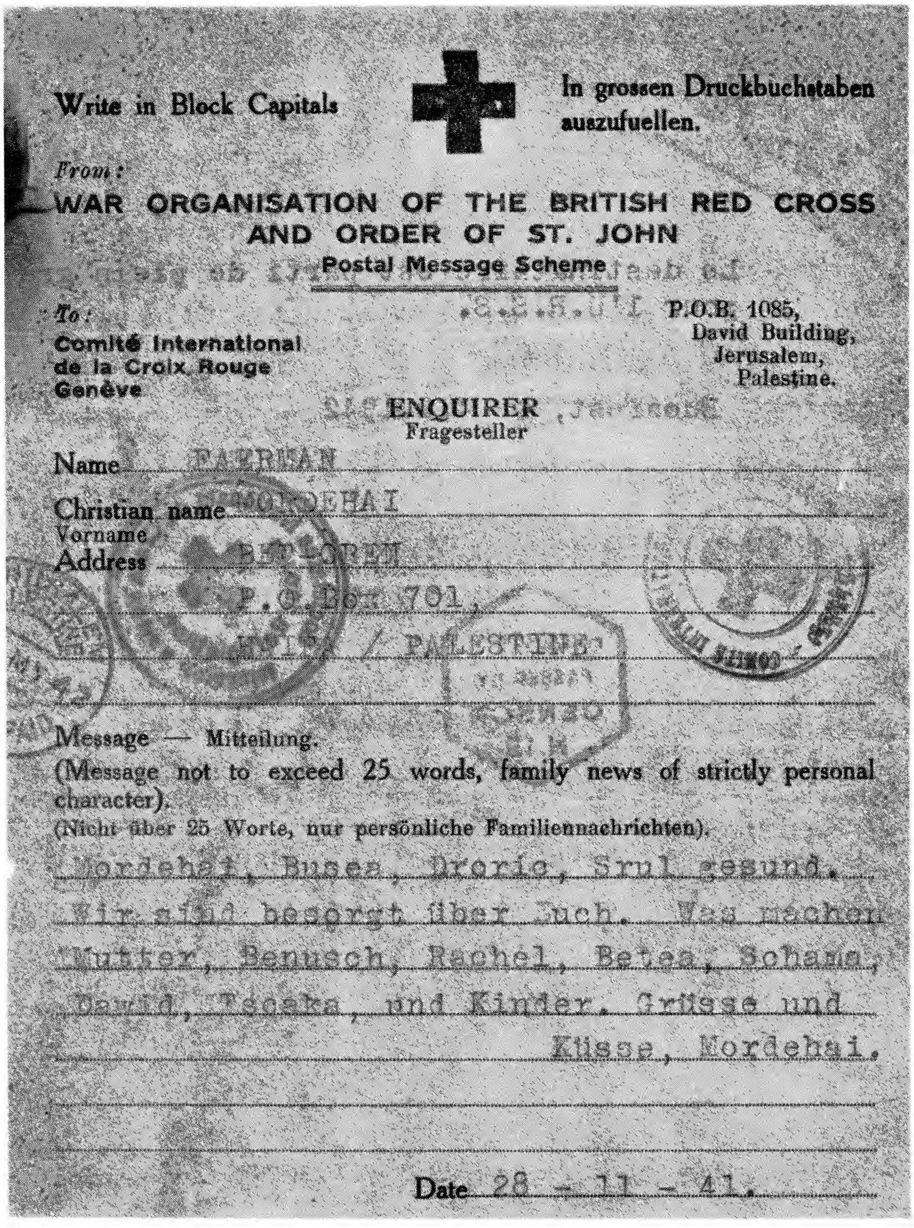
למרות הכול, אנו מקווים ומאמינים שאור החמה
יזרח עלינו ונזכה ליום השיחרור.
אז יגוז הייאוש מליבנו
ויועבר אל נשמת האוייב.

כעת אנו יושבים ומהרהרים :
מה מסוגל יום־המחר להביא בכנפיו
להגשמת מישאלות ליבנו
ולהשגת יום־השיחרור ?
שאיפותינו מרוכזות בנקודה אחת
של תקווה —

לצאת מן המצרים
ולשוב אל ארץ מולדתי —
אל העיר בה נולדתי.
"לשוב לארץ, ארץ מולדתי —
לעיר מכורתי, לעיר מכורתי"

ליידרמן דוויד

תרגום מיכתבו של דוויד ליידרמן לעברית

Write in Block Capitals — In grossen Druckbuchstaben auszufuellen.

From:
WAR ORGANISATION OF THE BRITISH RED CROSS AND ORDER OF ST. JOHN
Postal Message Scheme

To:
Comité International de la Croix Rouge Genève

P.O.B. 1085, David Building, Jerusalem, Palestine.

ENQUIRER
Fragesteller

Name [illegible]
Christian name [illegible]EHAI
Vorname
Address [illegible]
P.O. Box 701,
[illegible] / PALESTINE

Message — Mitteilung.
(Message not to exceed 25 words, family news of strictly personal character).
(Nicht über 25 Worte, nur persönliche Familiennachrichten).

Mordehai, Buses, Droric, Srul gesund. Wir sind besorgt über Euch. Was machen Mutter, Benusch, Rachel, Betea, Schama, Dawid, Tscaka, und Kinder. Grüsse und Küsse, Mordehai.

Date 28 - 11 - 41.

מיכתב שנשלח על ידי מרדכי, באמצעות "הצלב האדום" (28.11.1941) אל המישפחה בקאפרשט. התשובה של "הצלב האדום" (4.2.1942) בוקארשט, "הנמענת נסעה מרצונה הטוב לברה"מ" (שם ניספו בידי הנאצים).

הנערה ידידה איצקוביץ, בתם של ניורה ואסתר נספתה יחד עם דודה ברל ודודתה שרה; כאשר האונייה "מפקורה" טובעה על ידי הגרמנים.

תצלום של צביליידרמן ב"צבא האדום", לפני שהתעוור בשעת פינוי מוקשים.

ספר־תורה לזכר ההרוגים הקדושים מקאפרשט.

שם שהינו שלושה ימים לרגליו של הר, מאות אנשים עד שהחלטנו למסור את גורלנו בידי המיפקדה שיעשו איתנו כרצונם. ביקשנו שיחסלו אותנו ביריות, כי אין לנו עוד כוח לסבול את העינויים. שם הלבישו על זרועו של כל אחד פיסת בד לבן ועליו רקום מגן־דוד צהוב.

שם הועמד לרשותנו בית. הגברים הלכו לעבוד ואנו ישבנו והתפללנו שנזכה לראותם חוזרים בריאים מן העבודה. מזוננו היחיד, באותם הימים, היה בצל. זה מה שהיה בבית שם שהינו. אולם לאחר יומיים, ביום שישי לפנות־ערב, ניתנה פקודה שכל היהודים יעזבו את המקום וילכו אל מעבר לבוג. נאלצנו ללכת בשדות ולא בדרכים, שם נסעו הגרמנים; וכך המשכנו ללכת עייפים ורדומים, רצוצים מעייפות 40—50 ק״מ ליום, עד שהיגענו למקום אחד שם ראו אותנו ילדים אשר רעו את בהמותיהם בשדה. הם רצו אל המיפקדה והודיעו שמתקרבות כנופיות. מיד הקיפו אותנו, העמידו אותנו בשורה וערכו חקירה. היינו בטוחים שבא קיצנו.

היתה איתנו אישה זקנה, פייגה גאמר, אימו של הרשל גאמר. אבדה לה נעל אחת בדרך. היא פחדה להרים את הנעל. ראשית, היא פחדה להתכופף ושנית — הרי בין כך עומדים לירות בנו, נעל — למה? כך היא הלכה, ברגל אחת יחפה, עשרות קילומטרים. הרגל הייתה נפוחה ומלאה פצעים.

היו שמועות כי כנופיות של יהודים מזויינים מסתובבות באיזור. על כן נערך עלינו חיפוש מדוקדק ומאחר שלא גילו דבר, שיחררו אותנו והירשו לנו ללכת לכל מקום שנרצה. אבל, לאן אפשר ללכת? ובכן, המשכנו ללכת לכיוון נהר הבוג. כאשר ישבנו לנוח, לא הרחק מקאדעמע, לרגלי אחד ההרים, הופיעו מאי־שם שתי נשים וסיפרו לנו כי באותו המקום נקברו חיים 160 יהודים וכל השטח היה בתנועה במשך שעות מיספר. שם היתה גם מישפחה אחת מקאפרשט, חייקה לרנר עם הוריה. אילצו אותם לחפור בעצמם בור, אליו נזרקו חיים.

המשכנו ללכת עד שהיגענו לטשיטשלניק באיזור ויניצה. שם מצאנו יהודים מקאפרשט: צבי גאמר אותו הפגשנו עם אימו הזקנה; אישתו של אלתר פרידמן, פאני, עם שני ילדים קטנים וכן נערה אחת ממשפחת וסרמן. בקבוצה שלנו היו ההורים שלה, אחותה חייה ואחיה ליפא. עם הגיענו לצ׳יצ׳לניק, שמחנו שיהודים חיים שם ויש אפשרות להימצא תחת קורת־גג. מישפחה אחת מתושבי המקום. רבקה הויכברג, הזמינה אותנו לגור בביתה. איתי גרו הוריי מרדכי ורחל ויינר וכן אחותי פייגה. מה גדול היה התענוג להתרחץ, לאחר זמן כה רב, לנשום לרווחה.

למחרת היגיעו למקום קאפרשטאים: ברוך־משה כץ, אשתו רחל ובנם וועלוויל ואשתו ניוניא וילדתם איטה׳לה. בין הבאים היה גם אהרון מטיאוויץ, אשר מרוב זוהמה ורעב, נפטר באותו היום. אולם אחר הצוהרים גירשו את כול היהודים מן הבתים וריכזו אותנו בשטח מוקף חוטי־תיל; שם נדחסנו ארבע משפחות לתוך חדר אחד, כך שביום מוציאים את הספה ומכניסים שולחן, ובלילה מפנים את השולחן והכיסאות ומכניסים את הספה. נאסר עלינו לבקר ברחוב הסמוך. מים הותר לנו לשאוב רק ממקור אחד בלבד. קשה לתאר את החיים בגיטו הזה. ממש לא־יאומן שהצלחתי להישאר בחיים. הגרמנים היו מוציאים אותנו לעבודה, בלא להתחשב במזג־האויר, בגיל ובמצב־הבריאות. אבא היה עוטף את רגליו בשקים וכך הלכנו לגרוף את השלג לפי מיכסה של 3 — 4 מטרים מרובעים כל אחד. תמורת זאת הוקצבו לנו 200 גרם לחם ליום לאחר העבודה.

נשלחנו גם לעקירת סלק מתוך האדמה הקפואה והמכוסה שלג עמוק. גם כאן צריך היה למלא את המיכסה. לא התירו לנו לעמוד איש על יד רעהו. אוי ואבוי היה לאיש, אשר שכח את עצמו והוציא הגה מפיו או התכופף.

ברצוני להזכיר שני אירועים, שהתרחשו איתי בגיטו: באחד הערבים דפקו בדלת גרמנים ודרשו להכניס אותם. אני, אחותי פייגה וחברתנו, חומה שמה, עלה בדעתנו לצאת בדלת האחורית ואימא תכניס את הגרמנים. יצאנו בחיפזון, יחפות, לתוך השלג ורצנו. לאן? אין יודעים! למזלנו, שמעה אישה נוצריה, אשר התגוררה בסביבה את קולותיהם של הגרמנים; היא פתחה לפנינו את דלת ביתה, הכניסה אותנו והחביאה אותנו על עליית־הגג. הרוצחים הגרמנים היכו מכות־רצח את הנשים הזקנות בדירתנו שיגלו את מקום מחבואנו. הוציאו את אימא החוצה ואילצו אותה לצעוק: "ילדות, אם לא תחזורנה, יהרגו אותנו." אבל תארו לכם את המצב, היגענו לידי־כך, שלא היה איכפת לנו גורלן של האמהות ולא זזנו מהמחבוא. שלושה ימים ושלושה לילות לא ידעו הורינו היכן אנו נמצאות. הנוצריה חששה לפתוח את דלת העליה, ההורים חשבו שהרגו אותנו, ואילו אנו חשבנו שהם אינם עוד בחיים. לאחר מכן, כאשר שקטה הסערה, הורידו אותנו מהעלייה ונפגשנו עם ההורים. ממש תחיית המתים.

האירוע השני: — באחד מימי שישי, לפנות־ערב, רוכזו כל היהודים לתוך בית אחד. דחסו את כולנו פנימה והדליקו את העצים בתנור. הלהבה הייתה גדולה, כך שגג־התבן עלה באש. הצעקות עלו עד לב־השמים. אולם יהודים, קיומם בדרך כלל על ניסים. גם כאן קרה נס, מהמיפקדה היגיעו אנשים, כיבו את השריפה, כך שמרבית היהודים ניצלו ממוות בטוח ואנחנו ביניהם. שוב נשארנו בחיים, אבל העינויים לא פסקו.

באחד הימים חליתי וניתן לי אישור להיעדר מהעבודה שלושה ימים. ישבתי בחוץ, נשענת על גזעו של עץ ובכיתי מרה על חיי הצעירים ועל חיי כולנו. לא ראיתי כיצד עבר קפיטאן של הגרמנים, אשר איכפת היה לו שאני יושבת בלא עיסוק. הוא קרא לי והתחיל להרביץ לי. הוריי, וכן כל המשפחות השכנות, הקימו צעקות. אז ירה הקפיטן באוויר ופקד להיכנס לבתים. אותי, הוא היפיל ארצה, רמס ברגליו עד שאיבדתי את ההכרה. לא ברור איך נשארתי בחיים. הייתי פצועה מאוד והייתי שרויה במצב של עילפון במשך יממה. מייד הזעיקו רופא, ד"ר שוורץ מהקהילה, ועשו הכול עד שחזרה הכרתי.

אחותי פייגה הייתה צועקת לא־פעם: "אנא, חיפרו בור וקיברו אותי חיים!" אין ביכולתי לבטא במילים את כל הרגשות על מה שעבר עלינו. במחנה שלנו ניספו אהרון מטיעוויטש, ברוך־משה כץ ואשתו רחל ונכדתם איטל'ה, שלומה פרידמן, פאני פרידמן וילדתה ג'ניה וכן המחותנים שלנו אשר הועברו למחנה פישצ'ונקה ושם ניספו: יהושוע שוורץ ואשתו פרידה ובנם יידל, ברל שוורץ עם אשתו רחל שוורץ, פייגה שווארץ עם תינוקה ואימה נעסיה.

לקהילה התקבלה איגרת ממחנה ברשד מאת שרה ארליכמן, אשתו של לייב פרוימצ'וק, בה היא מבקשת אם נמצא מישהו מהמישפחה שיבוא להציל את בנם היתום בן ה־6 נועם. לדאבוננו, לא יכולנו לעזור במשהו. כפי שנודע לנו, לאחר מכן, היה לייב פרוימצ'וק במחנה ברשד יחד עם מישפחתו. מספרים, כי בבוקר אחד, נבחרו עשרה בחורים גבוהים ויפים, שצרבו להם צלב־קרס על הלחי, וכעבור ימים אחדים ירו בהם. כמו כן מספרים ששרה ארליכמן, אשתו של לייב פרוימצ'וק הטילה את עצמה, יחד עם

בנה נועם, בהיותה בהריון, תחת גלגליה של הרכבת. על מחנה ברשד מספרים, כי שם רוטשו ילדים לשניים, קישטו בהם עץ אשוח והזמינו את ההורים לראות כיצד דולקים ילדיהם.

לא את הכול אפשר לזכור ולא על הכול אפשר לכתוב; וכך המשכנו את חיינו בייסורים ועינויים, עד שנודע לנו כי עיירתנו קאפרשט שוחררה והחלטנו לחזור הביתה. החזית השתרעה אז לא רחוק מהכפר אורדישיי. היינו שתי מישפחות; יצחק טובר ואנחנו. במשך שלשה חודשים חששנו לגשת אל ביתנו עד שעברנו לגור בו. התחילו לחזור קאפרשטאים, מכל קצווי ברית המועצות. התחיל להגיע גם דואר.

אני הסתדרתי בטחנת־קמח בתורת מנהלת־חשבונות. כל יום הייתי הולכת אל הדואר כדי להיוודע מי כותב, מי נשאר בחיים. עניתי לכל אחד מהפונים. חזרה רייזל פרוימצ׳וק, אשר הייתה דמות מעניינת בעיירה, מורה, ואני עצמי למדתי אצלה. בשנת 1945 היא חלתה ונפטרה בגלל חוסר תרופות לרפואה. היא אמנם חזרה מן המלחמה, אולם בנישמתה נשאה צלקת מכאיבה. כך גם רבים אחרים שחזרו מן הגיהנום הנאצי.

כתבנו אל הכפר ״ניי־לעבן״ ומשם קיבלנו תשובה שאחותי ילדה בן, אבל אחרי שלושה ימים ירו בהם. הזמנים חולפים, אולם הפצעים אינם נגלדים ואי־אפשר לרפאותם. אין להחזיר לחיים את כל הקורבנות, אשר ניספו על־לא־עוול בכפם.

רבים חזרו לעיירה שהתחילה שוקקת חיים, האנשים נמשכו חזרה לכור־מחצבתם, למרות הקשיים (גם מים צריך היה לקנות). המקור, בו נולד האדם, הוא ראשון במעלה בהווייתו. אולם במרוצת השנים עזבו רבים את העיירה ופנו איש איש לעברו, וכיום לא נותרו בה אפילו מניין אנשים. גם השם ״קאפרשט״ נמחה וכיום מתנוסס שם שלט ״פרודאנשט״. לפחות יישאר זיכרה של עיירתנו קאפרשט בספר שאנו מוציאים.

בריחה עקובה מדם

שימחה טשאָרני

יצאנו לדרך בעגלה רתומה לשני סוסים. על יד פערוומאיסק הישיגו אותנו מטוסי־האויב והפציצו אותנו ללא־רחם. נוצרו כעשרים בורות ובהם הרוגים ופצועים. אנחנו ניצלנו בנס, אולם ששת אחיי ונשותיהם וילדיהם, אשר יצאו לדרך כמחצית השעה לפנינו, מצאו את מותם בבורות אלו. בקושי רב מצאתי את העגלה שלנו, כשהיא הפוכה וגלגליה למעלה ואילו הסוסים הסתבכו במושכות. סידרנו איכשהו את העגלה וברגע שרצינו להמשיך הופיעו שוב המטוסים והפציצו אותנו. יחד עם חיילים, שהזדמנו למקום, שכבנו על הארץ. אנחנו שכבנו על יד עמוד־טלפון, אשר נפל בשעת ההפצצה ממש על ידי ובנס לא נפל עליי. כאשר קמתי, התחלתי לחפש את אשתי וילדתי. בציפורניי חפרתי בבורות, יחד עם החיילים, עד שגילינו אותם מתחת לערימת־העפר. במשך שעה ארוכה טיפלנו בהם, עד שעמדו על רגליהם. ניסינו להגיש עזרה לאנשים שנפצעו בבורות האחרים, אבל החיילים — לא עמדה בהם הרוח לראות את הזוועה ולקחו אותנו ליער על יד נאָוואָסעלסק.

היינו שם שלושה ימים וקיבלנו אוכל מן הקלחת של הגדוד. משם נסענו הלאה ותעינו במשך שבועות בדרכים. לא היה מה לאכול וגם בשביל הסוסים לא יכולנו למצוא עשב בשדות. הסוסים היו כל כך רעבים עד שבלילות היו נושכים אותנו בשנתנו ולא ידענו היכן להתחבא מפניהם. כאשר עצרה רכבת, השארנו את הכול, עלינו עליה ונסענו. היגענו לדימינובקה ואי אפשר היה להמשיך הלאה. היינו יחד עם מספר רב של פליטים. ביום השלישי הישיגו אותנו הגרמנים והתחילו לגרש אותנו ברגל. הרגליים התנפחו מהליכה ממושכת והבטן — מרעב. אנשים נפלו בדרך מרעב ומקור, בלא מיטען, בלא־אפשרות להחליף כוחות. חיילי האויב האיצו בנו, היכו בלא־רחם ורבים מצאו את מותם בדרך זו.

כעבור ימים אחדים הכניסו אותנו למחנה ושלחו אותנו לחטוב עצים בקור ובשלג. מדי־פעם היו מסיתים בנו כלבים, אשר נשכו מאיתנו חתיכות־בשר. נוסף לכך, היו הגרמנים מכים במגלבים עד זוב־דם. רבים מתו ואיש לא שם לב אליהם.

בשיירה, בה המשכנו ללכת. היו איתנו גם שלושת ילדיו של אחי, אשר ניספה באחד הבורות של ההפצצה. הנער, בן 16, נשא על שיכמו בשק את אחותו בת השנתיים, אשר לא יכלה להמשיך ללכת. בדרך הבחינו הגרמנים בשק וחתכו אותו. הילדה נפלה ונשארה אי־שם בדרך, ואילו את הנער ואחותו רצחו. עד היום אני חולם בלילות את הזוועות שפקדו אותי בדרך נדודיי.

בתום המלחמה חזרנו לקאפרשט, בניתי את ביתנו אולם אשתי, לאחר שכבר היה לה מה לאכול נפטרה...

סוניה פיינבוים (ברונשטיין)

המילחמה בין הגרמנים ובריה״מ הישיגה אותי שעה שהתארחתי אצל אחותי רבקה גרובוקופטל (ברונשטיין) בקישינוב. רבקה הייתה הבת הבכורה במישפחה. היא הצטיינה ביופיה ובמעלותיה הטובות. היתה מאירה פנים לזולת והייתה אהובה על כל מכיריה. היא סיימה את הגימנסיה העברית בקישינוב ולאחר מכן סמינר לגננות בצ׳רנוביץ. היא חזרה לקאפרשט ופתחה גן־ילדים עברי בשנת 1936—1938. היא נישאה לחיים גרובוקופטל מרזינה, ויחד איתו ובתם הקטנה בת השלוש עברו לגור בקישינוב כאשר הרוסים באו לביסאראביה.

בפרוץ המלחמה, חזרתי לקאפרשט להוריי, ורבקה נשארה עם הילדה בקישינוב לאחר שבעלה התגייס לצבא האדום. מתוך חקירות שערכתי בין הקישינובאים שחזרו לאחר המלחמה, נודעו לי פרטים אלו: כאשר הרומנים השתלטו על קישינוב, ניתנה פקודה מטעם השלטונות שכל היהודים יעזבו את העיר. בלילה אחד גשום, גורשו כעשרת אלפים יהודים, אנשים, נשים וטף בדרך העיר באלטה מעבר לדנייסטר. רבים מהשיירה, שהלכו ברגל למקום הגירוש, נפלו בדרך ורבים נורו על ידי המישמר וביניהם היו רבקה וילדתה.

הורי, אחי הערשל, אני ואחותי ברוניה — חצינו את הדנייסטר ונסענו ברכבת לאוקראינה במישטחים פתוחים. בדרך הפציצו אותנו הגרמנים פעמיים. בשעת ההפצצה התחבאנו בחפירות ושם נפגשתי בוועלוועל שואב המים ובתו בת ה־16. הוא סיפר שאשתו ושאר הילדים נשארו בקאפרשט ואין ספק שהושמדו שם. לאחר ההפצצה השניה, כאשר חזרנו מבתי־הכפר שם הסתתרנו, מצאתי את הילדה כשהיא בוכה. אביה נהרג באותה הפצצה.

בהמשך הנדודים היגענו לקולחוז בקרבת סטאלינגראד, שם שהינו 1.5 שנה. כאשר הגרמנים התקרבו לסטאלינגראד העבירו אותנו לסובחוז, 120 ק"מ מסאראטוב. שם שהינו ע' גמר המלחמה. כאשר הגרמנים שנחלו מפלה בסטאלינגראד, העבירו אותנו לסביבת חרקוב, שם צריך היה לנקות את השדות מגוויות ולהכין אותם לזריעה. היינו בסובחוז על יד חרקוב שנה וארבעה חודשים.

עם שיחרורה של ביסאראביה על ידי הרוסים, קיבלתי הזמנה מקוטוז'ני לחזור לקאפרשט בתור מורה. לפני כן ביקרתי בקישינוב שם פגשתי את הקאפרשטאים יהושע זלצמן, יוסף פק ובנותיו. שם נודעו לי פרטים על האסון שקרה לאחותי רבקה, שנספתה בדרך לבאלטה והיא בת 29.

מקישינוב נסעתי לקאפרשט, העיירה בה גדלתי. כאן מצאתי מישפחות ספורות, ביניהן רייזל פרוימצ'וק ובעלה יאשה לכר, אשר מתו שניהם מטיפוס. מבית הוריי לא מצאתי דבר. כל שורת הבתים, מאהרון מטייביץ ועד יענקל איבצ'ר, נשרפו עד היסוד. בתים רבים היו הרוסים ורבים נתפסו על ידי צוענים מהכפר השכן. ברחוב הראשי גדלו קוצים ועשבים רעים. שם ראיתי ערימות של אבנים מהריסות בתי־הכנסת, אשר היו מיועדות להעברה לקוטוז'ני. כאשר עברתי על הגשר, אשר ניבנה ליד ביתה של חיה־זיסל גולדשטיין, פגשתי באברהם זילברמן אשר חזר גם הוא מהגירוש. הוא אמר לי: "סוף סוף אפשר למצוא בבית־עלמין זה גם נפש חיה". עניתי לו: "האבנים מעידות על מה שהתרחש כאן." לא הרחק מהגשר על יד ביתו של ארקע פידלמן ראיתי מידרכה סלולה באבני־מציבות, כשהכתב כלפי מעלה. נורא היה לראות כיצד חלונות של בתים נסתמו בקרעי יריעות של ספרי־תורה.

מחרידה המחשבה מה עלה בגורלה של עיירה שהייתה מליאת חיים ותרבות...

חיה בולשטיין — פרידמן

ההורים שלי היו: ליפא וברכה בולשטיין. אבא היה ספר וקראו לו "ליפא צירולניק". נוסף לכך הוא נטע כרם, אליו היה קשור בכל מאודו. נדר נדר שהיין מהבציר הראשון יוקדש למסיבה של שמחת־תורה ואמנם כך היה. הוזמנו הרב, הגבאים והמתפללים של בית הכנסת הגדול. אבא הגיש יין ואגוזים, ישראל חיט תרם דגים מלוחים והשימחה נמשכה עד אור־הבוקר.

עם פרוץ המלחמה, כאשר לא הייתה ברירה אלא לפנות את העיירה, התרכזנו באכסנייה של חיים גרינשפון ושם ראינו שהעיירה בוערת. כאשר כל בני המשפחה ישבו בעגלה רתומה לסוסים, רצתי בכל כוחי אל הכרם, בו השקעתי עמל רב, כדי להיפרד ממנו.

בלילה נסענו לרזינה, אולם מכיוון שאי־אפשר היה לחצות שם את הדנייסטר, פנינו לראשקוב. ביום הסתתרנו ביער, שם פגשנו את משפחות לייזער ואהרון הייסינר, אשר הוליכו איתם מיספר עיזים ופרה. חלבנו את הבהמות והאכלנו את הילדים בממליגה וחלב.

לאחר שבועיים של נסיונות לחצות את הדנייסטר, היתה הפצצה מן האוויר. היו הרבה הרוגים ואנו ניצלנו בנס. הלכנו ברגל, יחד עם לייזר הייסינר והעיזים שלו, עד שהיגענו לתחנת־הרכבת בסולדנשט. שם הצלחנו לעלות לרכבת ונסענו אל הבלתי־ידוע.

הוריי נהרגו על יד סטלינגרד וגם אחיי נהרגו...

מסייה פידלמן (בתו של הייניך פידלמן — החייט)

למדתי לכתוב "שורה־גריסלעך" אצל שמואל מלמד. היו באים אלינו לקאפרשט מורים ממקומות שונים ביניהם אחד ושמו יענקל יארוצקי. אצל חנה מטייביץ למדתי רוסית. שמואל מלמד היה בא ללמד אותי בבית ואילו יארוצקי שכר חדר ובו למדו שתי בנות ושנים־עשר בנים, מהם שני אחים שלי ושני אחים של חברתי. יותר מאוחר למדתי עברית אצל יואל מער.

בביתנו היו שבעה ילדים. כולנו נולדנו בקאפרשט בעזרת המיילדת "די מאיר־הערשעכע", על שם בעלה מאיר הערש. המיילדת המדופלמת הראשונה בקאפרשט, הייתה סלובה רוזנפלד, בתו של תנחום ינוביץ. היא למדה באודיסה ובקישינוב. עוד מיילדת הייתה גב' אסתר חרקובר, אשר היגיעה אלינו מרזינה. גם אבי הייניך נולד בקאפרשט. היו לו קשרי מיסחר עם בעלת האחוזה של קאפרשט "די דעמעכע".

בתקופת הנאצים, כאשר גירשו את היהודים ופקדו עליהם לרוץ קדימה, ביניהם היה גם הרב דוד קפליבצקי, אשר היה בין האחרונים. איכר אחד, בשם יוז'י נישינסקי, מכפר קאפרישט, הציל את הרב בהלבישו אותו בגדי־איכר וכך הצליח להימלט ממוות בטוח. בשנת 1945, חזר הרב קפליבצקי לקאפרשט. הוא חיפש את האיכר יוז'י נישינסקי והחזיר לו בתודה את הבגדים, שקיבל ממנו, בתוספת של מתנה.

אחרי המלחמה גילינו שהמידרכה, לפני ביתו של ארקה פידלמן, היתה סלולה במצבות מבית הקברות הקאפרשטאי. היצלחנו בעזרת השלטונות, לעקור את המצבות, אשר האותיות שלהן פנו כלפי מעלה.

אידה ויינשלבוים (פעק)

בסערה

בשנת 1940 נכנס השילטון הרוסי לביסאראביה. חלק מהאוכלוסיה קיבל שינוי זה בשימחה. במשך השנים האחרונות לא התקיימו תנועות הנוער הציוניות. האנטישמיות גברה משנה לשנה. המצב הכלכלי של היהודים, במיוחד בעיירות, הוחמר. הנוער ראה פיתרון יחידי בשינוי המישטר ורבים מהנוער הקאפרשטאי התארגנו בתאי־המחתרת של המיפלגה הקומוניסטית בהנהגתו של לייב מר. גם אני השתייכתי לאחד התאים שהדריכה ריטא גורביץ, בתה של ד"ר בילקיס.

קבלת־הפנים הנלהבת, של הנוער, הייתה מובנת מכיוון שבפני ילדים, בנים להורים חסרי־אמצעים, נפתחו אופקים חדשים. אני, למשל, הייתה לי אפשרות ללמוד בבי"ס רישמי, ולאחר הבגרות נתאפשר לי להמשיך לקבל השכלה גבוהה. זאת לא הייתי יכולה, בשום אופן, להשיג במישטר הרומני. נסעתי לסורוקה ולמדתי שם בכיתה השמינית בבי"ס ביידיש. כאשר סיימתי את שנת הלימודים, פרצה מילחמת העולם השנייה (22.6.1941).

על כל התלאות, אשר גרמו הגרמנים ליהודים, קראנו בעיתונות, אבל לא כולם האמינו בזאת. דודנו, מרדכי פק, הודיע נמרצות שהוא אינו זז מקאפרשט. "בנדיטים גדולים יותר מהסובייטים אינם בנמצא; במשך שנה אחת הצליחו לאמלל מיספר לא־קטן של מישפחות בקאפרשט". אולם אנו אילצנו אותו להצטרף אלינו בבריחה, תוך כדי איום שניקח איתנו את אחותנו דורה, אשר הייתה מאומצת על ידו. הרי לא נפקיר אותה. לטיעון זה הייתה השפעה מכרעת והדוד מרדכי, יחד עם הדודה אסתר ואימה עטל בת עקיבא, אישה משותקת בגיל 88, נסעו איתנו.

ביום 7 ביולי 1941 עזבנו את קאפרשט ולא חזרנו עוד אליה. מה שיכולנו, דחסנו לתוך שקים, העמסנו בעגלה ששכרנו בכפר הצוענים ונסענו לוואד־ראשקוב, אשר על שפת הדנייסטר. שם התרכזו יהודים מכל העיירות שבסביבה. שם חנו גדודים מהצבא האדום אשר נסוגו מן הקרבות שעל ה"פרוט". שפת הנהר הייתה שחורה מאנשים שהתאספו שם. בקושי מצאנו מקום, בו יכולנו לפרוק את המיטען ולחנות שם. על פני הנהר נימתח גשר גומי, לצורכי הצבא, ואנשים הורשו לעבור עליו, אבל בלא מיטען. את המטלטלין צריך היה להעביר בסירות. תורם של הורינו והדוד מרדכי, להעברת הסירה, היה אחרי מרדכי ויינר. אנו, הילדים, עברנו בגשר כדי לקבל בגדה מעבר לדנייסטר את החפצים שיישלחו על ידי הורינו. בצד השני פגשנו כמה מישפחות מקאפרשט: יעקב פוטיק ומשפחתו, משפחת יעקב וייסמן (הוא עצמו נשאר בוואד־ראשקוב ושם ניספה), זליג סלשטשאן ובני ביתו וכן משפחת זאב שמואלביץ.

בשעת ההעברה הופיעו בשמיים מיספר מטוסים. לא ידענו אז להבחין בין המטוסים הסובייטיים לבין המטוסים הגרמנים. ישבנו בשקט על שפת הנהר וספרנו את המטוסים המתקרבים. הם היו 22 במיספר. פתאום הם צללו מעל המון האנשים, שהיו בשני גדות־הנהר, ירו במכונות יריה והטילו פצצות. לעינינו נהרגו 2 קאפרשטאים; חנא, בנו היחיד של מרדכי ויינר, בגיל 13—14. דקות מיספר לפני ההפצצה הוא החל לשוט בסירה, על מנת להעביר אל הוריו את שארית החפצים שלהם. עד היום מצלצלים באוזניי דבריו האחרונים, שעה שהיה בסירה: "איטה'לה, השגיחי־נא על הכינור שלי, הוא מונח על כל החפצים". האסון פגע בו באמצע הדנייסטר. הקורבן השני הייתה איטה שמולביץ, אשר כדור פגע בראשה.

היהודים, תושבי העיירה הסובייטית ראשקוב, לא הניחו לנו להיכנס ללון בבתיהם, והיינו נאלצים ללכת ברגל עד שהיגענו אל כפר אוקראיני יקאטרינובקה, שם הכניסה אותנו אחת הכפריות ואף היגישה לנו ארוחה. למחרת חזרה אחותי מרי לראשקוב, ושם פגשה את ה רינו והדוד מרדכי. נתברר כי בלילה היגיע ה־"צלב האדום" והעביר את כל הפצועים מוואד־ראשקוב לראשקוב. מכיוון שכל בני המשפחה היו פצועים, הם הועברו אבל בלי מיטען. כך נשארו, בצד הביסאראבי של הדנייסטר, כל החפצים שלנו ושל הדוד מרדכי. והחשוב ביותר — שם נשארה אימה של הדודה אסתר. דקות אחדות בטרם החלו ההפצצות אתמול, נענו אנשי הצבא האדום לבקשתו של הדוד מרדכי והושיבו את הדודה עטל בעגלה, אשר עמדה לעבור לצד השני. עם ההפצצה, נבהלו הסוסים, דהרו משם ומאז אי אפשר היה למצוא את העגלה. המראה, לאחר ההפצצה, היה מחריד. הכול היה שרוי בעירבוביה; אדמה, אנשים, סוסים מתים ופצועים. בתוך התוהו־ובוהו לא ניתן למצוא את האישה האומללה ועד היום אין יודעים לאן נעלמה.

בכפר יקאטרינובקה הועמדה לרשותנו עגלה עד לעיירה יהודית קרוטי, שם פגשנו את אחותה של אבא, עטל מריבניצה. שני האחים והאחות לא נפגשו מאז מילחמת העולם הראשונה.

ביום השלישי נסענו לכיוון העיר באלטה בעגלה שכורה. הדודה עטל נשארה בעיירה קרוטי, יחד עם 3 נכדותיה והן כולן ניספו שם. לתוך באלטה לא יכולנו להיכנס, מכיוון שהעיר בערה מכל צדדיה וראינו המוני נשים, ילדים וזקנים (הצעירים היו בצבא) כשהם בורחים על נפשם. העגלון שלנו הוריד אותנו מהעגלה באמצע הדרך ולא הסכים להמשיך. שם פגשנו את טייבל קייסרמן ואחותה. מיואשים ישבנו בצידי הדרך. להמשיך ברגל לא

יכולנו בגלל הפצועים. אימא נחבטה מגושי־עפר, בשעת ההפצצות, ולא הייתה מסוגלת להגיע בראשה; ואילו הדודה אסתר, רגליה היו מנוקבות מעל לברך מהיריות. לא אחת, הן ביקשו מאיתנו כי נשאיר אותן בדרך ונציל את נפשותינו. ברור, זה לא בא בחשבון כלל. פתאום נתגלתה לעיניי שיירה של טראקטורים, אשר פניהם מיזרחה. רצתי אליהם וביקשתי שיסיעו את אימא ואת הדודה אסתר והם הסכימו. כך המשכנו מיזרחה כשאנו הולכים ברגל על יד הטראקטורים. טייבל קייסרמן ואחותה נשארו שם וניספו.

לקראת לילה חנו הטראקטורים לייד יער. שם התרכז צבא רב. לא עצמתי עין, למרות שהלכתי באותו היום 25 ק"מ יחפה. במשך כל הלילה נשמעו הדי יריות של תותחים, ובשמיים — רעש בלתי פוסק של מטוסים. היער הואר, מדי־פעם, באלומות־אור של רקיטות, אשר חיפשו בשמיים את המטוסים המתקיפים. השכם בבוקר הבחנתי במכונית צבאית, אשר נעצרה על יד הצבא שחנה על ידנו. מייד החלו החיילים בהכנות לנסיעה. הבינותי כי הסכנה קרובה וביקשתי שיקחו במכונית שלהם את אימא והדודה אסתר. הם הסכימו, למרות שאסור היה להם להסיע אזרחים, ואנו המשכנו ללכת ברגל. כל השטח היה מלא המוני־אדם ועגלות, כך שהצבא פילס לו דרך בקושי תוך כדי צפירות מחרישות אוזניים. הצלחנו להושיב, באחת העגלות, את אחותנו דורה בת ה־13, אשר רגליה היו נפוחות.

כעבור זמן־מה, נסע גם הדוד מרדכי, אשר רגליו היו פצועות. האחרון היה אבא, אשר רסיס של פצצה חדר דרך לחי אחת ויצא מבעד לשנייה בהוציאו לו 4 שיניים. אני ומרי המשכנו ברגל. עם שקיעה הגענו לעיירה יהודית "קריוויה אוזירה", ובכניסה לעיירה פגשנו את כל המישפחה. היה זה מיקרה יוצא־דופן, באשר לא מעטות היו המישפחות, אשר התפזרו לכל עבר ואיש לא ידע מה עלה בגורלו של רעהו. בעיירה "קריוניה־אוזירה" פניתי אל ראש העיירה, אשר הסדיר לכולנו יחד נסיעה במכונית־משא, בה נסענו במשך יומיים עד לעיר דומינובקה. כאן פגשתי את סגן ראש העיירה והוא סיפר כי מייד לאחר נסיעתנו נכבשה העיירה על ידי פלוגת צנחנים גרמניים. בדומינובקה שררה בהלה מכיוון שהידיעות מהחזית בישרו על התקרבו של האוייב. שם נתנו לנו עגלה, אשר תביא אותנו לתחנת הרכבת. אולם העגלון סובב את העגלה והביא אותנו אל הכפר שלו. כאן התאספו אנשי הכפר, אשר לעגו לנו ואיימו לרצוח אותנו עוד בטרם יגיע הצבא הגרמני. בקושי רב הצלחנו לעזוב את הכפר ברגל, כשאימא נישאה ממש על גבינו עד שהיגענו לכפר אחר. שם התקבלנו יפה וסופר לנו כי התקפת האוייב נעצרה והוא נסוג 70 ק"מ. למחרת נתנו לנו עגלה רתומה לשני סוסים והובאנו אל תחנת הרכבת.

✡

שרה זוניס (סוניה שור)

מיין שטעטל פאריתומט געבליבן

אין א טאָל מיט גרינע פעלדער,
אַרומגערינגלט בערג און וועלדער,
איז מיין שטעטל פאריתומט געבליבן
קאפרעשטער יידן — אלע פארטריבן.

ס'איז קיין צייט נישטאָ צו קלערן,
אין הימל לעשן זיך די שטערן ;
עדות איז נאָר גאָט אין הימל
ווי געוואלדיק איז דער טומל.

פלאמען פייער, שרעקליכע געשרייען —
אלטע, יונגע, קראנקע — אלע אין די רייען.
״וואוהין, קינדער, וואוהין זאָל מען לויפן ?
וויאזוי קען מען דאָס לעבן אויסקויפן ?״

האָב־און־גוטס פון צענדליקער יאָרן,
אלעס מיט אמאָל חרוב געוואָרן.
מע וואנדערט אָן ציל אף פרעמדע וועגן —
״וואוהין זיך ווענדן ? וועמען קען מען פרעגן ?״

אליין האָסטו, גאָט, פאר דיין פאָלק געשווירן :
״נישט מער קיין מבול !״ צוואָס אונדז געבוירן,
אז דייטשן זאָלן אש פון דיין פאָלק מאכן
און די מערדערישע וועלט זאָל הוליען, לאכן ?״

הוליען, לאכן, הענגען און שיסן —
״פארוואָס זאָל א מבול די ערד נישט פארגיסן ?
נקמה נעם דו, אָ גאָט פון די אבות,
א שרעקליכע שטראָף פאר יידישע חורבות !

אלטע און יונגע דאָס לעבן פארלוירן :
מיין היים, מיין געסל וווּ איך בין געבוירן ;
מיין פאָטער, מיין ברודער, קאפרעשטער יידן,
וואָס האָבן געלעבט דאָ אין גליק און אין פרידן.

שנעל עס לויפן, עס פליען די יאָרן
נאָך אלץ איז געבליבן פארקריצט אין זיכרון —
מיין היים, מיין קינדהייט, די שטאָט פון געבוירן.
ווי שרעקליך און גרויליך : כ'האָב דאָס אלעס פארלוירן.

חנן פוטרמן

גירוש ונדודים

חיי ה"חדר", בשנות 1930—1935 בעיירה קאפרשט, השאירו שורשים עמוקים של יהדות בנוער הקאפרשטאי. הודות למורים מרדכי גולדנברג ואריה מער נשארה השפה העברית, לי ולאחרים כמוני, עמוק במוח. גם הציונות, אשר אחד ממרכיביה בעיירה הייתה "גורדוניה", השאירה עיקבות של תרבות יהודית ועברית כבר משחר ילדותנו. זכורים לי המישפטים הסיפרותיים, שנערכו על ידנו, בהשתתפותם של זרובבל סקליאר, הייניך בירשטיין וכן רבים אחרים. כמו כן אני זוכר את הצופיות בה השתתפנו, כאשר נסענו אל החלוצים בחוות "מסדה" והיצגנו שם מערכונים.

יש לציין, שדווקא בעיירה הקטנה שהצטיינה בעומק ביצותיה, התחנך וגדל דור של חלוצים־מגשימים, מצויידים בהכרה ציונית מגובשת; להם חלק חשוב בבניינה של מולדתנו ארץ־ישראל. לעיתים אתה עומד ותוהה: "כיצד קרה שבעיירה כל כך קטנטונת, בה היה קיים רק בי"ס יסודי אחד ברומנית וכן "חדרים" ספורים, התחנכו נערים כמו מעכאלה קליינמן, אשר הספיק במשך 22 שנות חייו הקצרות ליצור מחקרים רבי־ערך ומישקל ביסודות הציונות." כמו כן ייזכרו שמותיהם של הרץ ריווקין (הייסינר), הרשל צעלמן ואחרים, אשר אין להתבייש בהם. ברצוני להקדיש שורות־מיספר, לי ולבני־ביתי. למרות שהמצב המישפחתי הקשה לאחר מותו של אבי ז"ל, היטיל עלי את עול כלכלת ביתנו, מצאתי פנאי להופיע על הבמה בהצגות שונות של החוג התרבותי כגון "המלך ליר", מישפט דרייפוס ועוד.

אבי, יוסף פוטרמן ז"ל, אשר במשך כל ימי חייו לא זכה לדירה משלו והיה פקיד אצל אחרים ("א מענטש בא יענעם") — הצטיין בתכונה של יושר־לב ונאמנות יהודית טיפוסית. למרות מצבו החומרי הקשה, כאשר הכנסתו הדלה לא היה בה די־מחייתן של תשע נפשות, הוא חינך את ילדיו ברוח של אהבה לעם ולמולדתו העתיקה ושלח שניים מהם להכשרה חלוצית. בגיל 51 הוא נפטר, ולמרות העובדה שההלוויה הייתה ביום חמישי בשבוע, יום היריד בעיירה, נסגרו כל החנויות ושבתו כל העסקים על מנת להשתתף בהלוויה, בה נשא דברי הספד הרב דוויד קאפליבצקי בכבודו ובעצמו.

אבא ז"ל, היה מוליך אותי מדי־שבת בשבתו אל בית־הכנסת ושם היה בוחן אותי בלימוד השבוע. עובדה זו, אורח־החיים והאווירה ב"גורדוניה", השאירו רישומם על כל מהלך־חיי עד היום, גם בארץ. בין פעילי־התרבות, אשר השאירו עלי רושם בל יימחה, היה גם לייב פרוימצ'וק, אשר כתב פזמונים שונים מההווי בעיירה והופיע רבות בהצגות שונות בקאפרשט. מהם ראוי להזכיר את המחזה שלו "חיים חדשים", בו הוא תיאר את החיים של הנוער המתעורר בכפר הצוענים שעל יד קאפרשט.

ביום 28.6.1940 נכנס הצבא האדום של בריה"מ לקאפרשט ונתקבל, על ידי הציבור, בהתלהבות ומחיאות כפיים. הכול היו סבורים שהרוסים הם המשחררים האמיתיים של היהודים מהשילטון הרומני האנטישמי הבלתי־ניסבל. בקאפרשט גרו אז בערך 500 — 600 מישפחות. במקום ביה"ס היסודי הרומני, הוקם בי"ס ביידיש, עממי וכן בי"ס בשפה המולדובאנית בכפר־הצוענים שעל יד קאפרשט. במרוצת השנה הראשונה למישטר הסובייטי, אנו עושים הכרה עם השילטון "החופשי". מתחילה תקופת התבוללות והסתגלות לשאיפה של השליטים לטשטש את הצביון היהודי של העיירה. הקומונה הראשונה בנפת קוטיוז'ני נוסדה בקאפרשט על ידי 30 מישפחות יהודיות.

מייד עם התבססותו של השילטון הסובייטי, נשלחו לגירוש יהודים אמידים, כגון: ברוך וקסלר, פרוים הויכמן, מלך הויכמן וארקה פידלמן — בלא כל מישפט הוצאו מבתיהם והוגלו לסיביר. מאוחר יותר גורשו יעקב איבצ׳ר ומישפחתו וגם מנהל ביה״ס הרומני — בודיה ומישפחתו. אלו השתייכו לרשימה ארוכה של מועמדים לגירוש, אשר לא הוצא לפועל בגלל התקפת גרמניה הנאצית על בריה״מ.

ב־22 ביוני 1941 הורגשה גם באזורנו המילחמה, בה מצאו את מותם הטראגי 6 מיליון יהודים, ביניהם מיספר לא־קטן של יהודים מקאפרשט. על מנת להציל את נפשותיהם מהרוצחים הנאצים, נאלצו יהודי קאפרשט לקחת מקל־נדודים בידיהם; ואין הדבר קל כל־כך, כאשר הנסיעה קשורה בתחבורה של איכרים נוצרים. רבים מאלו, שהצליחו לעזוב את העיירה באמצעים ודרכים שונים, נתקלו בדרכם לעבר הדנייסטר פנים אל פנים עם גייסותיהם של הגרמנים וניספו. ההפצצה הראשונה, על ידי מטוסים גרמנים, הייתה בוואד—ראשקוב ,עיירה על יד הדנייסטר, שם נפלו הקורבנות הראשונים מקאפרשט; איטה שמולביץ וחונא ויינר.

לאחר ההפצצה, כאשר התרוממתי מן הארץ וראיתי את גופתה המרוטשת של איטה, רציתי לדעת מה עלה בגורלם של הקאפרשטאים, אשר נותרו בצידו השני של הדנייסטר. שם נפגשתי עם חנה פוטיק והיא הראתה לי את המקום בו נהרג חונא ויינר. אני מזכיר עובדה זו, מכיוון שבתום־המלחמה העברתי את גופתו של חונא לקאפרשט והבאתי אותו לקבר־ישראל בבית־העלמין המקומי.

יש לציין שמרבית האוכלוסיה היהודית של קאפרשט הצליחה לפנות את העיירה בעוד מועד, אבל רבים מהם נתפסו על ידי הנאצים ונכלאו במחנות־ריכוז. תוך ידיעה שהגרמנים נמצאים בעיקבותינו, התקדמנו במהירות מיזרחה לתוך אוקראינה. אי־אפשר לשכוח אותם הימים, ימי הבריחה המבוהלת, כאשר צריך היה לגמוא מרחקים כשאנו יחפים, רעבים ומחוסרי־שינה.

מן הראוי לספר על אירוע שקרה לי בעיירה ״קריבוי אוזירו״ — כאשר היגענו יחפים לשם עם אימי, שתי אחיותיי ואחי הקטן (אחי וגיסי היו מגוייסים בצבא האדום), קיבלתי פקודה להתייצב מייד במיפקדת המיליצייה. שם הקביל את פני המפקד וציווה להכניס לחדר שורה ארוכה של קאפרשטאים, ביניהם גיסי וועלוועל גורודישטער, וועלוועל איבצ׳ר, יצחק גבאי, ברל חשפיר ואחרים. כולם היו עירומים במחציתם. שאלתי: ״מה קרה? התברר שכל אזרחי ביסאראביה, שהיו מגוייסים בצבא האדום, הורחקו מהחזית מהיותם חשודים בחוסר נאמנות, בעיקר שלא היו בידיהם תעודות. לאחר שזיהיתי אותם, קיבלו כל אחד מהם אישור שהוא תושב של העיירה קאפרשט, וכך נתאפשר להם לנסוע אל כל אשר ירצו.

המשכנו לברוח ומטרתנו אחת: להתרחק מהר ככל־האפשר מן הרוצחים הנאצים. בדרך הצלחנו לחדור לתוך רכבת, אשר הסיעה אותנו הרחק־הרחק לתוך ברית־המועצות. ראוייה לציון עזרתם של השילטונות הסובייטיים לפליטים, בהעמידם לרשותם אמצעי־תחבורה על מנת לאפשר להם להתקדם מיזרחה, הרחק מהחזית. כמו כן ניתנה הוראה לתחנות הרכבת ולקולחוזים כי יספקו להם מזון: מים חמים לתה ולחם. הודות לכך ניצלנו והצלחנו להגיע עד סטאלינגראד.

כאן התחילו בשבילנו חיים חדשים. מקצתם גוייסו לצבא והשאר הופנו אל הקולחוזים לעזור בעבודה. גם אני וגיסי גוייסנו והיינו באותו גדוד. לאחר חודשיים ומחצה, כאשר

נפצעתי בידי, שוחררתי מהצבא. באותו הזמן הוקפה היחידה בה שירת גיסי, על ידי הגרמנים ושם נהרג. אני היגעתי לוולגה, יחד עם מיספר פצועים, ומשם הפלגנו באונייה מרחק 300 ק״מ מסטאלינגראד. לאחר חיפושים מצאתי את בני־המשפחה, אולם לא גיליתי להם על סופו הטראגי של גיסי, עד תום המילחמה. בקולחוז, בו גרנו, עסקנו בעבודת־אדמה וחיינו הצטיינו בצנע והסתפקות במועט. בקייץ, בימים של חום לוהט ובחורף של 40° מתחת לאפס, המשכנו בעבודה הקשה והאפורה וסבלנו מרעב בלתי־פוסק. כל אותו הזמן, הייתה שאיפתנו היחידה, לחזור אל עיירתנו קאפרשט.

סוף סוף, באפריל 1946 חזרנו הביתה. כאן מצאנו, לאחר שנות היעדרותנו מהמקום, חלק מהאוכלוסייה הקודמת, כשהבתים שרופים והרחובות הרוסים ברובם. מרבית החוזרים נאלצו להשתכן בכל בית שאפשר היה להתקינו למגורים.

המנהיג של העיירה, היושב־ראש של המועצה הכפרית, היה לא אחר מאשר הקוזיסט לשעבר, אליושה, אשר בתקופת שילטון קוזה, התנוסס מעל ביתו דגל צלב־הקרס. כעת הפך את עורו ונהייה ממש אחד ״מחסידי אומות העולם״. הודות לעזרתי, קיבלו תושבי־העיירה ובראשם מרדכי ויינר, רשות לאסוף מן האיכרים מכפר פרודאנשט מיספר רב של מציבות אשר נשברו על ידם והפכו להיות מדריגות לבתיהם. המציבות רוכזו והוצבו בבית־הקברות. ביוזמתם של החוזרים לעיירה, נענשו צעירים אחדים מה־כפר על נסיונם להרוס מציבות יהודיות.

בשנת 1952 קיבלתי רשות מהשלטונות להעביר מוואד־ראשקוב את עצמותיו של חונא ויינר בן ה־17, אשר נפל בהפצצה בשנת 1941. יחד איתו הבאתי גם את עצמותיו של צעיר מראשקוב ושניהם נקברו בבית־העלמין של קאפרשט. בהלוויה, שנערכה ביום ראשון בשבוע, השתתפו כל המישפחות שחזרו לקאפרשט. את המציבה ראיתי במקומה, במרכז בית־העלמין, כאשר ביקרתי בעיירה בינואר 1975.

באתי לקאפרשט, כדי להיפרד בטרם עלייתנו ארצה. לצערנו, לא היה ממי להיפרד. מתוך 600 מישפחות יהודיות, שמנתה קאפרשט, לא נותרו אלא כעשר מישפחות בלבד והם: משה מלינסקי, לייב קאטשערמאן, מעכל טורבאן, ניוניא ויינר, מרדכי שטרכמן ועוד. מהם — פנסיונרים זקנים ומהם שעובדים בחנויות ממשלתיות ומהם — בעבודות שונות בבית־החולים המקומי. כל שאר האוכלוסיה מורכבת מנוצרים מפרודאנשט, אשר תיקנו או הקימו מחדש את בתי־היהודים. מן העיירה נושאות אותי רגליי אל בית־העלמין. לתמהוני, מצאתי שההרס בו פחות מאשר בעיירה. מסביב — גדר, שהוקמה לא מזמן ואילו מרבית המצבות — במצב תקין. כיום, אין השם ״קאפרשט״ קיים עוד במפת ביסאראביה. במקומה מופיע השם ״פרודאנשט״. כל הבא אל העיירה לשעבר, לעיניו שלט: ״נוביה פרודנשטסקיה סיעלסאוויאט״ (מועצה כפרית פרודאנשט החדשה). דווקא אותו השלט, אשר ראו עיניי בעת ביקורי האחרון בשנת 1975, נתן לי את הדחיפה לכתוב על העיירה שלנו.

יידע נא הדור הצעיר שלנו, באמצעותנו כל עוד אנו חיים, כי אין השלט מעיד על העיירה שנמחקה מהמפה.

אנו, הדור, אשר נפל בחלקנו לשאת על בשרנו את הגורל המר של יהודים, באשר הם יהודים! אנו, המייצגים את הדור האחרון של קאפרשט! אנו, משמשים מצבה לזכר העיירה שאיננה עוד...

צביליידרמן

ביקורים בקאפרשט ההרוסה

ב־5.7.41 התגייסתי לצבא האדום בברה"מ. בסוף אפריל 1944, התייצבה החזית נגד הגרמנים בכפר ברינזני בקרבת עיירתנו. ניסיתי לשכנע את מפקד־הפלוגה שלי להרשות לי לערוך ביקור בקאפרשט, לפחות יום אחד. האישור ניתן לי לנסוע ל־3 ימים אל מחוז קוטיוז'ני מארי, כרי לבדוק אם ישנם מוקשים בשטח. יש לציין, שאנחנו כבר הצלחנו לשחרר את כלורשט, מרקולשט ואלכסנדרן ואילו הגרמנים התחפרו ביערות על יד אוריוו. לאחר קבלת האישור, הלכתי ברגל מפלורשט, מכיוון שלא נראו מכוניות בדרך. אולם למזלי, השיגה אותי משאית צבאית בה נסעתי עד קאפרשט.

מיספר בחורות, מהכפר הצוענִי שעל יד העיירה נזדמנו בדרכי. אמרתי להן שלום במולדובאנית. הן הביעו תמיהה שחייל מהצבא האדום מדבר בשפה זאת. ראיתי על יד ביתו של אהרון המסגר, טנק גרמני נטוש. ברחוב הראשי היו הבתים הרוסים, רובם ככולם. רק בתיהם של סקליאר, עלקיס ודוויד פידלמן, נשארו שלמים.

פגשתי את אליושה והוא סיפר לי כי מכל היהודים לא נותר איש בעיירה, אולם אתמול לִפנות ערב חזרו מרדכי וויינר, בתו חנה וכן יצחק טובר (החבתן) ובתו איטה והם מתגוררים בביתו של יעקוב קושניר (בקרבת בית־הספר לשעבר). החלטתי לערוך ביקור אצלם. כאשר פתחתי את הדלת, הם נבהלו כשראו לפניהם חייל. הם הכירו אותי רק לאחר שהסרתי את הכובע. הם חיבקו אותי ופרצו בבכי. תוך כדי שיחה, הם גילו לי את סופם המר של הוריי, אשר היו כלואים במחנה־ריכוז בבאלטה. לילה, לפני שיחרורה של באלטה, העבירו את אחי, את אימא ויעקב פידלמן לחדר וירו בהם. יעקוב פידלמן נפצע ואילו אימא ואחי ניספו.

איבדתי את מאור־עיניי בברלין, כאשר התפוצץ מוקש. היה זה בשני במאי 1945, ימים אחדים לפני סיום מלחמת העולם השנייה, כאשר הוטל עלינו, חוליה של מפני־מוקשים, לפנות את המוקשים ברחובות פרברי ברלין, למען יוכלו הטאנקים של הצבא האדום לנוע. אחד המוקשים התפוצץ ופגע בעיניי.

אריה מער

כאשר חזרתי מנדודיי ברחבי ברית־המועצות, בדרכי לצ'רנוביץ, ירדתי בתחנת־הרכבת ברוגוז'ני מתוך כוונה לבקר ימים מיספר בקאפרשט. לרוגוז'ני היגעתי בשעה 12 בלילה ומצאתי שם צעירים, אשר עבדו בפריקה וטעינה ברכבת. הם נשלחו לשם על ידי המועצה המקומית של קאפרשט בתור "עבודה בהתנדבות". זה היה בערך בספטמבר 1945, בתקופת "הימים הנוראים". בין העובדים היו רבים מתלמידיי לשעבר, אשר שמחו מאוד והציעו לי לחכות עד גמר־העבודה — בשעות הבוקר. אבל, לאחר שיחה איתם ולאחר שתקפו אותי געגועים לראות את העיירה, לא הייתה לי סבלנות לחכות עד אור־הבוקר.

יצאתי לבדי ברגל מרוגוז'ני לקאפרשט, מרחק של 7 ק"מ. היגעתי לשם בשעה 2 בערך. העיירה היתה שרויה באפילה, שום סימן של חיים; ובגלל החושך לא ראיתי גם

שום סימן של חורבן. בלילה, בחושך, נראתה העיירה כפי שהייתה בימים הטובים. כמו אז, כן עתה, העיירה על תושביה כאילו נמה שנתה בשלווה ובמנוחה. שאפתי לתוכי את אווירת העיירה. כל בית הזכיר לי את האנשים שגרו בו. לא רציתי להיפרד מתחושה זו, למרות שידעתי שהיא רק פרי־דימיוני.

הלכתי באמצע הרחוב ועברתי לאורך כל העיירה על רחובותיה. שקט שרר בכול. רק מרחוק נשמעה שירת צעירים מהכפר פרודאנשט. כך המשכתי בטיולי עד הבוקר ואז, כאשר הפציע השחר, נתגלתה לפניי העיירה, כפי שהיא נראית במציאות: בתים ללא־דלתות ובלא־חלונות, שהזכירו חלום־בלהות של שלדי מתים. חורבות, חורבות בכול, כעין בית־קברות גדול. הרושם היה נורא, לאחר אותו מראה דימיוני שאכפתי עליי בלילה. הניגוד היה מדהים ומכאיב מאוד שנשארו רק אותם הבתים, אשר בהם גרו אנשים והם היו מעטים ודלים.

בבוקר התעוררה העיירה משנתה ואז פגשתי גם אנשים, אשר התגוררו בבתים. אחד הבניינים הראשונים שמצאתי, היה בית־הספר שבו למדו ילדי העיירה יחד עם ילדי הכפר קאפרשט, בשפה המולדאבית. ראש המועצה היה אליושה, אשר עבד פעם אצל משה עלקיס. בין חברי המועצה המקומית היו: יענקל (רייזעס) פידעלמאן ומאלינסקי — שהיה חובש. רופא לא היה במקום. תוך כדי שיחה עם שרידי־הפליטה, התברר כי הודות לעובדה שהמקום מרוחק מערים גדולות ומתחנת־הרכבת, התקיימו שם ירידים גדולים בימי חמישי בשבוע, אשר שימעם היגיע עד לקיוב וזה היה מקור־פרנסתם העיקרי של התושבים. חנויות לא היו כלל. הכול ניקנה ונמכר בשוק. קיימת קנטינה קטנה, אשר בה נמכרות סיגריות. שם עבדה וסרמן.

טחנת־הקמח של איבצ׳ר, עלקיס וסקלדמן עבדה בלי הבעלים הנ״ל. הצעירים שפגשתי וכן גם המבוגרים חשבו על ארץ־ישראל. בעיירה היה שוחט מרספופני, אשר בתו הייתה מורה בביה״ס המקומי. כל בתי־הכנסת היו הרוסים. ביום־הכיפורים קיימו את התפילות בביתו של הנפח עליוקים, ברחוב שם גרו פיני שוחט ועזריאל ויינשטיין התפר. בית־המרקחת היה בביתו של דוויד פידלמן, אביו של ד״ר ניוקה פידלמן. כל הרחבה וכל השטח, אשר לפני ביתם של ניוקה וארקע פידלמן, היו מרוצפים במציבות של בית־הקברות היהודי וממקומות אחרים. כל זה נעשה, כפי שסיפרו, לפי פקודתו של פרודאן — המזכיר של המועצה המקומית, שחזר לקאפרשט מיאסי שברומניה, יחד עם השילטון הרומני.

התעניינתי לדעת, מה קרה לאלו שנשארו לאחר הגירוש. ידיעות על כך מסר לי וועלוועל כ״ץ, אשר חי בעיירה כל הזמן עד לגירוש. מרבית הנשארים היו זקנים, אשר היו מתאספים כל ערב ליד ביתו של פידלמן הזקן. מים לא היו, והם היו שואבים אותם מתוך באר שנמצאה על יד חצרו של בילקיס הזקן. עם צאת הרוסים, ולפני בואם של הרומנים, פרצו האיכרים לעיירה והתנפלו על היהודים, היכו אותם מאוד והם כמובן ברחו ונפוצו לכל עבר.

שמעתי מפיו של יהודה־לייב בארנבוים, אשר ביקר בעיירה, בתור חייל רוסי לאחר שהרוסים עזבו את המקום, כי בין הפליטים היה דודי יעקוב מער, אשר היגיע לרכבת כשהוא חולה ומלא פצעים. לא ידוע מה עלה בגורלו. וועלוועל כ״ץ, אשר נשאר במקום מתוך כוונה לא לברוח לאחר שבאו הרומנים, סיפר לי כי ניתנה פקודה שכל היהודים

יתרכזו במקום אחד ומשם הם יצאו לכיוון ורטוז'ני. גם דיומה טורבן, שהייתה חולה מאוד ונמצאה בביתם של ידידים מפרודאנשט, נאלצה לצאת לגירוש יחד עם כולם. ביניהם היו גם הוריו של וועלוועל כ"ץ.

זהו סיפור היציאה הגדולה, האחרונה של אנשי קאפרשט — כפי ששמעתי בעת ביקורי הקצר שם.

אהרון שטכמן

הוריי היו: מוטי וציפורה, אשר ניפטרה ב־1918 והשאירה שישה ילדים קטנים. בגיל 12 התחלתי לעבוד בחנות של (גלנטריה) סידקית. אבי היה סנדלר והשתייך לאוניאוניה, אגודת בעלי המלאכה בעיירה, אשר בראשה עמדו ד"ר גולדנברג, שמואל לייברפארב, מנדל פאסיר וחיים סליפאק. לאגודה הייתה קרן, אשר בעזרתה תמכו בבעלי־המלאכה על ידי הלוואות.

בפרוץ המילחמה, בשנת 1941, נותרו בקאפרשט כ־60 עד 80 מישפחות, רובם אנשים זקנים, אשר רובם ניספו. ביניהם היו: דוויד פידלמן (צביה"ס), חנא פידלמן, ברל אוקשטיין, אנשל בילקיס (אביה של ד"ר בילקיס), דיומה טורבן, מאיר ורזוב, אשר ורזוב ואחרים.

וועלוועל כץ, היחיד שנשאר בחיים, סיפר כי כאשר ניכנסו הרומנים לקאפרשט, אספו פרודן — המזכיר של המועצה המקומית ומפקד המשטרה מקאפרשט (שף דה פוסט) את כל היהודים שנשארו בחיים בעיירה. הם סיפקו להם עגלות והסיעו אותם לכפר צ'וטולשט. 4—5 ק"מ בדרך, הפשיטו את היהודים ושילחו אותם לוורטוז'ן — שם הייתה תחנת־ריכוז של צפון ביסאראביה לפני העברתם של היהודים לטרנסניסטריה. עירומים ויחפים היגיעו הקאפרשטאים לורטוז'ן ובדרך ניספו כולם.

בשנת 1945 חזרנו לקאפרשט כ־90 מישפחות. כל אחד התפרנס כאשר יכול עד 1948. בשנה זו הוקם קולחוז של עובדי־אדמה. ריכזנו סוסים, בהמות אחרות, כסף ועבדנו. היו אנשים שעבדו בארטל של פחחים, של חייטים וכו'. הפרנסה הייתה קשה בארטל, מכיוון שההכנסה הנקיה היתה זעומה. בדרך־כלל היו חיים עם פחד בלב.

כל בתי־הכנסת היו הרוסים. התכנסנו בביתו של הרב וכולנו חיינו בעיירה עד 1960. אז התפזרו האנשים למקומות שונים, במיוחד לערים הגדולות, ונותרו בקאפרשט עד היום הזה 8—10 מישפחות. הבתים, היו ברובם הגדול הרוסים. 90 המישפחות התגוררו בבתים, אשר אפשר היה לשפץ אותם וכאשר עזבו היהודים את קאפרשט, השתלטו על הבתים איכרים מפרודאנשט וכיום שמה של העיירה, כפר פרודאנשט.

בערך חודש ימים לאחר שהרוסים הגיעו לקאפרשט בשנת 1940, נשלחו לגירוש מלך הויכמן, ארקע פידלמן, ברוך ווקסלר ואפרים הויכמן. ימים אחדים לאחר מכן (כשבועיים לפני כניסת בריה"מ למילחמה) גורשו יעקוב איווצ'ר ומשפחתו וכן מנהל ביה"ס — בודיה. בשנת 1949 גורשו: אייזיק אוקשטיין וומיני קיפרוב ומשפחותיהם. בשנת 1945, לאחר מותו של סטאלין, חזרו פיני קופרוב ואייזיק אוקשטיין. ברוך וועקסלער ניספה בגירוש. אחרי המילחמה עסק משה מושקוביץ בהבאתם לקבורת־ישראל בקאפרשט של רבים שניספו במקומות שונים.

דבורה טור־כספא (דורה פרוימצ׳וק)

בחזרה לעמק-הבכא

בראשית 1945 חזרנו לקאפרשט ומצאנו אותה הרוסה. כמעט כל חלקי העץ של הבתים, פורקו על ידי הגויים לשם בישול וחימום. הבתים, ללא דלתות וחלונות ניראו כמו חורי־עיניים של מתים. רק בתים מיספר נשארו שלמים. בית הספר, הבית הדו־קומתי של רייזלה אחותי, ביתו של משה עלקיס, של חאשפיר ועוד.

מצאנו כאן מיספר מישפחות שחזרו לפנינו; ישראל, בנו של פיני השוחט, משפחת מרדכי ויינר, אחותי רייזלה ובעלה יאשע לעכער שלימדו בבית־הספר, שרה גרין שעבדה בתור רוקחת. בית המרקחת היה בביתו של גיוקה פידלמן. מאלינסקי היה מנהל בית־החולים, בבית הגדול של ניוקה פידלמן. היו שם גם אייזיק אוקשטיין ואשתו שרה עם הילדים חנה וליובה, מרדכי בויאנג׳ו, חיים גרינשפון הזקן עם בתו, ברכה פידלמן, אשתו של חיים הייסינר ובתו, אשתו של ארקה פידלמן, וועלוועל כץ ומישפחתו, איציק שניידמן בן של נחום (בעקער) בערל מלמוד, וייסמן שיינדל עם בעלה, יענקל פידלמן (רייזעם), לייב בוצ׳קיס. אליושה מכפר קאפרשט, אשר עבד פעם אצל משה עלקיס, היה היושב־ראש של המועצה הכפרית קאפרשט (פרעסעז־אטל סעל סוביאטה). אלה הם כל האנשים, בערך, שהיגיעו לקאפרשט בשנת 1945.

היהודים שחזרו, סידרו מיניין באחד הבתים והיו מתפללים בשבתות. במיקרה נמצא שם ספר־תורה אחד, ובעלי היה ״בעל־קורא״ וגם ערך חופה וקידושין ליענטע פרוימצ׳וק שהתחתנה בשנית. התחילו לקיים מחדש ירידים בימי ראשון וחמישי ואני, בכבודי ובעצמי, על מנת לפרנס את מישפחתי, הייתי עומדת בשוק ומוכרת בכוס טבק שהבאנו מטג׳יקיסטאן. תמורת זאת הייתי מקבלת מיצרכי־מזון. פרמתי גרביים ישנים ומכרתי את החוטים לאיכרות, אשר באו מהכפרים. נוסף לזאת, הייתי מכינה סוכריות (מונדעלעך) מדבש, שקיבלתי תמורת זוג־נעליים וכן מגרעיני חמניות שהוצאנו ״במשיכה״ מבית־הבד. כשבני עיירתי ראוני עומדת בשוק ומוכרת מונדעלעך, אמרו בתמיהה: ״הזאת היא נעמי?״ — זאת אומרת: הזאת היא דורה פרוימצ׳וק, המורה הידועה בגימנסיה? אבל נזכרתי, אותה שעה באימרה שבתלמוד: ״פשוט נבילה בשוק ואל תצטרך לבריות״.

כעשרים וחמש המישפחות, אשר חזרו לקאפרשט, התפרנסו מעבודה וממיסחר. חלק עבד בבית־הבד, שהיה פעם של איבצ׳ר, עלקיס, סקלדמן והויכמן. כשנודע לנו שעוקבים אחרי בעלי, בגלל עברו הציוני, עזבנו את קאפרשט ועברנו לבאלץ ומשם לצ׳רנוביץ. אחרי תלאות אין־ספור הצלחנו לצאת לרומניה ומשם דרך הונגריה, אוסטריה ואיטליה היגענו בשנת 1948, עם קום המדינה לישראל. בכל מקום, לשם היגענו, לא רצינו לאכול לחם־חסד, אלא עסקנו בהוראת עברית וערכי יהדות.

על אלה אני בוכיה

בקאפרשט נודע לנו, מפי בת־דודה שלי, על גורלם הטראגי והמר של הוריי, אשר יחד עם עוד 32 זוגות יהודים מבוגרים וקשישים, הועמדו על שפת הדנייסטר בריבניצה בשורה אחת כשפניהם מופנים למים; החיילים הרומנים אילצו אותם לרוץ לתוך מי־הדניסטר ושם מצאו את מותם. כן נודע לנו, כי אנשים, אשר נשארו או שלא הספיקו לברוח, נאספו על ידי חיילים רומנים לתוך בית־כנסת. סגרו את הדלתות והחלונות, הציתו אותם וכולם נשרפו. עוד נודע לנו, שהוריה של שרה — אשתו של לייבלה

פרוימצ׳וק — אשר נשארו בקאפרשט ואחר כך ברחו לטחנת הקמח שלהם שבכפר צומבאלה על יד הריאוט, לאחר שבילו יחד בידידות, עם קצין־המשטרה של הכפר (שעף דה פוסט), הכריחו את משה וועלוול ואשתו לכרות בור, ירו בהם ונזרקו לתוך הבור.

ולבסוף, מילים מיספר על אחי, הבן יחיד אצל הוריי, המוצלח, המלומד, הפיקח והאהוב על הבריות — לייבלה, אשר הצטיין והתבלט בכל אשר פנה. לייב פרוימצ׳וק נולד בשנת 1908, השלישי במשפחתנו. למד עברית אצל ברל (דוב) איצקוביץ, האח של ניורה ואצל המורה הידוע נחמן פולישצ׳וק, אשר לימד עברית בעברית. בהדרכתו ובתמיכתו, נסע לבאלץ ושם למד בגימנסיה ״תרבות״ ואחר כך עבר ללמוד בגימנסיה הממשלתית ״יון קריאנגה״. שם הציקו לו האנטישמים והיה נאלץ להפסיק את הלימודים, נסע לוינה שבאוסטריה ושם למד בבית־המ׳רש למורים בהנהלתו של פרופסור טור־סיני (טורטשינר). כאשר חזר מווינה בתור מורה מדופלם, נשא לאישה את שרה ארליכמן וקיבל עבודה בהוראה בבית־הספר היסודי ״תרבות״ בזגוריצה. שם נולד להם הבן ״נעמן״ ושפת־האם של הילד הייתה עברית. כאשר סיפחו הרוסים את ביסאראביה, חזר פרוימצ׳וק, עם משפחתו לקאפרשט, ונתקבל בתור מורה בשפה המולדאבית בכפר הצוענים על יד קאפרשט, יחד עם בוריה ינוביץ.

בפרוץ המילחמה, היה גם הוא ומשפחתו בין הבורחים. בדרך לאוקראינה, כאשר עברו את הדנייסטר ונסעו לכיוון ריבניצה על מנת להיפגש עם הוריו, נתקל בקבוצת חיילים רומניים. אחרי עינויים קשים, הרגו אותו, את אשתו שהייתה בהריון וכן גם את בנם היחיד נעמן, אשר היה היחיד בקאפרשט מהילדים שהעברית הייתה לו שפתו המדוברת. על מותם של לייבלה פרוימצ׳וק ומשפחתו יש גירסאות שונות. אחת מאלה שהיגיעו לאוזני היא: האם ביקשה לירות בה קודם, אבל קגלסי הנאצים, הרגו קודם את הבן שהיה בגיל חמש וחצי ואחר כך אותה. דקרו את העיניים של לייב, קיעקעו על ראשו צלב־קרס ושילחו אותו לנפשו. לייב הלך בלא לדעת לאן. עד עכשיו אין יודעים את המקום והתאריך שניספתה משפחתו של לייבלה פרוימצ׳וק.

מכל מישפחתי נותרו רק אני ואחותי אסתר, אשר עלתה ארצה עוד בשנת 1934 עם בעלה יצחק קושניר מרומנובקה.

משה מושקוביץ

קורבנות השואה — לקבר־ישראל

כאשר חזרתי, אחרי מילחמת העולם השניה לקאפרשט, כבר מצאתי מיספר אנשים, אשר חזרו לעיירה ונכנסו לג׳ור באותם הבתים הספורים שנמצאו שלימים וכן לבתים שדרוש היה מאמץ כדי להכשירם למגורים. הקפרשטאים שנמצאו אז בעיירה היו: אהרון ויינר — הוא ניהל את כל ענייני העיירה, אייזיק אוקשטיין, לוי ודוד בוצ׳קס, ישראל ״דעם שויחטס״ גרינברג, מאיר גרינשפון, יצחק גרצנשטיין, מרדכי ויינר, יונה זיסליס, איצל חשפיר, פיני לידרמן, משה מגידמן, החובש מאלינסקי, טעמה — הבת של חיה־גיטל ספקטור, מעכל פורטנוי, יענקל פידלמן ״רייזיס״, לייב פיכמן, ברל פיש, מרדכי פק, יענקל קושניר, דוויד שור, אהרון שטכמן, אברהם שלפמן, רבקה ״טשוראֶרס״, נחום וישׂשכר הנפחים, שמואל — הבן של לייבקה וואוועס.

ראיתי — מיספר האנשים מועט ולעסוק אין במה והבוץ עמוק. ובכן, לקחתי מקל והלכתי לראות מה נתחדש ב״עולם הבא״. זאת אומרת בבית העלמין. הדרך לא הייתה סלולה; אולם כאשר היגעתי למקום, ראיתי שרבים מן הקברים נהרסו והמצבות המועטות ששרדו, לאחר שפרודאן סלל בהן את הרחבה מול בית־המרקחת של פידלמן, היו שבורות. מה עוד ראיתי בבית־הקברות? בעלי־חיים שונים: סוסים, חזירים, כבשים וכו׳ רעו בשטח באין־מפריע, מכיוון שגדר לא הייתה כלל.

פניתי אל שמש בית־הכנסת, בוריס שמוישמן, וביקשתי ממנו להכריז בשבת בבית־הכנסת שאני מזמין אליי לקידוש את כל תושבי העיירה. גרתי אז בביתו של סבסטיאן. כאשר התכנסו כולם, שאלו: ״מה טעם קידוש, ביום שאינו חג ומועד?״ אמרתי: ״אם זכינו ונשארנו בחיים ויש שריד ופליט בקאפרשט, מן הדין שנזכור את אלה שהלכו לעולמם. והרי בית־העלמין, שהוא קדוש לכול יהודי, פרוץ והפקר לסוסים, כבשים וחזירים; על כן נדרש כל אחד להביא לבית־העלמין מיספר אבנים, על מנת להקים גדר סביבו. ההסכמה היתה כללית, ואהרון ויינר, בתור גבאי של בית־הכנסת, נרתם לעניין זה במרץ.

החלטנו כי כל האנשים, אשר יש להם סוסים ועגלות, יאספו, ביום ראשון הקרוב, אבנים מכל בית הרוס ויעבירו אותן לבית־העלמין. איציק גרצנשטיין ובניו, היו הראשונים שהעמידו את העגלה שלהם לרשות המיבצע. אירגנתי מכוניות, צירפתי את מרדכי פק, אשר קנה עגלה לא־מזמן, והובלתי אבנים יומם ולילה. אחר כך הקמנו, אני ולייב גורודישטר, את הגדר. כאן היגעתי למסקנה, כי אם לא יהיה שומר במקום, יגנבו במשך זמן־קצר את כל האבנים. הפרשנו חלק מהאבנים והקימונו מיבנה למגורים והושבתי שם שומר. ניקיתי את הבאר, שבקרבת מקום, ליקטתי את העצמות הפזורות בשטח ומעבר לגדר, וקברתי אותן בתחום בית־הקברות המגודר. מסביב נטעתי עצים.

מניין לקחתי כסף? שכרנו חזן, רוטמן מוורטוז׳ן. בסכום של 500 רובל ובבית־הכנסת נאספו תרומות בסכום של 12 אלף. אחר ההוצאות בשביל בית־הכנסת ומשקה לשימחת־תורה, נשארו 2000 רובל. בית־הכנסת שכן בביתו של הרב קפליבצקי, אשר העמיד אותו לרשותנו עד שמכר אותו. הרב שהה בקאפרשט זמן קצר ועבר לצ׳רנוביץ. בסכום של 2000 רובל אלו, שקיבלתי מאהרון ויינר, שכרתי פועלים מפרודאנשט, אשר הקימו חלק מהגדר — באבנים שאספנו. כאשר נגמר הסכום, המשכנו לאסוף תרומות מתושבי העיירה. כך נתאפשר לנו להקים גם בית־כנסת ובו עזרת נשים (את החלונות לכך, העברנו משרידי בית־הכנסת הגדול) קנינו עצים להסקה ועשינו ספסלים.

אהרון שו״ב, בהגיעו לקאפרשט, הביא איתו ספר־תורה והכניסו לארון־הקודש, שהותקן על ידינו. כאשר עברתי לגור בצ׳רנוביץ, עשיתי פרוכת לספר־התורה ועליו נרקמו המלים ״לזכר הרוגי קאפרשט״. את הפרוכת שלחתי לקאפרשט, יחד עם מזוזות ורצועות לתפילין, שהרב קפליבצקי ז״ל תרם בשביל המתפללים בבית־הכנסת.

אספר כעת על המיקרה דלקמן: כשהחלה מלחמת־העולם השניה והיהודים ברחו, כל אחד אל אשר ישאוהו עיניו, היו בין הבורחים גם ישראל גולדנברג ואשתו איטה (ההורים של יענקל גולדנברג). בדרך יצאו לקראתם האיכרים, כשהם מזויינים בקילשונות ובמקלות, גזלו את כספם והיכו אותם מכות־רצח, לאחר שהפשיטו אותם עירומים והובילו אותם לכיוון היער בזוהרנה. איטה נהרגה וקברו אותה בתוך בור בערוץ, יחד עם בעלה ישראל, אשר היה עוד בחיים. לאחר המילחמה, בא ישראל בחלום, אל האיכר שקבר אותם וביקש להודיע לאנשי קאפרשט כי יוציאו אותם מהבור ויביאו אותם לקבר־ישראל.

בהתחלה האיכר לא רצה, אולם למחרת בלילה הוא חלם שישראל בא לחנוק אותו. גם בעבודתו בשדה קרה שמעדר נשבר, אז היגיעו האיכר ואשתו אל אהרון ויינר וסיפרו לו את פרטי המיקרה.

באותו הזמן גרתי בצ׳רנוביץ, וכאשר באתי לביקור אצל הוריי בקאפרשט, הגיעה הגוייה בשבת והביאה סכום כסף, כדי שיביאו את עצמותיהם של ישראל ואשתו לקבר־ישראל. אני התנגדתי שיקבלו כסף תמורת מצווה. אז נתקלתי בסירוב מצד אנשי־העיירה לעזור לי במיבצע זה. נסעתי לקוטוז׳ני והישגתי אישור מהשילטונות שמותר לי להוציא גופות של הרוגים, מכל מקום שאמצא לנכון, ולהביאם לקבורה. התגברתי גם על הקושי בהשגת קרשים לארונות־קבורה, על ידי קצין יהודי שתרם קרשי־בניין למטרה זאת. העברתי את הקרשים לעיירה, ובעזרתו של הנגר מאיר גרינשפון התקנו שני ארונות־קבורה. נזקקתי לאמצעי־תעבורה וכאן בא לעזרתי יעקב קושניר, אשר הבטיח להעמיד לרשותי מכונית; הצטרף אליי גם פיני קוצ׳וק, אשר אחד האיכרים סיפר לו כי אחותו גם היא נקברה באותה סביבה. נסענו למקום, יחד עם ברל פיש ושני פועלים מהכפר קאפרשט, מצויידים במעדרים ואיתים. לא ידוע איך וכיצד נודע לאיכרי הסביבה, הם נתאספו בהמוניהם במקום.

ניגשתי אל הבור בערוץ, ביקשתי מחילה מהמתים והתחלתי לחפור. ובאמת גיליתי את עצמותיהם של ישראל ואיטה גולדנברג ז״ל. במו ידיי ליקטתי את העצמות, לתוך אחד הארונות, כשדמעות זולגות מעיניי וליבי זב דם מצער. שוב ביקשתי סליחה ומחילה ואמרתי: ״מי יתן ובזאת תיפסק שפיכת־דמים של יהודים״. אז באו אליי איכרים וסיפרו לי כי 4 יהודים ושתי נשים, מהכפרים הסמוכים, קבורים בבור בדרך לכפר ריצ׳שט. נסעתי לכפר ריצ׳שט. כאן סירבו האיכרים להראות את בור־הקבורה, אולם נערה כבת 16 הוליכה אותי ובמקום בו נעצרה — חפרנו. בבור נמצאו עצמותיהם של 6 אנשים. את האחד מהם זיהו האיכרים בשם בן־ציון, מכיוון שהוא נקבר חיים וכאשר התרומם, הלם בראשו אחד האיכרים במעדר שבידו. לשאלתי: ״על שום מה קברו אותם באמצע הדרך?״ ענו לי כי ליהודים אין קרקע. כאן אין להם מקום אלא בפאלעסטינה. ז׳ידאני לא פאלעסטינה...

נודע לי, כי אשתו ושני ילדיו של לייב בנו של משה זיצער, שוסעו חיים והד צעקותיהם נשמע למרחוק. אותם טמנו תחת אחד העצים בקרבת־הדרך, אולם איש מהאיכרים לא הסכים להראות את המקום המדוייק. סיפרו לי שיהודי, בשם ישראל, נהרג גם הוא בכפר זה. כדי להימלט, הוא התחבא במרתף, אולם איכר זקן גילה את מקום־מחבואו ואז הוא טיפס והתחבא בצמרתו של עץ והאיכרים ירו בו. כאשר רציתי לדעת, היכן אפשר למצוא את עצמותיו כדי להביאן לקבר־ישראל, ענו לי: ״את העצמות האלה לא תוכל למצוא, כי הכלבים טרפו אותן עוד באותו הלילה.״

עם כל העצמות שליקטתי, חזרתי לקאפרשט, באתי אל בוריס שמוישמן, שמש בית־הכנסת; הוא הודיע לאנשים והם באו לחלוק כבוד אחרון לקדושים אלו וקברו אותם. אמרנו ״קדיש״ ו״אל־מלא־רחמים״. הודעתי שאני מוכן לשלם לכל מי שיגלה עוד מקומות בהם טמונים הרוגים. פאוול הצוענ[illegible] בא וסיפר לי כי אימו של לייבל דורפמן נהרגה והושלכה לתוך באר. ניגשתי אל הבאר, ביקשתי סליחה ומחילה והוצאתיה משם. מכיוון שלא היה במה לשאת את הגופה, התקנתי אלונקה (״מיטה״) עברנו על יד בית־הכנסת והבאתי אותה לקבורה. בצ׳רנוביץ פניתי אל לייבל דורפמן ואל שבוסיה. קיבלתי פרטים על אימו, קניתי לוח־שיש והיצבתי אותו על קברה בקאפרשט. יהודי הכפר

קיצקאן, שנשארו בחיים לאחר השואה, ערכו מיבצע של ליקוט העצמות של הרוגיהם בדרכים וקברו אותם בקאפרשט.

באחד הימים, אמר לי שומר בית־הקברות לבוא ולראות משהו מעניין שהתרחש במשך הלילה. התברר, כי בכפר השכן, מתה בתו של קרוטוי, מפקד המיליציה באיזור, ממחלה בלתי ידועה, אשר הלכה והתפשטה בכפר. מישהו הפיץ שמועה כי עונש זה בא עליהם בגלל גניבת מצבות מבית־הקברות. אז הכריזו ברבים, כי כל אשר ברשותו מצבה, יחזיר אותה לבית־הקברות. ואומנם, עוד באותו הלילה, הושלכו מצבות אחדות מעבר לגדר פנימה. כך נמשך הדבר לילות מיספר. אז עלינו, אני, מרדכי ויינר, ברל פיש ומשה מגידמן אל בית־הקברות וריכזנו את כל המצבות, אשר על יד הגדר, במקום מרכזי. מכיוון שהאיכרים השתמשו במצבות להצבת כלי בישול וטיגון — היו אחדות מהן מפוייחות בצורה כזאת שקשה היה לפענח את שמות הנפטרים.

בצ׳רנוביץ נודע ללייובה חייעס, אשר גר בשכנות איתי, על המיבצע שלי בקאפרשט. הוא פנה אליי בבקשה לעזור לו לגלות את מקום קבורתם של בני מישפחתו: אשתו עספירה, בתם צילה, בעלה ושני ילדיה, אשר הוצאו מביתם בדומרובני ונרצחו בדם קר. אחר־כך, כאשר כבר עברתי לגור בלבוב, נודע לי כי חייעס נפטר והיה מוטל בודד בדירתו במשך 3 ימים. נזדמנתי במיקרה לצ׳רנוביץ וסופר לי, כי לפני ימים אחדים גוויתו הועברה אל חדר־המתים העירוני. עשיתי את כל הדרוש והבאתי אותו לקבורת־ישראל, כאשר הקאפרשטאים שהתגוררו בצ׳רנוביץ מלווים אותו בדרכו האחרונה.

בעת שהותי בצ׳רנוביץ, ערכתי ביקור אצל הרב דוויד קפליבצקי. הוא קיבל אותי בזרועות פתוחות וסיפר לי כי במיכתבים, שהגיעו אליו מקאפרשט, נמסרו לו פרטים על המיבצע שלי שם. הוא אמר לי: ״בני, אני מאחל לעצמי כי אהייה רשום באותו ספר־המצוות, בו יירשמו מעשי־החסד שלך״. ביום, שברלין נכנעה, נפל אחי הרשל. חייל, אשר היה יחד איתו בצבא, שלח אליי את התצלומים שלו. בעת ביקורי בקאפרשט, סופר לי על גורלה המר של משפחת אוקשטיין; אספו את יענקל אוקשטיין, עטייה, ריקל, גיטל ובני המשפחה — הפשיטו אותם ערומים, היכו אותם והביאו אותם לכפר הורטופ — שם ניספו.

באותם הימים נודע לי, כי מרדכי פק חולה ושוכב בבית־החולים בקוטוז׳ני. נסעתי לבקר אצלו. ראיתי אותו מבעד לחלון שהכיפה לראשו וקורא עיתון. הוא שמח לקראתי וסיפר לי כי קטעו את רגלו האחת וכי עומדים לנתח גם את השנייה. הוא ביקש למסור לקאפרשטאים מה עלה בגורלו של מרדכי פק.

מה שנוגע לספר התורה. לאחר שזכיתי להישאר בחיים, רציתי להנציח את נשמותיהם של קדושי־קאפרשט. מסרתי את ספר־התורה, שהובא ארצה, לבית־הכנסת הגדול ברמת־גן. על פרוכת המשי, המקושטת בעיטורים רקומים זהב וכסף של מנורת שבעת הקנים ושני לוחות הברית, רשומה באותיות זהב הכתובת כדלקמן ״ספר־תורה זה, נתרם על ידי משה בן יהושע מושקוביץ נ״י, לזכר ההרוגים הקדושים מעיר קאפרשט הי״ד.״ מדי שבת בשבתו, קוראים בספר תורה זה בבית־הכנסת.

וועלוועל כץ, אשר היה בין האחרונים שעזבו את קאפרשט בעת הגירוש, סיפר כי דיומה טורבן הוסתרה על ידי ידידם — איכר מפרודאנשט. אולם כאשר נכנסו הרומנים ואספו את היהודים שנשארו, על מנת לגרש אותם לטראנסניסטריה, הוציאו את דיומה ממיטת־חולייה ואילצוה להצטרף אל ההולכים ברגל לגירוש. בדרך ניספתה ואילו בעלה, מוטל טורבן ובניהם בוריה ואבראשה, נהרגו בסקולני.

זרובבל סקר (סקליאר)

בקשתו האחרונה של ר׳ ישראל גולדנברג

איש היה בעיירתנו ושמו ישראל גולדנברג. עבדקן, תמיר־קוֹמה ובעל עיניים יוקדות. בר־אוריין היה האיש, בקיא ב״אותיות הקטנות״. שמועה הילכה בקרב צעירי העיירה כי זה האיש — שמן הדור הישן, כביכול — כבר סיים את כל כרכי הספרייה כולה; ואם יתקשה מישהו בסוגייה מסוגיות המישנה... הסוציאליסטית, מוטב שיפנה אל הזקן; שכן ר׳ ישראל בן־בית ה א גם בכתבי בורוכוב וז׳יטלובסקי.

כך שנים על שנים. עד שפרצה סופת־האימים.

— — — בימי הבריחה הגדולה אל תוככי רוסיה, מפני הכיבוש הרומני המחודש, מפני הגויים האורבים לשעת כושרם, נטל ר׳ ישראל גולדנברג את אשתו איטה ושם פעמיו אל עבר הר־הכרמים מיזרחה. לא ברור אם מגמת־פניהם הייתה אף היא לעבר הרנייסטר, או אוליי קיוו למצוא מיסתור עד יעבוֹר זעם אצל אחד המכרים הוותיקים שמאיכרי הסביבה.

הם לא הרחיקו לכת, ר׳ ישראל ורעייתו איטה. חבורה של כפריים עצרום עד־מהרה, ועל האיש ציוו לחפור קבר לשניהם במו ידיו. השליכו את הרעייה לחפירה ועל ר׳ ישראל פקדו להשתטח בקבר בעודו בחיים.

שקט הקטל. שרידים שבו לבתיהם החרבים, מנסים להיאחז במשהו. איכשהו. לפי שעה.

ביום מן הימים הופיע בעיירה גוי אחד, מגויי הסביבה, וכל־כולו סערה אין־משלה. הוא נאחז בכל יהודי, שנקלע בדרכו, ותחינה אחת בפיו: חסד שיעשו עימו. שיצילו את נפשו. ״מוש״ ישראל ז״ל, מכרו משכבר, נ קש בלילות על חלון ביתו בכפר, תופש בגרונו בשעת העבודה בשדה. הוא איננו מרפה ממנו. יש להביאו לקבר ישראל. אנא!

עוד סיפר אותו גוי:

כאשר השתטח ר׳ ישראל בבור, ההילונו מייד בשפיכת האדמה, לכסות את שניהם, א.תו ואת רעייתו, משמע.

אז, פתע, זקף ר׳ ישראל את ראשו מתוך החפירה, הסב פניו אלינו בשקט— ואמר בשקט אך בקול צלול: אנא, רבותיי, בקשה אחרונה לי אליכם: את העפר הערימו־נא תחילה מכיוון הרגליים. רוצה אני לחזות עוד רגע בכחול השמיים!

וכך היה.

(את הסיפור, על סופו של הדוד ישראל והדודה איטה, שמעתי בזמנו מפי הוריי. אישר באחרונה מר משה מושקוביץ, המעיד על עצמו, שהוא הוא אשר הביאם לקבר ישראל...).

פרידה דוחובני (ינוביץ)

גורלה של מישפחה

זקני המישפחה שלנו היו מספרים שאבות־אבותיהם היו בין מייסדיה של העיירה קאפרשט; השתרשו בה וכמו עץ ענף הסתעפה המישפחה לכול הכיוונים ונוצרו קשרי־חיתון עם מיספר רב של קאפרשטאים.

הוריי — מרדכי וצ׳ארנה ינוביץ — השתייכו למעמד הסוחרים. היה להם מחסן עצים וקרשים בשותפות עם יונה דוביצקי, אשר היה גיסו של יחיאל פיך — הרוקח הראשון בקאפרשט.

הייתי תלמידה בביה״ס של גורמן, בו למדו יחד איתי בכיתה: דניה גרשטיין, סויבל כ״ץ, איטה מטייביץ, רוח׳צה חייט, איטה מטייביץ, פרל לייבזון, זלדה ורזוב, חווה וורזוב, דורה פרוימצ׳וק ועוד. היינו בין הראשונים שלמדנו לפי השיטה ״עברית בעברית״.

עם כניסתם של הסובייטים לביסאראביה ועם גל הגירושים לסיביר, נפל הגורל גם עליי ועל בעלי — אברהם דוחובני מטלנשט. לאחר מיספר שנים של שהייה בנפרד, במחנות־עבודה, בטייגות בסיביר הרחוקה — שוחררנו ועברנו לגור בצ׳רנוביץ, כשאנו שבורים בגוף ובנפש. כאן נודע לנו על האסון הנורא, אשר פקד את בני מישפחתנו המסועפת, כאשר עשרות מהם ניספו בשואה — אנשים, נשים וטף; ומקום קבורתם לא ידוע. רק אני לבדי נשארתי בחיים.

✡

מתבקש להביא מיספר אימרות־כנף של צ׳ארנה אימי, אשר מצאו מהלכים בעיירה:

1) ״איך דערקען א מענטשן לויט דער פלייצע, וויפיל שכל ער האָט אין קאָפּ״ (לפי גבו של בן־אדם, אני משערת את כמות השכל שבראשו).

2) ״אז מע איז אין דער יוגנט א נאר — איז מען אוף דער עלטער עובר־בטל. (כסיל בצעירותו יהיה עובר־בטל בזיקנתו״.

3) ״אָדער געוואלד, אָדער — שא״ (או שתרעיש עולמות, או שתמלא פיך מים).

4) ״אָדער מיין זון וועט באקומען הונדערט טויזנט לעי נדן, אויב נישט — מעג ער ״באַליען״ בא מיר אפן אויוון״ (אם בני לא ישיג מאה אלף לעי נדונייה, מוטב שייתקע אצלי על התנור).

5) אויף אירע זונען און שנירן פלעגט זי זאָגן: ״איך גיב בריליאנטן און וואָס באקום איך? — גלאָז! (על בניה וכלותיה הייתה טוענת: אני מספקת יהלומים ומה אני מקבלת בתמורה? — סתם זכוכית!).

6) אנשטאט צו זאָגן: ״ווי איז מיר!״ פלעגט זי זאָגן: ״אז ווי איז טשארנען!״ (במקום להגיד: אוי ואבוי לי, הייתה אומרת: אוי ואבוי לצ׳ארנה).

✡

קאפרשטאים באמריקה
קאפרעשטער אין אמעריקע

לבוריס (ברל) ברויטמן,

"ארגון יוצאי קאפרשט", הוועד והעורכים מודים לך על מסירותך הרבה, העמל והמאמצים שהשקעת באיסוף תרומות להוצאת **"ספר קאפרשט".**

על כך תבוא על הברכה ויהייה שמך שמור בליבותינו יחד עם זכר קאפרשט עיירת מכורתנו.

"ארגון יוצאי קאפרשט", הוועד והעורכים מביעים רגשי תודה והוקרה על נדיבות־ליבם של התורמים הנכבדים — צאצאי משפחות ברויטמן וזיגלבוים מקאראקאס (ונצואלה) אשר תרומותיהם איפשרו לנו הוצאה לאור של "ספר קאפרשט".

התורמים : **טוניה ובוריס ברויטמן**
דוריטה (דבורה) ישראל — ברויטמן
איזי זיגלבוים — הבן של חיים זיגלבוים ז"ל ומלכה
בניהם של וועלוועל זיגעלבוים ז"ל ושרה :
משה זיגלבוים
סוזא ואן־דאם־זיגלבוים
בוריס זיגלבוים
יצחק ומרים זיגלבוים
משה ובטי ברויטמן

Para Boris (Berl) Broitman,

La organizacion de emigrantes de Kapresht su Presidencia y sus miembros le agradecen por su contribucion, en tiempo y dinero, invertida en la recoleccion de donaciones para la publicacion del. "LIBRO DE KAPRESHT" y por lo tanto su nombre sera bendito y recordado en nuestros corazones junto con el recuerdo de Kapresht, nuestro lugar de origen.

La organizacion de emigrantes de Kapresht, su presidencia sus miembros, desean expresar sus sentimientos de agradecimiento y reconocimiento por sus contribuciones, las cuales hicieron posible la publicacion del "Libro de Kapresht".

Para los honorables donadores :
Sonia y Boris Broitman
Dorita (Dvora) Yisrael-Broitman
Izy Zighelboim, hijo Jaim Zighelboim (Z'L)
Los hijos de Velvel Zighelboim (Z'L) :
Moshe Zighelboim
Susa Van Dam-Zighelboim
Boris Zighelboim
Izjoc y Miriam Zighelboim
Moshe y Betty Broitman

בוריס (ברל) ברויטמן ורעייתו סוניה

מרדכי רישפי (פייערמאן), עו"ד ברוך (באַריא) יאנאָוויטש

די פאמיליע ברויטמאן

צווישן די חשובע און פיינע באלעבאטים אין קאפרעשט, איז געווען ל י י ב ברויטמאן, וואָס איז געווען באקאנט מיטן נאָמען לייב מריימ׳ס. ער איז געבוירן געוואָרן אין א דאָרף לעבן אוריוו און האָט חתונה געהאָט קיין קאפרעשט מיט מ ר י י ם יאנאָוויטש, וועלכע האָט געשטאמט פון דער מיוחסדיקער פאמיליע יאנאָוויטש. ער האָט אויפגעשטעלט א שיינע מישפחה און געפירט א באלעבאטיש לעבן.

אין יאָר 1918, ווען ס׳האָט אין אייראָפא געבושעוועט די "היספאנקע" (גריפע) — קראנקהייט, איז צווישן אנדערע אויך אויסגעכאפט געוואָרן לייב מריימ׳ס און איבער־געלאָזט א יונגע אלמנה מיט 4 קליינע קינדער.

כאָטש זי איז געבליבן אָן עקזיסטענץ־מיטלען, האָט מריים זיך נישט פארלוירן. זי האָט פארקויפט קאליך און האָט געטון אלעס מעגליכע כדי די קינדער זאָלן באקומען א גוטע דערציונג און האָט זיי געגעבן לערנען אין די בעסטע "חדרים" פון שטעטל. מריים ברויטמאן איז געשטאָרבן ט"ו בשבט תש"ב (2.2.1942).

די טאָכטער ש ר ה האָט חתונה געהאָט מיט אייזיק, דער זון פון שלמה אָקשטיין. זיי זענען ארויגעשיקט געוואָרן, דורך די סאָוויעטן, קיין סיביר און דאָרט איז שרה אומגעקומען. דער מאן, אייזיק, איז באפרייט געוואָרן און איז געשטאָרבן אין טשערנאָוויץ

עם ראש הממשלה גולדה מאיר
מצד שמאל משה ברויטמן ומצד ימין — רעייתו בעטי

אין 1966 יאָר. אויך זייער זון ליאָווא אָקשטיין איז געשטאָרבן אין טשערנאָוויץ אין 1977. זייער טאָכטער, חנה, איז עולה געווען קיין ישראל מיט איר מאן שמעון, פיני קאפראָוו׳ס זון.

דער עלטסטער זון יענקל איז געשטאָרבן אין טשילע. זיין פרוי, זינא, פון דער בעלצער פאמיליע צעפלמאן, איז דערהרגעט געוואָרן אין בעלץ דורך די רומעניש־נאצישע מערדער. זייערע צוויי קינדער זענען פארלוירן געוואָרן בעת די וואנדערונגען אין די רוסישע סטעפעס.

משה ברויטמן, דער מיזינעק פון דער מישפחה, האָט זיך אויסגעצייכנט אלס טאלאנטפולער בחור און זיך אקטיוו באטייליקט אין קאפּרעשטער דראמאטישן קרייז. ער האָט געמאכט הכשרה אין ״החלוץ״ און האָט געוואָרט עולה צו זיין קיין ארץ־ישראל. אָבער די טויערן פון ארץ־ישראל זענען געווען געשלאָסן דורך די ענגלענדער. ער האָט עמיגרירט קיין טשילע און דאָרט געוווינט אין משך פון יאָרן. ער האָט מיט זיך מיט־געבראכט דעם גייסט פון ״החלוץ״ און, זייענדיק טעטיק פאר ישראל, פלעגט ער ארויסטרעטן מיט רעפעראטן וועגן ציוניזם.

ער איז געווען דער גרינדער פון בעסאראבער פאריין אין טשילע און, אין משך פון יאָרן, געווען סעקרעטאר און אויך פרעזידענט פון דעם פאריין. נישט איינמאָל איז ער ארויסגעטרעטן צוזאמען מיט יעקוב צור, בעת ער איז געווען דער אמבאסאדאָר פון ישראל אין ארגענטינא. זייענדיק איינער פון די אָנגעזעענסטע געזעלשאפטלעכע טוער אין טשילע, האָט ער זיך באגעגנט און אויפגענומען פראָמינענטע פערזענליכקייטן פון ישראל, צווישן זיי אויך גולדה מאיר — פרעמיער־מיניסטער פון מדינת ישראל.

משה ווערט גערעכנט אלס איינער פון די רייכספארביקע, גוטהארציקע בעסאראבער געזעלשאפטליכע טוער. צום באדויערן, האָט ער געמוזט, צוליב געזונטצושטאנד, איבער־פאָרן קיין ווענעצועלא און אויפגעבן זיין באטייליקונג אין אלע געביטן, ווו ער האָט זיך אזוי הארציק באטייליקט.

משה און זיין פרוי בעטי האָבן אנ׳אויסגעגעבענע טאָכטער און א זון — אנ׳אויגנדאָקטאָר.

אונדזער הייסער אָנהענגער פון ״ספר קאפרשט״ און איבערגעגעבענער פאָרשטייער אין דרום־אמעריקע, בערל ברויטמאן, איז אביסל קארג אָף ווערטער, ווען סע רעדט זיך וועגן זיין פערזענליכקייט. דאָך איז אונדז געלונגען ארויסצופרעסן אייניקע פרטים וועגן זייניקע און וועגן זיין טעטיקייט.

אין יאָר 1927, אלס יונגער בחור, האָט ער עמיגרירט קיין פערו, אדאנק דעם וואָס זיין חבר וועלוועל זיגעלבוים האָט אים ארויגעשיקט א שיפס־קארטע. אין 1930 איז ער צוריקגעקומען קיין קאפרעשט און אין 1933 חתונה געהאט מיט סאָניא אָדעסקאיא פון קעשענעוו. געוווינט א שטיקל צייט אין קאפרעשט און צוריקגעפאָרן קיין פערו מיט א מיידאלע פון 6 חודשים. מיט דער צייט, איז ער אריבערגעפאָרן קיין טשילע, ווו ער האָט געוווינט 3 יאָר, געהאָט א פאבריק און... זיך גוט געמוטשעט. אין 1940 זיך איבערגעפירט קיין קאראקאס — ווענעצועלא, ווו ער וווינט שוין 40 יאָר.

בערל ברויטמאַן ווערט גערעכנט אלס איינער פון די באוווסטע כלל־טוער אפן ידישן געביט אין קאראקאס, נעמענדיק אָנטייל אין יעדער אקציע וואָס שמעקט מיט ידישקייט. ער איז רעליגיעז געשטימט און האָט געהאָלפן צוזאמענשטעלן דעם ערשטן מנין, זייענדיק אויך א שליח־ציבור.

אין דער צייט פון אייראָפעישן ידישן אומקום, האָט ער געהאָלפן זאמלען פאר די געהעריקע הילפס־פאָנדן. אין יאָר 1948, ווען די אראבער זענען באפאלן ישראל, איז ער געווען צווישן די וועלכע האָבן הויך געטראָגן די ידישע פאָן אין ניו־יאָרק און אויך זיך באטייליקט דאָרט אין דער שימחה ווען די מדינה איז אנערקענט געוואָרן אין נאָוועמבער 1947. אין משך פון אלע יאָרן געארבעט וועגן קרן־הקיימת, קרן־היסוד און באָנדס.

בערל ברויטמאַן האָט געהאלפן גרינדען די "הערצל־ביאליק" — שול. ער איז היינט צו טאָג דירעקטאָר און דער פאָרשטייער פון דער סאָציאלער הילף אין דער ידישער קהילה; אויך דער איניציאַטאָר פון "בית־אבות" וואָס מע גייט בויען.

בערל ברויטמאַנס פאמיליע באשטייט:

זיין פרוי ס אָ נ י א — אַן אשת־חיל, וועלכע העלפט מיט איר מאַן אין זיין געזעלשאַפטליכער טעטיקייט.

צוויי טעכטער: ד אַ ר י ט א און ל י ד י א, וועלכע האָבן חתונה געהאַט מיט פּרעכטיקע ידישע יונגעלייט:

דער עלטסטער איידעם — ד ו ו י ד א י ז ר א י ל — א טיף־רעליגיעזער, איז פרעזידענט פון "באַ״דס פאַר ישראל", ווו עס ווערן פארקויפט יערליך פאר 3 מיליאָן דאָלאר. ער איז באקאנט אין די הויכע ספערן אין ישראל, ווו ער איז אַן אָפטער גאַסט.

סוניה ובוריס ברויטמן עם הילדים והנכדים

דער צווייטער אידעם — כאַסע (יוסף) קוטשער — שוועסטערקינד פון הרב מיימון ז״ל, אין טעטיק אין דער קהילה און איז פּרעזידענט פון בענעפיסענסיא פון סאָציאַלן לעבן אין קאַראַקאַס.

סע איז צו באַצייכענען, אַז אַלע 7 אייניקלעך רעדן אַ פּערפעקטן עברית און אייניקע פון זיי לערנען אין אוניווערזיטעט אין ישראל.

פאַר אונדז, קאַפּרעשטער לאַנדסלייט, האָט בערל ברויטמאַן אויסגעפולט אַ באַזונדער וויכטיקע שליחות צום אַרויסגעבן אונדזער ״ספר קאַפּרעשט״. דאָס דערשיינען פון בוך איז דערמעגליכט געוואָרן אַדאַנק די וויכטיקע סומע, וואָס ער, זיין טאָכטער און משה האָבן געשפּענדעט; באַזונדערס — ווירקענדיק אַף רב שמואל זיגעלבוים׳ס אייניקלעך זיי זאָלן ביישטייערן פינאַנציעל צום דערשיינען פון בוך.

☆

כדי צו האָבן אַ באַגריף וועגן בערל ברויטמאַן אַלס מענטש און ייד, ברענגען מיר דאָ אייניקע ציטאַטן פון זיינער אַ רעדע, געהאַלטן געוואָרן אין 24־טן יוני 1979, אין קולטור־צענטער ״שלום עליכם״ קאַראַקאַס, איבער דער נויטווענדיקייט פון אַ ״בית־אבות״.

☆

״איך שטאַם פון אַ קליין שטעטאַלע קאַפּרעשט, פון דער פעטער בעסאַראַביע. איך בין אַ ייד, וואָס מע קען זאָגן — ״פון אַ גאַנץ יאָר״. איך האָב גרויס דרך־ארץ פאַר רעליגיע; אַ ציוני — זינט איך בין צו מיין שכל געקומען; און ווען מע טשעפּעט אַ יידן, אין וועלכן סע איז ווינקל פון דער וועלט, טוט מיר ווי פונקט ווי מע טשעפּעט מיך. צופיל מיט מיין קולטורעלן באַגאַזש — קען איך מיך נישט איבערנעמען. טיבות זענען דאָ נישט נויטיק. וואָס שייך אין דער סביבה, ווו איך ווין, האָב איך אַלעמאָל מיט עפּעס צוגעהאָלפן: שיל, שולע, קרן־היסוד, קרן־קיימת, באַנדס און אַ קליין מיצווה׳לע פון אַ גמילות־חסד — אויך אַריינגעכאַפּט אַמאָל. וואָס שייך מיין ביישטייער אין מאַטעריעלן וועג, ווייזט זיך מיר אויס, אַז אייניקע מאָל האָב איך מיר דערלויבט מער ווי מיינע מעגליכקייטן און, ברוך השם, איך האָב קיין דערלויבעניש פון מיינע קינדער נישט געדאַרפט. איך וואָלט — נאָך בא מיין עלטער, מיט מיינע אויגן — געוואָלט זען פאַרווירקלעכט מיין גרעסטן ווונטש — אַ בית־אבות. עס ווייזט מיר אויס, אַז איך בין באַרופן צו דערדאָזיקער שליחות. — — —

— — — גאָט האט אונדז מזכה געווען מיט דער ירושה, וואָס מיר האָבן פון אונדזערע עלטערן געירשנט די מידות טובות פון מיטפילן די נויטבאַדערפטיקע און פאַרקערפּערט אין אונדז דעם געפיל פון אהבת־ישראל; אויך דער פונק פון ירושה טוט מיך באַגלייטן... — — —

— — — קיינער פון אונדז ווייסט נישט וויאַזוי די עלטער וועט זיך אויף אונדז אָפּרופן; קיינער פון אונדז איז נישט זיכער און באַוואָרנט מיט

דער דערפּאָלגרייכער מיטואַציע, וואָס מיר באַזיצן היינט; און איך וואָלט אפילו פאַר די בעסטע קינדער נישט געשווירן, אַז זיי וועלן שטענדיק אָפּהיטן דעם פינפטן געבאָט "כבד את אביך ואת אימך". און מיינען מיין איך דווקא די, וואָס זענען היינט מאַטעריעל גוט פאַרזאָרגט. דערלויבט מיר, מיינע פריינט, אייך צו פרעגן: ווער וועט זאָרגן פאַר די דורכגעפאַלענע, פאַר די עלנטע, פאַר די אַנטוישטע, פאַר די קראַנקע און צעבראָכענע — ווען די גראָע עלטער באַזעצט זיך מיטאַמאָל; ווען מ'איז עקאַנאָמיש און פיזיש צעבראָכן אָן א היים, אָן א פריינט און, אייניקע מאָל, אָן א קינד, חלילה? — — — און ווען אפילו די אייגענע קינדער, אַזוי צו זאָגן, וועלן ווערן גלייכגילטיק צו זייערע עלטערן, צו זייערע טאַטעס און מאַמעס? — און צי זענט איר אַזוי נאַאיוו צו דענקען, אַז אייערע קינדער — די היינטיקע יוגנט — וועלן פאַר אייך טון דאָס וואָס איר טוט פאַר זיי? — — —

— — — איר, די מזלדיקע, וואָס דער אויבערשטער האָט אייך דערהויבן צו רייכטום און גלאַנץ; איר, וואָס אַסאַך פון אייך האָבן זוכה געווען צו געפונען חן ביי שרים און מלכים — פאַרגעסט נישט אין די עלנטע! נוצט אויס אייער איינפלוס, יעדער אויף זיין שטייגער. אַלעס, וואָס מיר טוען, אַלעס וואָס מיר שאַפן איז וויכטיק און נויטיק; אָבער דאָס נויטיקסטע פון דעם נויטיקסטן איז א וואַרימע היים — א בית־אבות. — — — א בית־אבות מוז געבויט ווערן אויסער דער שטאָט, אין א באַוואַקסענער געגנט, מיט פרייער און פרישער לופט, ריינע לופט פאַר די שוואַכע לונגען פון די עלטערע מענטשן. איך ווינטש א פלאַץ אויף צו פאַריינגערן זייערע יאָרן, פאַרשענערן און פאַרבעסערן זייערע אַלטע יאָרן. — — —

איר מוזט פאַרשטיין, אַז אונדזערע לאָקאַלע ענינים מוזן דורך אונדז אַליין געלייזט ווערן. קיינער פון דרויסן וועט פאַר זיי נישט זאָרגן; מיר מוזן, מיט אונדזערע אייגענע כוחות, אַלעס אַליין דעראָבערן. ווייל א בית־אבות איז פאַר אונדזערע אייגענע עלנטע, פאַר אונדזערע אייגענע נויטבאַדערפטיקע, פאַר אונדזערע טאַטעס און מאַמעס. — — —

— — — קיין שענערן כבוד, ווי צו קענען דינען די נויטבאַדערפטיקע האָב איך מערער — בא מיין עלטער — נישט געקענט ווינטשן. — — —

חיים ז"ל ומלכה זיגלבוים

בערל ברויטמאן (קאראקאס — ווענעצועלא)

ביאגראַפישע שטריכן פון די זיגעלבוימס

רב שמואל זיגעלבוים איז געווען באקאנט אין קאפרעשט אלס "א ייד — א בן־תורה". אסאך יאָרן געווען שליח־ציבור אין דער "דייטשישער שול", ווי אויך א בעל־קורא.

די פאמיליע זיגעלבוים האָט געוווינט אין א שיינער שטוב, הינטער דער "נייער גאס". אז'אנק דער ליבנסווירדיקער באלעבאָסטע האָט אין שטוב געהערשט א ווארימע, גאסטפריינטלעכע אטמאָספערע; חברים, וועלכע זענען געקומען אָפט צו די קינדער, האָבן זיך באלד געפילט ווי ביי זיך אינדערהיים.

חוץ די עלטערן איז די משפחה באשטאנען פון 3 טעכטער און 3 זון:

ר א צ ע — האט חתונה געהאָט מיט מאיר פיכמאן פון קובילניע. זיי האָבן עמיגרירט קיין קאָלומביא. וווינען איצט אין קאראקאס.

ח נ ה — וווינט היינט צו טאג אין לימא — פערו, צוזאמען מיט איר מאן ברוך טרייסטמאן פון סאַראַקאַ.

ש ר ה — איז געווען זער טאלענטירט און פיל בייגעטראָגן אין דראמאטישן קרייז, אונטער דער רעזשי פון וועלוועל סקלאדמאן און, דערנאָך, באַריא יאנאָוויטש. זי האָט חתונה געהאָט מיט איציק באלאגור פון אוריוו און זענען ארויסגעפאָרן קיין קאָלומביא. שרה איז געשטאָרבן אין 1976.

דער עלטסטער זון איז געווען ל י י ב ו ש, וועלכער האָט געוווינט אין לימא — פערו. ער איז געווען א טיכטיקער כלל־טוער און זיך אָפגעגעבן מיט אלעמען וואָס אנבעלאנגט יידישקייט. לויט זיין איניציאטיווע איז געגרינדעט געוואָרן א ליי־און שפאָר־קאסע, וועלכער ער האָט געווידמעט פיל מי און צייט.

דער צווייטער זון ח י י ם — האָט אויסגעוואנדערט קיין ווענעצועלא און זיך באזעצט אין קאראקאס. ער איז געווען א דערפאָלגרייכער סוחר און פאבריקאנט. ער איז געווען א טיף איבערצייגטער נאציאָנאלער ייד און געטאָן פיל פאר כלל־ישראל און פאר ארץ־ישראל. אין זיינע אָפטע באזוכן אין ישראל, פלעגט ער זיך באגעגענען מיט פירנדע פערזענלעכקייטן פון דער מדינה. אין קאראקאס האָט ער געהאָלפן גרינדן די ערשטע אשכנזישע קהילה.

זיינע קינדער זענען היינט פון די באדייטנסטע פאבריקאנטן אין ווענעצועלא. דער זון א י ז י א האָט געשפענדעט א חשובע סומע וועגן "פאָנד פון ספר קאפרעשט" און דערמיט בייגעשטייערט צום ארויסגעבן פון בוך.

דער דריטער זון ו ו ע ל ו ו ע ל — איז, אין משך פון יאָרן, געווען דער לייטער פון קאפרעשטער דראמאטישן קרייז. ער האָט זיך אויסגעצייכנט אויף דער בינע מיט טאלאנטפולע ארויסטרעטונגען. ער האָט עמיגרירט קיין קאראקאס, וווּ ער האָט אנטוויקלט א פארצווייגטע געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט. ער האט געשאפן די יידישע שולע "הרצל־ביאליק" אין וועלכער סע לערנען איבער 2000 קינדער. האָט אויך געגרינדעט א מקום־קדוש און אויך א בית־חיים. וועלוועל זיגעלבוים איז געשטאָרבן אין נאוועמבער 1978, נאָך א שלאָפקייט פון עטלעכע יאָר. זיינע זון מ ש ה און באַריס האָבן אויך פיל מיטגעהאָלפן ארויסצוגעבן דעם "ספר קאפרשט".

די זיגעלבוימס האָבן זער פיל בייגעטראָגן פאר עם־ישראל און ארץ־ישראל.

מישפחת פערעווערסקי (בלטימור, 18.7.1961)

מישפחת פערעווערסקי (בלטימור, 19.7.1953)

חווה "די ביינושקע" עם כול בני מישפחתה בארה"ב. בחתונת־הכסף איצקוביץ ואשתו מעני.

אברהם בראון (בעלאַצערקאָווסקי).

אברהם בראון (בעלאַצערקאָווסקי) — בנו של ברוך־חיים (ארה״ב).

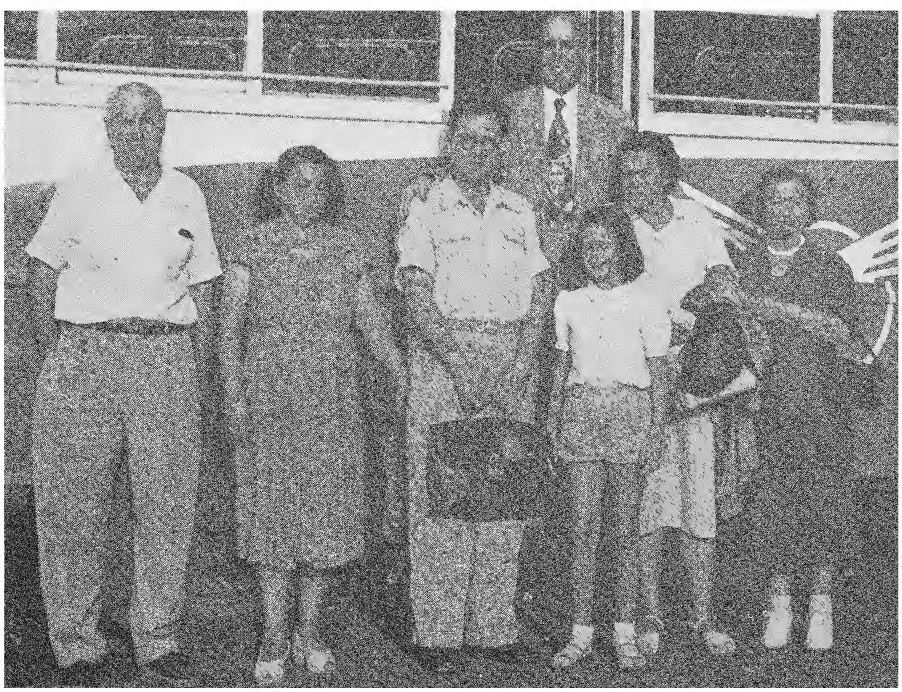
בת־שבע ינוביץ ובני ביתה (סאן פאולו, ברזיל).

חיים קעלבערט — גיסו של ניורה איצקוביץ', מנהלו לשעבר של בית־הספר "תרבות" בקאפרשט.

יצחק ליבסטוג, אשתו אסתר ובתם חייה (מונטריאל, קנדה).

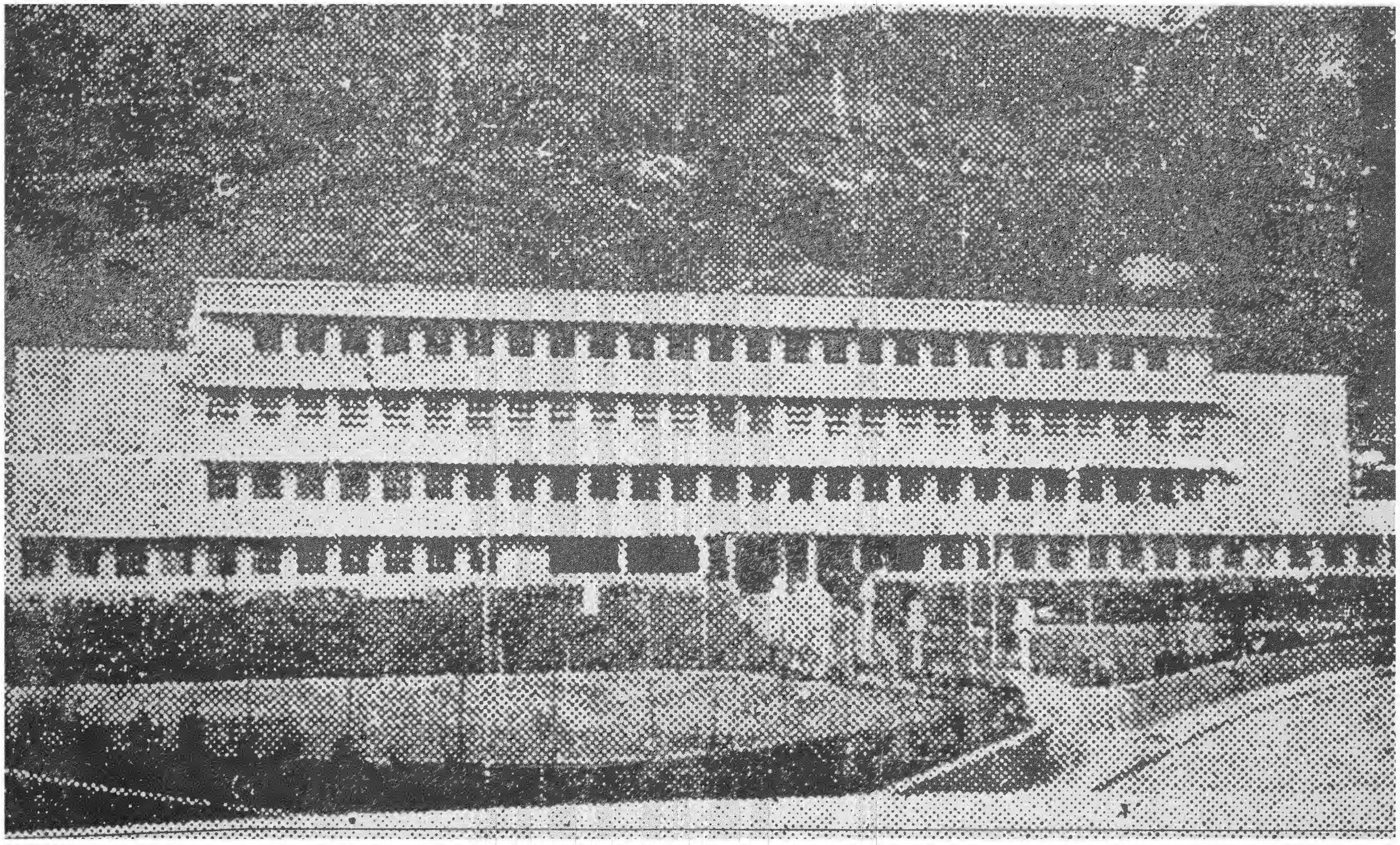
הארי (חיים הערש) איצקוביץ — בעת ביקורו בארץ.

וועלוועל ושרקע זיגעלבוים.

בית הכנסת הגדול בקאראקאס.

בית־הספר ״הערצל־ביאליק״ בקאראקאס.

װעלװעל זיגעלבױם
געבױרן 4.3.1901 — געשטאָרבן 6.11.1978

עו״ד ברוך (באַריא) יאַנאָוויטש — מרדכי רישפּי (פּייערמאַן)

וועלוועל און שרקע זיגעלבוים

אין צוזאַמענהאַנג מיט דער בר־מיצווה פון איר׳ס אנ׳אייניקל, איז שרקע זיגעלבוים (לייבזאָן) געקומען פון ווענעצועלא קיין ישראל, כדי צו פייערן — צוזאַמען מיט די עלטערן פון בעל־שימחה — די בר־מיצווה באַם כותל־המערבי. ווען מיר האָבן זיך דערוווּסט וועגן שרקע׳ס קומען אין לאַנד, האָבן מיר — עטלעכע מיטגלידער פון אונדזער קאָמיטעט אין תל־אביבער געגנט — זיך מיט איר באַגעגנט בא שיפרה שניידער (בורמאַן) אין שטוב. בא דער געלעגנהייט האָבן מיר דערציילט שרקען וועגן אונדזער טעטיקייט ארויסצוגעבן דעם ״ספר קאָפּרעשט״, און זי האָט אונדז דערציילט וועגן איר און איר מאַנ׳ס פאַמיליע.

איר פאָטער, בערל לייבזאָן — אָדער ווי מע פלעגט אים רופן ״בערל עזריאל׳ס״ — אין געווען א געבוירענער א קאָפּרעשטער און זיין פרוי האָט געהייסן — הינדע. בערל איז געווען א פאַרמעגלעכער ייד; געהאַט הייזער צו פאַרדינגען און זיין ״ליאַדאָווניע״ (אייז־קעלער) איז געווען פון די ערשטע און גרעסטע אין שטעטל.

בערל און הינדע האָבן געהאַט 4 טעכטער: פּערל, שרקע, העניע און חייה.

פּערל האָט חתונה געהאַט מיט ברוך וועקסלער פון קאָבילניע. זי איז געשטאָרבן אין הרצליה (ישראל) אין 1979 יאָר.

העניע האָט חתונה געהאַט אין עקוואַדאָר. וווינט איצט אין ישראל (גבעתיים). פּרטים וועגן חייה האָבן מיר נישט.

שרקע האָט חתונה געהאַט מיט וועלוועל זיגעלבוים אין 1923, אין לימא (פּערו).

וועגן זייער קומען קיין דרום־אַמעריקע האָט שרקע אסאַך צו דערציילן.

נישט קענענדיק פאַרטראָגן די באַדינגונגען אין רומענישן מיליטער און די אנטי־סעמיטישע באַציונג צו יידן, איז וועלוועל אוועק קיין פּערו, צוזאַמען מיט זיין ברודער לייבוש. מיט א פּאָר יאָר שפּעטער איז שרקע נאָכגעקומען צו אים.

די באַדינגונגען אין לימא זענען געווען זער שווערע. דאָ האָבן געוווינט דאַמאָלס בסך הכול 15 יידישע פאַמיליעס, נישא־אָרגאַניזירטע. וועלוועל איז געווען דער, וואָס האָט געזאָרגט, אז מע זאָל ברענגען א ספר־תורה פון ארגענטינע. מיט דער צייט, האָט דער יידישער יישוב אין לימא געוואַקסן און מיט דעם האָט זיך פאַרברייטערט אויך זיגעלבוימ׳ס געזעלשאַפטלעכע און ציוניסטישע טעטיקייט. ער איז געווען איינער פון די גרינדער פון א יידישער נאָכמיטאָג־שולע. אויך איז ער געווען דער איניציאַטאָר פון אויפשטעלן א שיל אין לימא.

נאָך א קורצער צייט וווינען אין עקוואַדאָר, האָבן זיי זיך באַזעצט אין קאַראַקאַס — ווענעצועלא (אין 1934 יאָר). דאָ האָט ער באַלד פאַרנומען א וויכטיקן פּלאַץ אין געזעלשאַפטליכן לעבן. אין יאָר 1946 האָט ער, צוזאַמען מיט אַנדערע, אויפגעשטעלט די ״הערצל־ביאַליק״ — שולע, וווּ סע לערנען זיך היינט צו טאָג איבער 2000 קינדער. אין יאָר 1953 האָט ער געגרינדעט א גרויסע שיל, וועלכע דינט אלס גרויסער קולטור־צענטער אין קאַראַקאַס.

אין יאָר 1956 האָט דער פּרעזידענט פון ווענעצועלאַ באַשאָנקען וועלוועל זיגעלבוים מיט אַן אויסצייכענונג פאַר זיינע פאַרדינסטן פאַר ווענעצועלאַ און פאַר די גוטע באַציִונגען, וועלכע האָבן געהערשט אין זיינע עקאָנאָמישע אונטערנעמונגען.

וועלוועל און שרקע האָבן געבוירן 7 קינדער, וועלכע פאַרנעמען אַן אָנגעזעענעם פּלאַץ אין עקאָנאָמישן און געזעלשאַפטליכן געביט.

קאַפּרעשטער, וועלכע האָבן עמיגרירט קיין דרום־אַמעריקע, האָבן אין וועלוועל זיגלבוים געפונען אַ ווירקליקע זאָרג און הילף. אויך האָט ער נישט איינמאָל געהאָלפן אונדזער אירגון. זיינע קינדער גייען אויך אויף דעם וועג און האָבן געשפּענדעט צום אַרויסגעבן אונדזער בוך.

באַריאַ יאַנאָוויטש — מרדכי רישפּי

יצחק און מרים זיגעלבוים

אין אַ שיינעם זומער־טאָג האָבן מיר באַקומען אַ טעלעפאָנישע מעלדונג פון פריינט אַלעקסאַנדער מייליכסאָן — אַ גרויסער סימפּאַטיקער פון "ספר קאַפּרעשט" — אַז יצחק זיגעלבוים און זיין פרוי מרים, פון קאַראַקאַס, זענען אין ישראל און האָבן אויסגעדרוקט זייער ווונטש זיך צו באַגעגענען מיט פאָרשטייער פון אונדזער אירגון.

קומענדיק אין האָטעל "הילטאָן", תל־אביב, האָבן מיר געמאַכט קענטשאַפט מיט יצחק און מרים און באַלד באַקומען אַ זייער גוטן איינדרוק פון זייער היימישער, האַרציקער באַציִונג צו אונדז. מיר האָבן זיי איינגעלאַדן צו אַ זיצונג פון קאָמיטעט, בײַ שיפרה שניידער (בורמאַן), וואָס האָט אַ "שם" מיט איר גאַסטפריינטשאַפט.

בײַ דער זיצונג האָט יצחק אַרויסגעוויזן אַ גרויסן אינטערעס פאַר אַרויסגעבן דעם "ספר קאַפּרעשט". אַלס פּראַקטישער כלל־טוער, האָט ער אונדז געגעבן אייניקע עצות וויאַזוי צו לייזן עטלעכע נישט־לייכטע פּראָבלעמען פון אונדזער טעטיקייט, פאַר וועלכע מיר זענען אים דאַנקבאַר אַלעמאָל ווען מיר שטויסן זיך אָן אין זיי.

לויט דער אינפאָרמאַציע, וואָס מיר האָבן באַקומען פון פריינט באָריס ברויטמאַן, שטאַמט יצחק פון דער פאַמיליע זיגלבוים, זיין פאָטער איז געווען רב שמואל זיגעלבוים'ס ברודער. ער האָט געוווינט אין פּערעוואָל־קאָרנעשט און, נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה, אָנגעקומען קיין קאַראַקאַס צוזאַמען מיט דער פרוי מרים און מיט צוויי קליינע קינדער.

ניש קוקענדיק אויף זיין שווערער עקאָנאָמישער לאַגע, וואָס יעדער עמיגראַנט מאַכט דורך, האָט יצחק תיכף אַרויסגעוויזן זיין פאַרבונדנקייט צו אונדזער פאָלק און זיך אידענטיפיצירט מיט אַלעמען, וואָס האָט אַ שייכות צו ייִדישקייט. היינט צו טאָג איז ער איינער פון די דערפאָלגרייכסטע סוחרים און ציט דעם פאָדים פון די בעסאַראַבער ייִדישע גבירים, וועלכע פּלעגן נישט לעבן נאָר פאַר זיך אַליין און אויך מיגעפּילט די נויטבאַדערפטיקע.

יצחק זיגעלבוים איז טעטיק אויף פאַרשידענע געביטן אין ייִדישן געזעלשאַפטליכן לעבן אין קאַראַקאַס. ער איז וויצע־פּרעזידענט פון דער אַשכנזישער קהילה און אויך וויצע־פּרעזידענט פון קאָמיטעט צו בויען דעם "בית־אבות".

כאָטש ער אליין שטאמט נישט פון קאפרעשט, האָט יצחק נישט נאָר זיך ווארים אָפגערופן וועגן "ספר קאפרעשט", נאָר אויך מיטגעהאָלפן פריינט באָריס ברויטמאן צו זאמלען פאר דעם פאנד ארויסצוגעבן דאָס בוך. פאר דעם אלעמען זענען מיר, אים און זיין פרוי, גאָר דאנקבאר.

● ☆ ●

ישראל וציפורה רשף

מזיכרונותיה של דודה ברטה איצקוביץ

בעת ביקורנו בלוס־אנג׳לס, ניסינו לתהות על קנקנה של דודתנו ברטה בת ה־81 — מה זכור לה על קאפרשט מתקופת הילדות שלה. הראיון נמשך, בהפסקות, ימים מיספר ומדי־פעם העלתה עניינים שונים, אשר נזכרה בהם תוך כדי שיחה ולאחר מכן. כאשר חזרנו ארצה הכנסנו סדר בחומר הרשום והמוקלט; והרי הראיון לפניכם — מזכרת לעיירתנו כפי שנראתה בראשית המאה.

בימים ההם . . .

— "רצונכם, ילדים, לדעת מה התרחש בקאפרשט לפני הרבה שנים? עליכם לזכור שהרבה מים זרמו מאז בריאוט. ובכן, אנסה.

קאפרשט בזמנכם לא הייתה כרך גדול, בזמני היא הייתה עוד יותר קטנה. חשמל לא היה שם וגם לא מידרכות. בימי־החורף היה שם בוץ נורא, ואני זוכרת שהיו נושאים אותי על הגב למען לא אשקע בבוץ. אני זוכרת את הריאוט. היה שם סלע קרוב למים, עליו היו הנשים מכבסות ואחר־כך היו פורשות את הכבסים על העשב או על הסלעים לייבוש. מתחת אחד הסלעים היה מפל חלש ומשם קיבלנו מים לשתייה. היו בעיירה הרבה עיזים שקפצו על הגגות ואכלו מן הקש.

יהודים חיו בשלום עם לא־יהודים. הכומר של הכפר היה ידיד שלנו וצבט לנו בחיבה על הלחי. ביום שוק אחד חדר ברק לתוך בית והרס אותו. בעל־הבית נפגע והתפחם.

גרנו על יד בית־הכנסת הגדול. שם נערכו החתונות. אני זוכרת שהיינו מטפסות על הגדר, שהייתה שם, כדי לראות את החתן והכלה מתחת לחופה. כאשר נודע הדבר לאבא הוא כעס מאוד, אבל אימא הצדיקה אותנו.

סבא שלי, מוטיל דרנבוים, היה חייט. הוא היה בין הראשונים שהיגיעו למקום. הוא הפר שוחה, לא הרחק מבית־הקברות (הערה: מאוחר יותר הוקם שם ביתו של ברוך־משה כ"ץ). סבתא שלי מתה בגיל צעיר. סבא היה נוסע לעיתים קרובות לאוריוו, שם חיו בני מישפחתה של סבתא. באחד הימים, כאשר נפגש עם ידידו איצקוביץ — אבא של אבי — הם הסכימו ביניהם לשדך את חווה בת ה־11 עם ביינוש בן ה־12; והזוג לעתיד אפילו לא הכירו זה את זו. המחותנים אישרו את ההסכם בתקיעת־כף וסבא מוטיל נתן לחתן שעון עם שרשרת. באחד הביקורים של החתן ביינוש אצל כלתו לעתיד, הם שיחקו באגוזים ופרצה ביניהם מריבה. החתן משך לכלה בצמותיה, ולקול צעקותיה בא סבא מוטיל, השכיב את החתן על ברכו והצליף לו, שיידע . . .

אחרי הנישואין גרו הוריי בבית הסמוך לבית־הכנסת הגדול. זה היה בית קלוע מענפים, אשר חיזקו אותם בחימר מעורב בתבן, ומטוייח מבית ומחוץ. כל שבוע היינו מטייחת את הריצפה לקראת שבת. היינו 5 ילדים (הילד הבכור נחנק בשעת ההנקה): יוסף־לייב, חיים־הערש, רוזה, אנוכי וחנה־רחל אימכם. נוסף לכך אימצה אימא ילדה בשם רחל. אימה של הילדה מתה בלדתה אותה (ילד שביעי במישפחה). התינוקת נמסרה לטיפולה של נזירה, אולם זו התייחסה אליה ברישעות. דודו של אבינו הביא את התינוקת לאימא וזו היניקה אותה יחד עם אימא שלכם. מאז נקראה אימא שלכם בשם "חנה" בלבד, כדי שלא יהיו באותה מישפחה שני שמות "רחל".

חווה דרנבוים־איצקוביץ ז"ל

ברטה בראווין (איצקוביץ) ז"ל

אבא שלי היה צורף ופחח. הוא היה נוסע הרבה בכפרים, שם היה עוסק בשיפוץ גגות על מיסגדים, איקונין של כנסיות ועוד עבודות מסוג זה. אבא האמין כי הכמרים, בהיותם אנשים דתיים, לא יקפחוהו בשכר; אולם לא־פעם היה חוזר בסוף השבוע בלא פרוטה. פעם הזדמנה לו עבודה שצריך היה לסיים אותה בדחיפות. הוא שהה שם 3 חודשים ורק באמצעותו של הכומר, הידיד שלנו, נודע לנו שהוא קיים. הכמרים דיברו, לא־פעם, על ליבו שיתנצר ואז יעשירו אותו עושר רב. הוא החליט להפסיק לנסוע אל הכפרים. הוא חלה ומת בגיל צעיר, בהשאירו את אימא אלמנה עם 6 ילדים רכים, אשר כדי לפרנס אותם מכרה לחם שאפתה.

אנחנו, הילדים, אהבנו מאוד את אימא, יותר מאשר את אבא. השתדלנו לעזור לה כמה שאפשר, מכיוון שחייה היו קשים מאוד. למרות זאת, היא הסתפקה במועט והייתה שמחה בחלקה. היא הייתה אומרת: "אם אני יכולה לעמוד על הרגליים — זה כבר טוב!" למרות שהייתה בעצמהענייה, היא הייתה עוברת, בכול יום שישי, בעיירה

ואוספת חלות ונרות לשבת בשביל עניים. היא הייתה עוזרת לחולים ומביאה להם תבשילים מיוחדים. הכול העריצו אותה כצדקת.

אחותי חנה מתחתנת

אני זוכרת את אימא שלכם, אחותי חנה, כנערה יפת־תואר. יום אחד, לאחר שחזרה מחתונה בוואד־ראשקוב, היא סיפרה שהיכירה שם בחור בשם אהרון פייארמן. הוא ביקש להיפגש איתה, אולם היא דחתה אותו. כעבור ימים אחדים, ביום שוק, כאשר עמדה על יד אחיה יוסף, אשר מכר כלי־בית מפח, מעשי־ידיו, הופיע אהרון. הוא אמר לה כי התאהב בה ורוצה לשאתה לאישה. חנה סיפרה זאת לאימא. אהרון חזר לוואד־ראשקוב והביא את אימו בריינה־לאה כי תראה גם היא את בחירת־ליבו. חנה מצאה חן בעיני אימו והיא היציעה כי בשבוע הקרוב יכתבו "תנאים". אימא שלנו, חווה, שאלה: "מה החיפזון?" התשובה הייתה: "אני רוצה להיות בטוחה שלא יחטפו אותה". אימא טענה שאין לה כסף לנדוניה, אז הוציאה בריינה־לאה מאה רובל: "את סכום הזה אני מבקשת לרשום ב"תנאים" שזוהי הנדונייה, שאת נותנת לחנה".

החתונה הייתה יפה מאוד. בשנת 1904, חודשים מיספר לאחר החתונה, נסענו לאמריקה. דודנו שמעון מאוריוו הוציא את אחינו יוסף־לייב לארה"ב, וכעבור זמן־מה אחי הוציא אותנו לשם. חנה לא הצטרפה, מכיוון שאביכם לא רצה להינתק מבני־המישפחה שלו.

אנו באמריקה

בראשית צעדינו בארה"ב היה לנו קשה מאוד; היה יותר עצוב מאשר בקאפרשט. אבל אימנו קיבלה הכול באהבה וראתה רק את הצד היפה בחיים. היא מתה בגיל 81. לפני מותה היא אמרה: "באתי לעולם הזה בחוסר־כול; עכשיו שיש לי ילדים ונכדים אהובים, אני מאושרת". היא ביקשה לפתוח את החלון, השעינה ראשה על יוסף (גו') וכך נרדמה לנצח. הייתי אז בת 16.

התחלתי לעבוד בגיל צעיר ולא הייתה לי אפשרות ללמוד. רק מאוחר יותר, כאשר הייתי פעילה ביוניון, התחלתי להשתלם בלימודים. חינכתי את ילדיי שיהיו אנשים ישרים ויעזרו לזולת. לא הסכמתי שדבורה (בי) בתי תעבוד בבית־המישפט, מכיוון שבאים שמה כל מיני פושעים.

הערה:

דודה ברטה האמינה בגילגול־נשמות. היא חלמה, כול השנים, שעוד תחזור לחיות בעיירה הקטנה קאפרשט, שם תוכל להתרחץ בריאוּת. אם עכשיו נבצר ממנה הדבר, לפחות חשוב שנשמתה תזכה לחזור לקאפרשט, מכיוון ששם החיים פשוטים ולא ברעש וחיפזון — כמו באמריקה. היא הייתה בטוחה כי דברים, עליהם חולמים בחיים, מן הדין שיתגשמו לאחר המוות.

תהא מנוחתה עדן.

✡

ברוך (באַריא) יאנאָוויטש

קאפרעשטער — אוועק קיין אמעריקע

קאפרעשטער ידן זענען צעזייט און צושפּרייט איבער דער גאָרער וועלט; ספּעציעל אין צפון און דרום אמעריקע.

די גענויע דאטן, ווען קאפרעשטער ידן זענען אָנגעקומען קיין אמעריקע, איז נישט מעגליך פעסטצושטעלן; אָבער לויט די ידיעות, וואָס כ׳האָב באקומען, האָבן די ערשטע קאפרעשטער ידן עמיגרירט קיין אמעריקע ענדע 19־טן יאָרהונדערט און אָנהויב 20־טן יאָרהונדערט.

אמעריקע האָט געהאלטן ברייט אָפן אירע טויערן און מ׳האָט אריינגעלאָזט יעדן איינעם וועלכער איז צוגעקומען צו די ברעגן; מע האָט נאָר באדארפט דורכגיין א מעדיצינישע אונטערזוכונג.

נישט פאר ווילטאָג האָט מען פארלאָזט טאטע־מאמע און מישפּחה, אין קאפרעשט, און מע איז אוועק אליין אין דער פרעמד — וווהין סע האָט זיך געלאָזט: ווער קיין צפון און ווער קיין דרום.

פיל זענען די סיבות פון דער עמיגראציע.

אין צייטן פון עקאָנאָמישן קריזיס, זענען א טייל יונגע בחורים געקומען צו דער איבערצייגונג, אז פאר זיי איז נישטאָ, און סע וועט נישט זיין, קיין אויסזיכטן צו באקומען די נויטיקע עקאָנאָמישע און געזעלשאפטלעכע דערגרייכונגען. זיי האָבן פארלאָזט דאָס שטעטל מיטן געדאנק אָפּצושפּאָרן אביסל געלט און זיך צוריקקערן, נאָך עטלעכע יאָר, אין דער אלטער היים — צו דער סביבה און מישפּחה.

אייניקע זענען אוועק קיין אמעריקע כדי נישט צו דינען אין דער צארישער און שפּעטער — אין דער רומענישער ארמיי. א טייל האָבן געמוזט עמיגרירן, ווייל זיי האָבן געהאלטן בא אַנזעצן, אָדער זענען געקומען אין קאנפליקט מיט רעגירונגס־בעאמטע.

זעלבסטפארשטענדליך, אז יעדער עמיגראנט האָט צו דערציילן זיין ספּעציפישע געשיכטע וועגן זיין אויסוואנדערונג. אסאך אינדיווידועלע פּרטים, וועלכע האָבן געצווינגען מענטשן אויסצוואנדערן פון קאפרעשט, זענען מיר נישט באקאנט. וויל איך באשרייבן די סיבות וואָס האָבן געבראכט דערצו, אז מיין פעטער משה יאנאָוויטש — דער זון פון תנחום און קונציע, איז אוועק פון קאפרעשט.

☆

משה, א געבוירענער אין יאָר 1900, איז געווען דער מיזינעק צווישן 6 קינדער. אין 1918, ווען דאָס רומענישע מיליטער האָט פארנומען בעסאראביע, זענען אָנגעקומען קיין קאפרעשט די ערשטע רומענישע סאָלדאטן. זיי האָבן ארויסגערופן אלגעמיינע געלעכטערס צוליב די "פּאָסטאלעס", וואָס זיי האָבן געטראָגן אף די פיס אנשטאט מיליטערישע שיך. פּאָסטאלעס זענען געמאכט געוואָרן פון חזירישער פעל, אָן אָפּצאָסן

און אָן פּאַדעשוועס, נאָר ארומגעבינדן אַף די פיס מיט שנירלעך. פּאַסטאָלעס זענען געווען די שיך פון די אָרעמסטע שיכטן פון דער רומענישער באַפעלקערונג.

קאַפּרעשטער לצים, דערזעענדיק די קבצנישע פּאַסטאָלעס, האָבן זיי זיך באַצויגן צו די סאָלדאַטן מיט גרינגשעצונג און שפּאָט. זיי פלעגן זיך אויסדרוקן: „די "ציגיינערס" זענען געקומען צו אונדז מיט פּאַסטאָלעס". אָט די אויסדרוקן האָבן דערגרייכט צו דער קאָמאַנדאַטור פון רומענישן מיליטער. קיין אנטיסעמיטישע געפילן, צו יידן, האָבן בא זיי נישט געפעלט; האָבן זיי זיך נוקם געווען אין דער באַפעלקערונג: ארעסטירט מענטשן אָן שום סיבה, פאַרבאָטן ארויסצוגיין אַף דער גאַס נאָך 7 אזייגער אויפדערנאַכט און אפילו דערשאָסן — אָן א פּאַרוואָס.

אין א באַנאַכט, איז דער אַכצן־יעריקער משה יאַנאָוויטש ארויסגענומען געוואָרן פון בעט און געבראַכט געוואָרן צום "שעף־דעפּאָסט" פון דער זשאַנדאַרמעריע. אין משך פון א גאַנצער נאַכט האָט מען אים געפּאָרשט און געצווינגען זיך מודה צו זיין, אַז ער האָט זיך אויסגעדרוקט וועגן דער רומענישער אַרמיי: "זיי זענען אַריין צו אונדז מיט די פּאַסטאָלעס און זיי וועלן פון דאַנען אַנטלויפן באָרוועס". טראָצדעם וואָס ער איז געפּייניקט געוואָרן אָן אויפהער, האָט משה געלייקנט דאָס אַלעס. מע האָט אים געהאַלטן אין א פּייכטן און פינצטערן קעלער און צומאָרגנס געפירט אים צופיס פון איין קאָמאַנדאַטור צו דער צווייטער. יעדער שעף־דע־פּאָסט האָט געפּרוּווט, מיט אַלערליי אַכזריות־דיקע מיטלען, ארויסצובאַקומען בא משה׳ן אַז ער זאָל זיך מודה זיין; אָבער ער האָט זיך נישט אונטערגעגעבן.

עומדים: ד"ר אברהם, מוריס (משה) ינוביץ, יצחק ליכטמן
יושבות: פרל — אשתו של ד"ר אברהם, הניה ינוביץ עם בתה בעטי ושרה ליכטמן

ווען משה עלקיס האָט זיך דערוויסט, אז זיין שוואָגער משה יאַנאָוויטש געפינט זיך ביים שעף־דע־פּאָסט אין א דאָרף נישט ווייט פון סאַראַקאַ, און סע ערוואַרטעט אים א מיליטערישער מישפּט, איז ער באלד געפאָרן צום שעף־דע־פּאָסט. ער האָט אים געבראכט עטלעכע פלעשער בראַנפן, געבראָטענע קאטשקעס און גאָלדענע פינעפערלעך. סוף־סוף האָט ער געפועלט, אז מ׳זאָל משה׳ן ארויסלאָזן באנאכט פון דער תפיסה. הייסן זאָל עס, אז עס איז אים געלונגען צו אנטלויפן. דער תנאי איז געווען, אז ער זאָל זיך נישט צוריקקערן קיין קאפּרעשט.

ביידע שוואגערס האָבן זיך באנאכט אומגעקערט קיין קאפּרעשט. מע האָט משה יאַנאָוויטש אויסבאהאלטן און אין א קורצער צייט ארום איז ער אוועק, צוזאמען מיט זיין שוועסטער שרה קיין אמעריקע. ער וווינט אין מיאַמי ביז היינט צוטאָג.

אפרים אויערבאך

הערי שעילפן (פראגמענטן)

וואָס איז א מענטש ?
און אז דער מענטש, וואָס איז א ייד, קומט פון קאָפּרעשט, —
וואָס איז ער ? א, וואָס איז ער ?
נעהייסן האָט ער הערשל. פשוט, הערשל פון קאָפּרעשט.
ס׳איז גוט צו הייסן הערשל, ווען פון איין זייט לויפן סטעפּעס
מיט ברויטן, דערפער, און מיט שניטערשען געזאנג,
און פון דער צווייטער זייט דער דניעסטער
ווי א שווארצער סאמעטענער גארטל.
און אז מע הייסט נאָך הערשל נטע חלפנ׳ס,
איז אודאי און אודאי גוט.
קאָפּרעשטער יידן ווייסן ווער ס׳איז נטע חלפן.
דער ערשטער חכפן איז געווען דער ערשטער אין קאָפּרעשט
און זיין מצבה איז שוין האלב פארזונקען אין דער ערד.

— — — —

די פנים׳ער בא יידן אין קאָפּרעשט
קוקן אָפן ווי דער הימל אין א תמוז־טאָג.
די אויגן זוכן נאָר א וואָלקן אפן הימל :
די ברויטן זאָלן אף די פעלדער ניט פאר׳שרפ׳ען.
די צווייטע וואָך אין חודש זוכן זיי דעם האלב־רונד
פון דער ליכטיקער לבנה.
און ווייטער זענען אויגן רואיק.
זוכן גאָרנישט.
די גאנצע וועלט איז אויסגעשפרייט פאר זיי מיט רחבות
און הינטער ד ע ר וועלט
איז דאָ אן אנדערע.
פארמאכסט די אויגן, עפנט זיך די וועלט די אנדערע
מיט ליכטיקע קאָלירן.
מיט זיידעס, עלטערזיידעס, מיט באָבעס, עלטערבאָבעס.

די גוים אפן ברעג קאַפּרעשט
וואָס וואוינען אין די ערדענע בורדייען
מיט הינט קודלאטע, גויעס רויכיקע רויכיקע
און לוזשעס פאר חזרים,
קומען אין די געסלאך יידישע
צו קלאפן זיך מיט שווערע פויסטן אין די ברוסטן
און וויינען שיכור, שעלטן די זשידאנעס, —
אז פרומע יידן זאָלן זיך דערמאָנען אינם גלות
און קצב־יונגען זאַלן זיי מיט העק פארטרייבן.
דעם זומערטאָג
עפנט אויף די טשערעדע
און פארמאכט אים מיט די פולע דאָינעצעס.
פּאַסעסאָרן אין די ברייטע לייוונטענע מאנטלען
שפּאנען רייטוועגעלאך און בריטשקעס
צו שטויבן וועגן און צו קוקן ווי די זאנגען
ווערן אָנגעפילט מיט קערנער,
פארנאכט אהיימצוקומען און זיך זעצן אף די גאניקעס
טרינקען טיי מיט זאנגענהערעלאך צעווישן פינגער.
— — — —
בא דער בריק, —
איידער נאָך דער ערשטער רויך
שליינגלט זיך פון א קאַפּרעשטער קוימען,
שטייען יידן מיט פארהארטעוועטע פּנים׳ער
און וואַרטן אפן גוי
צו קומען פונם דאָרף
מיט א זעקל ברויט,
מיט א ביסל רעטשקע,
מיט א צענדליק אייער
אין א ציצענער פאטשיילע מיט פאפּשוימעל.
אז הערשל, פשוט הערשל, הייסט אצינדערט הערי,
אז חלפן זיבן דורות הייסט אצינדערט שעילפן,
איז ווידער דאָך: וואָס איז ער? א, וואָס איז ער?
א מענטש אן אָפּגעריסענער.
א בוים, וואָס טריקנט אויס פון זיך דאָס לעצטע ביסל חיות.
— — — —
באוואקסן איז א מענטש מיט האָב און גוטס
ווי א קרעציקער מיט וואונדן.
דאָס וויב טראָגט שעילפן׳ס רייכקייט
מיט מידער איינגעשפּארטקייט.
די קינדער טאנצן דזשאז
און ווייסן נישט אז שעילפן האָט צעריסן
די זיבנדורותדיקע חלפן־קייט.

און אז זיי וואַלטן שוין געוואוסט:
זיי וואַלטן זיך געוואָרגן מיט דעם "כעס":
קאלפן. טשאלפן. אָבער חלפן, פשוט חלפן.
אז שעילפן קוקט אף זיינע קינדער,
דאכט זיך אים, אז פון די אויגן זייערע
ווײנט ארויס א גרויסער עלנט.
פארפרעמדטע קינדער.
פלייש פון זיין פלייש,
בלוט פון זיין בלוט,
זיי גייען אף דער וועלט אליין,
די גאס האָט זיך זיי איינגעגעסן אין די ביינער.
און פרעמד, פרעמד, פרעמד.
ווייל הינטער זיי קיינער נישט.
ווייל שעילפן האָט געבראכט זיי אף דער וועלט
און אָפּגעלאָזט.
די שטוב איז גאָר א טיר און שוועל,
א קרעטשמע אפן וועג פון גאס.
די בריק פון טאטן צו דעם זון
איז נאָר דער טשעק.
דער קוק פון קינד איז קאלט.
פארשלאָסן איז זיין הארץ.
דזשעיקעלע, דיין טאטע האָט געזאמלט אוצרות
און האָט פארלוירן דיך — א חלפן.
אָ, פאפ, אוי דאָנט אָנדערסטענד יו.
און דזשעיק הייבט אָן צוווארפן מיט די פיס
און פייפן שטיקער גאס.
און נעטי האָט דער באָבע ביינע'ס אויגן,
נאָר מיט קליינע שדים'לאך אין זיי.

גייט אוועק א מענטש פון הויז
און ווייסט אז קיינעם לאָזט ער נישט אין הויז.
קומט א מענטש צוריק אין הויז
און ווייסט אז קיינעם האָט ער נישט אין הויז.
ווייסט א מענטש
אז אפן וועג פון אָרטשארד סטריט צו ריווערסייד
האָט ער פארלוירן זיך
און ווייב און קינד.
פארלוירן דורות הינטער זיך
און דורות פאר זיך.

פילט א מענטש אז ווענט פון אייגן הויז
זענען זיינע שונאים.
זוכט א מענטש א ווארעם אויג

און אויגן שטעכן אים.
שרייט א מענטש צו זיך אליין :
גאָרנישט, קיינער וועט נישט הערן.
איך ווידער דאָך דאָס אייגענע :
א מענטש אן אָפּגעריסענער.
א בוים אָן וואָרצלען
און צווייגן — פרעמדע, דארע, שטעכעדיקע.
אז הערשל חלפן האָט געוואָלט,
האָט ער צוגעלייגט א הונדערט שינדלען אפן דאך.
פארקלאפט די שפאלטן.
די שטוב שטייט ווייטער.
פון קוימען דרייט זיך ווייטער דער שווארצער רויך
ארויף צום הימל —
קאָפּוּעשטער הימל.
און אז הערי שעילפן וויל,
בויט ער אויס א גאנצע שטאָט.
גאסן. עוועניוס. בולווארן.
שיקט ער מויערן ארויף צום הימל
צו לעסטערן זיין בקויקייט.
צו שניידן פאסנווייז זיין ברייטקייט.
איז הערי שעילפן. דאָך א כישופמאכער.
א וואָרט — א הויז.
א מורא אזש צו רעדן אז ווערטער בויען הייזער.
פון איינסן און פון נולן וואקסן שטעט.
אַ חשבון נאָך געמאכט —
מיט בלייפעדער אף פראָסט פאפיר.
אַ מוסיקל נאָר אונטערגעצויגן
און דינאמיט רייסט שטיינער.
מאשינען גראָבן און שפּייען אויס די ערד.
מאשינען רייבן שטיינדלאך אין ציינערדיקע בייכער
און ליידיקן זיך אויס מיט שיטערן צעמענט.
— — — —
איך נאָכאמאָל דאָס אייגענע :
וואָס איז א מענטש ?
פאפיר, בלייפעדער, איינסן, נולן.
א מענטש קאָן טרייבן מענטשן מיטן קוק.
א מענטש קאָן מיט דינאמיט דאָס הארץ פון בערג צערייסן.
באפעלן קאָן ער און פון טייכן מאכן טריקעניש
און טריקעניש צעשניידן מיט קאנאלן.
א מענטש דארף הייסן הערי שעילפן
און ויסן ווי אזוי אף פראָסט פאפיר
צו איינסן צוצושטעלן נולן.

איז וואָס זשע דארף א מענטש, וואָס ווערט דערשטיקט
אין יאָך פון הייזער ?
א מענטש דארף הייסן הערשל חלפן,
פשוט : הערשל פון קאַפּרעשט.
א מענטש דארף אומקערן זיך צוריק צו זיבן דורות חלפן
און שטעלן זיך מיט זיי :
דער אכטער חלפן.
און אז א מענטש האָט שטעט געבויט,
שטעט, וואָס מאכן פון אים חוזק,
שפּעטן אָפּ פון אים, זייער באשעפער, —
פארוואָס זאָל ער נישט בויען זיין קאַפּרעשט ?
פאר זיך אליין קאַפּרעשט ?
די שטיבלאך וועלן ווי אמאָל אף געסלאך רוען
און געסלאך וועלן גייען אין דער ווייט
צו סטעפּעס, צום דניעסטער. צום בית עלמין.
דער עמער וועט זיך הוידען איבער דער קערניצע
און שפּיגלען זיך אין קלאָרן וואסער.
די אלטע שיל וועט בייגן זיך צו בארג־אראָפּ
און שרעקן מיט איר אלטקייט. רופן מיט איר היימישקייט.
די שטוב, די אייגענע, די חלפן־שטוב,
וועט טראָגן אונטער דער סטרעשענע
למדנות. פארטראכטקייט. מרה־שחורה.
און זיבן דורות חלפן וועלן אומשפּאצירן
אין זיידענע געבלומטע שלאָפרעק
איבער די חדרים.
די פריזבע וועט זיך ווארעמען באטאָג אף דער זון,
א שטילע, א געבויגענע, ווי די עלטער־באָבע.
די פענצטער וועלן זאָגן צו דעם געסל :
א גוט־מאָרגן. א גוטע־נאכט.
א גוט־מאָרגן. א גוטע נאכט.
איז וואָס זשע דארף א מענטש ?
א מענטש דארף הייסן הערשל חלפן.
א מענטש דארף אף דער עלטער בויען זיך א ניי־קאַפּרעשט
פאר זיך אליין קאַפּרעשט.
און איבער הערי שעילפּנ׳ס גרויען קאָפּ
איז אויסגעוואקסן נאָך א קאָפּ,
א יונגער, בלאנדער, קרעפּטיקער,
וואָס לייכט האָט ער געטראָגן דעם געדאנק :
ניי־קאַפּרעשט.
פון ווענט באשאָטנטע מיט הויקערס
האבן ווייסע טויבן מיט די פליגעלאך געפּאָכט.

— — — —

א שטראָם פון ווארימקייט פארפלייצט דאָס הארץ
ווי אינעווייניק וואָלט אויפגעשיינט א זון.
די אויגן קוקן ליכטיק.
א קאָפּ און נאָך א קאָפּ.
ווייטן שפּרייטן זיך פאר זיי.
א הארץ און נאָך א הארץ.
אנו, ווי האָט געזונגען דער אלטער חזן אין קאָפּרעשט?
כבקרת רועה עדרו.
מיט א קנייטשעלע אף עדרו.
און אלע חלפנס האָבן זיך געציקלט:
עדרו.
האָט אויסגעבויט א מענטש פאר זיך א ניי־קאָפּרעשט
מיט קרומע געסלאך ווי זיי וואָלטן נישט געוואוסט וואוהין צו גיין.
ליימענע, פארטראכטע שטיבלאך.
דעכלאך שינדלענע, וואָס גליטשען זיך ארונטער.
דעכלאך שטרויענע ווי פעלצן.
די אלטע שול מיט קיילעכיקע שויבן.
און חלפנ׳ס שטוב
מיט ברייטע צעשפּאָלטענע, פארשמירט מיט ליים,
וואָס קוקן אויס ווי אָדערן אף מענערישע הענט.
ניי־קאָפּרעשט.
האָט אויסגעזוכט א מענטש חברים פון קאָפּרעשט
די שמואל־סעמס און מענדל־מאיקס.
אנו, חברה,
אראָפּ פון בארג. ארויף דעם בארג.
מיר שפּילן איצט אין בלענדעניש
אין הויף פון אונדזער שול.
האָט אויסגעזוכט א מענטש חברים פון קאָפּערשט
און צאָלט פאר יעדער שעה זיך שפּילן אין קאָפּרעשט.

ז׳אן ארנולד

התפילה: ״כיצד להזדקן כחכם״...

חוכמת ההזדקנות הוא הנושא של תפילה, אשר נמצאה בין ניירותיו של אדם, הזכור כידיד על ידי רבים מלקוחותיו ואנשי העיר אלבאני (ארה״ב).

התפילה נכתבה על ידי ד״ר אירווינג ויקס, ונשלחה אלינו על ידי בנו, ד״ר ג׳עס ויקס, אשר הלך בעיקבות אביו כאופטומטריסט. בגלל ערכה, של תפילה זו, למניעת תיסכולי גיל־הזיקנה ובגלל המבט החייכני על ההזדקנות אנו מפרסמים אותו עבור כל אלה שנעשים יותר ויותר זקנים:

☆

״אלוהיי, אתה יודע יותר טוב ממני שאני נעשה יותר זקן, וכי יום אחד אהייה ממש זקן. שמור־נא עליי שלא איהפך לפטפטן, ובמיוחד — שלא אחשוב שאני מחוייב להביע דיעה על כול נושא ובכול הזדמנות.

אויגן דאָקטאָר אירווינג וויקס און זיין פרוי אסתר — זיכרונם לברכה.

שחרר אותי מן הפיתוי לנסות להסדיר את ענייניו של כול אחד ואחד.

עשה אותי בעל־מחשבות, אבל לא בעל מצבי־רוח; שאהייה עוזר לאחרים אך לא משתלט עליהם.

עם מלאי החוכמה שאגרתי, נראה כי חבל שלא לנצלה עד תום. הרי ידוע לך, אלוהיי, שאני רוצה שיישארו לי לפחות חברים אחדים בימיי האחרונים.

שחרר את מחשבתי מהרצאת פרטים אינסופיים; תן לי כנפיים כדי שאגיע אל עצם העניין.

חתום את שפתיי על כאביי הרבים, למרות שהם מעניינים ובמשך השנים האחרונות נעשית החזרה עליהם יותר ויותר מתוקה.

למד אותי להיות נעים במידה סבירה; אינני רוצה להיות קדוש — קשה לחיות עם אחדים מהם — אבל זקן ממורמר הוא אחד ממעשי השטן.

עזור לי לשאוב את כול השימחה מן החיים; אינני רוצה לוותר עליה!"

☆

ד"ר ויקס הזקן, אשר פעל במשך 40 שנה בעיר אלבאני, — היה המייסד והמנהיג של הרבה אירגונים קהילתיים. פעם הוא טען כי יש באפשרותו לקבוע את מינו של הוולד, שטרם נולד, על ידי בדיקת העיניים (של האם); רבות מתחזיותיו היו נכונות.

בנו ג'עס, אשר עבד יחד איתו בשנות השישים, עובר עכשיו על כול כיתבי אביו לקראת איסופם בקובץ.

פורסם בעיתון "טיימס־יוניון", אלבאני — 29 במארס 1979

באמערקונגען פון דער רעדאקציע:

פריינט באָריס (בערל) ברויטמאן מיט זיי פרוי סאָניא זענען געקומען דאָס יאָר אין מדינת ישראל, כדי צו פייערן דעם פסח און דעם 32־טן יום העצמאות. ער האָט געמיינט, אז דער "ספר קאפרעשט" וועט אין דער צייט דערשיינען און ס'וועט פאָרקומען אנ'אלגעמיינער צוזאמענטרעף פון אלע קאפרעשטער אין ישראל, ביי וועלכן ס'וועט פארטיילט ווערן דאָס "ספר קאפרעשט". ער האָט געפלאנעוועט ארויסצוטרעטן, בא דעם צוזאמענטרעף, מיט באגריסונגס־ווערטער.

צו אונדזער אלעמענס באדויערונג, איז דאָס בוך — צוליב פארשידענע טעכנישע סיבותת — נישט דערשינען, ווי מיר האָבן געהאָפט. געמענדיק אין באטראכט, אז פריינט ברויטמאן האָט געמוזט צוריקפאָרן קיין ווענעצועלא, האָט ער אונדז איבערגעלאָזט זיין נישט געהאַלטענע רעדע.

באָריס (בערל) ברויטמאן

א נישט-געהאלטענע רעדע

חשובע, טייערע פריינט און באקענטע,

איך קום זיך דאָ פאָרשטעלן פאר די קאפרעשטער, וועלכע געדענקען מיך נישט פון אונדזער שטעטל. איך הייס בערל ברויטמאן; מע פלעגט מיך אויך רופן: "בערל לייב מרימ'ס". איך קום צו אייך פון א ווייט לאנד אין דרום אמעריקע — קאראקאס־ווענעצועלא. איך באטייליק מיך אין אייער שמערץ אין דעם גרויסן חורבן, וואָס האָט אונדזער פאָלק געטראָפן; ווי אויך אין דעם ביטערן גורל, וואָס אונדזער שטעטאלע קאפרעשט איז אויס־געשטאנען אין צייט פון שרעקליכן אומקום.

כאָטש ס'זענען שוין פאָריבער כימעט 50 יאָר, זייט כ'האָב פארלאָזט קאפרעשט, דאָך באגלייטן מיך מיינע יוגנט־יאָר מיט ווירדע און שטאָלץ, אין אלע מיינע נע־ונד־וועגן. דווקא אין דער פרייער וועלט, ווו די נעמען פון קוזא און קאָדריאנו זענען זיי געווען פרעמד, האָב איך קיין איין מאָמענט נישט פארגעסן אין אייך.

מיינע בראווע ברידער, חלוצים און חלוצות, וואָס קאפרעשט האָט ארויסגעגעבן! איך בין שטאָלץ אויף אייך, וואָס מדינת ישראל האָט אייך אָנערקענונג געגעבן. אלע מיינע פריינט פון דרום אמעריקע, וועלכע האָבן באזוכט ישראל, האָבן מיט דרך־ארץ גערעדט וועגן דעם קאפרעשטער עלעמענט אין ארץ ישראל. אלס זון פון אונדזער שטעטל, וואָס מיר באוויינען היינט, בין איך שטאָלץ צו זיין א געבוירענער א קאפרעשטער.

ניש נאָר חלוצים פאר ישראל האָט קאפרעשט געגעבן; דאָס שטעטל האָט אויך פארמאָגט לאָקאלע קעמפער: אָט די וועלוואלעך און צדוקלעך, אָט די זין פון נחום בעקער, פון בנימין סאָטסקי, וועלכע האָבן פארטיידיקט דעם יידישן כבוד און געוואָרפן א מורא אף די שונאים, וועלכע האָבן געוואגט צו טרעפן אָדער צו באליידיקן דעם יידישן כבוד.

אויך תורה און ייחוס האָבן אין קאפרעשט נישט געפעלט. נישט יעדער שטעטל האָט געהאַט די זכייה צו פארמאָגן אזעלכע רבנים ווי קאפליוואצקי און אזוינע שוחטים ווי אהרון ליבסטאג; אויך אזעלכע פערזענליכקייטן ווי מרדכי גאָלדענבערג, ניאָרא איצקאָוויטש און אנדערע.

סאָניא און באָריס (בערל) ברויטמאן

אויך די זין, וואָס קאפרעשט האָט קיין דרום אמעריקע געשיקט, האָבן זייער אָפטאם נישט פארלייקנט. אויך אין זייער נייער היים האָבן זיי געש־פילט א וויכטיקע ראָל אלס חלוצים אויף פארשידענע געביטן .אזוי ווי איך ווייס אסאך וועגן אייך, וועט זיין נאטירלעך, אז איר זאָלט אויך באקומען אנונג וועגן קפרעשטער לאנדסלייט אין דרום אמעריקע.

וויסן זאָלט איר, אז כאָטש מיר געפונען זיך אין פרייע לענדער, ווו מע מאכט דאָרט לייכט פרנסה, דאָך האָבן מיר אין אונדזער קאפרעשטער ייחוס נישט פארגעסן, און דער בליאסק פון אסימילאציע האָט אונדז די אויגן נישט פארבלענדעט.

בא דער געלעגנהייט, וויל איך דאָ דערמאָנען די דריי זין פון רב שמואל זיגעלבוים, וועמענס קינדער און אייניקלעך האָבן מיטגעהאָלפן, אז דאָס ״ספר קאפרעשט״ זאָל קענען דערשיינען.

לייבוש — דער עלטסטער זון פון שמואל זיגעלבוים, האָט געהאָלפן בויען א ליי־און־שפאר־קאסע, אין לימא־פערו, כדי צו פארלייכטען די נויט פון די נייגעקומענע אימיגראנטן אין יענע שווערע צייטן.

חיים זיגעלבוים — א שטאָלצער נאַציאָנאלער ייד — האָט געגרינדעט די ערשטע קהילה אין קאראקאס, פון וואנען איך קום און האָט אויך געהאָלפן בויען — צוזאמען מיט זיין ברודער וועלוועל זיגעלבוים — די ערשטע "הערצל־ביאליק" שולע, וו סע לערנען זיך היינט־צוטאָג איבער 2000 קינדער.

מיין חבר וועלוועל זיגלבוים האָט אויך געבויעט א שיל, וו טויזנטער יידן קומען דאווענען; אויך האָט ער געבויט א "בית־החיים".

ווען איך רעד וועגן די זיגעלבוימס, קען איך נישט דורכלאָזן די געלעגנ־הייט פון דערמאָנען מיין חבר יצחק זיגעלבוים — א שוועסטערקינד פון די זיגעלבוימס. ער האָט מיר געהאָלפן שאפן די פּאָנדן וועגן "ספר קאפרעשט" און אליין אויך זיך באשטייערט. איציק זיגעלבוים שטאמט פון פערעוואל־קאָרנעשט, און זיין פרוי מרים שטאמט פון טעלענעשט. איך וויל, מיט אייער ערלויבעניש, איבערשיקן זיי אָנערקענונג פון די קאפרעשטער.

בא דער געלעגנהייט, וועל איך מיר ערלויבן צו באגריסן מיין חבר און פריינט יאשא מלכזאָן און זיין פרוי פעלא. יאשא פלעגט שטענדיק מיטן גרעסטן דרך־ארץ רעדן וועגן די קאפרעשטער אין ישראל.

צווישן די חשובע איינגעלאדענע געסט, געפונען זיך אויך מיין גרויסער פריינט אלעקסאנדער מלכזאָן און זיין פרוי נאנקע. כדאי אונטערצושטרייכן, אז אלעקסאנדער מלכאָזן איז איינער פון די ארכיטעקטן, וועלכער האָט מיטגעהאָלפן צו פארווירקלעכן דעם חלום פון בעסאראבער יידן און אויפ־געשטעלט דעם "בית יהודי בסרביה".

ווען איך דערמאָן בעסאראביע, דערמאָן איך קאפרעשט. בעסאראבער יידן, און ספעציעל די קאפרעשטער, האָבן געגעבן אונדזער לאנד פון די בעסטע און שענסטע זין און טעכטער. דער געדאנק פון ציון האָט, בא אייך קאפרעשטער, געהערשט נאָך אין אמאָליקע צייטן, ווען מע פלעגט זיצן אין די טונקעלע "קאָליבעס" און זינגען, בא דער שיין פון דער לבנה: "מאין יהודי בא?" "מארץ־ישראל!". כדי זוכה צו זיין צו באקומען דעם דיפלאָם פון הכשרה און אויך צו קענען עולה זיין קיין ארץ־ישראל, האָבן ייִנגע קינדער, וועלכע זענען נישט געוווינט געווען צו פיזישער ארבעט, געהאקט האלץ מיט בלאָטערס אף די הענט; און נישט איינמאָל געשטילט דעם הונגער — נישט מיט דער מאמאליגע נאָר מיט דער "דזשאָנדרע" פון דער מאמאליגע.

דער גורל האָט געוואָלט, אז אונדזער דור, מיין דור, זאָל אליין זיין דער שאפער פון דער היסטאָריע און אונדזער פאלק. מיר זענען געוווינט געווען צו לייענען וועגן היסטאָרישע געשעענישן, וואָס זענען געשריבן געוואָרן מיט הונדערטער יאָרן צוריק; און דאָ, ערשט אנומעלט, אין משך פון עטלעכע צענדליקער יאָרן, האָלטן מיר אין איין שאפן און פארשרייבן בלעטער אין בוך פון דער היסטאָריע. דא איז צו באצייכענען די שרעקלעכע קאטאסטראָפע,

ווען א דריטל פון אונדזער פאָלק איז אומגעבראַכט געוואָרן ; צווישן זיי — אויך אונדזער שטעטל קאפּרעשט מיט אירע איינוווינער.

ס'וועט נישט איבעריק זיין צו דערמאָנען זיך אין אונדזער באגעגעניש צוריק מיט 3 יאָר אין האָטעל "פאל" אין תל־אביב. עטלעכע פאָרשטייער פון "אירגון יוצאי קאפּרעשט" זענען צו מיר געקומען און מיר דערציילט וועגן אייער געדאנק צו שרייבן דעם "יזכור־בוך" פון קאפּרעשט.

איך האָב זיך געוואַקלט מיטן געדאנק, ווייל איך ווייס ווי שווער ס'איז פינאַנציעל צו רעאַליזירן אַזאַ אונטערנעמונג. אָבער, פאַרנדיק אהיים האָב איך באוווּנדערט אייער עקשנות. איך שטאָלציר מיט אייך, וואָס אַדאַנק אייער שטאַרקן ווילן האָט איר באזייטיקט אַלע שטערונגען און שוועריקייטן און איר האָט דערגרייכט ארויסצוגעבן דאָס בוך, ווי מיר זעען דאָס היינטיקן אָוונט.

און איצט, ווען דאָס "בוך פון קאפּרעשט" געפינט זיך ממשותדיק פאַר די אויגן, ערלויב איך מיר — אייך ליבע קאפּרעשטער — צו זאָגן פאָל־גענדעס : געדענקט תמיד די רעדאַקטאָרן — אָט די צוויי ערליכע, לייטישע, שטאָלצע קאפּרעשטער זין, וועלכע האָבן — מיט אויסערגעוויינלעכער מסירות־נפש — טאָג־איין און טאָג־אויס, אין די הייסע חאַמסינען און אין די קאַלטע רעגנדיקע נעכט, דורכגעפירט אָט די הייליקע מיסיע, ביז ס'איז צושטאַנד געקומען דאָס בוך — א לעבעדיקע מצבה פאַר אונדזער שטעטל.

כימעט 3 יאָר צייט בין איך געשטאַנען אין שריפטלעכער פאַרבינדונג מיט אָט די צוויי חברים, מרדכי רישפי און באַריא יאַנאָוויטש. איך וויל אויך קרעדיט געבן די אנדערע חברים, וועלכע האָבן מיטגעהאָלפן כדי דאָס בוך זאָל דערשיינען.

איך וויל אייך דאַנקען, פון טיפן הארצן, פאַר אייער מי און ארבעט ווי אויך וויל איך דאַנקען אַלע די וואָס האָבן, מיט זייערביישטייער, ערמעגליכט ארויסצוגעבן דעם "ספר קאפּרעשט".

כאָטש מיר זאָגן, אין אונדזערע תפילות : "לא המתים יהללו יה", דאָך גלויב איך, אז די קאפּרעשטער קדושים — ווי מיר לעבעדיקע אַזוי אויך זיי שעפּטשען א שטילע, הארציקע תפילה פון דאַנקבאַרקייט, דערפאַר וואָס איר האָט זיי נישט פאַרגעסן און פאַראייביקט אין דעם "יזכור־בוך" פון קאפּרעשט.

תודה ! תודה רבה !

דפי הנצחה
געדענק־בלעטער

יזכור לקאפרשטאים

נתייחד עם זיכרם של קורבנות הצורר הנאצי ועוזריו צמאי־הדם, אשר נרצחו בדם־קר בלא עוול בכפם, עונו באכזריות ונעקרו מיישוביהם:

מהם — שגורשו אל מחנות־הזוועה בטראנסניסטריה, שם מצאו מותם בתנאי רעב וחולי; מהם — שניספו תוך כדי נדודים במרחבי אוקראינה וברית־המועצות; ומהם — שנמקו במחנות־עבודה בסיביר בעוון שאיפתם אל ארץ־אבות;

נזכור בגאון וביגון את בני־עיירתנו, אשר יצאו חלוצים במערכות ישראל ונפלו על במותיה חלל. נושיט יד־אחים מנחמת להורים, אשר עקדו את יקיריהם על מיזבח גאולת העם והארץ; נעלה את זיכרם של בני קאפרשט, ותיקים ועולים חדשים, אשר היטו שכם בבניין הארץ ויישובה:

הייתה בהם יד הגורל, נקטפו בדמי־ימיהם ושוב אינם איתנו. יהי זיכרם נצור במסכת האירועים והחוויות השזורים ב"ספר קאפרשט שלנו".

י ז כ ו ר צום אנדענק פון קאפרעשטער

זאַלן מיר דערמאָנען דעם אָנדענק פון די קורבנות, וועלכע זענען אומ־שולדיק, קאלטבלוטיק דערמאָרדעט געוואָרן, אכזרותדיק געפייניקט געוואָרן און אויסגעווורצלט געוואָרן פון זייערע היימען — דורך די בלוטדורשטיקע, נאצישע שונאים און זייערע מיטהעלפערס.

— א טייל פון די קורבנות, זענען פארטריבן געוואָרן אין די גרויל־לאגערן אין טראנסניסטריע און דאָרטן אויסגעצאנקט פון הונגער, דורשט און קראנקהייטן.

— א טייל פון זיי, וועלכע זענען אומגעקומען אין די וואנדערונגען איבער די ברייטע שטרעקעס פון אוקראינע און ראטנפארבאנד.

און א טייל פון זיי, וועלכע זענען פארפוילט געוואָרן אין די ארבעטס־לאגערן אין סיביר, טראָגנדיק די "שולד" אז זיי שטרעבן קיין ארץ־ישראל.

מיט שטאָלץ און מיט טרויער זאָלן מיר דערמאָנען אונדזערע קאפרעש־טער, וועלכע זענען געפאלן אין קאמף, פארטיידיקנדיק די זעלבסטשטענדי־קייט פון מדינת ישראל.

זאָלן מיר אויסדרוקן אונדזער טרייסט די עלטערן, וועלכע האָבן געאָפּפערט זייערע קינדער צו דערלייזונג פון א'נדזער פאָלק און לאנד.

געדענקען זאָלן מיר די קאפרעשטער, די ותיקים און נייע עולים, וועלכע האָבן מיטגעהאָלפן צום אויפבוי און באפעלקערן אונדזער לאנד.

ס'איז זיי באשערט געווען אויסגעכאפּט צו ווערן, פריצייטיק, פון אונדזערע רייען און זענען נישט מער דאָ מיט אונדז.

זאָל זייער אָנדענק זיין איינגעקריצט אין דער רייע פון די פאסירונגען און איבערלעבענישן, וואָס זענען איינגעגלידערט אין אונדזער "ספר קאפרעשט".

מצבת־נצח לזיכּרם של סבא שלנו ר׳ **שמואל זיגלבוים**
אבי וסבא שלנו **ברל** בן **עזריאל לייבזון**
המנציחים: **שר׳קה זיגלבוים** (לייבזון)
הנכדים **משה ובוריס, בני וועלוועל, זיגלבוים**
הנכדה **סוסא ואן־דאם** (זיגלבוים)
איזי, בן חיים, זיגלבוים

דבר העורכים:

אסון מחריד קרה למישפחת ישראל ופוליה ינוביץ, בשנת 1976 — בנם נחום (ניומא) טבע בבריכה.

ההורים השכולים ודודתו רוזה הר־ציון פנו אלינו בהצעה להנציח את שמו של נחום — צאצא לקאפרשט —בספר הזיכרון של העיירה. אנו מביאים כאן: את תולדות חייו של נחום ינוביץ ז״ל, את רשימותיו מפרי־עטו, בהם מתגלה דמותו הנפלאה של הנעדר.

נחום (ניומא) ינוביץ נולד בשנת 1951 בצ׳רנוביץ. לאחר סיימו את לימודיו בביה״ס בעיר זו, הוא למד בעיר אופא (ברה״מ) בבית־ספר לאחים (פעלדשער). כאשר גמר את הלימוד וקיבל תואר ״אח מוסמך״ הוא עבד במקצועו בבית־חולים בצ׳רנוביץ.

בשנת 1972 עלה ארצה, יחד עם הוריו, למד עברית באולפן בנצרת־עילית, התגייס לצבא בשנת 1973 והיה בין הצולחים את התעלה במלחמת יום־הכיפורים.

בשנת 1974, לאחר שהשתחרר מהצבא, עבד נחום בתור ״אח״ אחראי ב״בדק״ בתעשיית־האווירונים. שם קיבל כרטיס לקורס־התעמלות ב״בית ברל״. ביום 11 במאי 1976 בערב, אחרי ההתעמלות הוא נכנס לבריכה ומשם הוצא בלא רוח־חיים.

יהי זיכרו ברוך!

עו״ד ברוך ינוביץ

על קברך — נחום...

אנו עומדים המומים ונדהמים על־יד קברך ומתייחדים עם זיכרונך הבלתי־נשכח. רואים אנו את המצבה שלך ומסתכלים בתמונתך שמתחת לעץ כרות. היית כעץ רענן, שתול על פלגי־מים זכים, כשהוא במלוא־פריחתו. העץ הזה נעקר פתע מקרב־המישפחה, והלב ממאן להשלים עם העובדה המרה הזאת שאין תמורה לה.

שנתיים חלפו מאז קרה האסון המחריד, האכזר והמר למישפחת ינוביץ. במשך הזמן הזה, לילות וימים, שופכים בני המישפחה, האומללה הזאת, דמעות־שליש ואינם יכולים להתנחם על אובדן הבן ניומא ז״ל. מדי יום ביומו, שואלים ישראל ופוליה שאלה אחת בלבד: ״למה ומדוע קרה להם אסון מחריד זה?״

כאשר הרג קין את הבל אמר אלהים לקין: ״מה עשית? קול דמי־אחיך צועקים אליי מן האדמה!״ גם אנו מרגישים את קולך הערב, אשר זועק מתוך האדמה: ״על מה ולמה?״ וגם אנו שואלים בקול מר: ״מדוע נעקרת מתוכנו?״

שעה שאברהם אבינו עקד את בנו האהוב יצחק, שלח את ידו ולקח את המאכלת לשחוט את בנו, לא התמהמה המלאך הגואל ואמר לאברהם: ״אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה!״, אבל במיקרה שלך, ניומא׳לי היקר, איחר המלאך המציל ולא בא להצילך מציפורני המוות; נכנסת למים, מלא חיים, והוציאו אותך ללא רוח־חיים.

המשורר ח. נ. ביאליק כתב בשירו ״אחרי מותי״: ״אחרי מותי, סיפדו ככה לי: היה איש, וראו — איננו עוד. קודם זמנו מת האיש!״ גם אותך, נניומא הבלתי־נשכח, אפשר להספיד: ״קודם זמנך נעקרת מקרב כל אלו, אשר אהבו אותך בכל נפשם ובכל מאודם״.

ניומא ז״ל היה בחור יפה־תואר, בעל לב טוב וטהור, מחונך, מנומס, מסודר, משכיל וחכם; עדין־נפש ואציל־רוח, נעים־הליכות ומאיר־פנים; אהוב על כל הבא במגע איתו. בתור חייל היה מסור וממושמע, בעבודה היה חרוץ ונאמן. מאוד חיבבתי אותו, הוקרתיו והערכתי את תכונותיו. איך אפשר להתנחם על אובדן בן שכזה? אשא עיניי אל ההרים: מאין יבואו התשובות לשאלות המנקרות במוחי? הרי כתוב בעשרת הדיברות: ״כבד את אביך ואת אימך למען יאריכון ימיך״. והרי ניומא ז״ל כיבד מאוד את הוריו וכן דודותיו וכל בני המישפחה. ואני שואל בהתמרמרות ורוגז: ״איפה אריכות הימים שלו?״ גדול היגון, עמוק רב הסבל והצער.

בתקופת נדודים בדרכים, ובתנאים קשים מאוד, גידלו ההורים, ישראל ופוליה, את בניהם. הדודה רוזה טיפלה בניומא כבנה. גם אחיו הבחור, בומא, ואשתו היו מייחלים ומצפים לכך שהיקר להם, ניומא, ימשיך את התקוות האישיות והמישפחתיות מדור לדור. ההורים ראו בחזיונם את בנם היקר, את ניומא ז״ל, מקים מישפחה עם נכדים, המשתתפים כולם יחד בשימחת שלושים שנה לקיום המדינה המחודשת, אותה כל כך אהב. עובדה זאת רואים מתוך מאמרים, אשר כתב בעיתון הרוסי ״נשא סטראנא״ וכן מתוך המיכתבים, אשר כתב מן החזית במצריים בימי מלחמת יום־הכיפורים. והינה נופצו החלומות. ניומא חי רק עד גיל 25. היה בן — והינה איננו עוד! מותו של הבן לפני ההורים הוא בניגוד לחוקי־הטבע. טבעי הוא שהבן יאמר ״קדיש״ אחרי אביו, ולא האב הזקן יילך לומר ״קדיש״ על קברו של הבן.

לישראל, לפוליה, לבומה ולאשתו וכן לכל המישפחה — ברצוני להגיד לכם: אנו כולנו שותפים לכאבכם כי גדול הוא. תמצאו ניחומים בשמו הטוב שהותיר אחריו. כל רגע, שאתם חיים הינכם מזכירים את שמו של ניומא, יהי זיכרו ברוך, ותהי נשמתו צרורה בצרור־החיים.

חבל על דאבדין ולא משתכחין!

נחום ינוביץ

הירהוריי

כשאני מעלה בדעתי את האירועים במילחמה האחרונה, אני שואל את עצמי: האם באמת היינו מוכנים לקראת המילחמה? לית־מן־דפליג; הצבא שלנו חזק. פעלנו בתנאים נחותים ונלחמנו בשתי חזיתות, ובכל זאת ניצחנו. אבל מה התרחש במשך 36 השעות הראשונות למילחמה? מדוע ברשותם של מיספר חיילים לא נמצאה כמות מספיקה של כדורים ופגזים נגד אלפי החיילים של צבא האוייב? על כך קשה לענות. גם אני לא אנסה לתת תשובה ממצה לשאלה זו. אני כותב מה שאני חושב.

כחייל בשירות פעיל, נמצאתי, ברגעים הראשונים של המילחמה, במרכז הפעילות הצבאית. בהתחשב עם מראה עיניי, ובהשוותי זאת אל כל מה שלמדתי בזמן האימונים בצבא והרצאותיהם של קצינים קרביים — היגעתי למסקנה שרק הזילזול בהערכתו של כוח האוייב היה בעוכרינו.

אתחיל בתקופה שלאחר מילחמת־ששת־הימים. במילחמה זו ניצחנו בקרבות־בזק, מבלי להיתקל בהתנגדות ראוייה לשמה מצד הצבא הערבי. הצבא שלנו זכה להילה של בלתי־מנוצחים. החייל הערבי ומפקדו נראו בעינינו מטופשים ובלתי־מסוגלים לשלוט בהישגים החדישים ביותר של הטכניקה. המיתוס על כך, הגובל בקלות־דעת זכה לפירסום על ידי הגנראלים ומצא תמיכה גם בכלי־התקשורת וכו׳.

לאט־לאט התחיל להיווצר בחברה שלנו ביטחון־עצמי מופרז בכוחו הבלתי־מנוצח של הצבא שלנו. לעם נדמה היה, כי המצב של לא־שלום ולא־מילחמה יימשך עד אין־סוף. השתררה דיעה, כי הצבא הערבי לא יהיה מסוגל אף פעם ליזום משהו רציני נגדנו. החברה החלה לדאוג יותר לרווחה עצמית. זה נכון וחשוב, אולם לא על חשבון ההגנה העצמית של ארצנו.

אני מביא כאן מיספרים אחדים מתוך החוברת ״ההתפתחות הכלכלית של ישראל״. השנה 1933/4 היא הראשונה בתולדות המדינה, כאשר ההוצאות על השירותים האזרחיים עולות על הוצאות הביטחון; זה מסתכם ב־6.4 מיליארדים ל״י לעומת 6.2 מיליארדים ל״י המיועדות לביטחון. הממשלה קיצצה את התקציב לביטחון, שעה שהצבא הערבי פיתח את עוצמתו. בחשבון אחרון זה היה לרעתנו. האם לא בזאת נעוצה הסיבה שכבר למחרת התחלת המילחמה היו מחסנינו ריקים? בעיקבות זאת, שילמנו בחיי אדם, וכעת מוטל על האוכלוסייה האזרחית להדק את החגורה.

אני נזכר בפגישה עם אחד האלופים שלנו. לא אציין את שמו, הוא הוכיח את עצמו על הצד הטוב ביותר. זה היה בערך 6—7 חודשים לפני כן, בטרם ירדנו אל החזית הקדמית של תעלת סואץ. הוא הדגיש כי לפנינו מוצב הצבא הערבי, העולה כמה מונים עלינו במיספרו. בקירבה הבלתי־אמצעית בלבד ערוך כוח טאנקים פי חמישה מאשר אצלנו. בתור חוד־המחץ משמשים הטאנקים ט־34, ט־54 ו־55 וכן ט־62. הוא טען שטאנקים אלו נמצאים בביה"ס לטאנקים בקאהיר במיספר מוגבל ולא אמר, אף לא מילה אחת, אודות טילים נגד טאנקים. בזאת הוא ציין שהמודיעין שלנו מעודכן על הנעשה אצלם יותר מאשר הם עצמם. מניין ביטחה כזאת?

כאשר אחד החיילים שאל אותו: "מה יקרה אם הערבים ירצו לצלוח את התעלה? הוא ענה: "לפי תורת המילחמה הסובייטית דרושות להם 7 שעות; באותו הזמן נוכל אנו לגייס כוחות של מילואים". הוא הוסיף: "הרי זכורים לכם תמרוני החטיבה! כך נחזור עליהם בבוא הזמן."

האם ביטחה עצמית מעין־זו תואמת את צורכי הביטחון? בהדרגה חדרה הביטחה העצמית גם לתוכנו. התלוצצנו על חשבון החייל הערבי; חשבנו שהם לא יגיעו אף פעם לרמה שלנו. דבר זה החל להשתקף גם בעמדתם של המלומדים שלנו; חלה ירידה באינטנסיביות שלהם.

אצלנו לא התקיים אף לא שיעור אחד אודות הצבא הערבי. לא ידענו דבר על הנשק החדיש שהם קיבלו מברה"מ. רובנו לא היינו מודעים על מציאותם של טילים נגד־טאנקים, לא ידענו כיצד להתגונן נגדם, ומיספרם הרב של הנופלים, בימים הראשונים של המילחמה, היו כתוצאה מאי־ידיעה על קיומו של נשק זה.

בסופו של דבר, הצלחנו לעבד שיטת מילחמה נגד הטילים האלה, אבל כמה חיי־אדם אפשר היה להציל אילו לכל אחד מאיתנו היה לפחות מושג־מה אודותם.

מן האמור לעיל, ברצוני להסיק מסקנה, שהתייחסות בזילזול אל כוחות־האוייב מביאה תמיד בעיקבותיה תוצאות עגומות. מה שקרה במילחמת יום הכיפורים ישמש לנו לקח לעתיד. וגם כעת, בחלוקת הכוחות המזויינים בעולם, נודעת חשיבות ראשונה במעלה להמשיך ברכישת אמצעי־מילחמה, תוך שליטה על הטכניקות החדישות ביותר. רק כאשר ישתכנעו הערבים כי ישראל היא אגוז קשה לפיצוח, לא תיוותר להם דרך אחרת מאשר לחפש דרכים לחיי שלום איתנו.

22.1.1974

חבל גושן, אפריקה, 27.11.1973

דודה רוזה היקרה,

היום אני פנוי לכן החלטתי לכתוב לך מיכתב. כמה טוב שהאנושות המציאה אמצעי קשר יעיל זה שנקרא מיכתב.

המיכתבים מרשים לבן־האדם לפרוש מן הסובב, להתבודד לפרק־זמן מסויים, ולרכז את תשומת־ליבו לזה שאתה מעוניין לחלק איתו את חוויותיך, מה שאתה רוצה לספר לזולת. במיכתב אפשר לשפוך את ליבך, לספר על ריגשי שימחה ועצב. לאחר מכן נעשה קל יותר על הלב.

החיים שלנו כאן אפורים וקשים. אפילו "בימים של שלום" (רגיעה) נופלים קורבנות. אולם החיים אינם נעצרים במקום. אנו משתדלים לשמור על מצב־רוח טוב, איש אצל רעהו, על ידי חיוכים, הלצות ודברי־בדיחה. וזה מועיל. אתה שוכח את עצמך ומרגיש שהחיים בכל זאת עסק טוב הוא. אתה מתחיל להעריך כל רגע ולהצטער על שעות וימים החולפים ללא־מטרה וללא־תוכן. רק במילחמה אתה מתחיל להבין את ערכה של כל דקה שאתה חי.

אין בעולם בן־אדם השואף יותר מהחייל לשלום. אפילו החייל הערבי רוצה בשלום. אבל, לצערנו, אין השלום תלוי ברצונו של האדם הפשוט. הכול תלוי במעצמות הגדולות, אשר למען מטרותיהן העכורות משסות עם נגד עם. בכל זאת יש הבדל בין העם הערבי והעם היהודי.

אנו נלחמים כדי להתקיים, ואילו הם — כדי להשמיד את העם היהודי. ולכן הכרחי שהניצחון, בכל מיקרה, יהייה שלנו.

משהו אודותיי. אני מקווה, אם הכול יהייה בסדר, לבוא הבייתה לביקור בעוד 2—3 שבועות. מוזר, המילחמה בעיצומה ואילו החיילים יש להם אפשרות לבקר בבית. אפילו בזאת בולט ההבדל בין חיילינו לבין חיילים של מדינה כלשהי. הצבא שלנו הוא כל העם; הקשר עם הבית מהווה תמיכה מוסרית חשובה. זה עוזר לנו מאוד כאן, באיזור הקידמי ביותר.

נדמה לי שכתבתי לך הכול מה שרציתי. אני מצפה בקוצר־רוח למיכתב שלך.

אני מנשק אותך חזק.

ניומא

נחום ינוביץ

ההומאניות של חיילינו *

היחס האכזרי אל שבויינו בסוריה אילץ אותי לכתוב מיכתב זה.

במה שונה החייל הישראלי מכל חייל אחר? באמונה בניצחון ובהומאניות.

כעת, כאשר מאות מאחינו מעונים בסוריה, וכאשר נודע ברבים על החוויות הקשות שעברו על חיילינו בשבי־מצריים, היגיע הזמן לספר על היחס ההומאני של חיילינו אל הנופלים בשבי. האמינו לי, כדי לשנוא את הערבים היו לנו מספיק סיבות, אולם החייל שלנו לא איבד את צלם־האדם. הוא הוכיח את עצמו בשדה־הקרב, אבל לא על ידי התעללות בשבויים. ועל כך ברצוני לספר.

---

* רשימה זו הופיעה בעיתון היומי ברוסית "נאשא סטראנא", מס' 790 מיום ג' 8.1.1974.

המילחמה הישיגה אותי על יד תעלת סואץ. כאשר ראשוני הפצצות החלו ליפול על יד הנגמ"ש שלי, הבינותי כי אכן פרצה מילחמה. בהתאם להוראות, קיבל הצוות שלנו פקודה לנוע אל אחד המעוזים, לא־הרחק מהתעלה. הצלחנו להגיע בשלום. כעבור זמן־מה היגיעו עוד מיספר נגמשים וטאנקים. האוייב הבחין בנו והתקיף אותנו בכוחות עצומים. היו אלה צנחנים שהוצנחו ממסוקים; הם היו מזויינים בבאזוקות וכן בטילים נגד טאנקים, אותם לא היכרנו עד אז.

בלא להתחשב עם מיספרו העדיף של האוייב, החלטנו להתקיף. נגרמו לאוייב אבידות מרובות; גם אנו סבלנו אבידות — היו אצלנו הרוגים ופצועים. את הפצועים העברנו אל בית־חולים של שדה — הקרוב ביותר. שם היכרתי לראשונה קצין מצרי פצוע. המסוק שלו הופל.

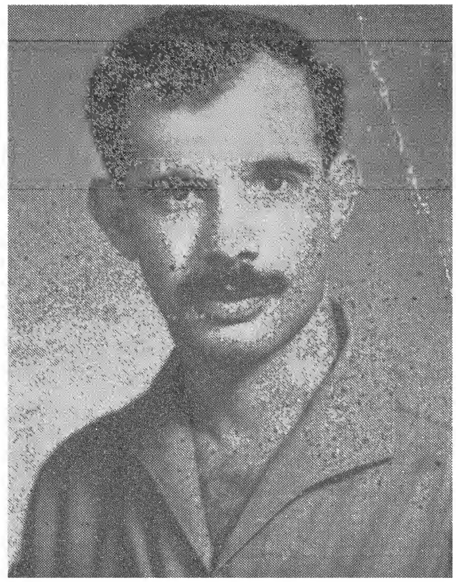
הוא שכב יחד עם חיילינו הפצועים, קיבל אותו טיפול עצמו, אותו הריפוי. כאשר הציק לו הרעב, הוא ביקש שיתנו לו משהו לאכול. אנו היינו כה טרודים עד כי שכחנו לאכול. נוסף לכך, ביום הראשון למילחמה לא הספקנו לקבל מיצרכי־מזון. איכשהו גילינו פרוסת־לחם מרוחה בריבה ונתנו לו. גם אנו, לא בא אוכל אל פינו למעלה מעשרים וארבע שעות. כאשר גמר, הוא הודה לנו. אז אחד מאיתנו שאל אותו באנגלית: "האם לחיילינו בשבי מצריים מצפה אותו היחס עצמו כמו שלנו?" הוא ענה בנוקשות: "לא!!!" כעבור זמן מה היגיע מסוק, אשר קלט אותו, יחד עם שלנו, והעביר אותם לבית־חולים במרכז הארץ.

הייתי רוצה לספר עוד על שתי פגישות. אחת מהן — עם אישה ערביה בגיל העמידה. המילחמה השאירה אותה בלא קורת־גג, כך שנאלצה לעזוב את מקום־מגוריה. היא הייתה מהלכת, לבושת שחורים בלא נעליים לרגליה, בכביש המוליך לעיסמאעיליה. סביב הייתה המילחמה בעיצומה. פגזים התפוצצו, אולם היא התקדמה בלא לשים לב אל הנעשה והמתרחש סביבה. הפקודה, שניתנה לנו, אמרה: לקחת בשבי חיילי האוייב הבורחים משדה־הקרב. אולם כאן אישה מבוגרת. ובכן, מה יש לעשות? פנינו בשאלה למיפקדה. מסרו לנו כי בעיסמאעיליה הדרך חסומה, אלא אפשר להניח לה ללכת אל אחד הכפרים הערביים השוכנים באיזור עיסמאעיליה.

לפי המראה החיצוני שלה, הבינונו כי האישה סחוטה מעייפות ומרעב וכי לא אכלה במשך זמן רב. החבר'ה נתנו לה שימורים ואני הבאתי לה מים ולחם. אחד מחבריי ידע לדבר ערבית. הוא הסביר לאישה כי הדרך לעיסמאעיליה חסומה, אבל היא יכולה להמשיך בדרכה אל אחד הכפרים הערביים. האישה סיפרה כי הכריחו את כל בניה להתגייס לצבא. בעלה מת מזמן. אנו זזנו הלאה ובמשך זמן רב ראינו על החול את דמותה הכפופה של האישה.

פגישה שניה הייתה לי עם ערבי, אשר מסר את עצמו בשבי. זה היה בחור צעיר, במקצוע טכנאי־מכונאי. הוא אמר שאינו רוצה להילחם ועל כן הוא מוסר את עצמו בשבי. הוא שאל אותי מה יהא בגורלו. כיבדתי אותו בסיגריה והסברתי לו שחייו אינם נתונים בסכנה. כאשר החזרתי לו מיכתב ושעון, אשר מצאתי בכיסו, הוא פרץ בבכי והתחיל להודות לי תוך שהוא מנסה לנשק את ידי.

ציון לאמנון קושניר

תארו לעצמכם כמה קשה לאימא לכתוב על חיי בנה ועל מותו, במקום שהבן הוא שכותב על הוריו, כמינהגו של עולם. אין די מילים להביע את הצער העמוק שפקד אותנו ואת מיש־פחתו; אין היד יכולה להעלות על הנייר רגשות אלו.

אמנון ז״ל היה מסור להוריו ול־מישפחתו. הקשר בינו לביני לא היה כמו בין בן לאימו, אלא כמו שני חברים. המילה האחרונה, ששמענו מפיו, הייתה ״א י מ א ״.

אמנון, בן אסתר (פרוימצ׳וק) ויצחק קושניר — נכד ראשון לבית אהרון ואלטה פרוימצ׳וק מקאפרישט — נולד בישנת 1934 ונפטר בישנת 1977.

החל מגיל צעיר הוא ספג לתוכו ערכים, אשר גם אנו הבאנו איתנו מבית ציוני בעיירה הקטנה: אהבת המולדת ונכונות להקריב הכול למענה.

בזמן המאורעות, כאשר אביו היה בצבא סדיר ואנוכי — ב״מגן דוויד אדום״ — נשאר אמנון, לשמור על אחיו הקטן ועל ילדי השכנים.

הוא סיים לימודיו ב״בית החינוך״, ביה״ס ״שבח״ בת״א והיה גם שנה אחת בקבוצת ״חולדה״. עוד מגיל צעיר היה מדריך ב״תנועה המאוחדת״ וייסד סניפים בסביבת ״רחובות״. מדי פעם היה יוצא, עם קבוצות נוער וסטודנטים לטיולים בתור מדריך להכרת הארץ. לא פעם היה נעדר מהבית שבוע ימים בעקב סיוריו במידבר ומעבר לקוו הירוק. באחד הטיולים הנ״ל, בהיתקלות עם האוייב, חדר כדור לעקב רגלו, אולם למרות זאת המשיך עד הסוף במסע.

אמנון התגייס ל״נח״ל״ במעיין־ברוך, שם עבר קורס לפלחה; עבד על טראקטור ביום ואילו בערב עסק גם בהדרכת נוער. כאשר עבר ל״נחל עוז״ הרגיע אותנו: ״אומנם יישוב זה נמצא על הגבול, אולם הרי כול הארץ גבול ויש לשמור על הגבולות ולחזק את בטחוננו״.

את אהבתו להורים, לזולת, למולדת ולכול היקר לו — הנחיל לשלושת בניו, הממשיכים גם הם בדרכיו של אביהם. רוחו של אמנון שוררת בביתנו ובביתו. כולנו נמשיך להגשים את שאיפותיו בחינוכם של ילדיו למסירות ולאהבת המולדת.

יהי ציון זה לזיכרו — ביטוי־מה לאבלנו וכאבנו העמוק על מותו ללא־עת.

המתאבלים: הוריו **אסתר ויצחק קושניר**
אשתו **דרורה** ובניו
אחיו **ברוך** ומישפחתו

לזכר אבי
זלמן (מינה) **בן דוויד איבצ'ר**
שנפל במילחמת העולם השנייה
בקרבות נגד הצורר הנאצי.
זיכרונו לברכה

המנציחה:
הבת רוזה איבצ'ר
נתניה

לזיכרון נצח
אבי מוניש אוקשטיין
הבן של ברל וליבה אוקשטיין

ניספה בשואה (1941) ומקום קבורתו לא נודע

הרשל (גריגורי) **חנה אוקשטיין**

אנו מעלים את זיכרם של יקירינו

מאיר אוקשטיין
זליג אוקשטיין

המנציחים:
בוריס וליזה אוקשטיין, ראשון לציון

לזכר יקירינו

אבינו **ברל בורמן**

נפטר ב־1941 ברוסיה

אימנו **בלה**

נפטרה בקאפרשט 1927

אחינו ד"ר **מנדל בורמן**

ניספה בשואה 1942

נושאים זיכרם ביגון

ברוך בירן (בורמן)

תל־אביב

שיפרה שניידר (בורמן)

רמת אביב

לזכר בני המשפחה היקרים

אבי **קלמן** ואמי **לאה בזפריזוואני**

נפטרו בטאשקנט בשנת 1943

אחותי **פרל בזפריזוואני**

נרצחה בחודש התשיעי להריונה, יחד עם 18 נשים יהודיות

שרוכזו על ידי הנאצים במרתף בניגורני, בשנת 1941

המנציח:

מנחם בר־זיו — גבעתיים

יד-זיכרון
לפרידה אבו-חצירה
(בטושנסקי)

נולדה בקאפרשט בשנת 17.8.1914 — נפטרה כ"ז בכסלו תשל"ה/11.12.74.

עלתה ב־1933 לארץ־ישראל. הייתה בתל־יוסף ובדגניה. עברה לגור בטבריה ונישאה לאהליאב אבוחצירה ב־1934. ילדה 2 בנים, אברהם ואשר, וגידלה אותם בטבריה עד שכול המישפחה עב־רה לחיפה, בה גרה עד יום מותה — בחנוכה 1974.

צנועה בהליכותיה, טובת־לב ומוכנה לעזור, בכול־עת, לכול איש. בלכתה לעולמה השאירה את בעלה, בניה ונכ־דיה — אבלים ומדוכאים.

בעלה **אהליאב**
בניה **אברהם** חיפה
אשר קיבוץ יפתח
ונכדיה

לזכר

אמי **לאה** בת **נחמיה בטושנסקי**

נולדה בשנת 1890 — נפטרה בשנת 1942

המנציחים:

בתה **פרל** וחתנה **יהושוע שניידרמן** — קריית ים

נר זיכרון

לזלוטה בת ר' **זיסע שוחט**

ואחינו **יעקב**

שניספו בשואה ומקום קבורתם אינו ידוע

המנציחים:

רחל והמשפחה

נר נשמה

לאבינו **לייב ברויטמן** — נפטר בקאפרשט בשנת 1918

לאמנו **מרים ברויטמן** — נפטרה בקאפרשט בשנת 2.2.1942

לאחותנו **שרה אוקשטיין** — נפטרה בנדודים בברית־המועצות

לגיסנו **אייזיק אוקשטיין** — נפטר בצ׳רנוביץ 1977

לאחי **יעקוב ברויטמן** — נפטר בצ׳ילה 1940.

המנציחים:

סוניה ובוריס ברויטמן

בטי ומשה ברויטמן

לזיכרון נצח האהובים והיקרים

אבי **משה ברנשטיין** — נפטר בישראל בשנת 1965

אימי **שיינדל ברנשטיין** — נפטרה בישראל בשנת 1965

זיכרם יהייה חרות בליבי

חייקה שטרן (ברנשטיין) חולון

בדאבון־לב

אנו מעלים את זיכרם של יקירינו ז"ל

אבינו **אברהם ברונשטיין** — נפטר בארץ 1956

אימנו **לאה ברונשטיין** — נפטרה בצ'רנוביץ 1970

אחותנו **רבקה גרובקופאטל** (ברונשטיין) בת 29

עם ילדתה זינה בת 4

שניספו על ידי הנאצים במחנה־ריכוז באלטה (1942)

המנציחים:

סוניה פיינבוים (ברונשטיין) קריית מוצקין

יששכר (שוניא) **ברונשטיין** קריית חיים

חיה דרזנר (ברונשטיין) ארה"ב

ברוניה קונובל (ברונשטיין) ארה"ב

צבי ברונשטיין חיפה

צום אייביקן אנדענק

אונדזער מוטער

בערטא בראווין (איצקאוויטש)

געבוירן אין קאפרשט 4.8.1889

געשטאָרבן אין לאָס־אנדזשעלעס

18.10.1978

פאראייביקן:

טאָכטער **דבורה** (בי)

און **דזשים פאול**

טאָכטער **לאטי** און **פרעדי באוך**

זון **מארטין בראווין**

די אייניקלעך און אור־אייניקלעך

לאָס־אנדזשעלעס ארה"ב

בצער רב ובלב דואב אני מעלה את זיכרם של יקיריי

אבי **משה יעקוב ברונשטיין**

אימי **בתיה ברונשטיין**

שניספו בדרך בריחתם מהנאצים, באסיה הסובייטית,
בשנת 1942 ומקום קבורתם לא נודע.

יהי זיכרם ברוך.

המנציח:

בנם היחיד

עוזר ברונשטיין

תל־עדשים

נר תמיד לזיכרם של
בני משפחת

משה ועלקה לרנר

אשר נרצחו כולם בידי מרצחים הגרמנים
ומקום קבורתם לא נודע

לזכר **אליעזר לרנר**

נפטר באילת, כ"ז באדר תשכ"ג,
23.3.1963

המנציחים:

אשתו **שרה,**

הבנים **דן ומשה לרנר** — אילת

הבת **ניצה בר־נר** (לרנר) — רעננה

לנצח נזכור את אשתי ואמי **ברכה ברדיצ׳בסקי**

המנציחים: בעלה **זלמן ברדיצ׳בסקי** — פתח תקווה

בנה **לייב ברדיצ׳בסקי** — פתח תקווה

ל ז כ ר הורי היקרים **ברל ומלכה זלצברג** ז״ל

שניספו על ידי הפורעים הגויים בקאפרשט

אחי **חיים ורעייתו** ז״ל ניספו על ידי הפורעים הגויים בסקורני

אחי **משה** ז״ל

שנפל מהפצצת מטוסים על הבורחים מביסאראביה לאוקראינה

זיכרם יהייה חרות בליבנו לעד

המנציחים:

שלמה וציפורה בן־דוב (זלצברג) ת ל ־ א ב י ב

לזכר יקיריי

אבא **יעקב גולדנברג**

נפטר באוזבקיסטן

אימא **מרים גולדנברג**

נפטרה באוזבקיסטן 1943

מנציחה:

שושנה אלון (לבית גולדנברג)

חיפה

לזכר הנעדרים היקרים לי מכול

אימי **טאבאלה** בת **איטה ופינחס** (גליצקי) **פינקנזון**

שנספתה בדרך הנדודים, בתוך ברה"מ, בתקופת השואה

אבי ד"ר **בן-ציון פינקזון** — עלה ארצה כמעפיל ב־1967

נפטר בי"ז בכסלו תשכ"ז — 30.11.1966

זכרם יהיה חי בלבי לנצח

הבת **אסתר ברחנא** תל־אביב

לזכר המשפחות **גליצקי ומטייביץ** —

באהבה נישא זיכרם של יקירינו:

שמואל בן **נוח גליצקי**

אסתר (פירה) בת **שמואל גליצקי**

חנה גליצקי — בת **מרדכי**

הירשל בן יעקוב מטייביץ — שנרצח על ידי הנאצים

ובנו **יעקוב** — שניספה בשואה

עדה בת **אהרון מטייביץ** — שנרצחה על ידי הנאצים

בליומה מטייביץ בת **חיים**

מאניה בת **מרדכי מטייביץ**

סימה מטייביץ

איטה בת **יעקוב** עם ילדיה **יעקוב ועדה**

אהרון בן **מרדכי מטייביץ**

שרה מטייביץ

ש נ י ס פ ו   ב ש ו א ה

המנציחים:

מריים, חיה ונוח גליצקי ירושלים

ליובה ורחל מטייביץ

לייב ורייזל גרינשפון הי"ד

מצאצאיהם של ראשוני המתיישבים בקאפרשט היו. כול בית, כול תלם וכול שביל היו נהירים להם. חקלאי מלידה היה, וריח האדמה היה בשבילו ריח ניחוח. עם זאת ידע כי על אדמה זרה הוא זורע ולא ברינה יקצור את יבולה. מכאן נבע יחסו כלפי מוסדות־הגאולה של התנועה הציונית ונדיבותו הרבה לקרן הקיימת לישראל — המכשיר לגאולת אדמת־הקודש בארץ־ישראל.

לייב גרינשפון היה מקובל על הבריות בעיירה ושימש, לא־פעם, בורר בסיכסוכים וחילוקי־דיעות שנתגלעו בין אדם לחברו.

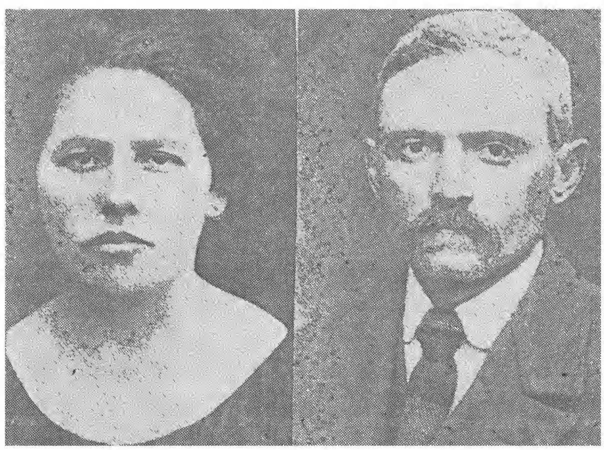
רעייתו, רייזל, הייתה ידועה כאישה נדבנית, אשר חילקה ברוחב־לב פת לחמם עם עניים שהיו סמוכים לשולחנם. בהסתר אף שלחה מיצרכי־מזון אל בתיהם של נצרכים.

הגורל האכזר, שפקד את עמנו, לא פסח עליהם; הם ניספו בברית־המועצות ומקום קבורתם לא נודע. גם שתי בנותיהם, סוסי ושיינה, ניספו בשואה. בעלה של סוסי, יהושוע זייקונר, נפל בגבורה בשורות הצבא האדום במבואות גרמניה.

יהי זיכרם שמור בהיכל־הזיכרון של עם ישראל.

המנציחים: הבת והאחות **מרי רטינסקי גרינשפון** ובעלה **יהודה** רמת־גן

הבן **קופל גרינשפון**

לזכר בני משפחתנו

אבינו **נפתלי גניכוביץ**

אימנו **ליובה גניכוביץ** (מבית חרקובר)

אחותנו **נינה רויטמן** ובעלה **יעקוב**

גיסנו **יעקב חרקובר**

וגיסנו **דוויד רויטברג**

המנציחים: **ברכה פינסקי־בוזקע גניכוביץ** אשדוד

מנדל גניכוביץ (רחובות)

להנצחת זיכרם של

אבינו **לייב דורפמן** — זכה להגיע ארצה ונפטר באייר תשכ"ה — 8.5.1965

אימנו **בליומה דורפמן** — נפטרה מטיפוס בגרוזיה בימי המילחמה ט"ז אדר ב' תש"ג — 23.3.1943

אחינו **יניה** — ניספה בתאונת־דרכים, בברה"מ

סבתנו **רבקה דורפמן** — נרצחה בקאפרשט 1941

המנציחים:

בת־שבע (שבוסיה) **ליטינסקי** (דורפמן)

בת־ים

שוניה בנדור (דורפמן) — קיבוץ דליה

לנצח נזכור את

אבינו **שלום** ואימנו **בלה דיקרמן**

אחינו **שמואל, דוב ואפריים דיקרמן**

אחותנו ד"ר **אסיא זסלבסקי** (עטל דיקרמן)
שנפטרה בחולון, י"ח בניסן תש"ם, 4.3.1980

המנציחים:

ישראל דיקרמן — חולון
דוויד דיקרמן — אמריקה
שמושה ולייבל דיקרמן — ברה"מ

זר פרחים על קברותיהם של יקירינו

אבינו **דויד הוכמן**

ואימנו **פרידה הוכמן**

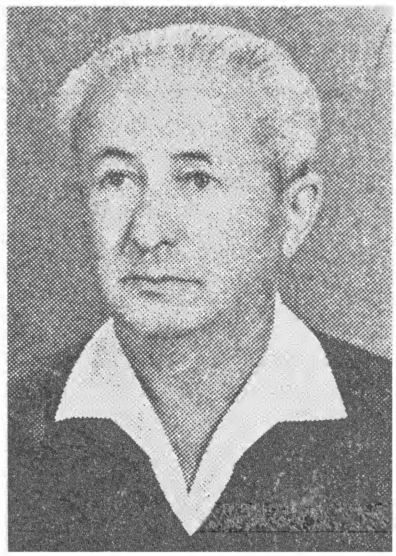
המנציחים:

חנה בלוטשטיין (הוכמן) — רמת גן
משה הוכמן — בת ים
רעייה בן־אפרים — קיבוץ דליה
חיים הוכמן — חולון

אברהם הוכמן (צ'יק) ז"ל

אנו מביאים בזה לקט של קטעים, על אישיותו ופועלו של אברהם הוכמן, מתוך החוברת לזיכרו "אברהם הוכמן — חלוץ וקואופרטור" בהוצאת המרכז לקואופרציה.

אברהם הוכמן נולד א' בתשרי תרס"ז — 20.11.1906 להוריו דוויד ופרידה — אנשי עבודה, יודעי תורה ושומרי מסורת. מאז שחר נעוריו, בעיירה קאפרשט, הוא כימעט בכוחות עצמו בלבד סלל וכבש דרכו בחיים — דרך הלימודים והעבודה. הוא למד ב"חדר", אף טעם טעמה של "ישיבה" והכניס עצמו לבי"ס ממשלתי כללי.

מגיל צעיר "נתפס" לציונות — לרעיון ולמעשה החלוצי. בגיל 18 הוא הצטרף להכשרת "החלוץ" ב־רוגוז'ני, ומייד עם בואו הודבק לו השם הוכמנצ'יק (בהיותו הצעיר ב־חבורה) ולבסוף נודע בשם "צ'יק" בלבד. הוא נבחר למרכז "החלוץ", בו ריכז את ענייני העלייה. בשנת 1930, בסיימו שירותו בצבא הרומני, הוא עלה ארצה.

בארץ עלה על דרך הקואופרציה השירותית־תחבורתית־יצרנית, בה הלך עד יומו האחרון. בין היתר, הוא היה אחד האישים־המנהלים המרכזיים ב"אגד", בו הוא יצר דפוסים איר־גוניים ומינהליים לסידור החיים ה־פנימיים בקואופרטיב, דפוסים אשר לפיהם מתנהלים ענייני "אגד" גם כיום.

בתחילת 1960 עבר הוכמן לעבוד במרכז לקואופרציה והיגיע לתפקיד המנהל הכללי של המרכז לקואופרציה.

אברהם הוכמן נפטר בי"ד בכסלו תש"ל — 24.11.1969 בתל־אביב.

☆

אברהם הוכמן מן הדמויות הבולטות בתחום הקואופרציה, לה הקדיש מירב כוחותיו וזכה להערכה ולהוקרה.

פינחס ספיר — שר האוצר, המיסחר והתעשיה

אברהם הוכמן — מראשי "אגד" — מסוללי דרכו של השירות הציבורי לתחבורה, מבוניה המסורים של הקואופרציה בישראל; איש הנאמנות, השקידה והמסירות.

משה כרמל — שר התחבורה

צ'יק היה נוח בדיבורו וכמעט שלא הרים את קולו. דבריו בוויכוח היו זורמים כמי נהר גדול ורחב, אבל בשקט ומבלי להעלות קצף על פני המים. — — —

— — — הוא היה קנאי והחלטי לגבי העקרונות של עבודה עצמית מחנכת ומפרכת כאחד ושל הערכת האדם לפי הנאמנות לעבודתו.

יצחק בן־אהרון

זר פרחים לזיכרם של יקירינו

אבא **מלך הויכמן** — נפטר בגירוש בסיביר 1942

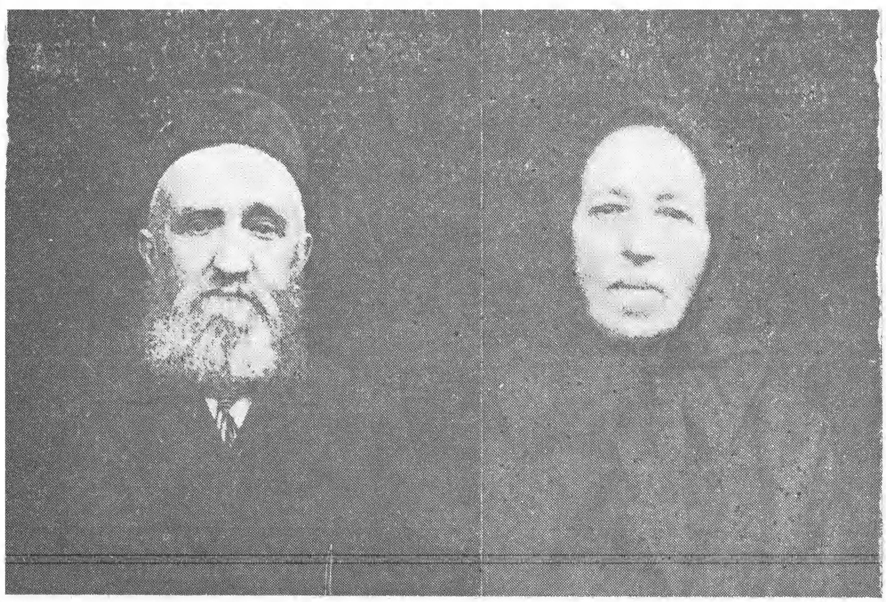
אימא **לאה הויכמן** — נפטרה בחיפה כ"ז באדר א' תשכ"ב 3.3.1962

אחי **משה הויכמן** — נפטר בחיפה (י"ד בשבט תשכ"ט 2.2.1969)

זיכרם יהייה חרות בליבנו לנצח

חיה ארליך (הויכמן) — חיפה

יצחק הויכמן

לזכר הורינו

אבינו **יוסף** (יאסל) **הייסינר**

אימנו **מלכה הייסינר**

נפטרו בקאפרשט

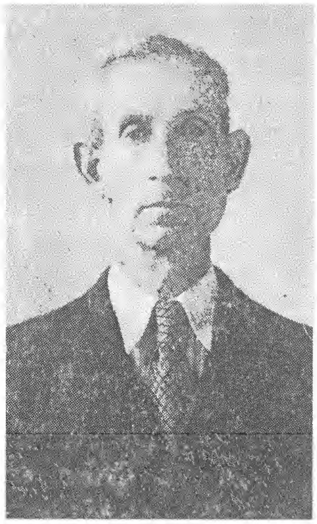
המנציחים:

ניסן ופרומה הייסינר קריית טבעון

שמעון הייסינר — ברית־המועצות

לזכר יקירינו האהובים והיקרים
זיכרם יהייה חרות בליבנו לעד!
אבא **אליעזר הייסינר** מת בנדודים באוקראינה ורוסיה
בתקופת השואה
אימא **רבקה הייסינר** — נפטרה בטשקנט בשיבה טובה
האחות **שושנה גורוכובסקה** (הייסינר) — נפטרה
בטשקנט לאחר מחלה
האח **בומה** (אברהם) **הייסינר** — נפטר בבוקארשט לאחר
מחלה קשה
האח **הרצל הייסינר-הרץ ריווקין** — ניספה בגולת
ברית־המועצות בגירוש בסיביר
המנציחה: הבת והאחות **טובה פילון**
(גיטלה הייסינר) — רמת השרון

לזיכרו של בעלי ואבי הבלתי־נשכח

פינחס בן נוח גליצקי

נולד כ׳ בתמוז תרמ״ה
15.7.1885

נפטר כ״ז ניסן תשכ״א
13.4.1961

המנציחים:

איטה גליצקי

ישראל (איזיה) גליצקי

קבוצת ניר־עם

דז׳ומה (דבורה) שפירא (הייסינר)

נולדה בקאפרשט בשנת 5.3.1899 — למשפחת יוסף ומלכה הייסינר. משחר ילדותה התחנכה באווירה הציונית של מישפחתה הענפה. יחד עם אחיה משה, רעייתו חיה ואחותה נחמה היא יצאה להכשרה בסניף "החלוץ" בעיירה.

בשנת 1926, מייד לאחר הגיעה ארצה, היא הצטרפה לקיבוץ "מיזרע" כגננת מוסמכת והופקדו לטיפולה פעוטי הקי־בוץ. היא נישאה למנחם שפירא ז״ל והקימה מישפחה מסועפת של: בת, 2 בנים וכן נכדים ונינים. כאן היכתה שורש לכול ימי חייה.

בקיבוץ היא הייתה פעילה בעבודה ובחברה, ערה לסובב אותה ודואגת ל־כולם. הייתה סמל לטוב־לב, לאם ורעייה אוהבת ודואגת. לכולם רצתה לעזור: לחברים, לילדים ולנכדים האהובים עליה כל כך, אולם כוחה לא עמד לה יותר ובהגיעה לגבורות — עצמה את עיניה בגבורה.

יהי זיכרה עימנו לעד.

הבת **אביטל** ובעלה **אליעזר**
הבנים **עמוס ואבנר**
הנכדים והנינים — קיבוץ מיזרע

נזכור ולא נשכח

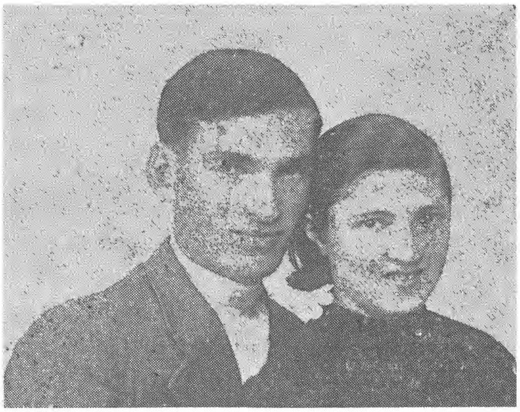
אבא **מרדכי** ואימא **רחל ויינר** — נפטרו בקאפרשט אחרי שחזרו מנדודיהם ברחבי ברית־המועצות

אחינו **חונא** עול־הימים — נהרג בהפצצת הנאצים על יד הגשר בקרבת ואד־ראשקוב.

אחותנו **בלומה** ובעלה **צבי** (הערשל) **שווארץ** — נרצחו בדרך הנדודים באוקראינה

המנציחים:

חנן וחנה פוטרמן (ויינר) — חדרה

לזכר הוריי, אחיי ואחיותיי היקרים שנפטרו ונהרגו:

אבי **פרץ** בן **שלמה גרצנשטיין** — נפטר א' בניסן תש"ב 19.3.1942

אימי **חנה רייזל** בת **אברהם משה** — נפטרה כ"ח בניסן תש"ב — 15.4.1952

אחי **משה** בן **פרץ** — נהרג בימי המלחמה ח' באייר תש"ה 21.4.1945

אחי **עזריאל** בן **פרץ** — נהרג בימי המלחמה כ"ח בניסן תש"ה — 11.4.1945

אחי **מרדכי** בן **פרץ** — נהרג בעיר קישינוב כ"ז בניסן תש"י 14.4.1950

אחותי **מינדל** בת **פרץ** — נפטרה ח' בחשוון תרצ"ד — 28.10.1933

אחותי **סוסל** בת **פרץ** — נפטרה כ"ח באייר תרצ"ז — 9.5.1937

זיכרם יהייה חרות לנצח בליבי:

יצחק בן **פרץ גרצנשטיין** — חדרה

דוויד וולמן ז"ל

דוויד בן אליהו וציפורה וולמן נולד בקאפרשט ב־18.2.1949. לאחר לימודיו בעיירה ב"חדר מתוקן" המשיך את לי־מודיו ב"ישיבה" בקישינוב. את לימודיו וניסיונו ביטא בהוראת עברית.

דוויד היה ציוני בלב ונפש, היה פעיל למען הקהק"ל ויצא להכשרה בחוות "החלוץ" ביליצ'ן על יד באלץ. לאחר שירותו בצבא ברומניה הוא היה בין המקימים את סניף "פועלי־ציון" ב־קאפרשט והיה חבר בוועד של סניף "דרור" במקום.

כאשר הוקמה פלוגת־העלייה, בעיירה פאלטיצ'ן, הכשיר דוויד את עצמו לקראת עלייתו ארצה. בסוף שנת 1935 הוא עלה לארץ־ישראל, יחד עם בחירת־ליבו אהובה, תבל"א, והם היו חברים בקיבוץ "גשר". לאחר שעברו לגור בתל־אביב, הוא היה פעיל ב"הגנה" — לפני קום המדינה, ולאחר הקמתה — בהג"א.

בשנותיו האחרונות עבד דוויד ברשת הקואופרציה הצרכנית.

הוא נפטר ט' באייר תשכ"ט — 27.5.1969. — יהי זיכרו ברוך!

המנציחים:

הרעייה **אהובה** — רמת־גן

הבנים:

ד"ר **יורם וולמן** תל־אביב

אריאל וולמן

אזכור תמיד את יקיריי

אימי שרה גורודישטר — נפטרה בבאלץ בשנת 1976

אחי יצחק גורודישטר (נולד ב־1912)

אחי וועלוועלע גורודישטר (נולד ב־1918)

הגיעו לסטאלינגראד בשנת 1940 ונפלו בקרבות.

תאריך פטירתם ומקום קבורתם אינם ידועים.

בעלי יצחק גזרי — נפטר בחיפה כ"ד באלול תשל"ו / 19.9.1976

המתאבלת: שושנה גזרי (גורודישטר) חיפה

הננו מעלים את זיכרם הקדוש של יקירינו

אבינו **אשר ורזוב**

אמנו **לאה ורזוב**

אשר ניספו בשואה ומקום־קבורתם אינו ידוע

המנציחים:

משה ורזוב — אשדוד

פרץ ורזוב — חיפה

סימה ורזוב־קובינסקי — פתח־תקווה

לזכר בני משפחתי היקרים

אחי **שלמה זייקונר** שניספה במילחמת העולם השנייה ברומניה ונסיבות מותו הטראגי אינן ידועות,

אבי **יונה זייקונר** — שנפטר בקאפרשט בשנת תרפ״ג (1923)

אימי **רייזל** שנפטרה בארץ בשנת תש״ך (1959)

אחי **אריה עפרוני** שנהרג בתאונת דרכים בישראל בשנת תשל״ז (1971)

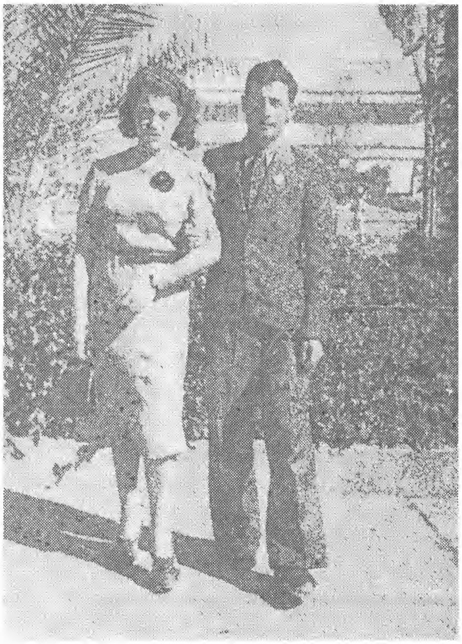
גיסתי **רחל עפרוני** שנפטרה בישראל בשנת תשכ״ב (1961)

המנציח: **זלמן עפרוני** (זייקונר)

אותם נזכור תמיד

אבינו **משה ינוביץ** — נפטר ג׳ בתמוז תשל״ה יוני 1975

אמנו **פנינה ינוביץ** — נפטרה י׳ בחשוון תשל״ז — 3.11.76

המנציחים:

אתי אנקר (ינוב׳יץ) — רמת גן

עקיבא יניב (ינוביץ) — גבעתיים

ציפי ז׳נדבנד (ינוביץ) — הרצליה

דוויד (דוד׳ל) גאמער

א געבוירענער אין קאפרעשט. מיט זיין שניידערשער נאָדל האט ער באדינט א גאנצע ריי דערפער פון דער געגנט. פון דער נאטור איז ער געווען א פריילע־כער און ליב געהאָט געזעלשאפט.

נאָך דער צווייטער וועלט־מילחמה האָט ער זיך אומגעקערט קיין טשער־נאָוויץ, ווו ער האָט געלעבט צוזאמען מיט מיר זיין זון שמואל. אָפט פלעגט ער רעדן וועגן קאפרעשט, נאָך וועלכער ער האָט שטענדיק געבענקט.

אין יאָר 1956, ווען ער איז אלט געוואָרן 70 יאָר, האָט ער באשלאָסן — כאָטש נאָך איינמאָל אין לעבן — צו פארברענגען אין געבורטס־שטעטל איין שימחת־תורה ווי אין אמאָליקע יאָרן. געזאָגט און געטאָן. די געציילטע יידן אין שטעטל האָבן אים זער שען אויפגענומען און זער שען געפראוועט דעם יום־טוב ביז אין ווייסן טאָג אריין.

אין דעמזעלבן פרימאָרגן איז דוד׳ל גאמער געשטאָרבן. איך בין געקומען פון טשערנאָוויץ און אים געבראכט צו קבר־ישראל אין קאפרעשט.

איך טראָג אין מיין הארץ אויף אייביק, מיט ליבע, דיין געשטאלט.

דיין זון: **שמואל** — פתח־תקווה

לזכר רעייתי, אמנו וסבתנו **רבקה ינוביץ** (עלקיס) ז"ל

נפטרה בחיפה, ביום ח' באב
תשל"ז (23.7.1977)

רבקה'לי היקרה שלנו,
היית ראוייה ליתר נחת ואושר משזכית.
לדאבוננו, נתגשם בך הפסוק:
"צדיק ורע לו".
היית צנועה, אצילת־נפש, עדינת־רגש,
תרבותית וחכמה.
סבלת רבות, ותמיד עם חיוך על
שפתייך.
היית רעייה, אם וסבתא אוהבת,
מסורה ללא גבול, אדיבה וסלחנית.
נתת הרבה לזולת ורק מעט לקחת
ממנו.
אשת־ריעים ונעימת־שיחה — כזאת
נזכרך עד יומנו האחרון.

בעלך: **ברוך** (בוריא) **ינוביץ**
בנייך: **אליהו ומיקי יניב**
אריה וגילה יניב
נכדייך: **עינב, שרון, אילן,**
רותם, רון

בכאב ודכאון־לב

הנני מבכים את זכר

צילה בת **משה ופייגע**

דווידוביץ (ינוביץ)

שנפטרה באוריוו, ברה"מ,
בפברואר 1975

מתאבלים

בעלה **ישראל דווידוביץ**
וילדיהם — ברה"מ
אחיה **ברוך** (בוריא) **ינוביץ** — חיפה

נר תמיד לזכר
אבי **יעקב ינוביץ** אמי **פייגע** אחותנו **הניה**
דודינו ודודותינו, הן מצד אבי והן מצד אמי
שנרצחו כולם באכזריות בידי הנאצים
ומקום קבורתם לא נודע
המנציחים: **ינוביץ מרדכי וצופיה** — חיפה **והילדים**

זיכרון נצח להורים היקרים
אמא **דובריש ינוביץ** — נפטרה בשנת 1974 בפרדס־חנה
אבא **שימחה בזפריזיוואני**, נפל במילחמת העולם השנייה (1945)
מנציחה:
בתם **סוניה בורסוצקי** — פרדס־חנה

באהבה נישא זכרם
של האהובים והיקרים
אבי **ינוביץ זאב** (וועלוועל) בן **מרדכי**
שנפטר בשנת 1954 בקישינוב
אמי **ינוביץ בלה** בת **שלום**
מנציח:
הבן **ד״ר אלכסנדר ינוביץ** — הרצליה

לזכרם של הורינו שנפטרו בשיבה טובה

מרדכי-לייב ינוביץ

נפטר בצ׳רנוביץ ט״ו בטבת תשכ״ט, 5.1.1969

רחל ינוביץ

נפטרה בצ׳רנוביץ י״ט באב תשכ״ג, 9.8.1963

המנציחים:

ישראל (איזראיל) **ינוביץ** בני-ברק

רוזה הר־ציון (ינוביץ) חדרה

לזכר

מרדכי ינוביץ ואשתו **טשארנה** — נפטרו בקאפרשט

בתם **חווה** ובעלה **ישראל גולדפרב** עם בנותיהם **רחל**

ומרים — ניספו בידי הנאצים

יעקב ינוביץ, אשתו **פייגה** ובתם **הניה**

רחל ודוויד שכטר ובתם **טייבלי** עם בעלה **שמואל**

ובנם **עוזירקע**

יצחק ובתיה ינוביץ עם ילדיהם **חיה, סניה ומוניקו**

איטה וישראל קרימנט עם בניהם **יצחק ואברהם**

וועלוועל ואני ינוביץ ובתם הקטנה **טשארנה**

חותני **מאיר** בן **פינחס דוחובני** נפטר בקזכסטן

ובעלי **משה-אברהם** בן **מאיר דוחובני** נפטר בארץ

א׳ באייר תשל״ט — 29.4.1979

המנציחה:

פרידה דוחובני (ינוביץ) נהריה

אבינו **ברוך משה כ"ץ** — נפטר כ"ה בכסלו תש"ג, 4.12.1942
אמנו **רחל כ"ץ** — נפטרה ג' בטבת תש"ג, 11.12.1942
אחי **זאב כ"ץ** — נפטר 1966
אחינו **שאול כ"ץ** נפטר בתל-אביב כ"ז באייר תשל"ב, 12.5.1972

המנציחים:

יוסף כ"ץ — גבעתיים

שרה קונסט (כ"ץ) — רמת אביב

נר נשמה לזכר

הורי **זוסיה ושרה-רבקה כ"ץ**
דודי **דויד-לייב** ודודתי **צ'ארנה פליציאן**
דודתי **חיניא פודגייאצקי**
ובעלי ד"ר **יוחנן כפיל** (קפליבצקי)
נפטר ביפו, י"ג בטבת תש"ך, 13.1.1960

המנציחה

סויבל כפיל (כ"ץ) — בת-ים

זיכרון-נצח

להורינו **דניאל ושיינדל ליידרמן** שניספו ביער קוסואוץ

לאחי **זלמן ליידרמן** ובנו — שניספו בבאלטה 1941
בזמן הגירוש 1941 — ומקום קבורתם לא נודע

המנציחים:

מאיר הרש ליידרמן
דוויד ליידרמן

נר תמיד לזכרם

אבי **זלמן ליידרמן** — נרצח בידי גרמנים על יד באלטה 1941
אחי **דוויד ליידרמן** — נרצח בבאלטה ימים אחדים
לאחר יום-הולדתו ה-17
אימי **ז'ניה ליידרמן** — נפטרה ביפו, כ"ו באדר תש"מ
14.3.1980

זיכרם לא ימוש מקרבנו

צבי ומלכה ליידרמן

זיכרם של

אבינו היקר ר' **אהרון ליבסטג**
ואחותנו היקרה **דבורה רוזנברג**
ינון לעד בליבנו

יצחק ליבסטג — קנדה

משה סמבטיון — קנדה

בלה לביא — נתניה

לנצח נזכור את הורינו

אבינו רופא העיניים
ד"ר **אירווינג וויקס,**
נולד ב־15.2.1907, נפטר 22.6.1978

אימנו הציירת **אסתר ויקס,**
נולדה ב־10.10.1912,
נפטרה ב־23.12.1974

המנציחים:

הבן **ג'עסי** ואשתו **רעני ויקס** ארה"ב
הבן **ג'עי ויקס** ארה"ב
הבת **ג'ערי ויקס** ארה"ב

האח **בעני** והגיסה **רות איצקאוויטש** ארה"ב

מצבת־נצח לזכר יקירינו

שמואל לייברפרב — נפטר בארץ ט׳ באייר תש״ח, 18.5.48

יוזיף ויוכבד לייברפרב ובנם **יעקוב**

ניספו בשואה באוזבקיסטן

המנציחים:

ביילה לייברפרב — פרדס־חנה

דבורה בייננבוים (לייברפרב)

על אלה עיני יורדה מים

אברהם לנדא בן **יצחק**

שמואל ברשדסקי

צבי גרוזנברג

אשר נפלו בשורות הצבא האדום
במלחמת העולם השניה

יצחק לנדא — ניספה בערבות קזכסטן (1942)

חיים לנדא, אשתו **בריינה** ובנותיהם **לאה וינטה** ובנם **משה**

רפאל לנדא, אשתו **שבע** ובנם **אברהם**

ניספו בדרך נדודיהם בגולת ברה״מ בשנים 44—1942

המנציח:

אריה בן **יצחק לנדא** — חולון

נר תמיד לזכר בני משפחתי
היקרים:
אמי **חנה** בת **משה**
מושקוביץ
נפטרה בקאפרשט
ז׳ בתשרי תשל״ב — 26.9.1971
אבי **יהושוע** בן **שמואל**
מושקוביץ
נפטר בקאפרשט
י״ח בכסלו תשי״ב — 17.12.1951
אחי **הערש** בן **יהושע**
מושקוביץ
מסר את נפשו בקרב נגד הצורר
הנאצי אויבו של העם היהודי
נהרג בעיר קניגסברג (גרמניה)
כ׳ בתשרי תש״ה — 19.9.1944

לא אשכח אותם לעולם!

משה מושקוביץ רמת־גן

שמעון מחסנאי (מגזינר) ז״ל

יליד קאפרשט, בשנת 1901. בשנת 1920 הצטרף, יחד עם צעירים מבני העיירה, לסניף ״החלוץ״ המקומי — מיסודו של בוייה טבצ׳ניק. בסיום תקופת ההכשרה הוא חתר לעלות ארצה בכול דרך שהיא. נתפס פעמים מיספר, בנסותו להיכנס לארץ, וגורש. הוא שהה שנתיים במצריים ובטורקיה ורק בשנת 1924 הצליח להגיע ארצה.

שמעון חי שנים אחדות בקיבוץ תל־יוסף ובשנת 1926 עבר לגור בתל־אביב. הוא היה משתתף קבוע במקהלת בית־הכנסת הגדול בתל־אביב, בהדרכתו וניצוחו של החזן רביץ.

נפטר בשנת 1975 בתל־אביב והשאיר אחריו אישה, שלושה ילדים ונכדים.

חריצותך ומסירותך הן שגרמו אהבת בני משפחתך — שלא תפוג לעולם.

המנציחים:

הרעייה **ציפורה**

הבת **רבקה**

והבנים **יצחק ומשה**

לזכר מישפחתנו היקרה

יעקב מער — ניספה בשואה ומקום קבורתו לא נודע

אסתר מער — אשתו

בניהם **אהרון** — ניספה בהולנד

שמואל — נפל בקרב בצבא האדום ואשתו **ליובה**

מאיר — נפל בקרב בצבא האדום

זוזי מער — נפל בקרב בצבא האדום

חיים וסוסי גרינשפאן

יואל מער — בני ברק

אריה מער — גבעת שמואל

נחום מער — תל אביב

יפה וירצברג (מער), תל־אביב

נחמה ימי (מער) — רמת גן

צום הייליקן אנדענק פון

מיין גאָטזעליקן פאָטער **זעליג מאלאמוד**

און מיין ברודער **בערל**

זאָלן זיי רוען בשלום אויף זייערע געלעגערס

פאראייביקט:

מאריס מאלאמוד (אמעריקע)

נר נשמה לזיכרו של יקירנו

וועלוועל מושקוביץ

המנציחים:

צבי ועלקה מושקוביץ — אשקלון

בעלא מיאסניקוב (מושקוביץ), נתניה

סטודנטית מתה מפצעיה

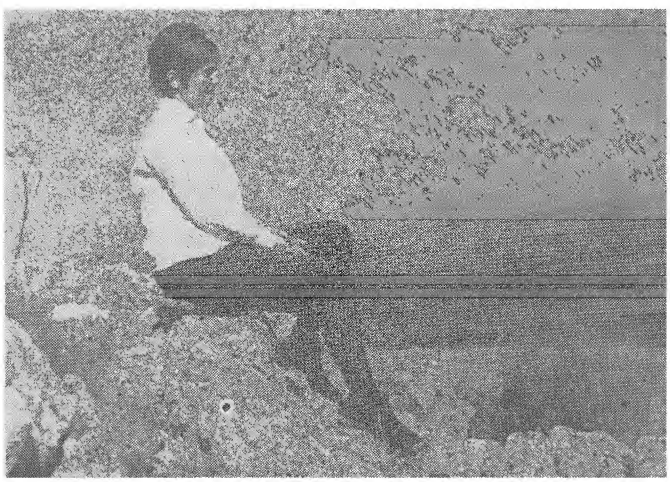
חיותה מער, סטודנטית באוניברסיטת ירושלים, כבת 23, שנפגעה בתאונת־דרכים קטלנית בעת שהותה בהתנדבות בקיבוץ "נאות הגולן", מתה מפצעיה והובאה אתמול לקבורה בבית־העלמין בפתח־תקווה.

לפני כשבועיים באה חיותה למשרדי מועצת פועלי ירושלים וביקשה להתנדב לשבוע ימים לאחד מיישובי הספר. חיותה, שבאה בלוויית חברתה, היציגה את עצמה כפקידה במדור הבריאות של הלישכה המרכזית לסטטיסטיקה וביקשה לצאת אך ורק לקיבוץ "נאות גולן".

ביום ראשון, לפני כשבועיים, יצאה ל"נאות הגולן" עם קבוצה של כ־15 סטודנטים". ביום השישי לשהותם בקיבוץ, חזרו חבריה לירושלים, ואילו חיותה ביקשה להישאר בקיבוץ.

החלטתה הייתה גורלית. באותו היום היא נסעה, עם חברים מהקיבוץ, לאחד מיישובי הסביבה ובדרך התנגשה מכוניתם בכלי־רכב אחר; חיותה נפגעה קשה בראשה ואושפזה בבית־החולים רמב"ם בחיפה. שבוע ימים, לאחר שאושפזה בבית־החולים, מתה חיותה מער מפצעיה.

"דבר" — י"ח בטבת תשל"א — 15.1.1971

חיותקה!

ערגת־נפשנו עד כלות ימינו

נשאר בנו רק זיכרון מכאיב.

ההורים: אריה (לייב) וטובה מער

לזכר

אבינו **זליג סלשטשן** — נפטר בשנת 1942
אמנו **חייקה סלשטשן** — נפטרה בשנת 1950
אחינו **מיכאל** — נהרג במיכרה־פחם
אחינו **לייזר** — נפטר בקישינוב בשנת 1977

מנציחות:
הבנות לבית **סלשטשן**:
חווה, פאני, טייבל, נטי
ומשפחותיהם

מיט טרויער אין הארצן וויל איך פאראייביקן דעם אָנדענק
מיין גאטזעליקן מאן **שמואל ספעקטאר**
מיינע שוועסטער **טעמע** און **זלאטע קלאפאט**
מיין שוואָגער **יענקל ספעקטאר**
משה בן **זליג**

מארגארעט ספעקטאר — אמעריקע

בכאב עמוק אנו מבכים את יקירינו הבלתי־נשכחים:
אבינו **ירמיהו סקלדמן** בן **זוסיה,**
ניספה בדרכי האיבקואציה בקזכסטן — יולי 1944
אימנו **פייגה** בת **הירש** (לבית הוכמן),
נפטרה בפורים י״ד אדר תש״ה — 27.2.1945
אחותנו **ציפה׳לה** בת **ירמיהו**, נפטרה בארץ,
ג׳ בשבט תשל״ו — 1976.

המנציחים:
זאב סקלדמן — גבעתיים
יעקב שימרוני (סקלדמן) — חולון
פרידה איוואניר (לבית סקלדמן) — נתניה
מלכה (מלווינה) **דיקרמן** (לבית סקלדמן) — ברה״מ

נר נשמה

לאבינו **יוסף סקליאר** ז״ל (תרמ״ב — כ׳ בשבט תשכ״ח)
19.2.1968

מפעילי ״צעירי־ציון״ באיזור ומנאמני הציבור בישובנו;

לאמנו **סוסקה סקליאר** ז״ל (תרמ״ז — ט״ו בחשוון תשכ״ד
(2.11.1963 — שותפה מסורה לבעלה;

אשר זכו בערוב יומם, לאחר שנות נדודים ברוסיה,
לממש את משאת־נפשם בארץ — בקבוצת ״ניר־עם״.

לאחותנו הבכירה **שולמית**, לבעלה עוה״ד **ליוסיק שוורץ**
ולבניהם **שרה׳לה ויעקב**,

אשר ניספו בשואה, במסע־ההשמדה לטראנסניסטריה
ומקום־קבורתם לא נודע.

באהבה ונאמנות לזיכרם,

אמנון סקליאר — ברה״מ
שוניה סקליאר־מן — קב׳ ניר־עם
זרובבל סקליאר (סקר) — נצרת עילית

אייביק וועלן מיר געדענקען
אונדזערע עלטערן

די מוטער **ראזע סלאפקעס** (איצקאָוויטש)

געבוירן 1886 געשטאָרבן 1927

דעם פאטער **סעם סלאפקעס** (איצקאוויטש)

געבוירן 1886 געשטאָרבן 1968

פאראייביקן:

מארטין און **פערל סלאפקעס** — אמעריקע

בערנארד און **מילטרעד סלאפקעס** — אמעריקע

ביטריס און **יוסף** (דזשאָ) **פיינבערג** — אמריקע

נר תמיד לזכר היקרים **משה** בן **אליהו עלקיס,**

נפטר בארץ, י' באדר א' תשכ"ז — 20.2.1967

מלכה בת **תנחום עלקיס** (לבית ינוביץ)

נפטרה י"ב בתשרי תשכ"ה — 18.9.1964

המנציחים:

ברוך (בוריא) **ינוביץ** — חיפה   **שרה ויצחק ליכטמן** — ארה"ב

רחל פקלמן — תל־אביב   **מוריס** (משה) **והניה ינוביץ** — ארה"ב

בצער רב ובכאב עמוק נזכור

את בעלי ואבינו **צבי** (הערש) **פקלמן** — שנפטר בחיפה

ד' בשבט תשל"ז — 23.1.1977

המנציחים: **שלמה פקלמן** — חיפה

רחל פקלמן — תל אביב   **פנינה ונתן פיטרמן** (פקלמן) — תל־אביב

להעלאת נשמתם של יקירינו

משה פוטיק — היה חזן בבית הכנסת החסידי, עסק בלימוד תורה ותלמוד והירבה בעבודות־מחקר בנושאים יהודיים
נפטר בשנת 1934

אשתו **פרל** בת **יצחק ברנשטיין** — ניהלה את עיסקי־החנות ואיפשרה לבעלה לעסוק בתורה — נרצחה בקאפרשט ב־1941

חיים בן **משה פוטיק** — נפטר בארה״ב

רבקה פוטיק בת **שמואל ווגמן** — נולדה בשנת 1889
נפטרה ל׳ בשבט תש״ב — 17.2.1942 באוזבקיסטן

יעקוב בן **משה פוטיק** — נולד בשנת 1886
היה פעיל בחברה, יועץ לרבים ומשמש בורר בעיסקי־מסחר
נפטר באוזבקיסטן — י״ח באייר תש״ב — 5.5.1942

אקרמן טובה בת משפחת **גרוז** — נולדה 1887
נפטרה באוזבקיסטן בשנת 1942

אקרמן יעקוב בן **אייזיק** — נולד 1886, נפטר בישראל
ב־ה׳ באדר ב׳ תשל״ח — 14.3.1978
היה פעיל בעיסקי מיסחר בקאפרשט
עלה ארצה ב־1947, עבד במחלקת הקליטה של הסוכנות היהודית
גר כול שנותיו בארץ בעיר חיפה — נפטר בארץ ב־1978

המנציחים:

שמואל ודורה פוטיק — רמת גן
אידה פיש (פוטיק) — רמת חן
רוזה פוטיק — חולון
פניה פוטיק — חולון
ד״ר **חנה ברקון** (פוטיק) תל־אביב
איטה קויפמן (אקרמן) — חיפה
שרה שפירא (אקרמן) — חיפה
שולמית שקולניק (אקרמן) חיפה

במקום מצבה, זר פרחים

לזיכרו של אחי היקר **יוסף** (זוזי) **פיכמן**
שנפל בשדות הקרב במלחמה נגד הנאצים ומקום קבורתו לא נודע
יישאר זיכרו לעד

נר זיכרון לאבי האהוב **לייב פיכמן**
שנפטר בגיל 80 שבע סבל

יהא זיכרו ברוך

המנציחה:

מרים גולדין (מניה פיכמן) — קיבוץ רוחמה

לעולם אזכור את
בעלי הדגול והאהוב ד"ר **נחום** (נייקע) **פידלמן**
הורי **מאיר ושרה ורזוב**
אחי **יחיאל** — נפטר בארה"ב
אחי הרשל — נפטר בבאלץ
זכרם יהייה חרות לעולם בלבי — **זלדה פידלמן** (לבית ורזוב)
ובליבם של **שרה ומאיר זלדוב** ובנם

נזכור ולא נשכח לעולם
את אבינו **אהרון** ואת אמנו **אלטע פרוימטשוק**
אשר הריצו אותם לתוך הדנייסטר בערב יום הכיפורים, בשנת 1941,
יחד עם עוד הרבה זוגות כמוהם, והם כולם טבעו על יד חוף רזינה
את אחינו **לייבל פרוימטשוק**, את רעייתו **שרה**
ובנם **נעמן** (והוא אז ר קבו 6 וחצי)
כולם הושמדו בייסורים רבים על ידי חיילים רומנים.
מקום קבורתם לא נודע.
את **רייזל** אחותנו, שנפטרה בקאפרשט בשנת 1945,
ואת בעלה **יעקב לכר**, שנפטר ברזינה באותה שנה
לאחר שחזרו מברה"מ שבעי נדודים ויסורים.
את אחותנו **בוקה'לה** שנפטרה בצ'רנוביץ, בשנת 1968
אחרי מחלה קשה וממושכת.

המתאבלים:

דורה (פרוימצ'וק) **ואהרון**
טור־כספא — נתניה

אסתר (פרוימצ'וק)
ויצחק קושניר
— רחובות

לזיכרם של בני משפחתנו
אבא **אהרון** בן **יעקב פייארמן**
נפטר בקאפרשט כ״ג בחשוון תרצ״ד — 12.11.1933
אימא **חנה** בת **בייניש** (לבית איצקוביץ)
האח **בייניש** עם אשתו **רחל** (לבית כהן)
האח **דוויד**, אשתו **צ׳ארנה וילדם**
האחות **בטי טבצ׳ניק** (לבית פייארמן) עם 3 ילדיה
יהושוע כהן, אביה של **רחל**,
כולם ניספו על ידי הצורר הנאצי בדרך בריחתם ונדודיהם בערבות אוקראינה ומקום קבורתם לא ידוע.
זיכרם יהייה שמור איתנו לעולם
המנציחים: **מרדכי וחנה רישפי** (פייארמן) — קיבוץ בית־אורן
ישראל וציפורה רשף (פייארמן) — רמת השרון
יוסף וריטה פייערמאן — ברה״מ

לזכר בני מישפחתנו היקרים
אבינו **יצחק פיינמן**, שנפטר בארץ בשנת תשי״ב (1952)
אימנו **ריסי**, נפטרה ביאסי בשנת תש״א
אחותנו **פרל**, נפטרה בישראל בשנת תשל״ט (1978)
המתאבלות: הבנות והאחיות **רבקה, קלרה והניה** לבית פיינמן

אנו מתאבלים על מותם בלא־עת של
אבינו **יוסף** (יאסל) **פעק** — נפטר בקישינוב ב־1958
אמנו **שרה** (שר'קע) **פעק** — נפטרה בקישינוב ב־1945
דודנו **מרדכי פעק** — נפטר בקאפרשט ב־1951
דודתנו **אסתר פעק** — נפטרה בקישינוב ב־1969
אחותו של אבא: **רבקה טראוב**, נפטרה בקאפרשט ב־1941
בנה **לייבל טראוב** — נפטר במחנה־ריכוז בסיביר
שנה ומקום אינם ידועים
סוסי וייסמן ובתה **לייקע** — ניספו בשואה
עטל בנדרסקאיה — הושמדה בריבניצה על ידי הנאצים
זיסל פיכמן — נפטרה בבנדר
משפחת דודנו **סנדר** ודודתנו **מרים פוקס**
ובתם **רייזל מניגורני**
אשר נרצחו בידי הרומנים בתקופת השואה

המנציחים:

אידה ויינשלבוים (פעק) — נתניה **אליהו פעק** — קב' מסדה
דורה וייסמן (פעק) — רחובות **מרי נודלמן** (פעק) — חולון

נזכור תמיד
את אבינו **יוסף פוטרמן** — נפטר בקאפרשט בשנת 1935
את אימנו **ביילה פוטרמן** — נפטרה בחדרה 1967

המנציחים:

אהרן פוטרמן — חדרה
חנן פוטרמן — חדרה
ישראל פוטרמן — נתניה
בליומה דויטש (פוטרמן) חדרה
חנה רזניק (פוטרמן) קב' מסדה
רחל לווינטל (פוטרמן)

אנו מזכירים בדאבון־לב את בני משפחתנו:

אבא **משה פריפס** שניספה בשואה ומקום קבורתו לא נודע,

נפטר כ"א בתשרי תש"ג — 2.10.1942

אמא **חווה פריפס** נפטרה כ"ח בתשרי תשל"ח — 11.9.1977

אחותנו **שולמית לייבה** (פרי־פז)

נפטרה בנתניה כ"ג בתשרי תשל"ה — 9.10.1974

המנציחים:

זינה לרנרמן (פרי־פז) — קבוצת ניר־עם
עמנואל פרי־פז — נתניה
נעמן פרי־פז — ירושלים

מרדכי קופרוב —

אבינו ובעלי היקר!
גופך החסון והתמיר,
הדרת־פניך ואישיותך המלבבת —
רעננים הם בזיכרוננו.
יחסך החם לטבע
היה מושרש עמוק בישותך —
זאת אנו זוכרים בגאווה.
כול אשר בנו — ממך בא לנו.

אשתך: **פרל**

הבנות: **ליובה, חנה, שרה**

הבנים: **אריה, יעקוב, שימחה**

לזכר יקיריי
אבי **אהרון** בן **ישראל קושניר** — נולד 4.10.1892 בליפקן
ונפטר בטשקנט ב־14.5.1956
אימי **חווה** בת **ישראל** — נולדה 15.2.1899 בליפקן
ונפטרה בטשקנט ב־22.5.1971
המנציח:
דוויד קושניר — חיפה

נר־נשמה למישפחתנו היקרה:

אבינו **דוויד קייסרמן**, אשר במשך שנים עשה רבות לשיחרור אחינו הפליטים מאוקראינה, הודות לקשרים שטיפח עם ראשי השילטון הרומאני

נפטר בקאפרשט בשנת 1936

אמנו **טובה קייסרמן**, שניספתה במחנות הנאצים בבאלטה (אוקראינה) בשנת 1942

אחינו **איזי** (יצחק) שנפטר בדמי־ימיו בקאפרשט בשנת 1933

גיסנו ובעלי **אברהם זילברמן** — נפטר בארה"ב בשנת 1954

גיסנו ובעלי עו"ד **ברוך דוחובני**, שניספה במחנה־ריכוז באוקראינה

זכרם הנעלה לא ימוש מליבנו לנצח!

המנציחים:

אהרון קייסרמן — ברה"מ
אברהם קייסרמן — בת־ים
מניה אוורבוך־קייסרמן — קנדה
ניוניה איידלמן (קייסרמן) — קנדה

לזכר נשמות הורינו ואחינו היקרים, עליהם השלום —

אבינו הרב **דויד קפליבצקי** זצ״ל — נפטר בצ׳רנוביץ

י״ג בניסן תשי״ח — 3.4.1958

אמנו מרת **רבקה** ז״ל — נפטרה בקאפרשט

אחינו **דניאל קפליבצקי** — ניספה במילחמה בברה״מ

ומקום קבורתו לא נודע

המנציחים את זכרם:

מרים רוזמן (קפליבצקי) — ברה״מ

צביה אקרמן (קפליבצקי) — ערד

יונה קפליבצקי — חיפה

מייקה אריס (קלורפיין) ז״ל

מייקה קלורפיין, ילידת קאפרשט, היגרה בגיל 16 לארצות־הברית והשתקעה בשיקאגו. כאן היא הקימה את משפחתה, אריס, ילדה 8 ילדים וזכתה לנכדים ונינים.

היא התפרסמה בשיקאגו במעשי הצדקה שלה ובעזרתה לנצרכים, במיסגרת של ״אירגון וסעד ליהודים״ בעיר. היא התעניינה בארץ־ישראל ואף ביקרה בארץ פעמים מיספר, בחלקה תרומות לישיבות ולמוסדות־ילדים בירושלים ובצפת.

לפני שנים אחדות היא נפטרה בשיבה טובה והובאה לקבורה בירושלים.

זיכרה יהייה איתנו תמיד ותשמש עידוד לילדיה ולנו לעשות צדקה וחסד לנצרכים.

המנציחים:

מרי ויהודה רטינסקי (גרינשפון) — רמת־גן

אבינו **ישראל רוזנפלד** — נפטר בשנת 1970 בברית המועצות

אימנו **סלובה רוזנפלד** — נפטרה בחיפה

כ"ט בתמוז תשל"ז — 15.7.1977

אחותנו **לאה** (רוזנפלד) — נפטרה בברה"מ

כ"ו באב תשל"ז — 12.7.1977

ובננו **גרישא גורייבסקי** — נהרג בצבא האדום בברה"מ 20.5.1972

תמיד נזכור ולא נשכח אותם:

המנציחים:

שולמית (מוסיה) **גורייבסקי** (רוזנפלד) — חיפה

בעלה **מרדכי** ובנה **בוריא גורייבסקי** — חיפה

אזכור תמיד ולא אשכח

אבינו **ישראל רבינוביץ** — מת אחרי ניתוח בקאפרשט

אימנו **טובה** — ניספתה בתקופת המילחמה

אחינו **זלמן רבינוביץ** — ניספה בתקופת המילחמה

מנציחות:

הבנות והאחיות **עטל אפרת** (רבינוביץ) — קיבוץ שמיר

חנה רבינוביץ — ברית המועצות

גולדה ססיל (רבינוביץ)

מזכרת־נצח לנשמותיהם של בני משפחתנו היקרים:

הורינו **יעקב ופריידה שניידר** — נפטרו בנדודים
בערבות אוזבקיסטאן

אחותנו **שרה רבקה גרויסמן** (שניידר) ובעלה **נוח גרויסמן**
ובנותיהם **חנה וסימה**

ניספו בברית המועצות בשעת הבריחה מפני הנאצים
ומקום קבורתם לא נודע

גיסנו ובעלה של אחותנו **רוזה, יהודה שור,** —
נפטר בחדרה ב־י״ב באב תשל״ב — 1972.

המנציחים:

עטל (שניידר) **ודוויד אייזנשטיין**

רוזה (שניידר) **שור**

בליומה (שניידר) **ושאול קרייצ'מן**

שבתאי ושרה שניידר — חדרה

עו"ד ברוך ינוביץ

יהודה (אידל) שור

נולד בשנת 1909 במארקולשט ועבר, בגיל 9, יחד עם בני מישפחתו, לגור בקאפרשט; שם נשא לאישה את רוזה בת יעקוב שניידר.

יהודה היה צנוע בהליכותיו, נוח לבריות והיה פוגש תמיד את הזולת בסבר פנים יפות. הוא היה איש־שיחה נעים, והבאים במחיצתו זכו להנאה מיוחדת מאימרי־פיו: אגדות, הלצות ומימרות עממיות. הצטיין בטוב־ליבו והיה שמח להגיש עזרה לכול הפונים אליו.

עד כמה שזכור לי, הוא היה תקופה מסוימת בהכשרה חלוצית.

בשנת 1941, כאשר קלגסי הגרמנים והרומנים החריבו את עיירתנו, נאלצה גם מישפחת שור להימלט על נפשה. לאחר שנים של נדודים, רצופי־תלאות, היגיעו לבוכארה שבאסיה התיכונה.

סוף סוף עלתה מישפחת שור, בשנת 1949, אל חופי־הארץ והקימו ביתם בחדרה. כאן תפס יהודה מקום בתור פעיל בשטחי־חיים שונים: באגודת "איל"ן", בוועד למען החייל וכן שימש, פעמים מיספר, יו"ר של קלפי בבחירות.

משהוקם "אירגון יוצאי קאפרשט" בארץ, היה יהודה אחד הפעילים מבין חברי הוועד. פעילותו הברוכה נפסקה עם מחלתו ומותו בלא־עת.

אני מתייחד עם זכרם של יקיריי:

אבא **משה קיז'נר** — נפטר בקישינוב
י"ג בתשרי תשכ"ג — 11.10.1963

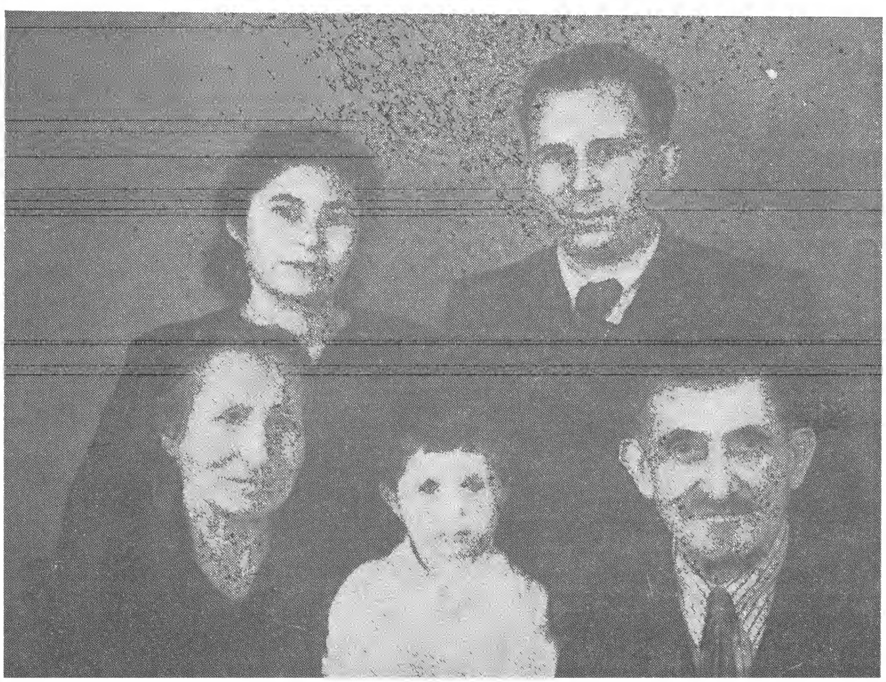
אמא **אודל קיז'נר** — נפטרה בקישינוב
כ"ח בשבט תשכ"ד — 8.2.1964

אחי **יואל קיז'נר**

אחותי **לאה צימרמן** (קיז'נר) — נפטרה בארץ
כ"ח באב תשל"ח — 31.8.1978

המנציח:

שרגא בן־משה (קיז'נר) — תל־אביב

לזכר

הורינו והורי אמנו **ברל והינדה לייבזון**

אבינו וגיסנו **ברוך וקסלר** — נפטר בגירוש בסיביר

אמנו ואחותנו **פרל וקסלר** — נפטרה בהרצליה בשנת 1979

המתאבלות:

רוזה נוימן (וקסלר) — הרצליה

העניה לייבזון — גבעתיים

רשימת הקאפרשטאים שניספו בשואה

אָקשטיין בערל
אָקשטיין ליבע
אָקשטיין מוניש
אָקשטיין גיטל עם 3 ילדים
אָקשטיין (ברויטמאן) שרה
אָקשטיין יענקל
אָקשטיין עטיא
אָקשטיין ריקל
אָקשטיין גיטל
אָקשטיין מאיר
אשתו, 3 ילדים
אָקשטיין יאשא
אָקשטיין (שמוישמאן) שיינדל
איווטשער יענקל
איווטשער זלמן — מינא
איווטשער דאוויד
איווטשער צבייה
איצקאָוויטש בערל
איצקאָוויטש שרה
איצקאָוויטש ידידה (בת ניאָרא)
איצקאָוויטש דינה
בולשטיין ליפא
בולשטיין ברכה
בולשטיין (בן ליפא) אברהם
בולשטיין שמעון
בולשטיין (בן שמעון) אברהם
בולשטיין (קליינמאן) אסתר
בירשטיין אברהם
בורמאן ד״ר מענדל
בילקיס אנטשל
בליומיס שימחה
בליומיס ברכה
בליומיס איזיא
בארנבוים יענקל
בארנבוים גיטל
בארנבוים שייאור
בארנבוים צייטל עם הילדים
בעזפריזוואני שימחה

בענדערסקאיא עטל
בערדיטשעווסקי אָניא
בערדיטשעווסקי יאָסל
בערדיטשעווסקי שרה
בערדיטשעווסקי ראכיל
בערדיטשעווסקי נחום
בערדיטשעווסקי וועלוועל
בערקאָוויטש פרוים
בערקאָוויטש עטל
בערשאדסקי שמואל
בערנשטיין שמואל
בערנשטיין זיסיע, אשתו וילדם
ברויטמאן זינא עם 2 ילדים
ברונשטיין יענקל
ברונשטיין בתיה
גאָלדענבערג ישראל
גאָלדענבערג איטא
גאָלדענבערג מרים
גאָלדענבערג יענקל
גאָלדענבערג מרדכי
גאָלדענבערג פערל
גאָלדענבערג עטל
גאָלדפארב (יאנאָוויטש) חווה
גאָלדפארב ישראל
גאָלדפארב רחל רעייה
גאָלדפארב מריים־מארא
גאליצקי טייבל
גאמער יואל
גאמער פייגע
גאנדעלמאן הייקע
גאָראָכאָווסקא (גייסינער) שושנה
גוטוווארג יחיאל
גוטוווארג חייה־שרה
גורעוויטש (בילקיס) ד״ר
גורעוויטש (בעלה)
גורעוויטש ריטא
גלוזמאן (לערנער) חייקע
גלוזמאן משה

גלוזמאן ראַזא
גערצנשטיין עזריאל
גערצנשטיין מרדכי
גאַראַדישטער וועלוועל
גאַראַדישטער יצחק
גערצנשטיין משה
גיטעלמאן יאנקיש
גיטעלמאן רחל
גיטעלמאן מעכל
גרוזבערג שמואל
גרוזנבערג הערש
גרינשפון לייב
גרינשפון רייזל
גרינשפון שיינע
גרינשפון לוזער
גרינשפון לאה
גרויסמאן (שניידער) שרה־רבקה
גרויסמאן נוח
גרויסמאן חווה
גרויסמאן סימע
גראַבאַקאַפּאטעל (ברונשטיין)
רבקה
גראַבאַקאַפּאטעל זינא
גרינבערג נפתלי
דוכאַווני ברוך
דאַרפמאן בליומע
דאַרפמאן יאניע
דאַרפמאן רבקה
דיקערמאן שלום
הויכמאן מלך
הויכמאן פרוים
האַכמאן דוויד
האַכמאן פרידה
הויכמן חייקל, אשתו
בניהם ובנותיהם
הייסינער לייזער
הייסינער רבקה
הייסינער־ריווקין הערץ
וואַלמאן יענקל
וואַלמאן ראַזא

וואַלמאן לייזער
וואסערמאן חייה
וואסערמאן ליפע
וויינער חונע
ווייסמאן יענקל
ווייסמאן סאַסיע
ווייסמאן לאה׳קע
ווייקמאן ישראל
ווייקמאן ברכה
ווייקמאן פעסיע
וועקסלער ברוך
(וואסער־פירער) וועלוועל
אשתו וילדיו
וועדזוב אשר
וועדזוב לאה
וועדזוב מאיר
וועדזוב שרה
זאלצבערג בערל
זאלצבערג מלכה
זאלצבערג חיים ואשתו
זאלצבערג משה
זאניטקאַווסקי בערל
זאניטקאַווסקי זיסל והבנות
זאניטקאַווסקי שלום
זיידערמאן וועלוועל ואשתו
זייקאַנער שיקל
זייקאַנער (גרינשפון) סאַסיע
זייקאַנער שלמה
זילבערמאן לאה
חייעס עספירא
חייעס מישא
חייעס צילא
עם בעלה ותינוקם
חארקאַווער ליפע
חארקאַווער אסתר
חארקאַווער סאַנע
חארקאַווער סימע
חארקאַווער נחמיה
טאבאטשניק (פייערמאן) בעטי
טאבאטשניק רוניע

טאַבאַטשניק יענקלע
טאָרבאַן מאטל
טאָרבאַן דיומא
טאָרבאַן באָריא
טאָרבאַן באָריא
טאָרבאַן אבראשא
טובער משה
טראוב לייבל
יאנאָוויטש איציק
יאנאָוויטש בתיה
יאנאָוויטש סעניא
יאנאָוויטש מאָניקא
יאנאָוויטש יענקל
יאנאָוויטש פייגע
יאנאָוויטש העניע
יאנאָוויטש אָניא
יאנאָוויטש טשארנע
(בת וועלוועל)
כהן יהושע
כ״ץ ברוך־משה
כ״ץ רחל
כ״ץ וועלוועל
כ״ץ ניוניא
לאזאר (מאטיעוויטש) ד״ר, איטא
לאזאר (בעלה)
לאזאר יאניא
לאזאר עדה
לאנדא חיים
לאנדא ברײנע
לאנדא לאה
לאנדא יענטע
לאנדא משה
לאנדא יצחק
לאנדא אברהם (בן יצחק)
לאנדא לייב
לאנדא רפאל
לאנדא שבע
לאנדא אברהם
לייבערפארב יוזיפ
לייבערפארב יוכבד

לייבערפארב יעקוב
ליידערמאן דניאל
ליידערמאן שיינדל
ליידערמאן זלמן
ליידערמאן דוויד (בן זלמן)
ליידערמאן לייבל
ליפשיץ דוויד
לעמבערג שמושע
לעמבערג עטל
לערנער משה
לערנער עלקע
לערנער שלמה
לערנער קלארא ותינוק
מאטיעוויטש אהרון
מאטיעוויטש שרה
מאטיעוויטש עדה
מאטיעוויטש סימע
מאטיעוויטש הערשל
מאטיעוויטש יעקוב
(בן הערשל)
מאלאמוד זעליג
מאלאמוד בערל
מאלאמוד אסתר
מארגוליס ברכה
מארגוליס ליאָניא
מארגוליס בוזי
מאָשקאָוויטש שיקל
מאָשקאָוויטש הערשל
(בן יהושע)
מיראָטשניק שיקל ומשפחתו
מער יענקל
מער אסתר
מער אהרון
מער שמואל
מער ליובא (צוקערמאן)
מער מאיר
מער זוזי
סעלעשטשאן לייזער
סעלעשטשאן מעכל
ספעקטאָרביילע

ספעקטאָר זעליג
טקלאדמאן אשר
סקלאדמאן אברהם
סקלאדמאן אהרון
סקלאדמאן שרה
סקלאדמאן ירמיהו
עליוקים משה
ערליכמאן משה־וועלוועל
ערליכמאן פייגע
ערליכמאן בן־ציון ואשתו
פוטיק פערל
פוטיק רבקה
פוטיק יענקל
פוקס סענדער
פוקס מרים
פוקס חייה־רייזל
פידעלמאן ארקע
פידעלמאן חונע
פידעלמאן רבקה
פידעלמאן דוויד
(בן ירחמיאל)
פידעלמאן גיטל
פידעלמאן ליבע
פידעלמאן דודל (בן צבייה)
פיינבוים סאָניא
(בת ישעיהו)
פייערמאן חנה
פייערמאן ביינוש
פייערמאן רחל וילד
פייערמאן דוויד
פייערמאן טשארנע וילדה
פיכמאן לייב
פינקאָווסקי פיניע
פינקאָווסקי חייה־שרה
פינקאָווסקי שלום־ברוך־משה
פלימאן יאָסל
פרוימטשוק אהרון
פרוימטשוק אלטע
פרוימטשוק עקיבא
פרוימטשוק יענטע

פרוימטשוק לייב
פרוימטשוק שרה
פרוימטשוק נעמן
פרידמאן שלמה
פרידמאן פאניא
פרידמאן זשעניא
פריפאס משה
צעלמאן משה
צעלמאן זלאטע
צעלמאן מינדל
צעלמאן חייקע
קאפליוואצקי דניאל
קאוואסארסקי אברהם
קוטשוק (אחות של פיניע)
קושניר אהרון
קושניר חווה
קושניר איציק
קיזשנער יואל
קייסערמאן טייבל
קלאפאט ברוך
קלאפאט (אשתו)
קליימאן זיסיע
קליימאן רחל
קלינגער ישראל
קלינגער (אשתו)
קרימאנט ישראל
קרימאנט איטא
קרימאנט בומא
קרימאנט איזיא
ראבינאָוויטש טובה
ראבינאָוויטש זלמן
ראבינאָוויטש שרה
ראשקאָווסקי אהרון
ראשקאָווסקי חייקע
שאפירא יצחק
שאפירא רייזל
שאפירא (הבת)
שאָר וועלוועל
שאָר שאָבסע
שאָר אשר

שאָר ליאָווא	שלאפמאן ובעלה יאָסל
שאָר פרומע	שלאפמאן רחל
שאָר עלקע	שמולעוויטש איטא
שווארץ הערשל	שניידמאַן הערשל (בן לייב)
שווארץ בלימע (וויינער) עם תינוק	שניידמעסער אברהם
שווארץ שיע	שניידמעסער (אשתו של לייב ושני ילדיהם)
שווארץ פריידע	שניידמעסער מאָטל
שווארץ יידל	שניידער יענקל
שווארץ בערל	שניידער פריידע
שווארץ רחל	שעכטער רחל
שווארץ נעסיע	שעכטער דוויד
שווארץ פייגע (עם תינוק)	שעכטער טייבל, בעלה שמואל ובנם עויזר
שווארץ שולמית (סקליאר)	שאפּאָשניק איסער
שווארץ ליוסיק	שאפּאָשניק רבקה
שווארץ שרה	שאפּאָשניק יעקוב
שווארץ יעקוב	שאפּאָשניק חיים
שווארצמאן שאכנע	שאפּאָשניק פרומע
שווארצמאן ברכה	
שלאפמאן עוזר	

הערות אחדות לרשימת הניספים

1) אנו סבורים שהיגוי לא מדוייק של שם הניספה, מהווה פגיעה בזיכרו. אי־לכן רשמנו את שמות הניספים ביידיש, כך שהשם יבוטא כפי שפנו אל האיש בהיותו בחיים.

2) יש לציין בצער, כי למרות כל פניותינו בחוזרים ומיכתבים אישיים אל הקאפרשטאים שלנו להמציא לנו שמות של ניספים — לא זכינו לשיתוף פעולה — כיאות למיבצע חשוב זה. איתכם — קרובי־מישפחה של הניספים, אשר לא ידעתם על פניותינו אלה, המחילה והסליחה אם שמות יקיריכם לא נכללו ברשימה זו או שחל שיבוש בכתיבת השם או בהכללת השם בטעות.

3) השארנו מיספר שורות ריקות, בסיומה של רשימת הניספים, למען יוכלו, המעוניינים, להוסיף את שמות יקיריהם הנעדרים.

העורכים

בעמוד זה ארשום את שמותיהם של קרובי המישפחה, ידידים ומכרים, אשר לא נכללו ברשימת הניספים ובדפי ההנצחה.

אני מביע מישאלה כי יורשיי יואילו לרשום כאן את שמות הוריהם וקרוביהם, "לאחר 120", תוך ציון תאריך עברי וכללי.

....

חתימה

אירגון יוצאי קאפרשט בישראל
פארבאנד פון די קאפרעשטער אין ישראל

אחדים מחברי הוועד בישיבת מזכירות **(משמאל לימין)**: ד"ר יונה קפליבצקי, מרדכי רישפי, ברוך ינוביץ, שרגא בן־משה, אריה קופרוב, ברוך בירן, יפה וירצברג, ישראל רשף.

זאב סקלאדמאן

איבערבליק וועגן קאפרעשטער לאנדסמאנשאפט

אויף וויפיל איך געדנק, איז דער "אירגון יוצאי קאפרשט", געשאפן געוואָרן דורך דער איניציאטיוו פון א גרופע קאפרעשטער אין שפיץ מיט ד"ר יוחנן קאפליוואצקי־כפיל. די ערשטע זיצונגען זענען איינגעאָרדנט געוואָרן בא שיפרה בורמאן־שניידער אין שטוב, דאָרט האָבן מיר באשמועסט די נויטווענדיקייט זיך צו אָרגאניזירן. בא די זיצונגען זענען אָנגענומען געוואָרן פאלגענדע ריכטליניעס: 1) מע זאָל רעגיסטרירן פאָרמעל דעם אירגון (ד"ר קאפליוואצקי); 2) צו עפענען אין א באנק א חשבון אויף דעם נאָמען פון "אירגון"; 4) זיך ווענדן צו קאפרעשטער וועגן שיקן אדרעסן אין לאנד און אין אויסלאנד; 5) ד"ר קאפליוואצקי זאָל אויסגעוויילט ווערן אלס פאָרזיצער.

דערנאָך האָבן מיר איינגעלאדן א פארזאמלונג, אין "בית יהודי בסרביה" תל־אביב רחוב החשמל. בא דערדאָזיקער פארזאמלונג האָט משה סמבטיון (ליבסטאג) פאָרגעשלאָגן ארויסצוגעבן א בוך וועגן קאפרעשט. לײדער האָט מען דעם פאָרשלאג נישט געקענט אָננעמען, ווייל מע האָט נישט געזען קיין אויסזיכט צו שאפן די נויטיקע סומע וועגן ארויסגעבן א בוך.

דעם 19־טן מאי 1957 איז פאָרגעקומען, אין "בית החלוצות" תל־אביב, דער ערשטער צוזאמענפאָר פון קאפרעשטער אין לאנד. דאָס באגעגעניש פון די צוזאמענגעקומענע איז געווען פול מיט עמאָציע; מענטשן, וועלכע האָבן זיך נישט געזען אין משך פון יאָרן, האָבן דאָ געהאט א געלעגנהייט זיך צו באגעגענען. די אזכרה איז געווען באגלייט מיט א צערעמאָניע פון אָנצינדן נשמה־ליכט און תפילת "יזכור" צום אנדענק פון די אומגעקומענע פון אונדזער שטעטל. ס'איז אויסגעוויילט געוואָרן א קאמיטעט, וועלכער איז באפולמעכטיקט געוואָרן: א) צו זאָרגן פאר א דירעקטער און שריפטלעכער פארבינדונג מיט די קאפרעשטער אין לאנד און אין אויסלאנד; ב) איינצואָרדנען, יעדעס יאָר, אַן אזכרה צום אָנדענק פון די קדושים; ג) פאראייביקן דעם אָנדענק פון די קדושים פון אונדזער שטעטל.

אָנצוצינדן די יזכור־ליכט, בא דער אזכרה, האָט מען מכבד געווען דער טייערן, אָנגעזעענעם ציוני יוסף סקליאר.

די צווייטע אזכרה איז איינגעאָרדנט געוואָרן אין "בית הקרן הקיימת לישראל", תל־אביב דעם 15־טן אָקטאָבער 1958. לויטן באריכט פונעם ועד, וועלער האָט זיך פארבונדן שריפטליך מיט קאפרעשטער אין אויסלאנד, האָבן זיך שוין אָפגערופן: אברהם בראון־בעלאָצערקאָווסקי (דער זון פון ברוך־חיים), ווי אויך שרה פערעווערסקי — גדליה שרייבער'ס טאָכטער.

בא דער אזכרה האָט מען מכבד געווען, מיט אָנצינדן די יזכור־ליכט, אונדזער חשובן עולה און ציוני — פיני גאליצקי.

דער צוזאמענשטעל פון ועד: ד"ר יוחנן קאפליוואצקי־כפיל, בורמאן שיפרה, בערנשטיין יוסף, הייסינער ניסן, דערבאנדינער־רחמני דוויד, חערסאנסקי־חרמון חיים־

לייב, סקלאדמאן זאב, סקליאר יוסף, פאטיק שמואל, פוטערמאן אהרון, פרוימטשוק־טור כספא דורה, רישפי־פייערמאן, יוציס בומא, זאלצבערג שלמה און ברוך יאנאוויטש.

די דריטע אזכרה איז צושטאנד געקומען דעם 2־טן יאנוואר 1959 אין "בית סוקולוב" תל־אביב. אין משך פון יאָר, האָבן זיך באקומען פון אברהם בראון און שרה פערעווערסקי סומעס געלט, און דער ועד האָט באשלאָסן אויסצונוצן דאָס געלט צו פלאנצן א וועלדל אין די בערג פון ירושלים, אויפן נאָמען פון קאפרעשטער קדושים; דאָס הייסט א וועלדל פון 500 ביימער אין "יער הקדושים" נישט ווייט פון מושב "שורש".

אין 1960 האָט דער ועד איינגעאָרדנט די אזכרה אין "בית תבורי" תל־אביב. אין לויף פון יאָר האָבן מיר זיך פארבונדן מיט וועלוועל זיגעלבוים אין ווענעצועלא, וועלכער האָט זיך זער ווארעם אָפּגערופן וועגן דעם וועלדל פון קאפרעשטער קדושים און האָט געשפענדעט א געהעריקע סומע צו דעם צוועק. די באפולמעכטיקטע, פון ועד, צו פלאנצן דאָס וועלדל, זענען געווען חיים לייב חרמון און שיפרה שניידער.

דעם 1־טן אפריל 1961 איז די אזכרה פאָרגעקומען אין "בית האזרח" אין רמת־גן. אין דעם יאָר האָט מען פאָרגעזעצט צו זאמלען געלט פאר דעם וועלדל; סע איז צו באצייכענען, אז אייניקע קאפרעשטער האָבן געשפענדעט מער ווי מע האָט זיי באשטייערט.

בא דער אזכרה האָבן די פארזאמלטע אויסגעדרוקט זייער טיפן צער צום פריצייטיקן טויט פון ד"ר יוחנן קאפליוואצקי־כפיל, וועלכער האָט פיל מי און ענערגיע געווידמעט ז'עם אירגון. אויך האָט מען דערמאָנט ר' אהרון ליבסטאָג (שוחט), איינער פון די באליבטסטע און פאָפּולערסטע געשטאלטן פון אונדזער שטעטל, וועלכער איז נפטר געוואָרן אין מושב זקנים אין ירושלים.

נאָך אַן איבערייס פון 9 יאָר, צוליב פארשידענע סיבות, איז דעם 20־טן אָקטאָבער 1970 איינגעאָרדנט געוואָרן, אין מועצת הפועלים רמת־גן, א צוזאמענפאָר פון קאפרעשטער. ס'זענען דאָסמאל געקומען אויך פיל נייע עולים פון סאָוועטן־רוסלאנד.

מיט אָנצינדן די יזכור־ליכט האָט מען מכבד געווען מרים שאָר און מאיר־הערש לײדערמאַן. ס'זענען אָנגענומען געוואָרן פאָלגענדע באשלוסן:

1) צו באשטעלן אין "מרתף השואה" א מצבה — פאָרשלאג פון חיים לייב חרסונסקי־חרמון.

2) ארויסצוגעבן אַן אָנדענק־בוך "ספר זיכרון לקאפרעשט" — באָריא יאנאָוויטשעס פאָרשלאג.

3) מרדכי רישפי־פייערמאן האָט זיך געווענדעט צו אלע קאפרעשטער זיי זאָלן שיקן צו אים בילדער און דאָקומענטן פון אונדזער שטעטל, וועלכע זאָלן דינען באם ארויסגעבן דאָס בוך פון קאפרעשט.

4) ס'איז אויסגעוויילט געוואָרן א רעדאקציע־קאמיסיע: ברוך יאנאָוויטש, מרדכי רישפי, עימנואל פרי־פז, זרובבל סקליאר־סקר, בעלא לביא־ליבסטוג.

5) דער קומענדיקער ועד באשטייט פון: זאב סקלאדמאן, משה יאנאָוויטש, ניסן הייסינער, ראָזא יאנאָוויטש, דוויד באָיארסקי.

דער צוזאמענפאַר פון 14־טן יולי 1971, וועלכער איז איינגעאָרדנט געוואָרן אין ״בית מאנדעלבלאט״ גבעתיים, איז געווען געווידמעט 30 יאָר זייט דעם חורבן פון קאפרעשט.

מרדכי רישפי און באַריא יאנאָוויטש האָבן באריכטעט וועגן ״ספר קאפרעשט״, אויך וועגן דער טעטיקייט פון בעלא ליבסטאַג־לביא, וועלכע האָט צונויפגענומען בילדער און דאָקומענטן.

דער ועד, וואָס איז אויסגעוויילט געוואָרן, איז געווען פון פאָלגענדן צוזאמענשטעל: זאב סקלאדמאן, שיפרה שניידער, מרדכי רישפי, ברוך יאנאָוויטש, יעקוב שומרוני, משה ינוביץ, ברוך בירן־בורמאן, בומא יוציס, און ישראל רשף־פייערמאן.

די יזכור־ליכט האָט אנגעצונדן יצחק הוכמן.

דעם 15־טן יולי 1973 איז פאָרגעקומען די אזכרה אין ״בית מאנדעלבלאט״ גבעתיים. סע איז צו באַצייכענען די גרויסע צאָל אנטיילנעמער, סיי נייע עולים פון סאָוועט־רוסלאנד, סיי א גרויסע טייל ותיקים, וועלכע מע האָט ביז איצט נישט געזען בא אונדזערע צוזאמענפאָרן.

ד״ר ניוקע פידעלמאן האָט, אין זיין פאָרטראַג, באַגריסט די נייע עולים.

זאב סקלאדמאן האָט באריכטעט, אז די מצבה פון קאפרעשטער קדושים אין ״מרתף השואה איז געשטעלט געוואָרן צוזאמען מיט די מציבות פון די שטעטלעך פון סאָראָקער קרייז.

ס׳איז צום ועד, אין פאַריקן באַשטאנד, אויסגעוויילט געוואָרן אויך ד״ר ניוקע פידעלמאן.

צוליב געזונט־צושטאנד, בין איך צום באַדויערן געוואָרן געצווינגען איבער־צורייסן מיין טעטיקייט אין ״אירגון יוצאי קאפרעשט״.

יוצאי קפרשטי בכינוסם הראשון

ביזמת הח: שניידר (בורמן), מ. רשפי, ז. סקדלמן, י. בורשטיין וד. רחמני התקיים כינוס יוצאי קפרשטי בארץ בל״ג בעומר ש. ז.

באולם „בית המורה״ בתלאביב התכנסו בשעות שלאחר הצהרים כ־200 איש מבין יוצאי קפרשטי.

הפגישה בין ותיקים בארץ לבין עצמם, בין הותיקים לבין החדשים שזה מקרוב באו, עוררה שמחה והתרג־שות גדולה גם יחד.

ליו״ר הכינוס נבחר י. סקליאר ואת נרות הזכרון הדליק פ. גליצקי. הכינוס נפתח בדברי ד״ר י. כפיל שהדגיש שעל אף התנגדותו בעבר, לארגוני „לאנדס־מאנשפטן״, שינה עתה את דעתו, לאחר שהרגיש את עצמו זר בכל חברה שלא היה בה מהחמימות המש־פחתית הבסרבאית. הוא רואה את הכינוס הראשון כהתחלה טובה לארגון אשר יוכל לפעול לקליטת ה־עולים החדשים, לעזרה ההדדית ופגישות נעימות בהן יזכרו את העבר של העירה היהודית.

צ. בראונשטיין ברך את הכינוס בשם איגוד יוצאי בסרביה, הרים על נס את הפעולות הברוכות שלו וביחוד בקליטת העולים והנצחת העבר הבסרבאי. ב־סוף דבריו פנה לכינוס בקריאה נרגשת להנציח את זכרם של קדושי קפרשטי אשר לא זכו לחיות אתנו והציע לנטוע חורשה ביער קדושי בסרביה על שם קדושי קהילת קפרשטי.

בעקבות הדיון שנערך נקבלו ההחלטות דלהלן: א) להמשיך בכינוסים כגון זה, מידי שנה בשנה. ב) לארגן קופה לעזרה ההדדית. ג) לקיים מגע עם יוצאי קפרשטי בארץ ובתפוצות. ד) לנטוע חורשה ב„יער קדושי בסרביה״ להנצחת קדושי קפרשטי.

לבצוע ההחלטות הללו נבחר ועד בן 15 חבר (ד״ר י. כפיל, י. ברנשטיין, שניידר ש., רחמני ד., סקלדמן ז., פוטרמן א; פוטיק ש.; ינוביץ׳ ב.; גייסינר נ.; חרסונסקי ח. ל.; פרומצ׳וק ד.; יוציס א.; זלצברג ש. מ. רשפי.

המשתתפים נתכבדו בכיבוד קל שהוכן על ידי החב־רות מבין יוזמות הכינוס.

מרדכי רישפי — ברוך ינוביץ

אירגון יוצאי קאפרשט בפעולתו

במקביל לרשימתו של זאב סקלדמן, על ראשית צעדיו של אירגון יוצאי קאפרשט, אנו מביאים כאן תצלום של כתבה, שנשלחה אלינו לאחרונה, ואשר פורסמה באחד העיתונים, ימים אחדים לאחר קיומו של הכינוס הראשון שלנו. כתבה זו מדברת בעד עצמה. לפי כתבה זו יוצא שהכינוס הראשון שלנו נערך ב״בית המורה״ בל״ג בעומר (י״ח באייר תשי״ז, 19 במאי 1957). מאחר שהרשימה של זאב כבר נמסרה לדפוס, לא מצאנו לנכון להכניס בה שינוי כלשהו.

יש לציין שריכוז הכתובות של קאפרשטאים בארץ — בוצע, במשך שנים, על ידי מרדכי רישפי (פייארמן) החל מיום בואו ארצה — באוגוסט 1936. רשימת הכתובות הודפסה במיספר עותקים ונשלחה אל חברי הוועד באותן השנים; לימים, היא שימשה יסוד לזימון הכינוס הראשון שלנו, למרות שבינתיים חלו בה שינויים רבים. הטענות, שהושמעו מפי רבים, על אשר לא הוזמנו, הופרכו באשר אי אפשר לזמן אנשים שאין כתובתם ידועה.

אגב, הרעיון בדבר מיפגש ארצי של יוצאי עיירתנו, הועלה בשנת 1949, בשיחה בין מרדכי ושיפרה בורמן־שניידר, תוך כדי נסיעה מיקרית יחד באוטובוס. רק 8 שנים, לאחר מכן, יצא רעיון זה אל הפועל וההזמנות לכינוס הראשון נכתבו בביתה של שיפרה.

עוד בטרם הוחלט על הוצאת ספר, החל מרדכי לרכז תצלומים ומיסמכים שונים מחיי קאפרשט; לאחר שהתקבלה ההחלטה — עסקה בזאת, במשך פרק זמן, בלה לביא־ליבסטג בהצלחה רבה.

ההצעה בדבר הוצאת ספר־זיכרון לעיירתנו, ״אשר כימעט והושמדה כליל״, הועלתה על ידי ברוך (בוריא) ינוביץ בכינוס שהתקיים ביום כ׳ בתשרי תשל״א — 20.10.1970, בבית הפועלים ברמת־גן. בעקבות ההחלטה החיובית נבחרה ועדת מערכת בהרכב הבא: ברוך ינוביץ, מרדכי רישפי, זרובבל סקר־סקליאר, עימנואל פרי־פז ובלה לביא־ליבסטג.

לאחר הישיבה הראשונה של המערכת, נשלח לציבור הקאפרשטאים בארץ חוזר בו נתבקשו:

א) לשלוח כול חומר תיעודי (תצלומים, מיכתבים, תעודות, פינקסים) למערכת.

ב) להעלות בכתב זיכרונות או רשימות על החיים וההווי בעיירתנו.

ג) המעוניין למסור מידע, או לספר זיכרונות, על ידי ראיון איתו — יודיע על כך למערכת ויתואם איתו מועד לראיון.

בהמשך לרשימה זו, יובאו תגובות אחדות, מני־רבות, לפנייה זו של המערכת. תגובות אלה ״קיצצו לנו במיקצת את הכנפיים״ והספק החל לכרסם, בייחוד כאשר מעטים מאוד שלחו מפרי־עטם. סוכם בינינו להעלות את בעיית הספר לכינוס הקרוב ולהסביר את חשיבות ריכוז החומר הכתוב והתיעודי ברשותנו, גם אם הוצאת הספר תימשך שנים מיספר.

ואומנם בכינוס בבית יהודי ביסאראביה מיום 22.8.1979 מסרנו דו"ח מפורט על המצב וביקשנו החלטת הכינוס על הצורך להיענות בפועל לפניית המערכת. להפתעתנו הרבה עלו, אחדים ממשתתפי הכינוס באופן ספונטאני, על הבמה ותרמו סכומים שונים להוצאת הספר. סכומים אלו היוו בסיס ל"קרן ספר קאפרשט".

מעודדים מיחסו החם של ציבורנו, אירגנה המערכת מיספר מיפגשים אזוריים בנושא הספר. כך התקיימו מיפגשים בחדרה, בחיפה, בבת־ים, בחולון, בתל־אביב ובנתניה. יש לציין שהמגע הבלתי־אמצעי, עם ציבורנו, היה פורה ביותר מכול הבחינות. לאחר דברי ההסבר ותשובות לשאלות, תרמו הקאפרשטאים שלנו בעין יפה, התעוררו לכתוב והביעו נכונות לראיונות והקלטות. גם תצלומים ותעודות נמסרו בחפץ־לב.

ברור, חומר זה שרוכז אצלנו, לא יכול היה לספק את הצורך בחומר רב ומעודכן, אשר ניתן למצוא בעיתונות שהופיעה בביסאראביה בתקופות שונות. ערכנו ביקורים מיספר בירושלים — באוניברסיטה בסיפרייה הלאומית, בארכיון הציוני וכן בתל־אביב — באוניברסיטה, בסיפריית "בית התפוצות" ובסיפרייה העירונית. לעניין זה נעזרנו בנסיונו של אריה מער, בתור ספרן בעל־ניסיון.

לצערנו, התברר שחומר רב־ערך, מעיזבונו של מנדל דווידזון ז"ל, וכן גיליונות רבים של "אונזער צייט" — אבדו במרוצת השנים. מה שמובא בספר הוא כימעט כול מה שהצלחנו לגלות בעיתונות הנמצאת בארץ. פנינו לצורך זה למוסדות־תרבות יהודיים ברומניה, וגם בעת ביקורנו שם ניסינו לגלות חומר, אולם בלא הצלחה. לעומת זאת זכינו לעזרה נדיבה ממוסד "ייוו"א" בניו־יורק.

לאחר מו"מ ממושך ומייגע הסכים ד"ר נחום (ניוקע) פידלמן ז"ל למסור לרשותנו את כתב־היד שלו, בו משתקפת המציאות של עיירתנו מראשית המאה — חומר אשר איש מלבדו לא יכול היה להעלות על הנייר.

בתאריך 28.11.1978 נרשם האירגון שלנו בתור אגודה עותומנית, והאישור פורסם כדין בעיתון ״מעריב״ מיום 18.1.1979.

הכינוסים של יוצאי קאפרשט מאז הכינוס ב־1970 התקיימו:
ב־14 ביולי 1971 באולם ״בית מנדלבלט״ גבעתיים.
ב־11 ביולי 1973 באותו האולם.
ב־1 ביולי 1976 ב״בית יהודי ביסאראביה״.
ב־17 באוגוסט 1977 בבניין מכון הנפט, תל־אביב.
ב־31 באוקטובר 1978 ב״בית יהודי ביסאראביה״.
8 באוקטובר 1979 ב״בית יהודי ביסאראביה״.

✡

מרדכי רשפי

יערלעכע פארזאמלונג פון קאפרעשטער יידן

דעם 31.10.1978 איז אין ״בית יהודי בסרביה״ פאָרגעקומען דער יערלעכער צוזאמענקום פון קאפרעשטער יידן אין ישראל.

נישט קוקנדיק אויפן רעגן און מיט שווארצע וואָלקנס באדעקטן הימל, זענען צו דער פארזאמלונג געקומען קרוב 100 מענטשן. מערסטנטייל נייע עולים, וועלכע זענען געקומען אין לאנד אין די לעצטע 5 יאָר, פון ראטנפארבאנד, איבערלאָזנדיק דאָרט די קברים און שווידער־זכרונות פון זייערע קרובים אומגעקומענע אין טראנסניסטריע, אין די ווארנדערונגען און לאגערס.

מ׳האָט געקענט זען רירנדיקע סצענעס, ווען מענטשן, וועלכע האָבן זיך נישט געזען שוין איבער 35 יאָר, האָבן זיך דאָ באגעגנט.

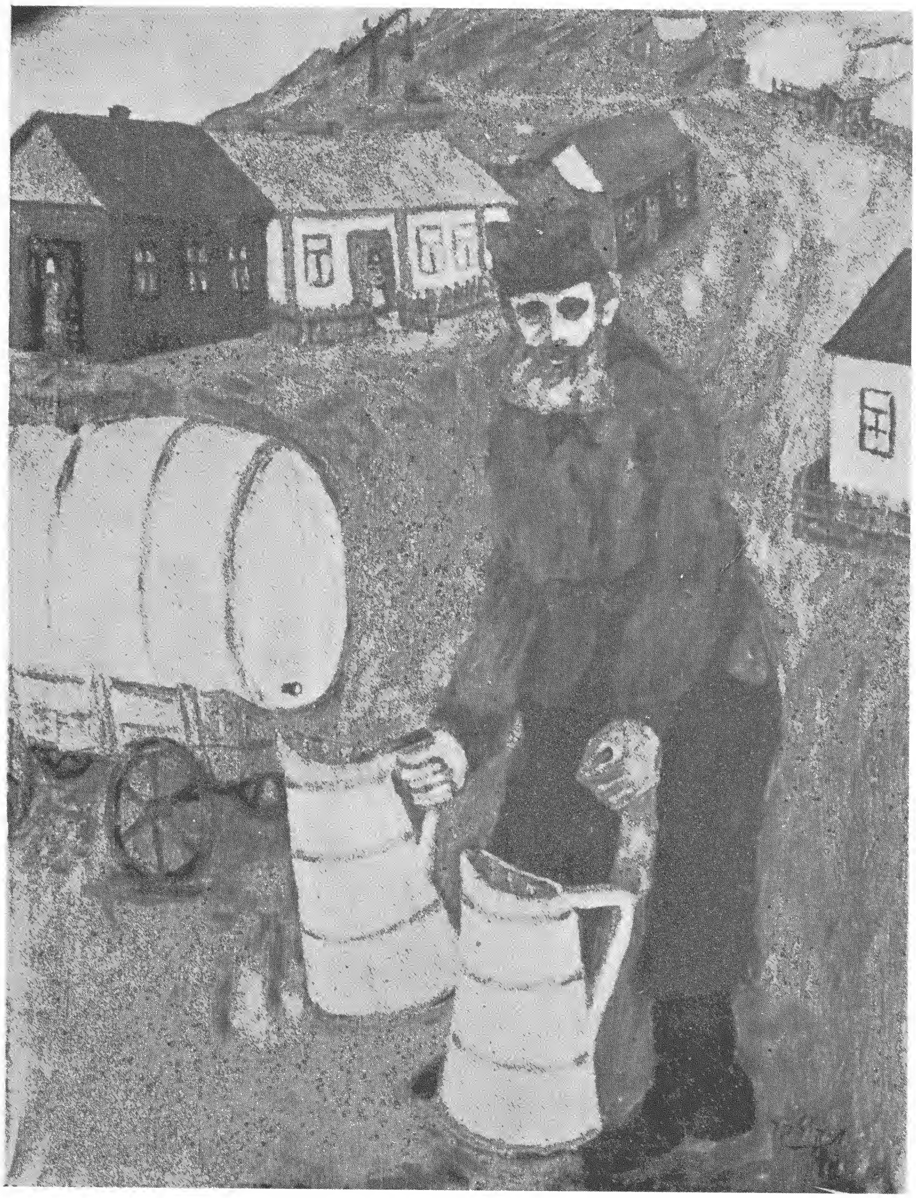
א י י נ ע ם פון די עולים, א זקן פון איבער 80, וועלכער איז אין לאנד נאָר עטלעכע חדשים, האָט מען מכבד געווען מיט אָנצינדן ליכט צום אָנדענק פון די קאפרעשטער קדושים.

נאָך דער אזכרה איז מען צוגעטרעטן צו אָרגאניזאציאָנעלע ענינים. לויט די באריכטן פון קאָמיטעט איז די הויפט־טעטיקייט באשטאנען אין זאמלען מאטעריאל פאר א ״ספר קפרשט״, וואָס זאָל אנטהאלטן זכרונות וועגן די איינוווינער און אנשטאלטן פון שטעטל.

א טייל פון דעם מאטעריאל, בילדער און דאָקומענטן, פון זיי גאָר אינטערעסאנטע און זעלטענע, איז געווען צו זען אין אן אויסשטעלונג ביי דעם ארייגאנג פון ״בית יהודי בסרביה״. צווישן אנדערע איז דאָ אויסגעשטעלט געוואָרן דער אָריגינאל פון ״לעבעדיקער צייטונג״, וועלכע איז דערשינען חנוכה 1928 אין אנ׳אָוונט לטובת קרן קיימת — ארויסגעגעבן צווישן אנדערע דורך הערץ ריווקין ז״ל.

הכתבה הופיעה בכתב־העת ״בעסאראבער יידן״.

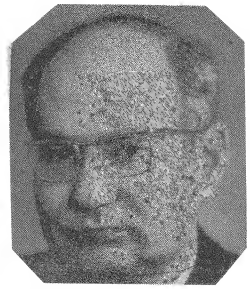
✡

משה קולקר: שואב־מים בעיירה

ועד ארגון יוצאי קאפרשט בישראל

המזכירות

ד"ר יונה קפליבצקי

מרדכי רישפי

עו"ד ברוך ינוביץ

הגזברות

ישראל רשף

שפרה שניידר

שרגא בן-משה

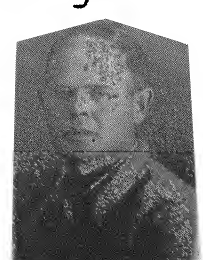
ועדת ביקורת

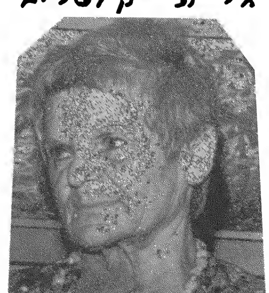

אידה ויינשלבוים

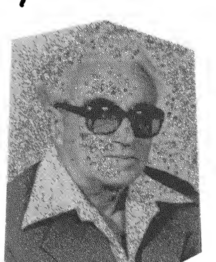

אריה קופרוב

רוזה הר-ציון

ועדת מערכת

עזר ברונשטיין

הלה לביא

זרובבל סקר

חברי הוועד

שמואל פולטיק

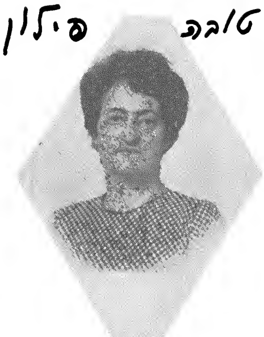
טובה פילון

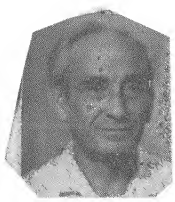
נעמן פרי-פז

מאיר הרש לייברמן

יפה וירצברג

דוד רחמני

אברהם קייסרמן

שרה צוניס

אריה לנדא

יעקב שימרוני

רוזה שור

זאב סקלרמן

ישראל ברנע (ברנקין) : "חרש־עצים ... ויעשהו כתבנית־איש".

ישראל ברנע (ברנקין) : חמש דמויות.

תגובות ותשובות

כאמור לעיל, נתקבלה ההחלטה בדבר הוצאת ספר־זיכרון לעיירתנו עוד בכינוס השנתי 20.10.1970; גם מערכת נבחרה וזו שלחה חוזר ומיכתבים אישיים אל כול הקאפרשטאים, אשר ידוע היה כי מושכים הם בעט־סופרים ואשר יכלו לתרום לתוכנו של הספר בצורה זו או אחרת. כוונת המערכת, בשלב זה, הייתה לרכז חומר בכתב, מיסמכים ותצלומים "עד לכשירחיב"...

אנו סבורים כי יהייה עניין לציבורנו אם נפרסם מיספר מיכתבים, שקיבלנו בתגובה לפנייה הנ"ל, וכן חליפת־מיכתבים בשלב האחרון של עריכת הספר (תשע שנים לאחר מכן). מן הראוי לשים לב לתאריך של כול אחד מהמיכתבים.

העורכים

23.3.1971

לעורכים — שלומות!

— — — מדי פעם אני מחליט לענות ושוב דוחה; דוחה משום שלא הייתי רוצה לפטור אתכם בהבטחות־שווא ומשום שצר לי על כול העניין. מצד אחד, אני מאוד קשור לכול הנוגע לעיירה והייתי רוצה שאומנם יופיע ספר (וספר טוב) אלא שמצד שני הנני בינתיים סקפטי למדיי. ידוע לי המצב ב"ספר ידינצי". הם כבר עוסקים בדבר כחמש שנים ("ספר ידינץ" הופיע רק בשנת 1973 — העורכים) — — — ובכן, היה להם "משוגע לדבר" ומישהו בחו"ל, אף הוא משוגע לעניין, והם ריכזו **כ־30 אלף לירות.** זהו סדר גודל הסכום הנחוץ.

לנו אין, לפי שעה, פרוטה שחוקה. אי־אפשר להוציא ספר בלי זמן נוסף, התנדבות וכסף. — — —

ב ב ר כ ה:

א

27.3.1971

לכבוד א' — שלומות!

קיבלנו את מיכתבך ואנו מלאי תמיהה; הרי היית נוכח בכנס ולא שמענו מפיך כול הסתייגות בקשר לרעיון של הוצאת "ספר קאפרשט". יש להניח, שהקשיים בהם נתקלים אנשי ידינצי היו ידועים לך כבר אותה שעה — ובכן, מדוע לא אמרת דבר, למען לא נשגה בחלומות שאין סיכוי להגשימם? בעובדה, הסכמת להיות חבר־מערכת; גם בישיבה הראשונה לא אמרת כלום בקשר לקשיים. על כן תמהים אנו עליך, שדעתך מיושבת עליך ואינך נוהג להתלהב כמו האחרים: מה זה ועל מה זה?

ובכן, את האמת נכתוב לך ולא נסתיר: גם לנו ידוע משהו על סכומים, בעלי אפסים, במה שנוגע להוצאת ספרים. שמחנו על ההחלטה של הקאפרשטאים "להיות כמו כול היהודים". ואם תשאל: ו"תכלית" — מניין? הרי שיש לי "ביטחון" (אוליי איראציונאלי) ואני מאמין שנוכל למשימה קשה זו, גם אם המאמץ שידרש יהייה כבד ומעייף; גם אם הטיפול יארך שנים (וכי היכן כתוב ש"כך וכך שנים" לא הופיע דבר, ופתאום ייברא יש מאיין?). גם בנוגע למיפגשים לא האמין איש, במשך שנים, כי אפשר יהייה להפגיש קאפרשטאים (כפי שעושים זאת יוצאי עיירות אחרות מביסאראביה);

ובכול זאת — עובדה. — — —

ידידי, לא הפסימיסטים בונים את העולם. העיקר, בחר לך נושא, חשוב עליו; בטוחני, כי אם תיגש לעניין בצורה חיובית, תשרה עליך ה״מוזה״ ותוציא מתחת ידך משהו הראוי להיכלל בתוך ״ספר קאפרשט״. אין איש מאיץ בך, רק אל תפריע לגיבושו של הרעיון על ידי — ספקנות...

— — — ובכן, ידידי, אם עלה בדעתך שאקל עליך את המלאכה — אינך אלא טועה. פשוט, סבורני כי גם אתה חדור יחס חם לעניין המשותף לנו. ואם תשאל: ״וויאזוי קומט די קאץ איבערן וואסער ״ — אענה לך: ״נאס״! אם אין נכנסים למים — אין נרטבים. זהו. — — —

27.2.1971

לידידי היקר,

— — — באשר לחומר — אפשר למלא שקים אחדים. נשאלת רק השאלה: ״את מי זה מעניין?״ לפי דעתי צריך הספר להיות כזה שיעניין גם את ילדינו, כי לנו כבר לא נשאר הרבה עד 120... ולהשקיע מאמצים בספר לכמה שנים, לא כדאי לפי דעתי; אך היות שלא שאלו אותי — יהי כן.

את האמת לומר: מן הכינוס האחרון יצאתי בחרי־אף ועם טינה בלב, וקודם כול — עליך. מה טעם ראית לעמוד ולהתפאר באנשי קאפרשט שעלו לגדולה בארץ? לכינוסים הם באים? לא. ובכן מה? מה ההתרפסות הזאת? גם ה״גדולים״ מדרגה שנייה אינם באים ואפילו לא אנשי קאפרשט בתל־אביב. לא יאה להם לבוא לכינוס. זה היה כינוס של ״עמך״ בקאפרשט, אשר בארץ הם אנשי הכפר והספר. מדוע אני צריך להקדיש מזמני כדי להכין ספר בשביל ״הוד־מעלתם המיוחסים״?... מן הכינוס יצאתי בהחלטה לא להשתתף בספר, אך היות שאתה פנית, ואותך אני מכבד — אעשה רצונך. —

בברכה:

מ

6.3.1971

לידידי הנכבד, החכם המופלג וכו׳,

— — — בוודאי ידוע לך כי לא בזכות מישהו, ולמען ״מיוחסים״ כולשהם, אירגנתי את המיפגש הראשון של הקאפרשטאים, ובהמשך — אורגנו המיפגשים האחרים. לי אישית, למשל, נעים להיפגש עם כול קאפרשטאי המעוניין לבוא. האם היעדרם של מיספר אנשים הפחית מערכו של הכנס האחרון? מתברר, שהיו באים יותר אילו היו הכתובות מעודכנות. בעובדה, השתמשו ברשימה שהכינותי לפני 15 שנה בערך. — — — ובכן, ישבתי ערבים אחדים וערכתי רשימה מעודכנת יותר (לפי ספר הטלפונים) ושלחתי אל הוועד. — — —

גם בנוגע לתוכנו של הספר, אין להשאיר זאת לייד המיקרה העיוור. ברור, אפשר להביא שמה רק את המיוחסים שבעיירה, ואילו ״עמך״ לא יבוא לכלל ביטוי. האם יהייה זה צודק? ברור שלא. ואם כך — מן הראוי לכתוב גם על צד זה של המטבע. אם לא יימצא מישהו, אשר יתאר חיים אלו — לא ייוצג נושא זה בספר. הכול תלוי בציבור הכותבים ולא בעורכים. — — —

בידידות: מ

8.4.1980

לכבוד ג׳, שלום רב!

קראנו בעיון את השגותיך בהקשר לכתיב המלא אשר ב״ספר קאפרשט״. — — — אנו מתעלמים מהביטויים ״בורים ועמי־הארצים״. וכי באמת סבור אתה שאין לנו ידיעה בכללי הדקדוק והכתיב? אלא ש״סוף מעשה במחשבה תחילה״. קיים יסוד לדבר — והיסוד הוא עקרוני והגיוני כאחד.

במשך שנים נטוש היה ויכוח בין המחייבים ״כתיב מלא״ ובין השוללים. השוללים הסתמכו על התנ״ך, בו כול הכתיב — חסר. לעומתם טענו המחייבים:

1) התנ״ך מנוקד ואילו העיתונות, השלטים, התרגום בקולנוע ובטלוויזיה — אינם מנוקדים.
2) גם התלמוד גורס כתיב מלא;
3) מן הראוי להקל על איש־העם שיוכל לקרוא קריאה שוטפת בלא צורך לחקור מה פשר המילה (למשל: דבר, דיבר, דובר וכו׳) וכן להבחין בין — פתוח לפיתוח, רשום לרישום, עקר לעיקר וכד׳.

בהכירי אותך כבר־אוריין ופרוגרסיבי, אני מלא תמיהה: הייתכן שאיש כמוך לא שם לב להתקדמות שחלה בשטח זה? קח עיתונים בידך ותמצא עד כמה השתלט הכתיב המלא בכול. נכון, ישנם עיקביים יותר, ואחרים — שהשעטנז שולט בכול שורה מודפסת, אפילו לא בהתאם לכללים שקבע ועד הלשון לפני שנים מיספר... ואם תמצי לומר: ״המדובר בעיתונות ולא בספרים״. בוודאי נמצאת ברשותך ״אנציקלופדיה לעם״ של דן פינס, דפדף בה ותיווכח. אותו הדבר ב״אנציקלופדיה לבריאות המישפחה״ וכו׳ — —

בברכה:
העורכים

8.6.1978

געשעצטער פריינט מ.

— — — דאס קאפרעשטער בוך ווערט פלאנירט און געשאפן אויסשליסלעך פאר קאפרעשטער. דער עלטערער דור וועט אביסל זיך דערמאָנען אין די פערזאָנען, וואָס ווערן געשילדערט דאָרט און וועט באלד דערקענען און זיך דערמאָנען אין די ווירקלעכע, אמת־אָריגינעלע טיפן, וועלכע זענען פארשווינדן און קיינמאָל זיך נישט באווייזן מער. די קינדער — דער צווייטער דור — וועלן, מיט דער הילף פון בוך, זיך שאפן א בילד פונעם אמאָליקן קאפרעשט,, וואָס אפילו דער נאָמען פונעם שטעטל איז פארוואנדלט געוואָרן אין ״פראַדאנעשט״. — — —

אויך דארפן מיר געדענקען, אז אויסער קאפרעשטער וועט דאָס בוך קיינעם נישט אינטערעסירן; ווייל עס איז דאָך נישט קיין עכט ליטעראריש ווערק, פון וועלכן מע פארלאנגט אז דער סטיל זאָל זיין געשליפן און געטאָקט. עס איז פשוט א פאָטאָגראפישע אָפשפיגלונג פון א פארגאנגענער עפּאָכע, אין וועלכער אונדזערע עלטערן, זיכרונם לברכה, האָבן געלעבט און ווו מיר, צום גרעסטן טייל, זענען געבוירן געוואָרן. — — —

— — — איך וויל נישט זאָגן, אז מיין מאטעריאל איז ״זהב טהור״. רעדאקטירנדיק קען מען אויסבעסערן אייניקע זאצן, אָבער קורצן און באשניידן, אזוי אז איך זאָל קוים זוכה זיין עס זאָל בלייבן די העלפט — דערויף וועל איך בשום אופן נישט מסכים זיין. — — —

22.6.1978

חשובער פריינט ד״ר נ.

— — — מיר האָבן, אפילו כהוא זה, נישט געענדערט אונדזער מיינונג וועגן אייער מאטעריאל. וואָס ס׳איז שייך אייער פערזענליכקייט, קענט איר אוודאי נישט אויס־

געפונען א סימן פון גרינגשעצונג. דווקא ווייל מיר שעצן אייך, וועלן מיר נישט מסכים זיין, אז עמיצער זאָל זאָגן: ווייזט אויס, אז דער שרייבער פון די שורות איז נישט באקאַנט מיט דער נייער ליטעראטור. אפשר שטייט עס **אייך** אָן (צוליב פארשידענע סיבות), **אונדז שטייט עס נישט אָן**. — — —

קענענדיק אייך אלס קולטורעלן מענטשן, קענען מיר נישט באגרייפן: פארוואָס מיינט איר אז **כמות** איז וויכטיקער פון **איכות**? איר וועט אוודאי מסכים זיין, אז כדי צו באקומען א בריליאנט, מוז מען אים באטעסען און באפוצן ביז סע בלייבט, פון א גרויסן שטיין, א פיצל שטיינדאלע וואָס בלישטשעט. פאסט זיך דען צו בארעמען א פערל מיט א הילצערנער רעם?

יעדע צייטונג, אָדער בוך, ווערט רעדאגירט דורך א רעדאקטאָר, אין וועמענס הענט אלע זשורנאליסטן, אָדער שרייבער, זענען "כחומר בייד היוצר", כאָטש אייניקע פון זיי זענען טאלאנטפולער פונעם רעדאקטאָר. אזוי איז עס "מינהגו של עולם". מענדעלי מוכר ספרים פלעגט זיך באנוצן מיט 5 טינטן, אזוי אז זיין מאנוסקריפט איז געווען א פינף־גאָרנדיקער. — — — מרדכי גאָלדענבערג ז"ל האָט מיר אמאָל געוויזן זיינע א דערציילונג און פארגליכן מיט דעם וואָס איז איבערגעבליבן נאָך דעם אָפדרוקן. ער איז טאקע געווען אביסל ברוגז, האָט אָבער געזאָגט: "אייגנטליך, ווען איך בין רעדאק־טאָר וואָלט איך אפשר אויך אזוי געהאנדלט".

— — — מיר ווילן נישט גלויבן, אז ס'וועט קומען דערצו איר זאָלט צוריקנעמען דאָס מאטעריאל, ווייל מיר שטעלן זיך פאָר אז אויך איר וועט פרעגן: "נו, און וואָס ווייטער? דאָס בוך וועט דערשיינען און אייער מאטעריאל וועט נישט זיין דאָרט?" —

לכבוד המערכת של "ספר קאפרשט"

— — — ייתכן שמבוגרים ממני בשנים, וותיקים ממני בארץ, יקומו בכנס הקרוב ויביעו דברי הערכה לכם על המיבצע הכביר שלכם להוצאת הספר. למרות זאת, מוצא אני לנכון — אני עולה חדש מברית המועצות, אשר יצאתי מעיירתנו בגיל צעיר — לבטא את ריגשי ליבי בקשר למאורע החשוב של הופעת "ספר קאפרשט".

זכור לי אחד הכנסים האחרונים, כאשר הופנתה קריאה אל ציבור הקאפרשטאים כי ימסרו חומר בשביל הספר. אותה שעה גברו סביבי הקולות, בלחש ובקול רם, כגון: "סתם טירוף", "דיבוק הוא שחדר למוחם של משוגעים", "אשרי המאמין — אני לא". מאז חלפו בסך־הכול שנתיים והינה אנו עומדים כיום בפני יצירה רחבת־היקף, המשקפת את כול שטחי החיים בקאפרשט שלנו.

באחד הימים, אשתקד, קיבלתי מיכתב מאת העורכים ובו בקשה לחפש חומר מסויים בסיפרייה הלאומית; רשימה, אשר — בעת ביקורם באוניברסיטה בירושלים — לא היה סיפק בידם להקדיש זמן לחיפוש אחריו. התפניתי במיוחד לעניין זה ובילּיתי שעות מרובות בסיפריות.

תוך כדי דיפדוף בכיתבי־עת שונים, ניתנה לי האפשרות לעמוד על המאמצים, שהשקיעו מרדכי רישפי ובוריא ינוביץ בחיפוש אחר חומר בשביל הספר שלנו. התחלתי לחוש את עצמי שותף לגורלו של הספר, אשר עוד היה אז "בחיתוליו", וכאשר פנו אליי בקשר לשירטוט תרשים של העיירה — קיבלתי עליי את המשימה הזאת, למרות שמעט מזעיר נותר שמור בזיכרוני ממראה העיירה מימי הילדות שלי.

לדעתי, מן הראוי שכול קאפרשטאי יביע ברכת "יישר־כוח" לשני העורכים על מאמציהם ועל היצירה המפוארת שלהם ושלנו.

בברכה, **נעמן פרי־פז**

רשימת התורמים ל"ספר קאפרשט"

אוקשטיין בוריס, ראשון לציון
אוקשטיין צבי (הערש) ורחל, נתניה
איבצ'ר רוזה, נתניה
אבו־חצירה אליאב, קיבוץ יפתח
איבצ'ר חיים ומניה, חדרה
(אקרמן) קויפמן איטה, חיפה
איצקוביץ בני ורות, ארה"ב
בולשטיין חייקה, נתניה
(בורמן) בירן ברוך והדסה, ת"א
(בורמן) שניידר שיפרה ושמואל, רמת אביב
בירשטיין אינוך (הייניך), בת־ים
ברונשטיין עוזר ולאה, תל־עדשים
ברונשטיין (קונובל) ברוניה ארה"ב
ברונשטיין יששכר (שוניא), קריית חיים
ברונשטיין — פיינבוים סוניה, קריית מוצקין
ברונשטיין צבי (הערשל), חיפה
בר־זיו (בזפריזוואני) מנחם (מנדל), גבעתיים
ברנשטיין יוסף, תל־אביב
באוך לוטי ופרדי, ארה"ב
בר־חנא (גליצקי) אסתר, ת"א
ברדיצ'בסקי זלמן, פתח־תקווה
(ברנשטיין) שטרן חיה (קלרה), חולון
(גולדנברג) אלון שושנה, חיפה
(גולדנברג) מיכלי הדסה ובנימין תל־אביב
(גורודישטר) גזרי רוזה, חיפה
גליצקי ישראל (איזיא) ואיטה, קב' ניר־עם
גליצקי נוח, ירושלים
(גניחוביץ) פינסקי ברכה (בוזקע), אשדוד
(גרינשפון) רטינסקי מרי ויהודה, רמת־גן

גמר שמואל, פתח־תקווה
גרצנשטיין יצחק, חדרה
(דורפמן) ליטינסקי בת־שבע (שבוסיה), בת־ים
(דיקרמן) ד"ר זסלבסקי אסיה (עטל), חולון
דיקרמן ישראל, חולון
(דרבנדינר) רחמני דויד, תל־אביב
(הויכמן) ארליך חיה, חיפה
(הויכמן) בן־אפריים רעייה, קיבוץ דליה
הויכמן משה, בת־ים
הויכמן חיים, חולון
הייסינר ניסן ופרומה, ק. טבעון
(הייסינר) (שפירא) ולקנפלד אביטל, קיבוץ מיזרע
(הייסינר) פילון טובה, רמת השרון
וולמן אהובה, רמת־גן
וולמן בוריס, רמת־גן
(ווייקמן) שגיא מסייה, חיפה
ויקס ד"ר ג'עסי ורני, ארה"ב
ווייסמן־פעק ולדימיר ודורה, רחובות
(וקסלר) נוימן רוזה, הרצליה
ורזוב משה, אשדוד
ורזוב (בוקה) ברוך, מגדיאל
ורזוב פרץ וחנה, חיפה
(ורזוב) קובינסקי סימה ואליהו, פתח־תקווה
(זייקונר) עפרוני זלמן, מושב בית־שערים
(זייקונר) עפרוני אורי, קיבוץ בית־השיטה
(זלצברג) בן־דוב שלמה, תל־אביב
חשפר שמואל (ניוניא), בת־ים
טבצ'ניק־גרשטיין דוב (בוייה) ושיפרה, תל־אביב
טשורני שימחה, נתניה
יוציס שמעון, קבוצת רמת־דוד

יוציס אפרים, רמת־גן
ינוביץ ברוך (בוריא), חיפה
ינוביץ ישראל (איזראיל) ופוליה,
בני־ברק
(ינוביץ) הר־ציון רוזה, חדרה
(ינוביץ) דוחובני פרידה, נהריה
ינוביץ מרדכי וצופיה, חיפה
ינוביץ ד״ר אלכסנדר, הרצליה
(ינוביץ) אנקר אתי, רמת־גן
יניב (ינוביץ) עקיבא, גבעתיים
ינוביץ מוריס (משה) והניה, ארה״ב
(כ״ץ) כפיל סויבל, בת־ים
כ״ץ יוסף, גבעתיים
ליבסטוג יצחק ואסתר, קנדה
(ליבסטג) לביא בלה, נתניה
(לייברפרב) בייננבוים דבורה
ובײלה, נתניה
ליידרמן מאיר־הערש ועטל, חיפה
ליידרמן צבי ומלכה, יפו
לנדא אריה, חולון
לרנר דן, משה וניצה, אילת
(מגזינר־מחסנאי) ויינרמן רבקה,
פתח־תקווה
מושקוביץ משה, רמת־גן
מושקוביץ (הערשל) צבי, אשקלון
מרגוליס רחל ז״ל, צור שלום
מוניאק סנדר, כפר סבא
מלמוד מוריס, ארה״ב
מער יואל, בני־ברק
מער אריה, גבעת שמואל
מער נחום, תל־אביב
(מער) וירצברג יפה (שיינדלי),
תל־אביב
(סלאפקעס) פיינברג ביטריס ויוסף,
ארה״ב
סלאפקעס מרטין ופערל, ארה״ב
ספעקטאר מארגארעט, ארה״ב
(סלשצ׳ן) טאוב פאני, בני־ברק
סקלדמן זאב ולאה, גבעתיים
(סקלדמן) שימרוני יעקב, חולון
(סקלדמן) איוואניר פרידה, נתניה

(סקליאר) מן שוניה, קב׳ ניר־עם
(סקליאר) סקר זרובבל, נצרת עילית
פוטיק שמואל ודורה, רמת־גן
פוטרמן אהרון, חדרה
פוטרמן חנן וחנה (ויינר), חדרה
(פוטרמן) רזניק חנה, קבוצת מסדה
(פוטרמן) דויטש בלומה, חדרה
פידלמן ד״ר ניוקע ז״ל וזלדה (ורזוב),
הרצליה
(פידלמן) זלדוב שרה ומאיר, הרצליה
(פייארמן) רישפי מרדכי וחנה,
קיבוץ בית־אורן
(פייארמן) רשף ישראל וציפורה,
רמת השרון
(פיכמן) גולדין מרים (מאניה),
קיבוץ רוחמה
(פאליקס) קולקר לאה ומשה, חיפה
פעק אליהו, קבוצת מסדה
(פעק) וײנשלבוים אידה, נתניה
(פעק) נודלמן מרי, חולון
פקלמן צבי ז״ל ורחל, קריית־ים
(פקלמן) פיטרמן פנינה (פרל) ונתן,
תל־אביב
פקלמן שלמה ואילנה, חיפה
פאול בי (דבורה) וג׳ים, ארה״ב
(פרוימצ׳וק) טור־כספא דורה ואהרון,
נתניה
(פרוימצ׳וק) קושניר אסתר ויצחק,
רחובות
פרי־פז עימנואל, נתניה
פרי־פז נעמן, ירושלים
קופרוב שימחה, רמלה
קופרוב אריה ואולגה, פתח־תקווה
קושניר דוויד וסופיה, חיפה
(קיז׳נר) בן־משה שרגא (פייוול),
תל־אביב
קייסרמן אברהם, בת־ים
קליינמן שלום, חדרה
קפליבצקי ד״ר יונה ובלה, חיפה
(קפליבצקי) אקרמן ציפורה, ערד
קליימן אברהם, חדרה

רשקובסקי ליאון, ירושלים
(רבינוביץ) אפרת עטל, קיבוץ שמיר
(רוזנפלד) גורייבסקי שולמית
(מוסייה) ומרדכי, חיפה
(שור) זוניס (סוניה) שרה ומרים,
גבעתיים

שור יהודה ז״ל ורוזה (שניידר), חדרה
שניידר שבתי ושרה, חדרה
(שניידר) אייזנשטיין עטל ודוויד, חדרה
(שטכמן) לייבל צילה, קריית־ים
(שניידר) קרייצ׳מן בליומה ושאול, חדרה

תודה רבה מובעת בזה

למוסדות וליחידים, אשר הגישו לנו עזרתם בהוצאת הספר:

גברת **דינה אברמוביץ** — הספרנית של ייוו״א (יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט) בניו־יורק — שהמציאה לנו חומר ספרותי חשוב, מן הארכיון של המוסד.

דויד ויניצקי — על הסכמתו האדיבה שנשתמש ב״מפת ביסאראביה״ מתוך ספרו ״ביסאראביה היהודית במערכותיה״.

אלכסנדר מלכזון, לייביש קופרשטיין, צבי שנר (״בית קצנלסון״), אשר עצותיהם הועילו להתגבר על מיכשולים.

לאה קולקר — על הסכמתה להשתמש בציורים, מיצירותיו של בעלה **משה קולקר**.

בלה לביא — על שקידתה באיסוף תצלומים מחיי עיירתנו ועל הקלטותיה.

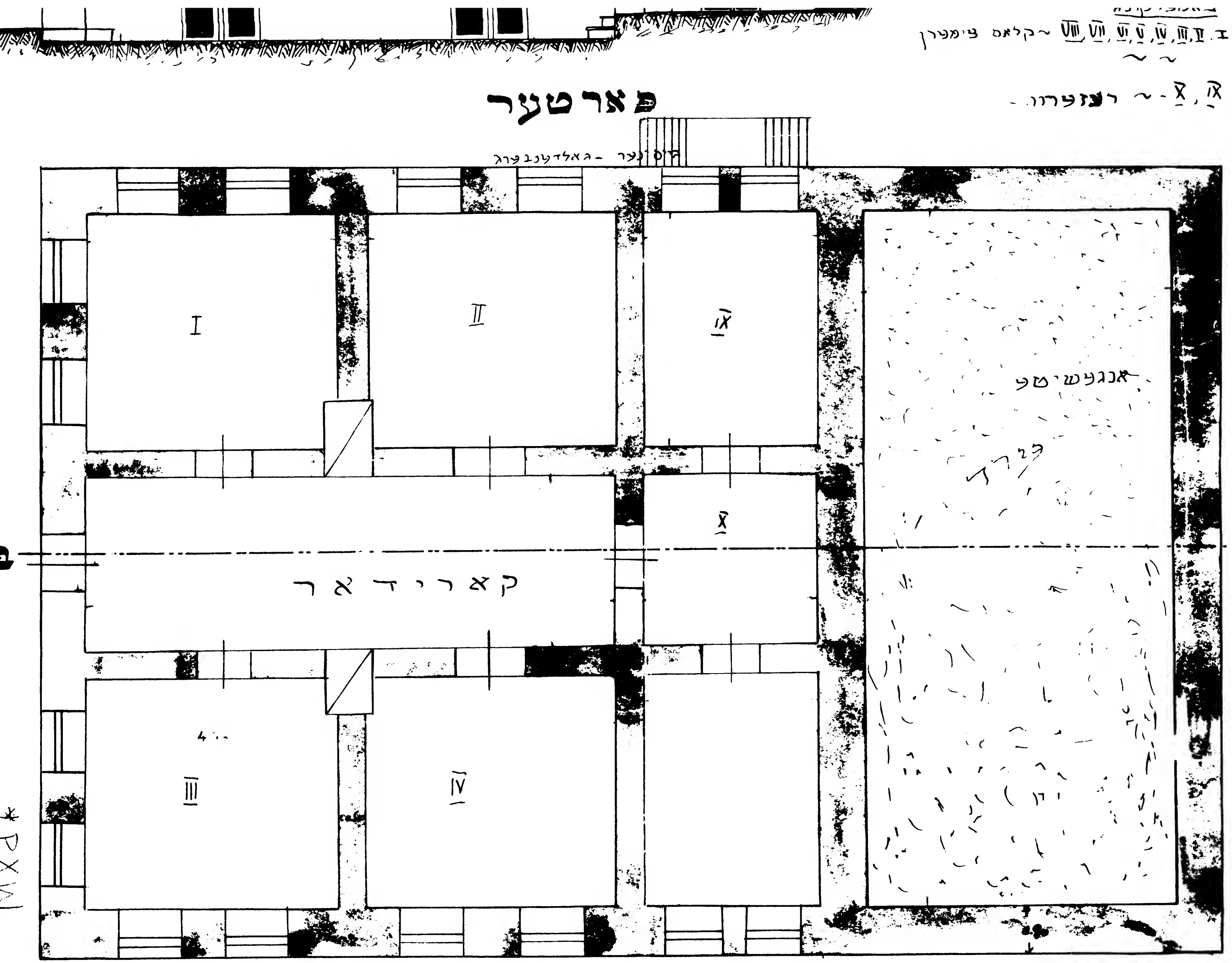
שרגא בן־משה, אריה קופרוב, על הדפיסם חומר כתוב בכתב יד במכונת־כתיבה.

אריה מער — חיפוש חומר והקלטה

העורכים

קאפרשטאים — במדינת ישראל

*PXW
(Kapreshny)
89-8568

פראיעקט

פון

קאפרעשטער פאלקס־הויז

(בית־עם)

גענרינדעט און געבויט דורך דער איניציאטיוו

פון ד"ר י. קאפליוואצקי

דער קאמיטעט פונם קאפרעשטער בית=עם

א מתנה
דעם ד"ר י. קאפליוואצקי
פון [illegible]
סטודענט פון 3טן קורס
פון קעמפענעוו
בוי־אינסטיטו

דורכשניט א-ב

מאָס: 1:100

באמערקונג